

**PRAVNI FAKULTET
UNIVERZITETA UNION U BEOGRADU**

DUŠANKA KOMNENIĆ

**”PRAVO NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE
U PRESUDAMA I ODLUKAMA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA
DONETIM U POSTUPCIMA U KOJIMA SU BIVŠE JUGOSLOVENSKE
REPUBLIKE BILE ODGOVORNE DRŽAVE”**

DOKTORSKA DISERTACIJA

MENTOR

PROF.DR DRAGOLJUB POPOVIĆ

BEOGRAD, 2017. GODINE

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Osvrt na ideju o ljudskim pravima i dokumente koji su tokom istorije nosili i razvijali ideju o ljudskim pravima.....	1
1.2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropski sud za ljudska prava.....	15
2. SVOJINA I IMOVINA U GRAĐANSKOM PRAVU.....	23
2.1. Imovina.....	23
2.2. Svojina.....	26
2.2.1. Ograničenje sadržine prava svojine.....	30
2.2.2. Svojina u kontinentalnom i anglosaksonskom pravnom sistemu.....	33
2.2.3. Socijalistička svojina.....	44
3. PRAVO NA IMOVINU KAO LJUDSKO PRAVO.....	48
3.1. Član 1. Protokola 1. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.....	55
3.2. Pravo na mirno uživanje imovine u praksi Evropskog suda za ljudska prava.....	58
3.2.1. Opšte napomene o uslovima za razmatranje predstavki u Sudu.....	58
3.2.2. Osnovni principi kojima se rukovodi Sud prilikom tumačenja Konvencije.....	61
3.2.3. Autonomni koncept imovine u praksi Suda.....	65
3.2.4. Sadržina prava na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1.....	72
3.2.4.1. Drugo pravilo – Oduzimanje (lišenje) imovine.....	74
3.2.4.2. Treće pravilo – Kontrola korišćenja imovine.....	79
3.2.4.3. Prvo pravilo (mirno uživanje imovine).....	83
3.2.5. Dozvoljeno mešanje države u pravo na mirno uživanje imovine.....	85
3.2.5.1. Zakonitost.....	85
3.2.5.2. Legitimni cilj u opštem (javnom) interesu.....	86
3.2.5.3. Pravična ravnoteža.....	89
3.3. Otvaranje pitanja povraćaja oduzete imovine u zemljama istočne i centralne Evrope.....	92
3.3.1. Pilot – presude.....	94
4. RASPAD SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (SFRJ).....	97
4.1. Posledice razbijanja SFRJ i građanskog rata na njenoj teritoriji.....	101
4.2. Sukcesija.....	106
4.3. Restitucija.....	110
5. POSTUPCI PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA POKRENUTI PROTIV NOVIH DRŽAVA NASTALIH NA PODRUČJU BIVŠE SFRJ U VEZI SA ZAŠTITOM PRAVA NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE.....	113
5.1. Uvod.....	113
5.2. Stara devizna štednja.....	116
Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse.....	121
Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije.....	121
Jeličić protiv Bosne i Hercegovine.....	127
Molnar Gabor protiv Srbije.....	133
Nikač protiv Srbije.....	138

Suljagić protiv Bosne i Hercegovine.....	140
Kovačić i drugi protiv Slovenije.....	147
Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije.....	156
Ilić protiv Srbije.....	174
5.3. Oduzimanje stanarskih prava na stanovima u društvenoj svojini, kao i kuća i stanova u privatnoj svojini građana.....	176
5.3.1. Stanarsko pravo.....	177
Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse.....	182
Blečić protiv Hrvatske.....	182
Gaćeša protiv Hrvatske.....	198
5.3.1.1. Vojni stanovi.....	202
Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse.....	203
Trifunović protiv Hrvatske.....	203
Vojnović protiv Hrvatske.....	208
Dokić protiv Bosne i Hercegovine.....	213
Aleksić protiv Bosne i Hercegovine.....	218
Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine.....	219
Veselinski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije.....	226
Džidrovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije.....	226
5.3.2. Kuće i stanovi u privatnoj svojini građana.....	229
Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse.....	230
Radanović protiv Hrvatske.....	230
Kunić protiv Hrvatske.....	234
Vučak protiv Hrvatske.....	237
5.4. Neizvršenje pravosnažnih sudskih presuda i odluka drugih domaćih organa.....	241
Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse.....	242
Ilić protiv Srbije.....	242
Preduzeće EVT protiv Srbije.....	245
Kačapor i drugi protiv Srbije.....	250
Adamović protiv Srbije.....	254
Milunović i Čekrić protiv Srbije.....	258
Marinković protiv Srbije.....	260
Čolić i drugi protiv Bosne i Hercegovine.....	263
Runić i drugi protiv Bosne i Hercegovine.....	265
5.5. Penzijsko i invalidsko osiguranje.....	266
Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse.....	268
Janković protiv Hrvatske.....	268
Damjanac protiv Hrvatske.....	272
Čekić i ostali protiv Hrvatske.....	278
Grudić protiv Srbije.....	284
 6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	 291
 7. LITERATURA.....	 310

1. UVOD

1.1. Osvrt na ideju o ljudskim pravima i dokumente koji su tokom istorije nosili i razvijali ideju o ljudskim pravima

Kad je nastala ideja o ljudskim pravima? Možemo li odrediti istorijski trenutak kad je čovek postao svestan da samim tim što je čovek poseduje određena urođena prava, a da su ljudska prava opšta i pripadaju svima, nedeljiva i neotuđiva?¹ Možda za ljudska prava možemo reći i da nemaju istoriju, barem ne onakvu istoriju koja bi se mogla podvesti pod neku čovečanstvu zajedničku istoriju, ili neku istoriju svojstvenu jednom delu ljudskog roda, jer je ne možemo urediti i složiti u kontinuirani, evolutivni, razumljiv razvojni niz.² Najstariji tragovi koji upućuju na postojanje misli o pravima čoveka i pravdi, vode više od trideset sedam vekova unazad do vavilonskog vladara Hamurabija,³ koji je bio zaokupljen idejom o dobrobiti ljudi i željom da učini da pravda prevlada na zemlji i da spreči jake da naude slabijima.⁴ I filozofi drevne Kine promišljali su o čoveku i njegovoj ličnosti, a, između ostalih, ostala je zabeležena misao Meng Cea⁵ koji je rekao da je “pojedinaac neizmerno važan, a ličnost vladara je ono što je manje važno.”⁶

Misao o prirodnoj jednakosti ljudi i njihovom pravu na slobodu, o stvaralačkoj i slobodnoj ljudskoj ličnosti koja se iznedrila u starogrčkom filozofskom miljeu, a nastavlja je pojedini rimski mislioci, poput Cicerona koji kaže da se “pravo prirode primenjuje na sve ljude jednako, jer da nismo izopačeni lošim navikama i običajima niko ne bi bio nalik samom sebi kao što bi svi ljudi bili nalik jedan drugome”⁷ predstavljaju početne korake iz kojih je iznikla ideja o istim ljudskim pravima svih ljudi. Principi atinske demokratije, koji su, između ostalog, podrazumevali

¹ W.Benedek, “Za kulturu ljudskih prava na Balkanu,” u: *Kultura ljudskih prava*, Beograd, 2002, str. 14.

² J.Mourgeon, *Ljudska prava*, Beograd, 1996., str. 23.

³ Hammurabi (*Hammu-rapi*) je bio vladar prvog vavilonskog carstva. Prema najčešće korišćenoj hronologiji, vladao je od 1792.-1750. g.pr.n.e.

⁴ Hamurabijev zakonik, Prolog (I 27-49) “U to doba, bogovi Anu i Enlil, da bih se izborio za dobrobit ljudi, zazvaše me imenom mojim: Hamurabi – mene, pobožnog pobožnog vladara, punog strahopoštovanja prema bogovima, da učinim da pravda prevlada na zemlji, da uništim razvratne i zle, da se kao bog sunca, Šamaš, vinem iznad ljudi i obasjam zemlju.” Tekst Hamurabijevog zakonika naveden u: D. Stanimirović, “Novi pogled na Hamurabijev zakonik” (I deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LIX, br. 1/2011, Beograd, 2011., str. 133-159, i D. Stanimirović, “Novi pogled na Hamurabijev zakonik” (II deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LIX, br. 2/2011, Beograd, 2011, str. 91.-21.

⁵ Meng Ce, kineski filozof, 372.-289. g. pr.n.e.

⁶ J.Mourgeon, *Ibid.*, str. 27.

⁷ Navedeno prema: M. MacDonald, u: M.Matulović, *Ljudska prava*, Zbornik tekstova iz suvremenih teorija ljudskih prava, Rijeka, 1992., str. 42. i 44.

punu pravnu jednakost slobodnih građana bez obzira na imovno stanje, zatim slobodu mišljenja i govora, kao i slobodu javnog istupanja, iako nisu važili za sve ljude, nego samo za slobodne punopravne građane, jednim delom nalaze svoje mesto i u savremenom poimanju ideje o ljudskim pravima. Osnovno političko polazište atinske države da čovek ima pravo na život prema sopstvenom izboru, na kojem je izgrađena ideja o slobodi ličnosti i ideja da slobode nema bez prava, a da se samo njihovim međusobnim delovanjem može postići puna potvrda čovekove ličnosti,⁸ makar je važno samo za neke ljude u toj antičkoj državi, predstavlja dragocenu baštinu na koju se oslanjamo i u današnjem vremenu.

U srednjem veku nije se značajnije razvijala misao o ljudskim pravima, ali u nekim dokumentima donetim u državama toga vremena, nalaze se odredbe za koje se danas može reći da sadrže ideju ljudskih prava. Važan dokument, koji se često označava kao prvi dokument o ljudskim pravima je Velika povelja slobode (*Magna carta libertatum*)⁹ doneta u Engleskoj 1215. godine.¹⁰ Međutim, Povelja nije doneta sa ciljem da se priznaju ljudska prava pojedinaca, nego da se ograniči monarhova vlast, a kako iz tog ograničenja kraljeve vlasti proizilaze i određene slobode i prava podanicima, Povelji se pridaju svojstva dokumenta o ljudskim pravima. Iz odredbi Povelje,¹¹ možemo zaključiti da te slobode i prava, odnosno garantije koje daje kralj važe samo za feudalno plemstvo, a ne za sve ljude u kraljevstvu. Ipak, bez obzira što nisu donete u nameri da utvrđuju ljudska prava širih slojeva, odredbe Povelje su predstavljale osnov na kojem će se kasnije utemeljiti staleška prava i slobode.

---

⁸ S. Avramović, "Starogrčka baština" u: *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011., str. 28-30.

⁹ Tekst Povelje na srpskom jeziku objavljen je u knjizi "Temelji moderne demokratije," priređivač D. Mrđenović, Beograd, 2011., str. 105.

¹⁰ Magna carta libertatum ili na engleskom: *Great Charter of Liberties* predstavlja svojevrsan kompromis koji je pobunjeno plemstvo iznudilo od engleskog kralja Jovana Bez Zemlje (*John Lackland, 1166-1216*). Tim dokumentom kralj donekle sputava svoju vlast i daje plemićima izvesne privilegije.

¹¹ Ovom prilikom ćemo spomenuti odredbe poznatog člana 39. Povelje kojima se jamči da nijedan slobodan čovek neće biti uhvaćen ili zatvoren, lišen svojih prava ili imovine, stavljen van zakona, prognan ili na bilo koji drugi način uništen, niti će protiv njega biti upotrebljena sila osim na osnovu zakonite presude ili na osnovu zakona zemlje, koje pokazuju da se garancija odnosi samo na plemstvo. Zahvaljujući tumačenjima istaknutog sudije Edvarda Kouka (*Eward Coke, 1552-1634*) ova garancija će dobiti opšte dejstvo, zajedno sa ostalim zaštitnim odredbama Povelje usmerenim protiv zloupotrebe pravde. Navedeno prema: D. Stojanovic, *Osnovna prava čoveka, Ljudska prava i slobode u ustavima evropskih država*, Niš, 1989., str. 17.

Propise o samoograničenju svemoći vladara sadrži i Dušanov Zakonik,¹² najznačajniji pravni akt srednjovekovne Srbije, koji je srpski car Dušan doneo u težnji da se pisanim zakonom reguliše najveći deo društvenih odnosa i time potisnu običaji kao izvor prava, jer nisu garantovali izvesnost i predvidljivost u uređenju društvenih odnosa u dovoljnoj meri kao pisani izvor. Ni ovaj dokument nije donet sa namerom da se zaštite i unaprede ljudska prava svih, ali je njime izražena volja vladara da vlada pravično i delotvorno. Stavljajući zakon iznad sopstvene carske moći, što je naglašeno u odredbama člana 171. kojima je propisano da u slučaju da neko carevo naređenje bude suprotno Zakoniku, sudije ne treba da ga uzmu u obzir nego treba da primene Zakonik i propisujući da sudije treba da sude po Zakoniku, a ne u strahu od cara (član 172.)¹³ dosegnut je jedan stepen vladavine prava i istaknuta ideja da suđenje treba da bude pravično.

Na izlazu iz razdoblja srednjeg veka, sa jačanjem humanizma ponovo oživljavaju antičke ideje o prirodnom pravu i razvijaju se prirodnopravna učenja koja u osnovi imaju ideju o slobodi i jednakosti svih ljudi. U delu nemačkog mislioca Altuzija (*Johannes Althusius, oko 1563-1638*) iznete su misli o čoveku kao socijalnom biću koje ima izvesna prava nedodirljiva za državu, a holandski humanistički filozof Hugo Grocijus (*Hugo Grotius, 1583-1645*) zastupa ideju o prirodnim, urođenim pravima čoveka u formi ograničenih građanskih prava. Prirodnopravno učenje o slobodi i jednakosti svih ljudi u okviru nemačke filozofske misli dalje su razvijali, između ostalih i Samuel Pufendorf (*Samuel von Pufendorf, 1632-1694*), Kristijan Tomazijus (*Christian Thomasius, 1655-1728*), Kristijan Volf (*Christian Wolff, 1679-1754*). Pufendorf ističe prirodnu slobodu čoveka i dostojanstvo ljudske prirode, a Volf iznosi ideju prema kojoj se urođena prava, kao izraz nepromenljive ljudske prirode koja država ne može oduzeti pojedincu, razlikuju od stečenih prava zasnovanih na društvenom ugovoru. U delu Tomazijusa izraženo je mišljenje da je ugovorom uspostavljena zajednica princip poretka u kojem vladar vlada pomoću prinude, a pojedinac ostaje zaštićen u svojim "prpravima" lične slobode, slobode vere i savesti.¹⁴

Početkom XVI veka, 1516. godine, u Engleskoj Tomas Mor (*Thomas More, 1478-1535*) objavljuje svoje delo "Utopija" koje je jedno od prvih engleskih traktata o jednakosti ljudi, u

¹² Dušanov zakonik (Dušanovo zakonodavstvo ili Dušanova kodifikacija) donet je 1349. godine na saboru u Skoplju i sadržao je 135 članova. Kasnije, 1354. godine na saboru u Serezu dopunjen je sa još 66 novela. Navedeno prema: S.Šarkić, D.Popović, *Veliki pravni sistemi i kodifikacije*, Beograd, 2005., str. 96-97.

¹³ S.Šarkić, D.Popović, *Veliki pravni sistemi i kodifikacije*, Beograd, 2005., str. 99.

¹⁴ D.Stojanovic, *Osnovna prava čoveka, Ljudska prava i slobode u ustavima evropskih država*, Niš, 1989., str. 17. - 18.

kojem iznosi ideju da se samo na osnovu zajedničke svojine mogu savladati razna zla u društvu koja prate čoveka. Kroz svoje delo u kojem kritikuje zemlju nepravdi, on zapravo kritikuje tadašnju englesku državu i njeno surovo apsolutističko zakonodavstvo.¹⁵

Nešto kasnije, u XVII, veku engleski predstavnici škole prirodnog prava svojim učenjem dade značajan doprinos razvoju ideje o ljudskim pravima. U svom najpoznatijem delu "Levijatan" (*Leviathan*) Tomas Hobs (*Thomas Hobbes, 1588-1679*) zastupa stav da je prirodno pravo, ustvari, sloboda što je svaki čovek ima da se sopstvenim moćima služi onako kako sam želi za održanje sopstvene prirode, a priroda je ljude stvorila jednakim u pogledu telesnih i duhovnih sposobnosti. U tom prirodnom stanju čovek je čoveku vuk (*homo homini lupus*), jer je samoočuvanje sopstvenog života njegovo prirodno pravo, pa se zbog toga pre uspostavljanja države među ljudima vodio rat sviju protiv svih. Hobs, stoga, smatra da je bez države ljudski život bedan, a rešenje takve situacije nalazi u tome da svi ljudi treba da shvate da je neophodno da se odreknu svojih prava i sloboda i prenesu ih na suverena koji će biti apsolutni vladar i čuvar svih prava građana.¹⁶ Hobsova koncepcija podržavanja i opravdavanja autoritarne vlasti potpuno je suprotna idejama Džona Loka (*John Locke, 1632-1704*) velikog engleskog mislioca, čije delo će imati presudan uticaj na razvoj ideje o ljudskim pravima. Svojim delom "Dve rasprave o vladi" (*Two Treatises of Government*) objavljenim 1689. godine postavio je temelje modernoj teoriji demokratije i liberalizma. Po njegovom mišljenju delovanje vlade treba da bude ograničeno zakonima i voljom većine, a nadležnost vlade treba da se svede na zadatak da poštuje i štiti urođena prava čoveka. Lok je snažno podržavao vladavinu prava (*rule of law*) i dao je precizan opis kako treba da se donose i koja svojstva treba da imaju zakoni, naglašavajući da se zakoni moraju primenjivati jednako na sve ljude. Njegovo učenje zasnovano je na tvrdnji da svaki čovek ima prirodno pravo na život, telo, slobodu i imovinu. Sloboda za njega znači da svako može činiti sve što ne vređa ista prava i slobode drugih ljudi.¹⁷ Sa ovim principima Džona Loka započinje razvoj ideje ljudskih prava na kojoj će biti izgrađen savremeni koncept ljudskih prava.

---

¹⁵ V.Stanovčić, "Od "Velike povelje sloboda" do "Atlantske povelje," u: *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011., str. 36.-37.

¹⁶ V.Stanovčić, *Ibid.*, str. 48.

¹⁷ V.Stanovčić, *Ibid.*, str. 55.-57.

Krajem sedamdesetih godina XVII veka, nakon procesa restauracije monarhije u Engleskoj od vlasti je 1679. godine iznuđen veoma važan pravni dokument nazvan *Habeas corpus Act*, kojim su građanima garantovana prava u postupku lišenja slobode. Ovaj akt u Velikoj Britaniji i u sadašnjem vremenu predstavlja osnovno sredstvo za garantovanje lične slobode i pruža ljudima zaštitu od neosnovanog hapšenja i samovoljnog postupanja izvršnih organa vlasti. Uspostavljajući osnovno načelo krivičnog prava da niko ne može biti optužen i kažnjen za krivično delo koje nije zakonom predviđeno (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) akt je stvorio pravni institut koji se primenjuje i izvan granica anglosaksonskog prava.¹⁸

Iste godine, kad je Lok objavio "Dve rasprave o vladi" (1689), u Engleskoj je donet *Bill of Rights*, tzv. "Bil o pravima" (Povelja o pravima), dokument koji proklamuje prava i slobode građana, a istovremeno ograničava vlast monarha. U tom aktu jeste izražena ideja o subjektivnim pravima pojedinaca i njime se donekle učvršćuju individualna prava i slobode građana, ali s obzirom da ta prava i dalje potpuno zavise od volje parlamenta, znači da još uvek nemaju karakter opštih, prirodnih i neotuđivih prava.¹⁹ Kao akt kojim je uvedena ustavna monarhija i ograničena kraljeva vlast, Povelja o pravima postala je važan oslonac parlamentarizma i stekla je kod građana naziv "Četvrta *Magna Carta*". *Bill of Rights* se do danas zadržao u pravnom poretku i predstavlja deo pozitivnog prava Velike Britanije.²⁰

Tokom dužeg vremenskog perioda ideje o osnovnim pravima i slobodama ljudi živele su, uglavnom, u filozofskim raspravama i delima velikih mislilaca. Iako se neki pravni akti, kao što smo videli, pominju kao dokumenti o ljudskim pravima jer imaju pojedine odredbe koje govore o slobodama i jednakosti ljudi, to su bili više akti iznuđeni u borbi za ograničenja apsolutne moći vladara i za uspostavljanje pravila vladanja i nisu donošeni sa namerom da se izričito potvrde i priznaju urođena i neotuđiva prava svakog čoveka.

---

¹⁸ S.Avramović, *Ibid.*, str.153.

¹⁹ D.Stojanović, *Ibid.*, str.18.

²⁰ S.Avramović, *Ibid.*, str.174.

U osamnaestom veku, šireći duh prosvetiteljstva,²¹ francuski filozofi suprotstavljali su se svakom obliku pravne nejednakosti među ljudima i zalagali su se, između ostalog, za slobodu mišljenja, govora, štampe, versku toleranciju.

Monteskje (*Charles de Montesquieu, 1689-1755*) u svom poznatom delu “O duhu zakona“ (*De l'esprit des lois*) iz 1748. godine definiše slobodu kao pravo da se čini sve što zakoni dozvoljavaju. Smatrao je da je sloboda moguća samo u uslovima uravnotežene vlasti i na toj postavci razvio je svoje učenje o ravnoteži i podeli vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu. Volter (*François –Marie Arout, Voltaire, 1694-1778*) je svojom borbom za slobodu duha, koji uvek treba biti otvoren za nova saznanja, podstakao ideje o slobodi čoveka i njegovom duhovnom suverenitetu. Ruso (*Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778*) ističe ideju o narodnom suverenitetu, govori o prirodnoj slobodi i prirodnom čoveku koji ima važnu ulogu u raščlanjavanju svih zala koje je proizvelo društveno stanje, a po njegovoj teoriji iznetoj u delu “Društveni ugovor“ koje započinje rečenicom “Čovek je rođen slobodan, a svuda je u okovima,²² čovek je na osnovu društvenog ugovora svoja prirodna prava predao društvu, ali je opštom voljom (*volonté générale*) zadobio građanska prava.²³

Stavovi i principi izneti u delima francuskih mislilaca iz doba prosvetiteljstva, koji su nastavili i produbili ideje Džona Loka, poslužili su kao direktna inspiracija pokretačima revolucija u Francuskoj i Severnoj Americi u drugoj polovini XVIII veka. Američka i Francuska revolucija iznedrile su deklaracije o pravima i slobodama za koje se smatra da spadaju u dostignuća od najvećeg značaja za modernu civilizaciju i njeno pravo.²⁴ Prvi dokument u nizu deklaracija koje su proklamovane u Americi i Francuskoj krajem osamnaestog stoleća je Deklaracija prava Virdžinije (Virdžinijska deklaracija o pravima) iz juna 1776. godine. Po ugledu na Virdžinijsku deklaraciju sastavljena je i Deklaracija nezavisnosti SAD (*The Declaration of Independence*) iz

---

²¹ Prosvetiteljstvo je pokret evropske inteligencije koji se javlja u 18.veku, a posebno je se razvio Francuskoj, čiju ideju su zastupali najznačajniji francuski mislioci toga vremena Monteskje, Volter, Ruso, Didro, Mirabo i dr. . Osnovna misao pokreta je bila da je ljudski razum izvor svih spoznaja i mera svih vrednosti. U delovanju koje proizilazi iz zdravog razuma prosvetitelji su videli garanciju stalnog napretka društva u savladavanju prirodnih sila i uvođenjem pravednog društvenog reda. Kant (*Immanuel Kant, 1724-1804*) je u svom delu “Šta je prosvetiteljstvo” iz 1784. godine definisao prosvetiteljstvo kao ”izlaz za čoveka iz sopstvene nedoraslosti.” “*What is Enlightenment?*” Immanuel Kant (1784), tekst dostupan na adresi:english.ncu.edu.tw/stewart/.../What%20is%20Enlightenment.p.

²² J.-J. Rousseau, *Društveni ugovor*, Beograd, 1993., str. 27.

²³ D.Stojanović, *Ibid.*, str.23.

²⁴ V.Stanovčić, *Ibid.*, str. 329.

jula 1776. godine koja sadrži osnovna prava ljudi i opšte principe na kojima treba da počiva vlast. U deklaraciji je proklamovano da su svi ljudi stvoreni jednaki, da ih je njihov Tvorac obdario izvesnim neotuđivim pravima, među kojima su pravo na život, slobodu i traženje sreće, a da bi osigurali ta prava, ljudi ustanovljavaju među sobom vlade koje svoju pravednu vlast izvode iz pristanka onih kojima se vlada.²⁵ Nedugo posle Američke revolucije, talas revolucije je zahvatio i Francusku. Najznačajniji dokument proistekao iz Francuske revolucije je Deklaracija prava čoveka i građanina (*Declaration des Droits de l' Homme et du Citoyen*) usvojena avgusta 1789. godine. Deklaracija je stvarana pod očiglednim uticajem ideja Montesjkjea, Rusoa i Loka, a delom i pod uticajem američkih deklaracija o pravima. Odredbama ovog dokumenta proklamovano je da se ljudi rađaju slobodni i jednaki u pravima, a prirodna i nezastariva prava čoveka su sloboda, svojina, bezbednost i otpor ugnjetavanju. Sloboda se sastoji u mogućnosti da se čini sve ono što ne škodi drugome, a slobodna razmena misli i mišljenja jedno je od najdragocenijih prava čoveka.²⁶ Smatra se da su tvorci Deklaracije želeli da ona postane univerzalni ugovor za sve ljude, jer se Deklaracijom, proklamuju načela univerzalnog značaja i trajne vrednosti, čime se, iako doneta u jednoj zemlji i u jednom vremenu, Deklaracija u stvari, okreće čitavome svetu i budućnosti.²⁷

Američka i Francuska revolucija, sa deklaracijama koje su proklamovale, imale su odlučujući uticaj da osnovna prirodna prava čoveka, osim političke promocije, dobiju i novi smisao i da postanu jedan od kriterijuma za klasifikaciju i ocenu političkih režima. Otada se države počinju posmatrati kroz prizmu ljudskih prava i procenjivati prema tome u kolikoj meri je državni aparat u funkciji zaštite ljudskih prava.²⁸ Od tog vremena ljudska prava počinju da se unose u najviše državne pravne akte i postaju deo ustavne materije.

U ustavima i deklaracijama prava nekih severnoameričkih država njihovi tvorci su sledeći učenja škole prirodnog prava proklamovali prirodna, urođena, neotuđiva prava koja se odnose na zaštitu

---

²⁵ Deklaracija nezavisnosti, jednodušna deklaracija trinaest sjedinjenih država Amerike, usvojena na Kongresu 4.jula 1776. godine, *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011. str.186.-190.

²⁶ Deklaracija prava čoveka i građanina, usvojena 26. Avgusta 1789.godine, *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011. str.314-316.

²⁷ P.Nikolić, "Deklaracija o pravima čoveka i građanina od 1789.godine kao akt civilizacije," *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 6/1989., str. 685. Inače, Deklaracija je uneta kao preambula u Ustav Francuske Pete republike iz 1958. godine, a francuski politikolozi i pravници smatraju da ima nadustavni karakter.

²⁸ V.Stanovčić, *Ibid.*, str. 330.

života i slobode, posedovanje i zaštitu svojine, razvoj i održavanje sreće i sigurnosti.²⁹ To nabranje ljudskih prava počelo je sa Deklaracijom prava Virđžinije iz juna 1776. godine, ali u nešto kasnije proglašenoj Deklaraciji o nezavisnosti iz jula 1776. godine ljudska prava nisu tako nabrojana. Zato je bilo potrebno jednu listu ljudskih prava uneti u Ustav SAD, što, ipak, nije učinjeno u Ustavu iz 1787. godine, nego u prvoj seriji ustavnih amandmana koji su usvojeni 1791. godine i nazvani Povelja o pravima (*Bill of Rights*).³⁰ Tim amandmanima su zajemčene sloboda štampe, sloboda govora i mirnog okupljanja, sloboda veroispovesti, nepovredivost ljudske ličnosti, stana i imovine, kao i pošteno suđenje.³¹

U Deklaraciji prava čoveka i građanina iz 1789. godine istaknuto je da društvo u kom garantovanje prava nije obezbeđeno, ni podela vlasti određena, nema ustav.³² Ustav Francuske iz 1791. godine u potpunosti i doslovno preuzima tekst Deklaracije kao uvodni deo i dodaje još neka prava koja nisu zastupljena u Deklaraciji, kao što je sloboda kretanja, pravo na slobodno ispoljavanje misli, sloboda vršenja kulture, sloboda okupljanja i pravo peticije.³³

Nakon tih prvih deklaracija i ustava koji sadrže odredbe o ljudskim pravima i druge zemlje, kreću istim putem i u svoje najviše pravne akte počinju da unose norme o pravima čoveka i građanina. To su prvenstveno zapadnoevropske zemlje koje, pod uticajem francuskih ideja, u svojim ustavima navode i osnovna prava građana. Španski ustav iz 1812. godine prihvata neke stavove francuskog ustava iz 1791. godine, dok je u norveškom ustavu iz 1814. godine pomenut nešto manji broj individualnih prava. U prvom holandskom ustavu iz 1814. godine osnovna prava nisu naročito istaknuta, ali godinu dana kasnije doneti ustav dosta pažnje pridaje osnovnim pravima. Belgijski ustav iz 1831. godine ne proglašava posebnu deklaraciju prava čoveka i građanina, ali sadrži određeni katalog prava građana i to svojih državljana. Prvi ustavni dokumenti balkanskih država koji su izrađeni po ugledu na belgijski ustav predviđaju, isto tako, određena prava građana. Takvi su bili ustavi Srbije iz 1869. i 1888. godine, grčki ustav iz 1864. godine, rumunski ustav iz 1866. godine, kao i ustav Turske iz 1876. godine.³⁴

²⁹ D.Stojanović, *Ibid.*, str.21.

³⁰ B.Milosavljić, D.Popović, *Ustavno pravo*, Beograd, 2009. str.59.

³¹ B.Milosavljić, D.Popović, *Ustavno pravo*, Beograd, 2009. str.61-62..

³² Član 16., "Deklaracije o pravima čoveka i građanina," *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011. str. 316.

³³ D.Stojanović, *Ibid.*, str.26.

³⁴ D.Stojanović, *Ibid.*, str. 29.-33.

Iako su unošenjem u ustave i zakone tokom XIX veka prava građana dobila određeni značaj, ipak tako normirana, ta prava nemaju karakter opštih, prirodnih prava čoveka, nego su to, uglavnom, ustavom utvrđena prava sopstvenih državljana. Nakon buržoaskih revolucija koje su pokretane sa idejama o slobodi i jednakosti ljudi i deklaracija o pravima čoveka koje su proklamovane u tim revolucijama, sa usponom kapitalizma te ideje se ne razvijaju dalje. Novo vreme nije donelo novi podsticaj ljudskim pravima. Period kraja XIX i početka XX veka ne beleži veća nastojanja za produbljivanjem ideje o ljudskim pravima, za kodifikacijom ili proširenjem kataloga ljudskih prava.

Politički interes za ljudskim pravima ponovo oživljava sa Oktobarskom revolucijom u Rusiji koja je donela novo, socijalističko poimanje ljudskih prava izraženo kroz dva značajna dokumenta iz toga perioda. Deklaracija prava naroda Rusije iz 1917. godine jedan je od prvih dokumenata sovjetske države koji proglašava raskid sa politikom nacionalnog ugnjetavanja carske Rusije i politikom buržoazije. Deklaracija prava radnog i eksploatisanog naroda iz 1918. godine kao osnovni cilj novog socijalističkog poretka određuje potpuno uništenje eksploatacije čoveka nad čovekom, gušenje otpora eksploatatora, ukidanje podele društva na klase, uspostavljanje socijalističke organizacije društva i pobedu socijalizma u svim zemljama. Ova Deklaracija postala je osnova i sastavni deo prvog sovjetskog ustava iz 1918. godine.³⁵

Po završetku Prvog svetskog rata, poražena Nemačka u nastojanju da označi početak nove, demokratske države, 1919. godine donosi Vajmarski ustav kojim se proklamuje narodna suverenost i opšte biračko pravo. Vajmarski ustav je prvi pravni akt jedne države koji sadrži obiman katalog ljudskih prava i u kojem se jemče socijalna prava građana.³⁶ Liberalno-socijalna koncepcija Vajmarskog ustava je prihvaćena u nizu evropskih zemalja i postala je osnova mnogih građanskih ustava donetih između dva svetska rata, počev od Ustava Čehoslovačke iz 1920. godine, Ustava Kraljevine SHS iz 1921. godine, zatim Ustava Grčke iz 1927. godine, do Ustava Španije iz 1931. godine. I neki ustavi doneti posle Drugog svetskog rata, kao Ustav Italije i Osnovni zakon SR Nemačke slede istu liniju osnovnih prava koja je uspostavljena Vajmarskim ustavom. Vajmarski ustav je proširio materijalni sadržaj osnovnih prava i odredio drugačiji

---

³⁵ J. Bakšić-Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo, 2002. str. 97.

³⁶ B. Milosavljević, D. Popović, *Ustavno pravo*, Beograd, 2009. str. 69.

pravac u razumevanju ljudskih prava, ali nije dao efikasan sistem pravne zaštite osnovnih prava, što se pokazala kao najveća slabost ovog akta.³⁷

I pored ustavnog jemstva ljudskih prava, uzlet fašizma i nacizma u pojedinim evropskim državama, posebno u Nemačkoj i Italiji, sasvim će obesmisлити ideju ljudskih prava, koja će doživeti potpuni krah tridesetih godina XX veka. Fašistički režimi ovih država započće Drugi svetski rat, tokom kojeg će svi demokratski principi i prava čoveka biti pogaženi.

Zverstva koja su počinili nacisti tokom Drugog svetskog rata zgrozila su čovečanstvo i nametnula potrebu da se odmah po završetku rata ponovo afirmiše prirodno pravo i promovišu ljudska prava.³⁸ Predstavnici vlada pedeset država sveta 1945. godine u San Francisku usvojili su Povelju Ujedinjenih nacija³⁹ i osnovali međunarodnu organizaciju koja će se zvati Ujedinjene nacije.

Ujedinjene nacije, nova univerzalna organizacija zacrtala je kao svoje osnovne ciljeve unapređenje i podsticanje ljudskih prava. Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1948. godine usvojila je Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima,⁴⁰ akt izuzetnog civilizacijskog značaja, u kojem su po prvi put katalogizirana ljudska prava koja priznaju sve države i kojim se uspostavlja svetki režim ljudskih prava. Univerzalna deklaracija sublimira sve dotadašnje ideje o ljudskim pravima, definisane u ranije usvojenim dokumentima i utvrđuje principe i standarde koji važe za celo čovečanstvo. Ovim dokumentom ljudska prava se izuzimaju iz isključive unutrašnje nadležnosti država i prelaze u međunarodnu nadležnost, postaju međunarodno priznata, a svako

---

³⁷ D.Stojanović, *Ibid.*, str. 43.

³⁸ Izraz "ljudska prava" koji je danas uobičajen potiče iz perioda čerdesetih godina 20.veka i pripisuje se Eleonori Ruzvelt (*Eleanor Roosevelt*) koja ga je smatrala podesnijim umesto izraza "prava čoveka," jer je u vreme dok je radila u UN otkrila da izraz "prava čoveka" u nekim delovima sveta ne uključuje i prava žena, prema: M.Cranston, "Are There Any Human Rights?" *Daedalus*, Journal of the American Academy of Arts & Sciences, Cambridge, 1983., Vol.112., No.4., p.1.

³⁹ Test Povelje počinje rečima: "Mi ujedineni narodi rešeni da spasemo buduća pokoljenja užasa rata, koji je dvaput u toku našeg života naneo čovečanstvu neopisive patnje, i da ponovo potvrdimo veru u osnovna prava čoveka, u dostojanstvo i vrednost ljudske ličnosti, u ravnopravnost ljudi i žena i nacija velikih i malih, i da obezbedimo uslove pod kojima će moći da se očuvaju pravda i poštovanje obaveza koje proističu iz ugovora i drugih izvora međunarodnog prava, kao i da radimo na socijalnom napretku i poboljšanju životnih uslova u većoj slobodi..." "Međunarodni ugovori FNRJ" br. 5/45.

⁴⁰ *The Universal Declaration of Human rights*, tekst Deklaracije dostupan je na internet adresi: www.un.org/en/documents/udhr/

ima mogućnost da se pred međunarodnim organima žali na postupanje vlastite države i traži zaštitu ljudskih prava,⁴¹ čime svaki pojedinac u suštini postaje subjekt međunarodnog prava.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima sastavljena je tako da je prvi deo posvećen građanskim i političkim pravima, a drugi deo ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Prva grupa prava, koja se po jednoj klasifikaciji nazivaju pravima “prve generacije”⁴² obuhvata pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti, iz kojih proizilaze i druga prava kao što su pravo na ličnost, pravo na pravično suđenje, slobodu kretanja, pravo na svojину i dr. Drugi deo Deklaracije odnosi se na ekonomska, socijalna i kulturna prava, tzv. “prava druge generacije” među kojima su pravo na socijalno osiguranje, pravo na rad, pravo na odmor, pravo na dostojan standard života, pravo na obrazovanje i dr. Deklaracijom nisu obuhvaćena tzv. “prava treće generacije” ili “prava solidarnosti” koja predstavljaju spektar raznih prava, i uključuju pravo naroda na samoopredeljenje, pravo na mir i bezbednost, pravo na slobodno upravljanje prirodnim resursima, pravo na ekonomski, socijalni i kulturni razvoj, pravo na zdravu životnu sredinu, pravo na komunikaciju i dr. Najpotpuniju listu tzv. “prava treće generacije” sadrži Afrička povelja o pravima čoveka i naroda.⁴³ Međutim, tzv. “prava treće generacije” praćena su polemikama, jer ne postoji saglasnost o njihovim osnovnim karakteristikama i njihovoj pravnoj prirodi. Postoje tvrdnje da su neodređena, odnosno da čak i nisu pravne kategorije jer nemaju titulara, tj. nije određen pravni subjekt kome pripadaju, zatim nije određen ni nosilac obaveze prema kome se

⁴¹ V.Dimitrijević, D.Popović, T.Papić, V.Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beograd 2007, str.47.

⁴² K.Vasak, “A 30-Year Struggle: the Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights,” *UNESCO Courier*, Paris, november,1977,str.29. Profesor Karel Vasak je uobličio poznatu klasifikaciju prema kojoj su ljudska prava razvrstana na tzv. prava prve generacije, prava druge i prava treće generacije. Ljudska prava tzv. prve generacije, ili “negativna prava” su prava za čije poštovanje država ne treba da čini ništa, to su klasična su građanska i politička prava koja podrazumevaju zaštitu građana od zloupotrebe državne vlasti i koja nose u sebi ideju slobode, jednakosti i sigurnosti, a najvećim delom su sadržana u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (1948) i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (1966). U prava tzv. druge generacije ili “pozitivna prava” za čije je sprovođenje potrebna akcija države ubrajaju se ekonomska, socijalna i kulturna prava i za razliku od tzv. prve generacije ljudskih prava koja su individualna i pripadaju pojedincu, prava druge generacije se smatraju kolektivnim pravima i kodifikovana su Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966). Ljudskih prava tzv. treće generacije prava ili “prava solidarnosti” najnovija su grupa ljudskih prava koja obuhvataju pravo na razvoj, pravo na mir, pravo na komunikaciju, pravo na zdravu životnu sredinu, pravo na samoopredeljenje, i dr. Profesor Vasak je, između ostalog, obavljao i dužnost prvog generalnog sekretara Međunarodnog instituta za ljudska prava u Strazburu.

⁴³ Afrička povelja o pravima čoveka i naroda usvojena je na skupštini zemalja Organizacije afričkog jedinstva u Najrobiju 27. juna 1981. godine, a stupila je na snagu 21.oktobra 1986.godine. Tekst Povelje dostupan je na Internet adresi: www.dadalos.org/kr/.../grundkurs.../dokument_7.htm

mogu isticati zahtevi za obezbeđenjem tih prava, ne mogu se efikasno ostvariti i zaštititi raspoloživim pravnim sredstvima,⁴⁴ a ističe se, takođe, da nijedno od tih prava ne počiva na čvrstim temeljima nekog svetski primenjivog pravnog instrumenta.⁴⁵

Univerzalna deklaracija sa konceptom koji na jedinstven način uređuje ljudska prava i u isti nivo dovodi građanska i politička sa ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima istrpela je i određene kritike upravo zbog izjenačavanja tih prava. Postoje mišljenja da ekonomska, socijalna i kulturna prava više označavaju političke i moralne ciljeve koje tek treba dostići u budućnosti i da se, prema tome, ne mogu staviti u istu ravan sa građanskim i političkim ljudskim pravima kao što su pravo na život, slobodu, zaštitu integriteta ličnosti, jer se izjednačavanjem tih prava ugrožava razumevanje ljudskih prava i slabi snaga Deklaracije.⁴⁶

I pored takvih stavova i pored činjenice da Deklaracija nije međunarodni ugovor sa obaveznom snagom za države članice, važnost tog dokumenta je upravo ogromna. Zbog svog velikog moralnog i političkog značaja Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima svrstava se u isti red sa Magna Cartom, francuskom Deklaracijom o pravima čoveka i američkom Deklaracijom nezavisnosti i predstavlja prekretnicu u borbi čovečanstva za slobodu i ljudsko dostojanstvo.⁴⁷

Na temelju Deklaracije nastali su brojni univerzalni i regionalni dokumenti koji dalje razvijaju i unapređuju zaštitu ljudskih prava. Na univerzalnom planu, delovanje Organizacije Ujedinjenih nacija išlo je u smeru stvaranja mehanizama koji će pravno obavezivati države, čime bi se otklonio nedostatak Univerzalne deklaracije, budući da ona nije stvarala pravnu obavezu državama članicama UN. Tako su 1966. godine doneta dva međunarodna ugovora, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima⁴⁸ i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁴⁹ uz koji su usvojena i dva fakultativna protokola: Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁵⁰ (1966) i o Drugi fakultativni protokol uz

---

⁴⁴ V.Rakić-Vodinelić, "Prava treće generacije," *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, br. 5-6/1989, str. 789-793.

⁴⁵ Ch.Tomuschat, *Ljudska prava između idealizma i realizma*, Beograd, 2006., str. 95.

⁴⁶ M.Cranston: "Human Rights, Real and Supposed" u: *Political Theory and Rights of Man*, DD Raphael, London, Macmillan, 967., str. 43-53.

⁴⁷ Th. Buergenthal, *Međunarodna ljudska prava u sažetom obliku*, Beograd, 1997., str.50.

⁴⁸ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori" br. 7/71

⁴⁹ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori" br. 7/71

⁵⁰ "Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori" br. 4/01

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima čiji je cilj ukidanje smrtne kazne⁵¹ (1989). Ovim dokumentima dopunjene su odredbe Univerzalne deklaracije i proširene liste ljudskih prava u odnosu na Deklaraciju. Međunarodni paktovi, zajedno sa Univerzalnom deklaracijom, postali su opšti kodeks ljudskih prava, koji ima obavezujući karakter za države ugovornice. Drugi međunarodni dokumenti o ljudskim pravima koji su nastali pod okriljem Organizacije ujedinjenih nacija odnose se na zaštitu pojedinih prava, zaštitu određenih skupina ljudi ili ukidanje i sprečavanje surovog i zlog postupanja prema ljudima.⁵² Donoseći takve akte međunarodna zajednica je u mnogim oblastima utvrdila standarde koji su obavezujući za države potpisnice i predstavljaju garantiju ljudskih prava u određenim okolnostima.⁵³

Mehanizmi zaštite ljudskih prava nastajali su i u regionalnim okvirima. Na američkom kontinentu je već 1948. godine, nešto pre Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, na Devetoj međunarodnoj konferenciji američkih država u Bogoti, prihvaćena Američka deklaracija o pravima i obavezama čoveka. Ali daleko značajniji akt za zaštitu ljudskih prava na američkom kontinentu nastao je 1969. godine. To je Američka konvencija o ljudskim pravima,⁵⁴ koja ima obaveznu snagu za države potpisnice i podseća na evropske instrumente zaštite ljudskih prava. Opštom klauzulom sve države ugovornice obavezuju se da preduzimaju mere radi punog ostvarenja prava koja se podrazumevaju u ekonomskim, socijalnim, obrazovnim, naučnim i kulturnim standardima sadržanim u Povelji Organizacije američkih država. Usled potrebe za detaljnijim regulisanjem ljudskih prava i u cilju njihove stvarne zaštite, uz ovu konvenciju je

⁵¹ "Službeni list SRJ- Međunarodni ugovori" br. 4/01

⁵² M.Matulović, *Ljudska prava, Uvod u teoriju ljudskih prava*, Zagreb, 1996., str. 217.-221.

⁵³ Između ostalih, takvi akti su: Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948), Konvencija o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečanstva (1960), Dopunska Konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i praksi sličnih ropstvu (ropstvu (1956), Konvencija o ukidanju prisilnog rada (1957), Konvencija o statusu izbeglica (1951), Deklaracija o teritorijalnom azilu (1967), Konvencija o statusu osoba bez državljanstva (1954), Konvencija o pravu na organizovanje i kolektivno dogovaranje (1949), Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju (1960), Deklaracija o pravima deteta (1959), Deklaracija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1963), Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda (1973), Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979) i dr., navedeno prema: M.Matulović, *Ljudska prava, Uvod u teoriju ljudskih prava*, Zagreb, 1996., str. 221.

⁵⁴ *American Convention on Human Rights "Pact of San Jose, Costa Rica"* iz 1969. godine, tekst dostupan na internet adresi: www.oas.org/dil/treaties_subject.htm

1988. godine dodat i prihvaćen Protokol⁵⁵ koji se odnosi na oblast ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.⁵⁶

Na afričkom kontinentu je 1981. godine doneta već pominjana Afrička povelja o pravima čoveka i naroda koja istovremeno obuhvata individualna prava i kolektivna prava naroda. Ovom Poveljom se pored klasičnih liberalnih ljudskih prava, proklamuju ekonomska i socijalna prava kao npr. pravo na rad, pravo na zdravlje i pravo na obrazovanje. Težnje za daljim razvojem ljudskih prava afričke zemlje su potvrdile u Deklaraciji prihvaćenoj u Grand Beju⁵⁷ (*Grand Bay, Mauritius*) 1999. godine. Zemlje arapskog kruga, članice Lige arapskih država usvojile su Arapsku povelju o ljudskim pravima,⁵⁸ koja je stupila na snagu 2008. godine. Povelja ističe tradicionalne vrednosti arapske istorije i kulture i izražava veru u arapsko jedinstvo, naglašavajući potrebu da se ljudska prava postave u sam centar nacionalnih interesa arapskih država, kako bi se svim pojedincima omogućilo da unaprede svoje živote u skladu sa najvišim ljudskim vrednostima.

Na azijskom kontinentu dosad nisu usvajani regionalni dokumenati o ljudskim pravima, što se tumači činjenicom da je Azija kontinent sa raznolikim istorijskim i etničkim tradicijama, te različitim kulturnim identitetima i veroispovestima naroda koji tu žive. Zbog takvih razlika, zasada nije izvesno donošenje konvencije o ljudskim pravima koja bi odražavala sve posebnosti azijske civilizacije.⁵⁹

Najznačajniji regionalni akt o ljudskim pravima u svakom pogledu je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,⁶⁰ koja zajedno sa Evropskim sudom za ljudska prava predstavlja najrazvijeniji mehanizam za zaštitu ljudskih prava, ne samo na evropskom kontinentu, nego na globalnom nivou.

---

⁵⁵ *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights "Protocol of San Salvador"* iz 1988. godine, tekst dostupan na internet adresi: www.oas.org/dil/treaties_subject.htm

⁵⁶ Ch.Tomuschat, *Ibid.*, str. 81.

⁵⁷ *Grand Bay (Mauritius) Declaration and Plan of Action* iz 1999. godine, tekst dostupan na internet adresi: www.achpr.org/instruments/grandbay/

⁵⁸ Povelja je prvi put usvojena 1994. godine, ali nije stupila na snagu. Donekle izmenjena i revidirana Povelja je ponovo usvojena 2004. godine i stupila je na snagu 2008. godine. Tekst Povelje dostupan je na adresi: www.achil.org/res/Arab Charter on Human Rights 2004.pdf

⁵⁹ Ch.Tomuschat, *Ibid.*, str. 81.-82.

⁶⁰ Tekst Konvencije dostupan je na internet adresi: www.conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm

1.2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropski sud za ljudska prava

Najefikasniji i najpotpuniji sistem zaštite ljudskih prava postoji u Evropi. Evropski sistem⁶¹ je uspostavljen u okviru Saveta Evrope,⁶² organizacije pod čijim okriljem je usvojena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), i protokoli uz nju. Ovim međunarodnim ugovorom države su se međusobno obavezale da će štititi i poštovati ugovorom definisana prava korisnika, koji tako stiču jedan broj subjektivnih prava koja im garantuju sve ugovornice.⁶³

Konvencija je potpisana u Rimu 4. novembra 1950.godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1953.godine. Tekst Konvencije potpisan je od strane trinaest država članica Saveta Evrope, u kojem su u to vreme bile okupljene samo zapadnoevropske države, dok su sa padom komunizma Savetu pristupile i zemlje ranijeg istočnoevropskog bloka. Danas ova organizacija ima u svom sastavu 47 država i sve su ratifikovale Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

---

⁶¹ Pored Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava kao instrumenta za zaštitu građanskih i političkih prava, Savet Evrope je stao na stanovište da je taj instrument potrebno dopuniti paralelnim instrumentom za zaštitu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, pa je u tom smislu 1961. godine u Torinu usvojio Evropsku socijalnu povelju. Međutim, Povelja, sa dodatnim protokolom potpisanim 1991. godine, tokom vremena nije dobila odgovarajuću podršku svih potpisnica. Izmenjeni tekst Povelje usvojen je 1996. godine, ali ni posle toga Povelja nije značajnije podržana od strane svih država Saveta Evrope. Tekst Povelje dostupan na adresi www.coe.int/.

Osim Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, u državama koje su u sastavu Evropske unije, zaštita ljudskih prava je dodatno unapređena *Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije* koja je postala deo primarnog zakonodavstva, odnosno formalni izvor prava Evropske unije. (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*, Official Journal of the European Union, 2007., Vol.50, C 303, str. 1-16. Dostupno na internet adresi: www.eur-lex.europa.eu > ... > [EUR-Lex Home](#).)

Ovim pravnim instrumentom obuhvaćen je čitav niz građanskih, političkih, ekonomskih i socijalnih prava sa ciljem da se ojača zaštita osnovnih prava u svetlu društvenih promena, društvenog napretka, naučnog i tehnološkog razvoja. Povelja je promovisana na Samitu EU u Nici 2000. godine, ali kao neobavezujuća politička deklaracija. Potpisana je na plenarnoj sednici Evropskog parlamenta 12.12.2007. godine, a pravno obavezujuća u Evropskoj uniji postala je sa stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora 1.12.2009.godine. Povelja, osim uvodnog dela, ima 54 člana koji su raspoređeni u sedam poglavlja – Dostojanstvo, Slobode, Jednakost, Solidarnost, Građanska prava, Pravda, Opšte odredbe.

⁶² Savet Evrope (*Council of Europe*) je međunarodna organizacija osnovana 1949.godine, kao organizacija zapadnoevropskih država, sa ciljem očuvanja i unapređenja mira u Evropi. Nakon pada Berlinskog zida organizacija se znatno uvećala, jer su Savetu pristupile zemlje okupljene u istočnoevropskom bloku, kao i nove države nastale na teritoriji bivše SFRJ. Danas Savet Evrope obuhvata 47 država, a poslednja koja je pristupila Savetu je Crna Gora. Jedna od osnovnih delatnosti Saveta Evrope je unapređenje i zaštita ljudskih prava, tako da jedan od uslova za prijem u članstvo koji država potencijalni kandidat mora ispuniti jeste da aktivno podstiče i unapređuje zaštitu ljudskih prava na svojoj teritoriji. Informacije o Savetu preuzete sa internet adrese: www.coe.int.

⁶³ V.Dimitrijević, D.Popović, T.Papić, V.Petrović, *Ibid.*, Beograd 2007, str. 65.

Državna zajednica Srbija i Crna Gora je ratifikovala Konvenciju 26.decembra 2003.godine, a 3.marta 2004.godine Konvencija je stupila na snagu.⁶⁴ Nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore 3. juna 2006.godine, Komitet ministara Saveta Evrope je na sastanku 4.juna 2006.godine usvojio Izjavu da Republika Srbija nastavlja članstvo Državne zajednice Srbija i Crna Gora u Savetu Evrope i preuzima sve pripadajuće obaveze.⁶⁵ I sve ostale države koje su nastale na teritoriji bivše SFRJ, takođe su postale članice Saveta Evrope i ratifikovale su Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,⁶⁶ koja je na taj način postala deo unutrašnjeg pravnog poretka svake države potpisnice.

Konvencija garantuje sledeća prava i slobode: pravo na život; zabranu mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja; zabranu ropstva i prinudnog rada; pravo na slobodu i sigurnost; pravo na pravično suđenje; kažnjavanje samo na osnovu zakona; pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života; slobodu misli, savesti i veroispovesti; slobodu izražavanja; slobodu okupljanja i udruživanja; pravo na sklapanje braka i stvaranje porodice; pravo na delotvoran pravni lek i zabranu diskriminacije. Garantovana prava i slobode mogu se u nekim posebnim situacijama ograničiti,⁶⁷ a čak i privremeno suspendovati u naročitim prilikama kao što je rat ili vanredno stanje ili kakva druga javna opasnost koja može ugroziti opstanak nacije. Ovo privremeno odstupanje moguće je u odnosu na neka prava ljudska prava, ali nije moguće u odnosu na sva. Postoje ljudska prava od kojih se, bez obzira na situaciju, ne može nikada

---

⁶⁴ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, "Službeni list SCG"-*Međunarodni ugovori*" broj 9/03

⁶⁵ Tekst Izjave objavljen je na sajtu Kancelarije Saveta Evrope u Beogradu: www.coe.org.rs/def

⁶⁶ Slovenija je postala članica Saveta Evrope 1993. godine, a Konvenciju je ratifikovala 1994. godine, Makedonija je poslatala članica Saveta Evrope 1995.godine, a Konvenciju je ratifikovala 1997. godine. Hrvatska je u članstvu Saveta Evrope od 1996. godine, a ratifikacija Konvencije je usledila 1997. godine. Bosna i Hercegovina je 2002. godine postala članica Saveta Evrope i iste godine je ratifikovala Konvenciju. Srbija je od 2003. godine članica Saveta Evrope, a Konvenciju je ratifikovala, takođe, 2003. godine. Crna Gora je Savetu Evrope pristupila 2007. godine, a odmah po proglašenju nezavisnosti 2006.godine, uputila je Savetu Evrope izjavu o sukcesiji u odnosu na sve konvencije Saveta Evrope čija je potpisnica bila Državna zajednica Srbija i Crna Gora.

⁶⁷ Odredbama člana 20.st.1.Ustava Republike Srbije, "Službeni glasnik RS" br. 83/06, propisano je da ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena ako ograničenje dopušta Ustav, u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava.

odstupiti i koja se nazivaju neprikosnovena ljudska prava. Ustavom Srbije predviđeno je 17 takvih prava.⁶⁸

Od vremena usvajanja do danas Konvencija je dopunjena sa 16 protokola.⁶⁹ Protokoli 15. i 16. su otvoreni za potpisivanje 2013. godine i još nisu stupili na snagu. Dopunski protokoli uz Konvenciju mogu se podeliti na materijalnopravne i proceduralne. Protokoli materijalnopravnog karaktera, u kojima su dodata nova ljudska prava i slobode, su protokoli br.1, 4, 6, 7, 12 i 13, a oni proceduralne prirode su protokoli br. 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11 i 14. 15. i 16. Protokoli se smatraju dodatnim članovima Konvencije i primenjuju se kao i ostale odredbe Konvencije.⁷⁰

U vezi sa primenom Konvencije značajno je spomenuti načela na kojima se zasniva Konvencija. Između ostalih, to su načelo obaveznosti, načelo supsidijarnosti, načelo inkorporacije i načelo pozitivne obaveze države.⁷¹

Načelo obaveznosti, proizilazi iz člana 1. Konvencije, prema kome su države potpisnice obavezne da svakom ko je pod njihovom jurisdikcijom garantuju prava i slobode utvrđene Konvencijom i Protokolima uz Konvenciju. To znači da ne postoje nikakva ograničenja u smislu državljanstva, pa se i čak lica-žrtve koja nisu državljani neke države potpisnice mogu pozvati na ovu garantiju, ukoliko se nalaze pod jurisdikcijom države od koje traže zaštitu, pri čemu nije od značaja da li su nastanjeni na njenoj teritoriji.⁷²

Načelom supsidijarnosti izražena je obaveza svake države potpisnice da obezbedi poštovanje ljudskih prava unutar sopstvenog pravnog poretka, kroz zakonodavstvo, pravosuđe i administraciju. U delotvornoj zaštiti ljudskih prava primarnu ulogu ima država, a tek potom dopunsku, supsidijarnu ulogu imaju međunarodni mehanizmi zaštite. S ovim načelom u vezi je i načelo inkorporacije. Na koji će način države inkorporisati Konvenciju u svoj nacionalni pravni poredak i kakvu ustavnu formu će države dati svojim propisima o ljudskim pravima zavisi

---

⁶⁸ B.Milosavljević, D.Popović, *Ustavno pravo*, Beograd 2009, str.176-177.

⁶⁹ Zadnji dopunski protokoli uz Konvenciju su Protokol 15. i Protokol 16. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Protokol 15. je otvoren za potpisivanje 24. juna 2013. godine, a Protokol 16. je otvoren 2. oktobra 2013. godine. Izvor: www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts.

⁷⁰ P.van Dijk, G.J.H. van. Hoof u saradnji sa A.W.Heringa, J.G.C. Schokkenbroek, B.P. Vermeulen, M.L.W.M.Viering, L:F:Zwaak, *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Sarajevo 2001, str.2

⁷¹ D.Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd 2008, str. 22-25.

⁷² P.van Dijk, G.J.H. van. Hoof et al., *Ibid.*, str. 3.

od svake pojedine države. U tom pogledu možemo razlikovati tri sistema. U jednom sistemu kakav postoji u Austriji posebnim ustavnim zakonom Konvenciji je obezbeđen rang koji ima državni ustav. U drugom sistemu, koji srećemo u Francuskoj, Španiji i Švajcarskoj Konvenciji je dat rang viši od zakona. Trećem sistemu pripadaju Nemačka, Italija i Švedska koje su Konvenciji odredile isti rang sa zakonom. Način transformisanja Konvencije u domaće pravo kakav postoji u Velikoj Britaniji predstavlja izuzetak u odnosu na ostale zemlje. Tu je donet Zakon o ljudskim pravima kojim su u pravo Velike Britanije preuzete neke odredbe Konvencije i dodatnih protokola uz Konvenciju, pri čemu je samim Zakonom određeno da su sudovi i upravna vlast dužni da britanske propise tumače vodeći računa o normama Konvencije.⁷³ Kao što vidimo, međunarodno pravo je ostavilo državama puno diskreciono pravo da same odluče na koji način će implementirati odgovarajuća međunarodna pravila, pa i Evropsku konvenciju, u svoje unutrašnje pravne sisteme, jer su na međunarodnom nivou države odgovorne samo za krajnji rezultat te implementacije.⁷⁴

Najzad, načelom pozitivne obaveze države izražava se stav da se u savremeno uređenoj državi zaštita ljudskih prava i sloboda ne obezbeđuje samo uzdržavanjem i nemešanjem države u privatnu sferu pojedinaca, već da pojedinac može zahtevati od države određeno činjenje kako bi se potpunije poštovala ljudska prava i doslednije sprovodila Konvencija.⁷⁵

Poseban značaj Konvencije ogleda se u tome što ona predstavlja prvi instrument kojim je stvoren međunarodni nadzor nad primenom i poštovanjem ljudskih prava. Konvencijom je uvedena zaštita ljudskih prava i sloboda pred Evropskom komisijom i pred Evropskim sudom za ljudska prava. Konvencija je najviše doprinela razvoju i zaštiti ljudskih prava upravo uspostavljanjem i radom Evropskog suda za ljudska prava.

Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) je međunarodni sudski organ ustanovljen 21. januara 1959. godine, sa sedištem u francuskom gradu Strazburu (*Strasbourg*), gde se nalazi i sedište Saveta Evrope. Odredbe posvećene Sudu obuhvaćene su drugim delom Konvencije (čl.19.-51.) i njima je bliže uređena nadležnost i organizacija Suda, postupak pred Sudom, sastav Suda i izbor sudija.

---

⁷³ D. Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd, 2008., str. 22-24.

⁷⁴ P.van Dijk, G.J.H.van Hoof et al., *Ibid.*, str. 16.

⁷⁵ D. Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd, 2008., str. 25.

Sud je nezavisno sudsko telo osnovano radi zaštite ljudskih prava garantovanih Konvencijom i protokolima uz nju i njegova osnovna uloga sastoji se u tome da utvrdi da li postoji povreda garantovanog prava od strane država potpisnica, kao i da osigura poštovanje obaveza koje su visoke strane ugovornice preuzele potpisivanjem Konvencije i protokola uz nju. Sud je nadležan da postupa u svim predmetima koji se odnose na tumačenje i primenu Konvencije, kao i da daje savetodavna mišljenja u vezi sa primenom i tumačenjem Konvencije koja od njega zatraži Komitet ministara.⁷⁶

Konvencija je u izvornom tekstu predvidela postojanje tri organa i to Komisije za ljudska prava, Suda i Komiteta ministara. Evropska komisija za ljudska prava je bila sastavljena od predstavnika vlada država-potpisnica i nije bila u stalnom zasedanju, kao ni Sud, ali je imala važnu ulogu da služi kao “filter“, jer su pred Sudom raspravljani samo oni predmeti koje je uputila Komisija. Komisija je odlučivala o prihvatljivosti predstavke i ukoliko bi zaključila da je predstavka neprihvatljiva, postupak se okončavao već u toj fazi, a da predstavka i nije dospevala pred Sud. S obzirom da se nisu mogli obraćati direktno Sudu, prava pojedinaca pred Sudom bila su zaštićena samo posredno tj. ako i kada Komisija odluči da se određeni slučaj iznese pred Sud. Ako bi Komisija odlučila da je predstavka prihvatljiva postupak se mogao završiti prijateljskim poravnanjem ili bi bio upućen Sudu na odlučivanje, a postojala je i mogućnost da o meritumu odluči Komitet ministara.⁷⁷

U prvim decenijama rada Komisija je mali broj predstavki prihvatala za dalje razmatranje i odlučivanje, a Sud je rešavao tek nekoliko slučajeva godišnje. Tokom godina broj predstavki pred Sudom se stalno povećavao. Do toga je došlo naročito posle sloma komunizma kada su istočnoevropske države pristupile Savetu Evrope i ratifikovale Konvenciju. Sa velikim prilivom predmeta rastao je broj nerešenih slučajeva, postupak je sve duže trajao i postalo je jasno da se dotadašnji kontrolni mehanizam Konvencije mora menjati i dalje usavršavati kako bi postigao svoju svrhu. Posle višegodišnjeg pregovaranja, 1994. godine usvojen je i otvoren za potpisivanje Protokol br.11 uz Konvenciju, kojim je izvršena značajna reforma postojećeg nadzornog sistema i ustanovljen novi sistem koji se i danas primenjuje. Protokolom br. 11 je predviđeno da umesto

---

⁷⁶ Komitet ministara je organ ustanovljen Statutom Saveta Evrope i predstavlja deo mehanizma zaštite ljudskih prava u okviru Saveta evrope. Uloga Komiteta ministara je posebno izražena kod nadgledanja izvršenja presuda Evropskog suda za ljudska prava. Komitet je sastavljen od ministara spoljnih poslova država članica Saveta Evrope.

⁷⁷ D.Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd 2008, str.18-20.

dotadašnja dva organa, Suda i Evropske komisije za ljudska prava, sa radom počne novi, reformisani Evropski sud za ljudska prava koji preuzima ovlašćenja obe ranije institucije. Sud je stalan, čine ga stalno zaposlene sudije čiji broj je jednak broju država ugovornica. Sudije se biraju u ličnom svojstvu i nisu predstavnici države koja ih je kandidovala. To moraju biti priznati pravni stručnjaci sa odgovarajućim kvalifikacijama za obavljanje visokih sudskih funkcija, odnosno ličnosti nesumnjivog moralnog ugleda.

Usvajanje i stupanje na snagu Protokola br.11 uz Konvenciju, 1. novembra 1998. godine predstavljalo je prekretnicu u razvoju evropskog sistema zaštite ljudskih prava. Novoustanovljenim sistemom unapređena je zaštita ljudskih prava, smanjena je dužina trajanja postupka, ali, ipak, izvesni problemi se i dalje nisu mogli rešiti. Ponovo su se pojavili zahtevi za novo uređenje Suda i novu reformu mehanizma zaštite ljudskih prava. Te ideje su ostvarene usvajanjem 14. dodatnog protokola uz Konvenciju.⁷⁸ Protokolom br.14. uz Konvenciju⁷⁹ predviđene su značajne novine u radu Suda, a one najvažnije tiču se prihvatljivosti predstavke, postupanja sudije pojedinca i tročlanog sudijskog odbora, zatim rada sedmočlanog sudijskog veća, postizanja prijateljskog poravnjenja, sudijskog mandata itd. Umesto dotadašnjeg uređenja prema kojem je Sud odlučivao u tročlanom odboru, sedmočlanom veću i Velikom veću, ovim Protokolom je su predviđeni sudija-pojedinac, tročlani odbor, sedmočlano veće koje može biti preobraćeno u petočlano, kao i Veliko veće. Sudija-pojedinac sa novim uređenjem dobija ulogu koju je ranije po Protokolu br. 11 imalo tročlani sudijski odbor. Sudija-pojedinac odlučuje o prihvatljivosti predstavke, što znači da ima ovlašćenje da pojedinačnu predstavku oglasi neprihvatljivom ako je takvu odluku moguće doneti bez dodatne rasprave. Tročlani sudijski odbor nadležan je da pojedinačnu predstavku oglasi neprihvatljivom, ili da je skine sa liste slučajeva pred Sudom pod uslovom da takva odluka može biti doneta bez daljeg razmatranja. Takođe, predstavku može da oglasi prihvatljivom i da o njoj meritorno odluči ako nije

---

⁷⁸ D.Popović, *Ibid.*, str. 29-31.

⁷⁹ Republika Srbija je Protokol 14. uz Konvenciju potpisala 10. novembra 2004. godine, a ratifikovala ga je 6. septembra 2005.godine. Zakon o ratifikaciji Protokola br. 14 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kojim se menja kontrolni sistem Konvencije, "Službeni list Srbije i Crne Gore - Međunarodni ugovori" br. 5/05, 7/05.

neophodno da se o tom predmetu vodi rasprava pred većem i ukoliko se u predmetu radi o tumačenju ili primeni Konvencije i protokola uz Konvenciju, koji predstavljaju ustaljenu sudsku praksu. Ovakvo uređenje je ustanovljeno u cilju bržeg i efikasnijeg rada Suda, jer se i dalje beleži rast broja predstavki upućenih Sudu. Uloga sedmočlanog veća ostala je nepromenjena, osim što je predviđeno da se sedmočlano veće može preobraziti u petočlano, čime bi se mogao povećati broj sudskih veća, a to bi, takođe, vodilo bržem postupanju Suda. Protokolom 14. nije menjan sastav i nadležnost Velikog veća.⁸⁰

Uspostavljanjem sistema zaštite ljudskih prava putem Evropske konvencije i Evropskog suda za ljudska prava napušteno je tradicionalno gledište doktrine međunarodnog prava prema kome samo suverene države mogu biti subjekti međunarodnog prava. Istorijski posmatrano, ovim mehanizamom zaštite ljudskih prava, prvi put je pojedinac stekao status subjekta međunarodnog prava, sa mogućnošću da uživa i vrši svoje pravo, ali i da se žali Sudu zbog postupanja države ako mu je pravo povređeno i da pravnim sredstvom zahteva zaštitu zbog kršenja prava.⁸¹ Ratifikovanjem Evropske konvencije, obaveza države se ne svodi samo na recipročno preuzimanje prava i obaveza shodno sopstvenim nacionalnim interesima, već je zajednički interes država da proklamovana prava štite, čime one preuzimaju obaveze kojih su dužne da se pridržavaju. Konvencijom je utemeljen novi objektivni pravni poredak sa razvijenim procesnim sistemom za zaštitu ljudskih prava, pa su i odredbe Konvencije poprimile karakter normi javnog poretka, a sama Konvencija predstavlja evropski pravni poredak.⁸²

Prihvatanje Konvencije od strane država članica Saveta Evrope, znači ne samo usvajanje proklamovanih standarda poštovanja i zaštite ljudskih prava, nego i pristanak da tumačenje značenja odredbi Konvencije i konačnu odluku o povredi prava daje Sud. To znači i pristajanje država na one odluke Suda kojima se nedvomislno proširuje sadržaj zaštite ili daje veći obim prava i sloboda od onog određenog Konvencijom. Bez obzira na to kako nacionalni ustavi

---

⁸⁰ D. Popović, *Ibid.*, str. 51-53.

⁸¹ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012, str. 27.

⁸² A. Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima*, Beograd, 2006, str. 18-21.

uređuju položaj Konvencije, realno je polaziti od činjenice da je Sud vrhovni interpretator Konvencije.⁸³

Postupajući po predstavkama i tumačeći odredbe Konvencije Sud je stvorio bogatu pravnu praksu i značajne presedane kojih se pridržava ne samo Sud, nego i sudovi država potpisnica prilikom utvrđivanja prava. Uticaj odluka Suda na nacionalno zakonodavstvo i pravosuđe je nesumnjiv, međutim, Sud i u slučaju kada utvrdi odgovornost države nema ovlašćenje da ukine unutrašnju sudsku odluku ili da stavi van snage nacionalne zakone.⁸⁴ U slučaju značajnijeg ili sistemskog kršenja ljudskih prava i sloboda zagarantovanih Konvencijom može doći do osude i političkih sankcija, uključujući čak i privremeno isključenje te države iz saveta Evrope.

Konvencija i Sud koji primenom i tumačenjem Konvencije, zapravo, određuje pravu sadržinu Konvencije, dali su nemerljiv doprinos istinskoj zaštiti ljudskih prava na evropskom kontinentu i postavili osnovu na kojoj je izgrađen koncept evropskog prava ljudskih prava.⁸⁵ Odgovorne države sprovode presude Suda “iako iza njih ne stoji policajac”, a sam Sud polako postaje neophodan temelj evropske stabilnosti.⁸⁶

Iako je, ako se sagleda broj slučajeva o kojima je odlučivao, Sud praktično postao ustavni sud za građanska i politička prava Evrope⁸⁷ i zajedno sa Konvencijom predstavlja moćan mehanizam zaštite, ne treba izgubiti iz vida da je uloga Suda u zaštiti ljudskih prava, ipak, supsidijarnog karaktera. Obavezu da štite ljudska prava i sprečavaju njihovo kršenje prevashodno imaju države i na ovom planu njima pripada primarna uloga.

---

⁸³ C.Ribičič, “Položaj i uloga Ustavnog suda u primjeni Evropske konvencije o ljudskim pravima-iskustva Slovenije“ u: *Zbornik radova sa regionalnog savjetovanja u Miločeru , septembra 2006.*, “Položaj i uloga Ustavnog suda u primjeni Evropske konvencije o ljudskim pravima,“ Podgorica, 2007., str. 87.

⁸⁴ Th. Buergenthal, *Međunarodna ljudska prava u sažetom obliku*, Beograd, 1997., str. 124.

⁸⁵ D.Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str.27.

⁸⁶ B.Zupančič, “Kako misliti o Evropi – pismo iz Strasburga,”1999., dostupno na adresi www.bostjanmzupancic.com

⁸⁷ Th. Buergenthal, *Ibid.*, str.125.

2. SVOJINA I IMOVINA U GRAĐANSKOM PRAVU

Svojina i imovina su pravni instituti koje poznaju svi pravni sistemi u kojima postoji građansko pravo i pravni promet.⁸⁸ Na svojini i imovini se zasnivaju svi građanskopravni odnosi. U svakodnevnom životu ovi pojmovi se često zamenjuju ili poistovećuju. I svojina i imovina nastale su s nastankom robne proizvodnje, međutim, to nisu istovetne pravne kategorije, pa je potrebno razgraničiti pojmove i ukazati na razlike između njih.

2.1. Imovina

Imovina, za koju se koriste i izrazi imanje ili imetak, u običnom govoru označava sve što nekome pripada, bilo da su stvari ili prava i upućuje na ekonomske prilike nekog lica. U narodnom poimanju imovina podrazumeva pozitivne vrednosti i vezuje se za ekonomski opstanak pojedinca ili zajednice i služi zadovoljavanju različitih ljudskih potreba. Čovek može opstajati samo ako poseduje određena materijalna dobra, počev od onih neophodno potrebnih za život kao što su hrana, piće, odeća itd., zato svaki čovek mora imati imovinu, bez obzira kolika ona bila. Odnos čoveka i materijalne prirode se, u pravu, izražava upravo kroz pojam imovine.⁸⁹

Pojam imovine izgrađen je u rimskoj državi i to mnogo pre nego pojam svojine. Za označavanje imovine Rimljani su najčešće su koristili izraze “*bona*” i “*familia pecuniaque*,” a ponekad, ali retko i izraz “*patrimonium*,”⁹⁰ što govori da je pojam imovine tada bio usko vezan za porodicu, koje je mogla opstati samo kao zajednica lica i stvari povezanih u jednu celinu. Jačanjem robne privrede, imovina postaje osnov prometa, a Rimljani je počinju posmatrati kroz trgovčku prizmu. Postaje interesantna samo novčana vrednost koja se nalazila u stvari, pa stvari koje nisu imale novčanu vrednost nisu se više smatrale delom imovine. Za vreme republike u imovinu su ulazile

⁸⁸ A.Gams, M.Petrović, *Osnovi stvarnog prava*, Beograd, 1980., str. 45.

⁸⁹ R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Uvod u građansko pravo*, Niš, 2008., str.207.

⁹⁰ U starom Rimu izraz *bona* značio je dobro, imovinu. Izraz *familia* obuhvatao je u celini ljude i stvari, znači ukućane paterfamilijasa, robove, stoku, pokretne stvari, možda i nepokretnosti, a izraz *pecunia* (što potiče od *pecus*-stoka) je označavao stado koje je paslo izvan kuće i njene neposredne okoline. Navedeno prema O.Stanojević, *Rimsko pravo*, Beograd, 2010., str. 28, 189. Izraz *patrimonium* označavao je imovinu nasledenu od predaka, tj.očevinu i dedovinu. Navedeno prema: D.Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1998., str. 136.

samo telesne stvari i samo aktiva, a ne i dugovi. Posle pada republike, posredovanjem pretora imovina je počela da se shvata kao odnos prava i obaveza, odnosno kao odnos aktive i pasive.⁹¹

Tokom kasnije istorije, o pojmu i pravnom značenju imovine u teoriji nije postignuta saglasnost, niti je pojam imovine definisan na jedinstven način. Od brojnih teorija koje su razmatrale i tumačile ovaj pojam najviše pristalica u pravnoj nauci stekla je tzv. klasična (personalistička) teorija koju su postavili francuski pravnici Obri i Ro (*Aubry et Rau*) u četrdesetim godinama XIX veka.⁹² Ova teorija, uprkos osporavanjima mnogih pisaca, održala se kao vladajuća do danas na velikom delu evropskog prostora. Prema ovoj teoriji ideja imovine izvodi se iz ideje ličnosti. Imovina je emanacija ličnosti i izraz pravne moći koju ima jedno lice kao takvo. Kao svojstvo ličnosti imovina preuzima i njene osobine. Imovina jednog lica obuhvata sva njegova dobra, bez razlike, uključujući tu i “urođena i buduća dobra.” Pored prava koja čine aktivu, imovina obuhvata i dugove, a ako se desi da pasiva premaši aktivu, ta okolnost ne dovodi do iščezavanja imovine. Iz toga proizilazi da svako lice neizbežno ima imovinu, čak i ako trenutno ne poseduje nijedno konkretno dobro. Jedna ličnost može imati samo jednu imovinu koja je nedeljiva na različite pravne celine, a sva dobra koja čine imovinu jednog lica podjednako su namenjena izmirenju svih obaveza, jer je jasno da moraju postojati i obaveze koje terete imovinu. Imovina je neotuđiva, ne može se odvojiti od lica kome pripada pošto ona nema sopstvenu i samostalnu egzistenciju. Jedno lice ne može se za života voljno lišiti svoje imovine, niti mu ona može biti oduzeta protiv njegove volje. Gubi je tek nastupnjem smrti, sa prestankom njegove ličnosti.⁹³

Najčešće zamerke upućene personalističkoj teoriji tiču se izloženog shvatanja da je imovina svojstvo ličnosti, odnosno da je imovina izraz poslovne sposobnosti pravnog subjekta. Zamerke se odnose i na činjenicu da ova teorija ne može dati objašnjenje o nastanku posebnih vrsta pravnih lica kakve su zadužbine, gde se radi o imovini koja nema subjekta, o bezsubjektnoj imovini.⁹⁴

Ni u našoj pravnoj teoriji ne postoji jedinstven stav u pogledu pojma i sadržaja imovine. Prema jednom gledištu “svaki subjekt građanskog prava mora imati imovinu jer se kroz imovinu obavlja

---

⁹¹ D.Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1998., str. 136.

⁹² Ovu teoriju su Aubry i Rau prezentirali u delu *Cours de droit civil français* koje je, u pet tomova, objavljeno u razdoblju 1838.-1847. godine

⁹³ O.Stanković, V.Vodinić, *Uvod u građansko pravo*, Beograd, 1996., str.141.-144.

⁹⁴ R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Ibid.*, str. 219.

i u imovini se odražava pravni promet. Ekonomski uzevši, imovina je skup dobara (predmeta svojine i drugih apsolutnih imovinskih prava) jednog lica izražen u prometnoj vrednosti, tj. u novcu. To je u stvari tzv. *imovinska masa*. Prenos nekog dobra vrši se kroz imovinsku masu: za prodatu stvar dobija se novac i obrnuto, upotrebna vrednost se pretvara u prometnu i obrnuto. Pravna definicija imovine jeste da je ona skup svih prava i obaveza jednog lica.”⁹⁵ “Takva je definicija, međutim, nepotpuna. (...) Tek onda kada imovinu izrazimo kao jednu uopštenu prometnu vrednost, dakle samo kao skup potraživanja i obaveza iz obligacionih odnosa, kao tzv. aktivu i pasivu, tek onda imamo jasan pojam imovine. Ovakvo shvatanje imovine dozvoljava i da razlikujemo imovinu kao skup prava i obaveza od imovinske mase kao predmeta tih prava i obaveza, bolje rečeno kao prometnu vrednost, kao novčani izraz ekonomskih dobara na koja se prava i obaveze odnose.”⁹⁶

Postoje i drugačija gledišta u našoj pravnoj teoriji prema kojima pojam imovine podrazumeva samo skup prava određenog subjekta u koji ne ulaze obaveze. Obaveze su teret na imovini, a ne postoji imovina koja se sastoji samo od tereta.⁹⁷ Pasiva nije deo imovine dužnika, a ni teret na imovini dužnika,⁹⁸ nego je imovina poverioca. Dug koji poverilac potražuje od dužnika nije pasiva koja ulazi u imovinu dužnika, već predstavlja imovinu poverioca.

Bez obzira na različite stavove u vezi sa definisanjem pojma imovine, određene karakteristike imovine ostaju nepromenjene. Imovina je jedinstven pravni pojam, jedna pravna celina koja uvek pripada jednom licu. Ona je nedeljiva, kao i ličnost kojoj pripada. Jedno lice može imati samo jednu imovinu. Kao pravna celina imovina je neprenosiva za života imaoaca, jer se ne može od njega odvojiti. Sadržinu imovine čine različita imovinska prava, potraživanja koja glase na stvar ili novac i imovinska ovlašćenja autora i pronalazača. Najvažnije pravo koje ulazi u sadržinu imovine je pravo svojine. Pravo svojine zajedno s ostalim stvarnim pravima predstavlja osnovu imovine. Imovina označava sve mogućnosti koje njen titular može da ostvari na tržištu posedujući stvari i prava. Imovina je skup imovinskih prava (i obaveza) koja pripadaju jednom

---

⁹⁵ A.Gams, “Slojevitost svojine,” *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd, God. 82., Knj.52., br. 1/3 (1996), str.121.

⁹⁶ A.Gams, *Svojina*, Beograd, 1991., str.76.

⁹⁷ R.Kovačević-Kuštrimović, *Imovina u građanskom pravu i u sistemu društvene svojine*, Niš, 1986., str.29.

⁹⁸ D.Popov, *Građansko pravo - Opšti deo*, Beograd, 2001., str.174.

licu, a imovinska prava su ona čiji je objekt stvar, novac ili neko drugo dobro koje se može izraziti u novcu.⁹⁹

Na osnovu izloženog možemo uočiti i osnovne razlike između instituta imovine i svojine. Imovina je širi pojam od pojma svojine, a u njenom sastavu svojina je najznačajnije pravo i okosnica svake imovine. Za imovinu se može reći da predstavlja prisvajanje prometne vrednosti, a za svojinu da predstavlja prisvajanje upotrebne vrednosti.¹⁰⁰ Razlika se može podvući i na način kako je to učinjeno u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine: “Sve što je inače u nečijoj imovini, kao: prava u tuđoj stvari ukorijenjena, prava na nečije djelo ili radnju, novci i drugo što mu je na dugu, sve je to, razumije se, njegova imovina, nikako vlastina. Po tome biva da je svaka vlastina ujedno s tim i imovina, ali, naprotiv, svaka imovina nije vlastina”.¹⁰¹

2.2. Svojina

Svojina je najšire i najpotpunije pravo koje postoji na stvarima i povodom stvari u pravnom poretku. Kroz ustanovu svojine odražava se ukupnost odnosa u jednom društvu, počev od odnosa ljudi prema prirodi, do odnosa koji nastaju među ljudima povodom proizvodnje i raspodele materijalnih dobara. Promene u svojinskim odnosima izazivaju promene i u svim drugim odnosima, iz čega proizilazi da je institut prava svojine centralni institut građanskog prava koji direktno određuje i utiče na karakter svih ostalih građanskopravnih instituta.¹⁰² Zbog opštedruštvenog značaja koji je oduvek imala, svojina je bila predmet mnogih rasprava među teoretičarima i otuda brojna tumačenja i definisanja ovog pojma. Prema nekim shvatanjima, s obzirom na svoje karakteristike, svojina se može odrediti i kao ekonomski i kao pravni pojam. U ekonomskom smislu svojina označava prisvajanje ekonomskih dobara, ili interesa koji se mogu ekonomski izraziti, radi zadovoljenja najrazličitijih ljudskih potreba, a sa pravnog aspekta posmatrano to je ustanova koja uređuje neposredno prisvajanje ekonomskih dobara i predstavlja

---

⁹⁹ R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Ibid.*, str. 207.-210.

¹⁰⁰ A.Gams, M.Petrović, *Ibid.*, str.45.

¹⁰¹ Član 831. stav 2. *Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru*, tekst *Zakonika* dostupan na adresi: www.pravokutnik.net/a/imovinski.pdf.

¹⁰² M.Vedriš, P.Klarić, *Građansko pravo, Opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo*, Zagreb, 1998. str. 219.

subjektivna prava i pravna ovlašćenja koja se odnose na to prisvajanje.¹⁰³ U sklopu svojih idealističkih shvatanja, filozofi poput Platona (*Platon, oko 427. do 327. pr.n.e.*) Kanta (*Immanuel Kant, 1724-1804*) i Hegela (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831*) prisvajanje i potčinjavanje materijalnih dobara nisu smatrali odlučujućim za određenje pojma svojina, nego su kao bitan moment naglašavali volju da se određena stvar smatra svojom.¹⁰⁴ U teoriji Džona Loka, za koga je svojina prirodno pravo, čovek po svojoj prirodi ima svojstvo da sakuplja i prikuplja stvari oko sebe i da ih *de facto* prisvaja, tj. da isključuje druge ukoliko je do stvari došao prvi ili je u njih uložio svoj rad. Ako je logično da čoveku pripada njegovo telo logično je i da mu pripada proizvod koji je svojim radom stvorio. Rad stvara svojinu, odnosno rad pruža pojedincu pravo na svojinu. Nasuprot ovoj Lokovoj tzv. radnoj teoriji svojine koja je istrpela mnoge kritike i osporavanja, ali vremenom stekla i brojne pristalice, sasvim drugačije stavove o svojini zastupali su sledbenici raznih drugih filozofskih pravaca.¹⁰⁵ Prema gledištu francuskog filozofa Prudona (*Pierre-Joseph Proudhon, 1809-1865*) za koga je pravda osnov ljudskog društva i vrhunski princip na kojem treba organizovati društveni poredak, ni rad, ni osvajanje, a ni zakon ne mogu stvoriti svojinu, jer ona je posledica bez uzroka. Ustvari, svojina je krađa.¹⁰⁶ Kao pobornik ideje o socijalnoj ravnopravnosti on osuđuje zloupotrebu koncentrisane ekonomske moći i privatne svojine, jer: “svojina je ugaoni kamen svega što jest i kamen smutnje oko svega što treba biti.”¹⁰⁷ U delima Karla Marksa (*Karl Marx, 1818-1883*) svojina je ekonomska kategorija koja obuhvata celokupnost proizvodnih odnosa datog društva. U osvrtu na Prudonove ideje o svojini Marks ističe da se svojina u svakoj istorijskoj epohi razvijala drugačije i u različitim društvenim odnosima. Ako se daje definicija svojine kao nezavisnog odnosa, kao neke posebne kategorije, apstraktne i večne ideje, to može biti samo iluzija metafizike ili jurisprudencije. Definisati buržoasku svojinu znači potpuno isto što i izložiti sve odnose buržoaske proizvodnje.¹⁰⁸ Za Marksa svojina predstavlja međusobni odnos ljudi povodom sredstava za proizvodnju i proizvoda. Pojam svojine i svojinskog odnosa izjednačen je sa pojmom proizvodnog odnosa. Pored poimanja svojine kao proizvodnih odnosa koji postoje u

¹⁰³ A.Gams, M.Petrović, *Ibid.*, str. 39.

¹⁰⁴ A.Gams, *O svojini*, Beograd, 1982., str. 6.

¹⁰⁵ V.Stanovčić, “Vlast i svojina (“Vlastništvo”)“ Teze o ulozi i značaju preobražaja svojine, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd, 1996, God. 82., Knj.52., br. 1/3 (1996), str. 613.

¹⁰⁶ P.J.Proudhon, *Što je vlasništvo?*, Zagreb, 1982., str. 3-4.

¹⁰⁷ P.J.Proudhon, *Ibid.*, str. 56.

¹⁰⁸ K..Marx, *Beda filozofije*, Beograd, 1949, str. 129.

određenom društvu, Marks svojinu tumači i kao prisvajanje. Pod prisvajanjem on podrazumeva odnos ljudi prema prirodi u procesu rada, kao opšteg uslova razmene materija između čoveka i prirode. U ekonomskom smislu gledano, svojina predstavlja istorijski određenu formu društvenih odnosa posedovanja i prisvajanja sredstava za proizvodnju. To je osnovni proizvodni odnos u svim društvenim formacijama i istorijski se menja sa izmenom načina proizvodnje.¹⁰⁹

Sagledavanjem brojnih teorijskih rasprava o svojini i pokušaja da se odredi suština pojma svojine postaje jasno da nije moguće dati jedan opšti pojam svojine koji bi važio u svim vremenima i društvima. Određivanje pojma svojine uslovljeno je karakterom samog društva i proizvodnih odnosa koji u njemu postoje, jer sadržina i forme svojine uvek nose pečat vremena i društvene formacije u kojoj nastaju. Međutim, iako pojam svojine treba određivati imajući u vidu istorijski kontekst, ipak postoje neke opšte karakteristike ovog instituta koji važe u svim sistemima. Osnovno obeležje prava svojine u svim društvima je da je to stvarno subjektivno pravo koje vlasniku omogućava neposrednu pravnu vlast na stvari. Zatim, to je apsolutno pravo koje deluje prema svima (*erga omnes*) i na osnovu koga su sva treća lica - neodređeni broj lica, obavezni da se uzdržavaju od povrede vlasnikovih ovlašćenja, tj. vlasnik može zahtevati od njih da ga ne uznemiravaju u vršenju ovlašćenja povodom stvari koja mu je priznalo objektivno pravo.¹¹⁰ Takođe, opšta karakteristika prava svojine je da je to po svojoj strukturi jedno složeno pravo koje pruža sopstveniku mogućnost da stvar drži, da je koristi i da njom raspolaze. Ovlašćenje držanja stvari (*ius possidendi*), kao pretpostavka korišćenja stvari, znači pravnu mogućnost da se stvar ima u državini, da se ima faktička vlast na stvari. Ovlašćenje korišćenja predstavlja pravnu mogućnost preduzimanja materijalnih akata prema stvari radi izvlačenja koristi iz nje. Ovo ovlašćenje obuhvata: upotrebu stvari (*ius utendi*) i ubiranje plodova i drugih prihoda od stvari (*ius fruendi*). Ovlašćenje raspolaganja (*ius disponendi*) ima dve komponente: faktičko i pravno raspolaganje. Faktičkim raspolaganjem ne zasniva se neki pravni odnos povodom stvari, već se ono sastoji se u preduzimanju materijalnih akata od strane imaooca prava svojine kojima se utiče na samu supstancu stvari. To mogu biti razne promene putem kojih se menja namena stvari, ali i drugi uticaji koji čak ne moraju biti racionalni i korisni za vlasnika, a mogu sezati sve do iscrpljivanja supstance stvari, što predstavlja ovlašćenja sa domašajem koji se ne sreće ni kod

¹⁰⁹ D.Stojanović, *Stvarno pravo*, Kragujevac, 1998., str. 37.-38.

¹¹⁰ D.Stojanović, *Ibid.*, str. 39.

jednog drugog prava. Pravno raspolaganje se sastoji u preduzimanju pravnih akata kojima se u okviru različitih pravnih poslova pravo svojine delimično ili potpuno prenosi na druge subjekte. Kod potpunog raspolaganja pravo svojine se u celini prenosi na drugog subjekta ili se vlasnik odriče od prava svojine. Delimično raspolaganje sastoji se preduzimanju pravnih akata kojima vlasnik u određenoj meri sužava ili ograničava pravo svojine. Ovo sužavanje prava svojine može ići dotle da vlasniku ostane samo gola svojina (*nuda proprietas*), zapravo samo ovlašćenje potpunog raspolaganja – prenosa svojine, a da sve koristi koje stvar daje pripadaju drugom subjektu. Sa prestankom sužavanja i ograničavanja, pravo svojine se ponovo uspostavlja u svom punom obimu koji je postojao i pre tih ograničenja, a to svojstvo predstavlja još jednu opštu karakteristiku prava svojine – tzv. rekadentnost prava svojine ili elastičnost prava svojine. U opšta obeležja prava svojine možemo ubrojiti i to da je pravo svojine trajno i vremenski neograničeno. Ono postoji sve dok postoji stvar na koju se odnosi i ono se ne može izgubiti zastarelošću. Nevršenje prava svojine na stvari koja se nalazi kod drugoga ne povlači gubitak prava. Tek uz postojanje određenih činjenice na strani trećeg lica na temelju kojih to lice može postati vlasnik održajem ili po pravilima o sticanju od nevlasnika, nevršenje prava svojine može dovesti do prestanka prava.¹¹¹

Imajući u vidu opšte osobine prava svojine dolazimo do konstatacije da je pravo svojine najšira pravna vlast držanja, korišćenja i raspolaganja jednom stvari koja deluje prema svima i svom titularu omogućuje neposrednu i direktnu pravnu vlast na stvari.¹¹² To je natpotpunija vlast na stvari koja se može vršiti u okviru određenog pravnog poretka, a sadržina ovlašćenja titulara da drži, koristi i raspolaže stvarima koje mu pripadaju uređuje se propisima datog poretka. Privatnopravni i javnopravni propisi koji regulišu svojinske odnose određuju sadržinu i granice svojine.¹¹³

---

¹¹¹ O.Stanković, M.Orlić, *Stvarno pravo*, Beograd, 1999. str. 56.- 58.

¹¹² R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Stvarno pravo*, Niš, 2009., str. 59.

¹¹³ D.Stojanović, "Pravo na svojinu kao univerzalno zajemčeno pravo," *Pravni život*, Beograd, 1995., God. 44., Knj. 419., br. 10., str. 27.-28., 30.-33.

2.2.1. Ograničenje sadržine prava svojine

Iako se svojina definiše kao najobuhvatnija, apsolutna vlast na stvari, ona ipak nije neograničeno pravo. Ograničenje prava svojine podrazumeva sužavanje ovlašćenja titulara koja se zasnivaju na zakonima ili pravilima običaja i morala neke društvene zajednice. Zakonodavac propisuje ograničenja prava svojine ili u opštem interesu ili iz privatnopravnih razloga.¹¹⁴ Ograničenja mogu biti utvrđena u korist suseda, odnosno susedne nepokretnosti (tzv.susedska prava) ili u interesu značajne društvene delatnosti kao što su telekomunikacije, saobraćaj i sl. (zakonske službenosti u opštem interesu). Ograničenja u opštem društvenom interesu propisuju se za pravo svojine na stvarima koje imaju naročiti ekonomski, kulturni ili neki drugi značaj za društvo.¹¹⁵ Posebna ograničenja mogu biti ustanovljena radi zaštite interesa i bezbednosti države, prirode, životne sredine i zdravlja ljudi, a takva ograničenja najčešće regulišu posebni propisi, kao npr. propisi o odbrani države, o zaštiti prirode, o zaštiti životne sredine i sl. Kada to nalažu državni interesi svojina se može, uz naknadu tržišne vrednosti, ograničiti ili oduzeti.¹¹⁶ U tom slučaju radi se o eksproprijaciji, odnosno o oduzimanju svojine uz pravičnu naknadu, prilikom koje nepokretnost iz privatne svojine prinudno prelazi u državnu svojinu. Ta mera se preduzima zarad opštedruštvenog interesa, najčešće kad je u pitanju izgradnja privrednih, komunalnih, zdravstvenih i drugih objekata od društvene važnosti.¹¹⁷

Potrebe za ograničenjem sadržine prava svojine nekad potiču od savremenih tokova života i razvoja društva, a u posebnim okolnostima kao što su ratovi ili posleratne prilike takva ograničenja se nužno nameću. Ograničenja mogu biti negativna kada se vlasniku zabranjuje da nešto čini ili mu se naređuje da propusti da učini neku radnju koju je, inače, ovlašćen da preduzme kao titular prava svojine, a mogu biti i pozitivna kada se vlasniku stvari nalaže obaveza preduzimanja određenih radnji, ili mu se određuje način kako mora da koristi svoje stvari ili raspolaže njima.¹¹⁸

Ograničenja prava svojine koja su preduzimana u skladu sa zahtevima društva i vremena, vodila su sve većem udaljavanju od shvatanja o apsolutnosti prava svojine, koje potiče još iz rimskog

¹¹⁴ R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Stvarno pravo*, Niš, 2009., str. 73.

¹¹⁵ O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, str. 60.- 61.

¹¹⁶ M.Vedriš, P.Klarić, *Ibid.*, str. 228.

¹¹⁷ O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, Beograd, 1999. Str. 121.

¹¹⁸ A.Gams u saradnji sa M.Petrovićem, *Osnovi stvarnog prava*, 1980. Beograd, str. 63.- 64.

prava. Prema rimskom shvatanju svojina je apsolutna, potpuna vlast na stvari koja obuhvata sva imovinska ovlašćenja, sva ona prava koja jedan poredak dopušta u odnosu na imovinu.¹¹⁹ Ovo shvatanje zadržali su građanski zakonici mnogih evropskih država, pri čemu se uz definiciju svojine najčešće navodi da je svojina apsolutna “u granicama zakona.” Uporedo sa uvođenjem raznih zakonskih mera ograničenja prava svojine, razvile su se nove teorije o svojini. Krajem XIX i početkom XX veka nastala je teorija zabrane zloupotrebe subjektivnih građanskih prava., prema kojoj se subjektivna prava ne mogu vršiti bez ograničenja.¹²⁰ Ako se prava vrše na takav način da se time ograničavaju subjektivna prava trećih lica ili im se pričinjava šteta, može nastati zloupotreba prava.¹²¹ Zloupotreba prava predstavlja postupanje koje odgovara sadržini subjektivnog prava, ali nije dopušteno u konkretnoj pravnoj situaciji zbog postojanja određenih okolnosti npr. namere nanošenja štete drugome ili uznemiravanja, protivciljnosti, beskorisnosti, nesrazmernosti i dr.¹²² Zloupotreba prava se razlikuje od vršenja prava i deliktnog postupanja. Vršenje prava je uvek dopuštena radnja, saglasna ovlašćenjima koja proizilaze iz subjektivnog prava. Deliktno postupanje je protivpravna, nedopuštena radnja koja ne odgovara sadržini nekog subjektivnog prava, a zloupotreba prava nastaje ako se uz određeno postupanje steknu i posebne okolnosti, kao na primer postojanje namere da se drugom pričinu šteta, odnosno šikanozno vršenje prava, zatim postupanje bez koristi za titulara, protivciljno postupanje itd.¹²³ Konceptija zabrane zloupotreba prava, odnosno vršenja prava sa namerom da se naškodi drugome opšteprihvaćena je i mnogi građanski zakonici sadrže norme kojima se izričito zabranjuje zloupotreba prava. Nemački građanski zakonik iz 1896. godine¹²⁴ odredbama paragrafa 226. zabranjuje šikanozno vršenje prava, a odredbama paragrafa 242. zabranjuje vršenje prava protivno načelu savesnosti i poverenja u pravni promet. Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine članom 1000. određuje: “Ni svojim se pravom služiti ne moš tek drugom na

¹¹⁹ O.Stanojević, *Rimsko pravo*, Beograd, 2010., str. 195. Na primer, pravo svojine na zemljištu proteže se i na sve ono što je u utrobi zemlje “sve do pakla” (*usque ad inferos*) i u visinu, “sve do neba” (*usque ad coleum*). Vlasniku pripada i sve ono što pronade u zemlji ili što na njoj izgradi (*superficies solo credit- ono što je na površini zemlje sledi sudbinu zemlje*)

¹²⁰ Shvatanje o neograničenom vršenju subjektivnih prava “*Nullus videtur dolo facere qui suo iure utitur*“ - “*niko ne čini protivpravno delo ako koristi svoje pravo*“ potiče iz rimskog prava. O.Stanojević, *Rimsko pravo*, Beograd, 2010., str. 196. U rimskom pravu, takođe, poznato je i pravilo “*Qui suo iure utitur neminem laedit*“ - “*ko svoje pravo vrši nikome ne nanosi štetu.*“

¹²¹ V.Vodinelčić, *Takozvana zloupotreba prava*, Beograd, 1997., str. 224.

¹²² V.Vodinelčić, *Ibid.*, str. 203.

¹²³ V.Vodinelčić, *Ibid.*, str. 202.

¹²⁴ Tekst Nemačkog građanskog zakonika *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) dostupan je na internet adresi: www.cogbyte.de > ... > Pravo > Pravni sustav > BGB

štetu il' dosadu." U našem važećem pravu zabrana zloupotrebe prava utvrđena je Zakonom o osnovama svojinsko-pravnih odnosa koji odredbama člana 4. propisuje: "Vlasnik ostvaruje pravo svojine u skladu sa prirodom i namenom stvari. Zabranjeno je vršenje prava svojine protivno cilju zbog koga je zakonom ustanovljeno ili priznato."¹²⁵ Slično pravilo sadrži i član 13. Zakona o obligacionim odnosima, koji glasi: "Zabranjeno je vršenje prava iz obligacionih odnosa protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato."¹²⁶

Pored teorije o zabrani zloupotrebe subjektivnih prava, u vezi sa ograničenjem prava svojine nastala je i teorija subjektivnih prava kao socijalnih funkcija,¹²⁷ koju je naročito razvio francuski pravnik Leon Duguit (*Leon Duguit, 1859-1928*). Prema njegovom učenju svojina nije više subjektivno pravo vlasnika onakvo kakvo je bilo po shvatanju rimskog i prirodnog prava, nego socijalna funkcija. Takva funkcija svojine ogleda se u tome što je vlasnik dužan da pravo svojine vrši u skladu sa socijalnim potrebama i interesima društva. Svojina je data pojedincu, prvo za zadovoljenje ličnih potreba, ako one nisu u suprotnosti sa društvenim interesima, a potom za zadovoljenje potreba šire zajednice.¹²⁸ Ova teorija je stekla mnoge pobornike i izvršila znatan uticaj na zakonodavstva nekih zemalja. Ona je svoj izraz našla u Ustavu Nemačkog Rajha iz 1919. godine, tzv. Vajmarskom ustavu,¹²⁹ gde je u članu 153. stav 3. navedeno da svojina obavezuje i da njeno korišćenje mora istovremeno biti i doprinos opštem interesu. Istu formulaciju sadrže i Ustav Savezne Republike Nemačke iz 1949. godine, kao i Ustav Nemačke Demokratske Republike, iz iste godine. I u Ustavu Republike Italije iz 1948. godine o svojini se govori kao o socijalnoj funkciji.¹³⁰ U odredbama člana 37. Vidovdanskog ustava iz 1921. godine¹³¹ rečeno je, između ostalog, da iz svojine proističu i obaveze, a njena upotreba ne sme biti na štetu celine. Iako je ova teorija subjektivnih prava kao socijalnih funkcija, inspirisana idejom o zaštiti interesa slabijih i siromašnijih slojeva društva, na žalost, grubo je zloupotrebljena od strane fašista. Fašisti su ovu doktrinu iskoristili kao ideološko opravdanje za oduzimanje imovine

¹²⁵ "Službeni list SFRJ" br. 6/80, 36/90; "Službeni list SRJ" br. 29/96 i "Službeni glasnik RS" br. 115/05 –dr. zakon

¹²⁶ "Službeni list SFRJ" br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Službeni list SRJ" br. 31/93 i "Službeni list SCG" br. 1/03 - Ustavna povelja

¹²⁷ Osnove za socijalno posmatranje institucije svojine postavio je nemački pravnik Rudolf Jering (Rudolf von Jhering, 1818-1892) u svojim delima *Duh rimskog prava*, i *Cilj u pravu*.

¹²⁸ A.Gams u saradnji sa M.Petrovićem, *Ibid.*, str. 64.

¹²⁹ Tekst Vajmarskog ustava (*Weimarer Verfassung*) dostupan na internet adresi: www.zum.de/psm/weimar/weimar

¹³⁰ O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, str. 59.

¹³¹ Vidovdanski ustav je izglaslan 28.6.1921. godine (na Vidovdan - po pravoslavnom kalendaru) kao prvi ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Tekst Ustava dostupan je na internet adresi: www.arhivyu.gov.rs/

određenim kategorijama stanovništva i njihovu likvidaciju, omogućavajući tako prevlast jednoj društvenoj grupi koja je u svojim rukama koncentrisala ogromnu vlast i moć.¹³²

2.2.2. Svojina u kontinentalnom i anglosaksonskom pravnom sistemu

Iako je kategorija svojine bila poznata u rimskoj državi, rimski pravници nisu dali posebnu definiciju svojine, smatrajući da tako jasan pojam nema potrebe da se posebno definiše. Tek su srednjovekovni pravници, tumačeći rimsku ustanovu plodouživanja, posredno došli do rimske definicije svojine. Prema tom tumačenju, dok traje pravo plodouživanja, vlasnik ima samo “*nuda proprietas*”-“*golju svojinu*”, a tek po prestanku prava plodouživanja, vlasnik ponovo dobija “*plena in re potestas*”- “*potpunu vlast na stvari*”. Potpuna vlast na stvari – *plena in re potestas*, po ovom shvatanju, upravo je rimska definicija svojine, koja obuhvata ovlašćenja *usus, fructus i abusus*. Vlasnik ima pravo korišćenja, odnosno upotrebe stvari, *ius utendi*, zatim, ima pravo da prikuplja plodove koje stvar daje, *ius fruendi*, kao i pravo raspolaganja svojom stvari, *ius abutendi*.¹³³ Rimsko poimanje svojine kao apsolutnog prava zadržalo se u okviru kontinentalno-evropskog pravnog kruga kome je rimsko pravo zajednička istorijska osnova. Kontinentalno-evropski ili romansko-germanski pravni krug¹³⁴ čine zemlje čije je građansko pravo utemeljeno na građanskopravnim institutima iz rimskog prava i rezultatima koje su ostvarili postglosatori¹³⁵

¹³² O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, str. 59.

¹³³ O.Stanojević, *Ibid*, str. 195.

¹³⁴ U svetu je poznato pet velikih pravnih sistema: kontinentalno-evropski, anglo-američki, šerijatski, hindu i kineski. Kontinentalno-evropski pravi krug obuhvata mnogo više zemalja nego što je obuhvatalo područje Rimske imperije. Ovom pravnom krugu pripada više od polovine sveta i proteže se na pet kontinenata. Osim većine evropskih zemalja u tom krugu su i neke zemlje Azije, čitava Srednja i Južna Amerika, veliki broj afričkih zemalja. Kontinentalnom pravnom krugu pripadaju i zemlje nastale na području bivše SFRJ. Navedeno prema: V.Vodinić, *Građansko pravo, Uvodne teme*, Beograd, 1991., str. 107.

¹³⁵ U 12.veku u Bolonji u Italiji osnovana je pravna škola u kojoj se proučavalo rimsko pravo. Proučavajući Justinijanovu kodifikaciju (koja je, zapravo, Justinijanova kompilacija - zbornik zakona, rasprava i pravnih udžbenika rimskih pravnikā) *Copus iuris civilis* (528.-565.g.), tadašnji pravnici su između redova ili na marginama teksta pisali svoje zabeleške koje se nazivaju *glosse*, po čemu su ovi pravnici nazvani glosatorima. To proćavanje je bilo pragmatično i fragmentarno, jer su glosatori proućavali samo one delove Justinijanove kodifikacije koji su im trebali u svakodnevnoj praksi, radi uspešnijeg zadovoljavanja praktičnih potreba. Dok su glosatori proućavali rimsko pravo, postglosatori su proućavali glose glosatora, tj. rimsko pravo nastalo glosatorskim tumaćenjem. Zbog toga se može reći da su postglosatori glosirali glose (*glossant glossarum glossas*). Od 13. veka. postglosatori postaju komentatori glosa svojih prethodnika i nastoje otkloniti razlike u tumaćenju koje su postojale među pojedinim glosatorima kako bi pronašli zajedničko mišljenje učitelja. Navedeno prema: V.Vodinić, *Građansko pravo, Uvodne teme*, Beograd, 1991., str. 119-122.

obradom rimskopravnih izvora. U središtu ovog kruga su zemlje u kojima se tokom srednjeg veka i početkom novog veka odvijajo proces recepcije rimskog prava.¹³⁶ Rimsko pravo koje je predstavljalo podlogu recepcije nije izvorno rimsko pravo, a ni ono kakvo sadrži Justinijanova kompilacija, nego onakvo kakvim su ga svojom obradom i tumačenjima stvorili glosatori i postglosatori.¹³⁷

Rimski pojam svojine, prema kome je svojina potpuna vlast na stvari, istovremeno poznaje i ograničenje svojine. Iz rimskih tekstova zaključuje se da ni tada svako korišćenje svog prava, bez obzira na motive i posledice, nije bilo dopušteno. Pored tog opšteg ograničenja, u pogledu svojine su važila i posebna ograničenja i to u interesu suseda, a potom i ograničenja u javnom interesu.¹³⁸ Ograničenja u opštem interesu, kao i ona u odnosu na drugog vlasnika prisutna su u svim istorijskim periodima, u svim društvima, a razlika je jedino u njihovom obimu. Rimski individualistički koncept prava svojine sa ograničenjima u korist društvenog interesa i države, koja je garant nesmetanog vršenja prava svojine, pri čemu se svojina podrazumeva kao jedno od osnovnih prava čoveka,¹³⁹ u osnovi su preuzele sve evropske države koje pripadaju kontinentalnom pravnom sistemu. Takav koncept ugrađen je u sve velike kodifikacije građanskog prava koje su nastale u evropskim državama posle Francuske revolucije 1789. godine. Deklaracija o pravima čoveka i građanina, usvojena po izbijanju Francuske revolucije, afirmiše svojinu kao prirodno pravo čoveka, kao jedno od ljudskih prava koje je apsolutno, u granicama utvrđenim zakonom. U članu 4. Deklaracije utvrđeno je da se sloboda sastoji u mogućnosti da se čini sve ono što nije na štetu drugome, tako da vršenje prirodnih prava svakog čoveka nema granica, osim onih koje obezbeđuju drugim članovima društva uživanje tih istih prava, a granice mogu biti određene samo zakonom. U tom smislu je definisano je i pravo svojine. U odredbama člana 17. navedeno je: "Pošto je svojina neprikosnovo i sveto pravo, niko ne može biti lišen svojine osim ako to očigledno zahteva utvrđena javna potreba i pod uslovom pravičnog i

---

¹³⁶ Recepcija rimskog prava je proces koji podrazumeva oživljavanje rimske pravne misli i ponovnu primenu rimskog prava, čiji je rezultat bio formiranje zajedničkog, opšteg prava Evrope (*ius commune*). Taj proces je započet u Italiji, još u 12.veku, da bi nakon toga zahvatio delove Francuske i Španije, a zatim se u 13. veku proširio na Portugaliju, Švajcarsku, Holandiju, Škotsku itd. U Nemačkoj se recepcija najkasnije ostvarila, tek u 15. veku, ali je tu rimsko pravo najduže i važno, sve do donošenja Nemačkog građanskog zakonika 1896. godine. Navedeno prema: V.Vodinić, *Građansko pravo, Uvodne teme*, Beograd, 1991., str. 110.-111.

¹³⁷ V.Vodinić, *Građansko pravo, Uvodne teme*, Beograd, 1991., str. 107.-108.

¹³⁸ O.Stanojević, *Ibid.*, str. 196.-197.

¹³⁹ D.Popov, "Pojam prava svojine," *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad, 2006., str.129-144.

prethodnog obeštećenja”. Na toj liniji nastao je i francuski građanski zakonik *Code Civil* (1804)¹⁴⁰ prvi među velikim građanskim zakonima nastalim u XIX veku koji preuzimajući rimski individualistički pojam svojine, izgrađuju pojam svojine kao neograničene i isključive vlasti jednog lica na stvarima, u granicama koje predviđaju propisi. U članu 537. ovog zakonika određeno je da pojedinci imaju slobodu da raspolažu stvarima koje im pripadaju uz ograničenja predviđena zakonom, a u članu 544. definisano je da je svojina pravo korišćenja i raspolaganja stvarima na najapsolutniji način, pod uslovom da se ne čini ono što je zabranjeno zakonom i drugim propisima.¹⁴¹ Građanski zakони drugih evropskih država, koji su doneti kasnije tokom XIX i početkom XX veka, stvoreni su u istom duhu i na sličan način definišu svojinu. Prema Austrijskom građanskom zakoniku¹⁴² iz 1811. godine svojina je sve što nekome pripada. Svojina je ovlašćenje da se nekom stvari raspolaže po svojoj volji, a svako drugi od toga isključi. Ona se može vršiti sve dok se time ne vredeju prava trećih lica ili dok ne postoje zakonska ograničenja. U paragrafu 903. Njemačkog građanskog zakonika iz 1896. godine, utvrđeno je da vlasnik neke stvari može, ako to nije u suprotnosti sa zakonom ili pravima trećih lica, s njom raspolagati po svojoj volji i druga lica isključiti od svakog uticaja na stvar. Švajcarski građanski zakonik iz 1907. godine¹⁴³ u članu 641. propisuje da vlasnik jedne stvari može, u granicama pravnog poretka, tom stvari raspolagati po svojoj volji. On ima pravo da zahteva stvar od svakoga ko je nezakonito drži i da otkloni svaki bespravni uticaj na stvar. Ako uporedimo norme o svojini u navedenim zakonima, koji i danas predstavljaju pozitivno pravo tih država u kojima su doneti, možemo zapaziti nekoliko zajedničkih elemenata. U tim kodeksima o svojini se, između ostalog, govori kao o subjektivnom, apsolutnom i isključivom pravu, koje vlasniku stvari daje najširu vlast uživanja, korišćenja i raspolaganja tom stvari. Granice te vlasti su zakon, odnosno prava trećih lica.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Tekst francuskog građanskog zakonika *Code Civil* dostupan je na internet adresi: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/

¹⁴¹ Značaj koji se u novim buržoaskim društveno-ekonomskim sistemima toga vremena pridavao svojini najbolje je izrazio Portalis (*Jean Étienne Marie Portalis, 1746-1807*) francuski pravnik, najpoznatiji komentator *Code Civil*-a, rekavši da je svojina” tako dragoceno pravo kao sam život, pošto je svojina sredstvo za održanje života.” Navedeno prema: D.Stojanović, *Stvarno pravo*, Kragujevac, 1998., str. 41.

¹⁴² Tekst Austrijskog građanskog zakonika dostupan je na internet adresi: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/

¹⁴³ Tekst Švajcarskog građanskog zakonika dostupan je na internet adresi: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/

¹⁴⁴ M.Vedriš, P.Klarić, *Ibid.*, str. 221.

Srpski građanski zakonik (*Građanski zakonik za Kneževinu Srbiju*) iz 1844. godine,¹⁴⁵ koji je donet po ugledu na Austrijski građanski zakonik, u paragrafu 211. svojino uređuje na sledeći način: “Sve stvari, dobra i prava, koja Srbinu pripadaju, jesu njegova svojina ili sopstvenost, koje će reći, da je svaki Srbin savršeni gospodar od svojih dobara, tako da je on vlastan, ova po svojoj volji uživati, s njima po volji raspolagati, i svakoga otuda isključiti, naravno po propisu zakona.” Ove odredbe pokazuju da je u Srpskom građanskom zakoniku usvojen isti koncept svojine kao i u ostalim građanskim kodeksima evropskih zemalja kontinentalnog sistema, utemeljenim na rimskom pravu, gde je svojina definisana kao apsolutna vlast na stvari, *plena in re potestas*, koja vlasniku omogućava pravo korišćenja, ubiranja plodova i raspolaganja (*ius utendi, ius fruendi, ius abutendi*) u granicama zakona, uz ovlašćenje da iz tog prava isključi svako drugo lice. U Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine, svojina je regulisana članom 93. koji glasi: “Ko god ima vlastinu kakve stvari, bilo pokretne bilo nepokretne, ima pravo: da je drži, da se njome služi i da je uživa, da od nje uzimlje sve plodove i dohotke, da brani da se njome niko preko njegove volje ne bi služio, iz njegove mu je držine uzeo, ili mu držinu na koji drago način priječio. Vlasnik može stvarju raspolagati po volji: na nju dati drugome kakvo stvarno ili dugovinsko pravo, ili je sasvim drugome ustupiti, može uraditi s njome što ga je god volja: sve to, razumije se, u koliko time tuđa prava ne vrijeđa ili naročiti zakon ne prestupa.” Iako ovaj zakonik nije nastao po uzoru na zakonike drugih evropskih zemalja, već predstavlja originalno delo dr Valtazara Bogišića,¹⁴⁶ (1834-1908) može se videti da je i ovde prihvaćen rimski pojam svojine, *plena in re potestas*. Takav stav izražen je i članom 1015. Zakonika koji glasi: “Kažeš li o kakvoj stvari ‘moja je’ to je najviše što kazati možeš.”¹⁴⁷ Ova odredba, kojom se slikovito, u duhu narodnog govora daje objašnjenje prava svojine, sadrži

¹⁴⁵ Tekst Građanskog zakonika za Kneževinu Srbiju, koji se naziva i Srpski građanski zakonik, dostupan je na internet adresi: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/

¹⁴⁶ Dr Valtazar Bogišić bio je srpski istoričar prava, pravnik, profesor, ministar pravde Crne Gore. Kao pravnik posebno se bavio običajnim pravom i bio je odličan poznavalac uporednog prava. Napisao je mnoge rasprave na francuskom i nemačkom jeziku i uživao je veliki ugled u svetu.

¹⁴⁷ Smatra se da je ovom sentencom data jedna od najboljih i najjasnijih definicija svojine. Član 1015. nalazi se u delu Opšteg imovinskog zakonika, koji označen kao “Razdio VIII” “Neke zakonjačke (pravničke) izreke i postavke koje, i ako ne mogu zakona ni preinačiti ni zamijeniti, mogu mu, ipak, objasniti razum i smisao”. Ovaj deo sadrži niz pravnih sentenci koje na slikovit i opšte razumljiv način objašnjavaju mnoge pravne ustanove koje uređuje Zakonik.

ideju o pravu svojine kao pravu koje u potpunosti obuhvata stvar, do te mere da se u suštini svojina poistovećuje sa samom stvari.¹⁴⁸

Naša savremena pravna teorija i zakonodavna praksa ne donose bitne novine u pogledu određenja svojine, i, uglavnom je definišu na sličan način. Prema jednoj definiciji: “Pravo svojine je najšire, u granicama zakona, pravo držanja, korišćenja i raspolaganja jednom stvari, koje se može isticati prema svim trećim licima.”¹⁴⁹ Prema drugoj definiciji: “Pravo svojine se sastoji iz ovlašćenja njenog titulara da drži, koristi i raspolaže stvarima koje mu pripadaju. Sadržaj tih ovlašćenja, neposredno je određen zakonom, u zavisnosti od vrste i forme prava svojine. Titular prava svojine koristi svoja ovlašćenja samostalno i nezavisno od prava drugih lica na toj stvari.”¹⁵⁰ Pravo svojine se definiše i kao “najšira pravna vlast držanja, korišćenja i raspolaganja sa stvari koja deluje prema svima (*erga omnes*). Kao subjektivno pravo, svojina svom titularu omogućuje neposrednu i direktnu pravnu vlast na stvari.”¹⁵¹ U našim pozitivnim propisima svojina se definiše kao pravo vlasnika da stvar drži, da je koristi i da njome raspolaže u granicama određenim zakonom, a svako je dužan da se uzdržava od povrede prava svojine drugog lica.¹⁵² U nastojanju reformisanja svojinskog prava, kod nas je 2003. godine započet postupak izrade Zakonika o svojini i drugim stvarnim pravima, kojim bi se celovito uredili stvarnopravni odnosi u Srbiji. Naporom učesnika projekta nastao je Nacrt Zakonika o svojini i drugim stvarnim pravima, u kojem pravo svojine, kao multifunkcionalno pravo, vlasnicima daje u pogledu stvari najpotpunije pripadanje, prisvajanje, iskorišćavanje i isključenje uticaja ostalih lica.¹⁵³

U državama nastalim na teritoriji nekadašnje SFRJ, koje takođe pripadaju kontinentalnoevropskom pravnom krugu kao i naša država, pravna teorija i zakonodavstvo ustanovu svojine tumače u istom duhu i uređuju je na sličan način.

¹⁴⁸ R.Kovačević-Kuštrimović: “Klasičan pojam prava svojine u predratnoj pravnoj teoriji,” *Naučno nasleđe Pravnog fakulteta u Beogradu od 1841. do 1941.*, Beograd, 1994., str. 177.-191.

¹⁴⁹ O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, str. 56.

¹⁵⁰ D.Stojanović, *Ibid.*, str. 40.

¹⁵¹ Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Stvarno pravo*, Niš, 2009., str. 59.

¹⁵² Član 3. Zakona o osnovama svojinskopravnih odnosa, “*Službeni list SFRJ*,” br.6/80, 36/90; “*Službeni list SRJ*” br. 29/96, “*Službeni glasnik RS*” br. 115/05 – dr. Zakon)

¹⁵³ V.Vodinelic, “Osnovno o nacrtu stvarnopravnog zakonika Srbije 2006.” u: *Ka novom stvarnom pravu Srbije*, Beograd, 2007., str.13-16.

Za neke teoretičare svojina je stvarno pravo koje svom nosiocu – vlasniku daje najpotpuniju, za svakoga merodavnu privatnu pravnu vlast na stvari koju pravni poredak dozvoljava i jamči. Sadržinu prava svojine čini pojmovno bezgranična i isključiva pravna vlast vlasnika na svojoj stvari.¹⁵⁴ Drugi autori ističu da se pravo svojine može posmatrati i kao društveno-ekonomski odnos, pretvoren u pravni odnos, u kojem snagom pravne norme određena stvar u celini pripada određenom pravnom subjektu.¹⁵⁵

U hrvatskom zakonodavstvu pravo svojine predstavlja stvarno pravo na određenoj stvari koje ovlašćuje svoga nosioca da s tom stvari i koristima od nje čini što ga je volja i da svakoga drugoga od toga isključi, ako to nije protivno tuđim pravima ni zakonskim ograničenjima. Vlasnik stvari ima pravo posedovanja, upotrebe, korišćenja i raspolaganja svojom stvari.¹⁵⁶

U crnogorskom Zakonu o svojinsko pravnim odnosima¹⁵⁷ svojina je definisana kao najpotpunija vlast na stvari. Vlasnik ima pravo da svoju stvar drži, da je koristi i da njome raspolaže u granicama određenim zakonom, pri čemu je svako dužan da se uzdržava od povrede prava svojine drugog lica.

U Republici Srpskoj pravo svojine regulisano je Zakonom o stvarnim pravima,¹⁵⁸ u kojem je utvrđeno da je svojina stvarno pravo koje vlasniku daje ovlašćenje da slobodno i po svojoj volji stvar drži, koristi i da s njome raspolaže, a svakoga od toga prava isključi u granicama određenim zakonom. Svako je dužan da se uzdržava od povrede prava svojine drugog lica.

Na istovetan način svojinu uređuje i Zakon o stvarnim pravima Federacije Bosne i Hercegovine¹⁵⁹ koji svojinu, takođe, definiše kao stvarno pravo koje vlasniku daje ovlašćenje da slobodno i po svojoj volji stvar poseduje, koristi i njome raspolaže, a svakoga od toga prava isključi u granicama određenim zakonom. I ovaj propis sadrži odredbu da je svako dužan da se uzdržava od povrede prava svojine drugog lica.

¹⁵⁴ N. Gavella, T. Jospović, I. Gliha, V. Belaj, Z. Stipković, *Stvarno pravo*, Zagreb, 1998., str. 280.

¹⁵⁵ M. Vedriš, P. Klarić, *Ibid.*, str. 222.

¹⁵⁶ Član 30. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, "Narodne novine" br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12.

¹⁵⁷ Član 6. Zakona o svojinsko pravnim odnosima, "Službeni list Crne Gore" br. 19/09

¹⁵⁸ Član 17. Zakona o stvarnim pravima, "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 124/08

¹⁵⁹ Član 17. Zakona o stvarnim pravima, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 66/13

Prema slovenačkom Stvarnopravnom zakoniku¹⁶⁰ pravo svojine znači imati stvar u posedu, koristiti je i uživati na najsveobuhvatniji način i njome raspolagati. Ograničenje korišćenja, uživanja i raspolaganja stvari može biti samo zakonom regulisano.

U makedonskom Zakonu za sopstvenost i drugi stvarni prava¹⁶¹ u pogledu prava svojine utvrđeno je da vlasnik ima pravo da svoju stvar drži, da je koristi i da njome raspolaže po svojoj volji ako to nije suprotno zakonu ili nekom pravu drugog lica. Svako je dužan da se uzdržava od povrede prava svojine drugog lica.

Anglosaksonski pravni sistem ili *Common Law*¹⁶² nije se razvijao na tradiciji rimskog prava, pa se pravni instituti ovog sistema dosta razlikuju od pravnih instituta u kontinentalnom sistemu. Takav je slučaj i sa svojinom koja je i u anglosaksonskom pravnom sistemu osnovni institut stvarnog prava, ali sa specifičnim karakteristikama i daleko složeniji od instituta svojine u kontinentalnom pravu. Osnovne razlike između ova dva sistema najjasnije se uočavaju kad je u pitanju svojina na zemlji. U vreme feudalizma u Engleskoj su se odnosi na zemlji i povodom zemlje zasnivali na sistemu držanja zemlje (*tenures*¹⁶³) jer je tada vladalo shvatanje da niko ne može imati zemlju u punoj svojini. Vilijam Osvajač je po osvajanju Engleske 1066. godine sve posede proglasio konfiskovanim i ustanovio da je kralj vrhovni sopstvenik zemlje. Potom je zemlja deljena ljudima bliskim kralju, koji su bili tzv. čelni držaoci (*tenants in capite*), a “čelni držaoci” su dalje delili zemlju nižem plemstvu ili zemljoposjednicima. Podela vlastelinstava na parcele i njihovo davanje na korišćenje je stvorilo različite vrste držanja.¹⁶⁴ Vremenom se uvećavao broj i vrste držanja, a sva se mogu podeliti na slobodna i neslobodna. Kod slobodnih držanja (*free tenures*) sadržina tereta je unapred određena i ne zavisi od volje davaoca zemlje, a za zaštitu prava držalac se mogao obratiti kraljevskim sudovima. Najvažnija slobodna držanja su bila: 1.) držanja vitezova (*tenure in chivalry or by knight service*) kod kojih je glavna obaveza davanje vojne službe 40 dana u godini; 2.) držanja ljudi u ličnoj službi kralju (*sergeanty*) kod

¹⁶⁰ Član 37. Stvarnopravnog zakonika, “Uradni list Republike Slovenije” br. 87/02.

¹⁶¹ Član 8. Zakona za sopstvenost i drugi stvarni prava, “Služben vesnik na Republika Makedonija” br. 18/01.

¹⁶² Anglosaksonski pravni sistem ili *Common Law* (ovaj izraz znači: *opšte pravo*) razvio se u feudalnoj Engleskoj tokom XII veka, a zatim se u vreme kolonijalnih osvajanja proširio i na zemlje kojima je vladala britanska imperija – SAD, Australija, Kanada, Novi Zeland, Indija, i dr. gde se zadržao do danas. Ovaj pravni sistem, koji nije nastao, kao kontinentalni pravni sistem, na temelju rimskog prava, ne poznaje pravne kodifikacije. Osnovni izvor prava su sudske presude, *precedenti*, pa se ovaj sistem naziva i *precedentni pravni sistem*.

¹⁶³ Izraz *tenures* potiče od latinske reči *teneo* što znači: držim

¹⁶⁴ S.Šarkić, D. Popović, *Ibid.*, str. 103.

kojih je glavna obaveza određena lična služba na dvoru; 3.) držanja verskih službenika (*free alms*) koji su imali obavezu da vrše religijske obrede; 4.) držanje koje je uslovljeno naknadom u radu ili novčanom rentom čiji je iznos unapred određen (*socage tenure*). Neslobodna držanja podrazumevaju terete koji nisu unapred određeni, nego zavise od odnosa sa lordom vlasnikom zemlje. Neslobodni držaoci su zavisni od gospodara i obavezni su da mu se stave na raspolaganje u određeno vreme, prema njegovoj volji. Najčešće neslobodno držanje je držanje kmeta (*villein tenure*) koje se tokom vremena, kad su kmetovi dobili ličnu slobodu postepeno pretvorilo u držanje “uz kopiju ugovora”. Odnos sa lordom regulisan je ugovorom, pri čemu je kopija ugovora kod kmeta, pa se ovakvo izmenjeno držanje naziva *copyhold*. U neslobodna držanja spada i jedna vrsta zakupa tzv. *customary freehold*. Kod ove vrste zakupa uslovi držanja nisu određeni po volji lorda, već prema mesnim običajima.¹⁶⁵

Taj feudalni sistem držanja zemlje danas nema praktičan značaj,¹⁶⁶ osim što je i dalje zadržan teoretski princip da nijedan subjekt u Engleskoj nema svojinu na zemlji pošto je kruna vrhovni vlasnik zemlje (a u SAD je to država) dok ostala lica mogu biti samo držaoci (tenanti). Prava lordova su krajnje zanemarljiva ili su potpuno iščezla.¹⁶⁷

Ovakav sistem držanja zemlje, koji je polazište za razumevanje koncepta svojine u Common Law sistemu,¹⁶⁸ prvi je stepen u podeli svojine, odnosno ovaj sistem negira jedinstvenost svojine i stvara mogućnosti za podelu svojine. Za razliku od kontinentalnog sistema u kojem se polazi od rimskog shvatanja svojine kao “*plena in re potestas*”, u Common Law sistemu takva svojina, što se tiče zemlje ne postoji. Svojina može biti podeljena između više lica koja su na razne načine vezana za zemlju. Nad istom zemljom svoja ovlašćenja vrše i kmet i feudalac i vladar. Tek kad se uzmu zajedno njihova ovlašćenja daju punu vlast na stvari “*plena in re potestas*”. Ono što bi se u

---

¹⁶⁵ O.Stanojević, “Rimsko i anglosaksonsko shvatanje svojine,” *Anali pravnog fakulteta*, Beograd, 1972. br. 5-6, str. 847.-848.

¹⁶⁶ Jedino feudalno držanje koje i danas postoji je sokidž (*socage tenure*) - držanje uz novčanu rentu i sada se naziva *freehold*.

¹⁶⁷ O.Stanojević, “Rimsko i anglosaksonsko shvatanje svojine,” *Anali pravnog fakulteta*, Beograd, 1972. br. 5-6, str. 849.

¹⁶⁸ U Common Law sistemu vlada shvatanje da se zemlja se ne poseduje, već se drži (*not possessed, but held*)

tom sistemu moglo smatrati svojinom (*real property*) u kontinentalnom pravu bi više bili oblici zakupa.¹⁶⁹

Za razumevanje instituta svojine u anglosaksonskom pravu neophodno je sagledati još jedan pojam iz feudalnog prava, to je *estate*. Ovim pojmom se označava postojanje nekog interesa na zemlji i njegovo trajanje. Na zemlji koja je trajno dobro moguće je istovremeno postojanje više vrsta ovlašćenja u korist više različitih subjekata, a moguće je i postojanje sukcesivnih interesa. Može se reći da se radi o svojini delimičnih interesa na zemlji, a lice koje ima delimični interes ima sve karakteristike pravog vlasnika uključujući potpuno ovlašćenje raspolaganja. Svaki *estate* je deljiv u vremenu, a koliko će trajati neko pravo ili interes zavisi, pored ostalog, i od mogućnosti otuđivanja i nasleđivanja. Najvažniji oblici *estate*-a su: 1.) *fee simple* koje je najšire pravo jer je vremenski neograničeno, otuđivo i nasledno pravo svojine. Ovo je pravo najbliže kontinentalnom pojmu svojine; 2.) *fee tail* je vrsta porodičnog fideikomisa. Za razliku od *fee simple* gde je slobodno raspolaganje i puno pravo nasleđivanja, *fee tail* znači pravo nasleđivanja ali od strane samo određene kategorije potomaka; 3.) *life estate* ili doživotno pravo, odnosno pravo koje je ograničeno na dužinu trajanja života nekog lica; 4.) *tenancy* je pojam koji označava zakup. Postoji više vrsta zakupa, a razlikuju se prema dužini trajanja; 5.) *future interests* ili budući interesi postoje kada neko treba dobiti određeno pravo u neko buduće vreme. Budući interes može biti određen ili neodređen, može biti interes u vidu povraćaja (*reversion*) ili u vidu ostatka (*remainder*). Doktrina *estates* ne primenjuje se na telesne pokretne stvari, jer te stvari nisu mogle biti predmet držanja (*tenure*).¹⁷⁰

Sistem opšteg prava, common law, nastao na sudskim precedentima, često u praksi nije pružao dovoljnu zaštitu, pa su se zbog strogo formalističkog sudskog postupka i složenih tehničkih zahteva sporovi lako gubili. Usled toga, u Engleskoj je od XV veka, paraleleno sa postojanjem common law, počeo da se razvija novi sistem, koji je nazvan "sistem pravičnosti" ili *equity*, u kojem je, po ovlašćenju kralja, odlučivao kancelar prema savesti i pravičnosti, u skladu sa sopstvenim shvatanjem pravde. U tom "sistemu pravičnosti" nastao je poseban institut anglosaksonskog prava tzv. trust (*trust* = poverenje) koji se definiše kao pravo svojine na

¹⁶⁹ O. Stanojević, "Rimsko i anglosaksonsko shvatanje svojine" *Anali pravnog fakulteta*, Beograd, 1972. br. 5-6, str. 846.

¹⁷⁰ R.Jelić, *Pojam i struktura osnovnog oblika svojine u našem pravu*, Beograd, 1992. str. 57.-61.

nepokretnostima ili pokretnim stvarima, koje pripada jednom licu, ali koje to lice ostvaruje u korist trećeg lica. Drugim rečima, to je prenos svojine sa namerom da se preneti svojina koristi u interesu nekog trećeg. Institut trasta podrazumeva postojanje tri lica 1.) prenosilac ili utemeljivač trasta, 2.) lice na koje je preneti svojina, upravnik, menadžer ili *trustee*, koji je obavezan da prenetom svojinom upravlja u interesu korisnika, 3.) treće lice u čiju korist je ustanovljen trust, korisnik ili beneficijar (*cestui que trust*). Trust se najčešće koristio radi zaštite interesa maloletnih naslednika, u humanitarne svrhe, a koristili su ga i oni koji su pre odlaska u rat hteli da obezbede svoje porodice, kao i oni koji su želeli prikriti svoje imovno stanje.¹⁷¹ Trust je jedan od načina deobe potpune svojine, ali se razlikuje od drugih slučajeva gde na svojini postoje delimični interesi i to zbog personalnog odnosa koji postoji između upravnika (*trustee*) i korisnika (*beneficiary*) povodom svojinskih interesa. Ako bi se postavilo pitanje ko ima svojinu na stvari koja je objekt trasta, u duhu engleskog prava moglo bi se reći da upravnik ima pravni interes (*legal estate*), a korisnik pravični interes (*equitable estate*), što znači da obojica imaju svojinu različitih interesa.¹⁷² U angloameričkom pravu, za institut trasta od odlučujuće važnosti je razdvajanje “*legal title*” i “*equitable title*”. Upravnik, nosilac “*legal title*,” ima obimne dužnosti da zaštiti interese korisnika koji je nosilac “*equitable title*,” dok korisnik ima tek ograničene ili nikakve mogućnosti da utiče na način upravljanja. Upravnik je obavezan da upravlja imovinom kao oprezan poslovni čovek, a u slučaju propadanja imovine ili stečaja, poverioci ne mogu unovčiti predmete imovine koji su preneseni u trust, međutim, korisnik ima pristup u unesenu imovinu, jer je on i dalje ostao nosilac *equity title*. Usled toga razlikovanja između *legal title* i *equity title* u angloameričkom pravu se govori o “dualnom pravu vlasništva.” U ova dva vida, isključenju korisnika iz upravljanja imovinom i njegovoj zaštiti u slučaju stečaja upravnika, vide se specifičnosti, ali i prednosti trasta u odnosu na kontinentalno pravo koje tu ustanovu ne poznaje.¹⁷³

Zahvaljujući takvom nasleđu na planu svojinskopravnih odnosa, u anglosaksonskom pravu pod pojam svojine svrstavaju se različiti interesi i ovlašćenja. Svojina je kompleksan sistem prava i obaveza koji se tiču raspolaganja objektima od vrednosti. Pod svojinom podrazumeva se fizička

¹⁷¹ S.Šarkić, D. Popović, *Ibid.*, str. 103.-106.

¹⁷² R. Jelić, *Ibid.*, str., 66.

¹⁷³ Navedeno prema: Mattei, Basic Issues of Private Law Codification in Europe: Trust, *Global Jurist Frontiers*, Volume 1, Issue 1, Article 5, str. 5, u: Th. Meyer, “Strukturne razlike između anglosaksonskog i evropskog kontinentalnog prava vlasništva“ *Pravni život*, Beograd, 2006., br.10, knjiga 502, str. 495.

imovina nekog lica, sve njegove pokretne i nepokretne stvari, odnosno njegovo bogatstvo koje se sastoji od fizičkih objekata, patenata, autorskih prava, akcija i slično. Svojina predstavlja ukupnost prava, moći, privilegija i imuniteta koji se mogu imati u odnosu na zemlju ili neku drugu stvar, a označava i pravne odnose koji nastaju između lica povodom takvih stvari. Povodom jedne stvari mogu nastati pravni odnosi više subjekata i sama suština svojine je u odnosima između ljudi koji proizilaze iz njihovih odnosa prema stvarima. Svojina nije jedno pravo već je skup ovlašćenja, koja mogu biti podeljena u različite interese. Ovako neodređeno definisanje svojine omogućava sudovima da koristeći fikcije često proširuju koncept svojine u raznim pravcima. Tretman svojine i svojinskopravnu zaštitu mogu dobiti razna prava kao što je rudarsko pravo, pravo lova i ribolova, pravo iskorištavanja nafte i gasa, pravo na zaradu, a u vezu sa svojinom dovode se i brojna lična prava kao što su: sloboda govora i kretanja, sloboda religije, pravo samoodbrane, pravo kupovine i prodaje, itd. Postoje tendencije razvoja novog oblika svojine prema kojem svojina ne bi bila ograničena na raspolaganje materijalnim dobrima već bi se proširila na celo polje ekonomskih interesa pri čemu svojinska prava ne bi koristila samo privilegovana manjina nego društvo u celini. Cilj tih novih stremljenja je postizanje socijalne pravde i omogućavanje drugačije raspodele društvenih dobara koja bi pojedincu dale priliku za srećniji život.¹⁷⁴

Anglosaksonska svojina sa korenima iz vremena feudalizma, komplikovan je i složen institut, ali uspešno funkcioniše u današnjim uslovima, isto kao kontinentalna svojina koja je proistekla iz rimskog instituta svojine. Iako su različitog porekla, ovi koncepti imaju i dosta zajedničkih obeležja. I u anglosaksonskom pravu svojina je najšira pravna vlast na stvari, sa ovlašćenjima upotrebe, pribiranja plodova i raspolaganja, a takođe i isključenja trećih lica od neovlašćenih radnji. Međutim, u anglosaksonskom pravu tako široko pravo daleko je ređe, jer povodom jedne stvari mogu postojati različita prava i interesi. Vrste i sadržina tih prava i interesa povodom stvari nisu unapred utvrđeni propisima kao što bi to bio slučaj u kontinentalnom pravu. Kroz ugovor subjekti mogu predvideti veliki broj interesa i prava različite sadržine. Skup svih tih prava, interesa i ovlašćenja na stvari čine svojinu. Titular svakog pojedinog prava, interesa ili ovlašćenja može njime slobodno raspolagati, pri čemu ima odgovarajuću svojinskopravnu zaštitu. Vezivanjem za određeno pravo ili interes, odnosno apstraktni kvalitet (*estate*), svojina se udaljava

---

¹⁷⁴ R. Jelić, *Ibid.*, str., 74.-79.

od klasičnog pojma stvari. To znači, da je ono što se zaista ima u svojini pravo ili interes povodom stvari, odnosno *estate*, a pitanje svojine na samoj stvari nema praktičnog značaja.¹⁷⁵

Za razliku od kontinentalnog prava u kojem je svojina trajno pravo, u anglosaksonskom pravu svojina može biti pravo ograničeno u vremenu. Svojinu ima držalac za života (*tenant for life*) ili držalac za određeno vreme ili titular budućeg interesa. Svaki od tih interesa predstavlja svojinu u sadašnjem trenutku i njime se može raspolagati, tj. može biti otuđen ili opterećen, a da se time ne promeni ostatak svojinske strukture. Ta širina istovremeno postojećih i sukcesivnih interesa, s jedne strane dovodi do toga da se gubi razlika između onog što jeste i šta nije svojina, pa prilikom pružanja svojinskopravne zaštite sudovi imaju velike teškoće da odrede vlasnika. S druge strane, tako široko postavljeni svojinski odnosi su prednost, jer se na taj način mogu izraziti različiti odnosi i različitim institutima pružiti zaštita. Zbog elastičnosti i funkcionalnosti takvog koncepta svojine i u kontinentalnom pravu svojina prestaje da bude isključiv odnos vlasti jednog lica prema stvari i postaje kompleks ovlašćenja i zahteva koji su podeljeni između različitih subjekata.¹⁷⁶

2.2.3. Socijalistička svojina

Socijalistička svojina je tip svojine koji predstavlja ekonomsku osnovu za formiranje društvenih odnosa u socijalizmu. Gledano kroz istoriju socijalizma može se zaključiti da se socijalistička svojina ispoljavala kroz dva oblika i to kao državna socijalistička svojina i kao društvena svojina.¹⁷⁷

Pobedom u socijalističkim revolucijama radnička klasa je ukidala kapitalističku vlast i privatnu svojinu i uspostavljala državnu svojinu kao dominantan oblik svojine na kojem se zasnivaju ekonomski odnosi u socijalističkom društvu. Uvođenjem državne svojine država stiče monopol nad sredstvima za proizvodnju i samim tim ključnu poziciju u društvenim odnosima. Socijalistička država postaje titular prava svojine, a budući da predstavlja čitavo društvo, ona svojinom upravlja u ime celog društva. Upravljanje državnom svojinom vrše državni organi čija

¹⁷⁵ R. Jelić, *Ibid.*, str. 81.- 82.

¹⁷⁶ R. Jelić, *Ibid.*, str. 86. – 87.

¹⁷⁷ A.Ivić, I.Maksimović, M.Orlić, V.Rajović, *Društvena svojina i samoupravljanje I i II*, Beograd, 1989, str.36.

su prava i dužnosti određeni centralnim planom. Centralizovano upravljanje i planiranje proizvodnje, raspodele, odnosno ukupnog razvoja, bitna su obeležja država u kojima je svojinski sistem zasnovan na državnoj socijalističkoj svojini.¹⁷⁸

Najrazvijeniji model državne socijalističke svojine ostvaren je u bivšem Sovjetskom Savezu (SSSR). U sovjetskoj doktrini opšteprihvaćen je institut operativnog upravljanja, kojim je rešeno pitanje prirode i karaktera državne socijalističke svojine u SSSR-u. To je u osnovi pitanje odnosa između države i državnog privrednog preduzeća, kao i prava koje ovi subjekti imaju. Sadržina prava operativnog upravljanja su ovlašćenja koja preduzeća imaju u korišćenju dela svojine koja pripada jedinstvenom fondu državne svojine, a koja su im poverena na upravljanje. Pravo operativnog upravljanja se, dakle, razlikuje od prava svojine, jer pravo svojine pripada državi, a pravo operativnog upravljanja državnom preduzeću. Pravo operativnog upravljanja predstavlja instrument ostvarivanja centralnog državnog plana, jer je određeno planom i drugim aktima državnih organa donetim u cilju izvršavanja plana.¹⁷⁹

U Jugoslaviji se socijalistička svojina razvijala kroz četiri faze. Prva faza je period oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije koja se završava donošenjem Ustava FNRJ iz 1946. godine.¹⁸⁰ Druga faza počinje donošenjem Ustava 1946. godine i završava se uvođenjem samoupravljanja 1950. godine. Treća faza je razdoblje od 1950. godine do donošenja Ustava SFRJ iz 1963. godine.¹⁸¹ Četvrta faza počinje od donošenja Ustava 1963. godine i traje do raspada Jugoslavije početkom devedesetih godina XX veka. Prve dve faze koje traju od 1941. do 1950. godine, obuhvataju period nastajanja državne socijalističke svojine. Tokom druge dve faze nastala je i razvijala se društvena svojina. Socijalistička svojina nastajala je dobrovoljnim i prinudnim putem. Dobrovoljni način se ispoljio u toku narodnooslobodilačkog rata kada su se sredstva Narodnooslobodilačkih fondova formirala na dobrovoljnoj osnovi, prikupljanjem priloga u novcu, odeći, obući, hrani i dr. Tako prikupljena sredstva Fonda predstavljala su prvu socijalističku svojinu. Sa nastankom nove socijalističke države, socijalistička svojina je najčešće nastajala prinudnim putem. Brojnim propisima i merama nova država nastojala je stvoriti materijalnu osnovu svoje vlasti. Dotadašnjoj vladajućoj klasi u potpunosti je oduzeta ekonomska

¹⁷⁸ A.Ivić, I.Maksimović, M.Orlić, V.Rajović, *Ibid.*, str. 37.-38.

¹⁷⁹ *Ibid.* str. 39.-40.

¹⁸⁰ "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 10/46.

¹⁸¹ "Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije" br. 14/63.

i politička vlast. Ukinuta je privatna svojina i uspostavljena socijalistička državna svojina. Najznačajniji oblici putem kojih je tada nastajala socijalistička državna svojina su nacionalizacija, konfiskacija, agrarna reforma, sekvestar, oduzimanje ratne dobiti.¹⁸²

Proces nastajanja društvene svojine u Jugoslaviji započinje 1950. godine uvođenjem radničkog samoupravljanja u državnim privrednim preduzećima. Donošenjem Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva¹⁸³ počinje ukidanje državne svojine i konstituisanje društvene svojine. Istovremeno, postupno se napušta centralizovano administrativno upravljanje, a privredna preduzeća prepuštaju na upravljanje radnim kolektivima.

U razvoju društvene svojine uočavaju se dva perioda. Prvi period se naziva period posredne društvene svojine i obuhvata vreme od 1950. godine do donošenja Ustava SFRJ 1963. godine. Od donošenja Ustava SFRJ 1963. godine počinje drugi period koji se naziva periodom neposredne društvene svojine. Društvena svojina izražava poseban oblik društvenih odnosa koji su oslobođeni dominacije i eksploatacije na osnovu monopola ili prava nad sredstvima za proizvodnju. Uvođenjem društvene svojine niko više nije lišen sredstava za rad i mogućnosti da upravlja svojim radom i rezultatima rada. Prema Ustavu SFRJ iz 1963. godine društvena svojina u Jugoslaviji nije kategorija svojinskog prava. Prava na sredstvima za proizvodnju ne mogu se uspostavljati niti realizovati po bilo kom svojinskopravnom osnovu. Ustavom je proklamovano da niko nema pravo svojine na društvena sredstva za proizvodnju, niko - ni društveno-politička zajednica ni radna organizacija ni pojedini radni čovek - ne može ni po kojem pravnosvojinskom osnovu prisvajati proizvod društvenog rada, ni upravljati i raspolagati društvenim sredstvima za proizvodnju i rad, niti samovoljno određivati uslove raspodele. Rad čoveka je jedini osnov prisvajanja proizvoda društvenog rada i osnov upravljanja društvenim sredstvima. Sredstva za proizvodnju i druga sredstva društvenog rada, kao i rudna i druga prirodna bogatstva, društvena su svojina.

Iz ovako postavljenog ustavnog koncepta, možemo zaključiti da je društvena svojina poseban društveni odnos koji obezbeđuje da rad bude jedini osnov i jedini uslov realizovanja društveno-

---

¹⁸² A.Ivić, I.Maksimović, M.Orlić, V.Rajović, *Ibid.*, str. 44.

¹⁸³ "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 43/50

ekonomskih odnosa. Društvena svojina daje mogućnost da se po osnovu rada upravlja radom i rezultatima rada, a takav odnos ostvaruje se kroz samoupravljanje i samoupravna prava radnih ljudi.¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ A.Ivić, I.Maksimović, M.Orlić, V.Rajović, *Ibid.*, str. 74.

3. PRAVO NA IMOVINU KAO LJUDSKO PRAVO

Imovinu sačinjavaju sva subjektivna prava koja pripadaju jednom licu i koja se mogu imovinski izraziti, odnosno koja se mogu procenjivati novcem. Osnovu imovine čine stvarna prava, od kojih je najznačajnije pravo svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima. Bez tih prava nema ni imovine, ni prometa, nema kupovine ni prodaje, zakupa, zajma i sl.¹⁸⁵ Imovina i svojina u svakodnevnom životu se često mešaju i poistovećuju, pa se imovinom naziva sve ono što ljudi poseduju, prava, stvari, interesi itd., tj. sve ono na čemu imaju pravo držanja, korišćenja i raspolaganja. Međutim, imovina je pojam šireg sadržaja od pojma svojine, a neki pravni pisci je tumače kao izuzetno kompleksan zbir prava, ovlašćenja, moći i privilegija imaoca prava prema drugim licima.¹⁸⁶

Složenost pojma imovine omogućava, pod zajedničkim imeniteljem, zaštitu brojnih prava koja čine njenu sadržinu, počev od prava svojine i drugih stvarnih prava, zatim prava koja se odnose na intelektualno stvaralaštvo i dalje do novih imovinskih prava nastalih povodom dobara koja predstavljaju specifičnu vrstu stvari, kao što su novac, hartije od vrednosti, deonice ili druga dobra.¹⁸⁷

Imovina i svojina imaju ogroman značaj za život čoveka. Prate ga od rođenja, omogućavaju mu opstanak i zadovoljenje životnih potreba, kao i izgradnju mnogih društvenih odnosa. Imovina i svojina su, kao pravne kategorije, nastale sa pojavom robonovčanih odnosa, koji su tokom vremena usloveli njihovo pojmovno odvajanje i razlikovanje. Kao pravna celina imovina nije bila predmet neposrednog zakonskog uređivanja, te stoga nije stekla status samostalnog pravnog pojma u zakonodavstvu, za razliku od svojine.¹⁸⁸ Svojina, preciznije njen oblik: privatna svojina,¹⁸⁹ ne samo da je normativno izgrađena i da zauzima središnje mesto građanskog prava, već je postala predmet izučavanja i drugih nauka, poput filozofije, sociologije, ekonomije. U

¹⁸⁵ R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Uvod u građansko pravo*, Niš, 2008., str., 210.

¹⁸⁶ Ovaj stav je izneo američki profesor prava Walter Wheeler Cook, navedeno u: A. Mossoff, "What Is Property? Putting the Pieces Back Together," *Arizona Law Review*, Vol. 45, Issue 2, 2003., str. 373.

¹⁸⁷ R.Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, *Uvod u građansko pravo*, Niš, 2008., str., 211.

¹⁸⁸ *Ibid.*, str. 214.

¹⁸⁹ Prema prof.A.Gamsu svi oblici svojine mogu se svesti na dva osnovna tipa - na kolektivnu i na privatnu svojinu. A.Gams, "Slojevitost svojine," *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd, God. 82., Knj.52., br. 1/3 (1996), str.119.

Hegellovom delu svojina predstavlja materijal za ispoljavanje individualnosti čoveka, tako da svaki pojedinac mora imati neku spoljnu sferu u kojoj se manifestuje kao slobodna ličnost, a to je svojina.¹⁹⁰ Ističući važnost privatne svojine austrijski ekonomist i filozof Ludvig fon Mises¹⁹¹ (*Ludwig von Mises, 1881-1973*) je rekao da ono što nas istorija može naučiti je da je privatna svojina neophodan uslov civilizacije i materijalnog blagostanja.¹⁹²

Pripadnici škole prirodnog prava privatnu svojinu su smatrali nezamenljivim elementom prirodnog poretka dajući joj tako trajan i univerzalan karakter.¹⁹³ Džon Lok je u svojim delima, posebno u delu *Dve rasprave o građanskoj vladi (Two Treatises of Civil Government, 1690. god.)*¹⁹⁴ uspostavio svoju teoriju o ljudskim pravima, prema kojoj se ljudi rađaju slobodni, razumni i jednaki. Zastupajući principe prirodnog prava, koje važi podjednako za sve ljude, on zaključuje da su ljudi po samoj prirodi obdareni osnovnim pravima, među kojima su pravo na život, slobodu i svojinu. U njegovom delu svojina je prvi put određena kao ljudsko pravo. Prema prirodnopravnoj koncepciji Loka i drugih pobornika ovoga filozofskog pravca, svojina je jedno od najtemeljnijih prava i neophodna pretpostavka za ostvarenje ostalih prava i sloboda.¹⁹⁵

Lokova učenja o prirodnim ljudskim pravima, o slobodi i ljudskom razumu, učenje da je svojina prirodno pravo i da svako mešanje vlasti u privatnu svojinu vodi gušenju slobode, postaće vodeće ideje građanskih revolucija koje su se dešavale u drugoj polovini osamnaestog i početkom devetnaestog veka.

Po okončanju američkog građanskog rata i borbe za nezavisnost, prilikom stvaranja Sjedinjenih Američkih Država doneti su značajni dokumenti u kojima su prvi put proklamovana ljudska prava. U Deklaraciji o pravima države Virdžinije, iz juna 1776. godine (*The Virginia Declaration of Rights*)¹⁹⁶ koja se, uobičajeno, smatra prvim ustavom u istoriji,¹⁹⁷ odražavaju se sve ideje o

¹⁹⁰ G.W.F. Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, Sarajevo, 1989., str., 90. - 91.

¹⁹¹ Ludwig von Mises bio je istaknuti ekonomista i filozof, jedan je od najznačajnijih predstavnika Austrijske škole ekonomije.

¹⁹² L.von Mises, *Od plana do haosa*, Novi Sad, 1999., str. 115.

¹⁹³ Č. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo, 2003., str. 122.

¹⁹⁴ Delo "*Two Treatises of Civil Government*" dostupno je na internet adresi: www.lonang.com/exlibris/locke/. U drugom delu *Book II: An Essay Concerning the True Original, Extent and End of Civil Government*, "*The Second Essay*" peto poglavlje je posvećeno svojini.

¹⁹⁵ N. Vučinić, *Međunarodnopravni status i zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda*, Podgorica, 1994., str. 8.

¹⁹⁶ Tekst Deklaracije dostupan na internet adresi: www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.htm

ljudskim pravima koje je utemeljio Džon Lok, pri čemu je prvi put u jednom ustavnom aktu kao ljudsko pravo istaknuto i pravo svojine. U prvom odeljku je navedeno:

“...da su svi ljudi po prirodi jednako slobodni i nezavisni i da imaju neka urođena prava, kojih se, kada uđu u stanje društva, ne mogu nikakvim sporazumom lišiti oni i kojih ne mogu lišiti svoje potomstvo; naime, uživanje života i slobode sa sredstvima za sticanje i posedovanje imovine i traženja i postizanja sreće i sigurnosti.”

U Američkoj deklaraciji o nezavisnosti, donetoj jula 1776. godine, zastupljene su iste ideje, ali sa donekle izmenjenom formulacijom:

“Mi smatramo očiglednim istinama da su svi ljudi stvoreni jednaki, da ih je njihov tvorac obdario izvesnim neotuđivim pravima, među kojima su pravo na život, slobodu i traženje sreće.”¹⁹⁸

Ovakvom formulacijom svojina kao ljudsko pravo nije zaobiđena, već je, kako se smatra, taj treći član Lokove osnovne postavke urođenih ljudskih prava proširen i vešto prepravljen.¹⁹⁹

I ostale američke države koje su donele ustave ili deklaracije prava, takođe su sledile stavove škole prirodnog prava i u svojim najvišim aktima su proklamovale prirodna urođena, neotuđiva ljudska prava, među kojima je posedovanje i zaštita svojine.²⁰⁰

Nekoliko godina posle američkih deklaracija, u Francuskoj je 1789. godine, kao najznačajniji akt Francuske buržoaske revolucije, doneta Deklaracija o pravima čoveka i građanina²⁰¹ (*Declaration des Droits de l' Homme et du Citoyen*) koja je proglašavanjem principa pravne i političke jednakosti građana, principa podele vlasti i vladavine prava, preobrazila Francusku iz feudalne apsolutističke monarhije u građansko društvo, uspostavljeno na potpuno novim ideološko-političkim osnovama i bitno drugačijem položaju čoveka u društvu od dotadašnjeg.²⁰² Deklaracija je stvorila model moderne demokratije i pravne države i, takođe, stvorila je pojam građanina u

---

¹⁹⁷ Mnogi teoretičari prvim ustavom u istoriji, pak, smatraju Instrument vlasti (*Instrument of Government*), iz 1653. godine, tzv. Kromvelov ustav, koji je formom i sadržinom odgovarao zahtevima ustava, ali nikad nije stupio na snagu.

¹⁹⁸ Deklaracija nezavisnosti, 1776., prevod D.Mrdenović, *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011., str. 186.

¹⁹⁹ V.Dimitrijević, D.Popović, T.Papić, V.Petrović, *Ibid.*, str. 268.

²⁰⁰ D. Stojanović, *Osnovna prava čoveka, Ljudska prava i slobode u ustavima evropskih država*, Niš, 1989., str. 21.

²⁰¹ Tekst Deklaracije u: *Temelji moderne demokratije*, str. 314

²⁰² J.Bakšić-Muftić, *Ibid.*, str. 90.

modernom smislu reči.²⁰³ Deklaracijom se utvrđuje da čovek ima prirodna, neotuđiva i sveta prava, a cilj svakog političkog udruživanja je, kako je navedeno u članu 2. Deklaracije: očuvanje prirodnih i nezastarivih prava čoveka. Ta prava su,; sloboda, svojina, sigurnost i otpor ugnjetavanju. Pored navedenih odredbi, svojina je posebno naglašena kao ljudsko pravo i normirana odredbama člana 17. Deklaracije:

“Pošto je svojina neprikosnoveno i sveto pravo, niko ne može biti lišen svojine osim ako to očigledno ne zahteva zakonito utvrđena javna potreba i pod uslovom pravičnog i prethodnog obeštećenja.”

Kao što se može zapaziti, u ovom dokumentu je svojina, kao ljudsko pravo, dobila veliki značaj i po redosledu prirodnih, neotuđivih prava stavljena je na drugo mesto, odmah posle slobode. Iako je utvrđena kao sveto i neprikosnoveno pravo, ipak, ovo pravo trpi određena ograničenja kada to zahteva javni interes.

Deklaracija o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine imala je veliki uticaj na demokratske i slobodarske pokrete toga vremena. Regulisanje ljudskih i građanskih prava kakvo je izvršeno u Deklaraciji, postalo je uzor za sva kasnija ustavna oblikovanja ljudskih prava u XIX veku.²⁰⁴

Od 1791. godine kada je usvajanjem amandmana na Ustav Sjedinjenih Američkih Država od 1787. godine, započelo unošenje ljudskih prava u ustave, i svojina je zauzela mesto u katalogu ljudskih prava koje su tada sadržali građanski ustavi nekih država.

U novim društvenim uslovima tek nastalog kapitalističkog poretka, svojina je značila slobodu pojedinaca, negaciju ograničenja i ekonomsku osnovu za funkcionisanje celokupnog sistema. Građanski kodeksi doneti u evropskim državama tokom XIX i početkom XX veka, francuski Code Civil (iz 1804.g.), Austrijski građanski zakonik (1811.g), Nemački građanski zakonik (1896.g.) i Švajcarski građanski zakonik (1907.g.) doneli su svojini punu afirmaciju.²⁰⁵ Svi

²⁰³ O.Popović, “Deklaracija prava čoveka i građanina,“ u: *Temelji moderne demokratije*, str. 317.

²⁰⁴ D.Stojanović, *Osnovna prava čoveka, Ljudska prava i slobode u ustavima evropskih država*, Niš, 1989., str. 22.

²⁰⁵ Jedan od urednika i najpoznatiji komentator Francuskog građanskog zakonika *Code Civil*, francuski pravnik J-É-M. Portalis (*Jean-Étienne-Marie Portalis, 1746-1807*) smatrao je da je svojina fundamentalna institucija na kojoj se zasnivaju sve ostale društvene institucije. U vezi sa članom 544. CC kojim je uređena svojina i koji glasi: “Svojina je pravo da se uživa i raspoláže stvarima na najapsolutniji način pod uslovom da to nije zabranjeno zakonima ili dugim propisima” Portalis je rekao da je sam član 544. CC, tehnički govoreći, član 17. Deklaracije o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine. Dostupno na internet adresi: www.justice.gouv.fr/.../les-figures-du-droit-portalis-et-...

zakonici slede rimski individualistički koncept svojine, koji svojinu određuje kao apsolutno, najpotpunije pravo na stvari, *plena in re potestas*, s tim da predviđaju i određena ograničenja u vršenju prava. Ograničenja prava svojine, međutim, ne shvataju se kao nešto što je sadržina svojine, nešto što je unutar svojine, već se shvataju kao nešto dolazi spolja i predstavlja samo izuzetak u svakom konkretnom slučaju. Značaj koji se pridavao svojini, možda najbolje ilustruju reči koje su, između ostalog, istaknute prilikom donošenja Nemačkog građanskog zakonika:” Sloboda svojine neophodna je za sve nas. Od ove slobode mi živimo. Naša čitava javna i moralna sloboda, koju posedujemo kao pojedine ličnosti, najdragocenija pravna dobra koja mi svi imamo, omogućena su nam privatnom svojinom, slobodnom privatnom svojinom. U privatnoj svojini leži Magna Carta naših javnih sloboda.”²⁰⁶

Do završetka Drugog svetskog rata, odnosno do osnivanja Organizacije ujedinjenih nacija i usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, materija ljudskih prava, pa time i svojine kao ljudsko pravo, bila je u domenu unutrašnjeg pravnog poretka. Donošenjem Univerzalne deklaracije, ljudska prava iz nacionalne prelaze u internacionalnu sferu i postaju osnov slobode i mira u svetu. Dužnost svake države potpisnice Deklaracije je da obezbedi poštovanje i ostvarivanje ljudskih prava, a sama Deklaracija postala je zajednički standard koji treba da dostignu svi narodi i sve države sveta.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine, počinje sličnom formulacijom kao i Deklaracija o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine: sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Takođe, sva osnovna prava: sloboda, svojina, bezbednost ličnosti i otpor ugnjetavanju, koje je nekad proklamovala Deklaracija iz 1789. godine, zastupljena su i u Univerzalnoj deklaraciji iz 1948.godine, ali sa nešto drugačijim tretmanom, posebno kad je reč o svojini.

Svojina, odnosno imovina, u Univerzalnoj deklaraciji normirana je članom 17. koji glasi:²⁰⁷

“Svako ima pravo da poseduje imovinu, sam a i u zajednici s drugima.

Niko ne sme biti samovoljno lišen svoje imovine.”

²⁰⁶ Navedeno u D. Stojanović, *Pozitivno-pravna ograničenja privatne svojine*, Beograd, 1963., str.12. kao citat iz: J.W.Hedemann, *Sachenrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches*, Berlin, 1924., str. 13.

²⁰⁷ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima u *Temelji demokratije*, Beograd, 2011., str. 397.

Ovakva formulacija rezultat je kompromisa do kojeg nije lako došlo, jer su se u vezi sa uređivanjem prava svojine vodile najžešće rasprave. Odredbe o privatnoj svojini koje nalazimo u Deklaraciji o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine, i u kasnije donetim kodeksima građanskog prava, proistekle iz učenja prirodnopravne škole, u kojima je privatna svojina određena kao “sveto i neprikosnovo pravo,” odnosno kao najapsolutnije pravo, ograničeno samo ako to iziskuju javne potrebe i kad je to predviđeno zakonom, bile su potpuno neprihvatljive za mnoge zemlje, a naročito za socijalističke. Ovakve odredbe smatrane su štetnim i opasnim po razvoj komunizma u istočnom bloku, koji je, praktično, bio obeležen negacijom privatne svojine. Pored ovih mišljenja koja su iznosili ideolozi socijalističkih zemalja, teškoće su došle i od strane autoritarnih i diktatorskih režima nastalih u nekim državama Afrike, Azije i Južne Amerike. Nastojeći da što pre i što više nagomilaju svoje lično bogatstvo, vođe tih režima imovinu drugih pojedinaca nisu smatrali svetom i neprikosnovenom. Zbog takvih suprotstavljenih stavova teško je bilo pronaći odgovarajuću definciju koja bi bila prihvatljiva za sve strane. Izlaz je pronađen u formulaciji koja je dosta neprecizna, ali je prihvatljiva za sve. Učinjen je ustupak socijalističkom bloku uključivanjem kolektivnog titulara imovine, a pored toga državi je omogućeno da bez naknade svakoga liši njegove imovine.²⁰⁸

U vezi sa zaštitom prava svojine, odnosno imovine, da bi se izbegli nesporazumi, potrebno je napomenuti, da se sa internacionalizacijom zaštite ljudskih prava, kao objekat zaštite ističe imovina, a ne svojina. Svojina je samostalno pravo, uređeno i garantovano nacionalnim građanskim zakonicima, a njena zaštita obezbeđuje se tužbama poznatim još u rimskom pravu (*actio reivindicatio, actio Publitaniana, actio negatoria*). Pošto nema razloga da zaštita ljudskih prava na međunarodnom planu ne obuhvati i niz drugih imovinskih prava koja čine sadržaj imovine, a ne samo svojinu, to se u međunarodnim konvencijama garantuje pravo na imovinu.²⁰⁹ Takva obuhvatnija zaštita imovinskih prava u sistemu ljudskih prava, pogodnija je i stanovišta razlikovanja kontinentalnoevropskog i anglosaksonskog pravnog sistema, odnosno zbog nepodudarnosti pojmova svojine i imovine u ovim sistemima.²¹⁰ Naime, kako se u anglosaksonskom sistemu svojina ne definiše kao najpotpunija pravna vlast držanja, korišćenja i

²⁰⁸ M.Paunović, “Pravo na imovinu” u: *Ljudska prava, Pet decenija od usvajanja Opšte deklaracije o pravima čoveka*, zbornik, ur. R.Petković, Beograd, 1998., str. 112.-113.

²⁰⁹ D.Hiber, “Pravo na mirno uživanje imovine, oblici njegovog ugrožavanja i mogućnosti ponovnog uspostavljanja u jugoslovenskom pravu” u: *Pravo ljudskih prava*, Beograd, 1996., str. 205.-206.

²¹⁰ V.Dimitrijević, D.Popović, T.Papić, V.Petrović, *Ibid.*, str. 268.

raspolaganja stvari, već se pod pojam svojine mogu svrstati različiti interesi, ovlašćenja i zahtevi koji su podeljeni između različitih subjekata, to ima više opravdanja da se na međunarodnom nivou kao ljudsko pravo garantuje pravo na imovinu, kao šire i kompleksnije pravo od prava svojine.

Usled hladnoratovskih podela pravo na imovinu je postalo “kamen spoticanja” između Istoka i Zapada i nije garantovano ni u jednom od univerzalnih paktova o ljudskim pravima usvojenim 1966. godine pod okriljem Ujedinjenih nacija, ni Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, kao ni Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, pa je ostalo najmanje zaštićeno ljudsko pravo na univerzalnom planu.

U regionalnim dokumentima koji garantuju ljudska prava, pravo na imovinu izričito se priznaje, kao i ostala ljudska prava.

U Američkoj konvenciji o ljudskim pravima iz 1969. godine član 21. posvećen je pravu na imovinu. Odredbama ovog člana garantovano je pravo na upotrebu i uživanje svoje imovine, koje niko ne može biti lišen, osim jedino ako to nalaže društveni interes u slučajevima utvrđenim zakonom i uz plaćanje pravične naknade. Takođe se zabranjuje svaki vid eksploatacije ljudi koji potiče od uživanja prava na imovinu.

U Afričkoj povelji o o pravima čoveka i naroda odredbama člana 14. zajemčeno je pravo svojine, pri čemu se diranje u to pravo dopušta samo u javnom interesu ili interesu opšteg dobra i mora biti u skladu sa zakonom.

Zaštita prava na imovinu predviđena je i u evropskom sistemu zaštite ljudskih prava i to odredbama člana 1. Protokola 1. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, koji je usvojen 1952. godine, a stupio je na snagu dve godine kasnije.

3.1. Član 1. Protokola 1. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima

Pravo na imovinu nije se našlo u katalogu ljudskih prava garantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima koja je usvojena 4. novembra 1950. godine. Povodom ovog prava vodile su se brojne rasprave u kojima su sučeljena različita mišljenja, počev od toga da li ovo pravo treba biti zaštićeno po ugledu na član 17. Univerzalne deklaracije o pravima čoveka iz 1948. godine, do toga da li to pravo treba izostaviti iz Konvencije, jer ne spada u krug osnovnih prava.²¹¹ Naročito protivljenje inkorporisanju prava na imovinu u Konvenciju izrazili su predstavnici Švedske i Velike Britanije²¹² jer su smatrali da bi uključivanje ovog prava moglo previše ograničiti ove države u sprovođenju programa industrijske nacionalizacije koji ima društvenu i političku svrhu.²¹³ Pravo na imovinu, iako nije obuhvaćeno osnovnim tektom Konvencije, ipak, nije izostavljeno iz korpusa ljudskih prava zaštićenih Konvencijom. S obzirom da se zaštita ovog prava ispostavila kao vrlo sporna, čak kontrovrezna, da bi se normirala na odgovarajući način bilo je potrebno dosta vremena da se usaglase stavovi država i pronade pogodna formulacija.²¹⁴

Pravo na imovinu garantovano je članom 1. Prvog Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima koji je otvoren za potpisivanje 20. marta 1952. godine. Protokol 1. je stupio na snagu dve godine kasnije 18. maja 1954. godine, posle ratifikacije od strane deset država. Odredbe Protokola 1. sastavni su deo Konvencije i sve odredbe Konvencije primenjuju se u skladu s tim.

---

²¹¹ L. Sermet, *The European Convention on Human Rights and Property Rights*, Council of Europe, Strasbourg, 1998., str. 7.

²¹² Izlaganja predstavnika evropskih država povodom prava na imovinu u: European Court of Human Rights, *Preparatory Work on Article 1 of the First Protocol to the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, 1976., dostupno na internet adresi: www.echr.coe.int/Documents/Library_TravPrep_Table_ENG.pdf

²¹³ DJ. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, London, 1995., str. 516., navedeno prema: M. Carss-Frisk, *Pravo na imovinu, Vodič za primenu člana 1 Protokola 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Beograd, 2004., str.7.-8.

²¹⁴ A.R. Çoban, *Protection of Property within the European Convention on Human Rights*, Aldershot, 2004., str. 124.

Ovim Protokolom uspostavljen je institucionalni okvir za zaštitu prava na imovinu i po prvi put u istoriji stvoren je funkcionalan mehanizam zaštite ovog ljudskog prava na međunarodnom nivou.²¹⁵

Član 1. Protokola 1. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda glasi:

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

*Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.*²¹⁶

Prilikom formulisanja odredbi ovog člana, kao što se može videti iz pripremnih radova, postojale su i neke nedoumice u terminološkom pogledu. Zbog različitih pristupa, konačne izvorne verzije teksta na engleskom i francuskom jeziku nemaju jedinstven izraz u pogledu termina “imovina”. U engleskom izvorniku koriste se termini *property* i *possessions*, dok je u francuskom upotrebljen najpre termin *propriété*, a zatim termin *biens*.²¹⁷ Engleski izraz *property* odgovarao bi francuskom *la propriété* i njime se označava pravo svojine, dok bi engleski termin *possessions* značio isto što i u francuskoj verziji termin *biens*. Izraz *biens* u francuskoj pravnoj terminologiji označava stvari, kao i prava povodom stvari, zatim dobra koja služe zadovoljenju ljudskih potreba, drugim rečima odnosi se na sva imovinska prava.²¹⁸ U nemačkom prevodu odredbi člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju koristi se samo jedan izraz: *eigentum*, što znači: svojina. Kao i u nemačkom, tako se i u našem zvaničnom prevodu navedenih odredbi koristi, takođe, samo jedan

²¹⁵ D. Popovic, *Protecting property in European Human Rights Law*, Utrecht 2009., str. 8.

²¹⁶ Tekst preuzet iz Zakona o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidnju smrtne kazne u svim okolnostima, “*Službeni list SCG- Međunarodni ugovori*” broj 9/03)

²¹⁷ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 396.

²¹⁸ R. Kovačević-Kuštrimović, M.Lazić, “Zaštita imovine prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“ *Pravni život*, Beograd, 2005., God. 54. Knj. 494., broj 10., str. 415.

termin: *imovina*.²¹⁹ Ima, međutim, mišljenja da bi u našim prilikama najbolje bilo koristiti neutralni termin: *imanje*, jer je najbliži autonomom pojmu imovine koji je izgrađen kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava.²²⁰

Evropski sud za ljudska prava je u predmetu *Marckx protiv Belgije*²²¹ prvi put doneo presudu koja je u vezi sa članom 1. Protokola 1. uz Konvenciju. Tom prilikom Sud je, pozivajući se na pripremljene radove, zaključio da time što priznaje da svako ima pravo na mirno uživanje imovine, član 1. Protokola 1. u suštini garantuje *pravo na imovinu*. To je jasan utisak koji proizilazi iz upotrebe reči *imovina* i *korišćenje imovine* (franc. *biens, propriété, usage des biens*). Sud je dalje utvrdio da ovu konstataciju nesumnjivo potvrđuju i pripremljeni radovi iz kojih se vidi da su tvorcii nacrti stalno govorili o *imovinskom pravu* i *pravu na imovinu* kako bi opisali predmet nekoliko uzastopnih nacrti koji su prethodili kasnije usvojenom članu 1. Protokola 1. Sud je, takođe, konstatovao da pravo raspolaganja svojom imovinom predstavlja tradicionalni i osnovni aspekt prava na imovinu.

Članom 1. Protokola 1. jamči se privatna imovina, ali su odredbe ovog člana dosta restriktivne i daju državi velika ovlašćenja u pogledu nečijeg prava na imovinu.²²² Iako se fizička i pravna lica štite od proizvoljnog mešanja države u njihovu imovinu, ipak je javnim vlastima ostavljeno široko diskreciono polje u vezi sa zadiranjem u ovo pravo, pri čemu se dozvoljava da neko lice bude lišeno imovine kada je to u javnom interesu, a, isto tako, državi se dozvoljava da primenjuje zakone koje smatra potrebnim kako bi obezbedila naplatu poreza, raznih dažbina i kazni.²²³ Međutim, odredbe ovog člana ne garantuju pravičnu i adekvatnu nadoknadu ukoliko dođe do oduzimanja imovine u opštem interesu. Uz ovo treba napomenuti da se u nekim slučajevima gubi linija razlikovanja između “oduzimanja imovine” i “regulisanja korišćenja imovine.”²²⁴

U domen člana 1 Protokola 1 ne spadaju odnosi između pojedinaca koji su čisto ugovorne prirode. Međutim, kako pravni odnosi između pojedinaca mogu biti od uticaja na pitanja imovine koja se raspravljaju pred Sudom, to Sud ispituje stepen tog uticaja i proverava da li je zakon date

²¹⁹ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 396.

²²⁰ D. Popović, *Ibid.*, str. 396.

²²¹ Slučaj *Marckx v. Belgium*, predstavka br. 6833/74, presuda od 13.juna 1979. g., paragraf 63. Izvor: HUDOC, internet adresa: hudoc.echr.coe.int/

²²² V. Dimitrijević, M.Paunović, u saradnji sa V. Đerićem, *Ljudska prava*, Beograd, 1997., str. 299.

²²³ F. Leach, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beograd, 2007., str. 355.

²²⁴ V. Dimitrijević, M.Paunović, u saradnji sa V. Đerićem, *Ibid.*, str. 299.

države stvorio takvu nejednakost i omogućio da se jednom licu proizvoljno i nepravедно oduzima imovina u korist drugog lica. U određenim okolnostima država može imati obavezu da interveniše i na taj način reguliše postupanje privatnih lica. Stoga, može se zaključiti da se odredbe člana 1. Protokola 1. primenjuju u situaciji kada se država umeša u nečija imovinska prava ili kada to dozvoli trećem licu.²²⁵

Suštinu ovoga prava zaštićenog Konvencijom možemo razumeti tek ako uzmemo u obzir odgovarajuće odluke Evropskog suda za ljudska prava. Prava sadržina ljudskog prava na mirno uživanje imovine i njegov stvarni domašaj oblikovani su kroz praksu Suda, kao što je to slučaj i sa ostalim ljudskim pravima koje garantuje Konvencija. Sud je svojim tumačenjem razvio odredbe Konvencije i u velikoj meri proširio polje zaštite ljudskih prava utvrđenih Konvencijom.²²⁶

3.2. Pravo na mirno uživanje imovine u praksi Evropskog suda za ljudska prava

Radi jasnije slike o praksi Suda u zaštiti prava garantovanih Konvencijom, pa tako i zaštiti prava na mirno uživanje imovine, potrebno je prethodno dati nekoliko napomena o uslovima koje moraju ispunjavati predstavke da bi bile razmatrane u Sudu, a, takođe, i o opštim principima kojih se pridržava Sud prilikom tumačenju odredbi Konvencije.

3.2.1. Opšte napomene o uslovima za razmatranje predstavki u Sudu

Sud ne ispituje po svojoj inicijativi povrede ljudskih prava u nekoj državi potpisnici Konvencije. Da bi se pokrenuo mehanizam nadzora potrebno je da aktivno legitimisana lica koja tvrde da su žrtve kršenja prava ustanovljenih Konvencijom²²⁷ ili države ugovornice podnesu predstavku Sudu. Postupak pred Sudom načelno je propisan Konvencijom, a bliže je uređen Poslovníkom o

---

²²⁵ A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *Pravo na imovinu prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, Vodič za primenu Evropske konvencije o ljudskim pravima i njenih protokola*, Strasbourg, 2007., str.6.

²²⁶ M. Paunović, S. Carić, *Evropski sud za ljudska prava, Nadležnost i postupak*, Beograd, 2007., str. 14.

²²⁷ Pojam žrtve tumači se u svetlu uslova koji vladaju u savremenom društvu, što je Sud naveo u presudi *Monnat v. Switzerland*, predstavka br. 73604/01, presuda od 21. septembra 2006.g., paragrafi 30.-33.

radu Suda.²²⁸ Posle podnošenja predstavke, postupanje Suda se odvija u nekoliko faza. Najpre se predmet komunicira državi preko njenog zastupnika pred Sudom i ispituje se dopuštenost predstavke, zatim se raspravljaju suštinska pitanja o meritumu i na kraju se donosi presuda.

Da bi Sud uzeo u razmatranje predstavku, potrebno je da budu ispunjene neke procesne pretpostavke, pre svega one koje se odnose na sve predstavke i predstavljaju osnovne uslove dopuštenosti predstavke, a zatim i one koje se odnose na pojedinačne predstavke i predviđene su kao dodatni uslovi dopuštenosti. Osnovni uslovi koji sve predstavke moraju ispunjavati jesu da su iscrpljena sva pravna sredstva zaštite koja predviđa domaći zakon²²⁹ i to redovna pravna sredstva, a ne i vanredni pravni lekovi i da su podnete Sudu u roku od šest meseci od dana pravosnažne odluke domaćeg organa. Podnosilac predstavke mora dokazati da je iskoristito sva redovna pravna sredstva koja ima na raspolaganju u unutrašnjem pravnom poretku. Ta sredstva moraju biti dostupna i delotvorna, što znači da realno mogu obezbediti uspešan ishod postupka pred domaćim organom i obeštećenje zbog kršenja prava iz Kovencije.²³⁰ U određenim slučajevima, iscrpljenost pravnih sredstava u nacionalnom pravu i rok od šest meseci ne postavljaju se kao uslovi dopuštenosti predstavke. To se odnosi na slučajeve u kojima je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku, garantovanog članom 6. stav 1. Konvencije, jer u tim slučajevima niti postoji pravosnažna odluka domaćeg organa, niti se može računati rok od šest meseci od donošenja pravosnažne odluke po redovnom pravnom leku.

Pojedinačne predstavke moraju ispunjavati i dodatne uslove da bi mogle biti razmatrane pred Sudom. Predstavka ne ispunjava kriterijume ako je anonimna, ako je već razmatrana pred Sudom (*res iudicata*) i ako se o istoj stvari već vodi postupak pred nekom drugom međunarodnom instancom. Predstavka se proglašava nedopuštenom i u slučajevima kad je nespojiva sa

---

²²⁸ Poslovnik o radu Evropskog suda za ljudska prava "Rules of Court –European Court of Human Rights" dostupan na internet adresi: www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

²²⁹ Obaveza da su iscrpljeni unutrašnji pravni lekovi predstavlja opštepriznato načelo međunarodnog prava i primenjuje se i u postupcima pred Međunarodnim sudom pravde, a predviđeno je i u Američkoj konvenciji o ljudskim pravima (član 46.), kao i u Afričkoj povelji o pravima čoveka i naroda (članovi 50. i 56. st.5). Sud se izjasnio o tome u slučaju *Handyside v. The United Kingdom*, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976.g., paragraf 48., takođe, i u slučaju *Akdivar and Others v. Turkey*, predstavka br. 21893/93, presuda od 16. septembra 1996. g. paragraf 65.

²³⁰ Pravilo o neophodnosti iscrpljenja unutrašnjih pravnih lekova utemeljeno je na članu 13. Konvencije kojim je propisano da svako kome su povređena prava i slobode garantovane Konvencijom ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima. Ovim odredbama naglašava se supsidijarni karakter zaštite koju pruža Konvencija i Sud. Napomenuto u presudi *Selmouni v. France*, predstavka br.25803/94, presuda od 28. jula 1999.g., paragraf 74.

odredbama Konvencije. Nespojivost sa odredbama Konvencije može se ogledati na četiri načina: nespojivost predstavke s obzirom na to ko može biti podnosilac predstavke i protiv koga se može podneti predstavka tj. pitanje pasivne i aktivne legitimacije (nespojivost *ratione personae*),²³¹ nespojivost usled vremenskog važenja Konvencije na području države članice (nespojivost *ratione temporis*),²³² nespojivost zbog ograničenja samo na povredu prava regulisanih Konvencijom (nespojivost *ratione materiae*)²³³ i najzad, nespojivost predstavke zbog ograničenja u pogledu teritorijalne nadležnosti države članice (nespojivost *ratione loci*).²³⁴ Sud, takođe, ne

---

²³¹ Predstavka je neprihvatljiva *ratione personae* ako podnosilac nema status, tj. procesnu legitimaciju u smislu člana 34. Konvencije, (npr. slučaj *Municipal Section of Antilly v. France*, predstavka br. 16318/07, odluka od 23. novembra 1999.g.), ako podnosilac nije u stanju da dokaže da je žrtva povrede prava, (npr. slučaj *Oleksy v. Poland*, predstavka br. 1379/06, odluka od 16. juna 2009.g.), ako predstavka nije podneta protiv države nego protiv pojedinaca (npr. slučaj *Durini v. Italy*, predstavka br. 19217/91, odluka od 12. januara 1994.g.), ako je predstavka podneta protiv države koja nije ratifikovala Konvenciju, (npr. slučaj *Heinz v. Contracting States also Parties to the European Patent Convention*, predstavka br. 21090/92, odluka od 10. januara 1994.g.) ili protiv međunarodne organizacije koja nije pristupila Konvenciji (npr. slučaj *Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations*, predstavka br. 45267/06, odluka od 11. decembra 2008.g.), ili ako se predstavka odnosi na Protokol uz Konvenciju koji tužena država nije ratifikovala (npr. slučaj *Grice v. The United Kingdom*, predstavka br. 22564/93, odluka od 14. aprila 1994.g.), za navedne slučajeve izvor: HUDOC, internet adresa: hudoc.echr.coe.int/

²³² “Sud podseća da, u skladu sa opštim pravilima međunarodnog prava odredbe Konvencije ne obavezuju Stranu ugovornicu vezano za neki akt ili činjenicu koji su se dogodili, ili neku situaciju koja je prestala da postoji pre datuma stupanja na snagu Konvencije vazano za tu Stranu”, citirano prema presudi: *Blečić protiv Hrvatske*, predstavka br. 59532/00, presuda od 8. marta 2006.g., paragraf 70. Takođe, slučaj *Šilih protiv Slovenije*, predstavka br. 71463/01, presuda od 9. aprila 2009.g., paragraf 140. Nadležnost *ratione temporis* obuhvata samo period posle ratifikacije Konvencije ili Protokola uz nju. (slučaj *Kopecký v. Slovakia*, predstavka br. 44912/98, presuda od 28. septembra 2004.g., paragraf 38.). Prelomni datum u smislu određivanja vremenske nadležnosti Suda je dan stupanja na snagu Konvencije i Protokola uz nju u odnosu na određenu državu. (slučaj *Šilih protiv Slovenije*, predstavka br. 71463/01, presuda od 9. aprila 2009.g., paragraf 164.)

²³³ Kompatibilnost sa Konvencijom *ratione materiae* znači da se podnosilac predstavke mora pozivati na pravo koje je zaštićeno Konvencijom i protokolima uz nju koji su stupili na snagu, drugim rečima podnosilac ne može isticati povredu nekog prava koje nije garantovano Konvencijom i protokolima uz nju. Sud nije nadležan da postupa po predstavkama, tj. predstavke su neprihvatljive *ratione materiae* ako se odnose na npr. ulazak, boravak i deportaciju stranaca (slučaj *Perez Lizaso v. Finland*, predstavka br. 35661/11, odluka od 4. februara 2014.g.), ili izručenje (slučaj *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, predstavke br. 46827/99 i 46951/99, presuda od 4. februara 2005.g. paragraf 82.) ili se odnose na pravo na razvod, pravo na državljanstvo, na diplomu, na vozačku dozvolu, itd, jer ta prava nisu zaštićena Konvencijom i protokolima uz nju.

²³⁴ Kompatibilnost *ratione loci* znači da je potrebno da se navodna povreda prava iz Konvencije dogodila na teritoriji koja je u nadležnosti tužene države ili na teritoriji koju ta država kontroliše. Ako je predstavka zasnovana na događajima koji se se desili na teritoriji izvan teritorije tužene države i ne postoji veza između tih događaja i nekog organa vlasti koji je u nadležnosti tužene države, predstavka se odbacuje kao nespojiva *ratione loci* sa Konvencijom. (slučaj *Drozdz and Janousek v. France and Spain*, predstavka br. 12747/87, presuda od 26. juna 1992.g. paragrafi 84.-90.), (slučaj *Banković i drugi protiv Belgije i 16 drugih država*, predstavka br. 52207/99, odluka Suda od 1. januara 2002.g.)

uzima u razmatranje predstavke koje su očigledno neosnovane, kao ni predstavke u kojima se zloupotrebljava pravo na predstavku.²³⁵

3.2.2. Osnovni principi kojima se rukovodi Sud prilikom tumačenja Konvencije

U postupku pred Sudom veliku važnost imaju određeni principi koji predstavljaju značajne instrumente u tumačenju odredbi Konvencije. S obzirom na to da je Konvencija međunarodni ugovor i da za nju važe pravila međunarodnog prava za tumačenje ugovora, Sud polazi od principa da se Konvencija tumači u skladu sa Bečkom konvencijom o ugovornom pravu od 23. maja 1969. godine, kao i u skladu sa svim opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava.²³⁶ Prilikom tumačenja Sud ima u vidu pripremne dokumente “*travaux preparatoires*” koji su nastali prilikom sastavljanja Konvencije, ali ipak se drži principa da je Konvencija “*živi instrument*” koji se mora tumačiti u svetlu sadašnjih uslova,²³⁷ znači u okolnostima koje postoje u trenutku njenog tumačenja, nezavisno od toga šta su želeli postići tvorci Konvencije. Ovakav evolutivan pristup tumačenju Konvencije pokazuje da Sud uzima u obzir stvarnost i okolnosti trenutka, a ne situaciju kakva je postojala u vreme stvaranja Konvencije 50-tih godina XX veka. Na ovaj način

²³⁵ Svako ponašanje podnosioca predstavke koje je očigledno suprotno svrsi prava na pojedinačnu predstavku kako je to propisano Konvencijom i koje ometa funkcionisanje Suda ili valjano vođenje postupka pred Sudom predstavlja zloupotrebu prava na predstavku (slučaj *Varbanov v. Bulgaria*, predstavka br. 31365/96, presuda od 5. oktobra 2000.g. paragraf 36.), (slučaj *Bagheri and Maliki v. Netherlands*, predstavka br. 30164/06, odluka Suda od 15. maja 2007.g.).

Navedeno prema: *Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti*, Council of Europe, 2009., dostupan na adresi: www.zastupnik.mpravde.gov.rs/.../Practical_Guide_on...

²³⁶ Ključna pravila za tumačenje međunarodnih ugovora određena su članovima 31.-33. Bečke konvencije o ugovornom pravu. Prema tim odredbama ugovori se imaju tumačiti dobronamerno, u skladu sa uobičajenim smislom koji se mora dati izrazima upotrebljenim u ugovoru u njihovom kontekstu i u svetlu njegovog predmeta i cilja. Kao o kontekstu, prilikom tumačenja potrebno je voditi računa o svakom kasnijem sporazumu između članica, o svakoj kasnijoj praksi u vezi sa primenom ugovora i o svakom relevantnom pravilu međunarodnog prava koje se primenjuje u odnosima između članica. Pojedini izrazi se tumače u posebnom smislu, ako je takva bila namera strana ugovornica. Prilikom tumačenja mogu se koristiti i dopunska sredstva tumačenja, posebno pripremni radovi, a mogu se uzeti u obzir i okolnosti u kojima je ugovor bio zaključen. Ukoliko postoje autentični tekstovi nekog međunarodnog ugovora na dva ili više jezika, kao što je slučaj sa Evropskom konvencijom čiji su izvorni tekstovi na engleskom i francuskom jeziku, u slučaju kada se pokažu razlike između tih tekstova, usvaja se smisao koji, vodeći računa o predmetu i cilju ugovora, na najbolji način usklađuje te tekstove.

Bečku konvenciju o ugovornom pravu SFRJ je potpisala 21. maja 1969. godine, a ratifikovala 6. maja 1970. godine. “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*” br. 30/72.

²³⁷ Ovaj princip napomenut je više puta u presudama Suda, između ostalih i u presudi *Tyrer v. The United Kingdom* predstavka br. 5856/72, presuda od 25. aprila 1972.g., paragraf 31, zatim presuda *Loizidou v. Turkey*, predstavka br. 15318/89, presuda od 23. marta 1995.g., paragraf 71. Izvor: HUDOC, internet adresa: hudoc.echr.coe.int/

Sud izražava stav da standardi koje uspostavlja Konvencija nisu statični već se predstavljaju odraz društvenih promena.²³⁸

Držeći se principa *iura novit curia*, Sud se ne vezuje dokaznim materijalom i navodima koje su stranke iznele, već može pribavljati dokaze koje sam smatra potrebnim, a u nekim slučajevima se ne vezuje ni navodnim povredama koje su istakli podnosioci predstavki, nego sam kvalifikuje povrede kao eventualno kršenje odredbi Konvencije. Sud načelno ne dopušta državama da nepoštovanje obaveza po Konvenciji pravdaju nedostatkom materijalnih sredstava.²³⁹ Rukovođen idejom da namera Konvencije nije da garantuju iluzorna, teorijska prava, nego prava koja se efikasno sprovode i štite, Sud se zauzima za princip praktičnih i delotvornih prava²⁴⁰ i u tom smislu uvek ispituje konkretan aspekt navodnog kršenja prava utvrđenog Konvencijom, pri čemu izučava i pravo države koje je primenjeno u datom predmetu, ali se ne upušta u ocenu nacionalnog prava. Sud samo ceni da li je u konkretnom slučaju primenjeno unutrašnje pravo i da li to pravo efektno obezbeđuje vladavinu prava. Na ovaj princip efikasnosti Sud se posebno oslanjao kod donošenja zaključka da odredbe Konvencije mogu sadržati neke pozitivne obaveze za države potpisnice, čak i kada to nije odmah uočljivo iz samog teksta odredbe.²⁴¹ U nastojanju da uspostavi odgovarajuću ravnotežu između različitih suprotstavljenih interesa, Sud vodi računa o principu proporcionalnosti, koji podrazumeva pronalaženje pravične ravnoteže između zahteva zajednice i temeljnih prava pojedinaca. Ovaj princip je u osnovi svih opravdavanja svakog zadiranja države u prava zaštićena Konvencijom i Sud ga primenjuje kad utvrđuje da li postoji ili ne pozitivna obaveza države, kad ispituje da li je zadiranje države u određeno pravo zaista “neophodno u demokratskom društvu,” kad treba da ustanovi da li je zadiranje u pravo takvog karaktera da narušava samu suštinu prava, kad utvrđuje da li postoji hitna društvena potreba za primenom određene restriktivne mere, itd.²⁴² Prilikom razmatranja preduzetih restriktivnih mera u imovinskim pravima, u predmetima navodne povrede prava iz člana 1. Protokola 1., ovaj princip se izražava kroz zahtev da mora postojati razuman odnos srazmernosti između upotrebljenih sredstava i cilja čijoj se realizaciji teži, odnosno Sud mora da utvrdi da li je

---

²³⁸ P.van Dijk, G.J.H.van Hoof et al., *Ibid.*, str. 71.

²³⁹ M. Paunović, S. Carić, *Evropski sud za ljudska prava, Osnovna načela i tok postupka*, Beograd, 2006., str.24.-25.

²⁴⁰ Naglašeno u presudi *Artico v. Italy*, predstavka br. 6694/74, presuda od 13.maja 1980. g., paragraf 33.

²⁴¹ P.van Dijk, G.J.H.van Hoof et al., *Ibid.*, str. 68.

²⁴² P.van Dijk, G.J.H.van Hoof et al., *Ibid.*, str. 74.

postignuta pravična ravnoteža između zahteva opštih interesa i interesa datog pojedinca.²⁴³ U svakom konkretnom slučaju kad se upušta u ocenu proporcionalnosti Sud vodi računa o tome koji je interes značajniji u datom slučaju. Tu dolazi do izražaja primena doktrine slobodne procene država prema kojoj Sud daje nacionalnim vlastima određeni stepen slobodne procene sa namerom da, s jedne strane obezbedi poštovanje Konvencije, a s druge strane da uvaži društveno-ekonomske uslove u državi. Domaći organi države-članice Saveta Evrope najbolje poznaju svoje ukupno stanje u društvu, pa im je ostavljena mogućnost slobodne procene pri preduzimanju mera neophodnih za poštovanje Konvencije, pri čemu Sud ne dozvoljava da se prilikom slobodne procene prekorače ovlašćenja i, eventualno, ugroze garantovana prava.²⁴⁴

Iako ne postoji nijedna pravna norma koja eksplicitno obavezuje Sud da se kod tumačenja Konvencije pridržava svojih ranijih odluka i da postupa na isti način u istovetnim slučajevima, u sudskoj praksi se utemeljio princip da Sud, iz razloga jednakosti i pravne sigurnosti, ne sme praviti izuzetke i postupati različito u u istovetnim situacijama.²⁴⁵ Stoga, Sud prilikom odlučivanja u pojedinačnim predmetima uvek razmatra svoje ranije presude i primenjuje svoje sopstvene presedane, jer je takvo postupanje u interesu pravne sigurnosti i urednog razvitka sudske prakse po Konvenciji.²⁴⁶ Postupajući slično anglosaksonskim sudovima koji se u svojoj praksi drže doktrine o obaveznoj snazi, odnosno obaveznoj primeni precedenta,²⁴⁷ Sud je

²⁴³ Istaknuto u presudama *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, predatvke br. 7151/75, 7152/75, presuda od 23. septembra 1982. g., paragrafi 69. i 73., *James and Others v. The United Kingdom*, predstavka br. 8793/79, presuda od 21. februara 1986. g., paragraf. 50., *AGOSI v. The United Kingdom*, predstavka br. 9118/80, presuda od 24. oktobra 1986. g., paragraf. 52. Izvor: HUDOC, internet adresa: hudoc.echr.coe.int/

²⁴⁴ "...Zbog njihovog neposrednog i stalnog kontakta sa vitalnim snagama svojih zemalja, državni organi su u načelu u boljem položaju od međunarodnih sudija da daju mišljenje o tačnom sadržaju takvih zahteva kao i o "neophodnosti" "restrikcije" ili "kazne" koja je za njih predviđena..." – Iz presude *Handyside v. The United Kingdom*, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. g., paragraf 48.

²⁴⁵ D. Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd, 2008., str. 54.

²⁴⁶ Istaknuto u presudi *Cossey v. The United Kingdom*, predstavka br. 10843/84, presuda od 27. septembra 1990. g., paragraf 35.

²⁴⁷ Anglosaksonsko pravo počiva na precedentu, to pravo je u suštini precedentno, sudski stvoreno pravo. Sudska presuda, odnosno, sudski precedent osnovni je izvor prava u anglosaksonskom pravu. Sudski precedent je sudska presuda koja je doneta u jednom konkretnom slučaju i obavezna je, kao i svaka presuda, za stranke u sporu, ali ta presuda postaje obavezno pravno pravilo po kojem trebaju postupati sudovi u budućem vremenu i u svim budućim identičnim slučajevima trebaju doneti istu presudu. Sudije na taj način stiču ulogu zakonodavca, jer se na osnovu pojedinačnog akta, jedne sudske presude zasniva obaveza jednakog postupanja u svim slučajevima iste vrste koji nastanu u budućnosti i time jedna sudska odluka postaje izvor prava. Smatra se da upravo precedent kao izvor prava obezbeđuje jednakost i pravičnost sudijskog postupanja, a na taj način se postiže visok stepen pravne sigurnosti u sistemu, pošto se svi slučajevi rešavaju na jednoobrazan način.

Specifičnost sudske precedenta ogleda se najviše u njegovoj unutrašnjoj strukturi i međusobnom odnosu bitnih sastavnih elemenata, kao i u načinu postupanja sudije prilikom donošenja odluke. Iz takvog načina donošenja sudske

tumačeći Konvenciju stvorio evropsko pravo ljudskih prava, koje je u suštini precedentno pravo.²⁴⁸

Pravila Bečke konvencije koja daju osnovne smernice za tumačenje međunarodnih ugovora, Sud uzima kao polazište i kod tumačenja Konvencije, ali ih ne smatra jedinim mogućim načinom po kojem treba postupiti u procesu tumačenja ovog ugovora. Naglašavajući u mnogim slučajevima poseban karakter Konvencije kao ugovora čiji je cilj zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda, a takođe i kao instrumenta za zaštitu pojedinačnih ljudskih bića,²⁴⁹ Sud kod tumačenja uvek ima u vidu svrhu i cilj Konvencije, odnosno specijalni položaj Konvencije kao “ustavnog instrumenta evropskog javnog poretka.”²⁵⁰ U tom pogledu primetan je aktivan pristup Suda pitanjima tumačenja odredbi Konvencije, što se, između ostalog, ogleda i kroz tzv. autonomne koncepte.

---

odluke, sa uvažavanjem precedenta kao pravnog izvora, razvila se posebna doktrina o obaveznoj snazi i obaveznoj primeni precedenta, tzv. *stare decisis*. Ovaj termin potiče od sentence *stare decisis et non quieta movere*, a znači “pridrživati se već donetih odluka i ne narušavati rešena pitanja” (navedeno prema: A. Farnsworth, *Uvod u pravni sistem Sjedinjenih Američkih Država*, Beograd, 1973., str. 49.)

Svi delovi precedenta nemaju istu važnost, niti postoji obaveza da se raniji precedent u celosti primeni na slučaj koji se kasnije rešava. Dispozitiv presude koji je kratak i sažet deluje samo *inter partes* i obavezuje samo strane u sporu, tako da nije od značaja za buduće slučajeve. Obrazloženje presude u kojem su izneti razlozi donošenja presude predstavlja suštinski deo presude i u engleskom pravu se naziva *ratio decidendi*. U američkom pravu se za taj bitni deo presude koristi reč *holding* (prema: A. Farnsworth, *Ibid.*, str., 50.).

Ratio decidendi ili razlog zbog kojeg je sudija doneo presudu može se definisati kao pravno rešenje ili pravna rešenja koja su neophodna za primenu prava na činjenično stanje (S. Whittaker, “Precedent u engleskom pravu: Pogled sa tvrđave”, *Evropski pravnik/European Lawyer Journal*, Novi Sad, 2007., br. 3/2007, str., 50.)

Taj deo precedenta koji sadrži razlog, odnosno osnov donošenja baš takve odluke je deo koji obavezuje sud u kasnijem odlučivanju i treba ga razdvojiti od dela odluke koji sadrži mišljenja sudija, odluke o ostalim pitanjima iznetim u postupku, razne komentare i primedbe koji doprinose boljoj ilustraciji slučaja o kome se odlučuje i naziva se *obiter dicta* (*obiter dictum*). Ovaj deo presude nema snagu koju ima *ratio* i ne podrazumeva obaveznu primenu u budućnosti, pa predstavlja, kako neki pisci kažu “fakultativni precedent” (S. Whittaker, *Ibid.*, str.61.)

Bez obzira što ovo nije obavezujući (*binding*) deo precedenta, zbog svog sadržaja i uverljivosti (*persuasive*) nipošto nije nevažan. Sud ga može uvažavati i primenjivati, a u budućnosti to može postati čak i *ratio* neke sledeće odluke. Ova dva bitna elementa nisu strogo odvojena u tekstu odluke, već je odluka jedna celina čiji se delovi međusobno prožimaju, a sudije ne naglašavaju izričito šta je šta je bitni razlog za odluku - šta je *ratio*, a šta je ostali deo obrazloženja - *obiter dicta*. U svim narednim istovetnim ili sličnim slučajevima postupajuće sudije moraju sami analizirati presudu da bi utvrdili šta je *ratio* te prethodne odluke. Postupak iznalaženja *ratio* u ranijoj presudi i njegovo razlikovanje od ostalih delova obrazloženja, odnosno od *obiter dicta* naziva se *distinguishing* (razlikovanje). Tu dolazi do izražaja veština sudije da utvrdi razlike i sličnosti slučaja koji sada rešava sa nekim prethodnim i da iznađe šta je bio suštinski razlog odluke koja je doneta, a zatim da odluči da li se to pravno pravilo može primeniti i na konkretan slučaj. Postupak razlikovanja *distinguishing*, nekad odvede u drugi smer i može se utvrditi da ne postoji istovetnost slučajeve, pa tada određeni precedent ne obavezuje sudiju.

Razlikovanje u anglosaksonskom pravu dosta je slično supsumpciji u evropsko-kontinentalnom pravu. (navedeno prema D.Popović, *Uvod u uporedno pravo*, Beograd, 2008., str. 176.)

²⁴⁸ D.Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 91.

²⁴⁹ Istaknuto npr. u presudi *Soering v. The United Kingdom*, predstavka br. 14038/88, presuda od 7. jula 1989. g., paragraf 87.

²⁵⁰ P.van Dijk, G.J.H. van Hoof et al., *Ibid.*, str. 67.

Autonomni koncepti su posebna kategorija pojmova koji su nastali u jurisprudenciji Suda. Sud je našao da pojedini pojmovi, odnosno termini koji postoje u Konvenciji nemaju u svim unutrašnjim pravima država članica isto značenje. Pored toga, činjenica da se u državama koje su obuhvaćene nadležnošću Suda govore različiti jezici, ponekad se pokazala kao problem, jer je teško adekvatno prevesti suštinu mnogih pravnih instituta sa jezika koji se zvanično koriste u Sudu (engleski i francuski) na jezike država članica, što može uticati da se umanju značaj i autoritet odluka Suda, a time i stepen zaštite ljudskih prava. Najzad, rešavajući mnogobrojne slučajeve, Sud je zaključio da su odredbe Konvencije apstraktne i nedovoljne, pa je, stoga, za rešavanje pojedinačnih slučajeva neophodan poseban način tumačenja određenih termina. Imajući na umu ukorenjenu ideju da je Konvencija “živi instrument koji se mora tumačiti u svetlu postojećih prilika” Sud je za potrebe tumačenja Konvencije iskoristio svoju diskrecionu vlast i pojedinim pojmovima, čije je ishodište u nacionalnim pravima država, dao je drugačije značenje od onog koje ti pojmovi uobičajeno imaju u pravnim sistemima država članica.²⁵¹ Takvim kreativnim radom Suda nastali su autonomni koncepti, posebni mehanizmi koji izražavaju težnju Suda da zaštita ljudskih prava koju pružaju Konvencija i Sud bude jednako pravedna i kvalitetna prema svima. Specifičnim tumačenjem Konvencije i stvaranjem autonomnih koncepata Sud je u dobroj meri proširio obim prava koja se mogu zaštititi i pokazao spremnost da odgovori i na buduće izazove u oblasti zaštite ljudskih prava.

3.2.3. Autonomni koncept imovine u praksi Suda

Koncept imovine različito je postavljen u pravnim sistemima evropskih zemalja članica Saveta Evrope, koje su pod jurisdikcijom Suda i ne postoji jedna definicija koja bi važila u svim državama. Ni Konvencija, a ni Sud, takođe, nisu eksplicitno dali jedinstvenu preciznu definiciju pojma imovina, kao što je to uradio npr. Američki sud za ljudska prava koji je prihvatajući

---

²⁵¹ D. Popović, “Autonomni koncepti evropskog prava ljudskih prava“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd, 2009., godina LVII, br. 4/2009, str. 121.-137., str.132.

definiciju pojma “*property*” sadržanu u članu 21. Američke konvencije o ljudskim pravima²⁵² u svojoj praksi odredio šta tačno taj pojam obuhvata.²⁵³

U tekstu odredbi člana 1. Protokola 1. u originalnoj verziji na engleskom jeziku koriste se termini *property* i *possessions*, a u francuskom originalu upotrebljeni su termini *propriété* i *biens*. Sagledavajući praksu Suda koja se odnosi na član 1. Protokola 1. postaje razumljivo zašto je izostalo precizno definisanje navedenih termina, odnosno njihovog sadržaja, i zašto Sud nije ponudio jednu potpunu definiciju koja će važiti “za sva vremena.” Sledeći princip da prava zaštićena Konvencijom ne treba usko tumačiti, Sud je u svom tumačenju stvorio autonomni koncept imovine, nezavisan od formulacija koje su zastupljene u nacionalnim pravima. Autonomni pojam imovine izgrađen u jurisprudenciji Suda prevazilazi sadržinu koju pojam svojine ima u tradicionalnom značenju utemeljenom na rimskom pravu²⁵⁴ i donekle se približava anglosaksonskom konceptu, s obzirom da ne obuhvata samo pravo svojine, već čitav niz imovinskih prava.

Svoje stanovište o prirodi imovine na koju se misli u članu 1. Protokola 1., Sud je izneo u predmetu *Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH protiv Holandije*:²⁵⁵

“Sud podseća da pojam “imovina” (*franc: biens*) u članu 1. Protokola 1. ima autonomno značenje koje, svakako, nije ograničeno na posedovanje fizičkih dobara: izvesna druga prava i interesi koji čine imovinu, takođe, mogu se smatrati “imovinskim pravima” i time “imovinom”, u smislu ove odredbe.”

Iako je pojam imovine u tumačenju Suda nezavisan od formalne klasifikacije u unutrašnjem pravu, to, ipak, ne znači da je domaće pravo potpuno irelevantno za određivanje da li se u

²⁵² U. Kriebaum, Ch. Schreuer, “The Concept of Property in Human Rights Law and International Investment Law” u: S.Breitenmoser et al., *Human Rights, Democracy and the Rule of Law: Liber Amicorum Luzius Wildhaber*, Zürich, 2007., str. 743.-744.

²⁵³ Prema definiciji koja je izneta u slučaju: *The Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Judgment)* Inter-American Court of Human Rights, Series C no. 79 (31 August 2001), para. 144, pojam “*property*” označava materijalne stvari koje se mogu posedovati, zatim svako pravo koje može biti deo nasleđa neke osobe, njime su obuhvaćene sve pokretne i nepokretne stvari, telesne i bestelesne, kao i sve nematerijalne stvari koje se mogu vrednosno izraziti. Navedeno prema: U.Kriebaum, Ch.Schreuer, *Ibid.*, str.744.

²⁵⁴ D.Popović, “Autonomni koncepti evropskog prava ljudskih prava“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd, 2009., godina LVII, br. 4/2009, str. 121.-137., str.123.

²⁵⁵ Predmet *Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH v. Netherlands*, predstavka br. 15375/89, presuda od 23. februara 1995. g., paragraf 53.

konkretnom slučaju radi o imovini. Podnosilac predstavke koji očekuje zaštitu po članu 1. Protokola 1. mora uživati neko pravo po domaćim propisima, koje se može smatrati imovinskim pravom s aspekta Konvencije.²⁵⁶ O tome je bilo govora u predmetu *S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,²⁵⁷ gde je podnositeljica predstavke, nakon smrti svoje partnerke s kojom je živela u vanbračnoj zajednici i koja je imala pravo zakupa kuće u kojoj su zajedno živele, nastojala za sebe ostvariti pravo zakupa i ostati da živi u istoj kući. Ona nije uspela u svom zahtevu, jer je zaključeno da ona nema nikakvo pravo po ugovoru, s obzirom da ne postoji ugovorni odnos između nje i zakupodavca, a okolnost da je ona živela bez pravnog osnova u toj kući neko vreme, ne znači da je imala imovinu u smislu Konvencije.

Dosadašnja praksa Suda pokazala je koliko je daleko Sud otišao u razvijanju autonomnog koncepta imovine, odnosno koja sve prava mogu biti predmet zaštite pred Sudom. Pojam imovine je tumačen dosta široko i ne ograničava se samo na vlasništvo nad telesnim pokretnim i nepokretnim stvarima, već se odnosi i druga prava koja se mogu podvesti pod termin “*possessions*” i “*biens*.”²⁵⁸ To znači da je ovim konceptom obuhvaćena pokretna i nepokretna imovina, materijalni i nematerijalni interesi, kao što su deonice, patenti i druga prava intelektualne svojine, naknade po osnovu arbitraže, utvrđeno pravo na penziju, pravo zakupodavca na zakupninu, pravo na rentu, interesi vezani za vođenje nekog posla, odnosno razna prava iz poslovanja, pravo na vršenje profesije, zakonski zasnovana potraživanja, poslovna klijentela, bioskopski posetioci, itd.,²⁵⁹ iz čega možemo zaključiti da u pojam imovine ulaze sva ona prava ili ekonomski interesi koji imaju imovinsku vrednost.²⁶⁰

Pojam imovine u smislu člana 1. Protokola 1. uključuje samo imovinu koja postoji, koja se može zahtevati, tj. nad kojom se može uspostaviti potraživanje, a ne uključuje pravo na sticanje imovine.²⁶¹ O tome se Sud izjasnio u predmetu *Marckx protiv Belgije*²⁶² u kojem se, između ostalog, raspravljalo o potencijalnom pravu vanbračnog deteta na nasleđivanje majke koja je još živa, pri čemu je Sud zaključio:

²⁵⁶ M.Carss-Frisk, *Ibid.*, str. 27.

²⁵⁷ *S. v. The United Kingdom*, predstavka br. 11716/85, odluka od 14. maja 1986. g.

²⁵⁸ A. Jakšić, *Ibid.*, str. 369.

²⁵⁹ M.Carss-Frisk, *Ibid.*, str. 9.

²⁶⁰ P.van Dijk, G.J.H. van Hoof et al., *Ibid.*, str. 583.

²⁶¹ D.Gomien, *Kratki vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Strasbourg, 2005., str. 138.

²⁶² *Marckx v. Belgium*, predstavka br. 6833/74, presuda od 13. juna 1979. g., paragraf 50.

“Što se tiče drugog predlagača, ... Sud, ustvari, isključuje član 1. Protokola 1. i napominje da on samo predviđa pravo svakoga na neometano uživanje “svoje” imovine, te da se, sledstveno tome, odnosi na postojeću imovinu datog lica i da ne garantuje pravo na sticanje imovine intestatski ili po osnovu dobrovoljnog prenosa imovine.”

U slučaju *Inze protiv Austrije*,²⁶³ u kojem se podnosilac predstavke žalio da mu nije dozvoljeno da preuzme imovinu koju je nasledio od majke, a što bi, inače, mogao da nije vanbračno dete, Sud je, međutim, smatrao da ima mesta primeni člana 1. Protokola 1., jer se ovde ne radi kao u prethodnom slučaju o očekivanju nasleđa, odnosno o pravu na sticanje neke imovine u budućnosti, nego o postojećoj imovini, pošto je podnosilac već nasledio deo imovine preminule majke, ali, prema njegovoj tvrdnji, ne toliko koliko bi nasledio da nije bio vanbračno dete.

Pojam imovine ne odnosi se ni na izgublenu dobit, što je istaknuto u predmetu *Van der Mussele protiv Belgije*.²⁶⁴ Sud je u tom predmetu bio mišljenja da advokat koji je zvanično imenovan da pruži besplatnu pravnu pomoć, dakle bez naknade, nije lišen imovine, jer se tu ne radi o sadašnjoj, postojećoj imovini, a Sud ne garantuje pravo na sticanje imovine. Troškovi koje je advokat imao prilikom izvršavanja te obaveze, takođe, ne ulaze u područje primene člana 1. Protokola 1., jer u mnogim slučajevima dužnost koja je propisana zakonom podrazumeva da će lice koje je obavezno da izvrši tu dužnost imati u vezi s tim izvesne rashode.

Po shvatanju Suda, međutim, “legitimno očekivanje” nekog lica da će steći određeno imovinsko pravo predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1., a svoj stav o tome Sud je izneo u predmetu *Pine Valley Developments protiv Irske*.²⁶⁵ Podnosioci predstavke su kupili zemljište za koje je postojala dozvola za izgradnju industrijskog objekta. Ta dozvola je kasnije poništena, usled čega podnosioci predstavke nisu mogli da ostvare ono što su nameravali. Sud je zaključio da su podnosioci predstavke s pravom očekivali da će na osnovu postojeće dozvole za gradnju, koja se može smatrati delom njihove imovine, moći da realizuju svoje planove i da to opravdano očekivanje, takođe, predstavlja sasatavni deo imovinskog prava. Na sličan način, svoj stav u vezi

---

²⁶³ *Inze v. Austria*, predstavka br. 8695/79, presuda od 28. oktobra. 1987.g., paragraf 38.

²⁶⁴ *Van der Mussele v. Belgium*, predstavka br. 8919/80, presuda od 23.11.1983. g., paragrafi 48.-49.

²⁶⁵ *Pine Valley Developments Ltd. and Others v. Ireland*, predstavka br. 12742/87, presuda od 29. novembra 1991. g., paragraf 51.

sa legitimnim očekivanjem Sud je izneo i u predmetu *Stretch protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.²⁶⁶ Podnosilac predstavke je sklopio ugovor o zakupu zemlje na određeni vremenski rok, s tim ima mogućnost da po isteku toga roka produži zakup. Sud je ocenio da je podnosilac imao bar legitimno očekivanje da će moći i za buduće vreme da produži zakup i da se to mora smatrati pripojenim imovinskim pravima koje je dobio po osnovu ugovora o zakupu. U ovim slučajevima legitimno očekivanje zasnovano je na određenim pravnim aktima koji imaju valjan pravni osnov i utiču na imovinska prava.

U slučaju *Pressos Compania Naviera S.A. protiv Belgije*,²⁶⁷ Sud je našao da i potraživanja po zakonu, tj. zahtevi za naknadu štete, isto tako, predstavljaju legitimno očekivanje i mogu se smatrati imovinom. Brodovlasnici čiji su brodovi učestvovali u sudarima, bezuspešno su vodili postupke za naknadu štete koja je pričinjena njihovim brodovima usled nesavesnog postupanja pilota, jer je belgijskim zakonom iz 1988. godine isključena odgovornost pilota za štetu koja je nastala u takvim slučajevima. Imajući u vidu da prema belgijskim propisima, u slučaju krivice kod nanošenja štete, zahtev za naknadu štete nastaje onda kad nastane šteta, to je Sud konstatovao da su podnosioci predstavke imali legitimno očekivanje da će njihovi zahtevi biti rešeni u skladu sa tim opštim propisima o naknadi štete, pa se prema tome, njihovi zahtevi imaju smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola 1.

Svoja zapažanja u vezi sa pojmom “legitimno očekivanje” Sud je podrobnije izneo u predmetu *Kopecky protiv Slovačke*,²⁶⁸ gde se osvrnuo se i na ranije slučajeve iz prakse u kojima je raspravljao pojam “legitimnog očekivanja.” U ovom slučaju podnosilac predstavke je tražio povraćaj zlatnika i srebrnjaka, koje je država bespravno oduzela njegovom ocu još 1959. godine i pri tome ga osudila na jednogodišnju kaznu zatvora. Svoj zahtev zasnivao je na Zakonu o vansudskoj rehabilitaciji po osnovu koga je ukinuta presuda iz 1959. godine i njegov otac posthumno oslobođen. Domaći sudovi su odbili zahtev, jer on nije bio u mogućnosti da ispuni zakonski uslov i ukaže gde se tačno nalazi ta imovina koju potražuje. Sud je ovom prilikom naglasio da se ne može svako potraživanje smatrati imovinom i zaključio: “Pojam “imovina”

---

²⁶⁶ *Stretch v. The United Kingdom*, predstavka br. 44277/98, presuda od 24. juna 2003. g., paragraf 35.

²⁶⁷ *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, predstavka br. 17849/91, presuda od 20. novembra 1991. g., paragraf 31.

²⁶⁸ *Kopecky v. Slovakia*, predstavka br. 44912/98, presuda od 28. septembra 2004.g., u: *Odabrane presude II*, ur. V. Joksimović, Beograd 2006. str. 249.-275.

može obuhvatiti “postojeću imovinu” ili aktivu, kao i potraživanja u vezi sa kojima podnosilac može da tvrdi da ima barem “legitimna očekivanja” da će steći delotvorno uživanje imovinskog prava. Međutim, *nada* da će se priznati imovinsko pravo koje do tada nije bilo moguće ostvariti u praksi ne može se smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola 1., niti se može imovinom smatrati uslovno potraživanje koje istekne neispunjavanjem uslova.”²⁶⁹ Po mišljenju Suda ne može se govoriti o “legitimnom očekivanju” kada postoji spor o tumačenju i primeni domaćeg prava, a podneske podnosioca kasnije odbace ili odbiju domaći sudovi.²⁷⁰

U smislu člana 1. Protokola 1. imovinom se smatra konačna i izvršna odluka arbitraže, što je Sud odredio u slučaju *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*.²⁷¹ Kompanija je tražila odštetu od države zbog kršenja ugovora za izgradnju rafinerije. Odluka arbitraže je išla u prilog kompaniji i po mišljenju Suda predstavljala je “imovinu” jer se mogla odmah izvršiti, bila pravosnažna i bez prava na žalbu u pogledu svoje suštine.²⁷²

Pojam imovine obuhvata i vlasništvo nad akcijama, na šta je ukazano u predmetu *Bramelid i Malstrom protiv Švedske*,²⁷³ odnosno u predmetu *Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*,²⁷⁴ gde je Sud primetio da akcije koje ima podnosilac predstavke nesumnjivo imaju ekonomsku vrednost i predstavljaju imovinu, pa je u tom slučaju primenjiv član 1. Protokola 1.

Iz predmeta *Smith Kline i French Laboratories Ltd protiv Holandije*²⁷⁵ da se zaključiti da se član 1. Protokola 1. može primeniti na vlasništvo nad patentima, a takođe i kad je u pitanju pravo po ugovoru, što je pokazano u predmetu *Mellacher protiv Austrije*.²⁷⁶ Podnosioci predstavki su bili pogođeni novim austrijskim Zakonom o najamninama iz 1981. godine, koji se odrazio na visinu stanarina i doveo do znatnog smanjenja stanarina na koje su podnosioci imali pravo prema postojećim ugovorima.²⁷⁷

---

²⁶⁹ *Ibid.*, paragraf 35.

²⁷⁰ *Ibid.*, paragraf 50.

²⁷¹ *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, predstavka 13427/87, presuda od 9. decembra 1994. g., paragrafi 59.-62.

²⁷² K.Reid, *Evropska konvencija o ljudskim pravima, Vodič za praktičare*, Beograd, 2007., str. 535.

²⁷³ *Bramelid and Malström v. Sweden*, predstavke br. 8588/79 i 8589/79, odluka od 12. oktobra 1982.g.

²⁷⁴ *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, predstavka br. 48553/89, presuda od 25. jula 2002. g., paragraf 91.

²⁷⁵ *Smith Kline and French Laboratories Ltd v. Netherlands*, predstavka br. 12633/87, odluka od 4. oktobra 1990. g.

²⁷⁶ *Mellacher and Others v. Austria*, predstavke br. 10522/83, 11011/84, 11070/84, presuda od 19. decembra 1989. g.

²⁷⁷ M.Carss-Frisk, *Ibid.*, str. 16., str. 25.

O širini pojma imovina svedoči i činjenica da se klijentela stvorena tokom dugogodišnjeg rada isto tako može podvesti pod taj pojam, o čemu govori presuda u slučaju *Van Marle protiv Holandije*.²⁷⁸ Po donošenju novih propisa vezanih za profesiju knjigovođa u Holandiji, nastao je problem jer nije prihvaćeno da se knjigovođe registruju kao ovlašćeni knjigovođe. Sud je bio mišljenja da su oni obavljajući svoju delatnost godinama stvorili veliki krug klijenata, što je po mnogim aspektima poprimilo prirodu privatnog prava i predstavljalo određeno materijalno dobro, a samim tim i imovinu.²⁷⁹ I u predmetu *Iatridis protiv Grčke*²⁸⁰ Sud je poslovne interese posmatrao kao imovinu i izneo je mišljenje da klijentela bioskopa koju je podnosilac predstavke izgradio tokom vremena, predstavlja sredstva, tj. deo poslovnog interesa. Iz tog razloga posetioci bioskopa u ovom slučaju mogu se posmatrati kao materijalno dobro, odnosno imovina.

U smislu Konvencije, imovinu čine razne vrste dozvola koje se odnose na obavljanje određene delatnosti, što je potvrđeno u npr. slučaju *Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*.²⁸¹ Švedska kompanija upravljala je restoranom kojem je oduzeta dozvola za točenje alkoholnih pića. Ubrzo po oduzimanju te dozvole, restoran je zatvoren, a kompanija je švedskim vlastima podnela zahtev za naknadu štete koja je nastala kao posledica oduzimanja dozvole. Sud je zauzeo stav da dozvola o kojoj je reč jeste imovina, jer predstavlja deo ekonomskih interesa restorana, pogotovo što je oduzimanje dozvole uticalo je na ugled i vrednost restorana.²⁸² Prema stanovištu Suda, kao ekonomski interes, tj. imovinsko dobro se može se posmatrati i dozvola za vađenje šljunka, što je zaključeno u predmetu *Fredin protiv Švedske*.²⁸³

Sud je smatrao da ima mesta primeni člana 1. Protokola 1. i u predmetu *Chassagnou protiv Francuske*²⁸⁴ u kome se govori o pravu lova na određenom zemljištu koje je u vlasništvu podnosilaca predstavki, smatrajući da je pravo lova u ovom slučaju direktno povezano sa pravom na imovinu.

---

²⁷⁸ *Van Marle and Others v. Netherlands*, predstavke br. 8685/79 et al., presuda od 26. juna 1986. g.

²⁷⁹ K. Reid, *Ibid.*, str. 533.

²⁸⁰ *Iatridis v. Greece*, predstavka br. 31107/96, presuda od 25. marta 1999.g., paragraf 54.

²⁸¹ *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, predstavka br. 10873/84, presuda od 7. jula 1989.g.,

²⁸² K.Reid, *Ibid.*, str. 533.

²⁸³ *Fredin v. Sweden*, predstavka br. 12033/86, presuda od 18. februara 1991. g.

²⁸⁴ *Chassagnou and Others v. France*, predstavka br. 28443/95 et al., presuda od 29. aprila 1999. g. paragraf 74.

U okvir zaštite po članu 1. Protokola 1., takođe, ulazi pravo na penziju, što je bilo razmatrano u predmetu *Müller protiv Austrije*,²⁸⁵ kao i u predmetu *Kjartan Ásmundsson protiv Islanda*,²⁸⁶ gde je Sud naglasio da su prava proistekla po osnovu plaćanja doprinosa u sistem socijalnog osiguranja, isto tako, imovinska prava. O tome se, takođe, Sud izjasnio u predmetu *Gaygusuz protiv Austrije*,²⁸⁷ pri čemu je izneo i mišljenje o pravu na pomoć u slučaju nepredviđene situacije:

*“Pravo na pomoć u slučaju nepredviđene situacije, u meri u kojoj je predviđeno važećim zakonima, jeste imovinsko pravo u smislu člana 1. Protokola 1. Ova odredba se može primeniti bez nužnog oslanjanja isključivo na vezu između prava na pomoć u slučaju nepredviđene situacije i obaveze da se plaćaju porezi i drugi doprinosi.”*²⁸⁸

Referentni slučajevi iz prakse ukazuju da je Sud svojom interpretacijom pojma imovina značajno proširio obim prava na koje se može primeniti član 1. Protokola 1. Imajući u vidu evolutivni pristup tumačenju Konvencije može se reći da krug imovinskih prava koja ulaze u sadržinu autonomnog koncepta imovine nije zatvoren, a koliko će se dalje širiti pokazaće buduća praksa Suda.

3.2.4. Sadržina prava na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1.

Članom 1. Protokola 1. garantuje se pravo na mirno uživanje imovine, ali u samom tekstu norme nije navedeno šta je sadržina tog prava i koji su principi uživanja prava na imovinu. Osnovna načela u tom pogledu Sud je definisao u predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, konstatujući da član 1. Protokola 1. sadrži tri jasno naznačena pravila:

“Prvo pravilo, koje je opšte prirode, izražava princip mirnog uživanja imovine; ono je sadržano u prvoj rečenici prvog stava. Drugo pravilo pokriva oduzimanje imovine i postavlja određene uslove za to; ono se pojavljuje u drugoj rečenici istog stava. Treće pravilo priznaje da države imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom,

²⁸⁵ *Müller v. Austria*, predstavka br. 5849/72, odluka od 16. decembra 1974. g.

²⁸⁶ *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, predstavka br. 60669/00, presuda od 12. oktobra 2004. g., paragraf 39.

²⁸⁷ *Gaygusuz v. Austria*, predstavka br. 17371/90, presuda od 16. septembra, 1996. g., paragrafi 39.-41.

²⁸⁸ P. van Dijk, G.J.H. van Hoof et al., *Ibid.*, str. 585.

*putem sprovođenja zakona koje one smatraju neophodnim za ovu svrhu; ono je sadržano u drugom stavu.*²⁸⁹

Drugim rečima, prvo pravilo naglašava pravo svakoga da nesmetano uživa u svojoj imovini. Drugo pravilo govori o lišavanju imovine, pri čemu se garantuje da niko ne može biti lišen svoje imovine radnjama ili odlukama koja su nezakonite i koje nisu preduzete u svrhu zaštite opšteg interesa. Treće pravilo ističe da se državama priznaje pravo da, u skladu sa opštim interesom i pod određenim uslovima, vrše kontrolu nad korišćenjem imovine.

Navedena pravila nisu razdvojena i nepovezana. Sud je zaključio da se drugo i treće pravilo tiču određenih slučajeva ometanja prava na mirno uživanje imovine i zato ih treba tumačiti u svetlu opšteg načela izraženog u prvom pravilu.²⁹⁰

Prilikom razmatranja da li je došlo do kršenja prava iz člana 1. Protokola 1. Sud prvo raspravlja pitanje da li postoji imovinsko pravo u smislu ove odredbe. Zatim utvrđuje da li je bilo mešanja države u to imovinsko pravo i koje od tri pravila se može primeniti u konkretnom slučaju. Pored toga, Sud ispituje i da li je to mešanje u pravo legitimno u cilju javnog ili opšteg interesa, da li proporcionalno, odnosno da li se time postiže pravičan balans između opštih interesa datog društva i interesa pojedinca, a, takođe, raspravlja i da li je to mešanje države u skladu sa principom zakonitosti i pravne sigurnosti.²⁹¹

Kad utvrđuje koje od tri pravila treba primeniti u konkretnoj situaciji, Sud najpre ispituje da li se mogu primeniti drugo i treće pravilo, jer ta pravila obuhvataju posebne načine mešanja države u mirno uživanje prava na imovinu, odnosno kroz drugo i treće pravilo izraženi su osnovni načini na koji država može ometati nečije pravo na mirno uživanje imovine, a ispoljavaju kroz oduzimanje imovine (drugo pravilo) i kontrolu korišćenja imovine (treće pravilo).

---

²⁸⁹ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, predstavke br. 7151/75, 7152/75, presuda od 23. septembra 1982. g., paragraf 61.

²⁹⁰ *James and Others v. United Kingdom*, predstavka br. 8793/79, presuda od 21. februara 1986. g., paragraf 37.

²⁹¹ M. Carss-Frisk, *Ibid.*, str. 14.

3.2.4.1. Drugo pravilo – Oduzimanje (lišenje) imovine

Možemo razlikovati dva osnovna oblika lišenja prava svojine, formalno i *de facto* lišenje prava svojine. Formalno lišenje prava svojine podrazumeva oduzimanje prava svojine na osnovu zakonitog akta državne vlasti ili akta privatnopravnog karaktera, čija je posledica da se pravo titulara gasi, a na istom predmetu se uspostavlja vlasništvo države ili drugih lica privatnog prava. U formalne oblike lišenja prava svojine svrstavaju se nacionalizacija, konfiskacija i eksproprijacija.²⁹²

De facto oduzimanje prava svojine ne zasniva se ni na kakvom pravnom aktu. Ono postoji onda kada država preduzima određene mere usled kojih je titular prava faktički onemogućen da se i dalje koristi svojim pravom, odnosno *de facto* je lišen mogućnosti da uživa svoje pravo.²⁹³

Najčešći oblik lišenja prava svojine na koji se pozivaju podnosioci predstavki Sudu je eksproprijacija. U vezi sa ovim načinom oduzimanja prava svojine, Sud pravi razliku između tri oblika i to: formalne ili *de iure* eksproprijacije, *de facto* eksproprijacije i posredne ili indirektno eksproprijacije.²⁹⁴

Formalna eksproprijacija vrši se u javnom interesu i podrazumeva postojanje zakonitog akta države na osnovu kojeg se nečije pravo svojine trajno gasi i dolazi do prenosa svojine u korist države. Ovaj način lišenja imovine mora se sprovesti uz naknadu što nije izričito utvrđeno odredbama člana 1. Protokola 1.,²⁹⁵ ali se na temelju sudske prakse može zaključiti da nije dopuštena eksproprijacija bez naknade.²⁹⁶ U predmetu *Lithgow protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, u kojem su se podnosioci predstavki, kompanije koje se bave gradnjom brodova i aviona, žalili zbog neadekvatne odštete koju im je država isplatila povodom oduzimanja (nacionalizacije) deonice, naglašeno je: “*Obaveza plaćanja naknade za eksproprijaciju proizilazi iz celine člana 1.*

---

²⁹² A. Jakšić, *Ibid.*, str. 373.

²⁹³ *Ibid.*, str. 374.

²⁹⁴ D. Popović, *Protecting Property in European Human Rights Law*, Utrecht 2009., str. 31

²⁹⁵ Za razliku od Evropske konvencije, Američka konvencija izričito propisuje da niko ne može biti lišen svoje imovine bez pravične naknade. U članu 21. stav 2. je određeno da niko ne može biti lišen svoje imovine osim uz plaćanje pravične naknade i to samo ako to zahteva javni interes i u samo u slučajevima i oblicima koji su utvrđeni zakonom.

²⁹⁶ D. Popović, *Protecting Property in European Human Rights Law*, Utrecht 2009., str. 34.

*Protokola 1.*²⁹⁷ U istom predmetu Sud je izneo i stav da se može dozvoliti eksproprijacija bez naknade, ali samo u izuzetnim okolnostima: *“Oduzimanje svojine u javnom interesu bez plaćanja naknade smatra se opravdanim samo u izuzetnim okolnostima.”*²⁹⁸

Formalna eksproprijacija ne postoji ukoliko su sačuvani neki atributi svojine, o čemu je Sud dao svoje mišljenje u predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*. Podnosioci predstavke su bili vlasnici vrednog zemljišta u Štokholmu, na kojem su švedske vlasti zabranile gradnju i u korist grada izdale dozvolu za eksproprijaciju. Dozvole za eksproprijaciju su važile dugi niz godina, pa iako u tom periodu eksproprijacija nije izvršena, to je bitno uticalo na vrednost imovine, na mogućnost raspolaganja i korišćenja istom.

*“...Švedske vlasti nisu izvršile eksproprijaciju imovine podnosilaca predstavki. Oni, prema tome, nisu “formalno” lišeni svoje imovine u bilo kom trenutku. Imali su pravo da je koriste, prodaju ostave testamentom, poklone ili daju pod hipoteku.”*²⁹⁹

Sud, dalje, zaključuje da u ovom slučaju nije došlo do eksproprijacije, jer nije došlo do prenosa svojine, pri čemu su najvažnije karakteristike prava svojine očuvane.

“S obzirom na to da nije došlo do formalne eksproprijacije, jer nije bilo prenosa svojine, Sud mora razmotriti suštinu i ispitati realnost koja je uzrok žalbe, ...mora proceniti da li je tu u pitanju de facto eksproprijacija.

*Do svih posledica, radi kojih je uložena pritužba, došlo je zbog smanjene mogućnosti raspolaganja vlasništvom. Te posledice nastale su usled ograničenja postavljenih pravu svojine, koje je dovedeno u pitanje i što je zbog toga smanjena vrednost objekata. Međutim, iako je pravo svojine izgubilo nešto od svoje suštine, ono nije prestalo da postoji. Posledice datih mera nisu takve da bi se mogle uporediti sa lišavanjem vlasništva.”*³⁰⁰

U slučajevima kada ne postoji formalni zakonski akt na osnovu kojeg se oduzima imovina, a imovina se ipak oduzima i to tako što je titular prava sprečen da se koristi i raspolaze svojom

---

²⁹⁷ *Lithgow and Others v. The United Kingdom*, predstavke br. 9405/81 i dr., presuda od 8. jula 1986. g., paragraf 109.

²⁹⁸ *Ibid.*, paragraf 120.

²⁹⁹ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, presuda od 23. septembra 1982. g., paragraf 62.

³⁰⁰ *Ibid.*, paragraf 63.

imovinom, radi se o *de facto* eksproprijaciji. Vlasnik ne može faktički da uživa svoje pravo svojine, ali s obzirom da formalno nije lišen vlasničkog naslova, ostaje mu samo gola svojina bez sadržaja, *nuda proprietas*. Da je došlo do ovakve situacije Sud je ustanovio u predmetu *Papamichalopoulos protiv Grčke*.³⁰¹ Podnosioci predstavke su bili vlasnici zemljišta uz morsku obalu za koje su posedovali i dozvolu za izgradnju hotelskog kompleksa. Međutim, nakon državnog udara 1967. godine, vlasti su dale da se na tom zemljištu sagradi mornarička baza i odmarališta za oficire. Iako nikada nije došlo do formalnog prenosa vlasništva, to zemljište je faktički okupirano i vlasnici su izgubili sva prava korišćenja i raspolaganja tom imovinom. Sud je utvrdio da je u ovom slučaju došlo do *de facto* eksproprijacije:

*“Okupiranje zemljišta od strane Mornaričkog fonda predstavlja jasan slučaj mešanja u prava podnosilaca predstavki na mirno uživanje imovine....Podnosiocima predstavki nikada nije formalno eksproporisana imovina,.. vlasništvo na zemlji koja je u pitanju nikada nije preneto na Mornarički fond.”*³⁰²

*“Od toga dana podnosioci predstavki nisu bili u mogućnosti da koriste svoju imovinu, niti da je prodaju, zaveštaju, daju pod hipoteku ili je poklone.”*³⁰³

*“Sud smatra da je gubitak svake mogućnosti da se raspolaže zemljištem koje je u pitanju, posmatrano zajedno sa neuspelim pokušajima da se popravi situacija povodom koje je uložena žalba, doveo do dovoljno ozbiljnih posledica po podnosiocima predstavki kojima je de facto eksproporisana imovina na način koji nije u skladu sa njihovim pravom na neometano uživanje imovine.”*³⁰⁴

Do *de facto* eksproprijacije najčešće dolazi prilikom oduzimanja zemljišta radi izgradnje raznih objekata ili u slučajevima neizvršavanja pravosnažnih sudskih i arbitražnih odluka. Ova vrsta lišenja imovine postoji i u slučaju kada sud presudom naloži državi da eksproporisano zemljište vrati vlasniku u posed, a država to ne učini,³⁰⁵ kao npr. u slučaju *Zwierzynski protiv Poljske*.³⁰⁶

³⁰¹ *Papamichalopoulos and Others v. Greece*, predstavka br. 14556/89, presuda od 24. juna, 1993. g.,

³⁰² *Ibid.*, paragraf 41.

³⁰³ *Ibid.*, paragraf 43.

³⁰⁴ *Ibid.*, paragraf 45.

³⁰⁵ A. Jakšić, *Ibid.*, str. 374.

³⁰⁶ *Zwierzynski v. Poland*, predstavka br. 24049/96, presuda od 19. juna, 2001. g., paragrafi 69.-70.

Dejstva formalne i faktičke eksproprijacije su praktično ista. I kod *de facto* eksproprijacije titular gubi svaku mogućnost da se i dalje koristi svojim pravom svojine. Pored toga, neophodno je da je titular mogao legitimno da očekuje da kontinuirano uživa svoje pravo svojine da nije bilo nezakonitog akta države koji ga je *de facto* lišio prava svojine.³⁰⁷

U situacijama u kojima je akt lišenja svojine donet pre nego je Konvencija stupila na snagu u određenoj državi, ali je dejstvo takvog državnog akta trajno, u smislu da proizvodi posledice i posle stupanja na snagu Konvencije, odnosno kontinuirano stvara stanje koje je suprotno članu 1. Protokola 1., možemo govoriti o kontinuiranoj *de facto* eksproprijaciji. Ovakvi slučajevi kontinuiranog *de facto* oduzimanja imovine ponajviše su se javljali u Grčkoj i u državama istočne Evrope, o čemu svedoče brojni zahtevi za restituciju, tj. povraćaj oduzete imovine.³⁰⁸

Negde između formalne i *de facto* eksproprijacije javlja se još jedan oblik lišenja svojine. To je indirektna ili posredna eksproprijacija.³⁰⁹ Kod formalne eksproprijacije oduzimanje imovine je zasnovano na zakonitom aktu države, dok je kod faktičke to oduzimanje nezakonito jer ne postoji formalni akt države na osnovu kojeg se vrši oduzimanje. Indirektna eksproprijacija postoji u slučaju kada se oduzimanje imovine vrši bez zakonitog akta, znači oduzimanje je na početku nezakonito, ali je naknadno ozakonjeno propisima o sticanju svojine od strane države. O ovakvom načinu oduzimanja imovine govori se u predmetu *Belvedere Alberghiera S.r.l. protiv Italije*.³¹⁰ Podnosilac predstavke bilo je trgovačko društvo kome je država, bez donošenja formalnog akta, oduzela zemljište radi izgradnje puta. U sporovima koje su oko toga vođeni, podnosilac predstavke nije uspeo da povрати oduzeto zemljište. Prema presudi najviše sudske instance, država je bespovratno stekla pravo svojine nad tim zemljištem. To znači da je odlukom najviše nacionalne sudske instance državi priznato da, bez zakonitog akta eksproprijacije, samim činom zauzimanja nečijeg zemljišta, tj. uspostavljanjem državnine nad njim, može steći pravo

---

³⁰⁷ A. Jakšić, *Ibid.*, str. 374.

³⁰⁸ *Ibid.*

³⁰⁹ U presudama Suda, u verziji na engleskom jeziku, koristi se termin konstruktivna eksproprijacija (*constructive expropriation*). Navedeno prema: D. Popović, *Protecting Property in European Human Rights Law*, Utrecht 2009., str. 38.

³¹⁰ *Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, predstavka br. 31524/96, presuda od 30. maja, 2000. g. paragrafi 58. i 59.

svojine. Sud je našao da je ovakvim postupanjem države došlo do povrede člana 1. Protokola 1.³¹¹

Do lišenja imovine može doći i prilikom korišćenja prava preče kupovine, kao u slučaju *Hentrich protiv Francuske*.³¹² Podnositeljka predstavke je kupila zemljište po ceni za koju su poreski organi smatrali da je neopravdano niska i da je time došlo do utaje poreza. Stoga su poreski organi, u cilju sprečavanja utaje poreza, iskoristili zakonsko pravo preče kupovine koje im je bilo na raspolaganju i na taj način podnositeljicu predstavke lišili imovine.³¹³ Iako je podnositeljici predstavke ponuđena kompenzacija, Sud je ocenio da “*refundacija plaćene cene uvećane za samo 10% i troškovi ugovora ne mogu biti dovoljni da nadoknade gubitak imovine koja je stečena bez ikakve protivpravne namere.*”³¹⁴

I prilikom konfiskacije, takođe, može doći do lišenja imovine, ali konfiskacija ne ulazi nužno u područje primene drugog pravila iz člana 1. Protokola 1., što je Sud konstatovao u predmetu *Raimondo protiv Italije*.³¹⁵ Da bi se primenilo drugo pravilo nije dovoljno samo da postoji lišenje imovine, već to lišenje mora biti konačno.³¹⁶

I u slučaju *Poiss protiv Austrije*,³¹⁷ gde je reč o privremenom prenosu svojine na zemljištu, Sud je izneo isti stav. Da bi se primenilo drugo pravilo, lišenje svojine mora biti konačno.

“*Sud napominje kako austrijski organi nisu izvršili ni formalnu, a ni de facto eksproprijaciju. Prenos svojine koji je obavljen ranije bio je privremen, a samo će planom konsolidacije ova odluka postati neopoziva. Podnosioci predstavki mogu, povratiti svoje zemljište ukoliko usvojeni plan ne potvrdi raspodelu zemlje u početnoj fazi sudskog postupka. Prema tome, ne može se reći da su podnosioci predstavki definitivno lišeni svoje imovine u smislu druge rečenice člana 1. stav 1.*”

U situaciji u kojoj je došlo do lišenja imovine, ali to lišenje nije trajnog karaktera primenjuje se treće pravilo, o čemu se Sud izjasnio u predmetu *Raimondo protiv Italije*.

³¹¹ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 404.

³¹² *Hentrich v. France*, predstavka br. 13616/88, presuda od 22. septembra 1994. g., paragraf 35.

³¹³ G. Dutertre, *Izvod iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Beograd, 2006., str. 365.

³¹⁴ *Hentrich v. France*, paragraf 48.

³¹⁵ *Raimondo v. Italy*, predstavka br. 12954/87, presuda od 22. februara 1994. g., paragraf 29.

³¹⁶ G. Dutertre, *Ibid.*, str. 366.

³¹⁷ *Poiss v. Austria*, predstavka br. 9816/82, presuda od 23. aprila 1987. g., paragraf 64.

“...konfiskacija kakva je u pitanju u ovom slučaju ne može imati dejstva prenosa svojine na državu dok se o tome ne donese neopoziva odluka. U ovom slučaju nije postojala takva odluka...pa, je, stoga, ovde primenjen stav 2. člana 1.”³¹⁸

3.2.4.2. Treće pravilo – Kontrola korišćenja imovine

Drugi stav člana 1. Protokola 1. daje mogućnost državama da, kada je to neophodno, regulišu korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom i da preduzimaju mere kako bi osigurale naplatu poreza, drugih dažbina i kazni. Regulisanje korišćenja imovine, zapravo, znači kontrolu korišćenja imovine i praktično obuhvata sve mere koje javne vlasti primenjuju kako bi, s jedne strane, obezbedile da se korišćenje imovine ne protivi opštem interesu i s druge strane kako bi uspešno sprovele naplatu poreza, doprinosa, raznih dažbina, kazni i dr. Ovlašćenja države u pogledu kontrole korišćenja imovine su vrlo široka, što je razumljivo ako se ima u vidu da se npr. ubiranje poreza prepoznaje kao jedna od karakteristika državnog suvereniteta.³¹⁹

Kontrola korišćenja imovine podrazumeva nametanje određenih ograničenja njenog korišćenja ili u nekim slučajevima i lišenje imovine, ukoliko je to neophodno zbog zaštite javnog interesa. Kada je i da li je mešanje države u imovinu “neophodno” odlučuju isključivo države, a Sud svoju ulogu mora ograničiti na nadzor zakonitosti i svrhu zbog koje je uvedeno ograničenje. Ovaj stav je Sud izneo u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.³²⁰ U ovom predmetu, podnosilac predstavke, vlasnik izdavačke kuće koja je izdala udžbenik namenjen školskoj deci, isticao je povredu prava na imovinu jer je vlast zaplenila knjigu i zabranila njenu dalju distribuciju, smatrajući da je njen sadržaj nepristojan i neprimeren za upotrebu u školama. Sud je utvrdio da je usled zaplene i uništenja školskog udžbenika podnosilac predstavke trajno lišen vlasništva nad imovinom, ali je i naglasio da su ovakve mere dopuštene kada su u pitanju predmeti za koje se proceni da su protivzakoniti i opasni, pa ih treba zapleniti, a zatim uništiti,³²¹ te je zaključio da ovde nije bilo povrede prava na imovinu.

³¹⁸ *Raimondo v. Italy*, paragraf 29.

³¹⁹ A.R.Çoban, *Ibid.*, str. 182.

³²⁰ *Handyside v. The United Kingdom*, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. g., paragraf 62.

³²¹ *Ibid.*, paragraf 63.

U sudskoj praksi poznato je još slučajeva u kojima se o lišenju imovine govori kao o meri kontrole korišćenja imovine. U predmetu *AGOSI protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³²² podnosilac predstavke je bila nemačka kompanija od koje je kupljena određena količina zlatnika, tzv. krugeranda. Kupoprodajnim ugovorom bilo je predviđeno da prodavac zadržava pravo svojine na zlatnicima do isplate kupoprodajne cene. Kupci su pokušali uneti zlatnike u Veliku Britaniju sakrivene u automobilskoj gumi, međutim prilikom prelaska granice zlatnike je pronašla i zaplenila britanska carinska služba. Kompanija koja je i dalje bila zakonski vlasnik zlatnika, jer isti još nisu bili plaćeni, žalila se Sudu jer je carinska služba odbila da vrati zlatnike. Sud je našao da u ovom slučaju oduzimanje zlatnika predstavlja lišavanje imovine, ali, isto tako predstavlja i deo postupka kontrole korišćenja zlatnika u Velikoj Britaniji, pa se ovde ima primeniti treće pravilo.³²³ Sličnu situaciju nalazimo i u predmetu *Air Canada protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.³²⁴ Prilikom sletanja na londonski aerodrom, britanske vlasti su zaplenile avion kanadskog avio prevoznika jer je u avionu pronađena velika pošiljka kanabisa. Avion je oslobođen tek pošto je kompanija platila visoki novčani iznos. Podnosilac predstavke se obratio Sudu zbog povrede prava na imovinu, navodeći da je došlo do lišavanja imovine, jer mu je privremeno oduzet avion, a kasnije je trajno lišen velike svote novca. Sud je utvrdio da su primenjene mere predstavljale deo politike koja ima za cilj sprečavanje avio prevoznika da, između ostalog, unose zabranjene opojne droge u Ujedinjeno Kraljevstvo, a lišavanje imovine u ovom slučaju predstavljalo je kontrolu korišćenja imovine.³²⁵

Državna mera prilikom koje se određeno lice lišava imovine, kao u navedenim slučajevima, naziva se konfiskacija. Konfiskacija je zakonit prenos imovine s jednog subjekta na državu, kao što je i eksproprijacija, ali je razlika u tome što se konfiskacija sprovodi bez naknade za oduzetu imovinu i preduzima se u situacijima kada je posredi neki prekršaj prava.³²⁶ Sud je zauzeo stav da konfiskacija predstavlja način kontrole korišćenja imovine, što znači da se naglasak stavlja na opštu svrhu mere, a ne na efekat koji ova mera ima na imovinska prava lica lišenog imovine.³²⁷

---

³²² *AGOSI v. The United Kingdom*, predstavka br. 9118/80, presuda od 24. oktobra 1986. g.

³²³ *Ibid.*, paragraf 51.

³²⁴ *Air Canada v. The United Kingdom*, predstavka br. 18465//91, presuda od 5. maja 1995. g.

³²⁵ *Ibid.*, paragraf 34.

³²⁶ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012, str. 407.

³²⁷ K.Reid, *Ibid.*, str. 342.

Osim lišenja imovine, države sprovode niz drugih mera kontrole korišćenja imovine, koje, uglavnom, predstavljaju ograničenje korišćenja imovine. Koliki je stepen ograničenja, odnosno koliki je stepen mešanja države zavisi od cilja koji država treba da ostvari. Kao opšti cilj svake intervencije države uvek se javlja zaštita društvenog interesa, a konkretna situacija diktira vrstu restriktivne mere koja se preduzima. Država može uvoditi restrikciju korišćenja imovine u raznim oblastima, kao što su stanovanje, zaštite prirodne sredine, gradsko planiranje, urbanizam, borba protiv trgovine drogom, sprečavanje izvršenja nekih krivičnih dela i sl.³²⁸ U predmetu *Mellacher i drugi protiv Austrije* u kojem se govori se o kontroli u oblasti stanovanja, podnosioci predstavke su se žalili da im je zbog donošenja novog austrijskog Zakona o najamninama iz 1981. godine znatno umanjena dobit, jer je smanjen iznos najamnina na koje imali pravo po starom zakonu. Sud je ustanovio:

*“Preduzete mere nisu značile ni formalnu ni de facto eksproprijaciju. Nije bilo prenosa svojine podnosioca, niti su oni lišeni svog prava na korišćenje, izdavanje ili prodaju svoje imovine. Sporne mere koje su ih lišile dela prihoda od imovine, svodile su se u datim okolnostima samo na kontrolu korišćenja imovine. Prema tome, u ovom slučaju primenjuje se drugi stav člana 1.”*³²⁹

U predmetu *Pine Valley developments Ltd i ostali protiv Irske*³³⁰ podnosioci predstavke su bile dve kompanije koje su kupile zemljište sa namerom da grade industrijske objekte i kancelarijski prostor, pri tom se oslanjajući na generalnu urbanističku dozvolu. U međuvremenu je, međutim, usvojen zakon čiji je cilj bio da odgovornim planiranjem spreči gradnju u određenim zonama i sačuva zeleni pojas, usled čega su podnosioci ostali bez dozvole za gradnju. Takođe, radi novih urbanističkih uslova, odnosno kontrole planiranja i zaštite životne sredine znatno umanjena vrednost zemljišta koje su podnosioci predstavke kupili. Sud je našao da se ni ovde ne radi o formalnoj, ni o *de facto* eksproprijaciji, već se ovakvo mešanje države u imovinu ima smatrati kontrolom korišćenja imovine, gde se primenjuje drugi stav člana 1.³³¹

---

³²⁸ P.van Dijk, G.J.H. van Hoof et al., *Ibid.*, str. 603.

³²⁹ *Mellacher and Others v. Austria*, predstavka br. 11070/84, presuda od 11. decembra 1989. g., paragraf 44.

³³⁰ *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, predstavka br.12742/87, presuda od 29. novembra 1991. g.

³³¹ *Ibid.*, paragrafi 55.-56.

U slučaju *Fredin protiv Švedske*³³² podnosiocima predstavke je, na osnovu propisa o zaštiti životne sredine, ukinuta dozvole za rad na zemljištu gde su obavljali vađenje šljunka. Sud je bio mišljenja da oduzimanje licence za rad predstavlja kontrolu korišćenja imovine podnosilaca predstavke i opravdano je, jer služi legitimnom cilju, a to zaštita životne sredine.

Sličnu situaciju, gde je Sud zaključio da se radi o merama kontrole korišćenja imovine nalazimo i u predmtu *Tre Traktörerer protiv Švedske*³³³ u kojem se podnosilac predstavke, švedsko akcionarsko društvo iz Helsinborga, žalilo da je restoranu kojim su upravljali oduzeta dozvola za točenje alkoholnih pića. U predmetu *Jacobsson protiv Švedske*³³⁴ podnosilac predstavke bio je pogođen merama urbanističkog planiranja usled čega nije mogao dobiti očekivanu dozvolu za izgradnju objekata na svom imanju. U predmetu *Vendittelli protiv Italije*³³⁵ podnosiocu predstavke, rimskom arhitekti, bio je zaplenjen stan kako bi se sačuvali dokazi o krivičnim delima i sprečilo dalje pogoršanje kriminala. Sud je smatrao da je takva mera legitimna i da nije preduzeta s ciljem da podnosioca liši imovine, veća samo da ga spreči da je koristi, te da u tom slučaju važi drugi stav člana 1.

U cilju obezbeđenja naplate poreza, doprinosa, kazni i raznih drugih dažbina država ima neograničena ovlašćenja da preduzima mere koje smatra potrebnim i nameće različita ograničenja korišćenja imovine. Zadiranje u imovinu u ovim slučajevima je opravdano i ne smatra se povredom u smislu člana 1. Protokola 1. ako za to postoji pravni osnov, ako nema diskriminacije i ukoliko se ovlašćenja ne koriste za neke druge svrhe.³³⁶ Do povrede prava na mirno uživanje imovine može doći ukoliko je sprovođenje mere proizvoljno i neproporcionalno u odnosu na finansijski položaj određenog lica, tj. ako predstavlja preveliki teret za obveznika, toliki da može drastično da ugrozi njegovu finansijsku poziciju.³³⁷

---

³³² *Fredin v. Sweden*, predstavka br. 12033/86, presuda od 18. februara 1991. g., paragraf 47.

³³³ *Tre Traktörer v. Sweden*, predstavka br. 10873/84, presuda od 7. jula 1989. g. paragraf 55.

³³⁴ *Jacobsson v. Sweden*, predstavka br. 10842/84, presuda od 25. oktobra 1989. g., paragraf i 54.- 55.

³³⁵ *Vendittelli v. Italy*, predstavka br. 14804/89, presuda od 18. jula 1994. g., paragraf 38.

³³⁶ P. van Dijk, G.J.H. van Hoof et al., *Ibid.*, str. 603.

³³⁷ J.-F. Renucci, *Introduction to the European Convention on Human Rights, The rights guaranteed and the protection mechanism*, Council of Europe, Strasbourg, 2005., str. 55.

3.2.4.3. Prvo pravilo (mirno uživanje imovine)

Prvo pravilo koje je sadržano u prvoj rečenici prvog stava člana 1. Protokola 1. predstavlja opšte načelo mirnog uživanja imovine. Ovo pravilo se primenjuje u svim situacijama kada je došlo do mešanja države u imovinu fizičkih ili pravnih lica, a takvi zahvati države se ne mogu okarakterisati kao lišenje imovine, niti kao kontrola korišćenja imovine.³³⁸ Ovakvu situaciju možemo uočiti u već pominjanom predmetu *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*. Kao što rečeno, podnosioci predstavke su bili vlasnici vrednog zemljišta u centru Štokholma, koje je usled mera koje su nametale vlasti u vidu dozvola za eksproprijaciju, zabrane gradnje na zemljištu, i sl., dosta izgubilo na vrednosti. Iako su postojale dozvole za eksproprijaciju, do toga nije došlo. Sud je bio mišljenja da se u ovom slučaju ima primeniti prvo pravilo:

*”...Svrha dozvola za eksproprijaciju nije bila da se ograniči ili kontroliše korišćenje imovine. S obzirom da su to bili početni koraci u postupku koji vodi do lišavanja imovine, to ne ulazi u područje primene 2. stava. Moraju biti ispitani u okviru prve rečenice prvog stava.”*³³⁹

Sud je zaključio da, iako vlasnici nisu lišeni imovine, zbog neprekidnih ograničenja koje je država postavljala u dužem vremenskom periodu, značajno su bile smanjene njihove mogućnosti da koriste svoju imovinu, a to predstavlja povredu člana 1. Protokola 1. Konstatacijom da je u ovom slučaju prekršeno pravo na mirno uživanje imovine, Sud je, praktično, uspostavio standard mirnog uživanja imovine, koji se odnosi na sve zloupotrebe izvršene tako što je vlasniku onemogućeno normalno korišćenje imovine.³⁴⁰

Primenu prvog pravila nalazimo i u predmetu *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*,³⁴¹ u kojem se govori o neizvršavanju arbitražne odluke od strane grčke države. Sud je istakao:

“Za podnosiocce predstavke je bilo nemoguće da obezbede izvršenje arbitražne odluke po osnovu koje su tražili od države da im isplati određene iznose za pokriće izdataka koje su imali u nastojanju da ispune svoje ugovorne obaveze ili čak da preduzmu dalje korake preko sudova

³³⁸ A.Grgić, Z.Mataga, M.Longar, A.Vilfan, *Ibid.*, str. 10.-11.

³³⁹ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, predstavka br. 7152/75, presuda od 23. septembra 1982. g., paragraf 65.

³⁴⁰ V.Dimitrijević, M.Paunović, u saradnji sa V.Đerićem, *Ljudska prava*, Beograd, 1997., str. 300.

³⁴¹ *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, predstavka br. 13427/87, presuda od 9. decembra 1994. g., paragrafi 67. i 68.

kako bi povratili iznose koji su u pitanju. Zaključujemo da je došlo do mešanja u imovinsko pravo podnosioca predstavke. Mešanje o kojem je reč nije ni ekspropijacija, ni mera kontrole korišćenja imovine; ono se mora rešavati u okviru prve rečenice 1. stava člana 1.”

U predmetu *Poiss protiv Austrije*, podnosioci predstavke su bili članovi porodice koji su se žalili da je na osnovu planova za konsolidaciju zemljišta njihovo zemljište dodeljeno drugim zemljoposjednicima, a korišćeno je i u komunalne svrhe. Radilo se o privremenom prenosu prava svojine na zemljištu za šta podnosiocima predstavke nije bila obezbeđena naknada. Sud našao da je došlo do mešanja u pravo svojine podnosioca predstavke koje se treba raspraviti na osnovu prvog pravila:

“Privremeni prenos prava svojine nije bio predviđen kako bi se ograničilo ili kontrolisalo korišćenje zemljišta, nego da se postigne restrukturiranje konsolidovanog područja sa namerom boljeg i racionalnijeg obrađivanja zemljišta od strane privremenih vlasnika. Prenos se, stoga, mora posmatrati u okviru prve rečenice 1. stava člana 1.”³⁴²

Povreda prava na mirno uživanje imovine, kada su u pitanju slučajevi u kojima se primenjuje prvo pravilo, u nemačkoj teoriji se naziva zadiranje u supstancu svojine.³⁴³

Sud je u svojoj praksi više puta naglasio da su sva tri pravila koja sadrži član 1. Protokola 1. povezana i međusobno skladna. Dok drugo i treće pravilo proizilaze iz samog teksta odredbe, prvo pravilo je čisto sudska konstrukcija. Posebne oblike mešanja u pravo na mirno uživanje imovine, na koje se odnosi drugo ili treće pravilo, uvek treba posmatrati i tumačiti u svetlu opšteg principa koje je izraženo u prvom pravilu. Međutim, neki autori zaključuju da kriterijumi za razlikovanje oblika mešanja u pravo na mirno uživanje imovine postaju sve manje i manje jasni, a to bi u krajnjoj liniji moglo predstavljati pretnju po efikasnost i bezbednost evropskog sistema zaštite ljudskih prava.³⁴⁴

³⁴² *Poiss v. Austria*, predstavka br. 9816/82, presuda od 23. aprila 1987. g., paragraf 64. stav 2.

³⁴³ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 410.

³⁴⁴ L. Sermet, *Ibid.*, str. 22.

3.2.5. Dozvoljeno mešanje države u pravo na mirno uživanje imovine

Koncept zaštite prava na mirno uživanje imovine po članu 1. Protokola 1. ne predviđa apsolutnu i neprikosnovenu zaštitu od svakog mogućeg mešanja države u imovinu fizičkih i pravnih lica. Države članice Konvencije u određenim okolnostima mogu vršiti zahvate u imovinu pojedinaca koji ne predstavljaju kršenje člana 1. Protokola 1. Da bi mešanje države u nečiju imovinu bilo opravdano moraju biti ispunjeni uslovi koje Sud ceni u svakom konkretnom slučaju. Pre svega, mešanje u imovinu mora zakonito, tj. mora biti zasnovano na odgovarajućim propisima. Zatim, to mešanje u imovinu mora imati legitiman cilj koji je u opštem, odnosno javnom interesu. Treći uslov je da je to mešanje u imovinska prava neophodno u demokratskom društvu kako bi se uspostavila pravična ravnoteža između opšteg interesa zajednice i privatnog interesa pojedinca. Ovi uslovi moraju biti kumulativno ispunjeni da bi se mešanje države u imovinu moglo smatrati opravdanim, odnosno da bi Sud mogao zaključiti da nema povrede prava garantovanog članom 1. Protokola 1. Ukoliko nije ispunjen samo jedan od navedenih uslova, smatraće se da je došlo do kršenja prava na mirno uživanje imovine.³⁴⁵

3.2.5.1. Zakonitost

Kada Sud utvrdi da je u određenom slučaju došlo do mešanja u imovinska prava, bilo da se radi o lišenju imovine, kontroli korišćenja imovine ili povredi prava na mirno uživanje imovine koje se razmatra u okviru prvog pravila, prvo će ispitivati da li za takvo mešanje postoji odgovarajući pravni osnov. U tekstu odredbe člana 1. Protokola 1. gde se govori o oduzimanju imovine, izričito je navedeno "...pod uslovima predviđenim zakonom", što znači da se mora isključiti svaka proizvoljnost u postupanju organa vlasti i da se mora poštovati princip pravne sigurnosti, odnosno, uopšte, princip vladavine prava, kao jedno od osnovnih načela demokratskog društva. Pojam zakona u ovom kontekstu ima autonomno značenje koje mu je odredio Sud i odnosi se, ne samo na zakon u formalnom smislu, već i na ustav, međunarodne propise, podzakonske akte i sl.

---

³⁴⁵ A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *Ibid.*, str. 11.

Bilo koji od navedenih akata da je u pitanju, potrebno je da ima određeni kvalitet, što znači da treba da bude precizno formulisan, dostupan, razumljiv, neprotivrečan, predvidljiv.³⁴⁶

U vezi sa pitanjem zakonitosti mešanja države u imovinu Sud je istakao:

“Sud ponavlja da je prvi i najvažniji zahtev člana 1. Protokola 1. da svako mešanje javne vlasti u mirno uživanje imovine mora biti zakonito...Pitanje da li je uspostavljena pravična ravnoteža između zahteva opšteg interesa zajednice i zahteva za zaštitom osnovnih prava pojedinaca postaje relevantno samo kada se dokaže da je konkretno mešanje u imovinu zadovoljilo uslov zakonitosti i nije bilo proizvoljno.”³⁴⁷

U predmetu *Hentrich protiv Francuske*,³⁴⁸ o kojem ranije bilo reči, Sud je u pogledu principa zakonitosti i kvaliteta propisa koji se primenjuju naglasio:

“...pravo preče kupovine bilo je proizvoljno i selektivno i teško ga je bilo predvideti, a nije ga pratila ni osnovna proceduralna zaštita. Član 688. Opšteg poreskog zakona, kako ga je do tada tumačio Kasacioni sud i kako je primenjen na podnositeljicu predstavke, nije u dovoljnoj meri zadovoljio zahteve preciznosti i predvidljivosti, onako kako podrazumeva koncept zakona u smislu Konvencije.”

Ukoliko Sud zaključi da mešanje javne vlasti u imovinska prava nije bilo utemeljeno na zakonu, nije potrebno da raspravlja dalja pitanja oko postojanja dopuštenog cilja koji je u javnom interesu i pravične ravnoteže, jer nezakoniti zahvati države u imovinska prava predstavljaju kršenje člana 1. Protokola 1.

3.2.5.2. Legitimni cilj u opštem (javnom) interesu

Nakon utvrđivanja da je mešanje države u mirno uživanje imovine zasnovano na zakonu, Sud dalje ispituje koja je svrha tog mešanja. Ako država preduzima legalne zahvate prema nečijoj imovini radi ostvarenja legitimnog cilja koji je u opštem, odnosno javnom interesu, takvi

³⁴⁶ A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *Ibid.*, str. 12.

³⁴⁷ *Iatridis v. Greece*, predstavka br. 31107/96, presuda od 25. marta 1999. g. paragraf 58.

³⁴⁸ *Hentrich v. France*, predstavka br. 13616/88, presuda od 22. septembra 1994. g., paragraf 42.

postupci se mogu opravdati, tj. takvo mešanje države u imovinska prava može biti dozvoljeno. Da li je cilj dopušten i da li u skladu sa javnim interesom Sud razmatra u svakom konkretnom slučaju. Državama je ostavljeno široko polje slobodne procene pojma javni interes, jer je stav Suda da svaka država najbolje poznaje svoje unutrašnje prilike i u boljoj je poziciji nego Sud da oceni da li je primena određene mere u funkciji postizanja legitimnog cilja koji je u opštem ili javnom interesu. Sud, uobičajeno, poštuje obrazloženje država, ali ipak diskreciono pravo države da prosuđuje o javnom interesu nije potpuno neograničeno. U vezi sa pitanjem javnog interesa Sud je izrazio svoje mišljenje u predmetu *James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.³⁴⁹ Podnosioci predstavke su bili poverenici tj. upravnici imanja (*trustees*)³⁵⁰ vojvode od Westminstera koje je, između ostalog, činilo oko 2000 stanova u centru Londona. Stanovi su izdavani u zakup dugi niz godina, ali su usled sprovođenja Zakona o reformi zakupa iz 1967. godine poverenici lišeni vlasništva na tim stanovima. Naime, ovim aktom je omogućeno dugogodišnjim zakupcima stanova da mogu po ceni nižoj od tržišne otkupiti stanove u kojima stanuju, a otkupna cena stanova bi, kao pravična naknada, pripala vlasnicima stanova.

“Pošto direktno poznaju svoje društvo i njegove potrebe nacionalne vlasti su u principu u boljem položaju nego međunarodni sudija da cene ono što je u javnom interesu. U skladu sa sistemom zaštite koji pruža Konvencija, domaće vlasti treba da izvrše početnu procenu postojanja problema od javnog interesa koji zahteva meru oduzimanja imovine i izbor pravnih sredstava koje treba primeniti. Ovde, kao i u drugim oblastima na koje se odnosi zaštita koju pruža Konvencija, domaće vlasti uživaju pravo na izvesnu slobodu procene.

Osim toga, pojam javnog interesa je nužno obiman. Konkretno, kao što je Komisija konstatovala, odluka da se donesu zakoni o eksproprijaciji imovine, obično podrazumevaju razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja u vezi s kojima se mišljenja u demokratskom društvu mogu veoma razlikovati. Smatrajući da je prirodno da kod sprovođenja ekonomske i socijalne politike polje slobodne procene treba da bude široko, Sud će poštovati stav zakonodavca u

³⁴⁹ *James and Others v. The United Kingdom*, predstavka br. 8793/79, presuda od 21. februara 1986. g.

³⁵⁰ *Trust* je poseban institut svojine na nepokretnostima u anglosaksonskom pravu, a *trustee* je upravnik ili menadžer, odnosno lice na koje je preneti svojina i koji je obavezan da svojinom upravlja u interesu beneficijara, ali koji, takođe, ima određene svojinske interese.

*pogledu toga šta predstavlja javni interes, osim ako je taj stav očigledno bez razumnog osnova.*³⁵¹

U istoj presudi Sud je izneo još nekoliko napomena u vezi sa javnim interesom:

*“Lišenje imovine koje se vrši ni zbog čega drugog osim da se prenese lična korist na privatno lice, ne može biti u javnom interesu. Bez obzira na to, obavezni prenos imovine sa jednog lica na drugo može, u zavisnosti od okolnosti, predstavljati legitimno sredstvo za unapređenje javnog interesa.”*³⁵²

*“Kada se oduzimanje imovine vrši u skladu sa legitimnom, socijalnom, ekonomskom ili drugom politikom to može biti u javnom interesu, čak i ako zajednica nema direktne koristi ili ne uživa oduzetu imovinu.”*³⁵³

Sud je u ovom predmetu zaključio da se mešanje države u imovinska prava može opravdati, jer se Zakonom o reformi zakupa iz 1967. godine trebao postići veći stepen socijalne pravde u oblasti stambene politike, što je legitiman cilj u skladu sa javnim interesom.

Isti stav u pogledu slobodne procene javnog interesa Sud je istakao i u predmetu *Mellacher i drugi protiv Austrije*³⁵⁴ koji je razmatran u okviru pravila o kontroli korišćenja imovine. Podnosioci predstavki, inače vlasnici stanova koje su godinama izdavali, žalili su se da su oštećeni novim austrijskim Zakonom o najamninama iz 1981. godine, jer je isti predviđao smanjenje cene stanarina. Cilj zakona je bio, između ostalog, da se manje imućnom sloju stanovništva omogući odgovarajuće stanovanje po povoljnijim cenama. Sud je rekao sledeće:

“Države imaju pravo da donose zakone koje smatraju potrebnim da bi kontrolisale korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom. Takvi zakoni su uobičajeni u oblasti stanovanja, koje je u našim savremenim društvima glavna briga socijalne i ekonomske politike. U cilju sprovođenja takve politike zakonodavac mora imati široko polje slobodne procene, kako u pogledu procene postojanja problema od javnog interesa koji zahteva primenu mera kontrole, tako i u pogledu izbora detaljnih pravnih sredstava za sprovođenje tih mera. Sud će poštovati stav zakonodavca u

---

³⁵¹ *Ibid.*, paragraf 46.

³⁵² *Ibid.*, paragraf 40.

³⁵³ *Ibid.*, paragraf 45.

³⁵⁴ *Mellacher and Others v. Austria*, predstavka br. 11070/84, presuda od 19. decembra 1989. g.

pogledu toga šta predstavlja opšti interes, osim ako je taj stav očigledno bez razumnog osnova.”³⁵⁵

I pored toga što je državama ostavljen obiman prostor za obrazloženje cilja, odnosno javnog interesa i što se može zapaziti da Sud nikada nije presudio da cilj kome se težilo nije bio u javnom interesu,³⁵⁶ pravo država u tom smislu nije neograničeno. Da bi mešanje države u imovinu bilo opravdano, mere koje tom prilikom država preuzima moraju biti primerene i neophodne za postizanje cilja, a da li je tako Sud ceni primenjujući test proporcionalnosti ili pravične ravnoteže.

3.2.5.3. Pravična ravnoteža

Kad Sud nađe da je mešanje države u nečija imovinska prava zakonito i služi za postizanje cilja koji je u javnom interesu, dalje će analizirati da li je primena takve mere od strane države bila neophodna za postizanje cilja, odnosno da li se cilj mogao postići i uz primenu manje restriktivne mere. Nacionalne vlasti imaju široko polje slobodne procene pri odabiru mera koje će preduzeti radi realizovanja određenog cilja od javnog interesa, ali u svakom konkretnom slučaju Sud će primeniti test proporcionalnosti kako bi utvrdio da li je primenjena mera srazmerna cilju koji se trebao postići i da li za pojedinca predstavlja preveliki teret. Sud je na stanovištu da prilikom zahvata u nečiju imovinu država mora uspostaviti pravedan odnos između opšteg interesa zajednice i zahteva zaštite prava pojedinca, odnosno takvim zahvatom države mora se postići pravična ravnoteža između javnog i privatnog interesa.

“...Sud mora da utvrdi da li je uspostavljena pravična ravnoteža između zahteva opšteg interesa zajednice i potrebe da se zaštite osnovna prava pojedinca...Težnja za uspostavljanjem te ravnoteže svojstvena je celoj Konvenciji, a takođe se ogleda i u strukturi člana 1. Protokola 1.”³⁵⁷

---

³⁵⁵ *Ibid.*, paragraf 45.

³⁵⁶ P.van Dijk, G.J.H. van Hoof et al., *Ibid.*, str. 595.

³⁵⁷ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, predstavka br. 7152/75, presuda od 23. septembra 1982. g., paragraf 69.

“...Mora postojati razuman odnos srazmernosti između upotrebljenih sredstava i cilja koji se želi postići.”³⁵⁸

Prilikom ispitivanja u svakom konkretnom slučaju da li je mešanje države u nečiju u imovinu bilo nužno i da li takva mera proporcionalna cilju koji se nastoji postići, Sud procenjuje i da li je pojedinac bio naročito pogođen primenom takve mere. Sud je mišljenja da pravična ravnoteža između javnog i privatnog interesa ne postoji ako je pojedinac bio prinuđen da podnese individualni i preveliki teret. Takvu situaciju možemo zapaziti u predmetu *Hentrich protiv Francuske*.³⁵⁹ Pozivajući se na pravo preče kupovine francuski poreski organi su od gospođe Hentrich uzeli nekretnine koje je ona prethodno već kupila i platila. Obrazloženje za ovakvo postupanje vlasti je bilo da je prodajna cena koju je platila gospođa Hentrich bila preniska i da samim tim postoji opasnost od izbegavanja plaćanja poreza, te da je ovakva mera morala biti preduzeta u cilju zaštite javnog interesa. Sud je izneo mišljenje da postoje i primerenije metode za sprečavanje utaje poreza i da je iznos koji su vlasti ponudile gospođi Hentrich na ime kompenzacije za imovinu koju je ovim potezom države izgubila nedovoljan.

“...Sud smatra da je gospođa Hentrich snosila individualan i prevelik teret, koji je mogao biti legitiman da je ona imala mogućnost, koja joj je bila odbijena, da efikasno ospori mere koje su preduzete protiv nje. Pravična ravnoteža koja treba biti uspostavljena između zaštite prava na imovinu i zahteva opšteg interesa je, stoga, poremećena.”³⁶⁰

Test proporcionalnosti posebno dolazi do izražaja kad su u pitanju slučajevi eksproprijacije. Eksproprijacija se uvek mora sprovoditi uz naknadu, pa se iznos naknade javlja kao važan činilac za ocenjivanje da li postignuta pravična ravnoteža privatnog i javnog interesa prilikom lišenja imovine. O visini naknade koja se isplaćuje odlučuje država, a iznos naknade za oduzetu imovinu trebao bi biti zasnovan na pravoj vrednosti imovine.

U vezi sa standardom naknade Sud je svoj stav izneo u slučaju *Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.³⁶¹ U tom predmetu podnosioci predavki su bile kompanije koje se

³⁵⁸ *James and Others v. the United Kingdom*, predstavka br. 8793/79, presuda od 21. februara 1986.g., paragraf 50.

³⁵⁹ *Hentrich v. France*, predstavka br. 13616/88, presuda od 22. septembra 1994. g.

³⁶⁰ *Ibid.*, paragraf 49.

³⁶¹ *Lithgow and others v. The United Kingdom*, predavke br. 9006/80, 9262/81, 9263/81,...9405/81, presuda od 8. jula 1986. g.

bave gradnjom brodova i aviona, čije su deonice nacionalizovane tokom sprovođenja nacionalizacije u Velikoj Britaniji. Oni su se žalili da je naknada koja im je isplaćena zbog oduzimanja deonica bila potpuno neodgovarajuća. Sud je zaključio sledeće:

*“...oduzimanje imovine bez iznosa koji bi realno odražavao njenu vrednost obično predstavlja neproporcionalno mešanje koje se ne može smatrati opravdanim po članu 1. Protokola 1. Ovaj član, međutim, ne garantuje pravo na punu naknadu u svim okolnostima, jer legitimni ciljevi od javnog interesa, koji se žele postići merama ekonomske reforme ili merama kojima je cilj postizanje veće socijalne pravde, mogu zahtevati naknadu koja je niža od pune tržišne vrednosti.”*³⁶²

U nekim situacijama, dakle, kada se nastoje postići određeni legitimni ciljevi od javnog interesa, opravdano je da naknada za oduzetu imovinu bude niža od pune tržišne vrednosti. Sud uobičajeno poštuje stav države u tom pogledu, osim ako nije očigledno neosnovan i svoje ispitivanje ograničava samo na proveru da li je prilikom odlučivanja o visini naknade država prekoračila široko polje slobodne procene koje ima.³⁶³

Iako Sud naglašava da iz celine člana 1. Protokola 1. proizilazi da je isplata naknade obavezna prilikom oduzimanje imovine od bilo koga,³⁶⁴ jer bi zaštita prava na imovinu koju pruža ovaj član bila iluzorna i neefikasna ako ne bi postojao ekvivalentni princip, ipak i slučajevi oduzimanja imovine u javnom interesu bez plaćanja naknade mogu biti opravdani kad su u pitanju neke izuzetne okolnosti.³⁶⁵

Takav pristup Sud je imao u predmetu *Jahn i drugi protiv Nemačke*³⁶⁶ Presuda u ovom slučaju predstavlja presedan koji dopušta oduzimanje imovine bez naknade, ukoliko su se stekle posebne iznimne okolnosti. Podnosioci predstavki su bili potomci lica kojima je agrarnom reformom sprovedenom u Istočnoj Nemačkoj (*Nemačka Demokratska Republika*, nem: *Deutsche Demokratische Republik, DDR*) posle Drugog svetskog rata dodeljeno poljoprivredno zemljište. Svojinska ovlašćenja na tom zemljištu bila su u velikoj meri ograničena. Zemljište se moglo

³⁶² *Ibid.*, paragraf 121.

³⁶³ *Ibid.*, paragraf 122.

³⁶⁴ *Ibid.*, paragraf 109.

³⁶⁵ *Ibid.*, paragraf 120.

³⁶⁶ *Jahn and Others v. Germany*, predstavke br. 46720/99, 72203/01, 72552/01, presuda od 30. juna 2005. g., paragraf 125.

nasleđivati samo pod uslovom da su naslednici poljoprivrednici koji će nastaviti i dalje da ga obrađuju, u protivnom zemljište bi im bilo oduzeto. Nešto pre ujedinjenja Nemačke, u Istočnoj Nemačkoj je u martu 1990. godine donet zakon (poznat kao Modrovljev zakon, jer je u vreme donošenja toga zakona predsednik istočnonemačke vlade bio *Modrow*) kojim su sva ograničenja svojine nad zemljom bila ukinuta, pa se zemljište dobijeno agrarnom reformom moglo slobodno nasleđivati, bez obzira da li će ga naslednici obrađivati. Posle ujedinjenja Nemačke, međutim, usvojene su izmene toga zakona kojima je propisano da naslednici zemljišta dobijenog putem agrarne reforme mogu biti samo oni koji su pre donošenja zakona zaista i obrađivali tu zemlju. Ko nije ispunjavao dati uslov zemljište je oduzeto bez naknade. Posledice agrarne reforme sprovedene u vreme socijalizma na osnovu koje je tadašnjim veleposednicima oduzimana zemlja i dodeljivana licima bez zemlje nisu potpuno poništene, ali je naslednicima lica koji su na taj način dobili zemlju, a nisu nastavili da je obrađuju, ista oduzeta bez naknade. Sud je zauzeo stav da situaciju u ovom predmetu treba posmatrati u svetlu izuzetnih okolnosti koje su proistekle iz jedinstvenog koncepta ujedinjenja Nemačke. Utvrđeno je da u ovom slučaju postoji legitimni cilj koji nemačke vlasti ostvaruju u javnom interesu, pri čemu je postignuta pravična ravnoteža interesa, jer podnosiocima predstavki nije nametnut nikakav nerazuman i neproporcionalan teret. Na osnovu takve ocene Sud je zaključio da u ovom slučaju nije došlo do povrede člana 1. Protokola 1.³⁶⁷

3.3. Otvaranje pitanja povraćaja oduzete imovine u zemljama istočne i centralne Evrope

Po završetku Drugog svetskog rata u zemljama istočne i centralne Evrope novoformirana komunistička vlast masovno je oduzimala privatnu imovinu od predratnih vlasnika i to bez ikakve naknade. Nakon sloma komunizma u tim zemljama raniji vlasnici, odnosno njihovi naslednici pokrenuli su pitanje o mogućnostima povraćaja tako oduzete imovine ili plaćanja odgovarajuće odštete. U većini zemalja toga kruga preduzete su mere za sprovođenje restitucije³⁶⁸ i u tom smislu su usvojeni propisi koji predviđaju potpuni ili delimični povraćaj

---

³⁶⁷ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 402..

³⁶⁸ Restitucija (eng. *restitution*, franc. *restitution*) je pravni institut koji označava uspostavljanje ranijeg stanja u imovini nekog lica, onakvog kakvo je bilo pre nekog štetnog događaja. Izraz *restitucija* se uobičajeno koristi za pravnu meru kojom država nekom licu vraća oduzetu privatnu imovinu.

imovine koju je oduzela komunistička vlast ili plaćanje odštete u slučajevima gde nije moguće izvršiti povraćaj imovine u naturalnom obliku. Svaka država koja je donela takve akte i omogućila restituciju imovine predvidela je i određene uslove koji moraju biti ispunjeni da bi se mogla dozvoliti restitucija. Uslovi se, uglavnom, odnose na stalno prebivalište, državljanstvo, ili neko drugo svojstvo bivših vlasnika ili njihovih naslednika koji pretenduju na povraćaj imovinskih prava.³⁶⁹

Ispostavilo se da je sprovođenje restitucije, pedesetak godina nakon što je imovina oduzeta, prilično komplikovan zahvat, pa je u nekim slučajevima zatražena zaštita pred Sudom. Odlučivanje u ovim tzv. restitucionim slučajevima nije bio jednostavan zadatak za Sud, jer Konvencija ne predviđa povraćaj oduzete imovine, tj. restituciju. Teškoće su, ipak, prevaziđene i Sud se upustio u odlučivanje u smislu člana 1. Protokola 1.³⁷⁰ Jedan broj zahteva je odbijen sa obrazloženjem da nisu prihvatljivi u pogledu *ratione temporis*, pošto je lišenje imovine nastalo pre nego je Konvencija ratifikovana u konkretnoj državi, odnosno podnosioci zahteva nisu imali postojeće imovinsko pravo u vreme kad su Konvencija i Protokol 1. stupili na snagu u toj državi. Iz sudske prakse zapažamo da Sud nije odbijao zahteve ukoliko je našao da je posredi kontinuirano lišenje imovine. Takvo lišenje postoji kada je akt lišenja donet pre nego je Konvecija stupila na snagu u konkretnoj državi, ali je dejstvo takvog akta trajno, što znači da kontinuirano proizvodi stanje koje je protivno članu 1. Protokola 1.³⁷¹ U tom smislu Sud je odlučivao u slučaju *Vasilescu protiv Rumunije*.³⁷² U okviru istrage koja se vodila protiv supruga gospođe Vasilescu 1966. godine, rumunska policija je izvršila pretres njihove kuće i tom prilikom zaplenila 300 zlatnika. Zlatnici nikad nisu vraćeni, iako protiv supruga gospođe Vasilescu nije podignuta optužnica. Po prestanku komunističke vladavine, ona se obratila vlastima sa zahtevom da joj se vrati oduzeta imovina. Prvostepeni i drugostepeni sud su presudili u korist gospođe Vasilescu i naložili da se oduzeta imovina vrati, međutim Vrhovni sud Rumunije je odlučio drugačije. Sud je, pozivajući se na presudu u slučaju *Papamichalopoulos protiv Grčke*,³⁷³ gde vlasnik godinama nije mogao da se koristi i raspoláže svojim zemljištem, jer mu je ostala samo *nuda proprietas*, zaključio da je i u ovom slučaju podnosilac predstavke *de*

³⁶⁹ A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *Ibid.*, str. 30.

³⁷⁰ D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 412

³⁷¹ A. Jakšić, *Ibid.*, str. 374.

³⁷² *Vasilescu v. Romania*, predstavka br. 27035/95, presuda od 22. maja 1998. g.

³⁷³ *Papamichalopoulos and Others v. Greece*, predstavka br. 14556/89, presuda od 24. juna 1993. g.

facto lišen svih atributa prava svojine i da mu je ostala samo *nuda proprietas*. Sud je utvrdio da postoji kontinuirana povreda prava svojine iz člana 1. Protokola 1., iako su akti usled kojih je došlo do povrede nastali pre nego je Konvencija stupila na snagu u Rumuniji.³⁷⁴

S obzirom da član 1. Protokola 1. ne garantuje pravao na sticanje imovine, to je mišljenje Suda da se ne može dati tumačenje da ovaj član nalaže opštu obavezu državama članicama da vrate imovinu koja je bila prenet na njih pre nego su ratifikovale Konvenciju. Takođe, državama nisu nametnuta ograničenja kod određivanja obima restitucije, kao ni kod određivanja uslova pod kojima će dozvoliti restituciju. Državama je ostavljeno široko polje slobodne procene u pogledu isključenja određenih kategorija bivših vlasnika iz tog prava. Kada su neke kategorije bivših vlasnika isključene njihovi zahtevi ne predstavljaju osnov za legitimno očekivanje koje povlači zaštitu po članu 1. Protokola 1. Lica koja pretenduju na povoljno rešenje zahteva za povraćaj imovine moraju ispunjavati uslove koje predviđa domaće zakonodavstvo, a ukoliko se žale da je došlo do povrede prava na imovinu moraju pokazati da je takvo pravo postojalo u okviru domaćeg postupka.³⁷⁵

3.3.1. Pilot - presude

Takozvani restiticioni slučajevi koji su počeli pristizati pred Sud u velikom broju i zapretili u jednom trenutku da parališu rad Suda nametnuli su potrebu da u određenim okolnostima Sud donekle promeni uobičajenu praksu postupanja. Način odlučivanja Suda u svakom pojedinačnom slučaju primenom tehnike presedana, gde se sudija oseća vezanim ranijom presudom u istovetnom slučaju od koje ne odstupa, obezbeđivao je brzinu postupanja Suda. Međutim, u situaciji kada se u Sud slivao ogroman broj predavki iste vrste, iz iste države, generisanih istom vrstom problema, način rada uz primenu tehnike presedana nije odgovarao datom trenutku jer nije omogućavao rešavanje slučajeva u zadovoljavajućem roku. Takvi istovrsni slučajevi koji se ponavljaju, nazvani repetitivnim ili kloniranim slučajevima, podstakli su Sud da situaciju reši drugačijim sredstvima, odnosno primenom posebnog postupka. Sud je pronašao rešenje

---

³⁷⁴ A. Jakšić, *Ibid.*, str. 375.

³⁷⁵ A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *Ibid.*, str. 30.

uvođenjem novine koja se ogleda u donošenju posebne vrste presuda koje se nazivaju pilot-presude.³⁷⁶

Prvu pilot-presudu Sud je doneo u predmetu *Broniowsky protiv Poljske*.³⁷⁷ Podnosilac predstavke, kao naslednik, bezuspešno je od poljske države pokušao dobiti obeštećenje na koje je imala pravo njegova baka, za imanje koje je morala napustiti 1947. godine. Naime, posle završetka Drugog svetskog rata, kad su konačno određene granice Poljske, veliki broj poljskih građana našao se istočno od reke Bug, koja je prirodna istočna granica poljske države, što znači da su ostali izvan granica Poljske. Taj deo građana, kojih je bilo više od 1.200.000 preseljen je u Poljsku, ali su zbog repatrijacije morali napustiti svoja imanja u područjima gde su živeli, sa druge strane granice. Poljska država se obavezala da im isplati odgovarajuću naknadu za napuštene nepokretnosti, ali do toga nije došlo tokom nekoliko decenija. Jednom broju repatriranih građana isplaćeno je obeštećenje u malom, neodgovarajućem iznosu u odnosu na vrednost imovine koju su morali napustiti, a najvećem broju repatriranih lica nije isplaćena nikakva naknada po tom osnovu. Iz tog razloga, procenjivalo se da će se desetine hiljada Poljaka kojima je uskraćeno obeštećenje na koje su imali pravo prema poljskom zakonu, obratiti Sudu radi zaštite svojih prava. U vreme kada se odlučivalo u slučaju *Broniowsky protiv Poljske* u Sudu je već bilo više od 160 predmeta takve vrste.³⁷⁸

Imajući u vidu broj istovrsnih slučajeva koji su već dospeli u Sud, Komitet ministara Saveta Evrope, koji nadgleda izvršenje presuda Suda, uputio je preporuku Sudu da oceni da li postoji domaći sistemski problem koji dovodi do povrede Konvencije i da utvrdi da li u poljskom zakonodavstvu postoje pogodni pravni mehanizmi koji će sprečiti dalje stvaranje repetitivnih slučajeva. Oslanjajući se na dobijene preporuke od Komiteta ministara, Sud je u predmetu *Broniowsky* uveo novine u svoje postupanje i prvi put doneo pilot-presudu. Na osnovu ove referentene presude, kojom se, inače, utvrđuje postojanje povrede člana 1. Protokola 1., možemo zapaziti nekoliko karakterističnih obeležja pilot-presuda. Kao prvu karakteristiku možemo uočiti to što je u izreci presude utvrđeno postojanje sistemskog problema u unutrašnjem pravu, usled

---

³⁷⁶ D. Popović, "Pilot-presude Evropskog suda za ljudska prava," ekspozice na regionalnoj konferenciji "O ulozi vrhovnih sudova u implementaciji Evropske konvencije o ljudskim pravima" održane u Beogradu 21.-22. Septembra 2007. godine, *Bilten Vrhovnog suda Srbije*, Beograd 2009, br. 1/2009., str. 220 - 237.

³⁷⁷ *Broniowsky v. Poland*, predstavka br. 31443/96, presuda od 22. juna 2004. g.

³⁷⁸ D. Popović, "Pilot-presude Evropskog suda za ljudska prava," *Bilten Vrhovnog suda Srbije*, Beograd 2009, br. 1/2009., str. 224.

kojeg dolazi do povrede prava. Druga karakteristična crta pilot-presude koja se izdvaja je to što Sud u pilot-presudi nalaže odgovornoj državi da sistemski problem koji dovodi do kršenja prava reši vlastitim opštim merama, bilo izmenom propisa, bilo izmenom postojeće prakse. Treće obeležje pilot-presuda, koje ne nalazimo u tekstu same presude, ali je izvedeno iz tumčenja preporuke Komiteta ministara, odnosi se na zaustavljanje postupanja u repetitivnim slučajevima. Zaustavljanja postupka predstavlja najvažniju novinu i najzanačajnije je za rad Suda, odnosno za rešavanje problema pretrpanosti repetitivnim slučajevima. Četvrta karakteristika pilot-presuda je da ih može donositi samo Veliko veće Suda, jer zaustavljanje postupka tada ima odgovarajući učinak.³⁷⁹ U teoriji ima primera da se u red pilot-presuda svrstavaju i presude koje nemaju navedena obeležja, ali prevladava stanovište da se pilot-presuda može definisati kao presuda Velikog veća Suda u čijoj se izreci utvrđuje postojanje sistemskog nedostatka u unutrašnjem pravu, koje izaziva povrede ljudskih prava i istovremeno poziva država-članica da otkloni nedostatak, a pri tome Sud zaustavlja postupanje u svim repetitivnim predmetima.³⁸⁰

Pilot-presuda, kao nova ustanova sudskog poretka pokazala se pogodnom za rešavanje komplikovanih slučajeva i Sud se tom tehnikom koristio u i drugim slučajevima posle slučaja *Broniowsky*.

U vezi sa pilot-presudama javljaju se mišljenja da se Sud procenjujući funkcionalnost i efikasnost pravnog poretka države-članice, praktično upušta u kontrolu unutrašnjeg normativnog poretka države, pri čemu samo izricanje pilot-presude podseća na ustavno-sudsku tehniku. Na osnovu takvih mišljenja, čak su se nametnule ideje da Sud polako poprima obeležja evropskog ustavnog suda. Uzimajući u obzir dosadašnji rad Suda moguće je da će dalji razvoj teći u tom pravcu, međutim, zasad nije moguće doneti pravilan zaključak o tome.³⁸¹

---

³⁷⁹ *Ibid.* str. 228.

³⁸⁰ *Ibid.*, str.230

³⁸¹ *Ibid.*, str.237.

4. RASPAD SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (SFRJ)

Vreme kasnih osamdesetih godina XX veka je vreme munjevitih promena u evropskom iskustvu, koje označavaju radikalne i neočekivane obrte u Istočnoj Evropi.³⁸² Rušenje Berlinskog zida 1989. godine i ujedinjenje Nemačke, zatim raspad Sovjetskog Saveza (SSSR) i slom komunizma promenili su globalni odnos snaga na svetskom nivou. SFRJ koja je bila kompromis različitih međunarodnih i nacionalnih interesa i počivala na osetljivom balansu moći između njenih naroda nije izdržala taj talas promena u političkoj konfiguraciji Evrope.³⁸³ Uzroci propasti jugoslovenske države, međutim, ne iscrpljuju se samo u spoljnim faktorima koji se odnose na rušenje sistema “realnog socijalizma” i proces tranzicije³⁸⁴ koji je, potom, započeo u zemljama istočne Evrope. Razloge za dezintegraciju države treba tražiti i u slabostima tadašnjeg režima, među koje spadaju: politički monopol komunističke partije (SKJ), zatiranje slobode i inicijative u svim sferama društvenog života, trajna inferiornost dogovorne ekonomije u odnosu na tržišnu privredu, rastući deficit legitimnosti režima itd.³⁸⁵ Nesumnjivo, najvažniju ulogu u razgradnji Jugoslavije igrali su politički činiooci, a ekonomske okolnosti su takvu aktivnost omogućavale i podsticale.³⁸⁶ Vidno narasla ekonomska i politička moć na nivou republika (a takođe i autonomnih pokrajina), zatim neumereno i ojačale elite koje su sve više postajale neprikosnoveni gospodari federalnih jedinica, polarizacija društva po nacionalnim i etničkim granicama, vodili su sve većem produblivanju krize.³⁸⁷ Sa narastanjem podela nacionalne oligarhije počinju međusobno da se optužuju za odgovornost u raspodeli tereta. Pokušaji ekonomskih reformi doživljavaju krah, a postaju evidentni kontraprodukti: recesija, pogrešne investicije, porast stope nezaposlenosti, porast

³⁸² B. Vukas, “Prijedlozi i nacrti konfederalizacije Jugoslavije 1990./91. - Posljednji pokušaji “spašavanja” zajedničke države,” *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, v.27, br.2., Rijeka, 2006, str. 798.

³⁸³ Z. Obrenović, “Raspad Jugoslavije i politička nespremnost srpske elite na izazove raspada”, prilog za naučni skup “*Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije*,” *Filozofija i društvo*, VI/1994, Beograd, 1994., str. 385-405.

³⁸⁴ Reč tranzicija potiče od latinskog glagola *transio (transire)* što znači: preći. Pod pojmom tranzicije uobičajeno podrazumevamo prelaz iz dirigovane netržišne privrede u tržišnu. Za pojam tranzicije vezuje se pojam privatizacije, pretvaranja društvene ili državne svojine u privatnu, odnosno ponovno uspostavljanje nepovredivosti prava svojine. Navedeno prema: D.Hiber, *Svojina u tranziciji*, Beograd, 1998., str. 13-22.

³⁸⁵ V. Goati, “Političke elite, građanski rat i raspad SFRJ,” *Republika*, godina VIII, br. 147., 1.-15. septembar 1996., Beograd 1996.

³⁸⁶ Lj. Madžar, “Ekonomske aspekte raspada Jugoslavije” prilog za naučni skup “*Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije*,” *Filozofija i društvo*, VI/1994, Beograd, 1994., str. 214.

³⁸⁷ Lj. Madžar, *Ibid.* str.213.

inflacionih procesa, porast inostranih dugova, pad životnog standarda.³⁸⁸ Nacionalne političke elite naglašavaju primarnu orijentaciju na nacionalni razvoj, potpuno zapostavljajući opšte zajedničke ciljeve i vrednosti što je rezultiralo pobjedom nacionalističkih partija na prvim slobodnim izborima devedestih godina u svim republikama bivše SFRJ. Igrajući na kartu nacionalizma i podstičući nacionalne strasti kod građana, vladajuće strukture uspevaju pomoću manipualicije nacionalnim osećanjima još više da destabilizuju već urušene temelje države i da otvore put separatizmu. Takav splet okolnosti doveo je do konačnog sloma jugoslovenske države i surovog oružanog sukoba³⁸⁹ na njenom prostoru.³⁹⁰

Nijedna od napred navedenih okolnosti, pa tako ni multietičnost i, uopšte, naglašena socijalno-kulturna heterogenost jugoslovenskog društva nije sama po sebi dovela do građanskog rata.³⁹¹ Od vladajućih političkih elita zavisilo je da li će postići dogovor i okrenuti se demokratskoj integraciji zemlje ili će izabrati mirno razilaženje republika ili pak ratnu opciju. Nepomirljivi

---

³⁸⁸ Z. Golubović, "Nekoliko teza o teorijskim pretpostavkama za slom Jugoslavije" prilog za naučni skup "Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije," *Filozofija i društvo*, VI/1994, Beograd, 1994., str. 32.

³⁸⁹ Na osnovu četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine (Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru, Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima, Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata) i Dopunskog Protokola uz Ženevske Konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), "Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori" br. 16/78; i Dopunskog Protokola uz Ženevske Konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), "Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori" br. 16/78; moguće je odrediti savremeni koncept oružanog sukoba koji je prihvaćen u međunarodnom ratnom i humanitarnom pravu. Taj koncept koji je zastupljen u Ženevskim konvencijama i Dopunskim Protokolima predstavlja "kišobran pojam" i pokriva dva različita koncepta: koncept međunarodnog oružanog sukoba i koncept nemeđunarodnog oružanog sukoba. Navedeno prema: V. Knežević-Predić, *Ogled o međunarodnom humanitarnom pravu: izvori, domen primene, subjekti*, Beograd, 2007., str. 125.

Međunarodni oružani sukobi su: - svi slučajevi objavljenog rata između dve države; - svaki oružani sukob koji izbije između dve ili više ugovornica Ženevskih konvencija, čak i ako jedna od njih ne priznaje ratno stanje; - svi slučajevi delimične ili potpune okupacije područja države ugovornice Ženevskih konvencija, čak i u slučaju da ta okupacija ne nailazi na oružani otpor; - oružani sukobi u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i protiv rasističkih režima koristeći se pravom naroda na samoopredeljenje. Nemeđunarodni oružani sukobi su sukobi koji se odvijaju na teritoriji Visoke strane ugovornice između njenih oružanih snaga i otpadničkih oružanih snaga ili drugih organizovanih naoružanih grupa koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad delom njene teritorije koja im omogućuje da vode neprekidne i usmerene vojne operacije.

³⁹⁰ Z. Golubović, *Ibid.*, str.36.

³⁹¹ Prema odrednici u *Pravnom leksikonu* građanski rat je rat između građana jedne iste države, unutrašnji rat. U širem smislu građanski rat je svaka trajnija oružana borba između građana iste države, a užem smislu građanski rat je samo ona borba u kojoj su strane koje se bore priznate za tzv. zaraćene strane. *Pravni leksikon*, Beograd, 1970. str. 306.

stavovi republičkih političkih elita prerasli su u građanski rat³⁹² koji je najpre buknuo u Sloveniji, a zatim se proširio na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Izbijanju građanskog rata neposredno su prethodile jednostrane i međusobno neprijateljske odluke, postupci i mere vladajućih struktura federalnih jedinica, kao na primer: amandmani na Ustav Slovenije (septembar 1989.g.), koji nisu zasnovani na Ustavu SFRJ iz 1974. godine, kojim je započeo proces otcepljenja ove republike od SFRJ, “Deklaracija o punoj suverenosti države Republike Slovenije” od 2. jula 1990. godine, “Ustavna deklaracija“ albanskih delegata skupštine Kosova o proglašenju Kosova republikom, od 2. jula 1990. godine kojom su derogirane odredbe Ustava SFRJ iz 1974. godine, “Uredba o uvođenju poreza i taksu na robu iz Slovenije i Hrvatske” koju je donela Skupština Srbije 23. oktobra 1990. godine, Ustav Hrvatske kojim se ova republika proglasila “nacionalnom državom hrvatskog naroda” od 22. decembra 1990. godine.³⁹³

Konačna dezintegracija SFRJ započela je 25. juna 1991. godine kada su Hrvatska i Slovenija unilateralno proglasile nezavisnost i izdvajanje iz SFRJ. Toga dana Skupština Slovenije usvojila je “Deklaraciju o suverenosti i nezavisnosti,” a Hrvatski sabor je usvojio “Deklaraciju o proglašenju samostalne i suverene Republike Hrvatske.” Savezna Vlada SFRJ (Savezno izvršno veće - SIV) poništila je jednostrane odluke slovenačkog i hrvatskog parlamenta o secesiji od SFRJ, a 7. jula 1991. godine, uz posredovanje ministara Evropske ekonomske zajednice (EEZ) doneta je tzv. Brionska deklaracija kojom odluke o secesiji Hrvatske i Slovenije suspendovane za period od tri meseca.³⁹⁴

Arbitražna komisija koju je formirao Savet ministara Evropske ekonomske zajednice u okviru Mirovne konferencije o Jugoslaviji, poznatija kao Badenterova³⁹⁵ Arbitražna komisija, kao relevantne datume ustanovljavanja suverenosti i nezavisnosti pojedinih delova jugoslovenske federacije, odnosno kao relevantne datume kad su pojedine federalne jedinice izašle iz SFRJ

---

³⁹² “Građanski rat u SFRJ je tretiran, posebno u jurisprudenciji Tribunala za bivšu Jugoslaviju, kao kombinacija međunarodnog i nemeđunarodnog oružanog sukoba“, citirano prema: M.Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2011, str. 795.

³⁹³ V. Goati, *Ibid.*

³⁹⁴ K. Obradović, “Oružani sukobi na tlu bivše SFRJ“ u: *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Beograd, 1996., str. 50.-53.

³⁹⁵ Rober Badenter (*Robert Badinter*, 1928) francuski pravnik, predsednik Ustavnog suda Francuske, imenovan je za predsednika Arbitražne komisije, koja je osnovana kao pravno telo Mirovne konferencije za Jugoslaviju, nastale pod pokroviteljstvom EEZ. Zadatak Komisije je bio da pruža pomoć u pravnim pitanjima proisteklim iz rada Konferencije, odnosno da rešavanjem spornih pravnih pitanja doprinese smirivanju krize uzrokovane dezintegracijom SFRJ.

odredila je sledeće: za Hrvatsku i Sloveniju to je 8. oktobar 1991. godine kada je istekao tromesečni moratorijum na njihove jednostrane odluke o samostalnosti, za bivšu jugoslovensku republiku Makedoniju to je 17. novembar 1991. godine kada je posle referenduma o samostalnosti donet Ustav od 17. novembra 1991. godine, za Bosnu i Hercegovinu to je 6. mart 1992. godine kada je proglašen rezultat referenduma na kojem se srpsko stanovništvo nije izjašnjavalo, a većina hrvatskog i muslimanskog stanovništva izjasnila se u prilog samostalne i suverene Bosne i Hercegovine. Za preostali deo federalnih jedinica iz sastava SFRJ, Srbiju i Crnu Goru, kao datum osamostaljivanja određen je 27. april 1992. godine kada je donet Ustav kojim je konstituisan novi entitet Savezna Republika Jugoslavija, u čijem sastavu su ostale Srbija i Crna Gora.³⁹⁶

Savezna Republika Jugoslavija preuređena je Ustavnom poveljom državne zajednice Srbija i Crna Gora³⁹⁷ od 4. februara 2003. godine, kada je državna zajednica dobila naziv Srbija i Crna gora.

Na referendumu održanom 21. maja 2006. godine Crna Gora se izjasnila za izdvajanje iz državne zajednice Srbija i Crna Gora i 3. juna 2006. godine je proglasila nezavisnost. Time je i Srbija postala samostalna država, a kao pravni sledbenik državne zajednice Srbija i Crna Gora zadržala državnopravni kontinuitet sa prethodnom državom.

Krajnji ishod rasturanja SFRJ je da je njenoj teritoriji nastalo 6 novih samostalnih i nezavisnih, međunarodno priznatih država: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina (sastavljena od dva entiteta – Federacija Bosna i Hercegovina i Republika Srpska), Makedonija, Crna Gora, Srbija koje su sve članice Ujedinjenih nacija i Saveta Evrope.

---

³⁹⁶ M. Kreća, "O datumu sukcesije, Par kritičkih napomena o Mišljenju N° 11. Badenterove Arbitražne komisije," u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije, Problemi sukcesije i kontinuiteta*, Beograd, 1994. str. 73.-74.

³⁹⁷ "Službeni list Srbije i Crne Gore" br. 1/03

4.1. Posledice razbijanja SFRJ i građanskog rata na njenoj teritoriji

Razbijanje SFRJ i oružani sukobi na njenom prostoru³⁹⁸ imali su mnogostruke tragične posledice. Osim velikih ljudskih žrtava, beleže se masovna razaranja stambenih, privrednih i verskih objekata, veliki broj izbeglih i prognanih lica, etničko čišćenje određenih područja. U rezultate rata ulaze brojni zločini, nasilje, izbacivanje iz kuća i stanova, oduzimanje imovine, otpuštanje s posla zbog nepodobne nacionalne pripadnosti, razni oblici diskriminacije i poniženja, bujanje svih vrsta kriminala, masovna kršenja ljudskih prava .

U Bosni i Hercegovini u periodu trajanja oružanog sukoba od 1992. godine do 1995. godine oko 2,2 miliona stanovnika je raseljeno ili izbeglo iz svojih kuća. Od toga broja je oko milion ljudi raseljeno unutar Bosne i Hercegovine, a oko 1,2 miliona ljudi je izbeglo u zemlje širom sveta. Po prestanku sukoba u Federaciju BiH se vratilo 741.006 lica, u Republiku Srpsku 268.207, a u distrikt Brčko 21.074 lica, pri čemu je nacionalna struktura povratnika sledeća: 639.014 povratnika su Bošnjaci, 253.107 su Srbi, 132.677 su Hrvati, a 8.097 je u kategoriji “ostali.”³⁹⁹

U Hrvatskoj, prema procenama UNHCR misije, između 1991. i 1992. godine bilo je raseljeno oko 550.000 lica. Do kraja oružanih sukoba iz Hrvatske je izbeglo i prognano oko 400.000 Srba. Prema podacima UNHCR-a iz decembra 2011. godine u Hrvatskoj je formalno registrovano 132.608 povratnika srpske nacionalnosti. Od toga broja iz Srbije i Crne Gore se vratilo 93.012 izbeglica, a iz BiH se vratilo 14.656 lica. Takođe, vratilo se i 24.940 interno raseljenih lica srpske nacionalnosti iz drugih delova Hrvatske.⁴⁰⁰

U Republici Srbiji, prema podacima sa prvog popisa izbeglica 1996. godine, boravilo je 537.937 izbeglica iz Bosne Hercegovine i Hrvatske, te 79.791 ratom ugroženo lice.⁴⁰¹

---

³⁹⁸ Na prostoru bivše SFRJ tokom devedesitih godina dogodila su se tri oružana sukoba i to: u Sloveniji od 27.juna 1991. godine do 7.jula 1991. godine, u Hrvatskoj od sredine 1991.godine do potpisivanja Sporazuma o punoj normalizaciji i uspostavi diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, 23.8.1996. godine, u Bosni i Hercegovini od proleća 1992. godine do potpisivanja Dejtonskog sporazuma 14.12.1995. godine. Izvor: https://sh.wikipedia.org/.../Ratovi_u_bivšoj_Jugoslaviji

³⁹⁹ R. Bubalo,ur., *Bela Knjiga o statusnim i imovinskim pitanjima građana nastalim kao rezultat dezintegracije Jugoslavije u zemljama potpisnicama Dejtonskog sporazuma, s preporukama za njihovo rešavanje*, Projekat je nastao u saradnji Evropske unije i organizacije Igmanska inicijativa, Novi Sad, 2012., str. 9. Stvarni rezultati povratka moći će da se analiziraju tek kad bude obavljen popis stanovništva.

⁴⁰⁰ *Ibid.*, str. 10.

⁴⁰¹ *Ibid.*, str. 10.

Jedna od specifičnosti oružanih sukoba na prostoru bivše SFRJ je i “etničko čišćenje”⁴⁰² koje je sprovedeno u delovima nekih bivših republika, ali, svakako, najsurovije i sa najtežim posledicama sprovedeno je u Hrvatskoj tokom vojno-policijskih akcija hrvatskih snaga “Bljesak” i “Oluja” kada je, praktično, celokupno srpsko stanovništvo proterano sa područja Severne Dalmacije, Korduna, Banije, Like, Slavonije i drugih hrvatskih područja na kojima su vekovima živeli.⁴⁰³

Napuštajući svoje domove izbegla lica ostavljala su za sobom svu nepokretnu i pokretnu imovinu, koja im je nakon odlaska pljačkana i uništavana, mada im je, neretko i pre odlaska nasilno oduzimana. Osim pitanja trenutnog preživljavanja i opstanka, izbeglice, ali i ostali građani pogođeni ratnim dešavanjima dovedeni su u krajnje lošu socijalnu situaciju. Teški životni uslovi nametnuti su čak i građanima u područjima gde nije bilo borbenih dejstava ili etničkog čišćenja. Novonastala situacija iziskivala je potrebu regulisanja statusnih pitanja, rešavanja imovinskopravnih odnosa, porodičnih pitanja, zatim nasleđivanja, kao i mnogih drugih problema.

Izneti navodi samo donekle mogu da ukažu na težinu zbivanja na prostoru bivše SFRJ. Rasturanje države i građanski rat na njoj teritoriji imali su negativan uticaj na život stanovnika u svim republikama, pri čemu su se u Sloveniji i Makedoniji osetile nešto blaže posledice.

Međutim, potrebno je napomenuti da svi ekonomsko-socijalni problemi građana na prostoru SFRJ nisu započeli sa raspadom države i građanskim ratom, kao što nisu ni prestali sa prestankom rata i formiranjem novih država na teritorijama bivših republika.

Jugoslovenski socijalistički sistem pokazao je svoje slabosti daleko pre dezintegracije SFRJ. Privredni rast iskazan 60-tih godina XX veka, vremenom je sve više posustajao, jer narasle aspiracije i zahteve nije mogao pokriti sve manji društveni proizvod. Predimenzionirana javna potrošnja, kao jedna od najmarkantnijih obeležja socijalističkih društava, uzimala je najveći deo

---

⁴⁰² Etničko čišćenje predstavlja skup svih nasilnih i nenasilnih mera kojima se pripadnici neke etničke grupe prisiljavaju da napuste određenu geografsku lokaciju ili oblast. Navedeno prema: B. Radović, “Jugoslovenski ratovi 1991-1999 i neke od njihovih društvenih posledica“, u: Ž.Špirić, G.Knežević, V.Jović, G. Opačić, *Tortura u ratu, posledice i rehabilitacija: Jugoslovensko iskustvo*, Beograd, 2004. str.38.

⁴⁰³ Samo za četiri dana trajanja hrvatske akcije “Oluja“ uništeno je: oko 25.000 kuća, 13.000 privrednih objekata, 182 zadružna doma, 56 zdravstvenih stanica, 78 crkava, 29 muzeja, 181 groblje, 352 trgovine, 96 trafo stanica, svi srpski industrijski pogoni, 920 spomenika, 211 ugostiteljskih objekata, 410 zanatskih radnji. Podaci dostupni na internet sajtu: www.krajinaforce.com/forum/index.php?/...oluja...

društvenog proizvoda i nije se uklapala u sve veća ograničenja resursa.⁴⁰⁴ Sistem društvenog samoupravljanja i društvene svojine, koja pripada celom društvu, ali bez pravog titulara da brine o očuvanju i uvećanju te svojine, pokazao je da u svom fundamentu sadrži sistemsku grešku: više troši nego što stvara.⁴⁰⁵ Jugoslovenska privreda nije imala sposobnost da koncipira takav sistem akumulacije, odnosno raspodele društvenog proizvoda, kojim bi se finansirao održivi privredni rast i razvoj. U nedostaku jasnih svojinskih odnosa, jugoslovenska privreda je, iz godine u godinu proizvodila sistemske deficite.⁴⁰⁶ Taj nesklad pokušao je da se otkloni raznim programima koji su trebali dati rešenje za racionalizaciju nesvojinskog sistema i objektivnije urediti odnose akumulacije i potrošnje. Između ostalog, rešenje se tražilo u tzv. pluralizmu svojinskih oblika, gde bi se pored koegzistencije društvene i privatne svojine, dozvolila i njihova kooperacija, tj. uporedo postojanje u jednom privrednom subjektu.⁴⁰⁷ Prve naznake promena u ekonomskoj sferi dolaze sa Zakonom o preduzećima,⁴⁰⁸ a prve bitne promene svojinskih odnosa u SFRJ započete su donošenjem Zakona o prometu i raspolaganju društvenim kapitalom.⁴⁰⁹ Tim prvim propisom koji je predviđao privatizaciju, odnosno pretvaranje društvene ili državne svojine u privatnu, u Jugoslaviji je pokrenut prvi talas tranzicije. Nakon toga, republike su u okviru svoje nadležnosti detaljnije regulisale promene svojinskog režima i proces privatizacije,⁴¹⁰ denacionalizaciju i

---

⁴⁰⁴ Lj. Madžar, *Ibid.* str. 224.

⁴⁰⁵ M. Zec, O. Radonjić, "Ekonomski model socijalističke Jugoslavije: Saga o autodestrukciji," *Sociologija*, Vol. LIV, N°4, Beograd, 2012., str. 717.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, str. 695.

⁴⁰⁷ *Ibid.*, str. 709.

⁴⁰⁸ "Službeni list SFRJ" br. 77/88.

⁴⁰⁹ "Službeni list SFRJ" br. 84/89, 46/90.

⁴¹⁰ Ustav Republike Srbije iz 1990. godine, "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 1/90, izjednačava sve oblike svojine. Odredbama član 56. utvrđeno je da se jamče društvena, državna, privatna, zadružna svojina i drugi oblici svojine i da svi oblici svojine imaju jednaku pravnu zaštitu. Prvi propis koji je o privatizaciji društvene svojine donet u Srbiji je Zakon o uslovima i postupku pretvaranja društvene svojine u druge oblike svojine "Službeni glasnik Republike Srbije" br.48/91. U Hrvatskoj je regulisanje svojinske transformacije započeto Zakonom o pretvorbi društvenih poduzeća "Narodne novine" br. 19/91. U Sloveniji su temeljni privatizacijski zakoni: Zakon o privatizaciji stambenih jedinica (Stanovanjski zakon) "Uradni list Republike Slovenije" br.18/91; Zakon o denacionalizaciji (Zakon o denacionalizaciji) "Uradni list Republike Slovenije" br. 27/91; Zakon o vlasničkoj transformaciji preduzeća (Zakon o lastninskom preoblikovanju podjetij) "Uradni list Republike Slovenije" br. 55/92. U Crnoj Gori proces privatizacije regulisan je Zakonom o svojinskoj i upravljačkoj transformaciji Crne Gore "Službeni list Republike Crne Gore" br. 2/92, a u Makedoniji Zakonom o transformaciji preduzeća sa društvenim kapitalom (Zakon za transformacija na pretprijatijata so opštествен kapital) "Služben vesnik na Republika Makedonija" br. 38/93. Bosna i Hercegovina nije donela svoje propise o privatizaciji u vreme kada su to činile druge republike, pa je svojinska transformacija započeta na osnovu saveznog Zakona o prometu i raspolaganju društvenim kapitalom iz 1990. godine.

uopšte reprivatizaciju.⁴¹¹

Sa napuštanjem koncepta društvene svojine, osim vlasničke transformacije društvenih preduzeća, privatizuju se i drugi objekti društvene svojine. Najšira privatizacija sprovedena je u oblasti stambene svojine i to pre privatizacije u drugim oblastima, jer je postojala potreba da se ukine institut stanarskog prava,⁴¹² a da se pri tome poštuju ranije stečena prava i načelo ravnopravnosti građana. Nosiocima stanarskih prava pružena je mogućnost otkupa stanova uz određenu naknadu, a predmet privatizacije, u korist nosilaca stanarskog prava, mogli su biti i nacionalizovani stanovi.⁴¹³

I pored pokušaja reformisanja privrednog sistema krajem osamdesetih i početkom devedestih godina XX veka ekonomska kriza u SFRJ nije jenjavala. Sa slabljenjem privrede lični dohoci radnicima su se sve teže isplaćivali, cene su rasle,⁴¹⁴ sve je više bilo nezaposlenih, standard građana je ozbiljno ugrožen, slabila je likvidnost poslovnih banaka. Sve do početka devedesetih godina razvijano je i održavano poverenje stanovništva u bankarski sistem i državu, jer se nije dovodila u pitanje sigurnost štednih uloga građana, posebno u oblasti devizne štednje. Međutim, tada je zbog insistiranja države na održavanju konvertibilnosti sa nereálnim, precenjenim kursom dinara, došlo do ogromnog odliva deviza iz zemlje.⁴¹⁵ Banke su time dodatno oslabljene, servisiranje privrede i isplata štednje građanima postajala je sve neizvesnija.

Sa narastanjem političkih i socijalnih tenzija u državi pre početka oružanih sukoba, sve teže su se rešavali imovinsko-pravni odnosi i ostvarivala imovinska prava, što je pogotovo otežano ili potpuno onemogućeno donošenjem propisa od strane svih republika, koji su pogađali i fizička i

---

⁴¹¹ Denacionalizacija predstavlja poseban oblik privatizacije, a ostvaruje se tako što se privatna imovina, oduzeta putem nacionalizacije, vraća ranijim vlasnicima, odnosno njihovim pravnim sledbenicima. Reprivatizacija je opšti pojam za vraćanje ranije oduzete imovine. Navedeno prema: D.Hiber, "Privatizacija i denacionalizacija u Republici Srbiji", u: *Ustavna i pravna pitanja jugoslovenske države, Rasprave u radnoj grupi Beogradskog centra za ljudska prava*, Beograd, 1999., str. 167. i 170.

⁴¹² Stanarsko pravo se prema Zakonu o stambenim odnosima, "Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije" br. 12/90, definiše kao pravo trajnog i nesmetanog korišćenja stana radi zadovoljavanja ličnih i porodičnih stambenih potreba i pravo učešća u upravljanju stambenim zgradama. Stanarsko pravo se moglo steći na stanu u društvenoj svojini, a do 1973. godine i na stanu u svojini građana. Zakon o stanovanju, "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 50/92, definiše dva osnova za korišćenje stana: svojinu i zakup na stanu u društvenoj svojini ili privatnom vlasništvu.

⁴¹³ D.Hiber, "Privatizacija: Moć države i uloga prava," *Sociologija*, Vol. XXXV, №1, Beograd, 1993., str. 48.

⁴¹⁴ Opšti nivo cena je u periodu decembar 1988.-decembar 1989. godine porastao za 2714%. Navedeno prema: M.Zec, O. Radonjić, *Ibid.*, str. 715.

⁴¹⁵ B.Šoškić, "Rešavanje stare devizne štednje", u: Zbornik radova sa Kongresa ekonomista "Finansijaka tržišta, finansijke institucije i reformski procesi" održanog 6.,7. i 8. juna 2001. godine, *Ekonomski anali*, Beograd, god. 45., tematski broj, juli 2001. g., str. 221.

pravna lica. Svi doneti propisi, a uglavnom su u pitanju uredbe i drugi podzakonski akti primer su nedopuštenog zadiranja u pravo svojine kao ljudsko pravo i primer su kršenja sopstvenih ustavnih garantija o nepovredivosti prava svojine.⁴¹⁶ Situacija se višestruko pogoršala tokom trajanja građanskog rata. Jedan deo stanovnika u zaraćenim područjima pretrpeo je gubitak celokupne imovine, mnogima su spaljene ili na drugi način uništene kuće i stanovi. Veliki broj građana potpuno je onemogućen da koristi svoju imovinu na određenim teritorijama usled nacionalne nepodobnosti. Ugrožavanje ili nemogućnost uživanja svojinskih prava nastavljeno je i posle završetka oružanih sukoba. Na prostoru bivše SFRJ stvorene su nove države koje su započele izgradnju sopstvenog društva na novim temeljima. Nove države suočile su se sa teškoćama obnove i oporavka, odnosno ponovnog uspostavljanja društvenih i ekonomskih tokova, prekinutih u vreme građanskog rata, neophodnih za funkcionisanje same države. Privredna situacija u novim državama, sa izuzetkom Slovenije, bila je loša. Preduzeća koja nisu u međuvremenu prestala sa radom, sada su propadala zbog pogrešne privredne politike ili loše sprovedene privatizacije. Veliki broj radnika ostao je bez posla, standard građana je potpuno urušen. To je slika, uglavnom, iz svih novostvorenih država. Posebne teškoće trpe izbegli i prognani, jer su zbog novodonetih propisa u novim državama onemogućeni da rešavaju statusne probleme, da povrate oduzetu imovinu u državama iz kojih su prognani, da raspolažu pokretnom imovinom ili nepokretnostima,⁴¹⁷ da otkupe društvene stanove u kojima su ranije živeli,⁴¹⁸ da

---

⁴¹⁶ V.Vodinelić, "Pravo svojine na nepokretnostima i sukcesija država", u: V. Rakić-Vodinelić, G.Svilanović, G.Knežević, V.Vodinelić, D.Hiber, S.Panov, Z.Balinovac, B.Šunderić, *Prestanak SFRJ i pravne posledice*, Beograd, 1995., str. 99. Kao primer takvih propisa možemo navesti sledeće: u Hrvatskoj: Uredba o zabrani raspolaganja nekretninama na teritoriju Republike Hrvatske, "*Narodne novine*," br. 36/91; Uredba o zabrani raspolaganja osnovnim sredstvima, pokretnom imovinom i pravima određenih poduzeća i drugih pravnih osoba na teritoriju Republike Hrvatske, "*Narodne novine*" br. 39/91, 44/91; Uredba o preuzimanju u posjed i korištenje odmarališta, hotela i drugih hotelsko-turističkih objekata i pokretnina koje se u njima nalaze, na kojima pravo raspolaganja, odnosno vlasništvo imaju ili ih drže u posjedu poduzeća i druge pravne i fizičke osobe koje imaju sjedište izvan teritorija Republike Hrvatske, "*Narodne novine*" br. 43/91., itd. U Srbiji: Uredba o privremenoj zabrani raspolaganja određenim nepokretnostima, "*Službeni glasnik Republike Srbije*" br. 49/91, 50/91., koja je kasnije preimenovana u Uredbu o privremenoj zabrani raspolaganja određenim nepokretnostima, pokretnim stvarima i pravima, "*Službeni glasnik Republike Srbije*" br. 55/91, 29/92, 46/92. U tom smislu Bosna i Hercegovina je donela Uredbu o privremenoj zabrani prometa nepokretnosti i statusnih promjena privrednih subjekata iz drugih republika na teritoriji Socijalističke Republike BiH "*Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*" br. 33/91; Makedonija Uredbu o privremenoj zabrani raspolaganja nekretninama, pokretnim stvarima i pravima na teritoriji Republike Makedonije "*Služben vesnik na Republika Makedonija*"-poseben služben vesnik, br. 5/91., itd., a Slovenija Uredbu o transformaciji poslovnih jedinica i o načinu i uslovima transformacije "*Uradni list Republike Slovenije*" br.1/93. Navedeno prema V.Vodinelić, *Ibid.*, str. 98.-99.

⁴¹⁷ Nakon sprovođenja akcije "Oluja" 5.avgusta 1995. godine i etničkog čišćenja srpskog stanovništva sa teritorija na kojima su živeli, Hrvatska je krajem avgusta 1995.godine donela Uredbu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, "*Narodne novine*" br. 63/95.; a nešto kasnije, u septembru 1995. godine, donet je Zakon o

obnove uništene kuće, da nadoknade štetu koju su pretrpeli, da ostvaruju prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Ograničenja prava svojine koja su nametnuta takvim propisima u suprotnosti su sa ustavnim garantijama prava svojine i predstavljaju ozbiljne povrede prava čoveka.⁴¹⁹ Naročiti problem pogodio je imaoce stare devizne štednje u svim novim državama. Građani koji su svoje štedne uloge poverili bankama još za vreme postojanja SFRJ, usled raspada države i propadanja poslovnih banaka nisu više mogli podizati svoj novac u bankama, niti su mogli regulisati isplatu stare devizne štednje u novim državama. Pored navedenog, zbog prestanka postojanja zajedničke države i stvaranja novih država, za građane je nastupio još čitav niz problema koji se nisu rešavali godinama, a mnogi su i dalje otvoreni.

4.2. Sukcesija

Sa dezintegracijom SFRJ i uspostavljanjem novih država koje su nastale od bivših republika SFRJ ispostavilo se pitanje sukcesije, odnosno “nasleđivanja” bivše zajedničke države i rešavanja imovinsko-pravnih odnosa država sukcesora.

---

privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, “*Narodne novine*” br. 73/95. Stupanjem na snagu toga propisa Hrvatska je preuzela na privremeno upravljanje i korišćenje imovinu koja se nalazi na ranije okupiranom, a sada oslobođenom delu Hrvatske, a koju su vlasnici napustili i lično je ne koriste, zatim imovinu onih koji su napustili Hrvatsku posle 17. avgusta 1990. godine i nalaze se u Saveznoj Republici Jugoslaviji ili Bosni i Hercegovini, imovinu koja je vlasništvo državljana Savezne Republike Jugoslavije, koju lično ne koriste. Imovinom u smislu toga zakona smatra se sva pokretna i nepokretna imovina. Na osnovu ovoga propisa imovinu izbeglog i proteranog srpskog stanovništva preuzele su opštine i gradovi na čijem području se imovina nalazila, sa ovlašćenjem da je daju na korišćenje, držanje i pribiranje plodova drugim licima. Ako se vlasnik imovine u roku od 90 dana po stupanju na snagu ovoga Zakona vrati i zatraži svoju imovinu koja je u međuvremenu data drugom licu, tom licu ne može se oduzeti imovina dok mu se ne obezbedi druga odgovarajuća imovina. Zakonom nije određeno ko je dužan da tim licima obezbedi drugu odgovarajuću imovinu i u kojem roku, što upućuje na zaključak da je vraćanje imovine srpskim vlasnicima krajnje neizvesno.

⁴¹⁸ Istovremeno sa donošenjem Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, septembra 1995. godine, Hrvatska je donela i Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoritoriju, “*Narodne novine*” br. 73/95., na osnovu koga je izbeglim i prognanim Srbima oduzimano stanarsko pravo. Zakonom je određeno da nosiocima stanarskog prava po sili zakona prestaje stanarsko pravo ako su odsustvovali iz stana duže od 90 dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

⁴¹⁹ V.Rakić-Vodinić, “Predviđanja međunarodnih i unutrašnjih pravnih zahvata SR Jugoslavije i Republike Hrvatske, od značaja za imovinska prava njihovih građana,” *Arhiv za pravne i društvene nauke*, god. 82., br.1-3/1996, Beograd, 1996., str. 557.

Sukcesija u strogom smislu reči podrazumeva prenos dela prava i obaveza sa države prethodnice pogođene teritorijalnom promenom na novu državu, odnosno državu sukcesora.⁴²⁰ Prema opštijem pravilu sukcesija država označava zamenu jedne države drugom državom u pogledu odgovornosti za međunarodne odnose jedne teritorije, pri čemu, s jedne strane dolazi do gašenja prava i obaveza države prethodnice, a sa druge strane stvaranja prava i obaveza države sukcesora.⁴²¹ S obzirom da prava i obaveze koje prestaju i istovremeno nastaju za države zavise od obima i vrste prava i obaveza koje postoje na dan sukcesije i prelaze na države sledbenice, utvrđivanje datuma sukcesije je od velikog značaja je bio za nove države nastale na prostoru SFRJ. Prema mišljenju Badenterove Arbitražne komisije datumi na koje su republike izlazile iz SFRJ istovremeno su i datumi sa kojim su nasleđivale SFRJ, što znači da se sukcesija u odnosima između SFRJ kao države prethodnice i osamostaljenih republika, kao država sukcesora, nije dogodila istoga datuma za sve republike, već prema datumu proklamacije nezavisnosti od strane država sukcesora, tako da je u ovom slučaju došlo do niza sukcesija u periodu od 8. oktobra 1991. godine do 27. aprila 1992. godine.⁴²² Datumi proklamovanja nezavisnosti država sukcesora usvojeni su kao datumi sukcesije i u Sporazumu o pitanjima sukcesije⁴²³ koji je potpisan u Beču 29. juna 2001. godine između Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Makedonije, Republike Slovenije i Savezne Republike Jugoslavije koje predstavljaju pet suverenih, ravnopravnih država sukcesora bivše SFRJ. Do sklapanja Sporazuma došlo je zbog potrebe da se odredi pravedna raspodela državne imovine, odnosno prava i obaveza, aktive i pasive bivše SFRJ.

Pitanja sukcesije regulisana su kroz sedam Priloga (aneksa) koji su sastavni deo Sporazuma. Svaki Prilog uređuje određenu oblast: Prilog A- Pokretna i nepokretna imovina; Prilog B - Diplomatska i konzularna predstavništva; Prilog C - Finansijska aktiva i pasiva; Prilog D - Arhive; Prilog E - Penzije; Prilog F- Ostala prava, interesi i obaveze; Prilog G - Privatna svojina i stečena prava.

---

⁴²⁰ M.Kreća, "Osnovna pitanja sukcesije u jugoslovenskom slučaju", u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije, Problemi sukcesije i kontinuiteta*, Beograd, 1994., str.37.

⁴²¹ D.Dimitrijević, *Međunarodno pravo sukcesije država, Sukcesija državne imovine s posebnim osvrtom na sukcesiju SFR Jugoslavije*, Beograd, 2007., str. 335.-336.

⁴²² M.Kreća, "O datumu sukcesije, Par kritičkih napomena o Mišljenju N°11. Badenterove Arbitražne komisije", u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije, Problemi sukcesije i kontinuiteta*, Beograd, 1994. Str. 76.-77.

⁴²³ Zakon o potvrđivanju Sporazuma o pitanjima sukcesije, "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije-Međunarodni ugovori" br. 6/02

Prema Sporazumu, nepokretna državna imovina koja se nalazila na teritoriji SFRJ, kao i pokretna materijalna državna imovina SFRJ koja se nalazila na teritoriji SFRJ prenosi se na državu sukcesora na čijoj se teritoriji ta imovina nalazila na dan kada je ova proglasila svoju nezavisnost. Izuzetak od ovog pravila predstavlja vidljiva pokretna imovina od velikog značaja za kulturnu baštinu jedne od država sukcesora, koju zainteresovana država treba identifikovati u roku od dve godine od dana stupanja na snagu Sporazuma. Takođe, izuzetak je i pokretna vojna imovina bivše SFRJ, o čemu zainteresovane države treba da sklope posebne aranžmane.

Od posebnog značaja neposredno za građane je deo Sporazuma koji se odnosi na penzije (Prilog - E) i deo kojim su regulisana pitanja privatne svojine i stečenih prava (Prilog - G). U pogledu penzija Sporazumom je utvrđeno da svaka država sukcesor preuzima odgovornost za redovnu isplatu pravno osnovanih penzija koje je, kao konstitutivna republika, finansirala i pre raspada SFRJ i to bez obzira na nacionalnost, državljanstvo ili prebivalište korisnika. Države sukcesori, takođe su obavezne da redovno isplaćuju penzije civilnim i vojnim službenicima bivše SFRJ ako su te penzije isplaćivane iz saveznog budžeta ili drugih saveznih izvora. Ukoliko takva lica imaju državljanstva više država, isplatu penzije vrši država u kojoj korisnik ima stalno mesto boravka, a ukoliko korisnik nema stalno mesto boravka ni u jednoj državi čiji je državljinin, isplatu penzije vrši država na čijoj teritoriji je taj korisnik imao boravište na dan 1. juna 1991. godine. Prema Sporazumu, države sukcesori, u slučaju potrebe, mogu zaključivati bilateralne sporazume radi obezbeđenja redovne isplate penzija i drugih prava korisnika penzija koji ne žive u državi koja vrši isplatu penzije, nego drugoj državi sukcesoru. U tom smislu nove države su sklopile međusobne sporazume o socijalnom osiguranju kojima su detaljno regulisana dugovanja i potraživanja između njihovih fondova za penzijsko i invalidsko osiguranje, kao i sva ostala pitanja koja se tiču isplate penzija i, uopšte, ostvarivanja prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja u slučaju kada su osiguranici deo staža osiguranja, odnosno penzijskog staža, ostvarili u nekoj od bivših republika SFRJ.⁴²⁴

---

⁴²⁴ Republika Srbija ima zaključene sporazume o socijalnom osiguranju sa svim državama nastalim na teritoriji bivše SFRJ. Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. aprila 2002. godine, Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. maja 2003. godine, Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Bosne i Hercegovine o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. januara 2004. godine, Sporazum između Republike Srbije i Republike Crne Gore o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. januara 2008. godine i Sporazum između

Prilog G Sporazuma se odnosi na pitanja privatne svojine i stečena prava. Sporazumom je utvrđeno da su države sukcesori dužne da zaštite privatnu imovinu i stečena prava građana i pravnih lica SFRJ. Prava na pokretnu i nepokretnu imovinu koju su građani imali na dan 31. decembra 1990. godine, a koja se nalazi teritoriji države sukcesora, treba da budu priznata, zaštićena i vraćena bez obzira na nacionalnost, državljanstvo ili prebivalište vlasnika. Ova odredba se odnosi i na lica koja su nakon 31. decembra 1990. godine stekla državljanstvo ili imaju prebivalište u trećoj državi koja nije država sukcesor SFRJ. Svim nosiocima prava svojine koji iz bilo kojih razloga nisu u mogućnosti da ostvare takva prava Sporazumom se garantuje pravo na obeštećenje u skladu sa normama građanskog i međunarodnog prava.

Sporazum izričito propisuje da je ništavan svaki namerni prenos prava na pokretnu ili nepokretnu imovinu izvršen posle 31. decembra 1990. godine, ako je učinjen pod pritiskom.

Prema Sporazumu, svi ugovori zaključeni između građana ili pravnih lica, uključujući i javna preduzeća SFRJ posle 31. decembra 1990. godine moraju biti poštovani bez diskriminacije, a države sukcesori su dužne da obezbede izvršenje obaveza iz takvih ugovora u onim slučajevima u kojima je izvršenje bilo onemogućeno raspadom SFRJ.

Sporazumom se, takođe, utvrđuje i zaštita drugih stečenih prava kao što su intelektualna svojina, uključujući patente, zaštitne znakove, autorska prava, tantijeme i dr.

Pored navedenog, Sporazum sadrži i odredbe o zaštiti uživanja stanarskog prava građana kojima je predviđeno da se unutrašnji propisi država sukcesora u vezi sa stanarskim pravom imaju primenjivati jednako na lica koja su bila državljani SFRJ i koja su imala takvo pravo bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, pripadnost nacionalnim manjinama itd.

Radi ostvarivanja i zaštite prava svojine i drugih stečenih prava, Sporazum garantuje svim fizičkim i pravnim licima iz svake države sukcesora, na osnovu reciprociteta, isto pravo pristupa sudovima i administrativnim telima svake države sukcesora.

Da bi se obezbedila efikasnija primena principa koji se odnose na privatnu svojinu i stečena prava sadržanih u Prilogu - G, državama sukcesorima se daje mogućnost zaključivanja bilateralnih sporazuma i obaveštavanje svojih sudova i drugih ovlašćenih organa.

Sporazum o pitanjima sukcesije SFRJ je dao određeni pravni okvir za jednostavnije i pravednije rešavanje pitanja vezanih za imovinsko-pravne odnose građana čija su imovinska prava ugrožena raspadom SFRJ i građanskim ratom, međutim, realizacija zahteva i ostvarivanje prava koja su garantovana Sporazumom u praksi je dosta komplikovana. Postupci koji se u tom smislu pokreću predugo traju, a odluke nadležnih tela često odstupaju od osnovnih načela na kojima se zasniva sukcesija u pogledu private svojine i stečenih prava.

4.3. Restitucija

Odmah po završetku Drugog svetskog rata, u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (DFJ), kasnije preimenovanoj u Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju (FNRJ) započeo je proces ograničavanja i oduzimanja privatne svojine jer se nije uklapala u ideološki koncept tada uspostavljenog političkog uređenja, zasnovanog na ideji besklasnog društva i kolektivne, opštenarodne imovine. Novoustrojena vlast je težila da što pre stekne kontrolu nad sredstvima za proizvodnju i preuzme, tj. podržavi rudnike, banke, industrijska preduzeća, poljoprivredno i šumsko zemljište, trgovačka preduzeća, apoteke, stanove i kuće, alate za proizvodnju, mašine i druga dobra koja su bila u svojini domaćih i stranih lica, akcionarskih društva, građanskih uduženja, crkava, manastira i verskih zajednica, zadužbina. Iako je u takvom društvu zasnovanom na komunističkim principima i sa dominacijom vladajuće Komunističke partije imovina mogla biti oduzimana i ograničavana jednostranim dekretima ili jednostavno samovoljnim odlukama partijskih moćnika, vlasti su se pobrinule da se “eksproprijacija eksproprijatora,” odnosno oduzimanje i podržavljenje imovine normativno uredi i uvede u institucionalne okvire. U periodu od nekoliko godina doneto je niz zakonskih podzakonskih

akata⁴²⁵ na osnovu kojih su stvoreni novi imovinski odnosi i najvažnije privredne oblasti podržavljene i stavljene pod kontrolu države, odnosno vladajuće partije.

Pravne mere kojima je država vršila zahvate u imovinu najčešće su bile nacionalizacija, konfiskacija, eksproprijacija i sekvestar. Nacionalizacija je mera pretvaranja privatne svojine u državnu, koja pogađa sva dobra iste vrste ili imovinske celine istog tipa, npr. sve nepokretnosti određene namene ili sva preduzeća.⁴²⁶ Konfiskacija je sporedna, a nekad i glavna kazna za izvršeno krivično delo ili neku drugu kažnjivu radnju i podrazumeva oduzimanje celokupne imovine, eventualno uz ostavljanje samo egzistencijalnog minimuma osuđenom licu.⁴²⁷ Eksproprijacija je mera prinudnog oduzimanja ili ograničavanja prava svojine na određenoj nepokretnosti, sprovodi se u javnom interesu i uz pripadajuću pravičnu novčanu naknadu (ne manju od tržišne vrednosti stvari) ili obeštećenje.⁴²⁸ Sekvestar je stavljanje pod državnu upravu određenih stvari ili imovinskih celina određenih kategorija lica, najčešće onih koji ne mogu zbog nekih razloga da se staraju o svojoj imovini.⁴²⁹

Okončanjem režima društvene svojine i otpočinjanjem procesa privatizacije u državama nastalim na prostoru bivše SFRJ stvarali su se uslovi za vraćanje imovinskih prava koja su vlasnicima oduzeta posle Drugog svetskog rata primenom mera nacionalizacije, konfiskacije, eksproprijacije, sekvestra i dr. U svim državama su doneti restiticioni propisi koji su omogućili sprovođenje postupka vraćanja oduzete imovine i obeštećenja. Republika Slovenija je već početkom

---

⁴²⁵ Neki od tada donetih propisa na temelju kojih se ograničava, odnosno oduzima imovina su: Odluka o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih lica i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile, "Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije" br. 2/45. Ova Odluka je kasnije pretočena u Zakon o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine i o sekvestraciji nad imovinom odsutnih lica, "Službeni list Demokratke Federativne Jugoslavije" br. 63/46; Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, "Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije" br. 40/45; Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, "Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije" br. 64/45 i "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 24/46, ..., 10/65; Zakon o zaštiti opštenarodne imovine i imovine pod upravom države, "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 86/46; Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća, "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 98/46, 35/48; Osnovni zakon o eksproprijaciji, "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 28/47; Zakon o otkupu privatnih apoteka, "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 50/49; Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, "Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije" br. 52/58. Podaci objavljeni na internet adresi: projuris.org/denacionalizacija.htm

⁴²⁶ D. Hiber, *Svojina u tranziciji, Reprivatizacija i povratak načelu nepovredivosti prava svojine*, Beograd, 1998., str.

⁶⁷
⁴²⁷ *Ibid.*, str. 79.

⁴²⁸ *Ibid.*, str. 75.

⁴²⁹ *Ibid.*, str. 81.

devedestih godina XX veka donela Zakon o denacionalizaciji,⁴³⁰ zatim je Republika Hrvatska 1996. godine donela Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine,⁴³¹ a 1998. godine u Republici Makedoniji je usvojen Zakon o denacionalizaciji.⁴³² Republika Crna Gora je započela regulisanje restitucije 2002. godine donošenjem Zakona o pravednoj restituciji.⁴³³ Nakon višegodišnjih rasprava na temu denacionalizacije, sačinjavanja i razmatranja nekoliko nacrtu zakona, u Republici Srbiji je 2011. godine donet Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju.⁴³⁴ U Bosni i Hercegovini, do kraja 2015. godine, pitanje vraćanja oduzete imovine još uvek nije regulisano odgovarajućim zakonom.

Imajući u vidu razmere oduzetih imovinskih prava u godinama posle Drugog svetskog rata i mogućnosti vraćanja onoga što je oduzeto, odnosno obeštećenja od strane država nastalih od bivših republika SFRJ, kao i dosadašnja iskustva iz te oblasti, može se zaključiti da je sprovođenje restitucije mukotrpan proces koji, s jedne strane, može doneti satisfakciju nekim licima koji su pogođeni merama komunističke vlasti nekadašnje države i njihovim naslednicima, ali s druge strane može generisati nezadovoljstvo kod onih kojima ne odgovara propisani način vraćanja imovine, visina obeštećenja ili neka druga okolnost u vezi sa postupkom restitucije.

---

⁴³⁰ "Uradni list Republike Slovenije" br. 27/91.

⁴³¹ "Narodne novine" br. 92/96.

⁴³² "Služben vesnik na Republika Makedonija" br. 20/98.

⁴³³ "Službeni list Republike Crne Gore" br. 34/02.

⁴³⁴ "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 72/11.

5. POSTUPCI PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA POKRENUTI PROTIV NOVIH DRŽAVA NASTALIH NA PODRUČJU BIVŠE SFRJ U VEZI SA ZAŠTITOM PRAVA NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE

5.1. Uvod

Nove države koje su nastale na području bivše SFRJ, po sticanju samostalnosti postale su članice Saveta Evrope i sve su ratifikovale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, čime su preuzele obavezu da osiguraju najviši nivo zaštite ljudskih prava i sloboda prema standardima koje je postavila Konvencija. Ratifikovanjem Konvencije građanima je osigurana međunarodna sudska zaštita pred Evropskim sudom za ljudska prava u slučaju kada su prekršena njihova ljudska prava garantovana Konvencijom, a sva raspoloživa pravna sredstva u nacionalnom pravu, iako su upotrebljena, nisu obezbedila odgovarajući stepen zaštite. U godinama koje su usledile posle raspada jedinstvene države građani, manje-više svih novih država, bili su suočeni sa brojnim problemima koji su nastali ili za trajanja zajedničke države ili su ih doneli oružani sukobi, tranzicione promene, loša ekonomska situacija u novim državama i sl. Nerešavanje problema u nacionalnim okvirima i neodgovarajuća zaštita prava pred domaćim organima, dovodilo je do ugrožavanja ljudskih prava u tolikoj meri, da se obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava mnogim građanima novonastalih država ukazalo kao jedina mogućnost pravilnog i pravednog rešenja njihovih problema. U velikom broju slučajeva, međutim, predstavke građana su odbačene pre nego se pristupilo razmatranju suštine, zato jer nisu ispunjavale jedan od uslova prihvatljivosti koje propisuje Konvencija, a mnoge predstavke, iako su bile prihvatljive prema propisanim kriterijumima, pokazalo se da su očigledno neosnovane i nije bilo razloga za upuštanje u postupak, odnosno za utvrđivanje odgovornosti države za kršenje prava.

Pregledom godišnjih izveštaja koje priprema Sud za svaku pojedinačnu godinu zapažamo da je najveći broj sudskih presuda, u odnosu na države nastale na teritoriji bivše SFRJ, doneto radi povrede prava u vezi sa članom 6. Konvencije. Odmah zatim slede presude u kojima je utvrđena povreda prava iz člana 1. Protokola 1, te je, shodno tome, utvrđena odgovornost države za kršenje ljudskog prava na mirno uživanje imovine koje garantuje Konvencija. Od ratifikovanja Konvencije do kraja 2015. godine, ukupan broj presuda u kojima je Sud oglosio nove države

nastale na teritoriji bivše SFRJ odgovornim za povredu prava iz člana 1. Protokola 1 je 112 i to:⁴³⁵

Bosna i Hercegovina.....	27
Crna Gora.....	4
Hrvatska.....	21
Makedonija.....	7
Slovenija.....	2
Srbija.....	51

Ako sagledamo broj presuda prema godini donošenja, pregled je sledeći:

Bosna i Hercegovina

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj presuda	-	1	1	1	4	1	2	4	9	3	1

Crna Gora

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj presuda	-	-	-	-	1	-	1	-	2	-	

⁴³⁵ Izvor: European Court of Human Rights - *Annual Reports*, dostupno na internet adresi: www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=echrpublications

Hrvatska

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj presuda	-	2	4	2	3	2	2	-	2	2	2

Makedonija

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj presuda	2	-	-	1	1	-	-	-	1	1	1

Slovenija

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj presuda	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-

Srbija

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Broj presuda	-	-	4	3	3	1	1	5	13	7	14

Analizom presuda donetih zbog kršenja člana 1. Protokola 1 možemo uočiti koji su problemi povodom imovine najviše pogađali građane novih država i šta su najčešći razlozi radi kojih su se građani obraćali Sudu, odnosno u kojim slučajevima su pojedine države najčešće ugrožavale pravo građana prava na mirno uživanje imovine. Uglavnom, povrede prava su nastale zbog

neisplaćivanja stare devizne štednje, oduzimanja stanarskih prava na stanovima u društvenoj svojini i kuća u privatnoj svojini građana, kao i oduzimanje druge imovine, neizvršavanja sudskih odluka domaćih sudova u vezi sa pravima radnika u procesu privatizacije preduzeća ili procesu restrukturiranja, neisplaćivanja ratne štete, neisplaćivanja penzija.

Sud je u najvećem broju slučajeva predstavke razmatrao u okviru prvog pravila koje je sadržano u prvoj rečenici prvog stava člana 1. Protokola 1 i predstavlja opšte načelo mirnog uživanja imovine i u okviru trećeg pravila, sadržanog u drugom stavu člana 1. Protokola 1, a koje priznaje da države imaju pravo, između ostalog, da kontrolišu korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom, putem sprovođenja zakona koje one smatraju neophodnim za ovu svrhu.

5.2. Stara devizna štednja

Štednja u devizama koje su građani položili kod poslovnih banaka pre raspada SFRJ, a nije im isplaćena na njihov zahtev, u svakodnevnom govoru je nazvana “stara devizna štednja.” Devizna štednja je uvedena 1951. godine, ali veći značaj je dobila tek od 1965. godine kada su građani mogli otvarati devizne račune i ulagati devize bez ograničenja i dokazivanja poreklo deviza.⁴³⁶ Šezdesetih godina XX- tog veka veliki broj građana SFRJ je otišao na rad u inostranstvo, a vrlo povoljni uslovi štednje, sa visokim kamatnim stopama i preko 10%, privukli su mnoge da štede u jugoslovenskim bankama. Za deviznu štednju građana u bankama garantovala je država.⁴³⁷ Međutim, iako je država zakonom utemeljila garanciju za devizne štedne uloge, nije bio izgrađen sistem kojim bi se zaštitila garancija države.⁴³⁸ Deviznim doznakama radnika na privremenom radu u inostranstvu i deviznom štednjom domaćeg stanovništva pokrivan je dobar deo deficita trgovinskog bilansa zemlje, što znači da je, praktično od samog početka uspostavljanja devizne štednje građana, supstanca te štednje počela da se troši. Devizna sredstva iz toga izvora u

---

⁴³⁶ Banović, R., “Nastanak problema zatečene devizne štednje i moguća rešenja tog problema“ Zbornik radova sa Kongresa ekonomista “*Finansijaka tržišta, finansijske institucije i reformski procesi*“ održanog 6.,7. i 8. juna 2001. godine, *Ekonomski anali*, Beograd, god.45., tematski broj, juli 2001.g., str. 224.

⁴³⁷ Član 14. stav 3. Zakona o deviznom poslovanju, “*Službeni list SFRJ*“ br. 66/85, 13/86, 71/86, 2/87, 3/88, 59/88, 85/89, 27/90, 82/90, 22/91, 96/91; član 76. stav 1. Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama “*Službeni list SFRJ*“ br. 10/89, 40/89, 87/89, 18/90, 72/90, 79/90.

⁴³⁸ Banović, R., *Ibid.*, str. 225.

narednim godinama postaju nedovoljna da pokriju veliku javnu potrošnju, promašene investicije i neefikasnost celokupnog privrednog sistema. Da bi servisirala dospele obaveze država je počela sve više da se kreditno zadužuje kod svetskih finansijskih organizacija, ali usled slabe produktivnosti i nefunkcionalnosti jugoslovenske privrede otplata kredita iz godine u godinu postajala je sve teža. Situacija je dodatno pogoršana zbog dve tzv. “naftne krize” sedamdesetih godina koje su dovele do značajnog porasta cena nafte na svetskom tržištu i negativno se odrazile i na globalne finansijske tokove. Recesija koja je tada nastupila na Zapadu, proširila se na ceo svet. To je uticalo da se deo jugoslovenskih radnika vrati iz inostranstva, a samim tim su smanjene devizne doznake iz tog izvora. Kako su izvori finansiranja značajno oslabljeni, neminovno je bilo dodatno zaduživanje države u inostranstvu da bi se pokrивao “galopirajući” deficit, koji jugoslovenska ekonomija nije mogla drugačije da prevaziđe.⁴³⁹

Inflatorna kretanja domaće valute stvarala su negativne kursne razlike i obezvređivala kredite koje su banke odobravalе iz dinarske protivvrednosti prodatih deviznih sredstava po osnovu devizne štednje, što se odražavalo na likvidnost banaka. Pošto pokušaji da se nađe rešenje za pokriće negativnih kursnih razlika iz realnih izvora nisu donosili željene rezultate, Zakonom o deviznom poslovanju i međunarodnim kreditnim odnosima iz 1977. godine⁴⁴⁰ komercijalnim bankama je omogućeno da deviznu štednju građana prenesu Narodnoj banci Jugoslavije (NBJ), koja je preuzela valutni rizik.⁴⁴¹ Na taj način sve devize su ponovno uložene kod NBJ. Takva ponovna ulaganja, kao što će se videti, po pravilu su bila samo fiktivne transakcije, jer banke nisu imale dovoljno likvidnih sredstava, pa su manji deo stvarno efektivno prenosile NBJ, a najveći deo deviza ustvari je ostajao kod komercijalnih banaka. Mada je ovaj sistem bio fakultativan, banke, praktično, nisu imale drugu mogućnost s obzirom na to da im nije bilo dozvoljeno da imaju devizne račune kod stranih banaka radi plaćanja u inostranstvu, a nije im bilo dozvoljeno ni da daju kredite u stranoj valuti. U daljoj operativnoj razradi ovoga zakonskog rešenja predviđeno je da banke prikupljena devizna sredstva iz deviznih štednih uloga mogu efektivno preneti u depozit tj. deponovati kod Narodne banke Jugoslavije (NBJ), a za iznos dinarske protivvrednosti deponovanih sredstava mogu dobiti dinarski beskamatni kredit koji je NBJ odobravalа iz

⁴³⁹ Barać, D., “Razgrađivanje supstance ekonomije - zašto smo tu gde smo“ *Nova srpska politička misao, časopis za političku teoriju i društvena istraživanja*, Beograd, 1. septembar 2012. g., dostupno na internet adresi: www.nspm.rs/

⁴⁴⁰ “Službeni list SFRJ” br. 15/77, 61/82, 77/82, 43/83, 70/83, 71/84.

⁴⁴¹ Odredba člana 51. Stav 2. Zakona o deviznom poslovanju i kreditnim odnosima, “Službeni list SFRJ” br. 15/77, 61/82, 77/82, 43/83, 70/83, 71/84.

primarne emisije. Sredstva dobijena tim putem komercijalne banke su plasirale u vidu kredita preduzećima koja su se nalazila na području istog regiona, odnosno republike u kojoj se nalazila i banka. Pošto banke već tada nisu imale devizna sredstva (uglavnom su bila transferisana u dinarska sredstva) i nisu mogle izvršiti efektivno deponovanje tih sredstava, odlukom Saveta guvernera NBJ predviđena je mogućnost obračunskog deponovanja (tzv. "proforma" deponovanja) za devizne štedne uloge prikupljene do 1978. godine, a za uloge prikupljene posle 1978. godine predviđeno je da se deponovanje sprovodi samo efektivno.⁴⁴² Obračunsko ("proforma") deponovanje podrazumevalo je knjigovodstvene transakcije po kojima je NBJ odobraval bankama beskametni dinarski kredit, a banke su tim dinarskim kreditom otkupljivale devize i iste te devize ponovo deponovle kod NBJ. Po ovom "proforma" modelu banke su do kraja 1978. godine uravnotežile svoj bilans i problem prenele u bilans NBJ. Ulaganja deviznih sredstava građana i dalje su bila veća od podizanja štednih uloga, pa štediše još uvek nisu uočavale problem. Kada je građanin čija je devizna štednja bila ponovo uložena kod NBJ želeo da podigne devize sa svog računa kod neke komercijalne banke, ta banka bi povukla potreban iznos deviza od NBJ i istovremeno isplatila isti iznos u dinarima koji je zapravo dobila kada je ponovo uložila devize tog lica. Posle 1978. godine banke su mogle vršiti deponovanje samo efektivnim prenosom deviznih sredstava kod NBJ, a kamatu na deponovane devize deponovale su po "proforma" principu. Na taj način povećavalo se stanje "proforma" deponovanih sredstava devizne štednje, a efektivna deponovana sredstva formirala su se u relativno niskom odnosu.⁴⁴³

Otplata inostranih kredita, koji su često uzimani po vrlo nepovoljnim uslovima i neodgovorno privredno ponašanje iscrpelo je devizne rezerve zemlje, među kojima je i devizna štednja građana. Početkom osamdesetih godina SFRJ je zapala u dužničku krizu i svih narednih godina, do konačnog raspada, ukupna državna politika bila je usmerena na smanjenje spoljnog duga i nadomeštanje deviznih rezervi. To je značilo donošenje raznih stabilizacionih programa i sprovođenje brojnih mera u cilju pronalaženja odgovarajućeg modela privređivanja koji će omogućiti zemlji da nesmetano ispunjava svoje obaveze prema kreditorima i povрати izgubljeni rejting u međunarodnim finansijskim institucijama (MMF, Svetska banka, ...i dr.). Između ostalog, za građane su uvedena ograničenja na isplatu deviznih sredstava sa njihovih računa u

---

⁴⁴² Banović R., *Ibid.*, str. 226.

⁴⁴³ Banović R., *Ibid.*, str. 226.-227.

bankama.⁴⁴⁴ I pored brojnih mera, međutim, dug države koji je dostigao iznos od oko 20 milijardi američkih dolara, do raspada SFRJ nije smanjen.

Tokom 1986. godine ponovo je omogućeno “proforma” deponovanje sredstava prikupljenih po osnovu devizne štednje. U oktobru 1988. godine ova mogućnost je ukinuta, ali je bankama dozvoljeno da otvaraju devizne račune kod stranih banaka, što su neke banke iskoristile i kod stranih banaka deponovale određene iznose deviznih sredstava. U periodu od 1978. do 1988. godine deponovana devizna štednja povećala se za oko 5 milijardi dolara, od čega je oko 60% bilo po osnovu “proforma” deponovane kamate. Banke su mogle povlačiti sredstva iz deponovane štednje samo ako su imale neto pad devizne štednje građana. Na taj način se učešće efektivno deponovanih sredstava devizne štednje krajem 1989. godine svelo na oko 15%, a krajem 1990. godine na oko 10%.⁴⁴⁵

Korenite reforme koje su se pokazale neophodnim zbog očiglednih manjkavosti samoupravnog socijalističkog sistema i neodrživosti dotadašnjeg načina privređivanja u SFRJ otpočele su 1989. godine. Sa donošenjem Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama⁴⁴⁶ i bankarski sistem SFRJ je ušao u proces reformi. Ukinut je dotadašnji sistem osnovnih i udruženih banaka, a nekim osnovnim bankama je omogućeno da steknu nezavisan status, dok su druge postale filijale (bez pravnog subjektiviteta) udruženih banaka kojima su ranije pripadale.

Pre ekonomskih reformi 1989/90. godine, sistem komercijalnih banaka sastojao se od osnovnih i udruženih banaka. Osnovne banke koje su osnivala i kontrolisala društvena preduzeća, obavljale su svakodnevne bankarske poslove. Najmanje dve osnovne banke su mogle formirati jednu udruženu banku, a da pri tome zadrže svoj poseban pravni subjektivitet.⁴⁴⁷ U SFRJ je bilo više od 150 osnovnih i 9 udruženih banaka (Jugobanka Beograd, Beogradska udružena banka Beograd, Vojvodanska banka Novi Sad, Kosovska banka Priština, Udružena banka Hrvatske Zagreb, Ljubljanska banka Ljubljana, Privredna banka Sarajevo, Stopanska banka Skopje i Investiciona banka Titograd).

---

⁴⁴⁴ Zakon o deviznom poslovanju, “*Službeni list SFRJ*“ br. 66/85, 13/86, 71/86, 2/87, 3/88, 59/88, 85/89, 27/90, 82/90, 22/91, 96/91.

⁴⁴⁵ Banović R. *Ibid.*, str. 227.

⁴⁴⁶ “*Službeni list SFRJ*” br. 10/89

⁴⁴⁷ Tako su npr. 1978. godine Ljubljanska banka Sarajevo, Ljubljanska banka Zagreb, Ljubljanska banka Skopje i jedan broj osnovnih banaka formirali udruženu banku – Ljubljansku banku Ljubljana. Slično tome, iste godine su Investbanka i nekoliko drugih osnovnih banaka formirali Beogradsku udruženu banku Beograd.

U okviru reformi iz 1989/90. godine, SFRJ je ukinula sistem osnovnih i udruženih banaka. Neke osnovne banke su se tada odlučile za nezavisan status, a druge osnovne banke su postale filijale (bez pravnog subjektiviteta) bivših udruženih banaka kojima su ranije pripadale.⁴⁴⁸ U tom periodu je proglašena konvertabilnost dinara, uz veoma povoljne devizne kurseve, što je dovelo do masovnog povlačenja deviza iz komercijalnih banaka. Zbog toga je dodatno ograničen iznos deviza koji su štediše mogle da podignu sa svojih računa.⁴⁴⁹ Dozvoljeno je podizanje najviše 500 DEM odjednom ili ukupno 1000 DEM mesečno, pri čemu su građani ta devizna sredstva mogli koristiti za plaćanje uvezene robe ili usluga za svoje potrebe ili potrebe bliskih rođaka, da kupuju obveznice u devizama, da daju testamentarne poklone u naučne i humanitarne svrhe, ili da plaćaju životno osiguranje kod lokalnih osiguravajućih društava.

U drugoj polovini 1990. i početkom 1991. godine zbog komplikovanja političke situacije građani su nastojali da podignu svoje devizne štedne uloge iz banaka, ali ograničenje iznosa koji se mogao podići, (jer je devizna štednja gađana već bila potrošena), zatim skori raspad SFRJ i s njim propast bankarskog sistema zajedničke države, sprečili su veliki broj građana da dođu do svoje devizne štednje. Iako je za štedne uloge garantovala država SFRJ, garancija je mogla biti aktivirana samo na zahtev banke u slučaju stečaja ili potpune nelikvidnosti banke.⁴⁵⁰ Nijedna banka nije podnela takav zahtev, a štediše nisu mogle samostalno tražiti aktiviranje garancija.

Devizna štednja je “zamrznuta,” a države nastale na teritoriji bivše SFRJ donele su sopstvene propise o preuzimanju garancija od SFRJ. Svaka država je, takođe, utvrdila uslove i način vraćanja građanima njihove “stare devizne štednje,” pri čemu se zakonska rešenja razlikuju u zavisnosti od toga da li su države za isplatu štednje postavljale uslove u vezi sa državljanstvom, prebivalištem štediše ili sedištem banke. I pored toga što su države svojim propisima regulisale određene obaveze prema štedišama, pitanje “stare devizne štednje” rešavano je i u okviru

---

⁴⁴⁸ Kao primer može se navesti slučaj Ljubljanske banke Sarajevo. Ona je 1. januara 1990. godine postala filijala (bez posebnog pravnog subjektiviteta) Ljubljanske banke Ljubljana, koja je preuzela prava, sredstva i obaveze prve banke. Nasuprot tome, Investbanka je postala nezavisna banka sa centralom u Srbiji i jednim brojem filijala u Bosni i Hercegovini.

⁴⁴⁹ Odluka o načinu na koji ovlašćene banke izvršavaju naloge za plaćanje domaćih fizičkih lica devizama sa njihovih deviznih računa i deviznih štednih uloga, “*Službeni list SFRJ*” br. 28/91, 34/91, 64/91, 9/92; Odluka o načinu vođenja deviznog računa i deviznog štednog uloga domaćeg i stranog fizičkog lica, “*Službeni list SFRJ*” br. 6/91, 30/91, 36/91, 25/92.

⁴⁵⁰ Zakon o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka i drugih finansijskih organizacija, “*Službeni list SFRJ*” br. 84/89, 63/90; Odluka o načinu izvršavanja obaveza Federacije po osnovu jemstva za devize na deviznim računima i deviznim štednim ulozima građana, građanskih pravnih lica i stranih fizičkih lica, “*Službeni list SFRJ*” br. 27/90.

međudržavnih pregovora o sukcesiji SFRJ zbog preraspodele odgovornosti, odnosno obaveza država sledbenica u tom smislu.⁴⁵¹

Pokazalo se, međutim, da ni posle dužeg vremena problem stare devizne štednje nije efikasno rešen. Veliki broj građana koji nisu mogli da dođu do svojih deviznih uloga potražili su zaštitu prava pred Sudom. Broj i sadržina predstavki koje su tim povodom podnete Sudu govori o tome da je isplata “stare devizne štednje” predstavljala vrlo kompleksno pitanje za države naslednice SFRJ.

Odluke i presude donete povodom mnogobrojnih predstavki štediša u kojima su izneti stavovi Suda u pogledu situacije sa “starom deviznom štednjom,” imale su značaj konačnog odgovora na dugogodišnji problem koji je bio prisutan u svim državama nastalim na području bivše SFRJ.

Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse⁴⁵²

Među prvim slučajevima u vezi sa “starom deviznom štednjom” koji su se našli pred Sudom je slučaj **Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije**.⁴⁵³

U ovom predmetu podnosilac predstavke Streza Trajkovski, makedonski državljanin, koji je rođen 1926. godine, žalio se Sudu da je prekršeno njegovo pravo na mirno uživanje imovine, u smislu člana 1. Protokola 1., jer nije mogao da podigne “staru deviznu štednju” sa devizne štedne knjižice.

⁴⁵¹ Odredbe koje se odnose “staru deviznu štednju” uključene su u Aneks C Sporazuma o pitanjima sukcesije, “*Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*” br. 6/02. Odredbama člana 2. stav 3. tačka a) utvrđeno je da “ostale finansijske obaveze SFRJ uključuju: Garancije SFRJ ili Narodne banke Jugoslavije za deponovane štedne uloge u čvrstoj valuti kod komercijalnih banaka i u bilo kojoj od njenih filijala u bilo kojoj od Država sukcesora pre datuma proglašenja njihove nezavisnosti, a odredbama člana 7. Aneksa C Sporazuma o pitanjima sukcesije predviđeno je da će garancije SFRJ ili njene NBJ za deponovane štedne uloge u čvrstoj valuti kod komercijalnih banaka i bilo kojih od njenih filijala u bilo kojoj Državi sukcesoru pre datuma kada je ova proglasila svoju nezavisnost, biti bez odlaganja predmet pregovora, uzimajući posebno u obzir neophodnost zaštite štednje pojedinaca u čvrstoj valuti. Ovi pregovori će se održati pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja.

⁴⁵² Opisi svih slučajeva dati su na osnovu odluka i presuda koje su objavljene u okviru zvanične internet prezentacije sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (HUDOC) ili u okviru internet prezentacije nacionalnih sudova, odnosno zastupnika država pred Evropskim sudom za ljudska prava.

⁴⁵³ *Trajkovski v. “The Former Yugoslav Republic of Macedonia,”* predstavka br. 53320/99, odluka od 7. marta 2002. godine, izvor HUDOC. Dostupno na Internet adresi: hudoc.echr.coe.int/

Svoju deviznu ušteđevinu on je pre raspada SFRJ položio na štednju kod Komercijalne banke Skoplje, koja je kao i ostale banke u SFRJ bila u državnom vlasništvu. Za deviznu štednju garantovala je država SFRJ.

Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija (u daljem tekstu: BJRM) je 8. septembra 1991. godine proglasila nezavisnost i izašla iz sastava SFRJ. Donet je Ustav⁴⁵⁴ i Ustavni zakon za sprovođenje Ustava⁴⁵⁵ prema kojem su zakoni SFRJ ostali na snazi, osim onih koji su regulisali organizaciju i nadležnost institucija SFRJ.

Kada je podnosilac predstavke pokušao tokom 1991. godine, da podigne svoj novac, banka ga je odbila, jer je “stara devizna štednja” bila zamrznuta, a shodno Zakonu o deviznom poslovanju⁴⁵⁶ tada je bilo moguće podizanje deviza sa štednog računa samo za određene namene. Naime, izmenama Zakona iz decembra 1990. godine, predviđeno je da štediša mogu svoju deviznu štednju koristiti jedino za plaćanje uvezene robe ili usluga za svoje potrebe ili potrebe bliskih rođaka, za kupovinu obveznica u stranim valutama, za davanje testamentarnih poklona u naučne ili humanitarne svrhe ili za plaćanje životnog osiguranja kod osiguravajućih društava. Pored toga, Odlukom NBJ iz januara 1991. godine⁴⁵⁷ i Odlukom Vlade SFRJ iz aprila 1991. godine⁴⁵⁸ uvedena su dodatna ograničenja u pogledu podizanja deviza sa štednih računa, tako da su štediša za propisane namene mogle podići najviše 500 DEM odjednom, ili ukupno 1000 DEM mesečno.

U februaru 1992. godine devizna štednja podnosioca predstavke, koji je tada na računu imao 5.593,49 nemačkih maraka, 499,91 američkih dolara, 649 francuskih franaka i manju količinu švajcarskih franaka, funti sterlinga i austrijskih šilinga, prebačena je na novi račun u istoj banci koji je, takođe, bio zamrznut.

---

⁴⁵⁴ Ustav na Republika Makedonija, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 52/91.

⁴⁵⁵ Ustavni zakon za sprovođenje na Ustavot na Republika Makedonija, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 52/91.

⁴⁵⁶ “*Službeni list SFRJ*“ br. 66/85, 13/86, 71/86, 2/87, 3/88, 59/88, 85/89, 27/90, 82/90, 22/91, 96/91.

⁴⁵⁷ Odluka o načinu vođenja deviznog računa i deviznog štednog uloga domaćeg i stranog fizičkog lica, “*Službeni list SFRJ*“ br. 6/91, 30/91, 36/91 i 25/92.

⁴⁵⁸ Odluka o načinu na koji ovlašćene banke izvršavaju naloge za plaćanje domaćih fizičkih lica devizama sa njihovih deviznih računa i deviznih štednih uloga, “*Službeni list SFRJ*“ br. 28/91, 34/91, 64/91 i 9/92.

Krajem aprila 1992. godine usvojen je Zakon o preuzimanju deviznih depozita građana⁴⁵⁹ koji se nalaze na deviznim računima deponovanim kod NBJ. Makedonska vlada je, u skladu sa tim Zakonom preuzela obavezu da vrati deviznu štednju koju su građani položili u banke čije je sedište na makedonskoj teritoriji. Građanima je omogućeno da podignu ograničeni iznos svoje “stare devizne štednje,” a za preostali iznos predviđeno je da im država izda obveznice.

U maju 1993. godine makedonski parlament je doneo Zakon o garanciji za devizne depozite građana i za obezbeđenje sredstava i načinu isplate deviznih depozita u 1993. i 1994. godini.⁴⁶⁰ Ovim Zakonom stavljen je van snage Zakon o preuzimanju deviznih depozita građana koji se nalaze na deviznim računima deponovanim kod NBJ iz 1992. godine. S obzirom na to da je zemlja bila u teškoj ekonomskoj situaciji, Zakon je ograničio podizanje “stare devizne štednje” samo za svrhe predviđene tim Zakonom. Bilo je dozvoljeno podizanje 100 DEM u protivrednosti domaće valute, pod uslovom da vlasnik računa nije imao dovoljno sredstava za svoje egzistencijalne mesečne potrebe. Sredstva s deviznog računa su se, takođe, mogla podizati za medicinske svrhe, za potrebe venčanja, za plaćanje pogrebnih troškova, za plaćanje stipendija, za plaćanje poreza, carina, za kupovinu poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države, za kupovinu poljoprivrednih mašina i dr.

U julu 1992. godine podnosilac predstavke je Opštinskom sudu u Skoplju podneo tužbu protiv banke i tražio da mu isplati deviznu štednju sa zateznom kamatom. Njegova tužba je odbijena uz obrazloženje da su ta sredstva zamrznuta, a povlačenje “stare devizne štednje” sa računa bilo je moguće samo za kupovinu stambenog ili poslovnog prostora. Odlučujući o njegovoj žalbi Apelacioni sud je ukinuo prvostepenu presudu, i predmet vratio na ponovni postupak Opštinskom sudu u Skoplju.

Opštinski sud je opet odbio zahtev podnosioca predstavke, uz obrazloženje da je gospodin Trajkovski mogao „staru deviznu štednju“ iskoristiti za kupovinu stana ili poslovnog prostora ili za drugu svrhu predviđenu zakonom, ali on nije želeo da iskoristi nijednu od mogućnosti za

---

⁴⁵⁹ Zakon za prezemanje na deponiranje devizni vlogovi na građanite od strana na Republika Makedonija, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*” br. 26/92.

⁴⁶⁰ Zakon za garancija na Republika Makedonija za deponiranje devizni vlogovi na građanite i za obezbedivanje na sredstva i način za isplata na deponiranje devizni vlogovi na građanite vo 1993 i 1994., “*Služben vesnik na Republika Makedonija*” br. 31/93, 70/94, 65/95, 71/96.

podizanje novca sa svoga deviznog računa, koje su mu bile na raspolaganju. Podnosilac predstavke se dalje žalio Apelacionom sudu, koji je ovoga puta odbio njegovu žalbu.

Vrhovni sud je odlukom iz marta 1999. godine potvrdio presude nižih sudova i zaključio da su niži sudovi pravilno postupili, jer je zahtev podnosioca neosnovan. Zakonom je propisano za koje namene se može podizati "stara devizna štednja," a on nije tražio isplatu ni za jednu svrhu propisanu Zakonom.

U aprilu 2000. godine makedonski parlament je usvojio Zakon o načinu i postupku isplate deviznih depozita građana za koje je garant BJRM.⁴⁶¹ Donošenjem ovoga propisa prestao je da važi Zakon o garanciji za devizne depozite građana i za obezbeđenje sredstava i načinu isplate deviznih depozita u 1993. i 1994. godini, koji je donet 1993. godine. Na osnovu ovoga Zakona banke su konvertovale zamrznute štedne uloge u evre, u skladu sa kursom centralne nacionalne banke, tako da je podnosilac predstavke tada na svom računu imao iznos od 4.168,10 evra. U avgustu 2000. godine on je podigao 125,25 evra sa računa, a za preostali iznos je dobio državne obveznice. Predviđeno je da država otkup obveznica počne od 1. aprila 2002. godine. Obveznice su se mogle koristiti i za kupovinu hartija od vrednosti i koncesija, kupovinu akcija društvenih preduzeća, otkup društvenih stanova, kupovinu poljoprivrednog i građevinskog zemljišta i dr.

S obzirom na to da je krajem iste godine, država donela odluku o ranom otkupu obveznica koje dospevaju 2002. godine, podnosilac predstavke je po tom osnovu primio iznos od 256,21 evra.

Povodom predstavke gospodina Trajkovskog Vlada BJRM je dostavila Sudu svoja zapažanja u kojima je, pre svega, istakla prigovor da je predstavka imenovanog neprihvatljiva *ratione temoris*, te samim tim nije u nadležnosti Suda. Kako Vlada ističe, Konvencija je u BJRM stupilana snagu 10. aprila 1997. godine, a događaji koje navodi podnosilac predstavke odigrali su se pre toga datuma. Naime, njegova devizna štednja je zamrznuta po propisima SFRJ 1991. godine, a domaće zakonodavstvo kojim se reguliše izmirenje obaveza po tom osnovu usvojeno je, takođe, pre stupanja na snagu Konvencije u toj državi.

---

⁴⁶¹ Zakon za načinot i postapkata na isplatuvanje na deponiranite devizni vlogovi na građanite po koi garant e Republika Makedonija, "Služben vesnik na Republika Makedonija" br.32/00, 108/00, 4/02, 42/03.

Sud je izneo mišljenje da nije sporno da su događaji u ovom slučaju nastali pre stupanja na snagu Konvencije u BJRM 1997. godine, ali je poslednja sudska odluka u predmetu podnosioca predstavke pred domaćim sudom doneta 1999. godine. Osim toga, Vlada je i nakon stupanja na snagu Konvencije nastavila da donosi propise koji regulišu izmirenje obaveza po osnovu "stare devizne štednje" (npr. Zakon o načinu i postupku isplate deviznih depozita građana za koje je garant BJRM iz 2000. godine). S tim u vezi, Sud je naveo, da, iako su činjenice koje su nastajale posle stupanja na snagu Konvencije samo produžetak situacije koja već postoji od ranije, to ne može biti razlog da se isključi nadležnost Suda. Pošto je zaključio da se u ovom slučaju žalba podnosioca predstavke odnosi na kontinuiranu situaciju koja i dalje postoji, Sud je odbacio navedeni prigovor Vlade.

U vezi sa navodima podnosiocima predstavke koji se odnose na nemogućnost, odnosno ograničenje podizanja deviznih sredstava sa računa, Vlada je, pozivajući se na odredbu stava 2. člana 1. Protokola 1., istakla da te mere koje je država uvela predstavljaju kontrolu korišćenja imovine i da je takvo mešanje u imovinu podnosioca predstavke imalo legitiman cilj. Naime, bilo je neophodno očuvati likvidnost zemlje u teškoj ekonomskoj situaciji u kojoj se BJRM nalazila nakon proglašenja nezavisnosti, pri čemu je državni budžet bio nizak, a pitanje sukcesije SFRJ još nije bilo rešeno. Vlada je naglasila da su se preduzete mere odnosile na veliki broj štediša, a ne samo na podnosioca predstavke i da nije samo on podnosio taj teret. Uprkos lošoj ekonomskoj situaciji, država je zakonima donetim 1993. i 2000. godine imaoima "stare devizne štednje", ipak omogućila da podižu sa računa određene iznose deviznih sredstava i da tu štednju koriste za namene predviđene zakonom. Za preostala sredstva na računu izdate su obveznice, koje država treba da otkupi u 40 rata. Uzimajući u obzir sve te okolnosti, Vlada je ocenila da je postignuta pravična ravnoteža između individualnih prava podnosioca predstavke i javnog interesa da se zaštiti likvidnost državih sredstava.

Sud je, imajući u vidu tri pravila koja sadrži član 1. Protokola 1., utvrdio da radnje koje je država preduzimala, a koje su se odražavale na devizni štedni račun podnosioca predstavke, ne predstavljaju eksproprijaciju, s obzirom da nije bilo prenosa njegove imovine, tj. njegove štednje, niti je on bio potpuno lišen prava da istu koristi. On je "staru deviznu štednju" mogao koristiti za otkup društvenog stana, za kupovinu poslovnog prostora, ili je prodati drugom licu da je upotrebi

za otkup stana ili poslovnog prostora, za kupovinu akcija, kao i za druge namene predviđene zakonom. Njegovo pravo raspolaganja sredstvima jeste bilo znatno ograničeno, ali to su zahtevale okolnosti u kojima se država nalazila. Mišljenje Suda je da su upotrebljene mere predstavljale kontrolu korišćenja imovine i da se u ovom slučaju primenjuje stav 2. člana 1. Protokola 1., jer država ima pravo da donosi zakone koje smatra potrebnim kako bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom. Radi sprovođenja ekonomske politike, organi vlasti moraju imati široko polje slobodne procene, kako u pogledu sagledavanja problema koji zahtevaju mere kontrole, tako i u pogledu izbora mera koje treba sprovesti. Sud poštuje procenu domaćih vlasti o tome šta je opšti interes države u datom trenutku.

Po razmatranju ekonomske situacije u BJRM u godinama nakon proglašenja nezavisnosti, Sud je primetio da bi nekontrolisano podizanje deviznih depozita građana, negativno uticalo na likvidnost i ukupnu finansijsku politiku države. Zato se složio sa obrazloženjem Vlade da su mere, na koje se žalio podnosilac predstavke, imale legitiman cilj u javnom interesu.

Ispitujući da li je ostvarena pravična ravnoteža između potreba opšteg interesa zajednice i zahteva zaštite osnovnih individualnih prava pojedinca, Sud je procenjivao da li je podnosilac predstavke podneo nesrazmerno veliki teret zbog aktivnosti države u vezi sa "starom deviznom štednjom." U svetlu činjenica da podnosilac predstavke nije bio u potpunosti onemogućen da podiže novac sa zamrznutog deviznog računa i da je štednju mogao koristiti za razne svrhe precizirane zakonom, kao i činjenica da je on koristio mogućnost koju je pružao zakon i podigao određeni iznos deviza sa računa, a za preostali iznos dobio obveznice, koje je država delom već isplatila, Sud je našao da je postignuta pravična ravnoteža između opšteg interesa društva i prava na imovinu podnosioca predstavke i drugih lica koja su u istoj situaciji kao on. Takođe, mišljenja je da je država izabrala pogodna sredstva za postizanje legitimnog cilja. Iz svega što je utvrđeno u ovom slučaju, proizilazi da je predstavka očigledno neosnovana i da se mora odbaciti. Stoga, Sud je predstavku proglasio nedopuštenom.

U predmetu **Jeličić protiv Bosne i Hercegovine**⁴⁶² situacija se donekle razlikuje u odnosu na predmet *Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*.

Gospođa Ruža Jeličić, državljanka Bosne i Hercegovine, rođena 1953. godine, podnela je predstavku protiv Bosne i Hercegovine zato što pravosnažna presuda iz 1998. godine kojom se naređuje isplata njene "stare devizne štednje" nije izvršena. Ona je na svoj štedni račun kod Privredne banke Sarajevo, Osnovna banka Banjaluka (koja će kasnije postati samostalna i poslovati pod imenom: Banjalučka banka) polagala devize još od 1977. godine. Na kraju 1991. godine na deviznom računu je imala ukupno, zajedno sa kamatom, 235.924 DEM.

Bosna i Hercegovina je proglasila nezavisnost u martu 1992. godine, a u aprilu 1992. godine je preuzela od SFRJ zakonske garancije za devizna ulaganja.⁴⁶³ Uslovi i način ispunjavanja obaveza po osnovu preuzetih garancija trebalo je budu regulisani posebnim zakonom, a do tada podizanje devizne štednje nije bilo moguće. Podnositeljka predstavke je u narednim godinama više puta pokušavala podići svoj novac sa računa, ali banka je odbijala. Izuzetno, ipak je tokom 1992. i 1993. godine uspela da podigne ukupno 9.352 DEM. U oktobru 1997. godine podnela je tužbu protiv banke i zahtevala isplatu svoje "stare devizne štednje." Prvostepeni sud je u novembru 1998. godine presudio u njenu korist i naložio banci da joj isplati puni iznos uštedevine koja je u tom trenutku, zajedno sa kamatama, dostigla iznos od 300.169,00 DEM. Konstatujući da banka nije izjavila žalbu na tu presudu, prvostepeni sud je u februaru 1999. godine doneo rešenje o izvršenju presude. Međutim, kasnije je utvrđeno da je banka, ipak, uložila žalbu na presudu, ali Okružni sud je novembra 1999. godine tu žalbu odbio. Kako bi postigla izvršenje presude gospođa Jeličić je podnela prijavu Ombudsmanu, a on je istu prosledio Domu za ljudska prava⁴⁶⁴

---

⁴⁶² *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka 41183/02, presuda od 31. oktobra 2006. godine, izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?... Konačna odluka o prihvatljivosti od 15. novembra 2005. godine, dostupno na internet adresi: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/?id=170

⁴⁶³ Zakon o primjeni pravnih propisa SFRJ (Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni) "Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine" br. 2/92.

⁴⁶⁴ Ombudsman i Dom za ljudska prava su institucije osnovane u Bosni i Hercegovini na temelju Aneksa 6 - Sporazuma o ljudskim pravima, koji je deo Dejtonskog sporazuma iz 1995. godine. Strane ugovornice Sporazuma o ljudskim pravima su Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Ove institucije su osnovane sa ciljem da u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima svim građanima obezbede najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava, uključujući i prava priznata Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

Dom za ljudska prava je u januaru 2000. godine utvrdio da je zbog neizvršenja presude došlo do kršanja člana 1. Protokola 1. Konvencije i naložio Republici Srpskoj da bez odlaganja obezbedi potpuno izvršenje presude. Prvostepeni sud je u martu 2000. godine ponovo doneo rešenje o izvršenju pesude i prosledio ga Službi za platni promet Republike Srpske. Služba je odbila da izvrši presudu i sudski nalog vratila nadležnom sudu, pozivajući se na važeće propise⁴⁶⁵ kojima je sprečavano izvršenje ovakvih presuda posle maja 1996. godine.

Sa završetkom privatizacije Banjalučke banke, koja sada dobija ime Nova banjalučka banka, početkom 2002. godine, “stara devizna štednja“ gospođe Jeličić, kao i ostalih štediša, postala je javni dug Republike Srpske, što je propisano Zakonom o početnom bilansu u postupku privatizacije državnog kapitala u bankama.⁴⁶⁶ Ona je tada na računu imala iznos od 149.319,55 EUR. I dalje je trajala zabrana izvršenja sudskih presuda kojima se nalaže isplata “stare devizne štednja,“ a isto to su predviđali i propisi doneti u narednim godinama.⁴⁶⁷ Kako nije mogla podizati sredstva sa računa, niti se moglo očekivati izvršenje presude, podnositeljka predstavke je deo ušteđevine u iznosu od 10.225,84 EUR pretvorila u vaučere za kupovinu akcija, shodno Zakonu o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima,⁴⁶⁸ a zatim ih je prodala na sekundarnom tržištu za iznos od 4.400,00 EUR. Nakon toga, opet je deo ušteđevine iskoristila na isti način, pri čemu je iznos od 20.452,00 EUR pretvorila u vaučere i prodala ih za iznos od 8.749,00 EUR.

U aprilu 2006. godine Bosna i Hercegovina je, u skladu sa Zakonom o izmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje,⁴⁶⁹ od svojih entiteta preuzela dug “stare devizne štednje.“ Prema ovom Zakonu, za svrhu izmirenja obaveza Bosne i Hercegovine po osnovu računa stare devizne štednje, potrebno je bilo prethodno sprovesti postupak verifikacije potraživanja.

---

⁴⁶⁵Odluka o obustavljanju isplate stare devizne štednje, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br.10/96; Zakon o deviznom poslovanju, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 15/96, 10/97; Zakon o početnom bilansu u postupku privatizacije državnog kapitala u bankama, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 24/98, 70/01;

⁴⁶⁶Prema ovom Zakonu, obaveze banaka za “staru deviznu štednju“ tj. devizna sredstva uložena pre 31. decembra 1991. godine prenose se na Republiku Srpsku nakon okončanja postupka privatizacije banke.

⁴⁶⁷Zakon o odlaganju od izvršenja sudskih odluka na teret sredstava budžeta Republike Srpske po osnovu isplate naknade materijalne i nematerijalne štete nastale usljed ratnih dejstava i po osnovu isplate “stare devizne štednje,“ “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 25/02, 51/03; Zakon o privremenom odlaganju od izvršenja potraživanja iz budžeta Republike Srpske, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 110/03; Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 63/04, 47/06;

⁴⁶⁸“*Službeni glasnik Republike Srpske*” br. 24/98, 62/02, 38/03,65/03.

⁴⁶⁹“*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 28/06, 76/06, 72/07.

Tokom postupka pred Sudom u kojem je razmatrana dopuštenost predstavke, Vlada Republike Srpske je, imajući u vidu član 35. stav 2. tačka (b) Konvencije,⁴⁷⁰ osporavala prihvatljivost predstavke, navodeći da se postupak po istovetnom zahtevu podnositeljke već vodio pred Domom za ljudska prava Bosne i Hercegovine, a ova predstavka podneta Sudu ne sadrži nove odlučujuće činjenice. Prema Vladi, Dom za ljudska prava se može smatrati međunarodnim telom, čije su odluke, uglavnom, izvršavane. Podnositeljka predstavke je istakla da je Dom nadležan samo za slučajeve protiv Bosne i Hercegovine i njenih entiteta i da nema međunarodnu dimenziju u smislu člana 35. stav 2. tačka (b) Konvencije, pri čemu presuda čije je izvršenje ona tražila, i pored odluke Doma, još nije izvršena. Sud je, takođe, smatrao da Dom za ljudska prava nema međunarodni karakter, te da se postupci pred Domom mogu se tretirati kao domaći pravni lek i odbacio je prigovor vlade.

Na prigovor Vlade da podnositeljka predstavke nije iscpela sve domaće pravne lekove, jer je obraćanjem Domu za ljudska prava izgubila pravo da se žali Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, Sud je naveo da u slučaju postojanja više delotvornih i dostupnih pravnih lekova koji se mogu koristiti, pojedinac može upotrebiti pravni lek koji mu najviše odgovara. Prijava koju je podnositeljka predstavke podnela Domu, može se, po oceni Suda, smatrati delotvornim pravnim lekom, bez obzira što odluka Doma u ovom predmetu nije sprovedena. Iz tog razloga Sud nije usvojio ni ovaj prigovor vlade.

Vlada je tokom razmatranja dopuštenosti predstavke istakla i prigovor da se podnositeljka predstavke ne može smatrati žrtvom posle stupanja na snagu Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske⁴⁷¹ 2004. godine. Iako ni taj Zakon nije dozvoljavao izvršenje presuda koje naređuju isplatu “stare devizne štednje,” podnositeljka predstavke je mogla dobiti u domaćoj valuti iznos od 1000 konvertibilnih maraka (oko 511 evra) podeljen na četiri godišnje rate, a ostatak duga u državnim obveznicama, čime se njen problem sa “starom deviznom štednjom“ u potpunosti rešava. Povodom ovoga prigovora Sud je naglasio da se podnositeljka žalila na neizvršavanje pravosnažne presude domaćeg suda i da ona ostaje žrtva

---

⁴⁷⁰ Odredbom člana 35. stav 2. tačka (b) Konvencije je propisano da Sud proglašava nedopuštenim svaki pojedinačni zahtev podnet na osnovu člana 34. Konvencije, koji je već podnet nekoj drugoj međunarodnoj instanci radi ispitivanja, odnosno rešavanja, a ne sadrži nove relevantne činjenice.

⁴⁷¹ “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 63/04, 47/06;

kršenja Konvencije sve dok država ne potvrdi to kršenje i pruži odgovarajuću nadoknadu za to. Dom za ljudska prava je potvrdio da se radi o kršenju Konvencije i naredio izvršenje presude bez odlaganja, ali, niti je presuda izvršena, niti je podnositeljka predstavke dobila ikakvu nadoknadu. Stoga je Sud i ovaj prigovor Vlade odbio.

Vlada Republike Srpske je, dalje, konstatovala da je u ovom slučaju došlo do mešanja države u prava podnositeljke predstavke pošto je država donetim propisima onemogućila izvršenje presude, ali da je to bilo opravdano zato što je država bila u teškoj finansijskoj situaciji i takvo postupanje države je bilo neophodno radi zaštite javnog interesa. Vlada je, pored toga, istakla da je podnositeljka predstavke imala na raspolaganju neke mogućnosti da reši svoj problem. Mogla je da kupi privatizacijske vaučere i proda ih na sekundarnom tržištu, mogla je da deo štednje podigne u gotovini, a za preostali deo da dobije državne obveznice koje bi se isplaćivale u 10 godišnjih rata počev od 2025. do 2034. godine. Podnositeljka predstavke je na navode Vlade odgovorila da se ne može opravdati neizvršenje presude, jer su sudovima koji donose presude u Republici Srpskoj poznate sve bitne okolnosti, pogotovo finansijska situacija u državi. Ona, pored vlastitog novca koji je imala, a koji nije mogla podići sa računa zbog neizvršenja presude, nije mogla platiti svom sinu potrebnu medicinsku intervenciju u inostranstvu, usled čega je on izubio vid.

Sud je odbio i ovaj prigovor Vlade i predstavku proglasio dopuštenom.⁴⁷²

Prilikom rešavanja u meritumu, Sud je cenio dodatne primedbe koje su u svojim podnescima iznele i podnositeljka predstavke i Vlada Republike Srpske. Svoja zapažanja u pisanom obliku dostavilo je i Udruženje za zaštitu deviznih štediša Bosne i Hercegovine, koje je detaljno objasnilo istorijat problema “stare devizne štednje.”

Podnositeljka predstavke je, pozivajući se na princip vladavine prava, ponovo istakla da se nesprovođenje presude ne može opravdati nikakvim razlozima, dok je Vlada navela da sprovođenje sudskih odluka nije apsolutno, pogotovo kada se radi o presudi koja se odnosi na “staru deviznu štednju.” Naime, ta štednja predstavlja veliki deo javnog duga, a država je u teškoj ekonomskoj situaciji i nema dovoljno sredstava da podmiri sve obaveze, pa je, kako Vlada

---

⁴⁷² *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 41183/02, Konačna odluka o prihvatljivosti od 15. novembra 2005.g. Dostupno na internet adresi: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/?id=170

smatra, mešanje države u prava podnositeljke predstavke bilo sasvim opravdano i u skladu sa zakonom. U svom izlaganju Vlada je iznela opštu situaciju u vezi sa "starom deviznom štednjom," ne praveći razliku između onih štediša koji, kao gospođa Jeličić, imaju izvršnu presudu kojom se naređuje isplata njihove štednje i ostalih štediša koji takvu presudu nemaju. Napomenula je da podnositeljka predstavke ne bi ni mogla očekivati potpuno izvršenje presude, pogotovo u delu koji se odnosi na kamatu, jer se, shodno Zakonu o izmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje⁴⁷³ iz 2006. godine, obračunata i neisplaćena kamata nakon 1. januara 1992. godine stornira i vrši se novi obračun kamate po stopi od 0,5 % , što je znatno manje od kamate koju je dosudio domaći sud. Osim toga, prema navedenom Zakonu izmirenje obaveza od strane države ne može uslediti ukoliko se prethodno ne sprovede postupak verifikacije "stare devizne štednje," a podnositeljka predstavke to nije uradila, iako je bila obavezna, kao i sve ostale štediše.

Sud je odbio prigovore Vlade navodeći da je izvršavanje presude koju je doneo bilo koji sud sastavni deo sudskog postupka i predstavlja obavezu svake države koja se potpisivanjem Konvencije obavezala da će poštovati princip vladavine prava. Kao i u predmetu *Burdov protiv Rusije*,⁴⁷⁴ Sud je naglasio da loša finansijska situacija, odnosno nedostatak sredstava ne može biti izgovor za državu da ne izvrši presudu. U nekim situacijama, zbog nastupanja posebnih okolnosti može se opravdati kašnjenje u izvršenju presude, ali to ni u kojem slučaju ne sme uticati na suštinu prava. Gospođa Jeličić ima pravosnažnu presudu od 1998. godine, koja nije izvršena ni posle četiri godine pošto je Bosna i Hercegovina ratifikovala Konvenciju.⁴⁷⁵

Vlada je nastojala opravdati postupanje svoje države iznoseći stav da je u ovom slučaju presuda specifična jer se odnosi na "staru deviznu štednju" i nije prihvatljivo da se isplata izvrši samo podnositeljki predstavke, bez isplate i drugim štedišama, a isplata svim štedišama nije moguća, jer je dug visok, a finansijska situacija države nepovoljna.

Sud nije uvažio ni ovu primedbu Vlade. Mišljenje Suda je da je situacija podnositeljke predstavke, koja ima izvršnu presudu, bitno različita od ostalih štediša koji nemaju nikakvu presudu kojom se naređuje isplata njihove stare štednje. Sud je konstatovao da su presude u korist

---

⁴⁷³ "Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine" br. 28/06, 76/06, 72/07.

⁴⁷⁴ *Burdov v. Russia*, predstavka br. 59498/00, presuda od 7. maja 2002. godine, paragraf 35. Izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/

⁴⁷⁵ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju 12. jula 2002. godine.

štediša kojima se nalaže isplata njihove “stare devizne štednje,” inače, malobrojne. Prema podacima iz sudske prakse Doma za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, može se zaključiti da su ovi sudovi odlučivali u više od hiljadu slučajeva “stare devizne štednje,” a postoji samo pet pravosnažnih presuda kojima se naređuje isplata ove štednje. Sud je, takođe, izneo podatak da je zapaženo da u slučajevima “stare devizne štednje,” koji su tada bili u razmatranju pred Sudom, a pokrenuti su od strane više od 3750 lica, ima samo deset podnosilaca predstavki koji imaju pravosnažnu presudu kojom se naređuje isplata njihove “stare devizne štednje.” Sud smatra da se odlaganje izvršenja presude u predmetu ove podnositeljke predstavke ne može opravdati posebnim okolnostima, odnosno teškim ekonomskim stanjem privrede, jer isplata njene ušteđevine sa pripadajućom kamatom ne bi dovela do pogoršanja finansijske situacije u državi.

Sud je zaključio da ispoljena nespремnost, odnosno nemogućnost države da obezbedi izvršenje pravosnažne presude u korist podnositeljke predstavke predstavlja mešanje države u njeno pravo na mirno uživanje imovine i ne može se opravdati nikakvim razlozima. Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1., kao i člana 6. Konvencije i naložio odgovornoj državi da podnositeljki predstavke plati odštetu koja se sastoji od glavnog duga, neisplaćene kamate i sudskih troškova u ukupnom iznosu od 163.460 EUR, kao i iznos od 4.000 EUR na ime nematerijalne štete.

Iako je u ovom predmetu došao je do izražaja stav Suda kojim se naglašava jedan od osnovnih principa vladavine prava da se pravosnažne presude moraju sprovođiti, u predmetu **Molnar Gabor protiv Srbije**,⁴⁷⁶ sa vrlo sličnim činjeničnim stanjem, odgovor Suda je, međutim, bio drugačiji.

Podnosilac predstavke Ištvan Molnar Gabor, rođen 1926. godine, državljanin Srbije sa prebivalištem u Subotici, žalio se Sudu da država, koja je u vreme podnošenja predstavke imala naziv: Državna Zajednica Srbija i Crna Gora, stalno odbija da mu isplati svu njegovu “staru deviznu štednju,” odnosno neće da izvrši pravosnažnu presudu koju je domaći sud doneo u njegovu korist.

---

⁴⁷⁶ *Molnar Gabor protiv Srbije*, predstavka br. 22762/05, presuda od 8. decembra 2009. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

On je imao deviznu štednju u subotičkoj filijali Vojvođanske banke, čije je sedište u Novom Sadu. Pokušavao je da podigne svoj novac 1991. godine, ali nije uspeo jer ga je banka odbila. U julu 1993. godine podneo je tužbu protiv banke i tražio isplatu njegovu devizne štednju sa pripadajućom kamatom. Opštinski sud u Subotici je doneo delimičnu presudu u korist podnosioca predstavke i naložio banci da mu isplati deviznu štednju koja je iznosila 15.584,41 DEM i troškove postupka. U postupku po žalbi, Okružni sud u Subotici je potvrdio prvostepenu presudu i još odredio da, pored glavnog duga od 15.584,41 EUR, banka treba da plati i kamatu na taj iznos. Vrhovni sud Srbije je u oktobru 1996. godine potvrdio presudu Okružnog suda.

Gospodin Molnar Gabor je u nekoliko navrata 2001. godine podnosio predloge Opštinskom sudu u Subotici tražeći izvršenje presude, ali je sud odbio njegove predloge za izvršenje sa obrazloženjem da je Zakonom o izmirenju obaveza po osnovu devizne štednje građana⁴⁷⁷ propisano da se svi sudski postupci za izvršenje, radi naplate "stare devizne štednje" moraju obustaviti. Osim navedenog, ovim Zakonom predviđeno je da sva devizna štednja uložena kod ovlašćenih banaka pre 18. marta 1995. godine, postaje javni dug, koji bi država bila obavezna da izmiri do 2012. godine, isplatom određenih iznosa zajedno sa kamatom i prema određenoj dinamici. Ovaj Zakon stavljen je van snage donošenjem Zakona o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po osnovu devizne štednje građana,⁴⁷⁸ kojim je produžen rok isplate "stare devizne štednje," kao dela javnog duga, do 2016. godine. Osim dinamike isplate, promenjeni su i iznosi, sa kamatom, koji se godišnje isplaćuju štedišama. Predviđeno je, takođe, da štediša mogu svoje devizne depozite iskoristiti za kupovinu državnih obveznica koje će prodati bankama, drugim licima ili na berzi, pri čemu takva prodaja ne podleže oporezivanju, ili ih upotrebiti za plaćanje poreza, za kupovinu državne imovine, za učešće u privatizaciji državnih preduzeća i banaka, ili za plaćanje troškova lečenja do određenog iznosa, kupovinu lekova i plaćanje pogrebnih troškova. Zakonom je ponovo propisano da se obustavljaju svi sudski postupci radi naplate "stare devizne štednje" ukuljučujući i postupke radi izvršenja.

Devizna štednja podnosioca predstavke pretvorena u javni dug, prema izveštaju banke iz 2004. godine, iznosila je 8.740,18 EUR. U narednom periodu njemu je u nekoliko rata isplaćeno 2088,18 EUR, tako da je dug države smanjen i 2007. godine je iznosio 6.652 EUR.

---

⁴⁷⁷ "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije" br. 59/98, 44/99, 53/01.

⁴⁷⁸ "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije" br. 36/02.

Sud je odlučio da istovremeno razmatra dopuštenost i osnovanost predstavke, s tim što je pritužbe ponosioca predstavke cenio i prema članu 6. stav 1. Konvencije, kao i prema članu 1. Protokola 1.

U svom izlaganju, nastojeći da predstavku prikaže kao nedopuštenu, Vlada Srbije je navela da je predstavka nekompatibilna *ratione temporis*, jer su i sporna presuda, kao i propisi o "staroj deviznoj štednji" doneti pre nego je Srbija ratifikovala Konvenciju,⁴⁷⁹ dok je podnosilac predstavke tvrdio da se njegova predstavke odnosi na situaciju koja i dalje traje, pošto presuda kojom se naređuje isplata štednje još nije izvršena. Sud je odbio ovaj prigovor Vlade jer njegov stav bio da su pitanja trajnosti povreda i dejstvo primenjenih zakona povezana sa ocenom osnovanosti pritužbi iznetih u predstavci i da je, stoga, celishodno da se istovremeno raspravljaju pitanja dopuštenosti i osnovanosti predstavke.

Nadalje, Vlada je iznela da podnosilac predstavke nije iscrpeo sva pravna sredstva kako bi postigao izvršenje presude. On je imao pravosnažnu presudu od 1996. godine i trebao je tražiti da se izvrši pre stupanja na snagu propisa koji su sprečavali izvršenje, a on je to propustio. Prema mišljenju Suda, podnosilac predstavke koji je imao pravosnažnu presudu mogao je tražiti izvršenje bilo kada u proteklom periodu, što je i učinio 2001. godine, tako da razlozi koje je vlada iznela ne stoje. Na tvrdnje Vlade da je podnosilac predstavke tražio izvršenje samo putem uplate dosuđenog iznosa na njegov račun u banci, a nije iskoristio mogućnosti koje je nudio zakon da traži isplatu štednje na drugačiji način, Sud je odgovorio da ni ovi navodi nisu osnovani. Ovde je u pitanju neizvršavanje presude, a sa donošenjem propisa koji sprečavaju izvršenje presuda počev od 1998. godine, promena sredstava izvršenja postaje potpuno nebitna, jer nijedno izvršenje nije bilo moguće. Prigovor Vlade da podnosilac predstavke nije pokrenuo poseban parnični postupak za naknadu štete, Sud je odbio uz obrazloženje da je kroz praksu u ranijim predmetima koji se odnose na Republiku Srbiju već utvrdio da je ovo sredstvo nedelotvorno. Imajući u vidu da Vladini prigovori nisu bili utemeljeni, Sud je našao da predstavka nije očigledno neosnovana i da ne postoje razlozi nedopuštenosti.

Prilikom razmatranja osnovanosti predstavke Vlada je istakla da je država bila primorana da donosi zakone kojima je sprečavano izvršenje presuda koje se odnose na "staru deviznu štednju".

---

⁴⁷⁹ Srbija je ratifikovala Konvenciju 3. marta 2004. godine.

Redovna isplata po zahtevu štediša nije bila moguća, kao ni prinudno izvršenje presuda i prenos sredstava na račune štediša, jer je obim štednje bio veliki, a država u teškoj privrednoj krizi, pa budžet ne bi mogao izdržati tolake isplate. Kako bi se održao neophodan stepen finansijske stabilnosti i zaštitio javni interes doneti su propisi koji predviđaju isplatu štednje u ratama u određenom vremenskom periodu, pri čemu to ni podnosiocu predstavke, ni ostalim štedišama ne predstavlja prekomeran teret koji ne bi mogli izdržati.

Sud je, imajući u vidu odredbe člana 1. Protokola 1., naglasio da države imaju pravo da propisuju mere koje smatraju neophodnim kako bi vršile kontrolu korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom, a državni organi moraju imati široko polje slobodne procene u određivanju problema prema kojima se sprovodi kontrola i u određivanju najpogodnijih mera. Sud poštuje procenu domaćih vlasti o tome šta je opšti interes, osim ako ta procena nije očigledno bez osnova.

Povodom tvrdnji podnosioca predstavke da je zbog odbijanja države mu isplati “staru deviznu štednju” i da izvrši presudu došlo do povrede njegovog prava na mirno uživanje imovine, Sud je napomenuo da se prethodno mora utvrditi da li se ovde radi o imovini u smislu značenja koje podrazumeva Konvencija. Imovina može biti postojeća imovina, kao i potraživanje u vezi sa kojim podnosilac predstavke ima opravdano očekivanje da će se realizovati i da će po tom osnovu steći delotvorno uživanje imovinskog prava. Postojanje samo nade da će se priznati imovinsko pravo koje nije moguće efikasno ostvariti ne može se smatrati imovinom. U vreme kad je Srbija ratifikovala Konvenciju 2004. godine, podnosilac predstavke, praktično, više nije mogao da traži sudsko izvršenje, niti je mogao imati opravdana očekivanja da će mu biti omogućeno da dobije odjednom sav iznos devizne štednje. S obzirom da je propisima donetim pre stupanja na snagu Konvencije u Srbiji, sprečeno izvršenje presude, koja je na taj način izgubila svojstvo izvršnosti, Sud je smatrao da ovde nije u pitanju povreda koja i dalje traje, kako je isticao podnosilac predstavke, pošto on više nije imao trajno pravo na izvršenje.

Sud je ceneći svrsishodnost i proporcionalnot preduzetih državnih mera, uzeo u obzir navode Vlade u vezi sa teškom ekonomskom situacijom države i zaključio da je donetim zakonima koji utvrđuju povraćaj “stare devizne štednje” u ratama, prema propisanoj dinamici i to svim štedišama čija je štednja pretvorena u javni dug, postignuta pravična ravnoteža između zahteva

opšteg interesa društva i zahteva zaštite imovinskih prava podnosioca predstavke, kao i svih štediša koji su u istoj situaciji kao i on.

Sud je većinom glasova odlučio da u ovom slučaju nije došlo do povrede člana 1. Protokola 1., a ni člana 6. stav 1. Konvencije.

Iako se činjenično stanje u ovom predmetu u velikoj meri podudara sa stanjem u predmetu *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, a i zakonodavstvo odgovornih država doneto povodom "stare devizne štednje" je veoma slično, Sud nije doneo istu odluku u oba predmeta.

Tokom razmatranja okolnosti svakog pojedinačnog slučaja i utvrđivanja da li je došlo do mešanja države u pravo na mirno uživanje imovine i povrede prava, Sud polazi od tri pravila sadržana u članu 1. Protokola 1., kao i osnovnih načela: zakonitosti, legitimnog cilja i pravične ravnoteže. Primenjujući te principe Sud ceni situaciju, odnosno stepen uplitanja države u prava pojedinaca i razmere tereta koju su zbog toga podneli. Pre svega, ocenjuje da li je uplitanje države u mirno uživanje imovine bilo zakonito i da li je imalo legitiman cilj koji odgovara javnom interesu, pri čemu uzima u obzir društveno-političke, ekonomske i socijalne prilike u državi. Sud ostavlja državama široko polje procene i poštuje odluke zakonodavca o tome šta je u javnom interesu. Sud posebno odmerava da li je postignuta pravična ravnoteža između zahteva zaštite javnog interesa i zahteva zaštite prava pojedinaca. Za postizanje pravične ravnoteže potreban je razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se želi postići merama koje preduzima država. Stoga, Sud utvrđuje da li je usled delovanja države, donošenjem zakona ili preduzimanjem drugih mera, pojedinac morao podneti nesrazmeran i preteran teret. Pri tome, Sud ceni karakter sredstava koje je država koristila, eventualnu mogućnost primene drugih mera koje manje pogađaju pojedinca, ali i ponašanje pojedinca u takvoj situaciji.

Ako uporedimo predmete *Molnar Gabor protiv Srbije* i *Trajkovski protiv Makedonije*, primetićemo da postoji razlika kako u činjeničnom stanju, tako i u pogledu unutrašnjeg zakonodavstva dvaju država, jer niti je gospodin Trajkovski imao izvršnu presudu u svoju korist, niti je makedonskim propisima sprečavano izvršenje pravosnažnih presuda kojima se nalaže isplata devizne štednje štedišama. Ono što je slično je da su u obe države zakoni predviđali isplatu štednje u ratama, kao i neke mogućnosti da se ta štednja iskoristi na drugi način, npr. za otkup društvenih stanova i sl. Ipak, Sud je doneo istu odluku u oba navedena predmeta. U

predmetu *Molnar Gabor protiv Srbije*, Sud je ceneći navode Vlade o finansijskoj situaciji u državi i potrebu donošenja zakona koji onemogućavaju isplatu “stare devizne štednje,” odnosno sprovođenje sudskih presuda kojima se naređuje isplata te štednje, zaključio da je država u situaciji u kojoj se nalazila preduzimala mere koje su imale legitiman cilj u opštem interesu, a to je očuvanje finansijske stabilnosti i likvidnosti države. Mere koje su preduzete, po mišljenju Suda, predstavljale su pogodno sredstvo za postizanje toga cilja. Isto tako je i u predmetu *Trajkovski protiv Makedonije* Sud, imajući u vidu tešku ekonomsku situaciju u BJRM, ocenio da su mere koje je makedonska država primenjivala radi rešavanja “stare devizne štednje” imale legitiman cilj u opštem interesu i bile su odgovarajuće sredstvo za ostvarenje toga cilja. Iako im nisu mogli biti u celosti isplaćeni njihovi devizni depoziti, Sud je našao da ni gospodin Trajkovski, ni gospodin Molnar Gabor nisu podneli preveliki teret zbog mera koje su njihove države preduzimale, jer je predviđeno da im se štednja isplaćuje u ratama, a imali su na raspolaganju i druge mogućnosti da tu štednju iskoriste. Time je prema shvatanju Suda u oba slučaja postignuta pravična ravnoteža između zahteva očuvanja opšteg interesa i zahteva zaštite pojedinačnog interesa, te je u oba predmeta doneo istu odluku da nije bilo povrede člana 1. Protokola 1.

Međutim, situacija u kojoj se nalazila gospođa Jeličić, bila je drugačija i to zbog iznosa devizne štednje koju je ona posedovala. Gospođa Jeličić je imala daleko veći devizni iznos na svom računu, nego gospodin Trajkovski i gospodin Molnar Gabor. Ona je u više navrata delove svoje štednje koristila, shodno zakonskim predlozima, za kupovinu privatizacijskih vaučera koje je, zatim, prodavala na sekundarnom tržištu za nižu cenu od nominalne vrednosti, jer joj je novac bio neophodan za plaćanje troškova lečenja sina, pri čemu je bila na gubitku. Ni gospodin Trajkovski, ni gospodin Molnar Gabor nisu koristili svoju uštedevinu prema zakonskim mogućnostima koje su imali na raspolaganju. Teret koji je zbog neizvršenja presude, odnosno usled mešanja države u njeno pravo na mirno uživanje imovine, podnela gospođa Jeličić prekomeran je i nesrazmeran zahtevu zaštite opšteg interesa, a daleko je veći od tereta koji su trpeli gospodin Trajkovski i gospodin Molnar Gabor. Delovanjem države u slučaju Jeličić nije postignuta razuman odnos proporcionalnosti između potrebe da se zaštiti cilj u javnom interesu i potrebe da se zaštite osnovna prava pojedinca. Sagledavajući sve okolnosti, postupanje država i

ponašanje pojedinaca, kao i težinu situacije koja je pogađala podnosiocima predstavki u ovim slučajevima, zapaža se da postoji razlika, a ta razlika je mogla dovesti do različite odluke Suda.

Nekoliko sudija koji nisu bili saglasni sa odlukom Suda u predmetu *Molnar Gabor protiv Srbije*, izneli su svoj stav u Zajedničkom izdvojenom mišljenju. Polazeći od odlučujuće činjenice da država nije izvršila pravosnažnu presudu kojom se naređuje isplata devizne štednje podnosiocu predstavke, napomenuli su da razlozi na koje se poziva država, kao što su nemanje sredstava i nepovoljna finansijska situacija, ne mogu biti opravdanje za nesprovođenje sudskih presuda. Kao što je Sud više puta naglasio,⁴⁸⁰ u određenim okolnostima se može tolerisati zakašnjenje u izvršenju presude, ali to zakašnjenje ne sme biti takvo da ugrožava suštinu prava. Za njih je neizvršenje pravosnažne sudske presude potpuno neopravdano i predstavlja mešanje države u pravo na mirno uživanje imovine, u smislu prvog stava člana 1. Protokola 1. Takođe, mišljenja su da se ovde radi o situaciji koja traje i posle ratifikacije Konvencije od strane Srbije, odnosno da je produžetak postojeće situacije, imajući u vidu da podnosilac predstavke nije bio u mogućnosti da realizuje izvršenje presude još od 1998. godine, a to traje i dalje. Na kraju su istakli da se prilikom odlučivanja u ovom predmetu Sud nije rukovodio sopstvenim principom poštovanja doslednosti sudske prakse. Prema njihovom viđenju, presuda u predmetu *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine* obavezujuća je u ovom slučaju kao glavni precedent. Činjenično stanje u oba predmeta je isto i ne mogu se pronaći razlozi zbog kojih je Sud trebao odstupiti od prethodne prakse i doneti drugačiju presudu.

Pozivajući se na presudu donetu u slučaju *Molnar Gabor protiv Srbije*, Sud je i u predmetu **Nikač protiv Srbije**⁴⁸¹ zaključivao na sličan način. Podnosilac predstavke, Gavriilo Nikač, crnogorski državljanin sa prebivalištem u Tivtu, žalio se da je povređeno njegovo pravo iz člana 1. Protokola 1. zbog neizvršenja pravosnažne presude donete u njegovu korist 1992. godine, kojom se naređuje isplata njegove stare devizne štednje, sa kamatom i sudskim troškovima.

Podnosilac predstavke je imao “staru deviznu štednju“ kod Beogradske banke – Glavne filijale Slavija banke u Beogradu, u iznosu od 26.526,42 USD, 270,29 DEM i 324,06 ATS. Pošto je banka odbila da mu isplati štednju, on je podneo tužbu Prvom opštinskom sudu u Beogradu, koji

⁴⁸⁰ *Burdov v. Russia*, predstavka br. 59498/00, presuda od 7. maja 2002. godine, paragraf 35.

⁴⁸¹ *Nikač protiv Srbije*, predstavka br. 17224/03, odluka od 17. maja 2011. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

je presudio da mu banka isplati navedene iznose, zajedno sa pripadajućom kamatom i sudskim troškovima. Okružni sud je potvrdio ovu presudu i ista je postala pravosnažna septembra 1992. godine. Banka nije postupila po presudi, pa je podnosilac predstavke pokrenuo izvršni postupak pred sudom, koji je juna 1993. godine doneo rešenje o izvršenju. Podnosilac je više puta tražio izvršenje presude i obraćao se Vladi Savezne Republike Jugoslavije, Narodnoj banci Jugoslavije i Vladi Republike Srbije. Međutim, nije postigao izvršenje presude jer je propisima Republike Srbije donetim devedesetih godina dvadesetog veka, zatim 2001. i 2002. godine⁴⁸² određeno da se svi sudski postupci, uključujući i izvršne postupke radi isplate “stare devizne štednje,” obustavljaju. Ovim propisima je utvrđeno, takođe, da se devize deponovane kod jednog broja banaka, uključujući i Slaviju banku, pre 18. marta 1995. godine, pretvaraju u javni dug države i u tom smislu utvrđeni su rokovi za isplatu štednje u ratama i iznosi koji se trebaju isplaćivati štedišama. Javni dug je, shodno zakonodavstvu, trebao da bude javni dug Srbije, odnosno Crne Gore, srazmerno ukupnom iznosu štednje građana čije je prebivalište na teritoriji ovih republika.

Posle proglašenja samostalnosti, juna 2006. godine, Crna Gora je donela sopstvene zakone⁴⁸³ koji regulišu povraćaj devizne štednje koju su pojedinci, čije je prebivalište u Crnoj Gori, položili kod ovlašćenih banaka izvan Crne Gore.

Podnosilac predstavke, svoju predstavku Sudu je podneo za vreme postojanja Državne Zajednice Srbija i Crna Gora⁴⁸⁴ i usmerio je protiv Srbije kao odgovorne države. On je nije preformulisao, odnosno preusmerio protiv Crne Gore nakon proglašenja crnogorske nezavisnosti, niti kad je Crna Gora donela svoje propise prema kojima je, kao svoj javni dug, preuzela štednju koju su pojedinci koji imaju prebivalište u Crnoj Gori deponovali kod banaka izvan Crne Gore, kao što je Slavija banka. Vlada Srbije je, stoga, prilikom razmatranja dopuštenosti predstavke pred Sudom

---

⁴⁸² Zakon o izmirenju obaveza po osnovu devizne štednje građana, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 59/98, 44/99, 53/01; Zakon o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po osnovu devizne štednje građana, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 36/02.

⁴⁸³ Zakon o isplati devizne štednje građana položene kod ovlašćenih banaka sa sjedištem van Crne Gore, “*Službeni list Republike Crne Gore*“ br. 81/06, 20/09.

⁴⁸⁴ Državna zajednica Srbija i Crna Gora je pravna naslednica Savezne Republike Jugoslavije i formirana je usvajanjem Ustavne povelje 4. februara 2003. godine. Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, “*Službeni list Srbije i Crne Gore*” br. 1/03.

iznela prigovor da je predstavka nekompatibilna *ratione temporis*, odnosno *ratione personae* i da podnosilac nije ispeo sva delotvorna domaća pravna sredstva.

Sud je bio mišljenja da nema potrebe da se razmatraju ove primedbe Vlade, jer su pritužbe podnosioca predstavke očigledno neosnovane. Naime, podnosilac predstavke je označio jedino Srbiju kao odgovornu državu i žalio se samo zbog neizvršenja presude iz 1992. godine. On se nije žalio na način kako su države uredile pretvaranje štednje u javni dug, niti na isplatu štednje u ratama tokom dužeg vremenskog perioda. Razmatrajući pravna pitanja u ranijim predmetima sa sličnim činjeničnim stanjem, pre svega *Molnar Gabor protiv Srbije*, kao i *Ribić protiv Srbije*⁴⁸⁵ Sud je našao da podnosioci predstavki u ovim predmetima nisu imali izvršne naslove koji bi im omogućili da traže sudsko izvršenje presuda donetih u njihovu korist. S obzirom da je prema zakonima Srbije donetim u periodu od 1998. do 2002. godine zabranjeno izvršenje presuda podnosioca predstavki kojima se nalaže isplata njihove “stare devizne štednje,” to su te presude izgubile dejstvo izvršnosti i pre nego je Srbija ratifikovala Konvenciju, 3. marta 2004. godine. Takav je i slučaj i sa presudom donetom u korist gospodina Nikača. Presuda je postala pravosnažna 1992. godine, ali je kasnijim propisima poništeno njegovo pravo da traži izvršenje iste. Iz tog razloga, Sud je smatrao da se zaključci koje je doneo u predmetima *Molnar Gabor protiv Srbije* i *Ribić protiv Srbije* mogu primeniti i na ovaj slučaj, te je doneo odluku kojom je predstavku proglasio nedopuštenom.

Sve države naslednice SFRJ suočile su se problemom “stare devizne štednje,” ali uprkos nastojanjima da putem zakonodavstva ili drugim merama nađu pogodan izlaz iz te situacije, u nekim državama takvi napori nisu urodili plodom. O tome svedoči veliki broj predstavki kojima su se štetiše, nezadovoljne donetim propisima ili postupanjem domaćih vlasti, obratile Sudu.

Ogroman broj predstavki štetiša iz Bosne i Hercegovine ukazivao je da ta država nije na zadovoljavajući način odgovorila na problem “stare devizne štednje” i nametnuo je potrebu sistemskog rešavanja takve situacije. Delujući u tom pravcu, Sud je u predmetu **Suljagić protiv Bosne i Hercegovine**⁴⁸⁶ doneo presudu koja ima karakteristike pilot-presude i naznačio šta treba

⁴⁸⁵ *Ribić protiv Srbije*, predstavka br. 16735/02, odluka od 14. decembra 2010. godine.

⁴⁸⁶ *Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 27912/02, presuda od 3. novembra 2009. godine, konačna odluka o prihvatljivosti od 20. juna 2006.g., Izvor: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/?id=170

država da preduzme kako bi se sprečilo dalje kršenje člana 1. Protokola 1. i zaštitila prava velikog broja građana.

Podnosilac predstavke, Mustafa Suljagić, državljanin Bosne i Hercegovine, sa prebivalištem u Srebreniku, imao je deviznu štednju kod Privredne banke Sarajevo - Osnovne banke u Tuzli. Prilikom sprovođenja bankarskih reformi u SFRJ, početkom devedesetih godina XX veka, banka se osamostalila i postala je Tuzlanska banka. Nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine 1. marta 1992. godine, na njenoj teritoriji je počeo građanski rat, tokom kojeg je Bosna i Hercegovina, shodno Uredbi sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni,⁴⁸⁷ preuzela garancije za "staru deviznu štednju" od SFRJ. Na osnovu zakona donetih 1993. i 1994. godine⁴⁸⁸ sve komercijalne banke u Bosni i Hercegovini, pa tako i Tuzlanska banka, su nacionalizovane. Dok je trajao građanski rat, propisi⁴⁸⁹ su omogućavali raspolaganje "starom deviznom štednjom," ali samo u izuzetnim slučajevima.

Ratna dejstva na području Bosne i Hercegovine prestala su potpisivanjem Dejtonskog sporazuma, kojim je utvrđeno pravno postojanje države Bosne i Hercegovine, sastavljene od dva entiteta - Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Svaki entitet je, shodno svojim potrebama i mogućnostima, vlastitim propisima uredio dalje korišćenje devizne štednje. Raspolaganje "starom deviznom štednjom" u oba entiteta je bilo vrlo ograničeno.

Kako bi uspešno sprovela privatizaciju banaka, Federacija Bosna i Hercegovina je na osnovu Zakona o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije⁴⁹⁰ u novembru 1997. godine preuzela svu odgovornost za "staru deviznu štednju" iz lokalnih banaka, s tim da je odgovornost u pogledu svih banaka prenetu istovremeno. Građani Federacije nisu mogli podizati štednju sa deviznih računa, ali su mogli ta sredstva upotrebiti za otkup društvenih stanova u

⁴⁸⁷ "Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine" br. 2/92.

⁴⁸⁸ Zakon o prenosu sredstava društvene u državnu svojinu, "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 4/93, 29/94, 31/94, 9/95, 19/95, 8/96, 20/98; Zakon o pretvorbi društvene svojine, "Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine" br. 33/94

⁴⁸⁹ Odluka o uslovima i načinu isplate dinara po osnovu definitivne prodaje devizne štednje domaćih fizičkih lica i korišćenja deviza sa deviznih računa i deviznih štednih uloga domaćih fizičkih lica za potrebe liječenja i plaćanja školarine u inostranstvu, "Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine" br. 4/93; Odluka o uslovima i načinu davanja kratkoročnih kredita bankama na osnovu definitivne prodaje deponovane devizne štednje građana i efektivno prodatih deviza od strane građana, "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 10/93, 2/94.

⁴⁹⁰ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 27/97, 8/99, 45/00, 32/01, 27/02, 57/03, 44/04, 79/07.

kojima su živeli i za kupovinu nekih državnih preduzeća. Federacija Bosne i Hercegovine je 2004. godine usvojila novo zakonodavstvo kojim se obavezala da će isplatiti “staru deviznu štednju“ u domaćim bankama u tom entitetu, bez obzira na državljanstvo ulagača.⁴⁹¹

I Republika Srpska je, isto tako, preuzela punu odgovornost za “staru deviznu štednju“ koja je uložena kod komercijlnih banaka čije je sedište u tom entitetu, a odgovornost je prenošena pojedinačno za svaku banku nakon njene privatizacije. Proces privatizacije banaka u Republici Srpskoj je završen 31. decembra 2002. godine. Građani u Republici Srpskoj svoju “staru deviznu štednju“ su mogli koristiti, kao i u Federaciji, za kupovinu društvenih stanova u kojima su živeli i za kupovinu nekih društvenih preduzeća.

U decembru 2005. godine Ustavni sud Bosne i Hercegovine ocenjujući usaglašenost entitetskih propisa sa Ustavom, zaključio je da konstitutivne jedinice Bosne i Hercegovine nemaju jurisdikciju da donose zakone koji se odnose na “staru deviznu štednju“ i njihove zakone je proglasio ništavim. Istovremeno je naložio da se pitanje “stare devizne štednje“ reguliše na državnom nivou.

Gospodin Suljagić je nekoliko puta bezuspešno pokušavao da podigne svoju ušteđevinu, koja je prema proceni nadležne institucije za verifikaciju “stare devizne štednje“ krajem 2006. godine iznosila 269.275,21 KM (oko 131.000,00 EUR). Kako nije mogao doći do svoje štednje, on je, kao i nekoliko stotina drugih štediša, podneo prijavu Domu za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Komisija za ljudska prava, pravni sledbenik Doma za ljudska prava,⁴⁹² i u ovom slučaju je utvrdila isto što je utvrđeno i u drugim slučajevima, da tada važeći zakoni kojima se uređuje korišćenje “stare devizne štednje“ nisu u skladu sa članom 1. Protokola 1. jer ne uspostavljaju pravičnu ravnotežu između opšteg interesa i individualnih prava štediša. Zbog ovih odluka Komisije i naloga Ustavnog suda da se jednoobrazno uredi pitanje “stare devizne štednje“ na nivou države, Bosna i Hercegovina je u aprilu 2006. godine donela Zakon o izmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje.⁴⁹³

---

⁴⁹¹ Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 66/04, 49/05, 35/06, 31/08, 32/09, 65/09.

⁴⁹² Dom za ljudska prava uspostavljen Sporazumom o ljudskim pravima 14. decembra 1995. godine, zamenjen je Komisijom za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine 31. decembra 2003. godine.

⁴⁹³ “*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*” br. 28/06.

Ovim Zakonom je donekle izmenjena situacija. Podnosilac predstavke je imao pravo da do kraja 2007. godine sa svoga računa podigne iznos od 500 EUR, a da mu se za preostali deo devizne štednje izdaju državne obveznice. Iako je došlo do promena, podnosilac predstavke je tvrdio da donošenjem ovoga Zakona nije postignuta pravična ravnoteža između relevantnih interesa i nije prestalo kršenje člana 1. Protokola 1. Naveo je da prema tom Zakonu on, osim početne isplate od 500 EUR, nema pravo na druge isplate u gotovini, a državne obveznice koje treba da primi tek 2015. godine moći će da proda, najverovatnije, po znatno manjoj ceni od njihove nominalne vrednosti. On se, takođe, žalio i na propisanu kamatnu stopu koja je za period od 1. januara 1992. godine do 15. aprila 2006. godine iznosi 0,5%. Uz to je naveo da taj Zakon ničim ne garantuje da će sva potrebna sredstva biti blagovremeno obezbeđena.

Vlada je u svom odgovoru na pritužbe podnosioca predstavke navela da je sporni zakon donet u saradnji sa Međunarodnim monetarnim fondom i da predstavlja najbolje moguće rešenje u tom trenutku, pogotovo ako se ima vidu da je iznos javnog duga veći od milijardu evra. Priznala je da postoji početno kašnjenje u isplati, ali da su preduzete sve mere da bi se buduće isplate obezbedile na vreme. U vezi sa prigovorom podnosioca predstavke koji se odnosi na kamatnu stopu koja se ima primeniti u naznačenom periodu od 1. januara 1992. godine do 15. aprila 2006. godine, Vlada je izjavila da je takva stopa u skladu sa prosečnom kamatnom stopom koja se primenjuje na kratkoročne štedne uloge u istom periodu.

Sud je napomenuo da ovaj slučaj treba razmatrati u svetlu trećeg pravila sadržanog u samom članu 1. Protokola 1. koje predviđa da države imaju pravo da vrše kontrolu korišćenja imovine u skladu sa opštim interesima. Prilikom analiziranja mora se poći od osnovnih načela koja podrazumevaju da svako mešanje države u mirno uživanje imovine mora biti zakonito i imati legitiman cilj u javnom interesu, a zatim proceniti da li je delovanjem države poštovano i načelo "pravične ravnoteže," odnosno da li je uspostavljen srazmeran odnos između cilja koji se želi postići i sredstava koja se koriste za postizanje toga cilja. Kod utvrđivanja da li je postignuta pravična ravnoteža između relevantnih interesa, pri čemu je s jedne strane opšti interes društva, a s druge strane zaštita osnovnih prava pojedinca, mora se oceniti da li je zbog postupanja države pojedinac morao podneti nesrazmeran i preteran teret.

Sud je izneo mišljenje da su ovom predmetu nesumnjivo poštovana prva dva načela, te da će težište razmatranja biti usmereno prema pitanju da li je, gledano sa aspekta člana 1. Protokola 1. preduzetim merama država postigla pravičnu ravnotežu bitnih interesa. Kod sagledavanja situacije, treba uzeti u obzir da je država bila pogođena građanskim ratom između 1992. i 1995. godine, čije se posledice i dalje osećaju. U vezi sa pritužbama podnosioca zahteva koje se odnose na dinamiku isplate štednje, Sud je napomenuo da se on može odlučiti za isplatu svoje ukupne devizne štednje u osam rata, do marta 2015. godine, a jedan deo mu je već isplaćen. Sud je, takođe, primetio da on neće biti na gubitku ni ako se odluči za prodaju državnih obveznica, jer se na berzi za njih može dobiti prikladna cena. U Republici Srpskoj takve obveznice se prodaju po ceni od 90% od njihove nominalne vrednosti, pa nema razloga da u Federaciji Bosne i Hercegovine bude niža cena. Ako se opredeli za prodaju obveznica, može ranije doći do gotovine i ne mora čekati isplatu do marta 2015. godine. Povodom prigovora podnosioca predstavke koji se odnosi na kamatnu stopu, Sud je našao da ona jeste niža nego je to u drugim državama u regionu koje su isto tako rešavale problem devizne štednje. Međutim, gledano u svetlu svih okolnosti sa kojima se država nosila nakon rata i potrebom da se potpuno obnovi uništena privreda, Sud smatra da nešto niže određena kamatna stopa ne znači da je postojećim zakonima prekršen član 1. Protokola 1. Naprotiv, po mišljenju Suda zakonodavstvo Bosne i Hercegovine je usklađeno sa članom 1. Protokola 1., ali sprovođenje zakona nije zadovoljavajuće. To se posebno odnosi na Federaciju Bosne i Hercegovine i Distrikt Brčko, dok u Republici Srpskoj nema pritužbi na kašnjenje. Sud je naglasio da je razumljivo da “stara devizna štednja,” koja je potrošena mnogo pre raspada SFRJ, predstavlja veliki teret državama naslednicama SFRJ. Ali, isto tako, država koja je preuzela obavezu da isplati “staru deviznu štednju“ deponovanu u bankama čije je sedište na njenoj teritoriji i povodom toga donela propise i planove isplate, ona mora svoju obavezu ispuniti. Načelo vladavine prava na kojem je zasnovana Konvencija, uz načelo zakonitosti na kojem počiva član 1. Protokola 1., podrazumevaju da država poštuje i sprovodi zakone koje je donela. Kako se domaći zakoni u vezi sa “starom deviznom štednjom“ ne sprovode dosledno i u svemu kako je predviđeno, Sud je zaključio da se gospodin Suljagić i dalje može smatrati žrtvom takvog postupanja države i utvrdio je da u ovom slučaju postoji povreda člana 1. Protokola 1.

S obzirom da je pre ovoga slučaja Sud već razmatrao nekoliko predstavki podnetih zbog "stare devizne štednje" i da je u Sud pristiglo 1350 sličnih predstavki koje su dostavljene u ime više od 13.500 ljudi, Sud je je konstatovao da je povraćaj "stare devizne štednje" problem koji pogađa veliki broj građana. U prilog takvom zaključku ide i podatak koji je za Bosnu i Hercegovinu izneo Međunarodni monetarni fond, a to je da više od četvrtine stanovništva te države ima "staru deviznu štednju." Sud smatra da je Bosna i Hercegovina donela korektne propise koji regulišu povraćaj deviznih sredstava štedišama, ali nije sprovođila te propise, što je dovelo do povrede prava iz člana 1. Protokola 1. u mnogim slučajevima. Takav je slučaj i sa podnosiocem predstavke, ali i sa mnoštvom drugih koji su u istoj situaciji kao on. To stanje zahtevalo je sistemsko rešenje koje bi otklonilo propuste i sprečilo državu da i dalje krši Konvenciju. Sud je, stoga, odlučio da u ovom predmetu primeni član 46. Konvencije i donese pilot-presudu u odnosu na Bosnu Hercegovinu.

Shodno odredbama člana 46. Konvencije odgovorna država je dužna da pod nadzorom Komiteta ministara preduzme odgovarajuće mere radi zaštite prava podnosioca predstavke koje je povređeno. Mere koje država tom prilikom preduzme treba da se odnose i na sva druga lica koja su u istom položaju kao i podnosilac predstavke, kako bi se otklonili problemi koji su uzrokovali povrede prava koje je Sud utvrdio. Donošenjem pilot-presude Sud ima mogućnost da u samoj presudi utvrdi postojanje sistemskih problema u odgovornoj državi koji dovode do kršenja prava i da odredi šta država treba da preduzme kako bi predupredila ili ispravila to kršenje prava. Sprovođenje mera koje država mora preduzeti i na pojedinačnom i na opštem planu u skladu sa članom 46. Konvencije nadgleda i ocenjuje Komitet ministara.

Pilot-presuda koja se donosi u nekom predmetu ima još jednu ulogu, a to je da podstakne odgovornu državu na rešavanje i drugih pojedinačnih slučajeva koji su nastali zbog istog sistemskog problema. Kroz postupak pilot-presude najbrže i najefikasnije se rešava problem slabog funkcionisanja pravnog sistema države i inicira se delotvornija zaštita osnovnih prava garantovanih Konvencijom. Nastojeći da ispravi postojeće, kao i da spreči dalje istovetene povrede prava, odgovorna država može usvojiti nove propise ili poboljšati primenu važećih, a može se odlučiti i za prijateljske nagodbe sa licima čije pravo je ugroženo. Tokom sprovođenja pilot-presude Sud najčešće obustavlja dalje rešavanje sličnih slučajeva koji su prispeli u Sud,

ostavljajući, tako, državi prostor da sama reši problem, čime se naglašava načelo supsidijarnosti, jedno od osnovnih načela na kojima je utemeljena Konvencija.

Sud nije dužan da definiše koje mere treba država da preduzme da bi ispunila obaveze po članu 46. Konvencije, ali je u ovom slučaju izneo stav da se radi izvršenja presude trebaju sprovesti opšte mere na nivou cele države. Pošto je utvrdio da je došlo do povrede člana 1. protokola 1. i da ta povreda predstavlja sistemski problem, Sud je presudio da odgovorna država mora u roku od šest meseci po pravosnažnosti presude obezbediti da državne obveznice budu izdate u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i da se u Federaciji Bosne i Hercegovine isplate sve zaostale, neisplaćene rate. Takođe, u roku od šest meseci, Federacija Bosne i Hercegovine mora da plati zatezne kamate po propisanoj stopi u slučaju kašnjenja sa isplatom bilo koje sledeće rate, kako su to učinile Republika Srpska i Distrikt Brčko.

Povodom ranijih kašnjenja u isplati, Sud nije naložio da se svim licima koji su pogođeni kašnjenjem isplati odgovarajuća naknada, ali je ostavio mogućnost da se pitanje isplate te naknade, zbog kašnjenja u ranijem periodu, ponovo razmatra u nekom budućem predmetu, ukoliko odgovorna država ne postupi kako je Sud naložio u presudi i ne donese opšte mere koje je Sud odredio, odnosno ako nastavi sa kršenjem člana 1. Protokola 1.

Sud je, osim toga, odlučio da odloži za šest meseci, od dana pravosnažnosti presude, razmatranje svih ostalih slučajeva koji se odnose na "staru deviznu štednju" u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Distriktu Brčko u kojima podnosioci predstavki imaju potvrde o verifikaciji. Ova odluka nema uticaja na ovlašćenje Suda da u svakom trenutku neku od tih predstavki može proglasiti nedopuštenom ili neki od tih slučajeva brisati sa liste predmeta.

Predmete u kojima nedostaje potvrda o verifikaciji Sud može proglasiti nedopuštenim zato jer je pilot-presudom utvrđena povreda člana 1. Protokola 1. samo zbog kašnjenja u sprovođenju postojećeg zakonodavstva, a svi oni podnosioci predstavki koji nisu pribavili potvrdu o verifikaciji, kako je predviđeno nacionalnim propisom, ne mogu se smatrati pogođenim usled kašnjenja isplate. U tom smislu i odgovorna država mora, u roku od šest meseci od dana pravosnažnosti presude, propisati duže rokove kako bi svaki štediša imao dovoljno vremena da pribavi potvrdu. Sud može, isto tako, proglasiti nedopuštenom svaku predstavku koja se odnosi na "staru deviznu štednju" u Republici Srpskoj i u slučaju kad su podnosioci predstavki pribavili

potvrde o verifikaciji štednje, zato što u tom entitetu nije bilo kašnjenja u sprovođenju relevantnog zakonodavstva.

Jedan deo predstavki podnetih Sudu zbog problema sa “starom deviznom štednjom“ odnosi se na predstavke koje su podnosioci usmerili protiv država čiji državljani nisu bili. Oni su, naime, deponovali devize kod banaka čije sedište, posle raspada SFRJ, više nije bilo u istoj državi čiji su oni bili državljani.

Na takvu situaciju nailazimo u predmetu **Kovačić i drugi protiv Slovenije**.⁴⁹⁴ O jednom slučaju gde je, između ostalog, u pitanju bila štednja nedržavljanina, već je bilo reči prilikom obrade predmeta *Nikač protiv Srbije*.

U predmetu *Kovačić protiv Slovenije* podnosioci predstavki su bili hrvatski državljani, Ivo Kovačić rođen 1922. godine, Dolores Golubović, rođena 1922. godine, oboje sa prebivalištem u Hrvatskoj i Marjan Mrkonjić, rođen 1941. godine, čije je prebivalište u Švajcarskoj. Oni su se žalili Sudu da im je povređeno pravo na mirno uživanje imovine, u smislu člana 1. Protokola 1., jer nisu mogli podići svoju ”staru deviznu štednju” koju su, pre raspada SFRJ, deponovali kod Ljubljanske banke - Glavne filijale Zagreb. Tužili su Sloveniju, tvrdeći da im ili Ljubljanska banka kojoj je sedište u Sloveniji ili država Slovenija koja je od SFRJ preuzela garancije za deviznu štednju, trebaju isplatiti njihove devize sa pripadajućim kamatama. Gospodin Mrkonjić je, pored toga, isticao i da je bio diskriminisan zbog svoje nacionalnosti, navodeći da su slovenački građani koji su imali štednju u zagrebačkoj filijali Ljubljanske banke mogli podići svoju štednju. U postupak pred Sudom uključila se kao umešač i Hrvatska, koristeći tako pravo predviđeno članom 36. stav 1. Konvencije.⁴⁹⁵

Ljubljanska banka bila je jedna od najvećih komercijalnih banaka u društvenom vlasništvu u SFRJ. Matična Ljubljanska banka sa sedištem u Ljubljani bila je udružena banka u čijem su sastavu bile osnovne banke, koje su poslovale u mnogim mestima širom nekadašnje zajedničke države. Tokom 1988. godine nakon monetarne krize u SFRJ, kada su imao devizne štednje

---

⁴⁹⁴ *Kovačić i drugi protiv Slovenije*, predstavke br. 44574/98, 45133/98 i 48316/99, presude od 6. novembra 2006. godine i 3. oktobra 2008. godine, odluka o dopuštenosti od 1. aprila 2004. g. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

⁴⁹⁵ Odredbom člana 36. stav 1. Konvencije utvrđeno je da država čiji je podnosilac predstavke državljanin može da podnese pisani podnesak i da učestvuje u raspravi u predmetima pred Većem ili Velikim većem.

počeli masovno da povlače svoje devizne depozite, Ljubljanska banka je zamrzla sve svoje devizne račune.

Ljubljanska banka - Osnovna banka Zagreb, bila je deo ukupnog sistema Ljubljanske banke, ali je imala svoj pravni subjektivitet i bila je nezavisna. U decembru 1989. godine matična banka je promenila status i postala deoničko društvo, da bi, potom, Ljubljanska banka - Osnovna banka Zagreb bila preregistrovana i od početka 1990. godine počela da posluje kao Ljubljanska banka - Glavna filijala Zagreb.

Donošenjem Temeljne ustavne povelje o suverenosti i nezavisnosti Republike Slovenije i Ustavnog zakona za sprovođenje Temeljne ustavne povelje o suverenosti i nezavisnosti Republike Slovenije⁴⁹⁶ 25. juna 1991. godine, Slovenija se izdvojila iz sastava SFRJ i postala nezavisna država. Prema odredbama člana 19. stav 3. Ustavnog zakona Republika Slovenija je preuzela garancije za devizne račune i račune s deviznom štednjom položenom kod banaka na teritoriji Republike Slovenije za koje je do donošenja ovoga Zakona jamčila SFRJ. Na osnovu Zakona o poravnanju obaveza iz neisplaćenih deviznih depozita⁴⁹⁷ donetog 1993. godine, devizna štednja položena kod banaka na slovenačkoj teritoriji postala je deo javnog duga Republike Slovenije. Štediša su mogli povlačiti sredstva sa svojih računa bez obzira čije državljanstvo imaju ili gde se nalazi sedište njihove banke.

S obzirom da je Ljubljanska banka još za postojanja SFRJ, a i nakon njenog raspada beležila negativne rezultate, Vlada Slovenije je, da bi sprečila dalje pogoršavanje finansijskog stanja države, preduzela mere sanacije u bankarskom sektoru tokom 1993. godine. U sklopu tih mera odlučeno je da država postane jedini deoničar Ljubljanske banke. U cilju obuhvatnije zaštite javnog interesa, sanacione mere su predviđale i izmenu Ustavnog zakona iz 1991. godine. U tom smislu slovenački parlament je jula 1994. godine doneo Ustavni zakon o dopunama Ustavnog zakona za sprovođenje Temeljne ustavne povelje o suverenitetu i nezavisnosti Republike Slovenije.⁴⁹⁸ Na temelju ovoga akta Ljubljanska banka je restrukturirana tako što je uz postojeću

---

⁴⁹⁶ Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, "Uradni list Republike Slovenije" br. 1/91-I; Ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, "Uradni list Republike Slovenije" br. 1/91-I.

⁴⁹⁷ Zakon o poravnanju obveznosti iz neplaćenih deviznih vlog, "Uradni list Republike Slovenije" br. 7/93.

⁴⁹⁸ Ustavni zakon o dopolnitvah Ustavnega zakona za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, "Uradni list Republike Slovenije" br. 45/94.

banku osnovana, kao odvojeni pravni subjekt, još jedna banka: Nova Ljubljanska banka. Ustavnim zakonom je definisano da je Nova Ljubljanska banka deoničko društvo koje preuzima čitavu imovinu i obaveze bivše banke na teritoriji Slovenije. Stara Ljubljanska banka zadržala je svoja prava i obaveze prema SFRJ i njenim nekadašnjim republikama i to posebno u pogledu svih obaveza za devizne račune i deviznu štednju za koju Slovenija nije preuzela garancije u skladu s Ustavnim zakonom iz 1991 godine, tj. za one za koje je ugovor sklopljen izvan slovenačke države.

Istoga dana kad i Slovenija, 25. juna 1991. godine, Hrvatska je usvojila Deklaracije o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske i Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske,⁴⁹⁹ a formalno je postala nezavisna 8. novembra 1991. godine. Nakon sticanja nezavisnosti Hrvatska je preuzela u svoje zakonodavstvo jugoslovenske savezne zakone iz oblasti finansija, među kojima i nekoliko odluka savezne Vlade SFRJ u vezi sa deviznom štednjom. Krajem decembra 1991. godine hrvatska Vlada je donela Uredbu o pretvaranju deviznih depozita građana kod banaka u javni dug Republike Hrvatske,⁵⁰⁰ kojom je utvrđeno da devizna štednja građana koja je položena pre 27. aprila 1991. godine kod banaka čije je sedište u Hrvatskoj postaje hrvatski javni dug. Odredbama člana 15. Uredbe propisano je da građani koji na dan 27. aprila 1991. godine imaju deviznu štednju na računima kod banaka koje posluju na teritoriji hrvatske države, ali im je sedište izvan Hrvatske, mogu, u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu Uredbe, svoju deviznu štednju preneti na jednu od banaka u Hrvatskoj. Tako preneti devizni depoziti, takođe postaju deo javnog duga Hrvatske. Pravo na pretvaranje "stare devizne štednje" u javni dug imali su samo hrvatski državljani.

Uredbom je određeno da će se devizna štednja isplaćivati u nacionalnoj valuti u 20 polugodišnjih rata, sa godišnjom kamatnom stopom od 5% , počev od 30. juna 1995. godine.

---

⁴⁹⁹ Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, "Narodne novine" br. 31/91; Ustavna odluka o proglašenju suverene i samostalnosti Republike Hrvatske, "Narodne novine" br. 31/91.

⁵⁰⁰ Uredba o pretvaranju deviznih depozita građana kod banaka u javni dug Republike Hrvatske, "Narodne novine" br. 71/91.

U vezi sa pretvaranjem deviznih depozita građana u javni dug Hrvatska je donela još četiri uredbe, koje su kasnije zamenjene Zakonom o pretvaranju deviznih depozita građana u javni dug Republike Hrvatske.⁵⁰¹

Podnosioci predstavki bili su državljani Hrvatske i kao klijenti Ljubljanske banke - Glavne filijale Zagreb, koja je imala sedište izvan Hrvatske mogli su iskoristiti ponuđenu mogućnost i svoju deviznu štednju iz te banke preneti na neku hrvatsku banku. Na taj način bi svoju štednju pretvorili u javni dug Hrvatske i obezbedili isplatu tih zarobljenih sredstava u ratama kako je predviđeno Uredbom. Veliki broj hrvatskih građana koji su imali štedni račun kod Ljubljanske banke - Glavne filijale Zagreb iskoristili su datu opciju i svoja devizna sredstva su preneli u hrvatske banke.

Jedan od podnosilaca predstavke Sudu, gospodin Kovačić, nakon neuspelog pokušaja da povuče svoju "staru deviznu štednju" sa računa, podneo je tužbu Općinskom sudu u Zagrebu tražeći da mu banka isplati ušteđevinu sa kamatama, što je prema njegovoj tvrdnji iznosilo oko 61.000 DEM. Presuđeno je u njegovu korist i naloženo banci da mu isplati štednju sa kamatom. Po dobijanju presude gospodin Kovačić se obraćao Glavnoj filijali Zagreb, a zatim i matičnoj banci u Ljubljani i tražio isplatu svog deviznog uloga, ali iz banke je dobio obaveštenje da banka nema sredstava i da je račun zamrznut. Nakon toga, po njegovom predlogu, Općinski sud u Zagrebu je u oktobru 1998. godine doneo rešenje o izvršenju presude. Pošto nije postigao izvršenje presude, on je 2001. godine, na osnovu rešenja o izvršenju, tražio zabeležbu potraživanja na nepokretnostima u Osijeku koje su pripadale Ljubljanskoj banci – Glavnoj filijali Zagreb. Općinski sud u Osijeku je prihvatio njegov zahtev, jer je postojao Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Slovenije o uređenju imovinskopravnih odnosa⁵⁰² kojim je ukinuta zabrana raspolaganja nepokretnostima koje pripadaju Ljubljanskoj banci.

Na isti način je postupao i drugi podnosilac predstavke, gospodin Mrkonjić. On je na osnovu presude Općinskog suda u Zagrebu uspeo podići deo svoje ušteđevine, ali za preostali dug u iznosu od 26.845,6 CHF zatražio je zabeležbu potraživanja na nepokretnostima u Osijeku koje su bile vlasništvo Ljubljanske banke - Glavne filijale Zagreb. Osim podnosilaca predstavke

---

⁵⁰¹ "Narodne novine" br. 106/93.

⁵⁰² "Narodne novine" br. 15/99.

Kovačića i Mrkonjića još je 40 štediša podnelo zahtev za plenidbu i prodaju nepokretne imovine koja je pripadala banci.

Imovina Ljubljanske banke - Glavne filijale Zagreb je prodana, a o podeli sredstava ostvarenih prodajom odlučio je Općinski sud u Osijeku. Prema rešenju toga suda gospodin Kovačić je na ime glavnog duga i troškova dobio iznos od 39.905 EUR, a gospodin Mrkonjić, takođe na ime glavnog duga i troškova iznos od 24.728 EUR. U julu 2005. godine i gospodinu Kovačiću i gospodinu Mrkonjiću u celosti je isplaćena njihova devizna štednja, kao i sudski troškovi.

Podnositeljica predstavke, gospođa Golubović nasledila je devizni račun sa "starom deviznom štednjom" u Ljubljanskoj banci - Glavnoj filijali Zagreb na kojem je bilo 39.085,45 DEM, 14.092,89 USD, 5.627,59 CHF, 10.077,41 ATS i 193.495 ITL. Ona je 1998. godine od strane banke u Zagrebu obavestena da se ne vrše nikakve isplate, jer su svi devizni računi zamrznuti, a da se sudske presude donete u korist štediša ne izvršavaju zbog finansijskih problema u kojima se nalazi Glavna filijala Zagreb. Ona nije pokretala sudske postupke protiv banke ni u Sloveniji, ni u Hrvatskoj.

Za vreme trajanja postupka pred Sudom, preminuli su gospodin Kovačić i gospođa Golubović, a postupak su, uz saglasnost Suda, nastavili njihovi naslednici.

Podnosioci predstavki, odnosno njihovi naslednici u svojim podnescima Sudu izneli su da je do povrede člana 1. Protokola 1. i člana 14. Konvencije došlo 1994. godine kad je Slovenija usvojila izmene Ustavnog zakona iz 1991. godine. Na osnovu tog novog propisa imovina Ljubljanske banke je nacionalizovana, usled čega su oni ostali bez svoje štednje, što predstavlja *de facto* eksproprijaciju njihove imovine, u smislu člana 1. Protokola 1. Kako ta situacija pogađa preko 130.000 štediša u Hrvatskoj, znači da se radi o trajnom kršenju prava neslovenačkih štediša.

U svojim izjašnjenjima, Slovenija kao odgovorna država i Hrvatska kao umešač, navele su svoja viđenja situacije u pogledu statusa Ljubljanske banke - Glavne filijale Zagreb i njenog odnosa sa Ljubljanskom bankom - matičnom bankom. Takođe, svaka država se izjasnila povodom podnetih predstavki i dala komentar o navodima koje je iznela druga država.

U svom iskazu slovenčka Vlada je navela da Ljubljanska banka - matična banka nije bila osnivač Ljubljanske banke - Osnovne filijale Zagreb, niti je bila odgovorna za njena dugovanja. Naprotiv,

situacija je bila takva da su osnovne banke, pa tako i Osnovna banka Zagreb bile odgovorne za Ljubljansku banku - matičnu banku. Kako je raspad SFRJ sprečio potpuno pretvaranje Ljubljanske banke - Osnovne banke Zagreb u Glavnu filijalu Zagreb, to Glavna filijala Zagreb nikada nije postala zavisna od Ljubljanske banke, niti je odgovornost za njene uloge ikada preneti na Ljubljansku banku. Prema Ustavnom zakonu iz 1991. godine Slovenija je preuzela od SFRJ odgovornost za deviznu štednju i to prema teritorijalnom principu, te je tako priznala potraživanja svih štediša koji žive na teritoriji Slovenije, bez obzira na državljanstvo ili mesto sedišta banke. Prema slovenačkim navodima, preko kredita koje je, po osnovu devizne štednje odobravalala Glavna filijala Zagreb, pre raspada SFRJ, u Hrvatskoj su izvršena značajna ulaganja od kojih i danas hrvatska država ima koristi. Nakon raspada SFRJ Glavna filijala Zagreb nije mogla pribaviti sredstva za servisiranje svojih obaveza prema deviznim štedišama upravo zato jer je Hrvatska izvršavala svoje nadležnosti nad bankama i imovinom koja se nalazila na njenoj teritoriji. Vlada se pozvala i na rezoluciju Parlamentarne skupštine Saveta Evrope⁵⁰³ koja se odnosi na isplatu devizne štednje koju su građani položili kod filijala Ljubljanske banke izvan teritorije Slovenije, navodeći da je istom potvrđeno da se na podelu odgovornosti za “staru deviznu štednju” koju je garantovala SFRJ treba primeniti princip teritorijalnosti. Slovenija je, primenjujući upravo takav princip, ispunila svoje obaveze koje je mogla imati prema međunarodnom pravu o sukcesiji država. Osim toga, Slovenija je, za razliku od Hrvatske, bila spremna da, u skladu sa preporukom Parlamentarne skupštine, prihvati osnivanje zajedničkog fonda koji bi se finansirao doprinosima svih država naslednica SFRJ radi isplate “stare devizne štednje.” Isto tako, Slovenija je bila spremna i da preuzme pravični udeo u garancijama SFRJ za tu štednju, a povodom istih, relevantno zakonodavstvo SFRJ je predviđalo se one aktiviraju ako je banka insolventna ili kada ode u stečaj. Prema navodima slovenačke strane, Narodna banka Hrvatske je eksplicitno potvrdila da je Glavna filijala Zagreb insolventna.

Odgovorna država je naglasila, takođe, da Hrvatska stalno pokušava da čitav teret povraćaja devizne štednje uložene kod Glavne filijale Zagreb prenese na slovenački teren, štaviše na državu

---

⁵⁰³ Rezolucija 1410 (2004) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope - “Isplata deviznih depozita uplaćenih u ispostavama Ljubljanske banke izvan područja Republike Slovenije u periodu od 1977. do 1991. godine“ (dokument 10135) usvojena je 23. novembra 2004. godine. (*Resolution 1410, The Parliamentary Assembly of Council of Europe, Repayment of the deposits of foreign exchange made in the offices of the Ljubljanska banka not on the territory of Slovenia 1977.-1991.*, adopted on 23. November 2004., Doc. 10135 - dostupno na Internet adresi: assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17283&lang...EN.asp?fileid=17283&lang...)

Sloveniju, zahtevajući da joj se takva obaveza nametne, čak i nezavisno od procesa sukcesije, dok je istovremeno Hrvatska stalno odbijala pregovore i rešavanje toga pitanja na međudržavnom nivou. Međutim, ako se imaju u vidu sudske presude koje su, posle proglašenja nezavisnosti Hrvatske, hrvatski sudovi donosili na štetu Glavne filijale Zagreb, očito je da su na taj način hrvatski sudovi priznali nezavisni pravni status te banke i punu odgovornost za devizne depozite koji su uloženi kod nje, a to isključuje odgovornost Slovenije za obaveze koje ima ta banka.

U pogledu Ustavnog zakona iz 1994. godine, slovenačka Vlada je istakla da se nova rešenja u vezi sa restrukturiranjem Ljubljanske banke nisu odnosila na filijale izvan slovenačke teritorije, tako da to nije imalo nikakvog uticaja na obaveze i imovinu Glavne filijale Zagreb. Krah Ljubljanske banke početkom devedestih godina XX veka i raspad SFRJ uzrokovali su veliku krizu koja je značajno ugrozila finansijski i ekonomski sistem države. Stoga su bile potrebne hitne mere kojima bi se sprečilo dalje propadanje banaka i cele privrede. Osvrćući se na praksu Suda, Vlada je napomenula da države imaju široku slobodu procene kod prepoznavanja problema i donošenja potrebnih propisa za rešavanje kriznih situacija i sprovođenje odgovarajuće ekonomske politike u državi. U tom smislu su preduzete neophodne mere sanacije u bankarskom sektoru čiji je cilj bio u javnom interesu. Vlada je dalje istakla da, ukoliko su Ustavnim zakonom utvrđena neka ograničenja, ta ograničenja su bila srazmerna legitimnom cilju kojem se težilo, a to je sprečavanje još veće systemske krize. S obzirom da podnosioci predstavki nisu imali potraživanja prema Ljubljanskoj banci, to mere preduzete u skladu sa Ustavnim zakonom iz 1994. godine nisu mogle imati nikakavo dejstvo na njihova potraživanja, niti su ta potraživanja mogla učiniti nenaplativim. Pogotovo te mere ne mogu predstavljati nikakav oblik eksproprijacije, pa ni *de facto* eksproprijaciju, niti imaju veze se nekim oblikom kontrole korišćenja njihove imovine, kako tvrde podnosioci predstavki i država umešač. Oni su i dalje ostali vlasnici svojih deviznih ušteđevina i dobivali su redovnu kamatu. Iz toga jasno proizilazi da Slovenija nije ni na koji način zadirala u pravo na mirno uživanje imovine podnosilaca predstavki čija je ušteđevina bila položena kod Glavne filijale Zagreb. Isto tako, ničim nije povređen ni član 14. Konvencije, odnosno nije došlo do diskriminacije po osnovu nacionalnosti kako se žalio godpodin Kovačić. Ako je i bilo različitog postupanja prema stranim i domaćim štedišama, to nije bilo po osnovu državljanstva, a ni po bilo kojem drugom osnovu koji je predviđen članom 14. Konvencije. Podnosioci predstavki su, kao hrvatski državljani, imali

moгуćnost da svoju deviznu štednju prenesu u neku od hrvatskih banaka i time je pretvore u hrvatski javni dug, ali oni to nisu učinili. Mogli su svoja potraživanja od banke ostvariti i pred hrvatskim sudovima. Konačno, podnosioci predstavki Kovačić i Mrkonjić su namirili svoje potraživanje nakon prinudne prodaje nepokretnosti u vlasništvu Glavne filijale Zagreb, koja se nalazila u Hrvatskoj. Gospođa Golubović nije pokretala sudske postupke radi povraćaja devizne štednje, ali da jeste mogla je naplatiti svoj dug kao i ostala dva podnosioca predstavke, odnosno drugih četrdeset štediša, jer je imovina Glavne filijale Zagreb sasvim dovoljna za namirenje i njenih potraživanja.

Slovenačka Vlada je naglasila da nema nikakvog razloga da se od Slovenije traži da upotrebi svoj javni dug i isplaćuje “staru deviznu štednju” uplaćenu u Hrvatskoj. Za takvu odgovornost nema pravnog osnova ni u slovenačkom pravu, ni u međunarodnom pravu o sukcesiji država, ni u Sporazumu o pitanjima sukcesije između nasljednica SFRJ.

Hrvatska Vlada je u svom podnesku iznela da je Glavna filijala Zagreb postojala kao organizaciona jedinica Ljubljanske banke i između njih je postojao institucionalni odnos zavisnosti, pri čemu je odgovornost Ljubljanske banke – matične banke za obaveze Glavne filijale Zagreb bila neograničena. U vezi sa postupanjem hrvatskih sudova i prihvatanjem nadležnosti za rešavanje tužbi protiv Ljubljanske banke, Vlada je tvrdila da su sudovi postupali u skladu sa važećim zakonodavstvom, ali oni time nisu ni direktno ni indirektno priznali da Glavna filijala Zagreb ima bilo kakav poseban pravni status mimo onoga što je upisano u sudski registar kod registracionog suda.

Dalje je hrvatska strana istakla da donošenje slovenačkog Ustavnog zakona iz 1994. godine, odnosno zakonska rešenja koja taj akt sadrži, predstavljaju mešanje u pravo na mirno uživanje imovine podnosilaca predstavki u smislu člana 1. Protokola 1. Njihova potraživanja prema Ljubljanskoj banci zasnovana su na valjanom ugovoru o štednji, konkretno su određena i kao takva, ta potraživanja su imovina ili su barem stvorila legitimno očekivanje da će biti ostvarena. Međutim, putem slovenačkih zakonodavnih mera u 1994. godini, učinjena je *de facto* eksproprijacija imovine podnosilaca predstavki. Iz tog razloga predlog hrvatske Vlade je bio da se kod raspravljanja ovog slučaja treba primeniti pravilo iz druge rečenice stave 1. člana 1. Protokola 1.

Prema navodima hrvatske Vlade, Ustavnim zakonom iz 1994. godine Slovenija je nacionalizovala svu imovinu Ljubljanske banke, usled čega potraživanja podnosilaca predstavki više nije bilo moguće prinudno izvršiti, te zato taj zakonodavni zahvat predstavlja *de facto* eksproprijaciju imovine podnosilaca predstavki. To ukazuje da je prava svrha restrukturiranja Ljubljanske banke bila da se strane štediša liše potraživanja po osnovu "stare devizne štednje." Donete mere, dakle, nisu služile za zaštitu finansijskog sistema i domaće privrede od propadanja, nego za zaštitu banke od stranih poverilaca, odnosno pojedinačnih štediša, što se ne može smatrati legitimnim ciljem. Mere su, osim toga, bile su nesrazmerne, jer je svakom podnosiocu predstavke pojedinačno nametnut prekomeran teret.

Vlada je navela da povreda člana 14. Konvencije, takođe, postoji, kako tvrdi i jedan od podnosilaca predstavke, s obzirom da se različito postupalo prema štedišama u glavnim filijalama Ljubljanske banke u odnosu na štediša Ljubljanske banke u Sloveniji i kad je u pitanju preuzimanje duga banke i kad je u pitanju njeno restrukturiranje. Princip teritorijalnosti, koji je Slovenija primenila kod preuzimanja odgovornosti za "staru deviznu štednju," prema hrvatskim navodima predstavlja prikrivenu diskriminaciju po osnovu državljanstva, jer su samo neslovenački državljani ulagali sredstva izvan Slovenije, a kako njihova štednja nije ulazila u slovenački javni dug, to su oni podneli najveći teret.

Vlada je, zatim, potvrdila da su gospodin Kovačić i gospodin Mrkonjić pokrenuli izvršni postupak i prinudno naplatili svoje potraživanje. Ali, bez obzira što su u celosti došli do svoje devizne uštedevine, Vlada je tvrdila da su oni i dalje žrtve navedenih povreda, jer to što su uspeli u izvršnom postupku u Hrvatskoj ne utiče na njihov status žrtve povrede prava zaštićenog Konvencijom. Naime, izvršni postupak se nije vodio u odgovornoj državi, zatim, podnosioci predstavki neće dobiti nikakvu naknadu zbog navedenih povreda i najzad, odgovorna država neće ni na koji način priznati da je učinila povredu prava podnosilaca predstavki.

Hrvatska Vlada je još naglasila da je ovaj predmet nesumnjivo od velikog značaja, jer se ne tiče samo podnosilaca predstavki u ovom slučaju, niti samo hrvatskih štediša, već i svih ostalih neslovenačkih štediša iz bivše SFRJ. Ključno pitanje je da li štediša imaju ili nemaju mogućnost da naplate svoja potraživanja u Sloveniji, a ne u Hrvatskoj. Zato je, prema tvrdnjama hrvatske Vlade, u mnogim predmetima iste sadržine u kojima je tužena Slovenija, Sud odložio postupanje.

Osim toga, Vlada je navela isto što i podnosioci predstavki da njihova potraživanja “stare devizne štednje” ne predstavljaju pitanje sukcesije shodno Aneksu C Sporazuma o sukcesiji, jer njihova štednja nije deo javnog duga Slovenije, garancija SFRJ za tu štednju nikada nije aktivirana, niti je banka proglašena insolventnom ili u stečaju.

Imajući u vidu sve hrvatske navode iznete pred Sudom može se steći utisak je da je Hrvatska htela da navede Sud da u ovom predmetu donese pilot-presudu protiv Slovenije.

Na osnovu izlaganja svih učesnika u postupku, Sud je ocenio da se od njega, praktično, traži da rešava određena pitanja koja se odnose na raspad SFRJ i slom njenog bankarskog sistema, posebno u vezi sa raspodelom odgovornosti za ”staru deviznu štednju” između naslednica SFRJ. Sud je izneo da je zbog problema povraćaja devizne štednje primio predstavke protiv svih država nastalih na teritoriji SFRJ i da su u toku postupci pokrenuti na osnovu više hiljada zahteva. Povodom takve situacije Sud se saglasio sa mišljenjem iznetim u Rezoluciji 1410 (2004) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope da se problem mora rešavati međusobnim dogovorom država naslednica SFRJ i da pregovore treba nastaviti kako bi se što brže došlo do rešenja.

U konkretnom slučaju, iako podnosioci predstavki Kovačić i Mrkonjić nisu samoinicijativno obavestili Sud da su namirena njihova potraživanja, Sud je ispitao sve okolnosti i utvrdio da su Kovačiću i Mrkonjiću u celosti isplaćeni njihovi devizni depoziti. Kako su otklonjeni razlozi radi kojih su podneli predstavku, to nema opravdanja da i dalje istrajavaju u svom zahtevu. U vezi sa predstavkom gospođe Golubović, Sud je konstatovao da je njen naslednik u Hrvatskoj pokrenuo postupak radi povraćaja devizne štednje i nema razloga da u sporu ne uspe, na isti način kao Kovačić i Mrkonjić. Radi odlučivanja o troškovima i pravičnoj naknadi podnosiocima je ostavljen rok da dostave specifikaciju zahteva sa odgovarajućom dokumentacijom koja to potkrepljuje, ali nijedan od njih to nije uradio.

Na osnovu utvrđenih činjenica Sud je zaključio da je predmet rešen i da nema mesta daljem ispitivanju bilo kojeg zahteva koji su istakli podnosioci. Iz tog razloga je doneo odluku da ove predstavke briše sa svoje liste predmeta.

Od svih predmeta u vezi sa “starom deviznom štednjom” koji su se našli pred Sudom najviše pažnje u javnosti je izazvao predmet **Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske,**

Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije.⁵⁰⁴ Tužene su sve države koje su nastale na teritoriji bivše SFRJ, osim Crne Gore, a Sud je našao da su za povredu Konvencije odgovorne samo Srbija i Slovenija i u odnosu na njih je doneo je pilot- presudu, dok je za ostale države zaključio da nisu prekršile odredbe Konvencije.

U ovom predmetu predstavke su podneli Emina Ališić rođena 1976. godine, koja ima državljanstvo Bosne i Hercegovine i Nemačke, Aziz Sadžak, rođen 1949. godine, državljanin Bosne i Hercegovine i Sakib Šahdanović, rođen 1952. godine, takođe državljanin Bosne i Hercegovine. Svi podnosioci predstavki žive u Nemačkoj.

Oni su podneli predstavke Sudu, jer nisu mogli da podignu “staru deviznu štednju“ sa računa koje su imali kod banaka na teritoriji Bosne i Hercegovine. Gospođa Ališić je imala iznos od 4.715,56 DEM kod Sarajevske filijale Ljubljanske banke Ljubljana, a gospodin Sadžak je u istoj banci imao 129.874,30 DEM. Gospodin Šahdanović je devizni depozit u iznosu od 63.880,44 DEM i 73 USD imao kod Tuzlanske filijale Investbanke.

U periodu 1989.-1990. godine u SFRJ je započeta reforma bankarskog sistema u okviru kojeg su se osnovne banke mogle opredeliti za nezavisan status ili su mogle postati filijale bez pravnog subjektiviteta, bivših udruženih banaka u čijem su sastavu bile. U tom smislu je Ljubljanska banka Sarajevo početkom 1990. godine postala filijala Ljubljanske banke Ljubljana i nije imala sopstveni pravni subjektivitet. Investbanka Beograd se tada opredelila za drugačije rešenje i postala je nezavisna banka sa sedištem u Beogradu i nekoliko filijala u Bosni i Hercegovini.

Kada je Ljubljanska banka Sarajevo postala filijala Ljubljanske banke Ljubljana ova je preuzela sredstva, prava i obaveze ranije Ljubljanske banke Sarajevo, a novouspostavljena sarajevska filijala je postupala u ime i za račun Ljubljanske banke Ljubljana. Rekapitulacija stanja sredstava u sarajevskoj filijali na dan 31. decembra 1991. godine pokazuje da je iznos devizne štednje bio oko 250.000.000 DEM, ali se ispostavilo da je u trezoru filijale na taj dan bio znatno manji iznos, samo oko 350.000 DEM. Nije sasvim jasno šta se desilo sa preostalim sredstvima, ali postoji pretpostavka da su ta sredstva prebačena u Sloveniju.

---

⁵⁰⁴ *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 60642/08, presude od 6. novembra 2012. g. i 16. jula 2014. g. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

Posle raspada SFRJ, 1993. godine osnovana je domaća banka Ljubljanska banka Sarajevo koja je preuzela odgovornost Ljubljanske banke Ljubljana za “staru deviznu štednju“ položenu u Sarajevskoj filijali, kao i druga potraživanja od NBJ. Kontrolišući poslovanje ove banke tokom 1994. godine, Narodna banka Bosne i Hercegovine je uočila neke nedostatke u radu, a između ostalog i to da kao domaća banka Ljubljanska banka Sarajevo nije mogla preuzeti odgovornost za stranu banku u pogledu “stare devizne štednje.“ To bi za državu značilo nove finansijske obaveze pošto bi tako “stara devizna štednja“ strane banke Ljubljanske banke Ljubljana u njenoj sarajevskoj filijali, postala obaveza domaće banke i bila bi pokrivena domaćim garancijama. Iako je Narodna banka Bosne i Hercegovine naredila da se pristupi definisanju odnosa centralne banke i filijale, to nije urađeno i Ljubljanska banka Sarajevo je nastavila da posluje kao da je ona pravni sledbenik ranije Sarajevske filijale Ljubljanske banke Ljubljana.

U međuvremenu, 1994. godine Slovenija je restrukturirala Ljubljansku banku Ljubljana i pored stare banke osnovala je i Novu Ljubljansku banku koja je preuzela domaća sredstva i obaveze stare Ljubljanske banke Ljubljana. Stara banka je zadržala odgovornost za “staru deviznu štednju“ u njenim filijalama u drugim državama naslednicama SFRJ. Svi postupci povodom devizne štednje u filijalama stare banke u drugim državama naslednicama SFRJ prekinuti su 1997. godine do pregovora o sukcesiji.⁵⁰⁵

Kako i nadalje nije postupila po nalogu Narodne banke Bosne i Hercegovine i nije uredila svoje odnose sa stranom Ljubljanskom bankom Ljubljana, domaća Ljubljanska banka Sarajevo je 2003. godine stavljena pod privremenu upravu Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine. Odlukom suda iz 2004. godine utvrđeno je da domaća Ljubljanska banka Sarajevo nije pravni sledbenik Sarajevske filijale Ljubljanske banke Ljubljana i da nije odgovorna za “staru deviznu štednju“ u toj filijali. Ljubljanska banka Sarajevo je 2006. godine prodala svoju imovinu, a poslovni prostor i opremu koji pripadaju Sarajevskoj filijali Ljubljanske banke Ljubljana izdala je privatnom preduzeću koje se obavezalo da će isplatiti dugove Ljubljanske

---

⁵⁰⁵ Zakon o dopolnitvah zakona o skladu Republike Slovenije za sukcesijo, “Uradni list Republike Slovenije” br. 45/94. Mere predviđene ovim Zakonom o prekidu postupaka u vezi sa “starom deviznom štednjom” u filijalama stare Ljubljanske banke u drugim državama naslednicama SFRJ, Ustavni sud Slovenije je 2009. godine proglasio neustavnim. Nakon toga, Okružni sud u Ljubljani je donosio presude kojima se nalaže staroj Ljubljanskoj banci da isplati “staru deviznu štednju,” sa pripadajućom kamatom, u svojim filijalama u Zagrebu i Sarajevu. Prema shvatanju toga suda za odnos stare Ljubljanske banke i njenih klijenata u filijalama izvan Slovenije nisu bili bitni pregovori o sukcesiji, jer taj odnos spada u pitanja privatnog prava.

banke Sarajevo. U februaru 2010. godine nadležni sud je doneo rešenje o stečaju Ljubljanske banke Sarajevo.

Situacija sa filijalom Investbanke u Tuzli je bila nešto drugačija. Tuzlanska filijala Investbanke je uvek imala status filijale bez pravnog subjektiviteta. Filijala je zatvorena u junu 1992. godine i više nije nastavila sa radom. U januaru 2002. godine nadležni sud u Srbiji doneo je rešenje o stečaju te banke, nakon čega su prodate prostorije filijale u Tuzli, kao i svih ostalih filijala Investbanke u Federaciji Bosne i Hercegovine. Sa pokretanjem stečajnog postupka aktivirana je garancija države za deviznu štednju, kako je i bilo predviđeno Zakonom o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka i drugih finansijskih institucija iz 1989. godine,⁵⁰⁶ odnosno Zakonom o deviznom poslovanju iz 1994. godine.⁵⁰⁷ Štediša Investbanke u Bosni i Hercegovini su zahtevale isplatu u okviru stečajnog postupka, ali pošto nisu uspeli to izdejstvovati, jedan broj njih je pokrenuo parnični postupak protiv Investbanke, ali, isto tako, bez uspeha. Srpski organi su 2011. godine, na zahtev Federacije Bosne i Hercegovine, pokrenuli krivičnu istragu o tome kako je i na koji način arhiv tuzlanske filijale 2008. godine prebačen na teritoriju Srbije.

U ovom predmetu na tuženoj strani su se našle sve države naslednice bivše SFRJ, osim Crne Gore. Posle raspada SFRJ situacija sa “starom deviznom štednjom“ u svim tim državama bila je slična. Kako su devizni depoziti građana potrošeni mnogo pre raspada, to je, zbog nedostatka sredstava, isplata štednih uloga štedišama bila obustavljena. Države naslednice SFRJ “zamrzle“ su “staru deviznu štednju“ i zabranile sve isplate, osim u nekim izuzetnim slučajevima. “Stara devizna štednja“ je pretvorena u javni dug u svim novim državama, a svaka od njih je, zatim, propisala način i rokove vraćanja deviznih uloga štedišama.

U skladu sa svojim zakonodavstvom Srbija je preuzela obavezu da isplati deviznu štednju u domaćim filijalama domaćih banaka svim njenim građanima i građanima svih država, osim država naslednica SFRJ. “Stara devizna štednja“ građana iz država naslednica SFRJ u lokalnim filijalama domaćih banaka, kao i u filijalama domaćih banaka u drugim državama na području bivše SFRJ ostala je zamrznuta do pregovora o sukcesiji. Osim toga, propisano je da prestaju svi sudski postupci u vezi sa “starom deviznom štednjom.“

---

⁵⁰⁶ “Službeni list SFRJ“ br. 84/89, 63/90.

⁵⁰⁷ “Službeni list Savezne Republike Jugoslavije“ br. 12/95, 29/97, 44/99, 74/99, 73/00.

Slovenija se obavezala da isplati deviznu štednju građana u domaćim bankama i domaćim filijalama stranih banaka, bez obzira na državljanstvo.

Hrvatska je preuzela odgovornost da isplati štednju hrvatskih državljana u domaćim bankama i njihovim stranim filijalama, kao i štednju koja je po zahtevu štediša prenetu iz filijala stranih banaka u domaće hrvatske banke, pa je tako isplatila štednju koja je po zahtevu štediša prebačena iz Ljubljanske banke Glavne filijale Zagreb u domaće banke. Nekim štedišama su devizni depoziti isplaćeni nakon prinudne prodaje imovine Ljubljanske banke Glavne filijale Zagreb koja se nalazila u Hrvatskoj, kao u slučaju *Kovačić i drugi protiv Hrvatske*. S obzirom da su pravo na isplatu imali samo hrvatski državljani, nije poznato po kom osnovu je Hrvatska isplatila “staru deviznu štednju“ u filijalama hrvatskih banaka u Bosni i Hercegovini, osim ako sve te štediše nisu imale hrvatsko državljanstvo ili je posredi neki za tu priliku posebno sačinjen sporazum.

Po proglašenju nezavisnosti Bosna i Hercegovina je preuzela garancije za “staru deviznu štednju“ samo kod domaćih banaka. Kasnije je svaki entitet doneo svoje propise u vezi sa starom štednjom. Federacija Bosna i Hercegovina, na čijoj teritoriji se nalaze Sarajevska filijala Ljubljanske banka Ljubljana i Tuzlanska filijala Investbanke, preuzela je obaveze za “staru deviznu štednju“ u bankama i filijalama koje se nalaze u tom entitetu. Novim zakonodavstvom usvojenim 2004. godine⁵⁰⁸ predviđeno je da će Federacija isplatiti “staru deviznu štednju“ u domaćim bankama na njevoj teritoriji bez obzira na državljanstvo štediša, međutim ta obaveza je izričito isključena za štednju u filijalama Ljubljanske banke Ljubljana i Investbanke. Sa donošenjem Zakona o izmirenju obaveza po osnovu računa stare devizne štednje 2006. godine⁵⁰⁹ obaveza za staru štednju u domaćim bankama prešla je sa entiteta na državu Bosnu i Hercegovinu. I ovim Zakonom je bila isključena odgovornost države Bosne i Hercegovine za štednju u filijalama Ljubljanske banke Ljubljana i Investbanke, ali je utvrđeno da će država pomoći štedišama ovih filijala da svoja potraživanja naplate od Slovenije i Srbije. Zakonom je, takođe, predviđeno da prestaju svi sudski postupci u vezi sa “starom deviznom štednjom.“

Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija se obavezala da će isplatiti “staru deviznu štednju“ u domaćim bankama i domaćim filijalama stranih banaka, bez obzira na državljanstvo štediša.

⁵⁰⁸ Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 66/04, 49/05, 35/06, 31/08, 32/09, 65/09.

⁵⁰⁹ “*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*“ br. 28/06, 76/06, 72/07.

Iako su sve države naslednice SFRJ svojim zakonodavstvima uredile problematiku “stare devizne štednje,” ostalo je još mnogo otvorenih pitanja u ovoj oblasti, što su države pokušale rešiti kroz pregovore o sukcesiji SFRJ. Međutim, uprkos nastojanjima da se nađe zadovoljavajuće rešenje, države su se razilazile u stavovima, posebno oko toga da li “staru deviznu štednju” treba tretirati kao odnos štediša i banaka, tj. kao pitanje privatnog prava obuhvaćeno Aneksom G Sporazuma o sukcesiji koji se odnosi na oblast privatne imovine i stečenih prava, ili, pak, to pitanje treba tretirati kao pitanje finansijske odgovornosti SFRJ obuhvaćeno Aneksom C Sporazuma u okviru kojeg su regulisana finansijska sredstva i obaveze. Na kraju je postignut dogovor da se ova materija uključi u Aneks C Sporazuma o sukcesiji. Posebno sporno pitanje, oko kojeg države nisu uspele da usaglase mišljenje, bilo je da li garancije SFRJ za “staru deviznu štednju” treba da preuzme država u kojoj određena matična banka ima sedište ili država na čijoj su teritoriji sredstva stvarno uložena. Pošto nije došlo do kompromisa, u Sporazum o sukcesiji unete su odredbe kojima je utvrđeno da o ovom pitanju države naslednice pregovaraju bez kašnjenja i to pod pokroviteljstvom Banke za međunarodna poravnanja. Države naslednice SFRJ, međutim, i nadalje nisu mogle da se dogovore, pa je Banka za međunarodna poravnanja prekinula svoj angažman u pregovorima.

S tim u vezi, podnosioci predstavke su napomenuli da bi tužene države, pošto su naslednice SFRJ, trebalo da isplate “staru deviznu štednju” građanima, kad već nisu uspele da to pitanje reše u okviru pregovora o sukcesiji.

U nastojanju da predstavku prikažu kao nedopuštenu i podstaknu Sud da je odbaci, države su iznele više prigovora, ali Sud ih nije uvažio.

Prigovor nespojivosti *ratione materiae* je istakla Vlada Slovenije, kojoj se pridružila i Vlada Srbije. Slovenačka Vlada je tvrdila da podnosioci nisu imali imovinu u smislu člana 1. Protokola 1., već samo puku nadu da će im biti priznato jedno imovinsko pravo, koje se dugo nije moglo delotvorno vršiti, jer je još od 1990. godine SFRJ uvela hitne mere kojima je značajno ograničeno podizanje deviza sa štednih računa. Pre raspada SFRJ nisu bili ispunjeni uslovi za aktiviranje državnih garancija, a i da su bili ispunjeni podnosioci predstavki nisu imali pravo na pojedinačno potraživanje prema državi SFRJ, jer štedišice nisu imale pravo da same aktiviraju državne garancije, nego je to mogla da uradi samo insolventna banka ili banka u stečaju. Iz toga proizilazi

da, nakon raspada SFRJ, nikakve finansijske obaveze prema podnosiocima predstavke nisu mogle preći na države naslednice, kao što ni obaveza država naslednica da pregovaraju o raspodeli garancija SFRJ za “staru deviznu štednju“ nije stvorila pojedinačno pravo da podnosioci predstavke dobiju isplatu štednje iz Slovenije, odnosno iz Srbije.

Ovo mišljenje nisu delile i ostale države, već su smatrale da štednja podnosilaca predstavke nesumnjivo predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1.

Sud je, naglašavajući autonomno značenje pojma imovina u smislu člana 1. Protokola 1., naveo da u svakom predmetu treba ispitati da li okolnosti gledane u celini daju podnosiocu predstavke pravo na materijalni interes koji je zaštićen članom 1. Protokola 1. Ulaganjem deviza na štedni račun kod banaka u SFRJ podnosioci predstavke su stekli pravo da ta uložena sredstva, zajedno sa pripadajućom kamatom podignu sa računa u bilo kojem trenutku. Bez obzira što su u SFRJ postojale teškoće u ispunjavanju finansijskih obaveza počev od 1990. godine pa nadalje i što je država morala da ograničava povlačenje deviza sa računa, Sud je bio mišljenja da potraživanja podnosilaca predstavki i dalje postoje. Naime, ova potraživanja podnosilaca predstavki ni u jednom trenutku nisu ukinuta u državama naslednicama SFRJ, niti su na bilo koji način lišena pravne valjanosti, niti je bilo sumnje da će neke ili sve ove države na kraju morati da isplate štednju podnosiocima predstavke. Štaviše, države su pokazale opredeljenost da se štedišama, na određeni način, vrati “stara devizna štednja,“ a takođe su, u okviru pregovora o sukcesiji prihvatile da je “stara devizna štednja“ deo finansijskih obaveza SFRJ koje trebaju međusobno da podele, kao što su podelile i druge finansijske obaveze i imovinu SFRJ. Na osnovu iznetih razloga Sud je odbio prigovor.

Nadalje, države su pojedinačno isticale prigovore nespojivosti *ratione personae i ratione loci*, tvrdeći da podnosioci predstavke ne potpadaju pod njihovu nadležnost, nego pod nadležnost druge tužene države, pri čemu su se pozivale na razne razloge kao što je npr. lokacija filijale i matične banke, zatim priroda odnosa između podnosilaca predstavke i banaka koji, kako su smatrale, predstavlja pitanje privatnog prava, a ne sukcesije. Sud je ove prigovore odbio uz obrazloženje da su tužene države složne u mišljenju da je “stara devizna štednja“ deo finansijskih obaveza SFRJ koje one trebaju podeliti, a i preuzele su obavezu da zajednički dogovorom reše sve vidove sukcesije.

Prigovor nespojivosti *ratione temporis* su iznele Vlade Srbije, Slovenije i Hrvatske i navele da je u ovom predmetu reč o događajima koji su se desili pre stupanja na snagu Konvencije u odnosu na te države. Sud je ispitivao činjenice imajući u vidu datume kad je koja od država ratifikovala Konvenciju i našao da se u ovom predmetu ne radi o nekoj konkretnoj odluci ili meri koja je preduzeta pre relevantnih datuma u tim državama. Osim toga, podnosioci predstavke se nisu žalili na neki akt SFRJ, nego zbog toga što njene naslednice nisu kroz sporazum o sukcesiji rešile pitanje “stare devizne štednje“ u onim slučajevima kad su štedišne deponovale devize u filijalama banaka koje se nisu nalazile u istoj republici bivše SFRJ u kojoj je bilo i sedište matične banke. Sud je smatrao da pitanje ulazi u okvir vremenske nadležnosti Suda i odbio je prigovor, navodeći uz to da potraživanja podnosilaca predstavki i dalje postoje, što znači da postoji i obaveza odgovornih država da reše to pitanje.

Prigovor da podnosioci predstavki nisu iscrpili sva domaća pravna sredstva iznele su srpska, slovenačka i makedonska strana. Drugačijeg stava su bile Vlade Bosne i Hercegovine i Hrvatske, koje su tvrdile da podnosioci predstavke nisu imale na raspolaganju delotvorna pravna sredstva, pogotovo ako se uzme u obzir prekid postupka povodom “stare devizne štednje“ kod filijala Investbanke i Ljubljanske banke Ljubljana u drugim državama naslednicama. Sud je napomenuo da je povodom ovog prigovora teret dokazivanja na onim državama koje tvrde da podnosioci predstavke nisu iskoristili sva pravna sredstva predviđena nacionalnim pravom. One moraju pružiti dokaze da je postoji delotvorno pravno sredstvo, da je bilo dostupno u odgovarajuće vreme, da se korišćenjem toga sredstva mogao očekivati uspešan ishod spora i obezbediti naknada koju zahtevaju podnosioci predstavki. Ako države to dokažu, onda podnosioci predstavke trebaju dokazati da je to sredstvo iscrpljeno ili da je nedelotvorno i neodgovarajuće za dati slučaj. O ovom prigovoru Sud je odlučivao zajedno sa meritumom, jer je smatrao da ovo pitanje ulazi u meritum pritužbi vezanih za član 13. Konvencije kojim se garantuje pravo na delotvorno pravno sredstvo.

S obzirom na to da države nisu iznele ubedljive prigovore na osnovu kojih bi predstavka bila odbačena, niti je Sud našao razloge za to, predstavku je proglasio dopuštenom.⁵¹⁰

---

⁵¹⁰ Odluka o dopuštenosti od 17. oktobra 2011. g.

U delu postupka u kojem se raspravljalo o meritumu Sud je prvo ispitivao da li nemogućnost podnosioca predstavke da koriste svoju deviznu štednju u dužem vremenskom periodu, zbog propusta odgovornih država da reše to pitanje, predstavlja povredu člana 1. Protokola 1. O tome je svaka država pojedinačno iznela svoje mišljenje, posebno komentarišući stav koji je Sud zastupao tokom rasprave o dopuštenosti predstavke da pitanje “stare devizne štednje“ u Sarajevskoj filijali Ljubljanske banke Ljubljana i Tuzlanske filijale Investbanke predstavlja pitanje sukcesije.

Vlada Bosne i Hercegovine se nije složila s tim da je pitanje “stare devizne štednje“ u Sarajevskoj filijali Ljubljanske banke Ljubljana i Tuzlanske filijale Investbanke pitanje sukcesije, već je tvrdila da je to pitanje građanskog prava. Podnosioci predstavke su sa bankama sklopili građansko-pravne ugovore na osnovu kojih su imali pravo da podižu svoju ušteđevinu u bilo kojem trenutku. Iako je za sve devizne uloge garantovala SFRJ, garancije nikad nisu aktivirane jer su banke o kojima se ovde radi ostale likvidne do raspada SFRJ. To znači da odgovornost nije prešla sa banaka na SFRJ, pa samim tim ni pitanje devizne štednje podnosioca predstavki nije sukcesijsko pitanje. Ova Vlada je iznela stav da bi u ovom slučaju trebale biti odgovorne Slovenija i Srbija za dugove Ljubljanske banke Ljubljana i Investbanke, pošto su one bile odgovorne za nemogućnost tih banaka da servisiraju svoje dugove. Pogotovo ako se ima u vidu da je najveći deo sredstava iz filijala ovih banaka prebačen je u Sloveniju, odnosno u Srbiju, tako da su trezori filijala ovih banaka u Bosni i Hercegovini bili skoro prazni kada je došlo do raspada SFRJ.

Hrvatska Vlada je, isto tako, smatrala da pitanje “stare devizne štednje“ u Sarajevskoj filijali Ljubljanske banke Ljubljana i Tuzlanske filijale Investbanke nije sukcesijsko pitanje. Oni su zastupali isti stav kao i Vlada Bosne i Hercegovine da Slovenija i Srbija trebaju biti odgovorne, pri čemu su naveli i iste razloge. Osim toga, još su izneli tvrdnje da je restrukturiranje Ljubljanske banke preduzeto je sa namerom da se ta banka zaštiti od odgovornosti prema štedišama u filijalama te banke koje su se nalazile izvan Slovenije.

Za Vladu Srbije ovaj slučaj se svrstava u pitanja sukcesije, a na osnovu međunarodnih pravila o sukcesiji država Srbija je imala samo obavezu da pregovara u dobroj veri o pitanju “stare devizne štednje“ u filijalama Investbanke koje su se nalazile izvan Srbije, što je i uradila. Pitanje devizne

štednje kako podnosioca predstavke Šahdanovića, tako i svih drugih koji su imali štednju u filijalama Investbanke koje se nalaze izvan Srbije, trebalo bi rešiti dogovorom država naslednica SFRJ u okviru pregovora o sukcesiji. Ukoliko je, eventualno, došlo do mešanja u imovinu podnosioca predstavke Šahdanovića od strane Srbije, to mešanje je bilo opravdano jer je ona samo zamrzla njegovu štednju u Tuzlanskoj filijali Investbanke za vreme pregovora o sukcesiji, a takva mera se nužno morala preduzeti u cilju zaštite finansijske stabilnosti zemlje, jer je ona tada bila u teškoj ekonomskoj situaciji. Preduzimanjem takve mere nije nametnut preteran teret podnosiocu predstavke čija je štednja zamrznuta. Prema daljim navodima srpske strane, u ovom slučaju bi trebala da bude odgovorna Bosna i Hercegovina pošto je ona imala najviše koristi od devizne štednje u Tuzlanskoj filijali Investbanke.

I slovenačka Vlada je smatrala da je “stara devizna štednja“ u sarajevskoj filijali Ljubljanske banke Ljubljana i u tuzlanskoj filijali Investbanke pitanje sukcesije. Vlada je navela da je Slovenija bila aktivna i ulagala napore da se pronađe odgovarajuće rešenje o raspodeli garancija SFRJ za “staru deviznu štednju,“ ali to nije uspelo jer su Bosna i Hercegovina i Hrvatska opstruirale pregovore. Slovenačka Vlada je iznela mišljenje, slično kao i Vlada Srbije, da Sud treba da se bavi analizom da li su pregovori o “staroj deviznoj štednji“ vođeni, zaista, u dobroj veri, a ne da razmatra koja država treba izvrši povraćaj devizne štednje podnosiocima zahteva. Po njihovom mišljenju, uvažavajući načelo teritorijalnosti, za “staru deviznu štednju“ u filijalama koje se ovde pominju odgovorna je Bosna i Hercegovina, jer se iste nalaze na njenoj teritoriji. U pogledu statusa Ljubljanske banke Ljubljana, Vlada je istakla da sama činjenica da je banka bila u vlasništvu države nije dovoljna da se sve aktivnosti banke pripisu državi i da se zato država smatra odgovornom za dugove banke. S tim u vezi, Vlada je tvrdila da država nije imala nikakvu obavezu da sanira Sarajevsku filijalu Ljubljanske banke Ljubljana. Iako je redovno rađen prenos deviza iz Sarajevske filijale ove banke u Narodnu banku Slovenije, deo sredstava je naknadno vraćen u Sarajevo, a zatim je vršen prenos na inostrane račune NBJ.

Makedonska Vlada je imala isti stav kao Bosna i Hercegovina i Hrvatska, prema kojem je pitanje “stare devizne štednje“ podnosilaca predstavke pitanje građanskog prava. Ova Vlada je dalje navela da ona nije ni u kakvoj vezi sa podnosiocima zahteva i njihovom štednjom, pa prema tome nije povredila imovinska prava podnosilaca zahteva, kao ni druga njihova prava garantovana Konvencijom.

Iznoseći svoju ocenu u pogledu primenjivosti člana 1. Protokola 1. na predmetni slučaj, Sud je naveo da je taj član primenjiv jer “stara devizna štednja“ podnosilaca predstavki predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Potraživanja podnosilaca predstavki nisu nikada prestala, ali su oni bili sprečeni da neometano raspoložu svojim imovinom tj. tom deviznom štednjom tokom dužeg vremenskog perioda. Sud je, imajući u vidu tri pravila koja čine član 1. Protokola 1., pristupio razmatranju ovoga predmeta u svetlu trećeg pravila⁵¹¹ prema kojem države imaju pravo da vrše kontrolu korišćenja imovine u skladu sa opštim interesom. Na takav način Sud je postupao i u ostalim sličnim predmetima.

Prilikom ocenjivanja da li je postupanje država u ovom slučaju bilo opravdano i u skladu sa načelima zakonitosti i legitimnog cilja, odnosno da li su države poštovale načelo pravedne ravnoteže, Sud je smatrao da je nesporno da su države poštovale načelo zakonitosti i da su nastojale ostvariti legitiman cilj, što nije potrebno posebno utvrđivati. Po mišljenju Suda u ovom predmetu je odlučujuće pitanje da li je postignuta pravična ravnoteža između zahteva opšteg interesa i zahteva zaštite osnovnih prava pojedinaca koja garantuje član 1. Protokola 1. Kad se ispita da li su zbog postupaka vlasti, tj. činjenja države ili, pak, zbog nečinjenja države podnosioci predstavke morali da trpe nesrazmeran ili preteran teret moći će da se zaključi da li je došlo do povrede prava na mirno uživanje imovine.

Sud je izvršio rekapitulaciju činjenica relevantnih u ovom slučaju i izveo nekoliko zaključaka. Pre svega, da je za “staru deviznu štednju“ garantovala država SFRJ, ali da garancije nikad nisu aktivirane i da, shodno tome, odgovornost za štednju podnosilaca predstavke nikad nije prešla sa banaka u kojima je deponovana na SFRJ. Filijale Ljubljanske banke Ljubljana i Investbanke nisu imale sopstveni pravni subjektivitet u trenutku raspada SFRJ, već su poslovale u ime i za račun matičnih banaka, što znači da su sve do raspada SFRJ Ljubljanska banka Ljubljana čije je sedište

---

⁵¹¹ U postupku po žalbi pred Velikim većem, Sud se odlučio za drugačiji pristup. Naveo je da se zamrzavanje devizne štednje u početku moglo posmatrati kao namera kontrole korišćenja imovine podnosilaca predstavke. Međutim, zbog činjenice da su ta sredstva njima bila praktično nedostupna u dužem vremenskom periodu, opravdano je razmotriti da li to predstavlja “lišavanje“ imovine u smislu drugog pravila člana 1. Protokola 1. Ipak, pošto propisima tuženih država potraživanja podnosilaca zahteva nisu ukinuta, niti su na drugi način izgubila pravnu valjanost, a tužene države smatraju da podnosioci predstavke trebaju biti u mogućnosti da raspoložu svojom imovinom, ne može se zaključiti da su oni formalno lišeni svoje imovine. To znači da se u ovom slučaju ne radi o *de facto* eksproprijaciji. Kako se povreda prava na imovinu u ovom slučaju ne može precizno klasifikovati, Sud je bio mišljenja da se predmet treba razmatrati u skladu sa opštim načelom sadržanom u prvom pravilu. Navedeno prema: Presuda od 16. jula 2014. godine, paragraf 99.

u Sloveniji i Investbanka sa sedištem u Srbiji ostale odgovorne za “staru deviznu štednju“ u svojim filijalama, bez obzira na to gde su se one nalazile. Nakon raspada SFRJ, Slovenija je restrukturirala Ljubljansku banku Ljubljana i osnovala Novu Ljubljansku banku, na koju je prebacila većinu sredstava. Stara Ljubljanska banka Ljubljana je ostala odgovorna za “staru deviznu štednju“ u svojim filijalama u drugim državama naslednicama SFRJ. Jedini akcionar te banke je Slovenija i istom upravlja Vladina agencija. Pošto je većinu sredstava te banke prebacila na novoosnovanu banku, to je država i odgovorna zbog nemogućnosti stare banke da izmiruje svoja dugovanja. Pored toga, najverovatnije je najveći deo sredstava Sarajevske filijale Ljubljanske banke Ljubljana završio u Sloveniji. Uzimajući u obzir sve utvrđene činjenice Sud je konstatovao da postoje dovoljno utemeljeni razlozi da Sloveniju smatra odgovornom za dug banke prema podnosiocima predstavke gospođi Ališić i gospodinu Sadžaku.

Situacija sa Investbankom je nešto drugačija. Ta banka je ostala odgovorna za “staru deviznu štednju“ sve do 2002. kad je nad bankom otvoren stečaj i kad je aktivirana državna garancija za “staru deviznu štednju“ u toj banci i njenim filijalama. Banka je bila u svojini države. Kad su u pitanju neizmireni dugovi privrednih društava u državnoj svojini, u nekim ranijim sličnim slučajevima Sud je stvorio praksu da oglasi državu odgovornom za te dugove. Naime, ta privredna društva nisu ni institucionalno, ni poslovno nezavisna od države, država vrši nadzor i kontrolu nad njima, pa se, stoga, ne može osloboditi odgovornosti. Od te prakse Sud nije odstupio ni u ovom slučaju. Uz ostalo, Sud je izneo i tvrdnju da je većina sredstava Tuzlanske filijale Investbanke prebačena u Srbiju, kao i da je Srbija prodala poslovni prostor te filijale u Bosni i Hercegovini. Izneti navodi za Sud su bili dovoljni da zaključi da je Srbija odgovorna za dug Investbanke prema podnosiocu predstavke gospodinu Šahdanoviću.

Slovenija i Srbija su isticale odgovornost Bosne i Hercegovine, jer je to, po njihovom mišljenju, u skladu sa načelom međunarodnog prava o sukcesiji država – načelom teritorijalnosti. Takođe su navele da je ta država imala najveću korist od “stare devizne štednje“ u predmetnim filijalama Ljubljanske banke Ljubljana i Investbanke, zbog povoljnih kredita koje su te banke odobravale bosanskohercegovačkim preduzećima. Ove napomene nisu uticale na gledište Suda, pošto je smatrao da se načelo teritorijalnosti ne može primeniti u ovom slučaju. Za Sud je vodeće načelo međunarodnog prava, kad je u pitanju sukcesija država, načelo pravične srazmere u pogledu dugova država. Da bi se izvršila pravična raspodela duga u ovom predmetu, po mišljenju Suda

prethodno bi bilo potrebno uraditi globalnu procenu imovine i dugova SFRJ i utvrditi veličinu delova koji su do tada dodeljeni svakoj državi naslednici. Međutim, to pitanje je izvan domašaja ovoga predmeta i nije u nadležnosti Suda.

Pošto je utvrdio da su Slovenija i Srbija odgovorne za “staru deviznu štednju“ u Sarajevskoj filijali Ljubljanske banke Ljubljana, odnosno u Tuzlanskoj filijali Investbanke, Sud je dalje ispitaio da li su zbog nemogućnosti podnosilaca predstavke da slobodno raspoložu svojom ušteđevinom koju su deponovali u tim filijalama, te države prekršile član 1. Protokola 1.

Sud je primetio da pregovori o sukcesiji država nisu sprečili države naslednice da donose mere radi zaštite interesa štediša. Za neke kategorije štediša, čak i u spornim filijalama, pronađena su rešenja i stara štednja im je isplaćena na određeni način, ali ne i podnosiocima predstavke. Odlaganje nalaženja rešenja, odnosno kašnjenje sa isplatom štednje, u nekim izuzetnim situacijama možda se može opravdati, ali i pored razumevanja svih okolnosti u kojima su se države našle, Sud smatra da su podnosioci predstavke predugo čekali na isplatu. Zato je zaključio da Slovenija i Srbija, i kad se uzme u obzir široko polje procene koje imaju, nisu uspostavile pravičnu ravnotežu između opšteg interesa društva i prava na imovinu podnosilaca predstavke, kojima je zbog toga nametnut preteran i nesrazmeran teret.

Na osnovu iznetih razloga Sud je utvrdio da je Slovenija povredila član 1. Protokola 1. u odnosu na gospođu Ališić i gospodina Sadžaka, kao i da je od strane Srbije povređen taj član u odnosu na gospodina Šahdanovića. Sud nije našao da je došlo do povrede ovoga člana od strane ostalih država.

U daljem toku postupka Sud je razmatrao pritužbe podnosilaca predstavke u vezi sa članovima 13. i 14. Konvencije. Oni su se žalili da nisu imali na raspolaganju delotvorno pravno sredstvo za svoje zahteve u skladu sa članom 1. Protokola 1., kao i da su diskriminirani po osnovu državljanstva, s obzirom da nisu mogli ostvariti pravo na isplatu štednje pod istim uslovima kao i državljani Slovenije, odnosno Srbije.

Nakon analize dokaza Sud je konstatovao da je došlo do povrede člana 13. od strane Slovenije u odnosu na podnosioca predstavke Ališić i Sadžaka, kao i od strane Srbije u odnosu na podnosioca predstavke Šahdanovića, jer podnosioci predstavke nisu u tim državama imali na raspolaganju

delotvorno pravno sredstvo za svoje zahteve. Sud je zaključio da od strane ostalih država nije bilo povrede ovoga člana. U pogledu navodne povrede člana 14. u vezi sa članom 1. Protokola 1. i članom 13. Konvencije Sud je bio na stanovištu da nije potrebno to pitanje ispitivati u odnosu na Sloveniju i Srbiju, dok je za ostale države utvrdio je da nisu prekršile ovaj član Konvencije.

Sud je po utvrđivanju povreda Konvencije koje su Slovenija i Srbija učinile prema podnosiocima predstavke izneo podatak da je primio više od 1650 predstavki podnetih u ime više od 8000 štediša. Za Sud to je očigledan pokazatelj da ove povrede pogađaju još mnogo ljudi i da postoje sistemski propusti koje odgovorne države trebaju otkloniti. Zbog toga je odlučio da u ovom slučaju primeni član 46. Konvencije i donese pilot-presudu u odnosu na Sloveniju i Srbiju. Srpska, slovenačka i makedonska Vlada, a takođe i podnosioci predstavke protivili su se primeni procedure pilot-presude, dok je Vlada Hrvatske imala neodređen stav jer nije mogla proceniti da li je ovaj predmet podesan za primenu takve procedure. Nasuprot njima, Vlada Bosne i Hercegovine je tvrdila da je ovaj slučaj prikladan za sprovođenje procedure pilot-presude imajući u vidu da postoji više stotina hiljada štediša Sarajevske filijale stare Ljubljanske banke, zatim štediša Zagrebačke filijale te iste banke koji nisu preneli svoju štednju u hrvatske banke, odnosno štediša filijala Investbanke u Bosni i Hercegovini.

Sud se odlučio za ovakav ishod postupka u ovom predmetu kako bi omogućio najbrže saniranje situacije koja je dovela do povrede prava garantovanih Konvencijom i obezbedio najefikasniju zaštitu tih prava u nacionalnim pravnim sistemima odgovornih država.

Radi izvršenja presude, Sud je napomenuo da je neophodno da obe države koje su prekršile Konvenciju preduzmu odgovarajuće mere na nacionalnom nivou. Pored toga, odredio je da Slovenija u roku od šest meseci od dana pravosnažnosti presude mora omogućiti podnosiocima predstavke gospođi Ališić i gospodinu Sadžaku, ali i svima ostalima koji su u istoj poziciji, isplatu "stare devizne štednje" pod istim uslovima kao i za one štediše koji su imali takvu ušteđevinu u domaćim filijalama slovenačkih banaka. Za Srbiju je određeno da u istom roku obezbedi trećem podnosiocu predstavke gospodinu Šahdanoviću, kao i svima ostalima koji su u istoj poziciji, isplatu "stare devizne štednje" pod istim uslovima koje su imali srpski državljani u domaćim filijalama srpskih banaka. Ovako utvrđena obaveza Sloveniji i Srbiji ne odnosi se na lica koja su bila u istom položaju kao i podnosioci predstavke, ali kojima je štednja u celosti

isplaćena od strane drugih država naslednica SFRJ, kao što su oni kojima je štednja isplaćena na humanitarnoj osnovi ili su je iskoristili u procesu privatizacije, odnosno oni kojima je štednja isplaćena iz zagrebačke i skopske filijale Ljubljanske banke Ljubljana od strane hrvatske i makedonske države. Međutim, ako postoje lica kojima je na takav način samo delimično isplaćena štednja, Slovenija i Srbija su dužne da tim licima isplate preostali iznos ušteđevine, Srbija u svim filijalama srpskih banaka, a Slovenija u svim filijalama slovenačkih banaka i to bez obzira na mesto gde se nalazi filijala ili državljanstvo štediše.

Podnosiocima predstavke pojedinačno je dosuđen iznos od 4.000 EUR na ime pretrpljenih gubitaka nastalih zbog povrede Konvencije, koje su obavezne da isplate Slovenija, odnosno Srbija. Zahtev podnosilaca da im se plate troškovi i izdaci pred Sudom odbijen je, jer nisu podneli specifikaciju troškova i račune.

Sud ovom presudom nije dosudio odgovarajuće obeštećenje svim oštećenim licima. Međutim, ukoliko Slovenija i Srbija ne preduzmu potrebne mere i nastave da krše Konvenciju, Sud je zadržao pravo da ponovo razmatra pitanje obeštećenja kad se neki sličan predmet protiv ovih država ubuduće nađe pred Sudom.

Ispitivanje ostalih sličnih predmeta odloženo je za šest meseci od dana pravosnažnosti presude, ali je Sud ovlašćen da u bilo kom trenutku proglasi neprihvatljivim bilo koji sličan predmet ili ga izbriše sa spiska predmeta.

Slovenija i Srbija su uložile prigovore na donošenje pilot-presude i zatražile da se predmet iznese pred Veliko Veće. U postupku pred Velikim Većem prigovori su odbijeni. Veliko Veće je odlučilo da se u ovom slučaju primeni član 46. Konvencije i sprovede postupak pilot-presude, i na taj način je praktično potvrdilo prvobitnu presudu Suda. Veće je odredilo opšte i pojedinačne mere koje odgovorne države moraju preduzeti da bi obezbedile prava podnosilaca predstavki za koja je Sud našao da su povređena. Države su obavezane, takođe, da takve mere preduznu i u odnosu na sva druga lica koja su u istoj situaciji. Odlukom Veća, rok u kojem Slovenija i Srbija trebaju izvršiti presudu produžen je sa šest meseci na godinu dana. I odlučivanje Suda u drugim sličnim predmetima odgođeno je na godinu dana. Shodno članu 46. Konvencije, nadzor nad sprovođenjem mera koje države moraju sprovesti vršiće Komitet ministara.

Donošenjem ovakve presude može se uočiti da je Sud odstupio od nekih sopstvenih stavova koje je ranije zastupao u pogledu odgovornosti država naslednica SFRJ za “staru deviznu štednju.“ U sličnom prethodno razmatranom predmetu *Kovačić i ostali protiv Slovenije* Sud je naglasio da se slaže s mišljenjem Parlamentarne skupštine iznesenim u Rezoluciji 1410 da se pitanje naknade tolikim hiljadama štediša mora rešiti dogovorno između država naslednica SFRJ i tom prilikom je pozvao države da hitno nastave s pregovorima kako bi se što brže našlo rešenje tog problema.⁵¹² U toj Rezoluciji je, između ostalog, data preporuka državama naslednicama SFRJ da osnuju zajednički fond, pod pokroviteljstvom Saveta Evrope, iz kojeg bi se štedišama isplaćivala njihova ušteđevina. Fond bi trebale finansirati sve države naslednice srazmerno deviznim depozitima uplaćenim na teritoriji svake od zemalja.⁵¹³ Sud je, tako, pozivajući se navedenu Rezoluciju Parlamentarne skupštine, zauzeo stav da je pitanje isplate “stare devizne štednje“ pitanje sukcesije, a ne građanskog prava i da se treba rešavati u skladu sa međunarodnim pravom o sukcesiji država, koje podrazumeva primenu načela teritorijalnosti kod podele odgovornosti za dugove prethodne države. U tom smislu je svoje saglasno mišljenje dao i sudija koji je predsedavao Većem⁵¹⁴ prilikom prvostepenog odlučivanja Suda, pri tom napominjući da je prema uobičajenim pravilima sukcesije prvi kriterijum za podelu potraživanja teritorijalnost. Tek ukoliko se dugovi ne mogu razdeliti prema principu teritorijalnosti, onda se trebaju podeliti prema načelu pravičnosti. Države naslednice SFRJ su se, takođe, saglasile u Aneksu C Sporazuma o sukcesiji da je “stara devizna štednja“ sukcesijsko pitanje koje će rešavati međusobnim pregovorima.

Navodi u kojima Sud u predmetnom slučaju ističe da obaveza pregovaranja o spornom pitanju devizne štednje, preuzeta Sporazumom o sukcesiji, ne sprečava države naslednice SFRJ da donesu privremene mere u cilju zaštite interesa štediša i u kojima kao dobru praksu ističe postupanje hrvatske države koja je otplatila veliki deo “stare devizne štednje“ štedišama Ljubljanske banke Ljubljana filijale u Zagrebu i postupanje makedonske države koja je isplatila ukupnu “staru deviznu štednju“ štedišama Ljubljanske banke Ljubljana filijale u Skoplju,⁵¹⁵

⁵¹² *Kovačić i drugi protiv Slovenije*, presuda Velikog Veća od 3. oktobra 2008. g., paragrafi 255.-256.

⁵¹³ Rezolucija 1410(2004) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, od 23. novembra 2004. g. tačka 7. podtačka (ii)

⁵¹⁴ *Kovačić i drugi protiv Slovenije*, presuda Velikog Veća od 3. oktobra 2008. g., Saglasno mišljenje sudije Ressa.

⁵¹⁵ *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, presuda od 6. novembra 2012. g., paragraf 73.

govore da je Sud, podržavao načelo teritorijalnosti kod preuzimanja obaveze isplate deviznih štediša, pa samim tim njegovu primenu i u ovom predmetu.

Međutim, rešavajući slučaj Sud je, ipak, napustio ranije stanovište u vezi sa pravilima o sukcesiji i primeni teritorijalnog principa. Priklonio se mišljenju država (Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Makedonija) koje su zauzele stav da ovde nije reč o sukcesijskom pitanju nego o građansko-pravnom odnosu koji se svrstava u Aneks G Sporazuma o sukcesiji. Sud nije obratio pažnju na ovu svoju nedoslednost, a, isto tako, ni na nepoštovanje Sporazuma o sukcesiji koje su izrazile navedene potpisnice istog i izneo je tumačenje da je kod sukcesije glavni kriterijum za raspodelu odgovornosti za dugove princip pravične srazmernosti. Bliže objašnjenje kako će se odrediti pravična srazmernost Sud nije dao.

Iako se kroz mnoge predmete detaljno upoznao sa zakonodavstvom SFRJ i svih država naslednica i sagledavao posledice njihovih zakonodavnih rešenja, Sud je uzeo kao prihvatljiv postupak to što je Bosna i Hercegovina svojim propisima⁵¹⁶ odjednom izričito isključila svoju odgovornost za štednju u sarajevskoj filijali Ljubljanske banke i u tuzlanskoj filijali Investbanke. Ovim potezom Bosna i Hercegovina je praktično suspendovala primenu Aneksa C Sporazuma o pitanjima sukcesije⁵¹⁷ i zanemarila postignuti dogovor. Osim toga, ovakvo postupanje Bosne i Hercegovine dovelo je hiljade štediša tih banaka u poziciju da ne mogu da reše problem koji je do momenta donošenja zakona 2004.godine, odnosno 2006. godine mogao da se reši, a mnoge štediše su ga i rešile.

Ako se imaju u vidu ukupne okolnosti predmeta, kao i napred izneti navodi, bilo bi realno da je Sud detaljnije razmotrio odgovornost i drugih tuženih država u ovom predmetu, a posebno Bosne i Hercegovine, pošto se radilo o filijalama banaka koje su poslovale na njenoj teritoriji i štednji koja je uložena na njenoj teritoriji i od koje je najviše koristi imala ta država. Odustajanje Suda od stavova koje je zauzeo u svojoj ranijoj praksi i zaokret prema drugačijem mišljenju, na osnovu kojeg je u ovom predmetu odredio odgovornim samo Srbiju i Sloveniju, bilo je neočekivano.

---

⁵¹⁶ Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 66/04, 49/05, 35/06, 31/08, 32/09, 65/09; Zakon o izmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje, "Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine," br. 28/06.

⁵¹⁷ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Sporazum o pitanjima sukcesije 28. novembra 2001. g.. Sporazum je stupio na snagu 2. juna 2004. g.

Može se pretpostaviti da takav ishod nisu očekivale ni Srbija, ni Slovenija, tim više što su svoja izlaganja potkrepile brojnim argumentima, pogotovo u raspravi pred Velikim Većem. Njihova nastojanja da spreče donošenje pilot-presude nisu urodila plodom. Pred ovim državama je velika obaveza, pre svega finansijska, koju moraju ispuniti u izvršenju pilot-presude.

Radi izvršenja pilot-presude Slovenija je 22. juna 2015. godine donela Zakon o načinu izvršenja presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu broj 60642/08.⁵¹⁸ Ovim Zakonom je predviđeno da su štediše obavezne da podnesu zahteve za verifikaciju “stare devizne štednje,” na osnovu kojih će se isplaćivati sredstva, a zahtevi se mogu predavati u periodu od 1.12.2015. do 31.12.2017. godine. Do kraja 2015. godine Srbija nije donela odgovarajući zakon radi izvršenja pilot-presude.

Osim predstavki podnetih zbog neisplaćivanja “stare devizne štednje” položene u jugoslovenske banke pre raspada SFRJ, pred Sudom su se našle i predstavke štediša koji nisu mogli podići svoju štednju u tzv. “piramidalnim bankama.” To su bile privatne banke koje su nastale posle raspada SFRJ, i to u Saveznoj Republici Jugoslaviji, a bile su poznate po tome što su štedišama nudile izuzetno visoku kamatu na uložena devizna sredstva.

Piramidalne banke su postojale u kratkom vremenskom periodu od svega nekoliko godina i nakon njihovog kraha nastao je problem povraćaja uloženog novca štedišama. Mnogo građana je ulagalo sredstva kod ovakvog tipa banaka, očekujući veliku dobit za kratko vreme, pošto su kamatne stope bile nerealno visoke i kretale su se u nekim bankama čak i do 20% na mesečnom nivou. Pored problema sa “starom deviznom štednjom” položenom u banke pre raspada SFRJ Savezna Republika Jugoslavija je, nekoliko godina nakon raspada SFRJ, morala da se nosi i sa problemom povraćaja devizne štednje položene u piramidalne banke. Zakonodavstvom kojim je regulisana “stara devizna štednja” obuhvaćena je i štednja u ovim novim bankama. Zakonom o izmirenju obaveza po osnovu devizne štednje građana⁵¹⁹ predviđeno je da svi štedni ulozi u stranoj valuti kod ovlašćenih banaka deponovani pre 18. marta 1995. godine postaju javni dug. Na taj način je štednja u piramidalnim bankama pretvorena u javni dug i postala je odgovornost države. Zakonom je određen rok vraćanja, iznosi koji se isplaćivati, dinamika isplate i sl.

---

⁵¹⁸ Zakon o načinu izvršitve sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi številka 60642/08 (ZNISESČP), “Uradni list Republike Slovenije” br. 48/15.

⁵¹⁹ “Službeni list Savezne Republike Jugoslavije” br. 59/98, 44/99, 53/01.

Utvrđeno je da se od 12. decembra 1998. godine svi nerešeni sudski sporovi, kao i postupci radi izvršenja sa ciljem isplate devizne štednje obustavljaju. Ovaj Zakon stavljen je van snage donošenjem Zakona o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije,⁵²⁰ kojim je produžen vremenski rok za vraćanje za duga do 2016. godine i promenjeni su iznosi koji će se isplaćivati godišnje. Ovaj Zakon je ponovo potvrdio da se svi sudski sporovi i izvršni postupci radi naplate strane valute obuhvaćene ovim zakonom obustavljaju. Najveća od spornih banaka, odnosno sa najvećim brojem štediša, bila je “Dafiment“ banka, pa je devizna štednja deponovana kod ove banke posebno uređena Zakonom o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po ugovorima o deviznim depozitima građana oročenim kod Dafiment banke AD, Beograd, u likvidaciji i po deviznim sredstvima građana položenim kod Banke privatne privrede Crne Gore AD, Podgorica.⁵²¹ Između ostalog, ovim propisom je naglašeno da je sva devizna štednja uložena kod “Dafiment“ banke priznata kao deo javnog duga i detaljno je razrađen plan vraćanja sredstava do 2016. godine. Predviđeno je da štediša banke mogu koristiti svoje uloge pretvorene u državne obveznice za plaćanje poreza, ili, čak i pre propisanog vremenskog okvira, za kupovinu državne imovine, učestvovanje u privatizaciji državnih preduzeća, zatim do propisanog iznosa za plaćanje lečenja, lekova i troškova sahrane. Štedišama je data mogućnost da trguju državnim obveznicama na berzi, da ih prodaju bankama ili pojedincima, pri čemu je ova trgovina oslobođena od plaćanja poreza.

U predmetu **Ilić protiv Srbije**⁵²² podnosilac predstavke je bio Milosav Ilić iz Kruševca, rođen 1950. godine, štediša privatnih piramidalnih banaka “Dafiment“ banke i Srpsko-moravske banke. U predstavci on je naveo da su po isteku ugovora o oročenoj štednji kod “Dafiment“ banke, odnosno kod Srpsko-moravske banke, ove banke odbile da mu vrate devizna sredstva i isplate ugovorenu kamatu. Potraživanje prema “Dafiment“ banci, koja je propala u maju 1993. godine, on je prijavio Privrednom sudu u Beogradu, gde se vodio postupak likvidacije banke. Protiv Srpsko-moravske banke podneo je tužbu Opštinskom sudu u Kruševcu, koji je doneo presudu u njegovu korist i naložio banci da mu vrati uloženi novac zajedno sa kamatom. Ova presuda je postala pravosnažna i izvršna, ali podnosilac predstavke nije realizovao izvršenje presude. On se žalio Sudu da je povređeno njegovo pravo na mirno uživanje imovine, jer je država stalno

---

⁵²⁰ “Službeni list Savezne Republike Jugoslavije“ br. 36/02.

⁵²¹ “Službeni list Savezne Republike Jugoslavije“ br. 36/02.

⁵²² *Ilić protiv Srbije*, predstavka broj 21811/09, odluka od 14. septembra 2010. g. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

odbijala da mu momentalno isplati svu njegovu štednju zajedno sa ugovorenom kamatom koju je imao kod "Dafiment" banke, a pri tom nije mogao upotrebiti delotvorno pravno sredstvo da zaštiti svoje interese. Žalio se i da je država odbijala da mu vrati sredstva koja je uložio kod Srpsko-moravske banke, odnosno da nije mogao postići izvršenje pravosnažne presude kruševačkog suda donete u njegovu korist. Njegova osnovna primedba upućena je na račun zakonodavstva Srbije i mera koje je država preduzela u vezi sa isplatom štednje u piramidalnim bankama. Donošenjem takvih zakona i mera država je prekršila član 1. Protokola 1., jer po njegovom mišljenju on bi trebao imati pravo na momentalno raspolaganje svim svojim uložnim deviznim depozitima.

Srpska Vlada je istakla da usvojene zakonodavne mere ne predstavljaju preveliki teret za podnosioca predstavke. Mere imaju za cilj da, uz poštovanje načela pravičnosti, regulišu položaj velikog broja građana koji su deponovali devizna sredstva kod spornih banaka.

Sud je naveo da mere koje je država preduzela, u onom obimu u kojem pogađaju štednju podnosioca predstavke, predstavljaju kontrolu korišćenja imovine. Osvrćući se na teško stanje srpske ekonomije, Sud je ocenio da je donetim zakonodavnim merama koje predviđaju postepeno vraćanje devizne štednje građanima tokom određenog vremenskog perioda, uspostavljena pravična ravnoteža između opšteg interesa društva i prava podnosioca predstavke da mu se vrate uložena sredstva. Država je postigla srazmeran odnos između zahteva zaštite interesa zajednice i zahteva zaštite imovinskih prava, kako podnosioca predstavke, tako i svih drugih koji su u istoj takvoj situaciji. Sud je ocenio da sredstva koja je država koristila odgovaraju postizanju legitimnog cilja kome se težilo, pri čemu podnosilac predstavke nije podneo pojedinačan i preveliki teret.

U pogledu Srpsko-moravske banke Sud je, nakon obrazloženja Vlade, konstatovao da ta banka nije imala dozvolu za rad Narodne banke Srbije i da joj odlukom Narodne banke Srbije zabranjen rad još 1993. godine. Srbija nikad nije prihvatila da štednju uloženu kod ove banke pretvori u javni dug, pošto je to bila neovlašćena finansijska organizacija. Nad bankom je pokrenut stečajni postupak 2000. godine, koji je po nalogu Privrednog suda u Kraljevu ubrzo obustavljen, a banka brisana iz registra aktivnih pravnih lica.

Po završenom razmatranju svih navoda iznetih u ovom predmetu, Sud je zaključio da je predstavka nedopuštena.

Još nekoliko predstavki koje su podneli štediše “Dafiment“ banke, npr. **Ribić protiv Srbije**, zatim **Kecman protiv Srbije**⁵²³ Sud je, isto tako, proglasio nedopuštenim.

5.3. Oduzimanje stanarskih prava na stanovima u društvenoj svojini, kao i kuća i stanova u privatnoj svojini građana

Oružani sukobi na nekim područjima bivše SFRJ primorali su stotine hiljada ljudi da napuste svoje stambene prostore u kojima su živeli, što je dovelo do izbegličke krize ogromnih razmera, koja ni do danas nije u potpunosti okončana. Ovaj problem je posebno je pogodio građane sa teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovne. U nekim slučajevima građani su pod pritiskom situacije i zbog straha sami odlazili iz svojih stanova i kuća, dok su u nekim slučajevima, naprosto, bili silom iseljeni ili isterani iz svojih domova, ostavljajući svu imovinu koju su posedovali. U postupcima pred nacionalnim telima, u najvećem broju slučajeva, izbegli i prognani građani nisu mogli dobiti adekvatnu zaštitu, niti ostvariti povraćaj svoje imovine koju su bili primorani da napuste. Problem vraćanja imovine, pogotovo stanarskih prava dodatno je usložen zbog neujednačenog pristupa i stvaranja dvojnih standarda za ista pitanja u državama koje su pozvane da rešavaju ove probleme.⁵²⁴ O tome govori i veliki broj predstavki podnetih Sudu, kome su se

⁵²³ *Ribić protiv Srbije*, predstavka br. 16735/02, odluka od 14. decembra 2010. g.; *Kecman protiv Srbije*, predstavka br. 10968/04, odluka od 5. februara 2013. g.

⁵²⁴ Različiti pristup u rešavanju ključnih problema doveo je do različitog položaja izbeglih i raseljenih lica u regionu i umanjenja mogućnosti za pronalaženja trajnih rešenja za njih. Ukratko, kao primer može se navesti sledeće: “... nekim izbeglicama u zemlji porekla (Bosna i Hercegovina) vraćeni su u posed stanovi u društvenom vlasništvu i omogućen je otkup, a drugim izbeglicama u zemlji porekla (Hrvatska) nisu vraćeni stanovi, već im se u vidu humanitarnog programa nudi stambeno zbrinjavanje uz restriktivne uslove koje može ispuniti samo mali broj izbeglica. Jedne izbeglice imaju pravo učešća u privatizaciji po osnovu minulog rada (Bosna i Hercegovina), druge izbeglice to pravo nisu ostvarile (Hrvatska). Izbeglice iz Hrvatske koje žive u Bosni i Hercegovini, na temelju pravosnažnih sudskih presuda u Bosni i Hercegovini, odnosno Republici Srpskoj o poništenju ugovora o zameni stambene imovine, bivaju deložirani iz stambenih objekata koje su zamenili s izbeglicama iz Bosne i Hercegovine koje žive u Hrvatskoj, dok se u Hrvatskoj ne primenjuje institucija priznanja stranih sudskih presuda, pa su tako izbeglice iz Bosne i Hercegovine koje žive u Hrvatskoj stekle imovinu u obe države, dok izbeglice iz Hrvatske koje žive u Bosni i Hercegovini gube imovinu u obe države. Izbeglice u Hrvatskoj su imale prvenstvo privremenog poseda pred pravom vlasnika da uđe u svoju kuću ili stan, sve dok im se ne osigura alternativni smeštaj, dok je u drugim državama Dejtonskog sporazuma pravo vlasnika bilo ispred prava privremenog posednika, što je, pored ostalog, otežalo i usporilo povratak izbeglica u Hrvatsku, itd.“ Izvor: R. Bubalo, ur., *Bela Knjiga o statusnim i imovinskim pitanjima građana nastalim kao rezultat dezintegracije Jugoslavije u zemljama potpisnicama Dejtonskog*

građani najčešće žalili zbog oduzimanja stanarskih prava na stanovima u društvenoj svojini i kuća iz kojih su bili prisiljeni da odu u jednom trenutku.

5.3.1. Stanarsko pravo

U SFRJ stanarsko pravo je predstavljalo jedan od načina uređenja stambenih odnosa koji se zasnivao na društveno-socijalnim kriterijumima i obezbeđivao je trajno i sigurno stanovanje velikom broju građana. Odredbama člana 164. stav 1. Ustava SFRJ⁵²⁵ zajemčeno je građaninu da na stan u društvenoj svojini stiče stanarsko pravo kojim mu se obezbeđuje da, pod uslovima određenim zakonom, trajno koristi stan u društvenoj svojini radi zadovoljenja ličnih i porodičnih stambenih potreba.

Zakono o stambenim odnosima SR Srbije⁵²⁶ stanarsko pravo definiše kao pravo trajnog i nesmetanog korišćenja stana radi zadovoljavanja ličnih i porodičnih stambenih potreba i pravo učešća u upravljanju stambenim zgradama.

Istorijski gledano, stanarsko pravo se razvilo iz instituta zakupa. Tokom svog razvoja dobijalo je nova obeležja, ali je zadržalo i karakteristike instituta iz kojeg je poteklo.⁵²⁷

U SFRJ stanarsko pravo se zasnivalo prvenstveno na stanovima u društvenoj svojini, ali je moglo postojati i na stanu u privatnoj svojini. Društvena svojina je bila dominantan oblik svojine na stambenim zgradama, pa je i stanarsko pravo na stanovima u društvenoj svojini bilo preovlađujuće i imalo je veći značaj od stanarskog prava na stanovima u privatnoj svojini. Smatralo se da je stanarsko pravo neodvojivi deo društvene svojine i dokle god ona postoji na stambenim zgradama, mora postojati i stanarsko pravo.⁵²⁸ Pravo dodeljivanja stanova na korišćenje radnicima i drugim građanima imale su organizacije udruženog rada, društveno političke zajednice, Jugoslovenska Narodna Armija (JNA), te druge organizacije i zajednice koje

---

sporazuma, s preporukama za njihovo rešavanje, Projekat je nastao u saradnji Evropske unije i organizacije Igmanska inicijativa, Novi Sad, 2012., str. 34.

⁵²⁵ "Službeni list SFRJ" br. 9/74.

⁵²⁶ "Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije" br. 12/90, 47/90, 55/90 i "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 3/90, 7/90.

⁵²⁷ O.Stanković, M.Orlić, *Stvarno pravo*, Beograd, 1999., str. 302.

⁵²⁸ O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, str. 304.

su zgrade i stanove kao investitori izgradili ili su ih stekli po drugom osnovu. Prema odredbama člana 59. Zakona o stambenim odnosima Hrvatske stanarsko pravo na društvenim stanovima sticalo se danom useljenja u stan na osnovu pravosnažne odluke o davanju stana na korišćenje ili kojeg drugog pravnog osnova, ako zakonom nije drugačije određeno.⁵²⁹ Stanarsko pravo moglo je prestati po sopstvenoj želji nosioca stanarskog prava ako slobodnom izjavom volje otkáže ugovor o korišćenju stana ili u slučaju kad nosilac stanarskog prava dobije otkaz ugovora o korišćenju stana, kao i u slučaju propasti stana, na osnovu rešenja o rušenju, zbog smrti nosioca stanarskog prava, itd. Otkaz ugovora o korišćenju stana nosiocu stanarskog prava obavezno se podnosio u obliku tužbe sudu, a mogao se dati samo u slučajevima predviđenim zakonom, npr. ako nosilac stanarskog prava ili drugi korisnik stana koristi stan protivno ugovoru o korišćenju stana ili na način kojim se stanu nanosi znatnija šteta ili kojim se drugi korisnik stana ometa u mirnom korišćenju stana, ili ako se stan ne koristi u dužem vremenskom razdoblju i sl. U svakom slučaju, da bi se dao otkaz nosiocu stanarskog prava bilo je potrebno da njegovo ponašanje ima obeležje teže povrede ugovornih obaveza, odnosno da on učestalo i produženo narušava ugovorne obaveze. Mogućnost otkaza svedena je na najmanju moguću meru, jer se imala u vidu porodično-socijalna dimenzija ovoga prava koje je za najveći broj građana značilo osnov egzistencije. Ovde su došla do izražaja nastojanja tadašnjeg zakonodavca da sačuva stanarsko pravo i obezbedi sigurnost nosiocu stanarskog prava.⁵³⁰

Sa otpočinjanjem svojinske transformacije početkom devedesetih godina XX veka, počinje da nestaje i stanarsko pravo kao vladajući oblik korišćenja stanova u društvenoj svojini. Najšira privatizacija sprovodi se u oblasti stambene svojine. Ona je pripremana pre privatizacije u drugim oblastima i inspirisana je specifičnim razlogom, a taj razlog je potreba da se iz pravnog života odstrani stanarsko pravo, uz izvesno poštovanje već stečenih prava i istovremeno, koliko je moguće, poštovanje načela ravnopravnosti građana.⁵³¹ Tako je Zakonom o stanovanju Republike Srbije⁵³² utvrđeno da se ubuduće stanarsko pravo ne može steći na stanovima u društvenoj svojini, a što se tiče postojećih stambenih odnosa predviđene su promene u dva pravca i to:

⁵²⁹ "Narodne novine" br. 51/85, 42/86, 22/92, 70/93.

⁵³⁰ O. Stanković, M. Orlić, *Ibid.*, str. 308-310.

⁵³¹ D. Hiber, "Privatizacija: Moć države i uloga prava", *Sociologija*, Vol. XXXV, N°1, Beograd, 1993., str. 48

⁵³² "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97, 46/98, 26/01, 101/05, 99/11.

kupovina stanova u društvenoj svojini i zasnivanje zakupa na društvenim stanovima.⁵³³ Prestanak postojanja instituta stanarskog prava na stanovima u društvenoj svojini predviđaju i zakonodavstva drugih država nastalih na prostoru bivše SFRJ, pri čemu, takođe, pružaju mogućnost kupovine društvenih stanova i zasnivanja zakupa na takvim stanovima.

Od nastanka oružanih sukoba na teritoriji bivše SFRJ, u nekim novonastalim državama određenim kategorijama stanovništva dovedeno je u pitanje dalje korišćenje stanarskih prava i mogućnost kupovine stanova u društvenoj svojini. To se posebno odnosi na Republiku Hrvatsku, u kojoj je na temelju propisa donetih u periodu od 1991. do 1996. godine,⁵³⁴ velikom broju građana srpske nacionalnosti, pogotovo onim što su zbog ratnih dejstava, progona i raznih vrsta pritisaka privremeno morali napustiti svoje domove, otkazano stanarsko pravo, pri čemu su izgubili svaku mogućnost da otkupe društvene stanove u kojima su ranije živeli i starali se o njima kao dobri domaćini.⁵³⁵ U Bosni i Hercegovini u kojoj je do raspada SFRJ stanarsko pravo bilo uređeno na isti način kao u Hrvatskoj, nosiocima stanarskog prava koji su privremeno napuštali svoje stanove za vreme ratnih dejstava, omogućen je povratak u stanove i vraćena im je

---

⁵³³ O.Stanković, M.Orlić, *Ibid.*, str. 305.

⁵³⁴ U periodu od 1991. do 1996. g. Hrvatska je donela niz zakona i podzakonskih akata u vezi sa stambenim i imovinskim pravima građana, između ostalih: Uredba o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritoriju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske, "*Narodne novine*" br. 52/91; Uredba o preuzimanju sredstava bivše SFRJ u vlasništvo Republike Hrvatske, "*Narodne novine*" br. 68/91; Zakon o privremenom korištenju stanova, "*Narodne novine*" br. 66/91, 76/93; Izmene i dopune Zakona o stambenim odnosima, "*Narodne novine*" br. 51/85, 42/86, 22/92, 70/93; Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, "*Narodne novine*" br. 43/92, 69/92, 25/93, 26/93, 48/93, 2/94, 44/94, 47/94, 58/95, 103/95, 11/96, 76/96, 111/96; Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, "*Narodne novine*" br. 2/94, 52/94, 36/95; Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, "*Narodne novine*" br. 73/95, 7/96; Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, "*Narodne novine*" br. 73/95; Zakon o područjima posebne državne skrbi, "*Narodne novine*", br. 44/96, 57/96; Zakon o najmu stanova, "*Narodne novine*" br. 91/96, i dr. Neki od navedenih zakona su u narednim godinama pretrpeli izvesne izmene i dopune, ali suština zakona nije menjana.

⁵³⁵ Ukupan broj slučajeva otkazivanja stanarskog prava procenjuje se na oko 29.800, od čega 23.800 na područjima izvan tzv. PPDS (PPDS znači: područja posebne državne skrbi. To su geografska područja Hrvatske koja su, po završetku oružanih sukoba, zbog određenih svojstava stavljena pod posebnu brigu države, npr. područja uz granicu Hrvatske, područja okupirana za vreme oružanih sukoba, zatim područja koja zaostaju u razvoju u odnosu na ostatak države), te 6.000 slučajeva na područjima tzv. PPDS. Izvor: Podaci Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske, preuzeti iz UNHCR Representation in the Republic of Croatia-Summary Statistic on Refugee/Return and Reintegration, 1.januar 2008. Prema podacima OSCE otkazivanjem stanarskog prava pogođeno je oko 100.000 ljudi. Izvor: Misija OSCE u Hrvatskoj, Izveštaj: Opcije za stambeno zbrinjavanje bivših nositelja stanarskih prava, april 2005. Navedeni brojevi su u: R.Bubalo, Lj.Mikić, "*Analiza pristupa stambenom zbrinjavanju izbeglih i raseljenih bivših nositelja stanarskog prava u Republici Hrvatskoj u 2007.*", "Beograd, april 2008.", str. 7. Projekat je realizovanom pod pokroviteljstvom Misije OSCE u Srbiji i uz podršku vlade SAD.

imovina,⁵³⁶ a svi sudski, upravni ili drugi akti o ukidanju stanarskog prava doneti u međuvremenu, poništeni su.

Problemi više stotina hiljada ljudi srpske nacionalnosti izbeglih i prognanih iz Hrvatske, koji su ostali bez stanova i stanarska prava, kuća, te druge nepokretne i pokretne imovine dosegao je nivo humanitarne katastrofe kojom se morala pozabaviti i međunarodna zajednica. Nekoliko dokumenata koje su donele Ujedinjene nacije govore o pravima prognanih i izbeglih da im se vrati imovina koju su imali, odnosno da se vrate u svoje domove u kojima su ranije živeli. Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1120 iz 1997. godine⁵³⁷ potvrđeno je pravo svih izbeglih i raseljenih lica poreklom iz Hrvatske da se vrate u njihove domove u Hrvatskoj u kojima su živeli. U Rezoluciji 2004/2 o stambenom smeštaju i povraćaju imovine izbeglicama i raseljenim licima⁵³⁸ koju je usvojila Potkomisija UN za promociju i zaštitu ljudskih prava 2004. godine, takođe se naglašava pravo svih izbeglih i raseljenih lica da se slobodno vrate u svoje zemlje, da im se vrati stambeni prostor i imovina koja im je bila oduzeta za vreme raseljenja ili da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im ne može biti vraćena. U julu 2005. godine ista Potkomisija UN za promociju i zaštitu ljudskih prava usvojila je Principe Ujedinjenih nacija o stambenom zbrinjavanju i vraćanju imovine raseljenim i izbeglim licima, poznate kao "Pinjeirovi principi"⁵³⁹ (*Paulo Sérgio Pinheiro*)⁵⁴⁰ gde se još jasnije ističe da sve izbeglice i raseljena lica imaju pravo na povraćaj stambenog prostora, zemlje ili druge imovine koja im je samovoljno ili nezakonito oduzeta ili da dobiju nadoknadu sa svaki stambeni prostor, zemlju ili imovinu koju je faktički nemoguće vratiti. Principi povraćaja stambenog prostora i druge imovine izbeglicama i raseljenima licima podjednako se primenjuju na sve izbeglice, interno raseljena lica i druga

⁵³⁶ Odredbama člana 1. tačka 1. Aneksa 7. Dejtonskog sporazuma (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori" br. 12/02) utvrđeno je da sve izbeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove, imaju pravo na povrat imovine koja im je oduzeta za vreme neprijateljstva od 1991.g., kao i da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može vratiti.

⁵³⁷ Resolution 1120 (1997) Adopted by the Security Council at its 3800th meeting, on 14. July 1997. Inter al.: "...3. Reaffirms the right of all refugees and displaced persons originating from Republic of Croatia to return to their homes of origin throughout the Republic of Croatia..." Dostupno na internet adresi: www.un.org/en/sc/documents/

⁵³⁸ UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Resolution 2004/2 on Housing and Property Restitution, 9. August 2004, E/CN.4/Sub.2/RES/2004/2, Dostupno na internet adresi: www.refworld.org/docid/41640a614.html

⁵³⁹ UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, *Final report of the Special Rapporteur Paulo Sérgio Pinheiro, Principles on housing and property restitution for refugees and displaced persons*, 28. June 2005., E/CN.4/Sub2/2005/17. Dostupno na internet adresi: www.unhcr.org/50f94d849.pdf

⁵⁴⁰ Paulo Sérgio Pinheiro (1944), brazilski profesor i diplomata, član Potkomisije UN za promociju i zaštitu ljudskih prava, nezavisni ekspert za ljudska prava UN.

raseljena lica u sličnoj situaciji, bez obzira na prirodu ili okolnosti koje su dovele do raseljavanja. Države treba da obezbede da prava nosilaca stanarskog prava i drugih zakonitih stanara ili korisnika stambenog prostora, zemlje i imovine budu priznata u okviru programa ponovne uspostave prava i u najvećoj mogućoj meri da osiguraju da se ovim licima omogući povratak, ponovno raspolaganje i korišćenje njihovog stambenog prostora, zemlje i druge imovine, isto kao i kod onih koji imaju formalno pravo svojine. Pored ostalog, u Principima se eksplicitno navodi da svako ima pravo na neometano uživanje svoje imovine.

U okviru regionalnog procesa koji su inicirali Evropska komisija, Organizacija za bezbednost i saradnju (OEBS), Visoki komesarijat UN za izbeglice, Srbija i Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Republika Hrvatska, 31. januara 2005. godine održana je regionalna ministarska konferencija o rešavanju izbegličko-raseljениčkih pitanja na kojoj je usvojena Deklaracija Regionalne ministarske konferencije o rešavanju izbegličko-raseljениčkih pitanja, tzv. Sarajevska deklaracija. Deklaracijom se potvrđuje da sve izbeglice imaju puno i neotuđivo pravo na pojedinačne odluke o zemlji stalnog boravka i pristup pripadajućim pravima i izražava se odlučnost za preduzimanje svih nužnih državnih i administrativnih mera kako bi se omogućilo ostvarenje tih pojedinačnih odluka i osiguralo pravedno rešenje pitanja izbeglica.⁵⁴¹ Iako su ovim dokumentom predviđeni konkretni potezi koje svaka država treba preduzeti, do značajnije realizacije dogovorenih mera nije došlo zbog različitih stavova koje su u pogledu rešavanja imovinsko-pravnih pitanja imale države potpisnice.

Za rešavanje imovinskih problema izbeglih i prognanih lica, kao i drugih građana sa područja bivše SFRJ, veliku važnost ima Aneks G Sporazuma o pitanjima sukcesije,⁵⁴² kojim je uređena oblast priznavanja, zaštite i pristupa privatnoj imovini i stečenim pravima građana ili pravnih lica bivše SFRJ. Ovim dokumentom se garantuje da će prava na pokretnu i nepokretnu imovinu koja se nalazi na teritoriji države sukcesora i na koju su građani ili pravna lica imali pravo na dan 31. decembra 1990. godine biti priznata, zaštićena i vraćena od strane te države u skladu sa utvrđenim standardima i normama međunarodnog prava, nezavisno od nacionalnosti, državljanstva, boravišta ili prebivališta takvih lica. Domaće zakonodavstvo svake od država

⁵⁴¹ Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2011. do 2014. godine, "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 17/11.

⁵⁴² "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije – Međunarodni ugovori" br. 6/02.

sukcesora koje se odnosi na stanarsko pravo ima se primenjivati jednako na lica koja su bila državljani SFRJ i koja su imala takva prava, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je pol, rasa, boja, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno poreklo.

Nakon potpisivanja Sporazuma o pitanjima sukcesije građani su očekivali da će svoje imovinsko-pravne probleme, nastale zbog oružanih sukoba na području bivše SFRJ, brže i uspješnije rešavati, ali ta predviđanja se nisu ostvarila. To se naročito odnosi na građane, uglavnom srpske nacionalnosti, kojima su u Hrvatskoj oduzeta stanarska prava, stanovi i porodične kuće, poslovni prostori i druga imovina. Njima je imovina oduzimana po sili zakona ili u sudskim postupcima u kojima su sudske presude donošene u njihovom odsustvu i bez njihovog znanja.

Zbog nemogućnosti da zaštite svoja prava pred nacionalnim sudovima veliki broj građana je pokrenuo postupak pred Sudom.

Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse⁵⁴³

U predmetu **Blečić protiv Hrvatske**⁵⁴⁴ postupak pred Sudom je pokrenut na osnovu predstavke hrvatske državljanke Kristine Blečić, rođene 1926. godine. U predstavci ona se žalila Sudu da joj je zbog otkaza stanarskog prava povređeno pravo na poštovanje doma garantovano članom 8. Konvencije i pravo na mirno uživanje imovine garantovano članom 1. Protokola 1.

Gospođa Blečić je zajedno sa svojim suprugom 1953. godine stekla stanarsko pravo na stanu u Zadru. Posle smrti supruga 1989. godine, ona je postala jedini nosilac stanarskog prava. Krajem jula 1991. godine, otišla je u Rim, u posetu kćerki, nameravajući da tamo ostane nekoliko meseci.

---

⁵⁴³ Opisi svih slučajeva dati su na osnovu odluka i presuda koje su objavljene u okviru zvanične internet prezentacije sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (HUDOC), ili u okviru internet prezentacije nacionalnih sudova, odnosno zastupnika država pred Evropskim sudom za ljudska prava.

⁵⁴⁴ *Blečić protiv Hrvatske*, prdstavka br. 59532/00, presude od 29. jula 2004. g. i 8. marta 2006. g. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

Stan je zaključala i u njemu ostavila sav nameštaj i lične stvari. Sa komšijom je napravila dogovor da se on za vreme njenog odsustva stara o stanu i plaća račune.

Tokom leta 1991. godine oružani sukob u Dalmaciji je poprimio šire razmere, što je dovelo do ozbiljnijih problema u saobraćaju na tom području. Od sredine septembra 1991. godine Zadar je bio izložen snažnijim ratnim dejstvima, usled čega je prekinuto snabdevanje vodom i električnom energijom.

U oktobru 1991. godine gospođi Blečić je obustavljena isplata penzije, a izgubila je i pravo na zdravstveno osiguranje, pa je zbog čitave situacije odlučila da ostane kod kćerke. Ona je ostala u Rimu do maja 1992. godine.

U međuvremenu, u novembru 1991. godine u njen stan je provalio izvesni M.F. i uselio se sa suprugom i dvoje dece. Za taj događaj podnositeljka predstavke je saznala od komšije koji joj je čuvao stan. Kada je putem telefona pokušala da se raspita o nameštaju i svojim ličnim stvarima koje je ostavila u stanu, od lica koje joj je zaposelo stan dobila je pretnje.

U februaru 1992. godine, Općina Zadar je pred Općinskim sudom u Zadru pokrenula postupak protiv podnositeljke predstavke, radi otkaza stanarskog prava na stanu u kojem je živela do momenta odlaska u Rim. Zakonom o stambenim odnosima⁵⁴⁵ bilo je predviđeno da se stanaru može dati otkaz stanarskog prava kad on prestane koristiti stan neprekidno duže od šest meseci. Otkaz se ne može dati licu koje ne koristi stan zbog toga što se nalazi na lečenju, izvršavanju vojne obaveze ili iz drugih opravdanih razloga. Opština je tvrdila da je gospođa Blečić bez opravdanog razloga bila odsutna iz stana duže od šest meseci. O svom odsustvovanju podnositeljka predstavke je dala objašnjenje da je praktično bila prisiljena da boravi kod kćerke duže nego je planirala. Nije se mogla vratiti u Zadar pošto nije imala sredstava za izdržavanje, kao ni zdravstveno osiguranje, a tokom boravka u Rimu se razbolela i nije mogla da putuje.

Zadarski opštinski sud je u oktobru 1992. godine otkazao stanarsko pravo podnositeljki predstavke, sa obrazloženjem da u periodu kada je ona bila odsutna iz stana, od kraja jula 1991. godine do sredine maja 1992. godine, građanima Zadra nije bilo naređeno da se zbog eskalacije

---

⁵⁴⁵ Zakon o stambenim odnosima, "Narodne novine" br. 51/85, 42/86, 22/92, 70/93

sukoba evakušu iz grada. Svako je sam odlučivao da li će napustiti grad ili ostati u njemu, tako da podnositeljka predstavke nije mogla svoje odsustvo opravdati ratom u Hrvatskoj. Takođe, zdravstveni problemi, odnosno medicinska dijagnoza gospođe Blečić nisu takve prirode da ona radi toga nije mogla putovati i da je radi toga bila odsutna iz stana duže od šest meseci. To što je prestala primati penziju, isto tako, nije bio opravdan razlog da se ne vrati iz Rima, jer je mogla novac za izdražavanje dobijati od kćerke. Po mišljenju suda, razlozi koje je iznela podnositeljka predstavke, ne mogu se prihvatiti kao opravdanje za njeno odsustvovanje iz stana duže od šest meseci.

Postupajući po žalbi koju je protiv prvostepene presude podnela podnositeljka predstavke, Županijski sud je ukinuo presudu i predmet vratio na ponovno odlučivanje opštinskom sudu, jer je našao da prvostepeni sud nije pažljivo odmerio lične prilike gospođe Blečić, posebno njeno zdravstveno stanje, godine života, zatim činjenicu da joj je obustavljena penzija, da u Zadru živi sama. Ovaj sud je smatrao da je trebalo uzeti u obzir i situaciju u Zadru, jer je grad u tom periodu bio izložen granatiranju, pri čemu je bilo prekinuto snabdevanje vodom i električnom energijom, a pored svega toga, stan su zaposela treća lica. Općinski sud u Zadru je ponovo odlučio na isti način i podnositeljki predstavke otkazao stanarsko pravo, uz isto obrazloženje kao u prvoj presudi.

Podnositeljka predstavke je podnela žalbu na presudu, a Županijski sud je ovoga puta preinačio prvostepenu presudu i odbio tužbeni zahtev, iznoseći mišljenje da su lične prilike gospođe Blečić, kao i eskalacija sukoba na području Zadra opravdan razlog za njeno odsustvovanje iz stana. Protiv presude Županijskog suda Općina Zadar je u aprilu 1995. godine podnela reviziju Vrhovnom sudu Hrvatske.

Vrhovni sud Hrvatske je u februaru 1995. godine usvojio reviziju i preinačio presudu Županijskog suda. U presudi je navedeno kako objašnjenja koje je iznela gospođa Blečić ne mogu opravdati nekorišćenje stana.

Gospođa Blečić je u novembru 1996. godine podnela ustavnu tužbu⁵⁴⁶ Ustavnom sudu Hrvatske, koji je u novembru 1999. godine odbio njenu tužbu i potvrdio presudu Vrhovnog suda Hrvatske, uz konstataciju da njena ustavna prava nisu bila povređena.

U postupku pred Sudom, tokom ispitivanja dopuštenosti predstavke hrvatska Vlada je iznela više prigovora sa ciljem da Sud proglasi predstavku gospođe Blečić nedopuštenom. Povodom tvrdnji podnositeljke predstavke da joj je povređeno pravo na poštovanje doma, Vlada je navela da se sporni stan ne može smatrati domom podnositeljke predstavke, jer je ona isti svojevolljno napustila pre nego joj je utvrđen prestanak stanarskog prava nad tim stanom. Iako je podnositeljka predstavke tvrdila da nije napustila stan, već je samo otišla u posetu kćerki, sa namerom da se ponovo vrati u stan, Vlada je ostala pri stavu da je podnositeljka napuštanjem stana pokazala da je njena potreba za stanom prestala. Iz tog razloga stan je dodeljen drugom licu kome je bio potreban.

U vezi sa pritužbama podnositeljke predstavke da joj je oduzimanjem stanarskog prava na stanu povređeno pravo na mirno uživanje imovine, pogotovo što je tako sprečena da otkupi stan, na šta je imala zakonsko⁵⁴⁷ pravo kao i svi drugi građani koji su imali stanarska prava na društvenim stanovima, hrvatska Vlada je odgovorila da ona nije bila vlasnik stana, već je samo živela u stanu koji nije njena imovina, a to ne ulazi u okvir člana 1. Protokola 1., jer odredbe ovoga člana ne garantuju pravo da se kupuje imovina. Podnositeljka je navela da je stanarsko pravo koje je imala bio osnov za sticanje prava svojine na stanu, ali je potezom hrvatskih vlasti izgubila takvu mogućnost.

Osim iznetih prigovora, Sud je po sopstvenoj inicijativi razmotrio pitanje vremenske nadležnosti Suda, iako Vlada Hrvatske nije isticala nikakve primedbe u tom pogledu. S obzirom da je

---

⁵⁴⁶ Ustavna tužba je posebno pravno sredstvo ustavnopravne zaštite u Republici Hrvatskoj koje se podnosi Ustavnom sudu te države radi zaštite pojedinačnih ljudskih prava i osnovnih sloboda garantovanih Ustavom Republike Hrvatske. Odredbama člana 59. stav 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, "Narodne novine" br. 99/99, predviđeno je da "svaka fizička i pravna osoba može podnijeti Ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da joj je odlukom sudbene, upravne vlasti, ili drugih tijela koja imaju javne ovlasti, povrijeđeno jedno od njenih Ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građanina." Takvo pravno sredstvo u Republici Srbiji je ustavna žalba.

⁵⁴⁷ Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, "Narodne novine" br. 27/91. Na osnovu ovoga Zakona nosiocima stanarskog prava na stanovima u društvenoj svojini omogućen je otkup tih stanova pod povoljnim uslovima.

Konvencija deo unutrašnjeg pravnog poretka Hrvatske od 5. novembra 1997. godine,⁵⁴⁸ Sud je cenio relevantne događaje u ovom predmetu prema tom datumu. Mišljenje Suda je da stanarsko pravo podnositeljke predstavke nije prestalo jednom odlukom, već je rezultat postupka pred domaćim sudovima u celini. Deo postupka, zaključno sa postupkom pred Vrhovnim sudom Hrvatske završen je pre stupanja na snagu Konvencije u Hrvatskoj. Međutim, konačnu odluku je doneo Ustavni sud Hrvatske 8. novembra 1999. godine, što znači da je taj deo postupka završen kad je već odavno Konvencija bila na snazi u Hrvatskoj. Sud je izričito naveo da je ishod postupka pred Ustavnim sudom Hrvatske direktno odlučujući za prava podnositeljke predstavke zaštićena Konvencijom, budući da je Ustavni sud bio nadležan da odluči da li su presudama nižih sudova prekršena njena ustavna prava, odnosno prava zaštićena Konvencijom. Sud je, stoga, zaključio da predstavka gospođe Blečić spada u njegovu nadležnost *ratione temporis*.⁵⁴⁹

Nakon utvrđivanja svoje nadležnosti i razmatranja navoda koje su iznele stranke, Sud je ocenio da se u ovom predmetu radi o ozbiljnim pitanjima koja treba detaljnije ispitati i proglasio je predstavku dopuštenom.

U daljem toku postupka pred Sudom, u okviru rasprave o meritumu, svaka stranka je dostavila svoja zapažanja i odgovore na podneske druge strane, a u postupak se, po odobrenju Suda, kao treća stranka uključila Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE) koja je, takođe, dostavila svoje primedbe.

Hrvatska Vlada je u svom izlaganju tvrdila da nije došlo do mešanja države u pravo podnositeljke predstavke na poštovanje njenog doma, jer ona nije iseljena iz stana, već ga je dobrovoljno napustila. Iako je saznala da je u njenom odsustvu izvesni M.F. zauzeo stan, ona o tome nije obavestila vlasnika stana, niti je pokrenula postupak za njegovo iseljenje, kao što nije vlasnika stana obavestila ni o svom boravku u Rimu i nemogućnosti da se zbog bolesti i rata vrati u Zadar. S obzirom da je bila odsutna duže od šest meseci, Općina Zadar kao vlasnik stana, imala je pravo na osnovu Zakona o stambenim odnosima da traži da se gospođi Blečić otkaže stanarsko pravo. Znači, ako je zbog otkazivanja stanarskog prava i bilo mešanja države u pravo

⁵⁴⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i protokola br. 1,4,6,7 i 11 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, "Narodne novine – Međunarodni ugovori" br. 18/97.

⁵⁴⁹ *Blečić protiv Hrvatske*, Konačna odluka o dopuštenosti od 30. januara 2003. godine, Izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/.

podnositeljke predstavke, to mešanje je bilo zakonito. Osim toga, preduzeto je s legitimnim ciljem očuvanja privredne stabilnosti države i zaštite prava drugih lica. Pošto je gospođa Blečić napustila stan i time pokazala da joj više ne treba, država je s pravom taj stan dodelila licu kojem je stan potreban.

Podnositeljka predstavke je tvrdila kako je svoj stan uvek smatrala domom u koji se namerava vratiti. To što je otišla u posetu kćerki, ne znači da je stan napustila. Njenu nameru da se vrati u stan potkrepljuje činjenica da je u stanu ostavila sav nameštaj i lične stvari. Ako je, u periodu dok je boravila kod kćerke u Rimu, nekome bio potreban smeštaj, država nije morala otkazati njeno stanarsko pravo, već je mogla doneti odluku o davanju stana na privremeno korišćenje, što znači da se legitimni cilj zaštite prava drugih lica mogao postići i drugačijom merom. Ovako, ona je ostala bez doma, bez mesta gde može živeti i ta situacija je postala trajna. Merom koju je država preduzela njoj je nametnut prekomerni teret, a sama mera je nesrazmerna legitimnom cilju kojem se težilo.

Uz podnesak koji je dostavila Sudu, podnositeljka predstavke je priložila i analizu 586 pojedinačnih slučajeva otkazivanja stanarskog prava u sudskim postupcima u Hrvatskoj, koje je sačinilo Norveško veće za izbeglice.

U izlaganju Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE) naglašeno je da stanarsko pravo gospođe Blečić treba posmatrati u kontekstu radnji i odluka hrvatskih vlasti koje su kao posledicu imale masovno oduzimanje stanarskih prava za vreme i nakon tzv. Domovinskog rata u Hrvatskoj. Većina tih postupaka pokrenuta je protiv građana srpskog porekla, što se negativno odrazilo na njihov povratak u Hrvatsku po završetku oružanih sukoba. OSCE je dostavila iscrpnu analizu statusa koji su stanarska prava imala u Bosni i Hercegovini i navela da je u SFRJ nosiocima stanarskog prava bilo omogućeno trajno i neometano korišćenje stanova u društvenom vlasništvu. Sistem je bio takav da su građani od svojih preduzeća u kojima su radili dobijali stanarska prava, tj stanove na korišćenje, a istovremeno su iz svojih plata izdvajali sredstva za obavezne doprinose koji su uplaćivani u stambene fondove i na taj način se finansirala stambena izgradnja. Po mišljenju OSCE, obezbeđivanje smeštaja određenim licima kojima treba stan, npr. prognanim i izbeglim, može biti legitiman cilj, ali trajno otkazivanje stanarskog prava u ratnim

uslovima za nosioce stanarskog prava predstavlja prekomeran teret. Tako se ne postiže ravnoteža između potrebe nosilaca stanarskog prava i potrebe da se prognanim i izbeglim obezbedi smeštaj. Kako ističe OSCE, Hrvatske vlasti su stanove na kojima postoji stanarsko pravo, ukoliko su stanari morali pod pritiskom ratnih okolnosti izaći iz njih, mogle proglasiti privremeno napuštenim i dodeljivati ih drugim licima na privremeno korišćenje, a ne trajno oduzimati stanarska prava. Na taj način bi bio umanjen teret koji je nametnut nosiocima stanarskih prava. S obzirom da su pripadnici etničkih manjina, a naročito građani srpske nacionalnosti, bili izloženi pretnjama i raznim vrstama uznemiravanja, u mnogim slučajevima su oni prisilno iseljeni iz svojih domova. To dokazuje i činjenica da su u stanovima ostavljali nameštaj, lične stvari i dokumente. Iz tog razloga, OSCE naglašava da se odlazak iz stana zbog ratnih okolnosti ne može smatrati dobrovoljnim napuštanjem stana.

Hrvatska Vlada je osporila tvrdnje OSCE-a, pogotovo one koje se odnose na povratak izbeglih i prognanih lica i pripadnika manjina, pošto gospođa Blečić nije bila izbeglo, ni prognano lice. Takođe je naglasila da se zapažanja OSCE-a u vezi sa stanarskim pravom odnose više na situaciju u Bosni i Hercegovini, a to nije od značaja za situaciju u Hrvatskoj i konkretno za ovaj predmet. Hrvatska je nezavisna država koja ima svoje zakonodavstvo, što znači da određena pitanja može samostalno rešavati shodno svojim prilikama i potrebama.

Nakon razmatranja spisa predmeta i navoda koje su iznele stranke Sud je zaključio da podnositeljka predstavke nije imala nameru da trajno napusti stan, već naprotiv, nameravala je da se po završetku posete u isti vrati. Po mišljenju Suda, može se smatrati da je taj stan je bio dom podnositeljke predstavke u smislu člana 8. Konvencije, a otkaz stanarskog prava na tom stanu od strane domaćih sudova predstavlja mešanje u njeno pravo na poštovanje doma. Kako bi utvrdio prirodu toga mešanja, odnosno da li je bilo opravdano, Sud je ispitao da li je to mešanje bilo zakonito, da li je imalo legitimni cilj i da li je bilo potrebno u demokratskom društvu. S obzirom da su hrvatske vlasti svoje postupanje, odnosno otkazivanje stanarskog prava gospođi Blečić preduzele pozivajući se na član 99. Zakona o stambenim odnosima⁵⁵⁰ koji je predviđao da se nosiocu stanarskog prava može dati otkaz stanarskog prava kad on i članovi porodičnog domaćinstava koji stanuju zajedno s njim u stanu, prestanu koristiti stan neprekidno duže od šest

---

⁵⁵⁰ "Narodne novine" br. 51/85, 42/86, 22/92, 70/93.

meseci, Sud je našao da je mešanje bilo zakonito. Dodeljivanjem stanova na korišćenje pod povoljnim uslovima, država je zadovoljavala stambene potrebe građana, ali je od nosilaca stanarskog prava zahtevala da u tim stanovima žive i tako ispune njihovu svrhu. Propisujući odredbu na osnovu koje se može otkazati stanarsko pravo ako nosilac stanarskog prava ne stanuje u stanu, država je nastojala sprečiti zloupotrebu ovoga prava. Stanarsko pravo koje je na taj način otkazano jednom nosiocu, dodeljivalo se drugom licu koje je imalo potrebu za stanom. Sud smatra da se propisima koje je hrvatska primenila u slučaju podnositeljke predstavke nastojalo postići ostvarenje legitimnog cilja, a to je zadovoljavanje stambenih potreba građana i zaštita prava drugih.

Nadalje, Sud je procenjivao da li je mera koju su hrvatski organi preduzeli prema podnositeljki predstavke bila potrebna u demokratskom društvu i srazmena legitimnom cilju kojem se težilo, pri čemu je uzeo u obzir da domaće vlasti uživaju određenu širinu slobodne procene. Država treba da prepoznaje suprotstavljene interese raznih društvenih grupa u zajednici i da nastoji održati ravnotežu u društvu pravilnim odmeravanjem koji je interes važniji u datom trenutku. Procenjivanje različitih interesa i odlučivanje koji će interes prevagnuti spada u polje slobodne procene države.

Po mišljenju Suda hrvatski sudovi su valjano razmotrili činjenično stanje u ovom slučaju i dali iscrpno obrazloženje za odluke koje su doneli, a postupanje nižih sudova je bilo u skladu sa utvrđenom sudskom praksom Vrhovnog suda.

Konačnu odluku u ovom predmetu, kako je konstatovao Sud, doneo je Ustavni sud Hrvatske 8. novembra 1999. godine. Ustavni sud je odlučio da je presuda Vrhovnog suda Hrvatske od 15. februara 1996. godine pravilna i ne predstavlja povredu ustavom zaštićenih prava podnositeljke predstavke.

U svojoj praksi Sud je često isticao da treba poštovati procenu nacionalnih vlasti o tome šta je potrebno za sprovođenje određene državne politike i postizanje legitimnog cilja takve politike, osim ako ta procena nije očigledno nerazumna. Zato je Sud napomenuo da će i u ovom predmetu prihvatiti procenu domaćih vlasti o tome šta je potrebno u demokratskom društvu, osim ako ne utvrdi da je primenjena mera nerazumna, odnosno da je nesrazmerna legitimnom cilju koji se nastoji postići. Sud smatra da presude hrvatskih sudova nisu nerazumne ni prozvoljne, niti je

krajnje rešenje do kojeg se došlo u nastojanju da se postigne ravnotežu između zahteva opšteg interesa zajednice i zahteva da se zaštiti pojedinačno pravo podnositeljke predstavke bilo nesrazmerno legitimnom cilju kojem se težilo. Stav Suda je da hrvatske vlasti otkazivanjem stanarskog prava podnositeljki predstavke nisu prekoračile granice slobodne procene koja im je data u takvim prilikama. Podnositeljka predstavke i treća strana (OSCE) su isticali da je trajnim otkazom stanarskog prava njoj nametnut prekomeran teret i da je vlast mogla postupiti i na blaži način dodeljivanjem stana na privremeno korišćenje u periodu njenog odsustvovanja. Sud nije uvažio ove primedbe, navodeći da postojanje drugačijih rešenja ne znači da je otkazivanje stanarskog prava neopravdano. Naglasio je da nije njegov zadatak da ocenjuje da li je pimenjena mera najbolje rešenje i da li je država mogla drugačije rešiti ovu situaciju. Ostao je na stanovištu da je mera koju je država preduzela razumna i prikladna za postizanje legitimnog cila kojem se težilo, a to je rešavanje stambenih potreba građana i zaštita prava drugih lica. Mešanje države u oblast stanovanja potrebno je da bi se odezbedila socijalna pravda i dobrobit građana, pa i polje slobodne procene koje se daje državi radi sprovođenja odgovarajuće politike u ovoj oblasti mora biti široko. Mešanje države u prava podnositeljke predstavke na poštovanje doma ostalo je u okviru dozvoljenih granica slobodne procene.

Uz konstataciju da je podnositeljki predstavke tokom sudskih postupaka u Hrvatskoj bilo omogućeno da iznosi svoje stavove i zaštiti svoje interese, Sud je zaključio da u ovom predmetu nije bilo povrede člana 8. Konvencije.

Podnositeljka predstavke je, takođe, iznela prigovor da je otkazivanje stanarskog prava dovelo do povrede člana 1. Protokola 1. Ona se žalila da su postupanjem hrvatske države njoj povređena imovinska prava pošto joj je uskraćena mogućnost da otkupi stan.

Hrvatska Vlada je još tokom rasprave o dopuštenosti predstavke pokušala osporiti dopuštenost iste navodeći da stanarsko pravo ne predstavlja imovinu, ali Sud ovom prilikom, u ovom predmetu, nije smatrao za potrebno da odlučuje o tome da li je stanarsko pravo imovina. Sud je smatrao da, ako se pretpostavi da se radi o pravu na imovinu, otkazivanje stanarskog prava jeste mešanje u pravo podnositeljke predstavke, ali nije u pitanju eksproprijacija, ni kontrola korišćenja imovine, već se to pitanje treba sagledati u svetlu opšteg pravila sadržanog u prvoj rečenici prvoga stava člana 1. Protokola 1., o pravu na mirno uživanje imovine. Mešanje u pravo

na mirno uživanje imovine može biti opravdano ako je preduzeto u skladu sa zakonom i ako je služilo legitimnom cilju koji se nastojao postići. To pitanje Sud je već razmatrao prilikom rasprave o navodnoj povredi člana 8. i utvrdio da je otkazivanje stanarskog prava preduzeto zakonito i da se tim postupkom težilo legitimnom cilju državne socijalne politike. U ranijem delu postupka Sud je, isto tako, utvrdio da je uspostavljena pravična ravnoteža između zahteva za zaštitom javnog interesa društva i zahteva za zaštitom prava pojedinca, pa to pitanje nije ponovo razmatrao. U vezi sa ostalim pitanjima od značaja za utvrđivanje povrede prava na mirno uživanje imovine, Sud je smatrao da ih ne treba posebno raspravljati, jer se i na ta pitanja mogu primeniti isti stavovi koje je izneo tokom utvrđivanja navodne povrede člana 8. Iz ovako utvrđenog činjeničnog stanja sledio je zaključak Suda da otkaz stanarskog prava i s tim u vezi nemogućnost otkupa stana, nisu doveli do povrede prava podnositeljke predstavke na mirno uživanje imovine.

Na kraju, Sud je jednoglasno doneo presudu da u ovom predmetu nije došlo do povrede člana 8., kao ni do povrede člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju.

Nezadovoljna ovakvim ishodom postupka podnositeljka predstavke je uputila zahtev Sudu da ovaj slučaj dostavi na razmatranje Velikom veću.

U postupku pred Velikim većem Vlada Hrvatske je iznela prigovor nenadležnosti Suda *ratione temporis*, napominjući da Sud nije nadležan u predmetima u kojima su odluke o događajima koji su se odigrali pre stupanja na snagu Konvencije, domaći sudovi doneli nakon stupanja na snagu Konvencije. Kao prilog toj tvrdnji Vlada se osvrnula na praksu Međunarodnog suda pravde koji prilikom uspostavljanja svoje nadležnosti uzima u obzir datum kada su se činjenice dogodile, a ne datume kada su zbog tih činjenica nastajali sudski sporovi. Činjenica je da je podnositeljka predstavke napustila stan u julu 1991. godine i nije ga koristila tokom narednih šest meseci. Sve odluke domaćih sudova zasnivale su se na neopravdanom odsustvu podnositeljke predstavke iz stana i donete su pre stupanja na snagu Konvencije u Hrvatskoj. Odluka Vrhovnog suda Hrvatske na osnovu koje je prestalo stanarsko pravo, isto tako je doneta pre ključnog datuma i to je bio trenutni akt koji nije doveo do trajne situacije. Prema mišljenju Vlade, odluka Ustavnog suda doneta posle stupanja na snagu Konvencije, koja je samo potvrdila presudu Vrhovnog suda, ne

sadrži nikakve elemente na osnovu kojih bi se mogla smatrati originalnom, odnosno samostalnom.

Podnositeljka predstavke je navela da je postupak radi otkaza stanarskog prava na njenom stanu završen 1999. godine, dakle posle stupanja na snagu Konvencije, jer je od presudnog značaja za konačni gubitak njenog stanarskog prava odluka Ustavnog suda doneta krajem 1999. godine. Ustavni sud je mogao da odluči i na drugačiji način, na primer imao je mogućnost da ukine presudu Vrhovnog suda i predmet vrati na ponovno odlučivanje. Od odluke Ustavnog suda zavisio je krajnji ishod ovoga postupka. Ona je, takođe, navela da je otkaz njenog stanarskog prava doveo do trajne situacije jer se ona više ne može vratiti u svoj dom.

Svoju ocenu Sud je započeo konstatacijom da hrvatska Vlada u postupku odlučivanja o dopuštenosti predstavke nije isticala prigovor nenadležnosti *ratione temporis*, niti je to učinila tokom postupka u kojem je razmatrana osnovanost predstavke. Ovaj prigovor je Vlada prvi put podnela u postupku pred Velikim većem. Podnositeljka predstavke nije tražila da se isti odbaci shodno pravilu 55. Poslovnika Suda, prema kojem odgovorna država svaki prigovor o nedopuštenosti mora izneti u pisanom obliku ili usmeno tokom faze odlučivanja o dopuštenosti predstavke. Po mišljenju Suda, hrvatska Vlada može i pred Velikim većem postaviti pitanje nadležnosti *ratione temporis*, bez obzira na zahteve pravila 55. Poslovnika.

Sud je pozivajući se na član 35. stav 4. Konvencije, naveo da o pitanjima koja se odnose na dopuštenost predstavke Sud može odlučivati u bilo kojoj fazi postupka, ako smatra da postoje razlozi predviđeni članom 35. Konvencije na osnovu kojih se predstavka treba proglasiti nedopuštenom. Sud treba da vodi računa o svojoj nadležnosti u svakom predmetu i da nesumnjivo utvrdi da li je nadležan ili nije, pa prema tome on je dužan da pitanje svoje nadležnosti ispituje u svakoj fazi postupka. Stoga, iako hrvatska Vlada nije ranije istakla odgovarajući prigovor, Veliko veće je po sopstvenoj inicijativi odlučilo da u ovom predmetu ispita svoju nadležnost *ratione temporis*.

Prema Konvenciji, predstavka nije dopuštena *ratione temporis*, odnosno Sud nije nadležan da ispituje osnovanost predstavke protiv neke države, ukoliko se navodna povreda prava zasniva na događajima koji su se odigrali pre datuma stupanja na snagu Konvencije u dotičnoj državi. Teškoće u određivanju nadležnosti, kao što je slučaj i u ovom predmetu, nastaju kada treba

odrediti da li se navodna povreda prava zasniva na činjenicama koje su se dogodile pre ili na onima koje su se dogodile posle stupanja na snagu Konvencije, pošto činjenice spadaju delimično u period nadležnosti Suda, a delimično u period kad nije bio nadležan.

U svojoj praksi Sud vremensku nadležnost određuje u odnosu na postupke države koji čine navodno kršenje prava zaštićenog Konvencijom. Podnosilac predstavke koji ističe navodnu povredu prava iz Konvencije, uobičajeno prvo koristi domaća pravna sredstva koja su mu na raspolaganju. Ukoliko se ta sredstva pokažu neuspešnim, onda se obraća Sudu. Iz toga proizilazi da navodno kršenje prava iz Konvencije nije uzrokovano neuspehom pravnog leka, tj. odbijanjem da se to kršenje ispravi, nego samim kršenjem.

Ako se kršenje prava dogodilo pre stupanja na snagu Konvencije, a odbijanje da se to kršenje ispravi datira iz perioda posle stupanja na snagu Konvencije, Sud primećuje da bi uvažavanje kasnijeg datuma prilikom određivanja vremenske nadležnosti Suda značilo da je Konvencija obavezujuća za državu u pogledu te činjenice koja se dogodila pre nego je Konvencija stupila na snagu u toj državi. Svaki pokušaj ispravljanja, na osnovu Konvencije, kršenja prava koje se završilo pre nego je ista stupila na snagu predstavljalo bi retroaktivnu primenu Konvencije i bilo bi suprotno opštem pravilu o neretroaktivnosti međunarodnih ugovora. Nakon ratifikacije svi akti i propusti moraju biti saglasni sa Konvencijom, ali Konvencija ne određuje obavezu državam da daju obeštećenje zbog nepravde ili štete uzrokovane pre toga datuma. Ako bi se primenio drugačiji princip izgubila bi se razlika između kršenja prava i ispravljanja toga kršenja. Zato je za utvrđivanje vremenske nadležnosti neophodno da Sud u svakom konkretnom slučaju utvrdi tačno vreme navodnog kršenja prava, tj. mešanja države, uzimajući u obzir kako navode podnosioca predstavke, tako i prirodu i obim prekršenog prava.

U predmetu gospođe Blečić Sud je našao da je otkaz njenog stanarskog prava presudna činjenica za navodno kršenje prava. Prema hrvatskim propisima prestanak stanarskog prava se utvrđuje sudskom odlukom, a iz toga proizilazi da stanarsko pravo prestaje od datuma kad je presuda postala *res judicata*. Presudu o otkazu stanarskog prava doneo je 18. januara 1994. godine Općinski sud u Zadru, međutim, pošto je posle toga preinačena presudom Županijskog suda, ona je postala *res judicata*, po tvrdnjama Suda, 15. februara 1996. godine kada je Vrhovni sud Hrvatske svojom presudom preinačio presudu Županijskog suda. To je odlučujući trenutak, kako

smatra Sud, kada je podnositeljki predstavke prestalo stanarsko pravo, tako da je navodno kršenje prava sadržano u presudi Vrhovnog suda. Sud je izneo stav da presuda Ustavnog suda Hrvatske od 8. novembra 1999. godine ne predstavlja kršenje prava, tj. mešanje države u pravo podnositeljke predstavke, jer je ona samo potvrdila odluku Vrhovnog suda i dozvolila da kršenje i dalje postoji.

Imajući u vidu da je presuda Vrhovnog suda doneta u februaru 1996. godine, a Konvencija je u Hrvatskoj stupila na snagu 5. novembra 1997. godine, Sud je konstatovao da se kršenje prava podnositeljke predstavke, učinjeno presudom Vrhovnog suda, dogodilo izvan vremenske nadležnosti Suda.

U pogledu tvrdnji podnositeljke predstavke da je otkaz stanarskog prava doveo do trajne situacije, Sud je napomenuo da lišenje doma ili imovine nekog lica predstavlja trenutni akt i ne stvara trajnu situaciju lišenja tih prava, pa tako ni otkaz njenog stanarskog prava nije proizveo trajnu situaciju.

Nadalje, Sud je ispitao da li je odluka Ustavnog suda, odnosno njegovo odbijanje da poništi presudu Vrhovnog suda, sama po sebi suprotna Konvenciji, pri čemu je naveo da je ustavna tužba bila jedino pravno sredstvo koje je podnositeljka predstavke mogla koristiti nakon postupka pred Vrhovnim sudom i donošenja presude kojom je prekršeno njeno pravo. Odbijanje Ustavnog suda da poništi presudu Vrhovnog suda, za Sud ne predstavlja novo kršenje prava. Ustavni sud je preispitivao ustavnost presude Vrhovnog suda, a ta presuda je doneta kada Konvencija nije bila na snazi u Hrvatskoj, tako da Vrhovni sud u vreme donošenja te presude nije ni mogao primeniti Konvenciju. S obzirom da postoji pravilo o ne-retroaktivnosti međunarodnih ugovora, to se ni Konvencija ne može primenjivati retroaktivno, niti Sud može tražiti od država da je retroaktivno primenjuju. Sud je naglasio da bi u slučaju da je Ustavni sud doneo drugačiju odluku to značilo da je bio dužan da vodi računa o Konvenciji, iako ona nije još bila stupila na snagu kad je Vrhovni sud doneo presudu.

Nakon konstatovanja da je odlučujuća činjenica koja čini kršenje prava u ovom predmetu presuda Vrhovnog suda iz februara 1996. godine, a ne odluka Ustavnog suda iz novembra 1999. godine, Sud je zaključio da je predstavka gospođe Blečić nedopuštena *ratione temporis*.

Većinom glasova, jedanest prema šest, Sud doneo presudu da ne može odlučivati o osnovanosti predstavke.

Ovakva odluka Suda predstavljala je iznenađenje i u javnosti je izazvala mnogo komentara, pogotovo stoga što je Sud u postupku razmatranja dopuštenosti predstavke izričito zaključio da je predstavka dopuštena *ratione temporis*, a u postupku ocenjivanja i odlučivanja o osnovanosti predstavke, takođe, nije našao da je vremenski nenadležan. Očigledno je da ni svi članovi Velikog veća Suda nisu bili saglasni sa ovakvim pristupom problemu i obrazloženjem na osnovu kojeg je Veliko veće donelo presudu.

U izdvojenim mišljenjima pojedine sudije su izrazile neslaganje sa zaključakom većine da osnovanost predstavke ne može da se ispita jer je ista nedopuštena *ratione temporis*. Prema jednom mišljenju⁵⁵¹ navodno kršenje prava podnositeljke predstavke rezultat je niza sudskih postupaka, a u potpunosti je dovršeno odlukom Ustavnog suda. Tom odlukom je okončan postupak otkazivanja stanarskog prava i ona predstavlja definitivno presuđenje tužbenog zahteva. S obzirom da je ta odluka Ustavnog suda jedina bila pravosnažna i nepreinačiva sudska odluka, to ona ima snagu *res judicata* u ovom predmetu. Protiv te odluke ne može se podneti pravni lek i ona je prema domaćem pravu nepromenljiva. Pogrešan je stav većine da presuda Vrhovnog suda iz februara 1996. godine predstavlja *res judicata*, jer ta presuda nije konačna u pravnom smislu i mogla je biti izmenjena, pošto protiv te presude postoji redovno pravno sredstvo – ustavna tužba i nju je Ustavni sud mogao poništiti. U vreme kad je Ustavni sud razmatrao ustavnu tužbu, Konvencija je bila na snazi u Hrvatskoj i on je bio nadležan da je primenjuje. Da je primenio Konvenciju, to ne bi bila retroaktivna primena iste, jer je odluka Ustavnog suda sastavni i to završni deo sudskih radnji koje su rezultirale konačnim otkazom stanarskog prava. Dakle, upravo odluka Ustavnog suda koja je jedina pravosnažna i neopoziva sudska odluka, tj. *res judicata*, predstavlja kršenje prava u ovom predmetu.

Na prethodno izneto mišljenje nadovezuje se još jedno izdvojeno mišljenje⁵⁵² u kojem se, između ostalog, postavlja pitanje kako će Sud od sada računati šestomesečni rok, s obzirom na zaključak većine da je kršenje prava sadržano u presudi Vrhovnog suda, a da odluka Ustavnog suda samo

⁵⁵¹ Izdvojeno mišljenje sudije Lukaidesa (*Loucaides*), kojem se pridružuju sudije Rozakis, Zupančič, Kabral Bareto (*Cabral Barreto*), Pavlovski (*Pavlovschi*) i David Tor Bjorgvinson (*David Thór Björgvinsson*)

⁵⁵² Izdvojeno mišljenje sudije Zupančiča kojem se pridružio sudija Kabral Bareto (*Cabral Barreto*)

dozvoljava da se to kršenje nastavi. Da li to znači da će se rok računati od presude niže instance ili od trenutka kad Ustavni sud svojim propustom da kršenje prava ispravi, samo “dozvoli da kršenje i dalje postoji?” Pravila o iscrpljivanju domaćih pravnih sredstava i roku od šest meseci, od donošenja presude najvišeg suda u domaćem pravosuđu, u kojem se mora podneti predstavka, uvedena su sa namerom prvo, da se državama ugovornicama pruži prilika da isprave kršenje prava, a zatim da se se obezbedi pravna sigurnost i stabilnost pravnih dejstava. Primena ovih pravila podrazumeva tačno utvrđeno mesto i vreme događanja, jer mora postojati praktična doslednost u svakodnevnom odlučivanju. Stav većine u ovom predmetu, međutim, izaziva nejasnoće i mogu se javiti sumnje u doslednost sudske prakse Suda. Da li će se posle ovoga predmeta poslednja odluka domaćeg suda, koja ne preinačuje prethodnu odluku, nego samo dozvoljava da ona “i dalje postoji,” računati kao odgovarajuće pravno sredstvo, ali ne i kao stvarna odluka koja predmet dovodi u okvir vremenske nadležnosti Konvencije. To će se videti kad ovaj predmet počne služiti kao presedan u budućim predmetima, a ima osnova da se primeti da će biti hiljade sličnih slučajeva.

Najzad, i u trećem posebno izdvojenom mišljenju,⁵⁵³ izraženo je neslaganje sa odlukom koju je donela većina sudija, te je, pored ostalih navoda, izneto pitanje šta će se ubuduće smatrati konačnom domaćom presudom u smislu presuđene stvari (*res judicata*) za svrhu određivanja roka od šest meseci u kojem se mora podneti predstavka Sudu i da li će se podnosilac predstavke ubuduće morati obraćati ustavnom sudu radi iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava, ako se odluka vrhovnog suda već smatra *res judicata*.

Povodom presude Velikog veća u predmetu *Blečić protiv Hrvatske* OSCE Misija u Hrvatskoj, u izveštaju od 18. marta 2006. godine⁵⁵⁴ navodi da je ovakva odluka doneta da bi se sprečilo preispitivanje od strane Suda ogromne većine od 24.000 sudskih otkaza stanarskog prava u Hrvatskoj, pošto većina tih otkaza stanarskog prava, koji su se dogodili tokom ratnih sukoba Hrvatskoj, datira pre 5. novembra 1997. godine, datuma kada je Konvencija stupila na snagu u Hrvatskoj.

---

⁵⁵³ Izdvojeno mišljenje sudije Kabral Bareta (*Cabral Barreto*)

⁵⁵⁴ OSCE Misija u Republici Hrvatskoj, Osnovno izvješće od 18. marta 2006. godine, dostupno na internet adresi: www.osce.org/hr/zagreb/18633?download=true

S obzirom na činjenicu da Sudu nisu podnete predstavke u tolikom broju uolikom broju je došlo do sudskih otkaza stanarskog prava u Hrvatskoj, moguće je da je presuda Suda u ovom predmetu imala uticaja na građane kojima je oduzeto stanarsko pravo.

U predmetima koji su procesuirali hrvatski sudovi sa ciljem otkazivanja stanarskog prava, primetno je, kao i u slučaju gospođe Blečić, da su hrvatske vlasti najčešće koristile činjenicu odsustvovanja iz stana duže od šest meseci kao odlučujuću na osnovu koje su pokretali sudske postupke, odnosno na osnovu koje su sudovi donosili odluku o otkazu stanarskog prava. Tvrdnje građana da su odlazili iz stanova zbog eskalacije ratne situacije i dejstava koja su pretila da im ugroze život i da nisu nameravali da trajno napuste stan, već da se u njega vrate kad prođe opasnost, nisu uvažavane. Hrvatski sudovi očigledno nisu vodili računa o tome da u vezi sa napuštanjem stana na kojem je ustanovljeno stanarsko pravo postoji ranija sudska praksa u primeni Zakona o stambenim odnosima prema kojoj činjenica nekorišćenja stana nije sama po sebi dovoljna za utvrđivanje da se radi o neopravdanom odsustvovanju iz stana. Radi pravilnog postupanja i odlučivanja bilo je potrebno utvrditi da li je nosilac stanarskog prava zaista napustio stan, što uključuje i postojanje volje da se stan napusti. Stanarsko pravo je moglo prestati u slučaju izričite manifestacije volje da se trajno napusti stan. Tumačenje propisa u tom smislu sadrži presuda koja potiče, upravo, iz hrvatskog pravosuđa.⁵⁵⁵

U predmetima koji su se našli pred Sudom zbog otkazivanja stanarskog prava, tokom razmatranja dopuštenosti predavki hrvatska Vlada uobičajeno je isticala da stanarsko pravo ne predstavlja imovinu i da predstavku iz tog razloga treba proglasiti nedopuštenom. Opet i ovom prilikom hrvatska strana je zanemarila vlastitu sudska praksa u vezi sa pitanjem imovinsko-pravnog karaktera stanarskog prava. Naime, u odlukama Vrhovnog suda Hrvatske, br. Gž 557/72-2 od 17. januara 1973. godine, odnosno br. Gž 801/70-5 od 31. marta 1973 godine⁵⁵⁶ nedvosmisleno je utvrđeno da je stanarsko pravo imovinsko pravo i da treba biti zaštićeno kao i ostala imovina.

---

⁵⁵⁵ Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, br. Rev-625/84 od 13. juna 1984. godine. Izvor: *IUS-INFO Pravni portal*, "Napuštanje stana kao zapreka za utvrđivanje statusa zaštićenog najmoprimca," objavljeno 2. novembra 2010. godine, dostupno na internet adresi: www.iusinfo.hr>Dnevni IUS-INFO

⁵⁵⁶ "...Kao što je već u rješenju ovog suda od 31.III 1971. br. Gž 801/70-5 rečeno, stanarsko pravo je također i imovinsko pravo, pa protupravni gubitak ovog prava ima za posledicu zahtev za naknadu štete..." Navedeno prema: R.Bubalo, ur. *Bela knjiga o statusnim i imovinskom pitanjima građana nastalim kao rezultat dezintegracije Jugoslavije u zemljama potpisnicama Dejtonskog sporazuma s preporukama za njihovo rešavanje*, Projekat je nastao u saradnji Evropske unije i organizacije Igmanska inicijativa, Novi Sad, 2012., str. 52.

Novija sudska praksa, takođe, stanarsko pravo određuje kao imovinsko pravo, o čemu govori odluka Ustavnog suda Hrvatske br. U-III-3136/2003 od 25. januara 2006. godine.⁵⁵⁷

Sud se u predmetu *Blečić protiv Hrvatske* nije upuštao u utvrđivanje prirode stanarskog prava, ali se u predmetu *Teteriny protiv Rusije*⁵⁵⁸ eksplicitno izjasnio da zakonski stečeno stanarsko pravo na stanu u društvenoj svojini predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Pravna podloga za sticanje stanarskog prava su odluke davalaca stanova na korišćenje i ugovori o korišćenju stanova sklopljeni između odgovarajućeg društvenog fonda i nosilaca stanarskog prava.

O stanarskom pravu kao imovini bilo je reči u predmetima u kojima se nije mogao istaći prigovor vremenske nenadležnosti Suda, pa je dopuštenost predstavke, osporavana, pored ostalog, po osnovu nenadležnosti Suda *ratione materiae*. U predmetu **Gaćeša protiv Hrvatske**⁵⁵⁹ podnositeljka zahteva Milka Gaćeša, rođena 1950. godine, sa prebivalištem u Karlovcu žalila se da joj je zbog otkazivanja stanarskog prava prekršeno pravo na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1.

Stanarsko pravo na stanu u Karlovcu dobio je suprug podnositeljke predstavke dana 31. decembra 1990. godine, pri čemu je, shodno tadašnjim propisima, podnositeljka predstavke automatski postala sunosilac stanarskog prava na tom stanu. U avgustu 1991. godine podnositeljka predstavke je sa suprugom otišla u posetu kćerki koja se nalazila na lečenju u Beogradu. Početkom septembra su su vratili u Karlovac, da bi sredinom septembra ponovo otišli za Beograd kako bi bili sa kćerkom nakon njene operacije.

S obzirom na to da se početkom oktobra 1991. godine oružani sukob proširio na Karlovac i da je zbog eskalacije ratnih dejstava već bilo teško prelaziti granice, podnositeljka predstavke i njen suprug su odlučili da ostanu u Beogradu. Njen suprug je svoga poslodavca - Hrvatske željeznice,

---

⁵⁵⁷ "Narodne novine" br. 20/06. U ovoj odluci Ustavni sud ističe da je "...pravo na otkup stana za podnositelja nastalo na temelju Zakona u vrijeme dok je podnositelj bio nositelj stanarskog prava. To pravo je po svojoj naravi bilo imovinsko pravo, koje je za nositelje stanarskog prava nastalo na temelju Zakona u procesu pretvaranja društvenog vlasništva i koje je postojalo pored stanarskog prava. S obzirom da je pravo na otkup stana svojeg nositelja ovlašćivalo da otkupi stan na kojem je imao stanarsko pravo i da na tom pravnom temelju stekne pravo vlasništva tog stana, pravo na otkup stana bilo je pravo imovinske naravi, koje je ovlašćivalo na stvaranje imovinskog prava- prava vlasništva."

⁵⁵⁸ *Teteriny v. Russia*, predstavka br. 11931/03, presuda od 30. juna 2005. g., paragraf 50.

⁵⁵⁹ *Gaćeša protiv Hrvatske*, predstavka br. 43389/02, konačna odluka o dopuštenosti od 1. aprila 2008. g. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

od kojega je dobio stan na korišćenje, obavestio o svom odsustvovanju iz stana i nemogućnosti da se vrati. Krajem oktobra stan je nasilno zauzet, a mesec dana kasnije davalac stana je doneo odluku kojom ovlašćuje određeno lice da privremeno koristi stan porodice Gaćeša. U februaru 1992. godine davalac stana je podneo tužbu sudu protiv podnositeljke predstavke i njenog supruga, tražeći da im se otkaže stanarsko pravo jer su bili odsutni iz stana duže od šest meseci, bez opravdanog razloga. Pošto je prebivalište tuženih bilo nepoznato, imenovan je staralac za poseban slučaj, koji je preduzimao radnje u postupku.

Općinski sud u Karlovcu je 17. avgusta 1992. godine otkazao stanarsko pravo podnositeljki predstavke i njenom suprugu. Odlučujući po žalbi na prvostepenu presudu, Okružni sud u Karlovcu je potvrdio tu presudu. Staralac za poseban slučaj je uložio reviziju Vrhovnom sudu Hrvatske koji je ukinuo presude nižih sudova i predmet vratio na ponovni postupak, jer podnositeljka predstavke nije bila pravilno zastupana u postupku. Podnositeljka predstavke se vratila u Karlovac 1998. godine i otada se aktivno uključila u postupak. U oktobru 2002. godine podnositeljki predstavke je preminuo suprug o čemu je ona obavestila Sud.

Općinski sud u Karlovcu je u ponovljenom postupku, maja 2001. godine, otkazao stanarsko pravo podnositeljki predstavke zbog neopravdanog odsustvovanja iz stana duže od šest meseci. Županijski sud je u postupku po žalbi, 9. decembra 2001. godine potvrdio ovu presudu. Obrazloženje podnositeljke predstavke da se zbog bolesti kćerke i ratnih zbivanja ona i suprug nisu mogli vratiti u Karlovac, za hrvatske sudove nije predstavljala opravdan razlog za odsustvovanje iz stana.

Podnositeljka predstavke je podnela ustavnu tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske u kojoj je navela da su joj povređena prava na jednakost pred zakonom, pravo na pošteno suđenje i pravo na imovinu. Pošto je utvrdio da nije došlo do povrede nijednog njenog ustavnog zagarantovanog prava, Ustavni sud je 30. aprila 2002. godine odbio tužbu gospođe Gaćeša. Nakon toga, ona je podnela predstavku Sudu u kojoj je istakla povredu člana 1. Protokola 1. zato jer joj je odlukama hrvatskih sudova povređeno pravo na imovinu. U predstavi je iznela da je imala legitimna očekivanja da će otkupiti stan u kojem je živela njena porodica, kao što su to uradili svi ostali koji su bili nosioci stanarskog prava na stanu u društvenom vlasništvu.

Hrvatska Vlada je tvrdila da je predstavka nedopuštena zbog nenadležnosti Suda *ratione materiae* i stoga što nisu iscrpljena sva domaća pravna sredstva. U vezi sa prigovorom nedopuštenosti *ratione materiae* Vlada je komentarisala navode podnositeljke predstavke da je zbog otkaza stanarskog prava izgubila pravo da otkupi taj stan i naglasila da Konvencija ne garantuje sticanje imovine. Zatim je navela da podnositeljka predstavke nije mogla imati legitimna očekivanja da će otkupiti predmetni stan i tako steći pravo svojine na istom, zato jer nikada nije podnela zahtev za otkup stana. A imala je dovoljno vremena za to, jer su se zahtevi za otkup stana mogli podnositi od 19. juna 1991. godine, kad je stupio na snagu Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo,⁵⁶⁰ pa do 31. decembra 1995. godine. Imajući u vidu da podnositeljka predstavke nije u predviđenom roku podnela zahtev za otkup stana, to i u slučaju da nije došlo do otkaza stanarskog prava, ona ne bi mogla otkupiti stan, već bi samo, na osnovu Zakona o najmu stanova,⁵⁶¹ mogla zaključiti ugovor o zakupu stana sa zaštićenom stanarinom. Na osnovu ovih konstatacija Vlada je iznela stav da se član 1. Protokola 1. ne može primeniti na ovaj predmet.

Podnositeljka predstavke je na primedbe hrvatske Vlade odgovorila da je stanarsko pravo imovina u smislu člana 1. Protokola 1., a kao obrazloženje navela je da je nosilac stanarskog prava imao pravo da stan koristi trajno i bio je zaštićen od uznemiravanja, zatim, članovi domaćinstva su mogli dobiti stanarsko pravo nakon smrti nosioca stanarskog prava, a bračni drug nosioca stanarskog prava automatski je bio sunosilac stanarskog prava. Osim toga, ona i njen suprug su, kao i ostali građani, uplaćivali obavezni doprinos za stambenu izgradnju iz čega se finansirala izgradnja stanova koji su se dodeljivali na korišćenje. Iz ovoga proizilazi da stanarsko pravo ima karakteristike imovinskog prava, pogotovo što se prilikom otkupa stanova pokazalo da stanarsko pravo ima materijalnu vrednost izraženu u novcu. To ukazuje da je reč o imovini koja uživa zaštitu po članu 1. Protokola 1.

---

⁵⁶⁰ "Narodne novine" br. 27/91. Na osnovu ovoga Zakona nosioci stanarskog prava na stanovima u društvenom vlasništvu su dobili mogućnost da te stanove otkupe pod povoljnim uslovima. Zahtev za otkup stana je trebalo podneti u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu Zakona. Taj rok je kasnije produžen do 31. decembra 1995. godine.

⁵⁶¹"Narodne novine" br. 91/96. Ovaj Zakon predviđa neke pogodnosti za nosioce stanarskog prava na stanovima u društvenoj svojini koji nisu otkupili stan, između ostalog, obavezu vlasnika stanova da sa nosiocima stanarskog prava zakluče ugovor o zakupu stana na neograničeno vreme, zatim plaćanje zaštićene stanarine čiji iznos propisuje Vlada, itd.

U svom izlaganju Sud je konstatovao da je stanarsko pravo u Hrvatskoj ukinuto 5. novembra 1996. godine, kad je stupio na snagu Zakon o najmu stanova, a to je tačno godinu dana pre stupanja na snagu Konvencije u Hrvatskoj. Ovim Zakonom je propisano da će se postupci pokrenuti po Zakonu o stambenim odnosima, što znači i postupci za otkaz stanarskog prava, okončati prema odredbama toga Zakona. S obzirom na takvu situaciju, Sud je mišljenja da u slučajevima kad ispituje navodne povrede člana 1. Protokola 1. zbog otkaza stanarskog prava u postupcima koji su okončani pre stupanja na snagu Konvencije u Hrvatskoj, on ne treba da odlučuje o tome da li se stanarsko pravo može smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola 1. Ono što on treba da utvrdi je da li je otkaz stanarskog prava bio od uticaja na druga prava koja se izvode iz njega, kao što je pravo na otkup stana ili pravo na zaključenje ugovora o zakupu stana sa zaštićenom stanarinom, odnosno da utvrdi da li se ta izvedena prava mogu smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola 1.

Stoga je, povodom iskaza podnositeljke predstavke, Sud napomenuo da ona može isticati povredu člana 1. Protokola 1. samo ako se odluke domaćih sudova na koje se ona žali odnose na njenu imovinu koja je zaštićena tim članom Konvencije. Sud je podsetio da se imovinom u smislu člana 1. Protokola 1. smatra postojeća imovina, kao i potraživanja u pogledu kojih neko lice može imati bar legitimno očekivanje da će biti realizovana i da će na osnovu njih dobiti delotvorno uživanje prava na imovinu. Puka nada da će biti priznato imovinsko pravo koje je nemoguće delotvorno vršiti nakon stupanja na snagu Konvencije u nekoj državi, pa tako i u Hrvatskoj, ne može se smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola 1. S tim u vezi, Sud je naveo da pravo podnositeljke predstavke da otkupi stan ne može se smatrati postojećom imovinom, već bi to mogao biti samo "zahtev." Kako ni podnositeljka predstavke, ni njen suprug nisu nikada podneli zahtev za otkup stana, a zakonski rok za podnošenje zahteva je istekao 31. decembra 1995. godine, to znači da je pravo na otkup bilo ugašeno tog datuma, dakle pre stupanja na snagu Konvencije u Hrvatskoj.

Kad je Konvencija stupila na snagu podnositeljka predstavke više nije imala pravo na osnovu domaćih propisa da otkupi stan. Iz toga proizilazi da otkaz stanarskog prava ne može predstavljati kršenje njenih imovinskih prava, jer se otkaz dogodio onda kad ona nije imala imovinu u smislu člana 1. Protokola 1.

U pogledu činjenice da je zbog otkaza stanarskog prava podnositeljka predstavke onemogućena da sklopi ugovor o zakupu stana sa zaštićenom stanarinom, Sud se pozvao na svoju ustaljenu praksu prema kojoj pravo stanovanja u određenom objektu koji ne pripada podnosiocu predstavke, kao takvo ne predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1.

Sud je ocenio da nije potrebno dalje ispitivati iznete tvdnje i prigovore, pa ni prigovor hrvatske Vlade o neiscrpljenosti domaćih pravnih sredstava, već je na temelju razmotrenih činjenica zaključio da je predstavka nespojiva *ratione materiae* sa Konvencijom i istu je proglasio nedopuštenom.

5.3.1.1. Vojni stanovi

Pred Sudom se našlo i mnogo predavki koje su se odnosile na stanarsko pravo na vojnim stanovima. Nosioci stanarskih prava na vojnim stanovima bila su aktivna vojna lica na službi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA) ili penzionisani pripadnici JNA. Raspadom SFRJ prestala je da postoji i JNA kao organizacija u čijoj službi su bili pripadnici svih naroda sa područja bivše SFRJ. Sa početkom građanskog rata u SFRJ jedan deo aktivnih pripadnika JNA je napustio službu i priključio se oružanim snagama novonastalih država, u skladu sa svojim nacionalnim opredeljenjem. Isto tako, i jedan broj penzionisanih pripadnika JNA se stavio na raspolaganje nacionalnim armijama i napustio je dotadašnje prebivalište. Kako više nije bilo bivše zajedničke države, vojna lica koja su ostala na službi u JNA morali su da napuste teritoriju bivših republika i prema dobijenom rasporedu i potrebama službe da pređu na teritoriju Savezne Republike Jugoslavije, naslednice bivše SFRJ. U takvoj situaciji oni su bili prinuđeni da sa porodicama odlaze iz stanova koje su dobili na korišćenje od svog poslodavca JNA. Poznati su i slučajevi da su nekadašnji pripadnici JNA i njihove porodice pod pretnjama nasilno iseljavani iz svojih stanova, ili su im oduzimana stanarska prava zbog “neprijateljskog delovanja i saradnje sa neprijateljem,” što se najčešće dešavalo u Hrvatskoj. U te vojne stanove odmah su useljavana druga nacionalno podobna lica, koji su u njima ostali i po završetku oružanih sukoba. Inače,

Hrvatska je preuzela u državno vlasništvo svu imovinu JNA koja se nalazila na njejoj teritoriji.⁵⁶²

S obzirom da više nisu mogli da se vrate u stanove iz kojih su bili prisiljeni da izađu, niti da dobiju nazad oduzeta stanarska prava, kao ni mogućnost da otkupe stan pod povoljnim uslovima, mnogi nekadašnji pripadnici JNA ili članovi njihovih porodica su se obratili Sudu radi zaštite svojih prava, pošto su bezuspešno vodili postupke pred domaćim sudovima.

Imajući u vidu da se razlikuje zakonodavstvo novih država nastalih na teritoriji bivše SFRJ, to se razlikuje i pristup problematici vojnih stanova. Iz nekoliko predstavki koje su podnete Sudu protiv Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Makedonije možemo videti na koji način su te države uredile pitanja vojnih stanova, odnosno stanarskih prava na tim stanovima, kao i postupanje Suda u takvim slučajevima.

Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse⁵⁶³

U predmetu **Trifunović protiv Hrvatske**⁵⁶⁴ podnositeljka predstavke Milka Trifunović, rođena 1941. godine sa prebivalištem u Minhenu, supruga visokog oficira JNA, žalila se da joj je zbog otkaza stanarskog prava prekršeno niz prava garantovanih Konvencijom.

Suprugu podnositeljke predstavke kao aktivnom vojnom licu je JNA 1984. godine dodelila na korišćenje stan u Zagrebu. Prema tadašnjim propisima, kad je on postao nosilac stanarskog prava, njegova supruga je automatski postala sunosilac stanarskog prava natom stanu. Odlukom Okružnog suda u Varaždinu suprug podnositeljke predstavke je osuđen na petnaest godina zatvora zbog navodnog ratnog zločina nad civilnim stanovništvom, jer je kao komandant Varaždinskog korpusa, zbog opsade kasarne u Varaždinu, septembra 1991. godine, naredio da se

⁵⁶² Vlada Republike Hrvatske je na sednici održanoj 1. oktobra 1991. godine donela Uredbu o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritorju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske, "Narodne novine" br. 52/91.

⁵⁶³ Opisi svih slučajeva dati su na osnovu odluka i presuda koje su objavljene u okviru zvanične internet prezentacije sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava ili u okviru internet prezentacije nacionalnih sudova, odnosno zastupnika država pred Evropskim sudom za ljudska prava

⁵⁶⁴ *Trifunović protiv Hrvatske*, predstavka br. 34162/06, odluka o dopuštenosti od 6. novembra 2008. g. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

napadnu civilni ciljevi u gradu. Tu odluku je potvrdio Vrhovni sud Hrvatske 12. januara 1994. godine.

Početakom jula 1994. godine hrvatska država je podnela tužbu protiv podnositeljke predstavke i njenog supruga radi otkaza stanarskog prava i iseljenja iz stana, pozivajući se na odredbu člana 102. a Zakona o stambenim odnosima⁵⁶⁵ kojom je utvrđeno da stanarsko pravo prestaje onima koji su sudelovali ili sudeluju u neprijateljskoj delatnosti protiv Republike Hrvatske. Općinski sud u Zagrebu je 9. juna 2000. godine doneo presudu kojom se otkazuje stanarsko pravo podnositeljki predstavke i njenom suprugu i nalaže iseljenje iz stana u roku od 15 dana. Vrhovni sud je potvrdio odluku o prestanku stanarskog prava i iseljenju iz stana, uz obrazloženje da takva odluka nije na štetu podnositeljke predstavke, pošto će joj se pre iseljenja iz stana obezbediti odgovarajući smeštaj. Podnositeljka predstavke je podnela ustavnu tužbu Ustavnom sudu Hrvatske, ističući da su joj povređena Ustavom garantovana prava jednakosti pred zakonom, prezumpcije nevinosti i prava na poštovanje i zaštitu porodičnog života, dostojanstva, ugleda i časti. Ustavni sud je 25. januara 2006. godine odbio njenu tužbu naglašavajući da presudama nižih sudova ničim nisu povređena njena prava. U predavci Sudu podnositeljka je istakla povrede člana 8. Konvencije zato jer joj je otkazano stanarsko pravo i naloženo iseljenje iz stana koji je njen dom, pri čemu joj nije obezbeđen drugi smeštaj, zatim člana 1. Protokola 1., jer zbog otkaza njenog stanarskog prava nije bila u mogućnosti da otkupi predmetni stan. Takođe, istakla je i povredu člana 6. stav 2., člana 7. Konvencije navodeći da su, time što su joj otkazali stanarsko pravo, hrvatski sudovi proširili pravne posledice osuđujuće presude njenog supruga i na nju, iako ona nije počinila ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Još je istakla povredu člana 6. stav 1. člana 13., kao i člana 1. Protokola 12. jer je bila diskriminisana u uživanju svoga stanarskog prava i prava na otkup stana zbog osude njenog supruga.

U vezi sa navodnom povredom člana 8. Konvencije hrvatska Vlada je tvrdila da podnositeljka predstavke nije iscrpela sva raspoloživa pravna sredstva u nacionalnom pravu i da je njena predstavka u svakom pogledu neosnovana. Naime, podnositeljka u svojim obraćanjima domaćim organima nikada nije iznosila povredu prava na poštovanje doma. U ustavnoj tužbi ona je istakla povredu člana 35. Ustava Hrvatske kojom se garantuje pravo na poštovanje privatnog i

---

⁵⁶⁵ "Narodne novine" br. 51/85, 42/86, 22/92, 70/93.

porodičnog života, dostojanstva, ugleda i časti. Pravo na dom je zaštićeno članom 34. Ustava, ali se podnositeljka predstavke nije pozvala na taj član, niti je na drugi način iznela pritužbe u vezi sa nepoštovanjem njenog doma, pa je tako propustila da upotrebi sva raspoloživa domaća pravna sredstva. Vlada je, takođe, istakla da nije bilo kršenja prava na dom podnositeljke predstavke, jer i pored pravosnažne sudske odluke o otkazu stanarskog prava, ona nikada nije iseljena iz stana. Njen suprug je napustio stan 1991. godine, a ona je svojevolumeno napustila stan 1992. godine da bi se pridružila suprugu, bez naznaka da će se u isti vratiti. U tom stanu se nalazi kćerka podnositeljke predstavke sa porodicom a njihovo iseljenje nije naloženo. Pošto podnositeljka predstavke ne živi u tom stanu, isti se ne može smatrati domom podnositeljke predstavke u smislu člana 8. Konvencije i ona se ne može žaliti da je u stalnoj opasnosti od iseljenja.

Povodom ovih navoda Vlade podnositeljka predstavke je izjavila da se pozvala na član 35. Ustava jer smatra da je sadržajno najbliže članu 8. Konvencije i da obuhvata i zaštitu prava na dom. Po njenom mišljenju ne stoje tvrdnje Vlade da nije bilo kršenja prava na dom, jer samo postojanje pravosnažne sudske presude o otkazu stanarskog prava predstavlja nepoštovanje njenog prava, tim više što domaće vlasti na osnovu te presude mogu u svakom momentu pokrenuti izvršni postupak radi iseljenja iz stana. Osim toga, Vlada je bila obavezna da joj obezbedi odgovarajući smeštaj, a to nije učinila. Podnositeljka predstavke je, isto tako, pobijala navode Vlade da se ona trajno iselila iz stana koji je njen dom, tvrdeći da je ona samo privremeno otišla iz stana kako bi pomogla suprugu protiv koga se vodio krivični postupak. U prilog tome da ona predmetni stan i dalje smatra svojim domom govori činjenica da su njene lične stvari ostale u stanu, a ona tamo ide kad god može, jer njena kćerka sa porodicom živi u njemu.

Sud je cenio navode koje su iznele obe strane i primetio da sudska odluka kojom je otkazano stanarsko pravo podnositeljki predstavke i naloženo joj da se iseli iz stana sama za sebe predstavlja kršenje prava, tj. mešanje države u njeno pravo na poštovanje doma. Međutim, to mešanje je bilo zasnovano na odredbi člana 102. a Zakona o stambenim odnosima i sudskoj praksi Vrhovnog suda. Prema sudskoj praksi Vrhovnog suda Hrvatske stanarsko pravo koje automatski stiče bračni drug nosioca stanarskog prava je izvedeno pravo iz prava onoga bračnog druga koji je izvorni nosilac stanarskog prava. Shodno tome, ako je izvornom nosiocu otkazano stanarsko pravo, to prestaje i stanarsko pravo onoga bračnog druga čije je pravo izvedeno iz prava izvornog nosioca. Ovo pravilo se primenjivalo u praksi kako bi se sprečile zloupotrebe, jer

ako bi izvornom nosiocu bilo otkazano stanarsko pravo, a njegovom bračnom drugu bilo dopušteno da zadrži stanarsko pravo na tom istom stanu, tako bi se praktično omogućilo izvornom nosiocu da ostane u stanu. Ako se ima u vidu da je u predmetnom slučaju izvornom nosiocu stanarsko pravo otkazano na osnovu člana 102. a Zakona o stambenim odnosima zbog sudelovanja u neprijateljskim aktivnostima protiv Hrvatske,⁵⁶⁶ to hrvatske vlasti nisu mogle dozvoliti da njegova supruga zadrži stanarsko pravo, jer bi na taj način i on mogao da koristi taj stan. Sud je našao da je postupanje države u ovom slučaju opravdano i preduzeto je radi zaštite nacionalne bezbednosti. Budući da je država bila dužna da u slučaju iseljenja podnositeljki predstavke i njenoj kćerki obezbedi smeštaj, uspostavljena je pravična ravnoteža između zaštite opšteg interesa i zaštite prava podnositeljke predstavke na dom. Iz ovoga sledi da je kršenje prava, tj. mešanje države u pravo podnositeljke predstavke bilo potrebno u demokratskom društvu jer je imalo zakonski opravdan cilj i bilo je srazmerno tom cilju. Sud je zaključio da je predstavka u ovom delu nedopuštena i da nema razloga da ispituje prigovor hrvatske Vlade u pogledu iscrpljivanja domaćih pravnih lekova.

Povodom navoda podnositeljke predstavke da joj je povređeno pravo na mirno uživanje imovine iz prava iz člana 1. Protokola 1., jer zbog otkazivanja stanarskog prava nije joj data mogućnost kao i svim ostalim nosiocima stanarskog prava da otkupi stan po povoljnijim uslovima, Sud je konstatovao da je stanarsko pravo ukinuto 5. novembra 1996. godine kad je stupio na snagu Zakon o najmu stanova, a to je godinu dana pre nego je Konvencija stupila na snagu u Hrvatskoj. Postupak otkazivanja stanarskog prava podnositeljki predstavke je okončan posle ratifikacije Konvencije, pa je Sud analizirao da li je prestanak stanarskog prava uticao na neko pravo koje se izvodi iz njega, kao što je pravo na otkup stana po povoljnim uslovima po Zakonu o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo i da li se ta izvedena prava mogu smatrati imovinom u smislu člana 1. Protokola 1.

---

⁵⁶⁶ Umesto utvrđivanja individualne odgovornosti u svakom pojedinačnom slučaju, kao što je to uobičajeno u svim pravnim sistemima, hrvatski sudovi su primenjivali načelo kolektivne odgovornosti, Donoseći presude sudovi nisu uvažavali načelno stanovište Ustavnog suda Hrvatske koje je izneto u odluci UI-116/92 od 24. juna 1992. godine da je pretpostavka za prestanak stanarskog prava iz razloga propisanog u članu 102. a Zakona o stambenim odnosima utvrđenje činjenice da je svaki stanar posebno sudelovao ili sudeluje u neprijateljskoj delatnosti. Navedeno prema: A. Gorkič, *Prikaz stambenog zakonodavstva u Republici Hrvatskoj i posledice njegove primene na položaj prognanika i izbeglica*, Zagreb, 2006., str. 15.

U vezi sa pitanjima koja se odnose na imovinski karakter stanarskog prava Sud se pozvao na predmet *Gaćeša protiv Hrvatske* i situaciju ocenio uz istu napomenu da pravo podnositeljke predstavke na otkup stana ne predstavlja imovinu, već je to samo "zahtev." Mogućnost da se podnese takav zahtev za otkup stana prestala je nakon proteka roka propisanog zakonom, a to je 31. decembar 1995. godine. Pošto podnositeljka predstavke, a ni njen suprug nisu nikad podneli zahtev za otkup stana, to znači da je sa tim datumom prestala mogućnost da otkupe stan, odnosno sa tim datumom se "zahtev" se ugasio. Kad je Konvencija stupila na snagu u Hrvatskoj 5. novembra 1997. godine, podnositeljka predstavke više nije imala nikakvu mogućnost po domaćim propisima da otkupi predmetni stan. Stoga, u ovom slučaju otkaz stanarskog prava ne može predstavljati kršenje prava na imovinu, jer kada se to dogodilo ona nije imala dovoljan imovinski potencijal koji bi se kvalifikovao kao imovina u smislu člana 1. Protokola 1. Kao i u predmetu *Gaćeša protiv Hrvatske*, Sud je odlučio da je predstavka u ovom delu nedopuštena zbog nesaglasnosti *ratione materiae* sa Konvencijom.

U vezi sa navodima podnositeljke predstavke da je došlo do povrede člana 6. stav 1. jer odluke domaćih sudova nisu dovoljno obrazložene, Sud je naveo da iz odluka tih sudova proizilazi da je prestanak njenog stanarskog prava, izvedenog iz stanarskog prava njenog supruga, kao izvornog nosioca prava, bio nužna posledica otkaza stanarskog prava njenom suprugu. Na temelju toga Sud je utvrdio da su presude hrvatskih sudova u ovom predmetu dobro obrazložene i da ne postoji povreda člana 6. stav 1. Konvencije.

Povodom tvrdnje podnositeljke predstavke da je prekršen član 6. stav 2. i član 7. zbog toga što su domaći sudovi proširili posledice osuđujuće presude njenog supruga na nju i tako povredili njeno pravo na prezumpciju nevinosti, Sud je napomenuo da njeno stanarsko pravo nije prestalo iz razloga što je ona optužena za krivično delo, nego zato jer je izvedeno iz stanarskog prava njenog supruga. U odlukama domaćih sudova nema naznaka da se ona smatra učinioem bilo kojeg krivičnog dela. Po mišljenju Suda nisu opravdani prigovori podnositeljke predstavke, jer nije učinjena povreda člana 6. stav 2., kao ni člana 7. Konvencije.

Pritužbe podnositeljke predstavke da je povređen član 6. stav 1. i član 13. u vezi sa članom 8. Konvencije zato jer ona nije imala pravo pristupa sudu, kao ni drugo delotvorno pravno sredstvo kojim bi primorala državu da donese odluku da joj se dodeli pravo korišćenja spornog stana ili

kojom će joj obezbediti drugi smeštaj u skladu sa Zakonom o stambenim odnosima, Sud je odbacio uz napomenu da se podnositeljka predstavke ne može pozivati na taj zakon jer isti više nije na snazi. Sud je dalje naveo da podnositeljka ne može tvrditi da nije imala pravo pristupa sudu ili delotvorno pravno sredstvo kojim bi prisilila državu da izvrši obavezu i obezbedi joj smeštaj.

U vezi sa pritužbom podnositeljke predstavke da je došlo do kršenja člana 1. Protokola 12. Konvencije pošto je bila diskriminisana zbog njenog supruga pa joj nije omogućeno da otkupi stan niti da stekne status zaštićenog zakupodavca, Sud je istakao da je postupak oko njenog stanarskog prava okončan 2002. godine kada je drugostepeni sud doneo odluku kojom je potvrdio prvostepenu presudu o otkazu stanarskog prava. Ta odluka drugostepenog suda je postala *res judicata*. Kako je Protokol 12. stupio na snagu 1. aprila 2004. godine, Sud je ovu pritužbu odbacio jer nije u skladu *ratione temporis* sa Konvencijom.

S obzirom na to da je odbacio sve pritužbe koje je istakla podnositeljka predstavke Sud je predstavku u celini proglasio nedopuštenom.

U predmetu **Vojnović protiv Hrvatske**⁵⁶⁷ podnosioci predstavke Dušan Vojnović, penzionisani oficir bivše JNA, rođen 1935. godine i njegova supruga Dragica Vojnović, rođena 1946. godine, hrvatski državljani koji žive u Beogradu, žalili su se Sudu da su povređena njihova prava iz člana 6. Konvencije, zbog nepoštenosti sudskog postupka u kojem im je otkazano stanarsko pravo i zbog dužine postupka u kojem su tražili naknadu štete i pravo na stambeno zbrinjavanje. Takođe, istakli su i povredu člana 8. Konvencije, člana 1. Protokola 1. kao i povrede članova 13., 14. i 17. Konvencije, jer je prilikom otkaza stanarskog prava nisu imali delotvorno pravno sredstvo i prema njima je izvršena diskriminacija. U istoj predstavi bračni par Vojnović se žalio i na povredu člana 3. Konvencije jer je njihov sin Milan Vojnović zlostavljan pre nego je napustio Zagreb 1991. godine, a povodom toga nije sprovedena nikakva istraga.

Dušan Vojnović je sa sinom Milanom zbog stalnih pretnji po život bio prisiljen da napusti stan u Zagrebu 1991. godine, a 1992. godine stan je morala da napusti Dušanova supruga Dragica. U aprilu 1995. godine država je tužila podnosiocima predstavke i tražila otkaz njihovog stanarskog

---

⁵⁶⁷ *Vojnović protiv Hrvatske*, predstavka br. 4819/10, odluka o dopuštenosti 26. juna 2012. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

prava, a kao razlog navedeno je da su odsutni iz stana duže od šest meseci. U novembru 1995. godine Općinski sud u Zagrebu je otkazao stanarsko pravo podnosiocima predstavke. Županijski sud je 25. novembra 2003. godine potvrdio prevostepenu presudu. Podnosioci predstavke su 2004. godine podneli ustavnu tužbu Ustavnom sudu Hrvatske, koji je istu odbacio 7. februara 2007. godine.

U međuvremenu, 2004. godine podnosioci predstavke su se prvi put obratili Sudu. U predstavci su se žalili zbog otkaza stanarskog prava, pri tom se pozivajući na član 8. Konvencije, član 1. Protokola 1., član 14. i član 6. stav 1. Konvencije. U novembru 2005. godine Sud je odbacio predstavku jer je utvrdio da je nedopuštena *ratione temporis*.

Podnosioci predstavke su se ponovo obratili Sudu 2008. godine. U predstavci su naveli da je zbog otkaza njihovog stanarskog prava došlo do povrede člana 8. Konvencije, zatim do povrede člana 1. Protokola 1. pošto su zbog gubitka stanarskog prava bili onemogućeni da otkupe stan pod povoljnijim uslovima. Pored toga još su naveli da učinjena povreda člana 14. Konvencije, jer su diskriminirani zbog toga što su srpske nacionalnosti, kao i povreda članova 6. i 13. Konvencije. Sud je i ovu predstavku odbacio kao nedopuštenu, s tim da je ovoga puta našao da je predstavka nespojiva *ratione materiae*.

Podnosilac predstavke Dušan Vojnović je pokrenuo postupak i pred Komitetom za ljudska prava UN u Ženevi. U svom obraćanju ovom telu naveo je da su zbog otkaza stanarskog prava njemu i njegovoj porodici povređena prava garantovana Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, koji je ratifikovala Hrvatska⁵⁶⁸ i to pravo na jednakost pred sudovima, pravo na pošteno suđenje i pravo na dom, zatim, povređene su odredbe o zabrani diskriminacije, o poštovanju ljudskih prava i pravu na delotvorno pravno sredstvo. Komitet UN je po razmatranju ovoga slučaja ocenio⁵⁶⁹ da je oduzimanje stanarskog prava bilo proizvoljno i predstavlja povredu

---

⁵⁶⁸ Republika Hrvatska je pristupila Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima po Odluci o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, koju je donela Vlada Republike Hrvatske 30. septembra 1993. godine. "Narodne novine – Međunarodni ugovori" br. 12/93.

⁵⁶⁹ Na 95. Sednici Komitea UN za ljudska prava (sednica je trajala od 16. marta do 3. aprila 2009) dana 30. marta doneta je odluka u predmetu *Vojnović protiv Hrvatske*, UN Doc CCPR/C/95/D/1510/2006. *Report of Human Rights Committee Volume II*, United Nations, New York, 2009., str. 320-330.

prava zajemčenih Paktom, a da je odlazak porodice Vojnović iz Hrvatske prouzrokovan prisilom i povezan sa diskriminacijom.⁵⁷⁰

Nakon analiziranja predstavke Sud je napomenuo da su sve pritužbe podnosilaca predstavke u vezi sa otkazom stanarskog prava koje su naznačene u sadašnjoj predstavi već ranije razmotrene u postupcima koji su vođeni povodom prijašnje dve predstavke koje podneli isti podnosioci. Obe ranije predstavke su proglašene nedopuštenim.

Osvrćući se na činjenicu da se podnosilac predstavke Dušan Vojnović obratio i Komitetu za ljudska prava UN, Sud je podsetio na član 35. stav 2. b Konvencije i principe koje je na osnovu toga utvrdio u svojoj praksi prema kojima predstavku treba proglasiti nedopuštenom ako je u suštini ista kao predstava koju je Sud već razmatrao ili koja je podneta nekoj drugoj međunarodnoj instanci radi ispitivanja i rešavanja, a ne sadrži nove relevantne činjenice. Cilj navedene odredbe Konvencije je da se izbegnu višestruki međunarodni postupci koji se odnose na isti predmet. Zato je njegov zadatak da najpre utvrdi da li se predstavke podnete dvema različitim međunarodnim institucijama odnose na ista lica, iste činjenice i iste pritužbe.

Sud je konstatovao da je predstava Komitetu UN za ljudska prava podneta od strane istih podnosilaca, da su u njoj navedene iste činjenice i pritužbe kao i u ovoj predstavi po kojoj se sada vodi postupak. Budući da je Komitet ispitaio sve navode iznete u predstavi i u vezi s tim doneo mišljenje, Sud je zaključio da ovu predstavku koja ne sadrži nikakve nove bitne činjenice, u delu koji se tiče pritužbi zbog otkaza stanarskog prava, treba odbaciti shodno članu 35. stav 2. b Konvencije.

U pogledu pritužbe navedene u predstavi koja se odnosi na stambeno zbrinjavanje i naknadu štete Sud je primetio da se tim povodom još uvek vodi postupak pred domaćim sudom i da je u tom delu predstava preuranjena.

U vezi sa pritužbom povodom zlostavljanja njihovog sina i nesprovođenja istrage u tom smislu, Sud je naveo da se ti događaji ne odnose na podnosioc predstave, već na njihovog sina i oni se

---

⁵⁷⁰ Tačka 8.7. Odluke UN Doc CCPR/C/95/D/1510/2006, *Report of Human Rights Committee Volume II*, United Nations, New York, 2009., str. 330. Utvrđena je povreda člana 17. Pakta kojim je definisano da niko ne može biti predmet samovoljnih ili nezakonitih mešanja u njegov privatni život, u njegovu porodicu, u njegov stan ili njegovu prepisku, niti nezakonitih povreda nanesenih njegovoj časti ili njegovom ugledu.

zbog toga ne mogu smatrati žrtvama navodne povrede člana 3. Konvencije. Ovaj deo predstavke je, stoga, nespojiv *ratione personae* sa odredbama Konvencije.

Na osnovu iznetih razloga Sud je utvrdio da je predstavka nedopuštena.

U nekim predmetima u kojima je povodom vojnih stanova tužena Bosna i Hercegovina (npr. *Dokić protiv Bosne i Hercegovine*,⁵⁷¹ *Mago protiv Bosne i Hercegovine*⁵⁷²) Sud je radi jasnijeg uvida u događaje, dao kraći prikaz situacije sa vojnim stanovima u Bosni i Hercegovini. Naime, bivša JNA je u Bosni i Hercegovini do početka sukoba 1992. godine dodelila svojim pripadnicima oko 16.000 stanova. Zakonom o stambenom obezbeđivanju u Jugoslovenskoj narodnoj armiji,⁵⁷³ koji je donet dok je još postojala SFRJ, pripadnicima JNA je data mogućnost da od 6. januara 1991. godine otkupe stanove, koje su dobili na korišćenje od JNA, po vrlo povoljnoj ceni. Bosna i Hercegovina je donošenjem Uredbe o privremenoj zabrani prodaje stanova u društvenoj svojini⁵⁷⁴ zaustavila dalju prodaju vojnih stanova na svojoj teritoriji počev od 18. februara 1992. godine. Ta Uredba se primenjivala na području koje danas obuhvata entitet Federacija Bosne i Hercegovine. Oni koji su otkupili vojne stanove na teritoriji toga entiteta nisu mogli uknjižiti pravo svojine na ovim stanovima i ostali su u statusu nosilaca stanarskog prava. Pošto se Uredba nije primenjivala u Republici Srpskoj, to nije bilo smetnje da lica koja su otkupila stanove na tom području uknjiže pravo svojine i postanu njihovi vlasnici.

Bosna i Hercegovina je proglasila nezavisnosti 6. marta 1992. godine, a JNA je po zahtevu Ujedinjenih nacija morala napustiti njenu teritoriju ili se staviti pod kontrolu Vlade Bosne i Hercegovine, ili se raspustiti i razoružati, a oružje staviti pod međunarodni nadzor. JNA je zvanično napustila teritoriju Bosne i Hercegovine sredinom maja 1992. godine, ali je jedan broj pripadnika JNA ostao i pridružio se Vojsci Republike Srpske, a deo je otišao i nastavio službu u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije. Odlaskom pripadnika JNA ostajali su njihovi stanovi koje su odmah zauzimali pripadnici lokalnih snaga, posebno Armije Bosne i Hercegovine ili drugi etnički podobni građani. Kako se oružani sukob na tom prostoru širio, zbog nasilja ili etničkog čišćenja i civilno stanovništvo je napuštalo svoje stanove. Zato je tada doneto nekoliko

⁵⁷¹ *Dokić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 6518/04, presuda od 27. maja 2010. godine.,

⁵⁷² *Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstveke br. 12959/05, 19724/05, 47860/06, 8367/08, 9872/09 i 11706/09, presuda od 3. maja 2012. godine

⁵⁷³ "Službeni list SFRJ" br. 84/90.

⁵⁷⁴ "Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine" br. 4/92.

propisa⁵⁷⁵ na osnovu kojih su njihovi stanovi proglašavani napuštenim i dodeljivani su pripadnicima vojnih i političkih struktura odgovarajuće nacionalnosti. Ovi propisi su važili sve do 1998. godine kada su pod pritiskom međunarodne zajednice stavljeni van snage. Zakonom o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima⁵⁷⁶ predratnim nosiocima stanarskog prava je omogućeno da traže povraćaj stanova, s tim da je to pravo bilo vremenski ograničeno, a nepodnošenje zahteva u propisanom roku dovelo je do oduzimanja stanarskog prava. U Federaciji Bosne i Hercegovine pravo da se vrate u svoje predratne domove dobili su samo oni građani koji su mogli dokazati da su zaista izbeglice ili raseljena lica. Ovaj Zakon sadrži i odredbe koje se odnose na vojne stanove. Tako je stanarsko pravo na vojnim stanovima moglo biti oduzeto ukoliko je predratni (izvorni) nosilac stanarskog prava služio u stranim oružanim snagama nakon 19. maja 1992. godine, dana kada je JNA zvanično napustila Bosnu i Hercegovinu. Ovo se odnosilo na vojna lica koja su nastavila vojnu službu u snagama zemalja naslednica SFRJ, ali prvenstveno u Vojsci Jugoslavije. Drugi razlog za prestanak stanarskog prava je bio ako su nosioci stanarskog prava na vojnom stanu, po odlasku iz Bosne i Hercegovine stekli stanarsko ili drugo odgovarajuće pravo na vojni stan u nekoj državi naslednici SFRJ.

Ako bi nosilac stanarskog prava uspeo da vrati svoj predratni stan, po Zakonu o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo⁵⁷⁷ imao je pravo da ga otkupi pod povoljnim uslovima.

Analizirajući predstavke podnete protiv Bosne i Hercegovine, zbog problema sa vojnim stanovima, zaključujemo da su podnete iz razloga što su podnosioci predstavki bezuspešno pokušavali da vrate svoje predratne stanove koji su im dodeljeni od strane JNA, s tim da se razlikuju prema tome da li su podnosioci otkupili stanove pre početka sukoba, ili nisu.

U predmetu **Đokić protiv Bosne i Hercegovine**⁵⁷⁸ (u daljem tekstu: BiH) podnosilac predstavke Branimir Đokić, rođen 1960. godine, vojno lice na službi u JNA, podneo je predstavku Sudu u

⁵⁷⁵ Zakon o napuštenim stanovima, "Službeni list Bosne i Hercegovine" br.6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95, 33/95; Uredba o korišćenju napuštenih stanova "Narodni list Hrvatske zajednice Herceg-Bosne" br. 13/93; Zakon o korišćenju napuštene imovine, "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 3/96, 8/96, 21/96.

⁵⁷⁶ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99, 43/99, 31/01, 56/01, 15/02, 24/03, 29/03, 81/09.

⁵⁷⁷ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/01, 15/02, 54/04, 36/06, 45/07, 51/07, 72/08, 23/09, 5/10, 16/11.

⁵⁷⁸ *Đokić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 6518/04, presuda od 27. maja 2010. godine. Izvor: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/

kojoj je istakao povrede člana 1. Protokola 1., člana 6., člana 8, člana 13. i člana 14. Konvencije, zato jer nije mogao da vrati svoj predratni stan u Sarajevu i uknjiži ga na svoje ime, iako je stan uredno otkupio od stanodavca u skladu sa propisima.

Dok JNA nije napustila BiH podnosilac predstavke je bio predavač u vojnoj školi u Sarajevu. Njemu je JNA dodelila stan 1986. godine, koji je on otkupio početkom februara 1992. godine, u skladu sa Zakonom o stambenom obezbeđenju u JNA iz 1990. godine. Međutim, iako je on u celosti platio traženi iznos, donošenjem Uredbe o privremenoj zabrani prodaje stanova u drštvenoj svojini 18. februara 1992. godine domaće vlasti su odbile da ga upišu kao vlasnika na tom stanu.

Sa povlačenjem JNA, podnosilac predstavke je napustio BiH, a time i stan koji je otkupio. Službovanje je nastavio u istoj vojnoj školi koja je prebačena u Srbiju, ali u Srbiji nije dobio stan, nego je od države dobijao mesečno iznos u vrednosti oko 100 EUR kao nadoknadu za plaćanje stana. Naime, u Srbiji se od donošenja Zakon o stanovanju⁵⁷⁹ početkom avgusta 1992. godine, ne može više steći stanarsko pravo. Aktivna vojna lica su mogla do decembra 2004. godine steći stanarsko pravo na vojnom stanu na neograničeno vreme, a otada su prema Pravilniku o davanju službenih stanova u zakup zaposlenima u Ministarstvu odbrane i Vojsci Srbije i Crne Gore⁵⁸⁰ mogli steći stanarsko pravo samo na ograničeni vremenski period.

Gospodin Đokić je 1998. godine podneo zahtev da mu se vrati stan u Sarajevu. Zahtev je odbijen. On je podneo tužbu sudu, ali nije uspeo u sporu. Kantonalni sud u Sarajevu je u decembru 2006. godine potvrdio odluku kojom je odbijen njegov zahtev za vraćanje stana. U međuvremenu, u decembru 2005. godine Ministarstvo odbrane Federacije Bosne i Hercegovine je njegov stan formalno dodelilo licu koje je bilo pripadnik Armije Bosne i Hercegovine.

Podnosilac predstavke se 2001. godine obratio Domu za ljudska prava, ukazujući na povrede člana 6., 8. i 14., kao člana 1. Protokola 1. Komisija za ljudska prava, pravni sledbenik Doma za ljudska prava je u martu 2006. godine utvrdila da došlo do povrede člana 6. Konvencije zbog dužine trajanja postupka za vraćanje stana. Takođe je utvrđeno da je podnosilac predstavke na

---

⁵⁷⁹ “Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97, 46/98, 26/01, 101/05.

⁵⁸⁰ “Vojni glasnik“ br. 31/04

osnovu ugovora o kupoprodaji stana iz februara 1992. godine, stekao pravo da koristi stan i da se upiše kao vlasnik, što predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Nemogućnost da vrati stan i da ga uknjiži, po mišljenju Komisije jeste situacija koja je dovela do kontinuiranog kršenja prava na imovinu podnosioca predstavke. Međutim, uzimajući u obzir činjenice da je gospodin Đokić otišao u Srbiju gde je nastavio službu u Vojsci Jugoslavije i posle okončanja sukoba, čime je iskazao nelojalnost prema BiH, zatim da je postojao ozbiljan nedostatak stanova i da je on imao pravo na naknadu, Komisija zaključila da je kršenje prava opravdano i da nema povrede člana 1. Protokola 1. Ostale povrede na koje je podnosilac ukazao Komisija nije ispitivala.

S obzirom da nije imao uspeha u sporovima koje je vodio u BiH i da mu nije vraćen stan koji je otkupio i za koji je posedovao valjane dokumente, gospodin Đokić se obratio Sudu.

Prilikom razmatranja dopuštenosti predstavke Vlada BiH je navela da su usvajanjem izmena i dopuna Zakona o preuzimanju sredstava bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije⁵⁸¹ u decembru 1995. godine, svi ugovori o kupoprodaji vojnih stanova u Federaciji Bosne i Hercegovine proglašeni ništavim, pa tako i kupoprodajni ugovor podnosioca predstavke. Kako je taj propis donet pre nego se Konvencija primenjivala u BiH,⁵⁸² Sud bi trebao predstavku proglasiti nedopuštenom *ratione temporis*. Vlada je, nadalje, tvrdila da podnosilac predstavke nije ispunio uslove potrebne za povraćaj vojnih stanova i upis svojine. Osim toga, članom 1. Protokola 1. nije zagarantovano sticanje imovine, tako da on nije imao imovinu u smislu ovoga člana.

Povodom prigovora *ratione temporis* Sud je naglasio da je on zaista nadležan da ispita samo period nakon stupanja Konvencije na snagu u BiH, međutim propis na koji se pozvala Vlada BiH naknadno je stavljen van snage, tako da je kupoprodajni ugovor u potpunosti pravno valjan prema domaćim propisima. U pogledu prigovora da podnosilac predstavke nije imao imovinu, Sud je podsetio da domaća vlast, kao i Komisija za ljudska prava, ističu da se ugovorom o kupoprodaji ne prenosi pravo svojine, ali se na kupca prenosi pravo na korišćenje stana i pravo da bude upisan kao vlasnik, a to predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Kad je reč o uslovima za povraćaj vojnih stanova i upis prava svojine, za koje Vlada tvrdi da ih podnosilac

---

⁵⁸¹ "Službeni list Bosne i Hercegovine" br. 6/92, 13/94, 50/95, 2/96.

⁵⁸² Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju 12. jula 2002. godine.

predstavke nije ispunio, Sud je naveo da su domaće vlasti te uslove uvek predstavljale kao ograničenje postojećeg prava na imovinu, a ne kao uslove pod kojima se stiče pravo na imovinu. Pošto je takav stav u skladu sa međunarodnim standardima (*Pinheiro principi*⁵⁸³, *Rezolucija 1708(2010) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope*⁵⁸⁴) Sud je bio mišljenja da ne treba da odstupa od toga u ovom slučaju, pa je prigovore Vlade BiH odbacio.

Pošto je utvrdio da su prigovori Vlade BiH neosnovani, odnosno da ne postoje razlozi za odbacivanje predstavke, Sud je odmah prešao na ispitivanje merituma predstavke.

Podnosilac predstavke je naveo da je sa porodicom napustio Sarajevo zbog straha za svoju bezbednost i nastavio je da radi u vojnoj školi u Srbiji jer nije imao druge mogućnosti. Mere koje je prema njemu primenila vlast u BiH potpuno su neosnovane, a označavanje njega kao nelojalnog građanina je sasvim proizvoljno. Istakao je, takođe, da država BiH nije prema svima, koji su u sličnoj situaciji kao on, postupala na jednak način i naveo je imena nekoliko lica kojima su vraćeni vojni stanovi, iako su oni, kao i on, po odlasku JNA iz BiH nastavili vojnu karijeru u Vojci Jugoslavije.

Vlada BiH je negirala iskaz podnosioca predstavke u delu gde on navodi da je usled straha za svoju bezbednost napustio BiH i navela je da je razlog odlaska bio taj što se JNA povukla iz BiH. Stoga se on ne može smatrati ni izbeglicom ni raseljenim licem. Ako se uvaži pretpostavka da je imao imovinu u smislu člana 1. Protokola 1., Vlada smatra da su mere koje je država preduzela opravdane, jer se mora uzeti u obzir mali broj stanova kojima se raspolagalo i hitna potreba da se smeste bivši pripadnici Armije BiH i njihove porodice po okončanju sukoba. Osim toga, Vlada je tvrdila da podnosilac predstavke ispunjava uslove za dobijanje stanarskog prava na vojnom stanu u Srbiji, a ima pravo i na naknadu za svoj vojni stan u BiH. Iz toga proizilazi, kako je Vlada navela, da on ne podnosi prekomerni teret i da je postignuta pravična ravnoteža između zahteva

---

⁵⁸³ Principi Ujedinjenih nacija o stambenom smeštaju i povratu imovine izbeglicama i raseljenim licima - Pinheiro (*Pinheiro*) principi usvojeni su 2005. godine (E/CN.4/Sub.2/2005/17). Sud se pozvao na Princip 16 kojim je definisano da države trebaju obezbediti da prava zakupaca, nosilaca stanarskog prava i drugih legitimnih stanara ili korisnika stambenog prostora, zemlje i imovine budu priznata unutar programa povratka. U najvećoj mogućoj meri države trebaju obezbediti da se ovim licima omogući povratak, ponovno raspolaganje i korišćenje njihovog stambenog prostora, zemlje i imovine na sličan način kao i kod onih koji imaju formalno pravo svojine.

⁵⁸⁴ Rezoluciju 1708 usvojio je Odbor za migracije izbeglice i populacije Parlamentarne Skupštine Saveta Evrope u januaru 2010. godine, sa ciljem da se izbeglicama i prognanicima, kao i bivšim nosiocima stanarskog prava omogući vraćanje imovine. Dostupno na internet adresi: assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?...

zaštite imovine pojedinca i zahteva zaštite opšteg interesa. Uz to, još je navedeno da je odlukama Komisije za ljudska prava, odnosno Ustavnog suda BiH, utvrđeno da podnosilac predstavke kao i ostala lica koja su nastavila vojnu službu u stranim oružanim snagama po završetku sukoba, nisu lojalni BiH.

Vlada Srbije koja je iskoristila pravo da interveniše u postupku u svom izjašnjenju je potvrdila da je podnosilac predstavke ispunio uslove za dodelu stanarskog prava na vojnom stanu u Srbiji, ali stan mu još nije dodeljen, pa dobija mesečnu naknadu za stanarinu u iznosu oko 100 EUR. U vezi sa stanarskim pravom napomenuto je da u Srbiji vojna lica više ne mogu dobiti stanarsko pravo na neodređeno vreme, već samo pravo korišćenja stana na određeno vreme. Po mišljenju Vlade Srbije podnosilac predstavke je vlasnik spornog stana u Sarajevu, a mere koje je sproveda država BiH predstavljaju *de facto* eksproprijaciju, što je suprotno članu 1. Protokola 1.

Sud se složio da ovakva situacija može izgledati kao *de facto* eksproprijacija, ali zbog složenosti činjenica ne može se precizno odrediti koje pravilo člana 1 Prvog dodatnog protokola uz Konvenciju treba primeniti. Zato je odlučio da slučaj ispita u svetlu opšteg principa neometanog uživanja imovine, koji je izražen u prvom pravilu člana 1. Protokola 1. Sud je, podsećajući na ostala pravila koja sadrži ovaj član Konvencije i njihovu povezanost, naglasio da narušavanje prava na mirno uživanje imovine mora imati legitiman cilj u javnom interesu. Stav Suda je da se u ovom slučaju može tvrditi da su mere koje je sproveda država BiH bile usmerene na unapređenje socijalne pravde i da je to legitiman cilj u javnom interesu. Prilikom ispitivanja da li je postignuta pravična ravnoteža između zahteva zaštite imovine pojedinca i zahteva zaštite opšteg interesa, Sud je najpre konstatovao da nema naznaka da je podnosilac predstavke kao pripadnik Vojske Jugoslavije učestvovao u vojnim operacijama u BiH, niti u ratnim zločinima. Ne može mu se stavljati na teret to što je nastavio vojnu službu u Vojski Jugoslavije, jer su se i ostali pripadnici bivše JNA priključivali oružanim snagama država naslednica SFRJ prema nacionalnoj pripadnosti. Oružane snage BiH čine uglavnom Bošnjaci, Vojsku Jugoslavije, odnosno Vojsku Srbije čine pretežno Srbi, a oružane snage Hrvatske čine uglavnom Hrvati. Tako je i u ostalim državama koje su nastale na teritoriji bivše SFRJ. Shodno tome, prilikom preduzimanja spornih mera sa ljudima se postupalo različito, prema njihovoj etničkoj pripadnosti. Sud smatra da za takvo različito postupanje, isključivo po osnovu etničke pripadnosti, ne postoji opravdanje u demokratskom drušvu.

U daljem ispitivanju Sud je osporio Vladine tvrdnje da su preduzete mere opravdane zato jer nije bilo dovoljno stambenog prostora, a hitno su se morali smestiti pripadnici Armije BiH. Naime, Vlada BiH nije pružila nikakve dokaze da se oslobođeni stambeni prostor koristi za smeštaj onih lica kojima je zaista potrebna zaštita. Prema nekim izveštajima koje je Sud dobio, vojni stanovi su deljeni pripadnicima vojne i političke elite koji su i pre početka sukoba već imali rešeno stambeno pitanje.

U pogledu mogućnosti da podnosilac predstavke stekne pravo korišćenja na stanu u Srbiji, Sud je konstatovao da njemu nije dodeljen stan, a i da mu je dodeljen to ne bi bilo trajno, jer je mogao dobiti pravo korišćenja stana samo na određeno vreme. Povodom naknade za stan koju bi po navodima Vlade BiH primio podnosilac predstavke, utvrđeno je da bi on dobio samo iznos koji je platio za stan, uvećan za kamatu. Iako član 1. Protokola 1. ne garantuje punu nadoknadu u svim okolnostima, Sud je bio mišljenja da iznos koji je navodila Vlada ne odgovaraju tržišnoj vrednosti spornog stana.

Nakon ispitivanja svih okolnosti., Sud je zaključio da postoji dovoljno razloga da se zaključi da je u ovom slučaju došlo do povrede člana 1. Protokola 1.

U vezi sa navodima podnosioca predstavke da su učinjene i povrede članova 6., 8., 13. i 14. Konvencije Sud je konstatovao da nije našao povrede članova 6., 8. i 13. Povodom navodne povrede člana 14. napomenuto je da je predstavka u tom smislu dopuštena, ali pošto su argumenti već razmotreni u okviru ispitivanja povrede člana 1. Protokola 1., to nije potrebno posebno raspravljati to pitanje.

Po utvrđivanju povrede prava na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1., Sud je sa podnosiocem predstavke postigao dogovor da mu se umesto povraćaja spornog stana isplati naknada u odgovarajućem iznosu. Imajući u vidu tržišnu vrednost stana, Sud je podnosiocu predstavke dosudio iznos od 60.000 EUR na ime naknade za stan, kao i sve troškove poreza. Osim toga, dosudio mu je iznos od 5.000 EUR na ime nematerijalne štete i iznos troškova postupka pred Sudom.

Slična situacija kao u predmetu *Đokić protiv Bosne i Hercegovine* postojala je i u predmetu **Aleksić protiv Bosne i Hercegovine**⁵⁸⁵ (u daljem tekstu: BiH) ali je odluka Suda bila drugačija.

Podnosilac predstavke Tihomir Aleksić, rođen 1946. godine, koji živi u Beogradu, podneo je Sudu predstavku u kojoj se žalio da je povređeno njegovo pravo iz člana 1. Protokola 1. zato jer je onemogućen da vrati svoj predratni stan u Sarajevu.

On je bio vojno lice i od JNA je 1984. godine dobio stanarsko pravo na vojnom stanu u Sarajevu. U skladu sa Zakonom o stambenom obezbeđenju u JNA iz 1990. godine, on je otkupio taj stan 31.3.1992. godine. Kada se JNA povukla iz BiH on je napustio Sarajevo i vojnu službu nastavio u Srbiji. Ministarstvo odbrane Federacije BiH je njegov stan 1997. godine dodelilo pripadniku Armije BiH.

Podnosilac predstavke je 1998. godine podneo zahtev za povraćaj svog stana, ali je njegov zahtev odbijen 2000. godine. On se, takođe, obratio Domu za ljudska prava ali je njegov podnesak odbačen. U novembru 2005. godine pokrenuo je postupak pred Općinskim sudom u Sarajevu kako bi utvrdio pravnu valjanost ugovora o kupoprodaji stana i uknjižio stan na svoje ime. Pošto nije došao na zakazano ročište, domaći sud je 2. aprila 2008. godine zaključio da je tužba povučena.

U postupku pred Sudom Vlada BiH je navela da podnosilac predstavke ispunjava uslove da dobije vojni stan u Srbiji. Naime, Ministarstvo spoljnih poslova Srbije je 2011. godine obavestilo nadležne organe u BiH da je Ministarstvo odbrane Srbije utvrdilo pravo gospodina Aleksića na dodelu vojnog stana u Srbiji, ali stan mu još nije dodeljen. Vlada BiH je napomenula i to da dodela stanova u zakup na neodređeno vreme pripadnicima oružanih snaga Srbije nikada nije prestala, a sasvim drugačije tvrdnje je iznela srpska Vlada prilikom razmatranja slučaja *Đokić*. Pored navedenog izneti su i prigovori da podnosilac predstavke nije iscrpeo sva domaća pravna sredstva pre obraćanja Sudu, kao i da je nepojavljivanjem na zakazanom ročištu, sam odustao od utvrđivanja valjanosti ugovora o kupoprodaji stana pred sudom u Sarajevu.

---

⁵⁸⁵ *Aleksić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 38233/05, odluka od 3. februara 2015. godine. Izvor: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/

Podnosilac predstavke se nije izjašnjavao o iznetim navodima, a Vlada Srbije nije intervenisala u ovom predmetu, iako je bila obavještena da ima pravo na to.

Sud je izneo mišljenje da je situacija u ovom predmetu ista kao i u predmetu *Đokić*, međutim, pošto je u međuvremenu stekao drugačija saznanja u vezi sa dodelom vojnih stanova u Srbiji, to će i ocena dopuštenosti predstavke biti u skladu sa tim saznanjima. Sud je ustanovio da aktivna i penzionisana vojna lica u Srbiji imaju pravo na dodelu vojnog stana na neodređeno vreme, a ukoliko nema odgovarajućeg stana, imaju pravo na kredit koji sufinansira država. Podnosilac predstavke je stekao pravo da mu se dodeli vojni stan u Srbiji, ali da bi stekao to pravo morao se, shodno propisima,⁵⁸⁶ odreći prava na stan u Sarajevu. To što mu još uvek nije dodeljen stan u Srbiji nije bitna činjenica naveo je Sud i uz to konstatovao da on ima pravo na naknadu u skladu sa Zakonom o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo iz 1997. godine.⁵⁸⁷

Ostale prigovore Vlade Bosne i Hercegovine Sud nije razmatrao, već je ceneći iznete navode zaključio da je predstavka očigledno neosnovana i da se mora odbaciti kao nedopuštena.

U predmetu **Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine**⁵⁸⁸ (u daljem tekstu: BiH) podnosioci predstavki su se, isto tako, žalili Sudu zbog nemogućnosti da vrate svoje predratne vojne stanove, ali se razlikuju po tome što oni nisu, kao gospodin Đokić i gospodin Aleksić, otkupili te stanove pre napuštanja BiH. U okviru ovoga predmeta združeno je šest predstavki za koje Sud utvrdio da se zasnivaju na istoj činjeničnoj i pravnoj podlozi.

Podnositeljka predstavke Ljeposava Mago, rođena 1959. godine, sa suprugom, pripadnikom JNA, živela je u Sarajevu u vojnom stanu koji je njemu dodeljen 1983. godine. U maju 1992. godine kada je JNA napustila BiH, oni su otišli u Srbiju gde je njen suprug nastavio vojnu službu. Ona je u Srbiji dobila status izbeglice.

---

⁵⁸⁶ Pravilnik o načinu i kriterijumima za rešavanje stambenih pitanja zaposlenih u Saveznom ministarstvu za odbranu i Vojski Jugoslavije, "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije" br. 30/94, 39/94, 6/96; Pravilnik o načinu i kriterijumima za davanje stanova u zakup i dodeljivanje stambenih zajmova za rešavanje stambenih pitanja zaposlenih u Vojski Jugoslavije, "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije" br. 45/95, 28/96, 56/96., 58/96, 42/97, 60/00; Pravilnik o rešavanju stambenih potreba korisnika vojnih penzija, "Službeni vojni list" br. 31/94, 19/95, 26/96, 1/97, 45/08; itd.

⁵⁸⁷ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/01, 15/02, 54/04, 36/06, 51/07, 72/08, 23/09.

⁵⁸⁸ *Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstavke br. 12959/05, 19724/05, 47860/06, 8367/08, 9872/09 i 11706/09, presuda od 3. maja 2012. godine. Izvor: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnik5.4.a/

Podnositeljka predstavke je 1998. godine podnela zahtev za povraćaj stana u Sarajevu, koji je odbijen 2000. godine. Iste te godine je došlo do razvoda njenog braka. Ona je posle razvoda nastavila da se obraća organima nadležnim za stambena pitanja u nastojanju da vrati predmetni stan, ali bez uspeha. Rešavajući njenu žalbu, Komisija za ljudska prava je u septembru 2004. godine iznela mišljenje da podnositeljka predstavke deli sudbinu svog bivšeg supruga u pogledu povraćaja stana i konstatovala da nije došlo do kršenja Konvencije zato jer je njen bivši suprug bio na službi u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije.

Podnosilac predstavke Ivan Antonov, rođen 1934. godine, vojni lekar, dobio je od JNA stan u Sarajevu. Po potrebi službe premešten je u Beograd 1989. godine, a njegova supruga je ostala u stanu u Sarajevu do 1994. godine. On je u Srbiji dobio vojni stan u zakup na neodređeno vreme, kao i kredit za kupovinu drugog stana u Srbiji koji su sufinansirali vojni organi, a prethodno se odrekao svog stanarskog prava na stan u Sarajevu. Tokom 1998. godine podnosilac predstavke je podneo zahtev za povraćaj stana u Sarajevu, ali je zahtev odbijen. Komisija za ljudska prava je 2004. godine zaključila da nije bilo povrede Konvencije.

Podnosilac predstavke Jovan Radović, rođen 1944. godine, kao oficir JNA dobio je 1983. godine na korišćenje vojni stan u Mostaru. Posle povlačenja JNA iz BiH, nastavio je vojnu službu u Srbiji. On je 1998. godine podneo zahtev za vraćanje stana u Mostaru. Zahtev je odbijen. Komisija za ljudska prava je prilikom odlučivanja o žalbi podnosioca predstavke utvrdila da njegovo stanarsko pravo predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1., a nemogućnost da izvrši povraćaj stana predstavlja zadiranje u pravo na imovinu. Međutim, imajući u vidu da je on po odlasku JNA iz BiH, nastavio vojnu službu u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije, čime je iskazao neloyalnost BiH, Komisija je našla da je zadiranje u prava na imovinu bilo opravdano i donela odluku da nije prekršen član 1. Protokola 1.

Podnosilac predstavke Milutin Banović, rođen 1952. godine, dobio je od JNA stan u Sarajevu 1988. godine. Po odlasku JNA iz BiH, on je vojnu karijeru nastavio u Srbiji. Kako bi u Srbiji za kupovinu stana dobio kredit koji su sufinansirali vojni organi, odrekao se stana u Sarajevu. Tokom 1999. godine podneo je zahtev da mu se vrati vojni stan u Sarajevu, ali je zahtev odbijen.

Podnosilac predstavke Vase Krstevski, rođen 1942. godine, bio je oficir JNA i 1988. godine mu je dodeljen stan u Mostaru. On je ostao u Mostaru i posle 19. maja 1992. godine kada se JNA

povukla iz BiH. Ali pošto je on formalno bio na službi u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije, to su ga pripadnici HVO⁵⁸⁹ uhapsili u avgustu 1992. godine. Nakon boravka u logoru Dretelj, gde je doživio teško zlostavljanje, on je uz asistenciju Crvenog krsta Crne Gore prebačen u Makedoniju. Zahtev za povraćaj stana u Mostaru podneo je 1998. godine, ali nije imao uspeha u postupcima pred organima BiH. U Srbiji je prekinut postupak za dodelu stana, jer se on nije odrekao svog stanarskog prava na stan u Mostaru. S obzirom da nije imao gde da živi u Srbiji, od 2009. godine je smešten u starački dom.

Podnosilac predstavke Milutin Radojević, rođen 1941. godine, od JNA je dobio stan u Sarajevu 1981. godine. Kada je JNA napustila BiH, on je nastavio službu u vojnoj ustanovi u Crnoj Gori. Zahtev za povraćaj stana u Sarajevu koji je podneo 1999. godine, odbijen je. Krajem 2005. godine kada se odrekao stanarskog prava na stan u Sarajevu, podnosilac predstavke je u Crnoj Gori dobio vojni stan u zakup na neograničeno vreme.

Svim podnosiocima predstavki je stanarsko pravo na vojnim stanovima u BiH oduzeto, odnosno njihovi zahtevi za povraćaj stana su odbijeni na osnovu člana 3 a Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima⁵⁹⁰ iz 1998. godine. Odredbama člana 3 a navedenog zakona, predviđeno je da se predratnom nosiocu stanarskog prava može oduzeti stanarsko pravo ako je, nakon povlačenja JNA iz BiH 19. maja 1992. godine, nastavio vojnu službu u oružanim snagama neke od država naslednica SFRJ. To se u praksi gotovo isključivo odnosilo na lica koja su službovala u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije. Stanarsko pravo je oduzimano i u slučaju kada je nosilac stanarskog prava na vojnom stanu u BiH stekao stanarsko ili drugo jednakovredno pravo na vojni stan u državi naslednici SFRJ.

Tokom razmatranja dopuštenosti predstavki Vlada odgovorne države je najpre iznela prigovor *ratione personae*, naglašavajući da su Srbija i Crna Gora, a ne BiH bile nadležne da stambeno zbrinu sve aktivne i penzionisane pripadnike svojih oružanih snaga. Sud je odbacio ovaj prigovor i naveo da su predstavke nesumnjivo u skladu sa *ratione personae* jer se odnose na stanove koji se nalaze u BiH i na odluke organa vlasti te države.

---

⁵⁸⁹ Hrvatsko vijeće obrane (HVO) je bilo nosilac najviše izvršene i upravne vlasti u Herceg-Bosni, hrvatskoj upravnoj jedinici u Bosni i Hercegovini. HVO je bila glavna oružana snaga Hrvata u Bosni i Hercegovini. Osnovano je 8. aprila 1992. godine. Navedeno prema: "Narodne novine Hrvatske zajednice Herceg-Bosna" br. 1/92, str. 5.-7.

⁵⁹⁰ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99, 43/99, 31/01, 56/01, 15/02, 24/03, 29/03, 81/09.

Potom je bosanskohercegovačka Vlada iznela prigovor *rationae materiae* uz tvrdnje da podnosioci predstavki u ovom predmetu nisu otkupili svoje predratne stanove, već su i dalje ostali nosioci stanarskog prava, a stanarsko pravo nije imovina u smislu člana 1. Protokola 1. Pozvali su se na slučajeve *Gaćeša protiv Hrvatske* i *Trifunović protiv Hrvatske*, koji se, takođe, odnose na povraćaj stanarskih prava. Sud je u tim slučajevima zaključio da podnosioci predstavki nisu imali imovinu u smislu člana 1. Protokola 1., jer nakon 1. januara 1996. godine nosioci stanarskog prava u Hrvatskoj nisu mogli otkupiti svoje stanove. Po mišljenju Suda, okolnosti u ovom predmetu su drugačije i ne može se povlačiti paralela sa navedenim slučajevima. Naime, u BiH su svi nosioci stanarskog prava imali pravo na povraćaj svojih predratnih stanova i pravo da otkupe svoje stanove pod povoljnim uslovima, što nije bio slučaj u Hrvatskoj. Nadalje, Sud je istakao da su organi vlasti u BiH smatrali da je stanarsko pravo imovina u smislu člana 1. Protokola 1., dok Hrvatski organi nisu. Kako je takav stav bosanskohercegovačkih organa vlasti u skladu sa međunarodnim standardima, Sud je potvrdio da ni on neće odsupati od toga. Situacija u ovom predmetu se može uporediti sa situacijom u predmetu *Đokić protiv Bosne i Hercegovine*, jer iako je gospodin Đokić otkupio stan, on ga nije mogao uknjižiti na svoje ime, pa je, praktično, ostao samo nosilac stanarskog prava. Na osnovu ovih zapažanja Sud je odlučio da odbaci prigovor Vlade BiH.

U daljem toku postupka Sud je utvrđivao da li su podnosioci predstavki poštovali pravilo o podnošenju predstavke Sudu u roku od šest meseci od kada je, u smislu pravila o iscrpljvanju domaćih pravnih sredstava, doneta konačna odluka o ukidanju stanarskog prava u svakom pojedinačnom slučaju. Pošto je našao da su svi podnosioci predstavki poštovali pravilo šestomesečnog roka, Sud je zaključio da ne postoje razlozi nedopuštenosti predstavki, te je rešio da u istom postupku ispita osnovanost predstavki.

Podnosioci predstavki su u svojim izjašnjenjima tvrdili da su napustili BiH zbog straha za sopstvenu bezbednost, a u pogledu osnovanosti naveli su da prilikom preduzimanja mera država nije postigla pravičnu ravnotežu između interesa pojedinaca i javnog interesa. Pored toga, gospođa Mago je iznela primedbu da status njenog bivšeg supruga nije trebalo uzimati u obzir prilikom rešavanja njenog zahteva za povraćaj stana.

Vlada BiH je navela da nisu tačni navodi podnosioca predstavki i pozvala se na sporazum između BiH i JNA, postignut u maju 1992. godine, kojim je garantovana bezbednost svih penzionisanih pripadnika JNA i njihovih porodica, kao i onih pripadnika JNA koji su odlučili da ostanu u BiH. Oni koji su odlučili da odu ne mogu se smatrati izbeglicama. U daljem izlaganju Vlada je navela da, ako bi se pretpostavilo da su podnosioci predstavki imali imovinu u smislu člana 1. Protokola 1., mere koje je država preduzela su bile opravdane jer je postojao nedostatak stambenog prostora, a trebalo je obezbediti stanove pripadnicima Armije BiH i HVO. Vlada je iznela podatke o broju vojnih stanova na teritoriji BiH, zatim koliko je stanova napušteno tokom rata, a koliko je kasnije vraćeno predratnim nosiocima stanarskog prava, koliko je zahteva odbijeno, za koliko stanova nisu podneti zahtevi za povraćaj, itd. Vlada je, osim toga, napomenula da su pojedini podnosioci predstavki dobili u Srbiji ili Crnoj Gori stanarsko pravo ili pravo na kredit koji sufinansiraju vojni organi. Povodom upoređivanja sa predmetom *Dokić* tužena Vlada je naglasila da je Sud prilikom razmatranja tog slučaja pogrešno obavestjen od strane Vlade Srbije da pripadnici oružanih snaga više ne mogu dobiti vojni stan u zakup na neograničeno vreme, što bi odgovaralo ranijem stanarskom pravu. Radi potkrepljenja ovih tvrdnji dostavila je propise iz kojih se može videti da dodela vojnih stanova u zakup na neograničeno vreme u Srbiji nikada nije prestala. Na kraju izlaganja Vlada je iznela ocenu da podnosioci nisu podneli preveliki teret usled postupaka države BiH.

Vlada Srbije koja je intervenisala u postupku, u svom podnesku je istakla da BiH mora izvršiti povraćaj stanova svim predratnim nosiocima stanarskog prava, bez obzira da li su nastavili vojnu službu u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije i da li im je dodeljen vojni stan u Srbiji ili Crnoj Gori. Osim toga, srpska Vlada je ocenila da nije postignuta pravična ravnoteža između javnog interesa i interesa podnosioca predstavki.

Nakon analize svih okolnosti Sud je našao da je suština ovoga predmeta otkaz stanarskog prava podnosiocima predstavki usled čega su oni izgubili mogućnost da se vrate u svoje predratne stanove, a to predstavlja lišenje imovine u smislu drugog pravila člana 1. Protokola 1. S obzirom da je država zadirala u pravo na mirno uživanje imovine, Sud je prvo ispitao da li je to bilo zakonito, tj. u skladu sa domaćim propisima i utvrdio da je podnosiocima predstavki stanarsko pravo otkazano na osnovu člana 3 a Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima iz 1998. godine. Država je, dakle, postupala zakonito. Sud je, zatim, ispitao da li je

lišenje imovine imalo legitimni cilj u javnom interesu. U tom pogledu naveo je da lišenje imovine može biti u javnom interesu ako je sprovedeno na temelju politike kojoj je cilj da ojača socijalnu pravdu u jednom društvu. Stoga je prihvatio tvrdnje odgovorne države da je oduzimanje stanarskih prava podnosiocima predstavki preduzeto sa legitimnim ciljem jačanja socijalne pravde.

Prilikom utvrđivanja da li je zadiranjem u pravo na mirno uživanje imovine postignuta pravična ravnoteža interesa, Sud je ispitaio slučaj svakog podnosioca predstavke pojedinačno. Za podnositeljku predstavke Ljeposavu Mago konstatovano je da lišena imovine zato jer je njen bivši suprug bio u službi oružanih snaga Savezne Republike Jugoslavije i po prestanku ratnih dejstava. Vlada BiH je navela da je o njenom slučaju odlučivano u vreme kad je još uvek bila u braku, a pošto u slučaju razvoda bračni drugovi imaju pravo da odaberu koji od njih će nastaviti da koristi stan, ona se trebala obratiti nadležnom sudu radi prenosa prava na stanu. Zbog činjenice da bivši suprug gospođe Mago nije podneo zahtev za povraćaj stana u Sarajevu, Sud je smatrao da njegov status nije trebalo uzimati u obzir u postupku odlučivanja o zahtevu gospođe Mago. S obzirom da nisu postojale smetnje da se njoj vrati predmetni stan, Sud je zaključio da je oduzimanjem njenog stanarskog prava došlo do povrede prava iz člana 1. Protokola 1.

Povodom slučajeva Jovana Radovića i Vase Krstevskog Sud je napomenuo da je njima oduzeto stanarsko pravo isključivo iz razloga njihove službe u oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije za vreme i po prestanku oružanog sukoba. Oni nisu učestvovali u bilo kakvim ratnim zločinima koji su učinjeni na teritoriji BiH. Ali, poznato je da se prema ljudima različito postupalo, u zavisnosti od njihove etničke pripadnosti i da su zbog toga mnogima bila uskraćena prava koja bi, inače, ostvarili da su bili druge nacionalnosti. To se naročito ispoljilo prema pripadnicima srpske nacionalnosti. Sud je uvek u sličnim situacijama naglašavao da nijedna ralika u tretmanu koja je utemeljena isključivo ili u najvećoj meri na nečijem etničkom poreklu, ne može biti opravdana u savremenom demokratskom društvu. Od takvog stava nije odstupio ni u ovom slučaju. Sud je još naveo da gospodinu Radoviću i gospodinu Krstevskom nije pružena nikakva naknada od strane državnih organa BiH i zaključio da je u slučaju ovih podnosilaca predstavke došlo do kršenja člana 1. Protokola 1.

U vezi sa situacijom podnosilaca predstavki Ivana Antonova i Milutina Radojevića, Sud je napomenuo da su oni dobili u Srbiji i Crnoj Gori vojne stanove u zakup na neodređeno vreme. Da bi ostvarili to pravo oni su se odrekli stanarskog prava na svojim predratnim stanovima u Sarajevu. U slučaju oduzimanja imovine država bi trebala da pruži određenu naknadu licima koja lišava imovine, međutim, ako se ima u vidu ukupna ratna i posleratna situacija u regionu, Sud je izneo mišljenje da BiH nije bila dužna da isplati naknadu zbog oduzimanja stanarskog prava podnoscima predstavke, jer su oni stekli jednakovredna prava u drugim državama naslednicama SFRJ. U pogledu ova dva podnosioca predstavki Sud je konstatovao da nije bilo kršenja člana 1. Protokola 1.

Podnosilac predstavke Milutin Banović dobio je kredit za kupovinu stana u Srbiji koji su sufinansirali vojni organi. Vlada Srbije je smatrala da je njegov položaj drugačiji od ostalih koji su u Srbiji dobili vojne stanove u zakup. Sud se nije složio s tim navodeći činjenicu da je njegov kredit sufinansiran od strane vojnih organa i činjenicu da se i ovaj podnosilac predstavke morao odreći stanarskog prava na stan u Sarajevu. Sud je i u ovom slučaju ocenio da nije bilo kršenja člana 1. Protokola 1.

U pogledu pritužbi podnosilaca predstavki da je došlo do povrede člana 8. Konvencije, Sud je naveo da ne postoje naznake da bi oni nastavili opet da žive u tim predratnim domovima. Tome u prilog govori i činjenica da su oni pred Sudom izričito pristali da prime naknadu umesto fizičkog vraćanja stana. Na osnovu toga Sud je utvrdio da je ova pritužba neosnovana i da se treba odbaciti. Za ostale pritužbe podnosilaca predstavki da je prekršen član 14., odnosno članovi 6. i 17. Konvencije Sud je, takođe, utvrdio da ne postoji povreda prava garantovanih tim odredbama.

Na osnovu činjenica koje je utvrdio u postupku Sud je doneo presudu da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1. u slučaju podnosilaca predstavki Ljeposave Mago, Jovana Radovića i Vase Krstevskog i stoga je presudio da je BiH dužna da gospođi Mago isplati iznos od 53.000 EUR, gospodinu Radoviću iznos od 85.000 EUR i gospodinu Krstevkom iznos od 76.000 E, a zatim svakom pojedinačno iznos od 5.000 EUR na ime nematerijalne štete, kao iznose za porez i troškove postupka.

Povodom vojnih stanova Sudu su podnete predstavke i protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije (u daljem tekstu: BJRM). Razlog za podnošenje predstavki nije se odnosio na

nemogućnost povraćaja predratnih vojnih stanova, već na otkup vojnih stanova po umanjenoj ceni.

U predmetu **Veselinski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije**⁵⁹¹ podnosilac predstavke, Dimitar Veselinski, rođen 1924. godine, penzionisani oficir JNA, u predstavi podnetoj Sudu istakao je povredu njegovih imovinskih prava garantovanih članom 1. Protokola 1., jer mu je osporeno pravo na otkup stana u Skoplju, po ceni umanjenoj za iznos doprinosa na ime stambene izgradnje vojnih stanova, koje je uplaćivao kao aktivno vojno lice tokom službe u JNA. On je još naveo da je bio diskriminisan u odnosu na druga vojna lica koji su otkupili vojne stanove po umanjenoj ceni. Kao aktivno vojno lice podnosilac predstavke je od JNA dobio stan i u njemu je živio do 1982. godine. Posle toga, kad je počeo da radi u makedonskom Sekretarijatu za narodnu odbranu, od Izvršnog veća Socijalističke Republike Makedonije (SRM) je dobio veći stan, a onaj manji u kojem je do tada živio vratio je JNA, čije je vlasništvo bio.

Ista situacija postoji u predmetu **Džidrovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije**⁵⁹² u kojem je podnosilac, Dimitrije Džidrovski, rođen 1923. godine, penzionisani oficir JNA, izneo iste pritužbe protiv BJRM kao i gospodin Veselinski. Dok je bio na službi u JNA u Beogradu on je dobio stan, čiji je vlasnik bila JNA. Kasnije, po sporazumu JNA i Izvršnog veća Socijalističke Republike Makedonije (SRM) stan u Beogradu je zamenjen za stan u Skoplju. Novi stan je bio u vlasništvu Izvršnog veća SRM, ali je korišćen za potrebe JNA. Podnosilac predstavke je živio u tom stanu od 1980. godine.

Nakon referenduma održanog 8. septembra 1991. godine BJRM je proglasila nezavisnost i 17. novembra 1991. donela Ustav i Ustavni zakon za sprovođenje Ustava,⁵⁹³ prema kojem su zakoni iz bivše SFRJ ostali i dalje na snazi, osim zakona koji regulišu nadležnost i organizaciju bivših saveznih organa. Tako je u primeni ostao Zakon o stambenom obezbeđivanju u Jugoslovenskoj narodnoj armiji⁵⁹⁴ (Zakon na stambeno obezbeđivanje vo JNA -“Z.S.O.J.N.A.”) iz 1990. godine, kojim je utvrđeno da aktivna i penzionisana vojna lica mogu otkupiti stanove u kojima su živeli,

⁵⁹¹ *Veselinski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 45658/99, presuda od 24. februara 2005. godine. Izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/

⁵⁹² *Džidrovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 46447/99, presuda od 24. februara 2005. godine. Izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/

⁵⁹³ “Služben vesnik na Republika Makedonija” br. 52/91.

⁵⁹⁴ “Službeni list SFRJ” br. 84/90.

po ceni umanjenoj za iznos doprinosa na ime stambene izgradnje vojnih stanova, koje su uplaćivali tokom službe u JNA. Ovim zakonom je propisano da isti uslovi otkupa stanova važe i za stanove koji ne pripadaju JNA, kao što je to bilo u slučajevima podnosilaca predstavki.

Po dogovoru između makedonske i jugoslovenske strane, JNA se povukla sa makedonske teritorije 21. februara 1992. godine. Odmah posle toga usledio je sporazum makedonske strane i Saveznog ministarstva odbrane SFRJ, prema kome je makedonsko Ministarstvo odbrane preuzelo sve obaveze JNA u pogledu vojnih stanova, uključujući i obavezu da proda vojne stanove nosiocima stanarskog prava po umanjenoj ceni. U tom smislu su 1992. i 1994. godine doneti propisi radi sprovođenja ovoga sporazuma. Uredba o prodaji državnog stambenog fonda nasleđenog od JNA (Uredba za prodajba na državniot stamben fond nasleden od JNA - "U.P.D.S.F.N.J.A.") doneta 1992. godine predviđala je da aktivna i penzionisana vojna lica koji žive u stanovima čiji je vlasnik makedonsko Ministarstvo odbrane, mogu da otkupljuju stanove pod uslovima iz "Z.S.O.J.N.A."

Podnosioci predstavki su tražili da otkupe svoje stanove po umanjenoj ceni, međutim nije im odobreno, zato jer njihovi stanovi nisu bili u vlasništvu JNA, nego makedonske Vlade. Pokrenuli su sudske postupke koji su okončani odlukama u njihovu korist. U odlukama Opštinskog suda u Skoplju koji je dozvolio podnosiocima predstavke da otkupe stanove po umanjenoj ceni, uz primenu "Z.S.O.J.N.A.," kao i ostala vojna lica, navedeno je, između ostalog, da nije bitno da li je stan u vlasništvu Ministarstva odbrane ili Vlade. Apelacioni sud u Skoplju nije uvažio žalbe javnog pravobranioca, navodeći da je izvršena razmena prava korišćenja stanova između bivše JNA i makedonske Vlade, a podnosioci predstavki su bili pripadnici JNA i uplaćivali su doprinose za izgradnju vojnih stanova, pa prema tome imaju pravo na kupovinu stana po smanjenoj ceni. Osim toga, "Z.S.O.J.N.A."sadrži odredbe na osnovu kojih vojna lica mogu po smanjenoj ceni otkupiti stanove koji nisu u vlasništvu vojske.

Na osnovu navedenih sudskih odluka podnosioci predstavki su uspeali da otkupe stanove po ceni umanjenoj za iznos doprinosa za stambenu izgradnju vojnih stanova, koje su oni uplaćivali tokom vojne službe u JNA.

Međutim, po podnetoj reviziji, Vrhovni sud je 1997. godine poništio presude Apelacionog suda i odbio zahteve podnosilaca predstavki za otkup stana po umanjenoj ceni. Kao obrazloženje navodi

se da "Z.S.O.J.N.A." sadrži odredbe na osnovu kojih vojna lica mogu po smanjenoj ceni otkupiti stanove koji nisu u vlasništvu vojske i da će JNA platiti razliku u ceni, ali pošto više ne postoji taj zakon, kao ni JNA i njen stambeni fond, to nema subjekta koji će nadoknaditi razliku u ceni. Zato ni podnosioci predstavki nemaju pravo da otkupe sporne stanove po umanjenoj ceni. Prilikom donošenja ovakve odluke sud nije obratio pažnju na činjenicu da su gospodin Veselinski i gospodin Džidrovski već otkupili svoje stanove po umanjenoj ceni.

Podnosioci predstavki su u postupku pred Sudom naveli da su svoje stanove otkupili po tada važećem zakonu, a to je bio "Z.S.O.J.N.A." BJRM je jedna od pravnih naslednica bivše SFRJ, a sva prava i obaveze bivše JNA u vezi sa nekretninama na teritoriji BJRM preuzelo je makedonsko Ministarstvo odbrane. Stoga je Ministarstvo odbrane u obavezi da nadoknadi razliku u ceni za njihove stanove. Ustavni sud BJRM je 1996. godine ukinuo "Z.S.O.J.N.A.," ali na snazi su ostali svi otkupi stanova sprovedeni prema odredbama toga zakona koji su okončani do donošenja te odluke. Ipak, i pored toga podnosioci predstavki su izjavili da strahuju da će država pokrenuti postupak izvršenja presude Vrhovnog suda.

Vlada BJRM je pred Sudom tvrdila da član 1. Protokola 1. nije primenjiv u slučajevima podnosilaca predstavki. Oni nisu mogli imati legitimno očekivanje da će otkupiti stan po smanjenoj ceni samo na osnovu toga što su plaćali doprinose za stambenu izgradnju vojnih stanova za vreme službe u JNA, jer doprinose za izgradnju stanova plaćali su svi građani bivše SFRJ, a mnogi od njih nisu imali privilegiju da dobiju društveni stan i da ga posle otkupe. Povodom "Z.S.O.J.N.A." Vlada je napomenula da se radi o zakonu koji je donela bivša država i da on nije u skladu sa Ustavom BJRM iz 1991. godine. Najzad, taj zakon je Ustavni sud ukinuo 1996. godine, a čak i da nije ukinut ne bi se mogao primeniti na slučajeve podnosilaca predstavki. Taj zakon nije nametao bilo kakvu obavezu Vladi BJRM da predmetne stanove proda po ceni umanjenoj za plaćeni iznos doprinosa za izgradnju vojnih stanova, jer ti stanovi nisu pripadali bivšoj JNA. Vlada je na kraju svog izlaganja još podvukla da član 1. Protokola 1. ne obuhvata cenu robe koja je predmet prodaje u komercijalnim aktivnostima.

Sud je konstatovao da su podnosioci otkupili svoje stanove po umanjenoj ceni, prema tada važećem "Z.S.O.J.N.A." pre nego je Ustavni sud ukinuo taj zakon. U takvim okolnostima, a uzimajući u obzir činjenicu da su podnosioci predstavki uplaćivali doprinose za stambenu

izgradnju vojnih stanova u skladu sa zakonima koji su bili na snazi u to vreme, Sud je zaključio da su podnosioci imali legitimno očekivanje da će im biti omogućeno da otkupe svoje stanove po umanjenoj ceni. Prema praksi Suda takvo legitimno očekivanje predstavlja imovinu zaštićenu članom 1. Protokola 1. O toj utvrđenoj praksi i stavu Suda Vrhovni sud BJRM nije vodio računa kad je odbio zahteve podnosioca predstavki da otkupe stanove po umanjenoj ceni. Štaviše, usled takve odluke oni sad moraju da doplate dodatne sume novca za već otkupljene stanove.

Sud je našao da je u ovim slučajevima država neopravdano zadirala u mirno uživanje imovine podnosioca predstavki i da je, stoga, došlo do povrede člana 1. Protokola 1. Smatrajući da utvrđivanje povrede prava predstavlja dovoljnu pravičnu naknadu za štetu koju su pretrpeli podnosioci predstavki, Sud je odbacio njihove zahteve za pravično zadovoljenje, a takođe i za naknadu troškova postupka budući da nisu podneli dokaze o nastalim troškovima.

5.3.2. Kuće i stanovi u privatnoj svojini građana

Nakon raspada SFRJ, sa eskalacijom oružanih sukoba došlo je, pogotovo u Hrvatskoj, do masovnog nasilnog uzurpiranja kuća i stanova, privrednih objekata, kao i drugih nepokretnosti u svojini građana i to uglavnom srpske nacionalnosti. U kuće i stanove su bespravno useljavana treća lica, a takvi postupci su imali uporište u novom, za tu priliku donetom zakonodavstvu. U Hrvatskoj je 1995. godine donet Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom⁵⁹⁵ kojim je propisano da se imovina u vlasništvu lica koja su napustila Hrvatsku nakon 17. avgusta 1990. godine stavlja pod privremenu upravu i na korišćenje države. Zakon ovlašćuje komisije za preuzimanje da preuzetu imovinu daju na privremeno korišćenje izbeglicama, prognanicima ili licima čija je imovina uništena u ratu (u pitanju su, uglavnom, izbeglice i prognani hrvatski građani iz drugih delova Hrvatske i Bosne i Hercegovine). Prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima⁵⁹⁶ vlasnik imovine ima pravo da zahteva od onoga koji drži njegovu stvar da mu istu preda, ali držalac može da odbije da preda stvar vlasniku ako ima pravo koje ga ovlašćuje da stvar i dalje drži. Poštenu držalac nije dužan dati naknadu za to što je stvar upotrebljavao i od nje imao koristi, a ne treba ni nadoknaditi ono što je pritom oštećeno ili

⁵⁹⁵ "Narodne novine" br. 73/95, 71/96.

⁵⁹⁶ "Narodne novine" br. 91/96, 73/00, 114/01.

uništeno. Navedeni propisi, kao i Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom,⁵⁹⁷ odnosno Zakon o područjima od posebne državne skrbi⁵⁹⁸ kojim je, između ostalog, utvrđeno da privremeni korisnik tuđe kuće ili stana ima pravo na stambeno zbrinjavanje i kojim su propisani rokovi iseljenja privremenog korisnika, bili su pravni okvir koji je trebao da obezbedi izbeglim i prognanim građanima vraćanje oduzetih kuća i stanova i donekle normalizaciju života na područjima Hrvatske odakle su silom oterani. Međutim, u praksi se pokazalo da je takvo zakonodavstvo pogodna podloga na kojoj je hrvatsko pravosuđe izgradilo praksu koja nije ostavila mnogo nade onima kojima je imovina oduzeta da će ponovo doći do nje. Vraćanje oduzetih kuća, stanova i ostalih nepokretnosti pratile su brojne poteškoće koje su otežavale ili čak onemogućavale povratak izbeglih i prognanih građana, posebno srpske nacionalnosti.

Usled nemogućnosti da zaštite svoja prava pred hrvatskim sudovima građani su bili prinuđeni da se zbog dugotrajnog ugrožavanja njihovih imovinskih prava obraćaju Sudu i pokušaju na taj način da dođu do pravičnog rešenja za svoje probleme.

Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse⁵⁹⁹

U predmetu **Radanović protiv Hrvatske**⁶⁰⁰ postupak pred Sudom pokrenula je Seka Radanović, rođena 1939. godine. U predstavci je istakla povredu člana 1. Protokola 1. jer joj je bilo onemogućeno da koristi svoju imovinu duži vremenski period i povredu člana 13. Konvencije jer nije imala na raspolaganju delotvorno pravno sredstvo za zaštitu svog prava svojine.

Podnositeljka predstavke je bila vlasnica stana u Karlovcu u kojem je živela do 1991. godine, kada je otišla u inostranstvo kod sina. Čim je u Hrvatskoj stupio na snagu Zakon o privremenom

⁵⁹⁷ "Narodne novine" br. 101/98.

⁵⁹⁸ "Narodne novine" br. 44/96, 57/96, 124/97, 73/00, 87/00, 69/01, 94/01, 88/02, 26/03, 42/05.

⁵⁹⁹ Opisi svih slučajeva dati su na osnovu odluka i presuda koje su objavljene u okviru zvanične internet prezentacije sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava ili u okviru internet prezentacije nacionalnih sudova, odnosno zastupnika država pred Evropskim sudom za ljudska prava

⁶⁰⁰ *Radanović protiv Hrvatske*, predstavka br. 9056/02, presuda od 21. decembra 2006. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

preuzimanju i upravljanju određenom imovinom 27. septembra 1995. godine, Komisija za privremeno preuzimanje i korišćenje imovine Općine Karlovac je donela rešenje kojim je ovlastila treće lice da zauzme i koristi stan podnositeljke predstavke. To rešenje nije uručeno i podnositeljki predstavke.

Gospođa Radanović je po saznanju za taj događaj, u septembru 1996. godine podnela tužbu sudu i tražila povraćaj svog stana, pri čemu je podnela dokaze da je predmetni stan u njenoj svojini. Postupak pred Općinskim sudom u Karlovcu je potrajao više godina, da bi se taj sud u februaru 2000. godine proglasio stvarno nenadležnim, a tužbu podnositeljke predstavke nedopuštenom. Kao obrazloženje ovakvog čina navedeno je da je ona umesto pokretanja sudskog postupka trebala stambenoj komisiji podneti zahtev za povraćaj imovine, jer je tako predviđao Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, koji je donet u međuvremenu. Odmah potom, krajem marta 2000. godine podnositeljka predstavke je podnela zahtev za povraćaj imovine nadležnoj stambenoj komisiji. Ta komisija je stavila van snage rešenje na osnovu koga je treće lice steklo pravo korišćenja njenog stana i naložila trećem licu da oslobodi stan. Kako se to lice nije iselilo iz stana, stambena komisija je u junu 2001. godine ponovo izdala nalog da stan isprazni. Iako lice koje je koristilo stan podnoiteljke predstavke nije postupilo po nalogu, stambena komisija nije pokrenula postupak protiv njega. U oktobru 2002. godine stupio je na snagu Zakon o izmenama i dopunama Zakona o područjima od posebne državne skrbi⁶⁰¹ koji je preneo stvarnu nadležnost sa stambenih komisija na Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo. To Ministarstvo je u februaru 2003. godine pozvalo gospođu Radanović i uputilo je da se radi povraćaja stana obrati nadležnom regionalnom uredu. Istovremeno, Ministarstvo je donelo rešenje kojim je utvrđeno pravo trećeg lica koji je koristio stan na stambeno zbrinjavanje i to dodeljivanjem građevinskog materijala. Prema tom rešenju lice je trebalo napustiti stan u roku od 90 dana od prijema zadnje isporuke materijala. Kako stan i dalje nije bio ispražnjen, podnositeljka predstavke je u aprilu 2003. godine ponovila svoj zahtev za povraćaj stana i od nadležnog Ministarstva zatražila naknadu. Rešavajući po njenom zahtevu Ministarstvo je ponudilo nagodbu po kojoj bi joj država isplatila štetu. Podnositeljka predstavke nije prihvatila nagodbu, jer je iznos koji je ponudila država bio daleko manji nego što bi realno

---

⁶⁰¹ "Narodne novine" br. 88/02.

trebao biti. Nakon nekoliko meseci treće lice je ispraznilo stan i podnositeljka predstavke je ponovo ušla u svoj stan u januaru 2004. godine.

Tokom postupka pred Sudom u kojem je razmatrana dopuštenost predstavke hrvatska Vlada je iznela niz prigovora sa namerom da Sud proglasi predstavku nedopuštenom. Između ostalog, iznela je prigovor *ratione personae*, tvrdeći da se podnositeljka predstavke više ne može smatrati žrtvom povrede Konvencije, pošto joj je stan vraćen. Takođe, odbila je naknadu koju je nudila država zbog štete koju je pretrpela usled nemogućnosti da duže vreme koristi svoj stan. Sud je odbacio ovaj prigovor uz napomenu da podnositeljka predstavke nije imala pristup svojoj imovini više od sedam godina, a naknada koja je ponuđena nije bila adekvatna. Nadalje, Vlada je prigovorila da podnositeljka predstavke nije iscrpela domaća pravna sredstva, jer nije uložila žalbu na rešenje Općinskog suda u Karlovcu iz 2000. godine kojim se taj sud proglasio nenadležnim u njenom predmetu. Sud je odbacio i ovaj prigovor i naveo da je bi ta žalba i da je uložena, isto bila odbijena, pa bi bilo nepotrebno da ulaže pravno sredstvo koje vodi do istog negativnog rezultata.

Po mišljenju Suda nije bilo razloga da se predstavka proglasi nedopuštenom, a značajna pravna i činjenična pitanja koja su izneta tokom razmatranja dopuštenosti predstavke odlučio je da raspravi u postupku ispitivanja merituma.

Prilikom ispitivanja osnovanosti predstavke, podnositeljka predstavke je navela da ona nije ni izbeglo, ni prognano lice. Ona je odsustvovala iz stana na kojem ima pravo svojine, a domaća vlast je imala za cilj da spreči njen povratak i zato su tolerisale zauzimanje stana. U tom smislu doneto je nekoliko odluka kojima se opravdava useljavanje trećeg lica, a nju onemogućava da se ponovo vrati u svoj stan. Kako lice koje je zauzelo njen stan nije ni prognanik, ni izbeglica, to nije imao pravo da mu se dodeli na korišćenje njen stan. Time što je njen stan dodeljen licu koje po tada važećim propisima nije imalo pravo na to, država je povredila njena imovinska prava. Kada je rešenje o dodeli stana stavljeno van snage i izdat je nalog da se lice iseli iz stana, on je otada postao nezakoniti korisnik stana. Država nije izvršila svoj nalog i iselila lice, što je suprotno zakonu i dovelo je do kršenja njenih imovinskih prava. S obzirom da je ona u dužem vremenskom periodu bila onemogućena da koristi svoj stan, a država joj nije obezbedila odgovarajuću naknadu, ona je podnela prekomeran i nesrazmeran teret.

Hrvatska Vlada je potvrdila da je došlo do zadiranja u pravo podnositeljke predstavke garantovano članom 1. Protokola 1., time što je u njen stan smešteno treće lice. Takva mera je predstavljala kontrolu korišćenja imovine i nije preduzeta sa lošom namerom. Svi postupci države u ovom slučaju zasnovani su na zakonu i imali su legitiman cilj u skladu sa javnim interesom. Cilj zakonskih mera je bio da se zaštiti od propadanja imovina koju su vlasnici napustili i da se onima čiji su domovi uništeni reše stambena pitanja. Isto tako, ovim merama se građanima koji su napustili Hrvatsku i vratili se, obezbeđivalo da opet stupe u svoj u posed, a izbeglicama i prognanicima iz drugih delova Hrvatske koji su smešteni u napuštene kuće i stanove pružena je zaštita. Vlada je tvrdila da država postigla pravičnu ravnotežu između pojedinačnog i javnog interesa. Kako je navela, treba imati u vidu da država ima široko polje slobodne procene u odmeravanju šta je opšti interes zajednice. U ovom slučaju, postojala je vrlo hitna socijalna potreba da se obezbedi smeštaj velikom broju izbeglih i prognanih iz drugih delova države, tako da je mera koju je država preduzela bila je srazmerna. Imajući u vidu da je predmetni stan bio napušten, odobrenje trećem licu da privremeno koristi prazan stan, ne predstavlja prekomeran teret za podnositeljku predstavke. Naprotiv, upravo je pogođena pravična ravnoteža između njenog osnovnog prava na imovinu i opšteg interesa društva.

Sud je, takođe, konstatovao da je došlo do zadiranja u imovinsko pravo podnositeljke predstavke, zaštićeno članom 1. Protokola 1. jer je ona bila onemogućena da koristi svoj stan u dužem vremenskom periodu, ali to nije predstavljalo lišenje imovine, nego je po mišljenju Suda to bila kontrola korišćenja imovine. Uvažavajući navode hrvatske Vlade o teškoj socijalnoj situaciji nastaloj zbog potrebe za smeštajem izbeglica i prognanika, Sud se složio da odgovornoj državi treba priznati široko polje slobodne procene. Međutim, postupanje države i u takvim okolnostima ne može biti van utvrđenih standarda Konvencije. Ne može teret određene situacije i preduzetih mera podneti samo pojedinac, bez obzira koliko bili važni javni interesi zajednice. U ovom predmetu podnositeljka predstavke je bila prisiljena da snosi teret obezbeđenja stambenog prostora nekom trećem licu, a taj teret je trebalo da snosi država. Štaviše, takva situacija je trajala više od sedam godina, odnosno više od šest godina ako se uzme u obzir samo vreme od kad je Konvencija stupila na snagu u Hrvatskoj, a da za to vreme podnositeljki predstavke nije pružena adekvatna naknada u skladu sa tržišnim kretanjima. Sud je, stoga, našao da hrvatska vlast nije postigla pravičnu ravnotežu između opšteg interesa zajednice i zaštite prava na imovinu

pojedince. Podnositeljka predstavke je podnela prekomeran teret, a zadiranje države u njeno pravo na imovinu nije srazmerno legitimnom cilju koji je trebalo postići.

Sud je zaključio da je u ovom predmetu došlo do povrede člana 1. Protokola 1., a nakon ispitivanja navodne povrede člana 13. Konvencije, utvrđena je povreda i ovoga člana.

Sud je presudio da odgovorna država zbog utvrđenih povreda Konvencije podnositeljki predstavke mora da isplati iznos od 6.000 EUR na ime materijalne štete, iznos od 2.500 EUR na ime nematerijalne štete, zatim iznos od 100 EUR za troškove i izdatke, kao i iznos potreban da se pokriju svi porezi.

U predmetu **Kunić protiv Hrvatske**⁶⁰² podnosilac predstavke Petar Kunić, rođen 1951. godine, žalio se Sudu da mu zbog dužine postupka koji je pokrenuo radi povraćaja oduzete kuće i restorana došlo do povrede prava iz člana 1. Protokola 1., kao i prava garantovanog članom 6. stav 1. Konvencije.

Podnosilac predstavke je bio vlasnik kuće u opštini Krnjak, u okolini Karlovca. Uz kuću je bio i restoran koji je njegova porodica vodila dugo godina. Ta imovina je bila u svojini njegovog oca koji je preminuo 1992. godine. Podnosilac predstavke je zvanično proglašen naslednikom u januaru 1999. godine.

U avgustu 1995. godine podnosilac predstavke je sa porodicom otišao u Bosnu i Hercegovinu. U njegovu kuću je uselilo treće lice kojem je u maju 1996. godine opštinska Komisija za privremno preuzimanje i korišćenje imovine priznala pravo na korišćenje imovine podnosioca predstavke i vođenje restorana.

U septembru 1997. godine podnosilac predstavke je podneo Komisiji zahtev za povraćaj njegove imovine, ali mu nije odgovoreno na zahtev. Ponovo je podneo zahtev u januaru 1998. godine, povodom kojeg je Komisija u junu iste godine odgovorila da nije odlučila o njegovoj imovini i da nije nadležna da odlučuje o podnetom zahtevu. Podnosilac zahteva je, zatim, u skladu sa Zakonom o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, koji je stupio na snagu u avgustu 1998. godine, podneo zahtev za povraćaj oduzete

---

⁶⁰² *Kunić protiv Hrvatske*, predstavka br. 22344/02, presuda od 11. januara 2007. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

imovine opštinskoj stambenoj komisiji. Ta komisija ga je u decembru 1998. godine pozvala da dostavi dokaze da je vlasnik imovine čiji povraćaj traži. On je dostavio dokaze u aprilu 1999. godine, nakon okončanja ostavinskog postupka po smrti oca. U oktobru 1999. stambena komisija je ukinula rešenje Komisije za preuzimanje kojim je trećem licu priznato pravo na korišćenje imovine podnosioca predstavke. Žalbu tog lica je Općina Krnjak, kao drugostepeni organ, odbila i naložila mu je da isprazni kuću u roku od 15 dana. On nije postupio po nalogu, pa je protiv njega nadležna stambena komisija u martu 2000. godine podnela tužbu Općinskom sudu u Karlovcu. Tužba je proglašena nedopuštenom, jer je sud našao da opština nije bila nadležna da odlučuje o žalbi lica koje je zaposelo imovinu podnosioca predstavke. Žalba je prosleđena nadležnom sudu radi sprovođenja žalbenog postupka, koji je u februaru 2001. godine odbio žalbu trećeg lica, a u martu je opštinska stambena komisija pokrenula postupak pred Općinskim sudom u Karlovcu radi iseljenja tog lica. U februaru 2002. godine sud je doneo presudu kojom je licu naređeno iseljenje iz imovine podnosioca predstavke, a on je na tu presudu uložio žalbu. Žalba mu je odbijena u martu 2003. godine, da bi on potom uložio reviziju. Postupak po reviziji pred Vrhovnim sudom Hrvatske nije okončan do januara 2007. godine, kad je već završen postupak u Sudu u Strazburu.

Kako žalba na presudu Općinskog suda u Karlovcu iz februara 2002. godine, kojom je naređeno iseljenje iz imovine podnosioca predstavke, nije zadržavala izvršenje presude, to je nadležna stambena komisija od Općinskog suda zatražila izvršenje presude. Taj sud je doneo rešenje o izvršenju, na koje je treće lice uložilo žalbu, ali ista nije uvažena. On je zatražio odgađanje izvršenja, što, takođe, nije uvaženo. Nakon još niza poteškoća, sudski izvršitelji su u decembru 2003. uspele da isele lice i omoguće podnosiocu predstavke da ponovo dobije svoju imovinu.

U postupku pred Sudom prvo je razmatrana povreda člana 6. stav 1. Konvencije. Podnosilac predstavke je istakao da je postupak povraćaja njegove imovine u Hrvatskoj predugo trajao, ne zbog samog sadržaja predmeta, nego zato jer je sistem tako osmišljen, za šta je odgovorna država. Pored toga, lice koje je zauzelo njegovu imovinu zloupotrebljavao je raspoloživa pravna sredstva i to uz dopuštenje države.

U vezi sa dugim trajanjem postupka Vlada Hrvatske je navela da je razlog tome, pre svega, složenost predmeta, a zatim i priliv velikog broja sličnih predmeta usled povratka izbeglih i

prognanih. Vlada je naglasila da država nije odgovorna zbog toga što je lice koje je zauzelo imovinu podnosioca predstavke iskoristilo sva raspoloživa pravna sredstva i što je postupak odugovlačen. Naprotiv, Vlada je tvrdila da su nadležni organi prilično brzo postupali imajući u vidu date okolnosti.

Prema kriterijumima Suda predmet nije posebno složen, a postupak po zahtevu za povraćaj imovine je trajao duže od šest od godina, računajući samo period od momenta stupanja na snagu Konvencije u Hrvatskoj. Sud je naglasio da je to prekomerna dužina trajanja postupka i zaključio da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Nakon utvrđivanja da je povređen član 6. stav 1. Konvencije, Sud je ispitivao povredu člana 1. Protokola 1. Podnosilac predstavke se žalio da je u dužem vremenskom periodu bio onemogućen da koristi svoju imovinu, jer je država dozvolila trećem licu da istu koristi. Time je došlo do zadiranja države u njegova imovinska prava, koje po njegovom mišljenju nije bilo srazmerno opštem interesu, jer lice kojem je dozvoljeno da koristi njegovu kuću i vodi njegov restoran nije bilo iz kruga ratno ugroženih kojima je trebalo obrzbediti smeštaj.

Hrvatska Vlada je priznala da je došlo do zadiranja u imovinska prava podnosioca predstavke kada je dozvoljeno trećem licu da koristi njegovu imovinu. Ali, ta mera je predstavljala kontrolu korišćenja imovine, bila je u skladu sa zakonom i preduzeta je u opštem interesu. Vlada je još izjavila da time podnosiocu predstavke nije nametnut preteran pojedinačni teret, jer treba imati u vidu situaciju u državi nakon prestanka oružanih sukoba.

Sud je izneo mišljenje da je u ovom slučaju došlo do zadiranja države u pravo na imovinu podnosioca predstavke, jer je država njegovu imovinu dala na korišćenje trećem licu usled čega on nije imao pristup svojoj imovini u dužem vremenskom periodu. S obzirom da podnosiocu predstavke nije trajno oduzeto vlasništvo, Sud se složio sa hrvatskom Vladom da mere koje je preduzela država predstavljaju kontrolu korišćenja imovine. Sud je naveo da nije potrebno odlučivati o tome da li je, prema članu 1. Protokola 1. bilo opravdano dati imovinu gospodina Kunića na korišćenje nekom trećem licu, već treba utvrditi da li dužina postupka za povraćaj njegove imovine suprotna članu 1. Protokola 1. Nakon razmatranja svih okolnosti, Sud je konstatovao da je zbog nerazumne dužine trajanja postupka podnosilac predstavke podneo

prekomeran pojedinačan teret, zbog čega nije uspostavljena pravična ravnoteža između zaštite pojedinačnog interesa i zaštite opšteg interesa zajednice.

Na temelju ovakve činjenične situacije Sud je doneo odluku da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1. Podnosiocu predstavke je dosudio iznos od 16.000 EUR na ime materijalne štete, iznos od 2.500 EUR na ime nematerijane štete, iznos od 1.000 EUR za troškove postupka i izdatke, kao i odgovarajući iznos za sve poreze.

Postupci koje su građani pokretali pred hrvatskim organima radi povraćaja oduzete imovine trajali su godinama, a mnogi više od decenije. Iz prethodno opisanih slučajeva mogu se videti neke teškoće sa kojima su se građani suočavali pokušavajući da dobiju nazad svoju imovinu. Česte izmene propisa koji nalažu sasvim drugačije načine postupanja ili menjaju stvarnu nadležnost organa, neblagovremeno postupanje organa, kao i drugi načini opstrukcije smišljeni da otežaju ili u potpunosti onemogućue vraćanje imovine pratili su gotovo svaki predmet.

U predmetu **Vučak protiv Hrvatske**⁶⁰³ podnocioci predstavke, Nikola Vučak, rođen 1940. godine i Mira Vučak, rođena 1946. godine, između ostalih problema prisutnih u svakom postupku povraćaja imovine, imali su i problem zbog falsifikovanog ugovora o prodaji njihove kuće. U predstavi koju su podneli Sudu istakli su povredu člana člana 1. Protokola 1., člana 8., člana 14., kao i člana 6. stav 1. Konvencije.

Podnosioci predstavke bili su vlasnici kuće u Kninu, u kojoj su živeli do 5. avgusta 1995. godine kada napustili Hrvatsku. U skladu sa Zakonom o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom,⁶⁰⁴ kojim je propisano da će se imovina onih građana koji su napustili Hrvatsku posle 17. oktobra 1990. godinestaviti pod privremenu upravu države, Komisija za privremeno preuzimanje i korišćenje imovine grada Knina u oktobru 1996. godine donela je odluku kojom je njihovu kuću dodelila na korišćenje određenim trećim licima.

Podnositeljka predstavke je još u decembru 1995. godine podnela zahtev Komisiji za privremeno preuzimanje kojim je tražila da joj se vrati kuća. Na zahtev joj nije odgovoreno.

---

⁶⁰³ *Vučak protiv Hrvatske*, predstavka br. 889/06, presuda od 23. oktobra 2008. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

⁶⁰⁴ "Narodne novine" br. 73/95, 71/96

U martu 1999. godine, podnosioci predstavke su podneli zahtev za povraćaj kuće stambenoj komisiji Knina, kako je bilo predviđeno Programom povratka i zbrinjavanja prognanika, izbeglica i raseljenih osoba,⁶⁰⁵ donetim u junu 1998. godine. Stambena komisija je u novembru 2001. godine ukinula odluku Komisije za preuzimanje i naložila da se kuća vrati podnosiocima predstavke, ali tek kad se obezbedi alternativni smeštaj za lica koja su zauzela njihovu kuću. Pošto smeštaj tim licima nije obezbeđen oni su nastavili da žive u kući porodice Vučak.

Podnosioci predstavke su u aprilu 2003. godine podneli tužbu Općinskom sudu u Kninu protiv lica koja su živela u njihovoj kući, tražeći da se isele. U oktobru je sud doneo presudu kojom je naloženo da lica isprazne kuću podnosilaca predstavke u roku od 15 dana nakon što im bude obezbeđen drugi smeštaj, a do tada imaju pravo da ostanu u kući. Podnosoci predstavke su se žalili na presudu zbog toga što je vraćanje imovine bilo uslovljeno i bilo je neizvesno kada će zaista biti sprovedeno. Pošto im je žalba odbijena, oni su u decembru 2003. godine podneli ustavnu tužbu zbog povrede ustavnih prava na poštovanje doma, prava na imovinu i jednakost pred zakonom. Ustavni sud Hrvatske je u septembru 2005. godine odbio njihovu tužbu.

Nikad nije izvršen povraćaj imovine podnosiocima predstavke, niti su oni ušli ponovo u svoju kuću, a situacija se dodatno iskomplikovala jer je njihova kuća u međuvremenu prodana. Naime, u septembru 2004. godine Državna agencija za nekretnine je sa izvesnom ženskom osobom, koja je dostavila punomoćje navodno potpisano od strane podnosilaca predstavke, zaključila ugovor o prodaji kojim su podnosioci predstavke prodali svoju kuću državi za iznod od 335.700 kuna (HRK). Nakon toga, u oktobru 2004. godine država je tu kuću iznajmila istim licima koja su već u njoj živela.

Podnosioci predstavke su saznali da je njihova kuća prodana krajem novembra 2004. godine. S obzirom da nisu poznavali žensku osobu koja je zaključila ugovor o prodaji kuće, niti su je ovlastili da to uradi u njihovo ime, oni su protiv nje podneli krivičnu prijavu početkom decembra 2004. godine.

Po zahtevu Državne agencije za nekretnine da se država uknjiži kao vlasnik kuće porodice Vučak, Općinski sud u Kninu nije dozvolio uknjižbu zbog formalnih nedostataka, već samo

---

⁶⁰⁵ "Narodne novine" br. 92/98

predbeležbu, čiju valjanost je država trebala dokazati podnošenjem tužbe protiv podnosilaca predstavke. Po saznanju da im je kuća prodana podnosioci predstavke su u decembru 2004. godine podneli žalbu protiv odluke o predbeležbi, navodeći da ne poznaju žensku osobu koja je prodala njihovu kuću i da joj nikad nisu dali punomoćje da tu kuću proda. Županijski sud u Šibeniku je usvojio žalbu, a odbio zahtev Državne agencije za nekretnine da država uknjiži pravo svojine na predmetnoj kući. Pri tome je utvrdio da zahtev ne ispunjava čak ni uslove za predbeležbu. Navedena agencija je u junu 2005. godine ponovo podnela isti zahtev, a Općinski sud u Kninu ga je odbio. Nakon toga, država je podnela tužbu protiv podnosilaca predstavke Općinskom sudu u Kninu, zahtevajući da sud utvrdi da je država vlasnik njihove kuće i da to uknjiži u zemljišnoj knjizi. Radi ispitivanja autentičnosti potpisa podnosilaca predstavke na punomoćju koje je izvesna ženska osoba priložila prilikom zaključenja ugovora o kupoprodaji njihove kuće, sud je angažovao stručnjaka za grafologiju. U martu 2007. godine tužba države je odbijena, jer je dokazano da su potpisi podnosilaca predstavke falsifikovani, te je samim tim ugovor o prodaji kuće ništav. Protiv presude Općinskog suda u Kninu država je uložila žalbu koju je Županijski sud u Šibeniku odbio u junu 2008. godine.

Pošto pred domaćim organima nisu uspjeli da vrate svoju imovinu, niti je bilo izgleda da će se to ostvariti, podnosioci predstavke su se obratili Sudu, iznoseći pritužbe da je država povredila niz njihovih ljudskih prava garantovanih Konvencijom, pre svega pravo na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1., zatim pravo na poštovanje doma iz člana 8. zato jer oni u dužem vremenskom periodu ne mogu povratiti svoju kuću, koje je čak prodana bez njihove saglasnosti. Uz to, naveli su da je došlo do povrede prava iz člana 14. i člana 6. stav 1. Konvencije.

U postupku ispitivanja dopuštenosti predstavke pred Sudom, hrvatska Vlada je tvrdila da se predstavka mora odbaciti jer podnosioci predstavke nisu upotrebili sva domaća pravna sredstva. Oni su mogli dobiti naknadu od države pošto im imovina nije vraćena do 30. oktobra 2002. godine, ali to pravo nisu iskoristili. U vezi sa prodajom njihove kuće, Vlada je navela da su podnosioci predstavke i dalje ostali vlasnici kuće jer je zahtev države za uknjižbu odbijen. Država je zato morala podneti tužbu za utvrđenje svojine i uknjižbu, a u tom postupku je nadležni sud utvrdio da je ugovor ništav zbog toga što su potpisi podnosilaca predstavke na punomoćju falsifikovani. Kad je postupak završen oni su trebali upotrebiti domaća pravna sredstva kako bi izvršili povraćaj imovine i tražiti naknadu za vremenski period kad nisu mogli koristiti imovinu.

Podnosioci predstavke su naveli da je mali iznos naknade koju je nudila država i stoga je ta opcija bila neprihvatljiva. Postupak povodom povraćaja njihove kuće trajao je jako dugo, pa čak i onda kad je utvrđeno da je ugovor ništav jer je punomoćje bilo falsifikovano, država je pokrenula postupak protiv podnosioca predstavke i nastavila da koristi sve raspoložive pravne mehanizme kako bi licima koja su zauzela kuću obezbedila što duži boravak u njoj.

Sud je na navode Vlade da su podnosioci trebali upotrebiti dalja pravna sredstva kako bi povratili kuću, napomenuo da treća lica i dalje žive u kući podnosioca predstavke i imaju pravo da tamo ostanu dok im država ne obezbedi drugi smeštaj. Država to još nije učinila, što znači da bilo koje sredstvo da su upotrebili podnosioci predstavke ne bi bilo delotvorno.

Sud je odbacio prigovor hrvatske Vlade i u istom postupku ispitao je osnovanost pritužbi koje su navedene u predstavi.

Osvrćući se na ranije predmete u kojima je utvrdio povrede prava iz člana 1. Protokola 1. (*Radanović, Kunić*), Sud je naveo da u ovom predmetu postoji vrlo slična situacija. Nakon razmatranja svih relevantnih dokumenata, te izjašnjenja podnosioca predstavke i hrvatske Vlade, Sud je zaključio da je i u ovom slučaju došlo do povrede prava na mirno uživanje imovinu iz člana 1. Protokola 1.

U vezi sa povredom prava na poštovanje doma iz člana 8. Konvencije Sud je smatrao da nije potrebno posebno ispitivati da li je došlo povrede ovoga prava. Povodom pritužbi iznetih u predstavi da je povređeno pravo iz člana 14. i člana 6. stav 1. Sud je našao da je predstavka u ovom delu nedopuštena jer su navedene pritužbe očigledno neosnovane.

Sud je presudio da odgovorna država mora u roku od tri meseca od pravonažnosti presude obezbediti izvršenje odluke Stambene komisije grada Knina iz novembra 2001. godine, kojom je naloženo da se podnosima predstavke vrati njihova kuća. Pored toga, odgovornoj državi je naloženo da podnosiocima predstavke isplati iznos od 11.000 EUR na ime materijalne štete, zatim svakom podnosiocu predstavke iznos od 3.000 EUR na ime nematerijalne štete, te odgovarajući iznos za sve pripadajuće poreze.

5.4. Neizvršenje pravosnažnih sudskih presuda i odluka drugih domaćih organa

Svaka država je dužna da preduzme sve raspoložive mere kako bi obezbedila delotvorno izvršenje pravosnažnih odluka koje su doneli njeni sudovi ili drugi nadležni organi. Po shvatanju Suda izvršenje presude koju donese bilo koji sud mora se smatrati sastavnim delom "suđenja" u smislu člana 6. Konvencije.⁶⁰⁶ Ovim članom svakome se garantuje pravo na slobodan pristup sudu, pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom obrazovanim na osnovu zakona, međutim, kako smatra Sud, to pravo bi bilo iluzorno ako bi pravni sistem jedne države dozvolio da konačna, obavezujuća sudska odluka ostane bez učinka na štetu jedne stranke.⁶⁰⁷ Ovi principi su od još većeg značaja u kontekstu upravnog postupka čiji je ishod odlučujući za građanska prava određene stranke.⁶⁰⁸ Prema tumačenju Suda svaki tužbeni zahtev može predstavljati imovinu, u smislu člana 1. Protokola 1., ako je podložan izvršenju, iz čega proizilazi da neizvršenje presude u korist stranke predstavlja povredu prava na mirno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1.⁶⁰⁹

Niz predavki u kojima je istaknuta povreda člana 1. Protokola 1. podnete su zbog neizvršenja sudskih presuda ili odluka drugih domaćih organa. Ovaj problem primetan je u većini bivših republika SFRJ, ali je posebno karakterističan za Srbiju. Najveći broj predavki protiv Srbije koje je Sud razmatrao, podnete su upravo zbog neizvršenja sudskih presuda, odnosno odluka drugih domaćih organa, usled čega je došlo do kršenja prava garantovanog članom 1. Protokola 1.

---

⁶⁰⁶ *Hornsby v. Greece*, predavka br. 18357/91, presuda od 19. marta 1997. godine, paragraf 40. Izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/

⁶⁰⁷ *Ibid.*, paragraf 40.

⁶⁰⁸ *Ibid.*, paragraf 41.

⁶⁰⁹ *Burdov v. Russia*, predavka br. 59498/00, presuda od 7. maja 2002. godine, paragraf 40. Izvor: HUDOC, dostupno na internet adresi: hudoc.echr.coe.int/

Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse⁶¹⁰

Postupak pred Sudom u predmetu **Ilić protiv Srbije**⁶¹¹ pokrenuo je Aleksandar Ilić, rođen 1935. godine, zbog povrede prava garantovanog članom 1. Protokola 1., kao i člana 6. stav 1. i člana 13. Kovencije. On je u predstavci naveo da je do povrede Konvencije došlo zbog toga što izvršno rešenje nadležnog opštinskog organa, kojim se nalaže iseljenje dotadašnjih zaštićenih stanara iz njegovog stana, nije izvršeno ni posle deset godina od donošenja.

Otac podnosioca predstavke bio je vlasnik stambene zgrade koja je nacionalizovana 1960. godine, s tim da je u njegovoj svojini ostao jedan stan. Taj stan je kasnije nasledio podnosilac predstavke, ali nije mogao da ga koristi jer su u istom stanovali tzv. zaštićeni stanari,⁶¹² čije stanovanje su regulisali organi vlasti. Usvajanjem Zakona o stanovanju 1992. godine,⁶¹³ vlasnicima takvih stanova je omogućeno da, uz određene uslove, preuzmu svojину nad svojim stanovima. Između ostalog, oni su morali podneti zahtev opštini da zaštićenim stanarima obezbedi odgovarajući stan radi preseljenja. Podnosilac predstavke podneo je zahtev za iseljenje zaštićenih stanara iz svoga stana, kako je predviđeno zakonom. Odeljenje za komunalno-stambene poslove opštine Palilula u Beogradu je usvojilo taj zahtev i naložilo opštini da zaštićenom stanaru obezbedi alternativni smeštaj najkasnije do kraja 1995. godine. Ovaj organ je doneo još jednu odluku sa istim dejstvom 17. avguta 1994. godine i izričito naložio iseljenje zaštićenog stanara u ostavljenom roku. Ova odluka je postala pravosnažna. Opština je tokom 2006. godine ponudila alternativni smeštaj, ali su ga zaštićeni stanari odbili sa obrazloženjem da je ponuđeni stan neodgovarajući zbog manje kvadrature i lošije lokacije.

U međuvremenu, podnosilac predstavke je 1996. godine pokrenuo i parnični postupak protiv Opštine Palilula radi naknade štete koju je pretrpeo jer mu nije omogućeno da koristi svoj stan. Pošto nije uspeo u sporu, on je 2002. izjavio reviziju Vrhovnom sudu Srbije. Vrhovni sud je

---

⁶¹⁰ Opisi svih slučajeva dati su na osnovu odluka i presuda koje su objavljene u okviru zvanične internet prezentacije sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (HUDOC) ili u okviru internet prezentacije nacionalnih sudova, odnosno zastupnika država pred Evropskim sudom za ljudska prava.

⁶¹¹ *Ilić protiv Srbije*, predstava br. 30132/04, presuda od 9. oktobra 2007. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

⁶¹² Zaštićeni stanar je nosilac stanarskog prava na stanu u svojini građana

⁶¹³ “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97, 46/98, 26/01, 101/05.

ukinuo ranije presude i naložio ponovno suđenje pred Opštinskim sudom. Po mišljenju Vrhovnog suda, nadležna opština je bila obavezna da izvrši odluku od 17. avgusta 1994. godine i da iseli zaštićenog stanara. Shodno odredbama Zakona o opštem upravnom postupku⁶¹⁴ izvršenje naloga za iseljenje sprovodi se po službenoj dužnosti kad to nalaže javni interes, čak i ako stranka nije podnela zahtev za izvršenje. Taj sud je još naveo da podnosilac predstavke nema na raspolaganju drugi pravni put pomoću kojega bi mogao primorati nadležnu opštinu da sprovede svoju sopstvenu izvršnu odluku od 17. avgusta 1994. godine.

Opštinski sud je ponovio postupak i presudio u korist podnosioca predstavke. Presudom je naloženo nadležnoj opštini da mu isplati određeni novčani iznos na ime materijalne štete i sudske troškove. Postupajući po žalbi opštine Palilula, Okružni sud je ukinuo prvostepenu presudu i naložio ponovno suđenje. Opštinski sud je u junu 2007. godine doneo delimičnu presudu u korist podnosioca predstavke.

Prilikom razmatranja dopuštenosti predstavke pred Sudom, Vlada Srbije je uložila nekoliko prigovora. Prigovor nekompatibilnosti *ratione temporis* Vlada je obrazložila time da su upravni postupci završeni do 1994. godine, a Srbija je ratifikovala Konvenciju 2004. godine. Sud je ovaj prigovor odbio uz obrazloženje da je država i tada bila, a i sada je u obavezi da po službenoj dužnosti izvrši nalog za iseljenje iz predmetnog stana.

Vlada je, potom, iznela prigovor nekompatibilnosti *ratione personae*, navodeći da podnosilac predstavke nema status žrtve u smislu Konvencije, jer je nadležni domaći sud uvažio njegov zahtev za naknadu materijalne štete koju je pretrpeo zbog neizvršenja naloga za iseljenje zaštićenog stanara. Povodom ovoga prigovora Sud je napomenuo da samo donošenje neke mere ili odluke u korist podnosioca predstavke nije dovoljno da bi on bio lišen statusa žrtve, sve dok država izričito ili prećutno ne potvrdi kršenje Konvencije i onda dodeli naknadu. Konstatovao je da postupak pred domaćim organima još traje i da nije potvrđeno da je podnosilac predstavke pretrpeo povredu, niti mu je plaćena naknada za materijalnu štetu. Na osnovu ovih zapažanja Sud je našao da podnosilac predstavke i dalje ima status žrtve i odbio je prigovor Vlade Srbije.

---

⁶¹⁴ "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije" br. 55/96, 33/97, 31/01.

Sledeći prigovor Vlade je bio da podnosilac predstavke nije iscrpeo sva domaća pravna sredstva. Pre svega, nije se žalio Nadzornom odboru Vrhovnog suda zbog odugovlačenja, zatim, nije iskoristio žalbeni postupak pred Sudom Srbije i Crne Gore, dok je taj sud postojao, niti je, pokrenuo posebnu građansku parnicu radi naknade štete prema članu 25. Ustava.⁶¹⁵

Sud je naglasio da jedina pravna sredstva koja treba iscrpeti su ona koja su delotvorna, a kad je u pitanju pritužba zbog dužine postupka, pravno sredstvo je delotvorno ako se može koristiti za ubrzanje postupka ili ako stranci može pružiti odgovarajuće zadovoljenje za zakašnjenja koja je ta stranka pretrpela. U ovom slučaju podnosilac predstavke se nije morao obraćati Nadzornom odboru Vrhovnog suda Srbije, budući da je podnošenje pritužbe ovom telu predviđeno kad je u pitanju sudski postupak. Pokretanje parnice radi naknade štete shodno članu 25. Ustava Republike Srbije, prema mišljenju Suda, takođe, ne bi bilo delotvorno, jer taj postupak ne bi bio brži od redovne građanske parnice. Podnošenje tužbe Sudu Srbije i Crne Gore, nije bilo moguće do 15. jula 2005. godine, tako da to pravno sredstvo nije bilo raspoloživo, a prema oceni Suda ostalo je nedelotvorno do raspada Državne zajednice Srbija i Crna Gora.⁶¹⁶ Na osnovu ovoga objašnjenja Sud je odbio prigovor Vlade.

Pošto je Sud utvrdio da predstavka nije očigledno neosnovana i da ne postoje razlozi nedopuštenosti, u daljem toku postupka razmotrena je osnovanost predstavke. U tom pogledu, Vlada je navela da podnosilac predstavke nije bio lišen svojine na predmetnom stanju, niti je pretrpeo prekomeran lični teret usled neizvršenja opštinske odluke o iseljenju zaštićenog stanara iz njegovog stana. Problem sa iseljenjem zaštićenih stanara duže traje zbog nedostatka odgovarajućeg stambenog prostora.

---

⁶¹⁵ Odredbe člana 25. Ustava Republike Srbije iz 1990. godine, "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 1/90, predviđaju da svako ima pravo na naknadu svake materijalne i nematerijalne štete koju je pretrpeo zbog nezakonitog ili nepropisnog postupanja državnog službenika, državnog organa ili javnog organa. Takve štete nadoknađuje Republika Srbija ili javni organ o kome je reč.

Član 35. stav 2. Ustava Republike Srbije iz 2006. godine, "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 98/06, po sadržini odgovara navedenom članu 25. Ustava iz 1990. godine.

⁶¹⁶ U instrument ratifikacije Konvencije i Protokola uz nju Vlada Državne Zajednice Srbija i Crna Gora navela je da se odredbe člana 13. neće primenjivati u vezi sa pravnim lekovima u okviru jurisdikcije Suda Srbije i Crne Gore, dok taj sud ne počne da radi u skladu sa čl. 46.-50. Ustavne povelje Državne zajednice Srbija i Crna Gora, "Službeni list Srbije i Crne Gore" br.1/03. Ova rezerva je povučena 15. jula 2005. godine. Po mišljenju Suda, do toga datuma Sud Državne zajednice Srbija i Crna Gora nije se mogao smatrati ni dostupnim, ni delotvornim.

Podnosilac predstavke je naveo da je prošlo više od deset godina od pravosnažnosti opštinske odluke o iseljenju stanara, a on je za to vreme imao samo golo pravo svojine na stanu i ništa više.

Sud je naglasio da vladavina prava, jedna od osnovnih postavki demokratskog društva i jedno od načela na kojima počiva Konvencija, zahteva da države poštuju sudske odluke, kao i odluke drugih državnih organa koje su donete protiv nje. Prema pravosnažnom nalogu za iseljenje od 17. avgusta 1994. godine, zaštićeni stanar je morao biti iseljen iz stana do 31. decembra 1995. godine. Nakon izmena relevantnog zakonodavstva, taj rok je produžen do kraja 2000. godine. Domaći sudovi su utvrdili da je nadležna opština imala dovoljno sredstava i raspoloživih stanova da obezbedi odgovarajućiu smeštaj zaštićenom stanaru, ali da ne postoje pravna sredstva kojima bi se opština primorala da ispoštuje sopstveni nalog za iseljenje. S obzirom da je zahtev podnosioca predstavke za vraćanje u posed njegove imovine, dovoljno utvrđen u smislu člana 1. Protokola 1. i da je usled nepostupanja države po izvršnom nalogu prekršeno pravo na mirno uživanje imovine podnosioca predstavke, Sud je smatrao da nije potrebno utvrđivati da li je postignuta pravična ravnoteža između zaštite interesa zajednice i zaštite osnovnih prava pojedinca, već je doneo zaključak da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1.

Sud je u daljem toku postupka našao da je došlo i do povrede člana 6. stav 1. i člana 13. Konvencije. U presudi je, između ostalog, utvrdio da je država dužna da pomoću odgovarajućih sredstava obezbedi izvršenje odluke koju je donelo Odeljenje za komunalno-stambene poslove opštine Palilula 17. avgusta 1994, u roku od tri meseca od pravosnažnosti te presude.

U predmetu **Preduzeće EVT protiv Srbije**⁶¹⁷ predstavku Sudu je podnelo Preduzeće EVT iz Leskovca radi povrede prava iz člana 1. Protokola 1. i člana 6. stav 1. Konvencije, do kojih je došlo zbog neizvršenja pravosnažne presude u korist toga preduzeća.

Presudom od 7. maja 1996. godine Privredni sud u Leskovcu naložio je Preduzeću Jedinstvo iz Lebane da podnosiocu predstavke preda 87.480 kilograma kuhinjske soli i da plati sudske troškove u iznosu od 2.850 dinara. Presuda je postala pravosnažna 8. juna 1996. godine. Postupajući po predlogu za izvršenje podnosioca predstavke, Privredni sud u Leskovcu je izdao

---

⁶¹⁷ *Preduzeće EVT protiv Srbije*, predstavka br. 3102/05, presuda od 21. juna 2007. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

nalog za izvršenje presude protiv tuženog preduzeća. U oktobru 1996. taj sud je doneo odluku u kojoj je navedeno da dužnik ne može da isporuči traženu količinu kuhinjske soli i umesto toga naloženo mu je da podnosiocu predstavke plati iznos od 218.700 dinara.

U međuvremenu dužnik Preduzeće Jedinstvo transformisano je u četiri odvojene kompanije. U decembru 1998. godine Privredni sud je doneo odluku da su sadašnji dužnici solidarno preuzeli finansijske obaveze prvobitnog dužnika i naložio im je da podnosiocu predstavke plate dosuđeni iznos od 218.700 dinara sa kamatom i troškove postupka. Viši privredni sud u Beogradu je u septembru 1999. godine odbio zahtev dužnika za obustavu izvršnog postupka, a u decembru iste godine podnosilac predstavke je u podnesku sudu tražio ubrzanje tog postupka.

Nakon smrti podnosioca predstavke 2001. godine, vlasnik Preduzeća EVT postao je njegov sin. On je nastavio postupak i u narednim godinama predlagao je različita sredstva izvršenja presude iz 1996. godine. Između ostalog, predlagao je javnu prodaju pokretne, a zatim i nepokretne imovine dužnika, uz, eventualnu, asistenciju policije. U više navrata je tražio od nadležnog suda da ubrza postupak izvršenja, a u februaru 2004. godine je podneo žalbu Sudu Srbije i Crne Gore, međutim, žalba nije stigla na određište.

Nešto kasnije dužnici su podnosiocu predstavke platili jedan deo duga. Radi izmirenja ukupnog duga podnosilac predstavke je i dalje nastavio da se obraća domaćim sudovima, a u decembru 2004. Poslao je pritužbu Vrhovnom sudu Srbije.

U januaru 2005. godine predsednik Privrednog suda u Leskovcu obavestio je podnosioca predstavke da su zaposleni kod dužnika, zajedno sa policijom nekoliko puta omeli postupak izvršenja, tako što su zaposleni fizički sprečavali popisivanje pokretne imovine dužnika, a policija je odbila da pomogne sudskim izvršiteljima kad su pokušavali da zaplene dužnikovu imovinu. Prema navodima predsednika suda, postupak izvršenja će početi kad postupajući sudija u tom predmetu raspravi situaciju sa nadležnima u policiji. Još je naveo da je uobičajena pojava da policija odbija pomoć sudskim izvršiteljima kad nezadovoljni radnici vrše opstrukciju sudskog izvršenja.

U postupku pred Sudom, u delu kad je raspravljana dopuštenost predstavke, Vlada Srbije je prvo iznela prigovor da podnosilac predstavke nije iscrpeo sva raspoloživa, delotvorna domaća pravna sredstva.

Pre svega, podnosilac predstavke nije podneo pritužbu na osnovu člana 47. Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine,⁶¹⁸ kojim je utvrđeno da sudski izvršitelji mogu zahtevati pomoć policije, a ukoliko policija uskrati pomoć, sud koji sprovodi izvršenje o tome obaveštava ministra unutrašnjih poslova, Vladu ili nadležno skupštinsko telo. Zatim, nije podneo pritužbu zbog kašnjenja Nadzornom odboru Vrhovnog suda, a nije iskoristio ni žalbeni postupak pred Sudom Srbije i Crne Gore kako je predviđeno Ustavnom poveljom Državne Zajednice Srbija i Crna Gora⁶¹⁹ i Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama.⁶²⁰ Takođe, nije podneo odgovarajuće krivične prijave, shodno Krivičnom zakonu Republike Srbije iz 1977. godine,⁶²¹ odnosno Krivičnom zakoniku iz 2005. godine.⁶²²

Podnosilac predstavke je povodom ovoga prigovora naveo da je iscrpeo sva domaća pravna sredstva, kako zahteva Konvencija. On je podneo žalbu Sudu Srbije i Crne Gore, iako taj sud nikada nije radio. Po zakonu nije imao pravo da direktno podnese žalbu Nadzornom odboru Vrhovnog suda, a u vezi sa članom 47. Zakona o izvršnom postupku, izvršni sud i sudski izvršitelji su trebali da zatraže pomoć policije i da obaveste ministra unutrašnjih poslova i druga tela da im prilikom izvršenja policija nije pružila pomoć, a ne on.

Sud je naglasio da je svrha pravila o iscrpljivanju domaćih pravnih sredstava da se državama da mogućnost da spreče ili isprave navodne povrede Konvencije, pri čemu jedina sredstava koja moraju da se iscrpe su ona koja su delotvorna. Kad je u pitanju žalba zbog odugovlačenja u postupku delotvornost pravnog sredstva se ceni prema tome da li podnosilac upotrebom toga sredstva može dobiti direktnu i brzu naknadu, a ne indirektnu zaštitu prava. Pravno sredstvo je delotvorno ako se može upotrebiti za ubrzanje predmetnog postupka ili da obezbedi odgovarajuću naknadu za kašnjenja koja su se već dogodila.

---

⁶¹⁸ "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije" br. 28/00, 73/00, 71/01.

⁶¹⁹ "Službeni list Srbije i Crne Gore" br. 1/03.

⁶²⁰ "Službeni list Srbije i Crne Gore" br. 6/03.

⁶²¹ "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90, 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 11/02, 80/02, 39/03, 67/03.

⁶²² "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 85/05, 88/05, 107/05.

Po mišljenju Suda obraćanje Nadzornom odboru Vrhovnog suda da se ubrza sporno izvršenje ne bi predstavljala ništa više osim informaciju višoj instanci, koja ima diskreciono pravo da svoja ovlašćenja koristi po svom nađenju. Čak i kad bi delovali po žalbi podnosioca predstavke i pokrenuli postupak, on ne bi bio strana u postupku, već bi se postupak odvijao između Nadzornog odbora i suda koji kasni sa sprovođenjem postupka. Stoga, obraćanje Nadzornom odboru Vrhovnog suda Sud nije ocenio kao delotvorno sredstvo. U vezi sa primenom odredbi člana 47. Zakona o izvršnom postupku na koji se Vlada pozvala, mišljenje Suda je da su organi države, a ne podnosilac predstavke, bili dužni da traže pomoć policije, a zatim da obaveste Ministarstvo unutrašnjih poslova o ponašanju policije. Krivična prijava bi, kako smatra Sud, isto tako bila nedelotvorna jer ne bila brža od bilo kog drugog krvičnog predmeta. Obraćanje Sudu Srbije i Crne Gore ne bi urodilo plodom iz razloga što to pravno sredstvo nije bilo raspoloživo do 15. jula 2005. godine, a uz to je ostalo nedelotvorno da raspada Državne Zajednice Srbija i Crna Gora. Na temelju iznetih navoda, Sud je odbio prigovor Vlade i konstatovao da predstavka nije očigledno neosnovana i da ne postoje razlozi radi kojih bi je trebalo proglasiti nedopuštenom.

Pošto je utvrdio da je predstavka dopuštena u nastavku postupka Sud je ispitao njenu osnovanost.

Vlada Srbije je navela da je transformacija dužnika u četiri odvojene kompanije doprinela dugom trajanju postupka. Osim toga, postupak je bio složen jer su se izvršenju presude suprotstavljali radnici dužnika, što je lako moglo dovesti do pobune da je policija pristala da interveniše. Konačno, podnosilac predstavke nije lišen imovine, s obzirom da navodno lišavanje nije bilo definitivno, a i presuda je delimično izvršena.

Podnosilac predstavke je primetio da postupak izvršenja traje više od deset godina i da je on definitivno lišen imovine od 1996. godine.

Sud je napomenuo da se izvršenje presude mora smatrati sastavnim delom suđenja. Kašnjenje u izvršenju presude može biti opravdano kad su u pitanju neke posebne okolnosti, ali ne sme biti takvo da ugrožava suštinu prava zaštićenog Konvencijom. Bez obzira da li dužnik dolazi iz privatnog ili državnog sektora, država je dužna da preduzme odgovarajuće mere da se izvrši pravosnažna sudska presuda i da pri tom obezbedi delotvorno učešće celog državnog aparata.

U pogledu člana 1. Protokola 1. Sud je potvrdio da tužbeni zahtev može predstavljati imovinu ako je podložan izvršenju. Država ima obavezu da organizuje sistem izvršenja presuda koji je delotvoran i u teoriji i u praksi i koji obezbeđuje izvršenje bez zakašnjenja.

U predmetnom slučaju jedan deo zahteva podnosioca predstavke nije izvršen od 2004. godine. Činjenica je da je domaća vlast tolerisala to što je policija više puta odbila pomoć sudskim izvršiteljima. Isto tako je činjenica da je dužnik imao novčana sredstva. Sam postupak izvršenja nije bio posebno složen, a na isti nije uticala transformacija dužnika u četiri odvojena preduzeća. Uzimajući u obzir navedene fakte, Sud je konstatovao da je odgovorna država propustila da delotvorno sprovede postupak izvršenja pravosnažne presude i da je time podnosiocu predstavke ugroženo pravo na sud i da je sprečen da dobije novac koji je zakonito očekivao da dobije. Na osnovu iznetih navoda Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1., kao i člana 6. stav 1. Konvencije.

U presudi Sud je, između ostalog, naložio odgovornoj državi da odgovarajućim sredstvima obezbedi potpuno izvršenje pravosnažne presude Privrednog suda u Leskovcu od 7. maja 1996. godine, u roku od tri meseca od dana kada ova presuda postane pravosnažna.

Niz predstavki podnetih Sudu zbog neizvršenja presuda domaćih sudova, podneli su radnici društvenih preduzeća u restrukturiranju, odnosno društvenih preduzeća u kojima je započet ili završen stečajni postupak. Neizvršene presude domaćih sudova o kojima je reč donete su u korist radnika koji su vodili sudske sporove protiv poslodavaca koji im nisu isplatili zarade za određeni period, naknade na koje su imali pravo po zakonu, zatim doprinose za obavezno socijalno osiguranje i dr.

Najveći broj predstavki u kojima je odgovorna država Srbija čine upravo ovakve predstavke koje se odnose na dugovanja preduzeća sa većinskim udelom društvenog kapitala. Sud ih svrstao u tzv. repetitivne slučajeve, što je razumljivo ako se ima u vidu činjenica da je samo do maja 2013. godine pred Sudom bilo više od 2000 ovakvih predstavki.⁶²³

---

⁶²³ Izvor: www.zastupnik.gov.rs/, Komentar uz presudu *Andelić i drugi protiv Srbije*, predstavka br. 57611/10 i 166 drugih predstavki, presuda od 28. maja 2013. godine.

Predmet **Kačapor i drugi protiv Srbije**⁶²⁴ je formiran na osnovu šest zasebnih predstavlki koje su Sudu podnele Remka Kačapor, rođena 1972. godine, Huljka Kačapor, rođena 1956. godine, Aziza Elezović, rođena 1967. godine, Senada Dolovac, rođena 1969. godine, Šaha Rizović, rođena 1951. godine i Muška Crnovršanin, rođena 1950. godine. Podnositeljke predstavlki su se žalile Sudu da je zbog neizvršenja pravosnažnih presuda donetih u njihovu korist došlo do povrede člana 1. Protokola 1., kao i člana 6.stav 1. Konvencije.

Sve podnositeljke predstavlki su bile zaposlene u društvenom preduzeću “Vojin Popović - Domaća radinost“ u Novom Pazaru. Zbog problema u poslovanju preduzeća, svaka od njih je u nekom periodu bila upućena na prinudno plaćeno odsustvo, koje je trebalo da traje dok se stanje poslodavca ne poboljša. Za vreme plaćenog odsustva imale su pravo na umanjenu mesečna primanja i uplatu doprinosa za obavezno socijalno osiguranje. Do početka novembra 2002. godine sve one su bile otpuštene. S poslodavcem je dogovoreno da on svakoj od njih isplati iznos od 10.000 dinara, kao i doprinose za socijalno osiguranje, s tim da one ne traže isplate na ime mesečne naknade za plaćeno odsustvo. S obzirom da se poslodavac nije držao dogovora i nije im platio doprinose za socijalno osiguranje, one su protiv poslodavca pokrenule pojedinačne parnične postupke pred Opštinskim sudom u Novom Pazaru.

Tokom 2004. i 2005. godine svi prvostepeni postupci su okončani i to u korist ponositeljki predstavlki. U pojedinačnim presudama koje je doneo sud je naložio poslodavcu da im isplati odgovarajući iznos, sa zateznom kamatom, na ime mesečne naknade za vreme kad je svaka od njih bila na plaćenom odsustvu, zatim doprinose za socijalno osiguranje za taj period, kao i iznos sudskih troškova.

Sve presude su postale pravosnažne i svaka podnositeljka pojedinačno je podnela zahtev za izvršenje presude. U zahtevima su sve predložile da se presuda izvrši isplatom sa bankarskog računa poslodavca i javnom prodajom njegove naznačene pokretne i nepokretne imovine. Opštinski sud je prihvatio sve zahteve i doneo je rešenja o izvršenju za svaki pojedinačni slučaj.

---

⁶²⁴ *Kačapor i drugi protiv Srbije*, predstavke br. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06, 3046/06, presuda od 15. januara 2008. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

U međuvremenu, u novembru 2004. godine i u februaru 2005. godine podnositeljke predstavki su se obraćale Ministarstvu finansija i obaveštavajući isto da je sudsko izvršenje presuda isplatom preko bankarskog računa njihovog bivšeg poslodavca nemoguće sprovesti. Prema njihovim tvrdnjama, poslodavac je u poslednjih deset godina namerno izbegavao da obavlja poslovanje preko zvaničnih bankarskih računa i vršio je transakcije u gotovini ili preko računa koji su nepoznati poreskim organima. One su tada tražile od Ministarstva da preduzme hitne mere kako bi se obezbedilo izvršenje njihovih presuda. Ministarstvo je naložilo preduzeću da izvrši svoje obaveze, a kako nije postupilo po nalogu, podnet je zahtev za pokretanje prekršajnog postupka protiv preduzeća.

U oktobru 2005. godine, protiv dužnika, preduzeća “Vojin Popović - Domaća radinost“ Trgovinski sud u Kraljevu započeo je stečajni postupak. Postupak izvršenja koji je bio u toku kod Opštinskog suda obustavljen je u skladu sa članom 73. Zakona o stečajnom postupku,⁶²⁵ čijim odredbama je predviđeno da od datuma pokretanja stečajnog postupka dužnik ne može istovremeno biti izložen posebnom postupku izvršenja. Zato, svaki postupak izvršenja koji je u toku biće obustavljen, a novi postupak izvršenja ne može biti pokrenut sve dok je stečajni postupak u toku.

Nakon otvaranja stečaja podnositeljke predstavki su uredno prijavile svoja potraživanja prema dužniku. Trgovinski sud je utvrdio njihova potraživanja koja se odnose na naknadu za vreme plaćenog odsustva, ali je osporio deo potraživanja koji se odnose na doprinose za socijalno osiguranje i obavestio ih je da povodom toga mogu da pokrenu poseban parnični postupak.

Zbog pritisaka na sud u Kraljevu, u julu 2006. godine Viši trgovinski sud je odlučio da se predmetni stečajni postupak prenese na Trgovinski sud u Užicu. Taj sud je u aprilu 2007. godine u celini osporio potraživanja, pa su podnositeljke predstavki pokrenule poseban parnični postupak kod istog suda tražeći da se njihova potraživanja potvrde onako kako je priznato pravosnažnim presudama donetim u njihovu korist. U junu 2007. godine Trgovinski sud u Užicu je obustavio poseban parnični postupak, da bi sačekao ponovno razmatranje tih potraživanja u okviru stečajnog postupka.

---

⁶²⁵ “Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 84/04, 85/05.

Od septembra 2007. godine dužnik posluje kao društvo sa ograničenom odgovornošću u okviru preduzeća “Vojin Popović Holding,“ koje je bilo najvećim delom, oko 87%, u društvenoj svojini.

U međuvremenu, sve podnositeljke su podnele predstavke Sudu, u kojima su istakle da je zbog propusta države da izvrši pravosnažne presude donete u njihovu korist, došlo do povrede člana 6. stav 1. i člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju.

Prilikom razmatranja dopuštenosti predstavki, koje je Sud zbog istog pravnog i činjeničnog stanja združio, Vlada Srbije je navela da podnositeljke predstavki nisu upotrebile sva delotvorna pravna sredstva. Posebno, one nisu iskoristile mogućnost da se, zbog kašnjenja izvršenja presuda, žale predsednicima nadležnih sudova, niti su pokrenule poseban parnični postupak za naknadu štete shodno Zakonu o obligacionim odnosima⁶²⁶ ili Zakonu o stečajnom postupku. U svojoj ranijoj praksi Sud je već utvrdio da pravna sredstva koja je navela Vlada nisu delotvorna, pa je ostajući pri takvom mišljenju i u ovom slučaju, odbacio prigovor Vlade.

Nadalje, Vlada Srbije je iznela prigovor nekompatibilnosti *ratione personae* uz tvrdnje da podnositeljke predstavki više nisu žrtve u smislu Konvencije, jer je država prihvatila njihove zahteve za plaćanje doprinosa, u skladu sa Zakonom o uplati doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje za pojedine kategorije osiguranika – zaposlenih.⁶²⁷ Sud je primetio da se neizvršenje presuda tiče i mesečne naknade za vreme plaćenog odsustva i doprinosa, pri čemu obe te stavke tek treba da budu plaćene, što znači da podnositeljke predstavke nisu dobile nikakvu značajnu naknadu, kao ni potvrdu navodno pretrpljenih povreda. Sud je, stoga, zaključio da podnositeljke predstavki i dalje imaju status žrtve. Pored toga, Vlada je navela da se država ne može smatrati odgovornom za preduzeća u društvenom vlasništvu, a dužnik nije ni državno preduzeće, niti njim upravlja država. Država nije prouzrokovala njegovu insolventnost, a nema ni pravo na udeo u njegovoj dobiti, niti obavezu da pokriva njegove gubitke. Osim toga, dužnik nije bio u postupku privatizacije.

Sud je naveo da je dužnik trenutno u vlasništvu holding kompanije koja je pretežno u društvenom vlasništvu i da njim u velikoj meri upravlja državni organ - Agencija za privatizaciju, kao i Vlada

---

⁶²⁶ “Službeni list SFRJ” br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89; “Službeni list Savezne Republike Jugoslavije” br. 31/93; “Službeni list Srbije i Crne Gore” br. 1/03 – Ustavna povelja.

⁶²⁷ “Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 85/05.

Srbije. Pri takvom stanju stvari, Sud je zaključio da dužnik, iako je posebno pravno lice, ne uživa dovoljno radne i institucionalne samostalnosti u odnosu na državu i iz tog razloga u celini je odbio prigovor Vlade o nekompatibilnosti *ratione personae* i predstavke je proglasio dopuštenim.

Prilikom rasprave o osnovanosti predstavki, Vlada Srbije je istakla da su podnositeljke predstavki tražile izvršenje isplatom sa bankarskog računa dužnika i javnom prodajom njegove imovine. Javna prodaja se nije mogla održati dok nije utvrđeno da isplata sa bankarskog računa više nije moguća. Podnositeljke predstavki nisu obavestile nadležni sud da dužnik više nema sredstava na računu, jer sama Narodna banka nije obavezna da obaveštava sud kakva je situacija sa isplatom koju pokušava da izvrši sa bankarskog računa. Kad je već ustanovljeno da dužnik nema sredstava na računu, podnositeljke predstavke nisu tražile da se isplata sa bankarskog računa prekine i da se umesto toga obavi javna prodaja dužnikove imovine. Vlada je, potom, istakla da predmetne presude nisu izvršene zato što dužnik nije imao sredstava.

Podnositeljke predstavki se nisu složile s izlaganjem Vlade i navele su da su domaći organi bili dužni da nastave sa izvršenjem po službenoj dužnosti, jer je istovremeno bilo predloženo nekoliko sredstava izvršenja.

Više puta u svojoj u praksi Sud je naglašavao da se izvršenje presude koju je doneo sud mora smatrati delom suđenja. Kašnjenje u izvršenju presude može se opravdati u nekim posebnim okolnostima, ali time se ne sme ugroziti suština prava zaštićenog Konvencijom. Bez obzira da li dužnik dolazi iz privatnog ili društvenog sektora, država mora preduzeti sve mere i obezbediti delotvorno učešće celog svog aparata kako bi se pravosnažna sudska presuda izvršila.

U pogledu ovoga predmeta Sud je napomenuo da pravosnažne presude još nisu izvršene u potpunosti, a sud nadležan za izvršenje bio je obavezan da po službenoj dužnosti primeni druga sredstva izvršenja, ako je već situacija bila takva da izvršenje sredstvima koje su predložile podnositeljke predstavki nije bilo moguće. One su učinile sve što su mogle da ubrzaju postupak, a na odnos nadležnog suda i Narodne banke one nemaju uticaj. Iako Narodna banka nema obavezu da obaveštava sud nadležan za izvršenje o stanju na bankarskom računu dužnika, ona je mogla mnogo ranije tražiti otvaranje stečajnog postupka protiv dužnika. S obzirom da Sud smatra da je postoji odgovornost države za neizmirene dugove društvenih preduzeća, to država ne može da navodi kao izgovor za neizvršenje presuda ni nedostatak sopstvenih sredstava, ni nedostatak

sredstava kod dužnika. Osim toga, Sud je naveo da se period neizvršenja ne može ograničiti samo na fazu izvršenja već on obuhvata i kasniji stečajni postupak.

Najzad, Sud je zaključio da država nije preduzela potrebne mere kako bi se presude izvršile, te je time prekršila član 6. stav 1. Konvencije. Propust države da izvrši pravosnažne presude, isto tako, doveo je i do povrede člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju.

Imajući u vidu da je Sud našao povrede prava garantovanih Konvencijom podnositeljke predstavki su tražile da se državi naloži da iz sopstvenih sredstava isplati iznose koji su im dosuđeni pravosnažnim presudama. Vlada Srbije se usprotivila takvom zahtevu i iznela stav da država ne treba da snosi odgovornost za dugove društvenih preduzeća.

Sud nije uvažio navode Vlade, već je pozivajući se na svoju utvrđenu praksu odlučio da prihvati zahteve podnositeljki predstavki i u presudi je, između ostalog, naložio odgovornoj državi da svakoj podnositeljki predstavke plati iznos koji joj je dosuđen pravosnažnom presudom domaćeg suda.

I u ostalim slučajevima koji su se našli pred Sudom iz razloga neizvršenja pravosnažnih presuda domaćih sudova, situacija je slična ovoj koju nalazimo u predmetu *Kačapor*, mada u nekima postoje manje razlike u činjeničnom stanju.

Donekle različitu situaciju možemo zapaziti u predmetu **Adamović protiv Srbije**.⁶²⁸ Predstavku Sudu podneo je Predrag Adamović zbog propusta države da u potpunosti izvrši pravosnažnu presudu domaćeg suda, usled čega je došlo do povrede prava garantovanih Konvencijom. On je preminuo 2007. godine, a postupak pred Sudom nastavila je njegova supruga Ružica Adamović.

Gospodin Adamović je bio zaposlen u preduzeću "Elektron" AD iz Beograda, koje ga je u periodu od 1995. do 1998. godine angažovalo na projektima u Rusiji. Za posao koji je obavljao imao je pravo na zaradu, kao i na dnevnice obračunate u dolarima (USD). U junu 1998. godine Trgovinski sud u Beogradu pokrenuo je stečajni postupak protiv ovoga preduzeća. U okviru stečajnog postupka gospodin Adamović je podneo zahtev za isplatu zaostalih zarada, dnevnica, doprinosa za socijalno osiguranje i dr. Trgovinski sud je u maju 2000. godine odbio njegov

---

⁶²⁸ *Adamović protiv Srbije*, predstavka br. 41703/06, presuda od 2. oktobra 2012. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

zahtev i uputio ga je da pokrene redovni parnični postupak radi utvrđivanja osporenih potraživanja, što je on i uradio.

Trgovinski sud je 18. novembra 2002. godine doneo presudu kojom utvrđuje njegova potraživanja prema preduzeću “Elektron“ u iznosu od 4.258,60 USD na ime neisplaćenih dnevnica, zajedno sa doprinosima za socijalno osiguranje, zakonskom kamatom i sudskim troškovima. Okružni i Vrhovni sud potvrdili su ovu presudu. Nakon što je presuda postala pravosnažna, priznata je u okviru stečajnog postupka.

Troškovi parničnog postupka su isplaćeni u septembru 2003. godine, a u novembru te godine isplaćena je i kamata obračunata na troškove.

U periodu od 2003. do 2007. godine, preduzeće “Elektron“ je zbog bolesti gospodina Adamovića, njegovoj supruzi isplatilo nekoliko manjih iznosa na ime solidarne pomoći, odnosno za troškove lečenja, u ukupnom iznosu manjem od 3.000 USD. Isplata ovih iznosa nije predstavljala delimičnu isplatu duga, već je to bila pomoć porodici zbog bolesti gospodina Adamovića, koji je preminuo u avgustu 2007. godine.

Krajem maja 2008. godine Trgovinski sud je doneo rešenje kojim se nalaže isplata 50% garantovane zarade svim bivšim zaposlenim u preduzeću za period od marta 1997. do juna 1998. godine. Po tom osnovu je supruzi pokojnog gospodina Adamovića, isplaćen iznos od oko 1.800 USD.

Preduzeće “Elektron,“ koje je bilo u potpunosti u društvenom vlasništvu, krajem septembra 2008. godine stavljeno je na licitaciju i posle nekoliko neuspešnih pokušaja podato je privatnom licu u februaru 2010. godine. Posle prodaje stečajni postupak protiv preduzeća je prekinut, ali je postupak nastavljen u odnosu na stečajnu masu. U oktobru je Trgovinski sud odobrio isplatu određenih sredstava nekim bivšim zaposlenim, ali gospođa Adamović nije bila predviđena za isplatu.

U postupku pred Sudom Vlada Srbije je nastojala osporiti predstavku i u tom smislu je iznela nekoliko prigovora. Upoređujući ovaj predmet sa predmetom *Kačapor protiv Srbije*, Vlada je primetila da postoje razlike koje ukazuju da je ova predstavka nekompatibilna *ratione temporis*. Naime, u slučaju *Kačapor protiv Srbije* stečajni postupak je pokrenut posle stupanja na snagu

Konvencije u Srbiji,⁶²⁹ dok je u ovom slučaju stečajni postupak protiv preduzeća “Elektron“ pokrenut 1998. godine, dakle mnogo pre ratifikacije Konvencije. Zato je potraživanje podnositeljke predstavke gospođe Adamović, koja je nastavila postupak pred Sudom umesto svoga supruga, smanjeno na samo na onaj deo potraživanja koji se mogao isplatiti iz stečajne mase. Iz toga proizilazi da ona nije mogla tražiti izvršenje presude Trgovinskog suda iz novembra 2002. godine u celosti..

Povodom ove Vladine primedbe Sud je naveo da je potraživanje podnositeljke predstavke utvrđeno u parničnom postupku, nakon pokretanja stečajnog postupka. Stečajni postupak protiv preduzeća je okončan tek u februaru 2010. godine, a u pogledu stečajne mase je nastavljen i još traje. Na osnovu ovih činjenica Sud je odlučio da odbaci ovaj prigovor Vlade.

Vlada Srbije je, zatim, istakla i prigovor nekompatibilnosti *ratione personae*. Posle otvaranja stečaja preduzeće je, kako Vlada navodi, prestalo da postoji. Formirano je novo pravno lice – “preduzeće u stečaju,“ za koje država ne može da snosi nikavu odgovornost. Vlada je ponovo ukazala na razliku u odnosu na slučaj *Kačapor*, u kome je stečajni postupak pokrenut posle stupanja na snagu Konvencije u Srbiji. Sud je, isto tako, podsetio na svoj stav iznet u predmetu *Kačapor*, koji se primenjuje kada su u pitanju preduzeća sa pretežno društvenim kapitalom i napomenuo da u ovoj konkretnoj situaciji nije bitno da li je stečajni postupak pokrenut pre ili posle stupanja na snagu Konvencije, jer je stečajni postupak nastavljen posle ratifikacije i još nije završen. Preduzeće o kome je reč je tokom stečajnog postupka, dok još nije prodato, bilo registrovano kao preduzeće u potpunom društvenom vlasništvu. Kad je preduzeće prodato, sa njim su prodana samo prava, a dugovi su ostali u stečajnoj masi, što znači da se država nije oslobodila obaveza. U predmetu *Kačapor* Sud se odredio u tom pogledu i izneo stav da je država odgovorna za neizmirene obaveze dužnika koji ne uživa institucionalnu i radnu samostalnost u odnosu na državu, a takođe i za neizvršenje pravosnažnih presuda domaćih sudova. Na osnovu ovih navoda Sud je odbacio prigovor Vlade.

Vlada odgovorne države je, zatim, napomenula da podnositeljka predstavke nije obavestila Sud da joj je po odluci Trgovinskog suda krajem maja 2008. godine isplaćen određeni iznos, kao i da je na ime socijalne pomoći primila oko 3.000 USD. Tim isplatama je skoro u potpunosti

---

⁶²⁹ U Srbiji je Konvencija stupila na snagu 3. marta 2004. godine.

namireno njeno potraživanje. Sud je podsetio da nijedna od tih isplata, koje spominje Vlada, nije bila u vezi sa izvršenjem presude iz novembra 2002. godine. Propust podnositeljke predstavke da o isplatama obavesti Sud i dostavi dokumente o tome nisu od značaja za razmatranje ovoga slučaja i ne predstavljaju zloupotrebu prava na predstavku. Sud je, stoga, odbacio i ovu primedbu Vlade.

Nakon što je predstavku proglasio dopuštenom, u nastavku postupka pred Sudom cenjena je osnovanost predstavke.

Po mišljenju Vlade presuda od 18. novembra 2002. godine ne može predstavljati “zahtev,” odnosno imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. jer nije kondemnatornog karaktera, ne obavezuje tuženog na činidbu, već je deklarativnog karaktera i njome se samo utvrđuje postojanje duga. Sud je naveo da je domaćim zakonodavstvom predviđeno da se u takvoj vrsti parničnog postupka u kojem je doneta predmetna presuda može istaći samo deklarativni zahtev, pri čemu se takvi zahtevi priznaju u stečajnom postupku i postoji obaveza da se izvrši svaki zahtev utvrđen na taj način. Presudom se potvrđuje da preduzeće podnositeljki predstavke duguje tačno utvrđeni iznos novca, zajedno sa doprinosima za socijalno osiguranje i zakonskom kamatom. Iz toga proizilazi da je zahtev podnositeljke predstavke dovoljno utemeljen da predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Obaveza države nastaje upravo na osnovu toga što je dug preduzeća precizno utvrđen izvršnom sudskom odlukom domaćeg suda, a preduzeće je bilo pretežno u društvenom vlasništvu u momentu utvrđivanja zahteva i nije izmirilo taj dug. Kašnjenje u izvršenju presude u nekim posebnim okolnostima se može opravdati, ali ne sme biti takvo da ugrožava suštinu prava koje štiti Konvencija. Sud je u svojoj ranijoj praksi već utvrdio da je država odgovorna za kašnjenje u izvršenju pravosnažnih presuda donetih protiv društvenih preduzeća. Predmetna presuda je postala pravosnažna 4. marta 2003. godine i njeno neizvršenje povredilo je imovinska prava podnositeljke predstavke. Zato je Sud zaključio da je u ovom predmetu prekršen član 6.stav 1. Konvencije i član 1. Protokola 1.

Presudom je naloženo odgovornoj državi da podnositeljki predstavke isplati iznose dosuđene presudom od 18. novembra 2002. godine, zajedno sa doprinosima za socijalno osiguranje i kamatom, umanjene za iznose koji su, eventualno, već isplaćeni, kao i iznos od 4.700 EUR na ime nematerijalne štete, zatim iznos potreban za plaćanje poreza i troškove postupka pred Sudom.

U predmetima u kojima je tužena država Srbija, a koji se odnose na neizvršenje pravosnažnih sudskih presuda, ponovo se postavilo pitanje delotvornog pravnog sredstva u pravom sistemu Srbije, u smislu člana 35. stav 1. Konvencije. Sud je još u prvim presudama donetim protiv Srbije⁶³⁰ izneo ocene da u domaćem zakonodavstvu ne postoji delotvorno pravno sredstvo koje mogu koristiti građani kojima su povređena prava i slobode garantovane Konvencijom. U procesu usklađivanja nacionalnog sistema zaštite ljudskih prava sa Konvencijom Srbija je u svoj pravni sistem uvela posebno pravno sredstvo: ustavnu žalbu. Odredbom člana 170. Ustava Srbije iz 2006. godine⁶³¹ predviđeno je uvođenje ustavne žalbe koja se može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojim su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu. U predmetu *Vinčić i drugi protiv Srbije*⁶³² Sud je izneo mišljenje da se ustavna žalba može smatrati delotvornim pravnim sredstvom u smislu člana 35. stav 1. Konvencije, u odnosu na sve predstavke podnete protiv Srbije nakon 7. avgusta 2008. godine.⁶³³

Delotvornost ustavne žalbe u vezi sa društvenim preduzećima Sud je analizirao u predmetu **Milunović i Čekrlić protiv Srbije**.⁶³⁴ Ovaj predmet je formiran na osnovu predstavki koje su podnele Ljubinka Milunović, rođena 1952. godine i Ramiza Čekrlić, rođena 1960. godine. One su bile zaposlene u društvenom preduzeću “Raška Holding“ u Novom Pazaru. Poslodavac ih je u jednom periodu uputio na plaćeno odsustvo, s tim da im za to vreme isplati umanjenju zaradu i doprinose za obavezno socijalno osiguranje. Pošto poslodavac nije ispunio te svoje obaveze podnositeljke predstavki su pokrenule parnične postupke pred Opštinskim sudom u Novom Pazaru. Sudski postupci su završeni u korist obe podnositeljke predstavke. Presude kojim su okončani postupci su postale pravosnažne, nakon čega su one tražile izvršenje istih. Presude su

⁶³⁰ *Matijašević protiv Srbije*, predstavka br. 23037/04, presuda od 19. septembra 2006. godine; *V.A.M. protiv Srbije*, predstavka br. 39177/05, presuda od 13. marta 2007. godine.

⁶³¹ “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 83/06.

⁶³² *Vinčić i drugi protiv Srbije*, predstavke br. 44698/06..., presuda od 1. decembra 2009. godine.

⁶³³ U presudi *Vinčić i drugi protiv Srbije* u paragrafu 51. Sud je naveo da se ustavna žalba ima smatrati delotvornim pravnim sredstvom u vezi sa svim predstavkama podnetim protiv Srbije počev od datuma 7. avgusta 2008. godine, kao datuma kada su prve meritorne odluke Ustavnog suda o osnovanosti navedenih žalbi objavljene u Službenom glasniku Republike Srbije.

⁶³⁴ *Milunović i Čekrlić protiv Srbije*, predstavke br. 3716/09 i 38051/09, odluka o dopuštenosti od 17. maja 2011. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

delimično izvršene. Zbog neizvršenja u potpunosti presude donete u njenu korist gospođa Milunović je podnela ustavnu žalbu Ustavnom sudu Srbije, koji je utvrdio, između ostalog, da je došlo do povrede njenih imovinskih prava i naložio Opštinskom sudu u Novom Pazaru da odmah izvrši spornu presudu. Zaključio je, takođe, da ona ima pravo na naknadu nematerijalne štete. Druga podnositeljka predstavke, gospođa Čekrić nije podnosila ustavnu žalbu.

S obzirom da presude nisu izvršene, podnositeljke predstavki su se obratile Sudu i istakle povrede člana 6. stav 1., člana 1. Protokola 1., jer država nije izvršila pravosnažne presude usled čega su povređena njihova imovinska prava, kao i člana 13. Konvencije, zato jer ne postoji delotvorno domaće pravno sredstvo u vezi sa predmetnim neizvršenjem presuda.

Predstavke su proglašene dopuštenim. Prilikom razmatranja istih Sud je, pozivajući se na svoju ustaljenu praksu, naveo da je država odgovorna za neizvršenje presuda donetih protiv preduzeća sa većinskim društvenim kapitalom, a kad Sud utvrdi povredu člana 1. Protokola 1. podnosiocima predstavki se dosuđuje naknada materijalne i nematerijalne štete i zahteva se od tužene države da iz svojih sredstava isplati iznose dosuđene domaćim pravosnažnim presudama. U slučajevima, kao što je ovaj, ako se utvrdi povreda prava, onda ustavna naknada treba da obuhvati naknadu i materijalne i nematerijalne štete. Ovde, povodom ustavne žalbe prve podnositeljke predstavke, Ustavni sud je našao povredu ustavnih prava i naveo da ona ima pravo na naknadu nematerijalne štete, a nije državi naložio da joj iz vlastitih sredstava isplati naknadu materijalne štete, tj. iznose dosuđene pravosnažnom presudom. Prema navodima Suda, Ustavni sud Srbije je isti ovakav pristup ponovio i u nekim drugim predmetima koji su se odnosili na isto pitanje.⁶³⁵ Iako je ranije usvojio stav da je ustavna žalba delotvorno pravno sredstvo u pravnom sistemu Srbije u smislu člana 35. stav 1. Konvencije, Sud je zaključio da se ovaj konkretan način ostvarivanja naknade ne može smatrati delotvornim kad su u pitanju pritužbe kakve su iznele podnositeljke predstavki. Ako u budućim predmetima bude dokaza o tome da je Ustavni sud Srbije uskladio svoj pristup sa odgovarajućom praksom Suda, to će Sud ponovo razmotriti svoj stav koji je izneo u pogledu delotvornosti pravnog sredstva.

---

⁶³⁵ Odluka Ustavnog suda Srbije UŽ 122/09, od 21. januara 2010. godine; Odluka Ustavnog suda Srbije 1416/08, od 3. juna 2010. godine.

O delotvornosti ustavne žalbe kad su u pitanju društvena preduzeća Sud se ponovo izjasnio u predmetu **Marinković protiv Srbije**.⁶³⁶ U ovom predmetu podnosilac predstavke Radoljub Marinković, rođen 1955. godine, žalio se Sudu zbog neizvršenja tri pravosnažne presude donete u njegovu korist i nepostojanja delotvornog pravnog sredstva u vezi sa neizvršenim presudama, usled čega je došlo do kršenja člana 6. stav 1. Konvencije i člana 1. Protokola 1.

Podnosilac predstavke je bio zaposlen u preduzeću “Raketa – Putnički saobraćaj“ iz Užica. Nakon što je otpušten je s posla u junu 2008. godine, pokrenuo je tri odvojena parnična postupka protiv poslodavca, tražeći isplatu zaostalih zarada, naknada na koje je po zakonu imao pravo i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje. Sva tri postupka su okončana u njegovu korist. Po pravosnažnosti presuda on je podneo predloge za izvršenje koje je Opštinski sud u Požegi usvojio i doneo tri rešenja o izvršenju. Presude nisu izvršene.

U julu 2010. godine Trgovinski sud u Užicu je započeo stečajni postupak protiv preduzeća “Raketa – Putnički saobraćaj“ što je dovelo do prekida postupka izvršenja pred Opštinskim sudom u Požegi. Podnosilac predstavke je blagovremeno prijavio svoja potraživanja prema iznosima koji su mu dosuđeni i navedeni u presudama. Preduzeće je privatizovano 2002. godine, ali pošto kupac nije ispunio ugovorne obaveze, ugovor o prodaji je poništen u julu 2007. godine. Od februara 2008. godine preduzeće je i dalje bilo u pretežnom društvenom vlasništvu.

U postupku pred Sudom, tokom analize dopuštenosti predstavke, Vlada Srbije je, imajući u vidu napomene Suda iznete u predmetu *Milunović i Čekrić*, navela da je Ustavni sud Srbije uskladio svoju praksu sa praksom Suda. Kako u ovom slučaju podnosilac predstavke nije radi zaštite svojih prava uložio ustavnu žalbu, Vlada je iznela mišljenje da predstavku treba odbaciti zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava.

Sud je zapazio da je posle donošenja odluke o dopuštenosti u navedenom predmetu *Milunović i Čekrić*, Ustavni sud Srbije napredovao u usklađivanju svoje prakse sa praksom Suda kad su u pitanju društvena preduzeća. Uvidom u relevantne odluke, Sud je primetio da je povodom neizvršenja presuda donetih protiv društvenih preduzeća u postupku stečaja ili onih koja su prestala da postoje Ustavni sud, pored utvrđivanja povrede ustavnih prava, bio spreman da dosudi

---

⁶³⁶*Marinković protiv Srbije*, predstavka br. 5353/11, presuda od 22. oktobra 2013. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

naknadu nematerijalne štete, kao i materijalne štete, odnosno da državi naloži da iz sopstvenih sredstava isplati iznose dosuđene presudama. Međutim, u situaciji kad je dužnik preduzeće u postupku restrukturiranja, Ustavni sud je, utvrđujući povredu ustavnih prava, bio spreman da dosudi samo naknadu nematerijalne štete. U ovakvim slučajevima Ustavni sud se nije uskladio sa praksom Suda, jer nije bio spreman da naloži državi da iz svojih sredstava isplati iznose navedene u neizvršenim presudama.

Ovakav način postupanja Ustavnog suda naveo je Sud da zaključi da je povodom neizvršenja sudskih presuda donetih protiv društvenih preduzeća u postupku stečaja ili onih koja su prestala da postoje, Ustavni sud uskladio svoju praksu sa praksom Suda. To znači da bi u takvim predmetima ustavnu žalbu trebalo smatrati delotvornim pravnim sredstvom u smislu člana 35. stav 1. Konvencije, u vezi sa svim predstavkama koje su podnete posle 22. juna 2012. godine i dalje. Naime, toga datuma je doneta i objavljena⁶³⁷ prva odluka Ustavnog suda kojom je državi naloženo da iz sopstvenih sredstava isplati iznose dosuđene pravosnažnom presudom domaćeg suda, donetom protiv društvenog preduzeća.

Nasuprot tome, ustavna žalba se ne može smatrati delotvornim pravnim sredstvom u pravnom sistemu Srbije kad je u pitanju neizvršenje presuda donetih protiv društvenih preduzeća u postupku restrukturiranja. Sud će ponovo razmotriti ovaj svoj stav ako u narednom periodu bude postojao jasan dokaz da je Ustavni sud uskladio svoje postupanje sa odgovarajućom praksom Suda. Iz prakse Suda primetno je da je Sud uvek utvrđivao da je tužena država odgovorna za neizvršenje pravosnažnih sudskih presuda donetih protiv društvenih preduzeća, bez obzira kakav je status preduzeća.

Imajući u vidu napred izloženi stav, Sud je našao da u predmetnom slučaju podnosilac predstavke nije imao obavezu da iskoristi ustavnu žalbu pre podnošenja predstavke Sudu, te je odbacio prigovor Vlade i predstavku proglasio dopuštenom.

Prilikom raspravljanja osnovanosti predstavke Vlada je u svom podnesku istakla da država Srbija ne može biti odgovorna u ovom slučaju jer je preduzeće privatizovano u decembru 2008. godine, a, isto tako, država se ne može smatrati odgovornom zbog toga što preduzeće nema sredstava.

---

⁶³⁷ "Službeni glasnik Republike Srbije" br.61/12.

Sud je i u ovom predmetu izneo svoje mišljenje, ponovljeno više puta u sličnim slučajevima, da je država dužna da preduzme sve potrebne mere, odnosno da obezbedi delotvorno učešće svog aparata kako bi izvršila pravosnažnu sudsku presudu, bez obzira da li preduzeće privatno ili društveno. Kad je u pitanju izvršenje pravosnažnih sudskih presuda donetih protiv države ili subjekata koji ne uživaju dovoljnu institucionalnu i poslovnu nezavisnost od države, ne može država navoditi nedostatak svojih sredstava ili nemaština preduzeća kao opravdanje za neizvršenje tih odluka. Država je direktno odgovorna za dugovanja preduzeća kojima upravlja, nezavisno od toga da li je to preduzeće u nekom trenutku poslovalo kao privatno. Upravo činjenica da je država privatnom licu prodala deo svog udela u preduzeću ne može je osloboditi obaveze da izvrši presudu, odnosno da izvrši obavezu iz presude, koja je nastala pre prodaje njenog udela. Ako takvu obavezu prenese na novog vlasnika država mora obezbediti da novi vlasnik poštuje zahteve sadržane u članu 6. stav 1. Konvencije i u članu 1. Protokola 1., kako pravosnažna presuda ne ostala bez dejstva, odnosno na štetu onoga lica u čiju korist je doneta.

U predmetnom slučaju odlučujuće je to da su presude postale pravosnažne u vreme kad je preduzeće poslovalo kao subjekt kojim upravlja država. Sud, stoga, smatra da je država direktno odgovorna za neizvršenje presuda u ovom slučaju. Iz tog razloga Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1. i člana 6. stav 1. Konvencije. Sud je našao da nije potrebno razmatrati pritužbu prema članu 13. Konvencije.

Presudom je Sud, između ostalog, obavezao državu da podnosiocu predstavke iz sopstvenih sredstava isplati iznose dosuđene domaćim pravosnažnim presudama donetim u njegovu korist, umanjene za iznose koji su, eventualno, već isplaćeni, zatim da mu isplati i iznos od 2.000 EUR na ime nematerijalne štete, zajedno sa odgovarajućim iznosom potrebnim za plaćanje poreza.

Zbog neizvršavanja pravosnažnih domaćih presuda Sudu je podnet veliki broj predstavki i protiv Bosne i Hercegovine. Pritužbe podnosilaca predstavki se odnose na Republiku Srpsku koja nije izvršila presude donete u korist većeg broja lica kojima su dosuđeni određeni iznosi po osnovu utvrđene materijalne i nematerijalne ratne štete nastale u periodu ratnih dejstava od 1992. godine do 1996. godine.

Vodeći predmet u ovoj grupi **Čolić i drugi protiv Bosne i Hercegovine**⁶³⁸ formiran je na osnovu 15 predstavki protiv Bosne i Hercegovine koje je Sudu podnelo 26 državljana Bosne i Hercegovine. Oni su se žalili Sudu da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije i člana 1. Protokola 1., jer nisu u potpunosti izvršene presude domaćeg suda donete u njihovu korist. Sud u Banjaluci doneo je presude u korist podnosilaca predstavki. Nakon pravosnažnosti presuda doneta su rešenja o izvršenju.

S obzirom na to da je u Republici Srpskoj pokrenuto više hiljada parničnih postupaka radi naknade ratne štete, krajem novembra 2005. godine donet je Zakon o ostvarivanju prava na naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale u periodu ratnih dejstava od 20. maja 1992. do 19. juna 1996. godine.⁶³⁹ Ovim zakonom je utvrđen generalni plan za naknadu ratne štete i obustavljeni su nerešeni parnični postupci. Planom je predviđeno da se naknada realizuje isplatom Vladinih obveznica u 10 godišnjih rata, u periodu od 2014. do 2023. godine. Obveznice se mogu prodavati na berzi, a od maja 2009. godine mogu se koristiti za plaćanje poreza nastalog do kraja 2007. godine.

Do donošenja navedenog zakona doneto je i postalo pravosnažno oko 9.000 presuda kojima se nalaže Republici Srpskoj isplata ratne štete. Izvršenje ovih presuda privremeno je obustavljeno krajem maja 2002. godine u skladu sa Zakonom o odlaganju od izvršenja sudskih odluka na teret sredstava budžeta Republike Srpske po osnovu isplate naknade materijalne i nematerijalne štete nastale uslijed ratnih dejstava i po osnovu isplate stare devizne štednje,⁶⁴⁰ Zakonom o privremenom odlaganju od izvršenja potraživanja iz budžeta Republike Srpske,⁶⁴¹ odnosno Zakonom o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske.⁶⁴² Svima koji su dobili presude, izdate su Vladine obveznice u junu 2008. godine i to na iznos njihovog glavnog potraživanja i do tada dospelih zateznih kamata.

Podnosioci predstavki nisu prihvatili ponuđene obveznice Vlade.

---

⁶³⁸ *Čolić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstavke br. 1218/07, 1240/07, 1242/07, 1335/07, 1368/07, 1369/07, 3424/07, 3428/07, 3430/07, 3935/07, 3940/07, 7194/07, 7204/07, 7206/07 i 7211/07, presuda od 10. novembra 2009. godine. Izvor: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/

⁶³⁹ "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 103/05, 1/09, 49/09.

⁶⁴⁰ "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 25/02, 51/03.

⁶⁴¹ "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 110/03, 63/04.

⁶⁴² "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 63/04, 47/06, 68/07, 17/08, 64/08, 34/09.

U postupku pred Sudom podnosioci predstavki su tražili da se i u njihovom slučaju primeni ista praksa kao i u predmetu *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, u kojem je utvrđena povreda člana 6. Konvencije i člana 1. Protokola 1., jer se i u ovom slučaju radi o zakonskom odlaganju izvršenja cele jedne kategorije pravosnažnih presuda zbog visine javnog duga koji proizilazi iz ovih presuda. Vlada odgovorne države se usprotivila ovim navodima tražeći da se između ovih predmeta napravi razlika, pre svega, zato jer je daleko više domaćih presuda kojima se nalaže isplata naknade za ratnu štetu, nego presuda kojima se nalaže isplata “stare devizne štednje“ kao u predmetu *Jeličić*. Pored toga, prema tvrdnjama Vlade, veliki broj lica je obuhvaćen generalnim planom za naknadu ratne štete i nije prihvatljivo da se oni tretiraju drugačije od onih lica koja poseduju pravosnažne presude donete u njihovu korist.

Sud se nije složio sa navodima Vlade. Po mišljenju Suda javni dug po osnovu “stare devizne štednje“ po obimu je sličan dugu koji treba isplatiti po osnovu naknade za ratnu štetu. Dalje, Sud smatra da je moguće očekivati da će zbog velikog broja tužbenih zahteva koji se odnose na ratnu štetu, a koji još nisu okončani, nastati potreba da se oni zamene jednim generalnim planom za naknadu štete. Međutim, to ne utiče na obavezu države da, pre eventualne izrade takvog plana, izvrši presude koje su postale pravosnažne. Na osnovu navedenog Sud je zaključio da ne postoji razlog da odstupi od prakse primenjene u slučaju *Jeličić*. S obzirom da pravosnažne presude donete u korist podnosilaca predstavki nisu u potpunosti izvršene i to traje više od četiri godine, Sud je našao da u ovom slučaju postoji povreda člana 1. Protokola 1., kao i člana 6. stav 1. Konvencije.

Sud je primetio da se povreda Konvencije koju je utvrdio u ovom predmetu odnosi na veliki broj lica pošto je pred Sudom bilo više stotina sličnih predstavki. Stoga je podsetio na član 46. Konvencije, prema kojem tužena država koja je povredila Konvenciju pored obaveze da podnosiocima predstavki isplati dosuđene iznose na ime pravične naknade, ima obavezu da preduzme odgovarajuće generalne ili individualne mere pod nadzorom Komiteta ministara Saveta Evrope. Takve mere, koje podrazumevaju rešenje problema koji dovodi do povreda Konvencije, moraju se preduzeti u odnosu na sva ostala lica koja su istom položaju kao i podnosioci predstavki.

U predmetnom slučaju Sud je naložio odgovornoj državi da obezbedi izvršenje domaćih presuda o kojima je bila reč u ovom predmetu i da podnosiocima predstavki na ime nematerijalne štete isplati iznos od 1.500 EUR po predstavci, kao i iznos potreban za sve poreze.

Predmet **Runić i drugi protiv Bosne i Hercegovine**⁶⁴³ odnosi se na isti problem kao i prethodni predmet *Čolić*. Nastao je na osnovu 27 predstavki koje je Sudu podnelo 56 građana Bosne i Hercegovine. Oni su se žalili Sudu zbog neizvršenja pravosnažnih presuda domaćih sudova kojima im je dosuđena naknada za ratnu štetu. Sud je, kao i u prethodnom predmetu *Čolić*, navedene povrede razmatrao prema članu 6. Konvencije i članu 1. Protokola 1.

U postupku pred Sudom odgovorna država je navela da podnosioci predstavki više nisu žrtve povrede prava, pošto su presude domaćih sudova bile izvršene. Podnosioci predstavki su prihvatili da im se u skladu sa Zakonom o utvrđivanju i načinu izmiranja unutrašnjeg duga Republike Srpske⁶⁴⁴ isplata troškova postupka izvrši u gotovini, a da im se glavni dug i zatezna kamate isplate u obveznicama Vlade.

Sud je naglasio da je razlika u odnosu na predmet *Čolić* upravo u tome što su u ovom slučaju podnosioci predstavki prihvatili isplatu glavnog duga i zatezne kamate putem obveznica Vlade. Imajući u vidu da su im troškovi postupka već isplaćeni u gotovini, to znači i da su sporne presude u potpunosti izvršene. Međutim, Sud je napomenuo da neka mera doneta u korist nekog podnosioca predstavke nije dovoljna da bi se tom licu oduzeo status žrtve, osim u slučaju kad država prizna povredu prava i za to dosudi odgovarajuću naknadu. U ovom slučaju država jeste priznala da je učinjena povreda, ali podnosioci predstavki nisu dobili nikakvo obeštećenje zbog kašnjenja u izvršenju presuda. To znači, kako navodi Sud, da oni i dalje mogu tvrditi da su žrtve povrede prava u odnosu na period u kojem su presude ostale neizvršene, te iz tog razloga treba odbaciti prigovor Vlade.

---

⁶⁴³ *Runić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstavke br. 28735/06, 44534/06, 48133/06, 1474/07, 48205/07, 48206/07, 48211/07, 48234/07, 48251/07, 55672/07, 4244/08, 4581/08, 9954/08, 14270/08, 14283/08, 17165/08, 17727/08, 20841/08, 30890/08, 34354/08, 34361/08, 37854/08, 39190/08, 39197/08, 39207/08, 47248/10, 47314/10, presuda od 15. novembra 2011. godine. Izvor: www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/

⁶⁴⁴ "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 7/10.

Tokom razmatranja merituma Vlada je navela da je kašnjenje u izvršenju presuda bilo ponekad neophodno, pogotovo kad se uzme u obzir broj sličnih presuda domaćih sudova i visina javnog duga Republike Srpske.

Sud je primetio da predmetne presude nisu bile izvršene u periodu od tri do osam godina, što je preterano dugo vreme i istakao da ne dozvoljava državama da nedostatak finansijskih sredstava koriste kao izgovor za neizvršenje presuda. Stoga je, kao i u predmetu *Čolić*, utvrdio da je došlo do povrede člana 6. Konvencije i člana 1. Protokola 1.

Na kraju, Sud je izneo stav da propust države da izvrši pravosnažnu presudu stvara patnju za koju podnosioci predstavke trebaju biti oštećeni, ali kako u ovom slučaju podnosioci predstavki nisu podneli zahtev za pravičnu naknadu zbog kašnjenja u izvršenju presuda, to im nije potrebno dosuđivati naknadu po tom osnovu.

5.5. Penzijsko i invalidsko osiguranje

Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja stiču se i koriste u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, a osnov za sticanje istih je plaćanje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje u odgovarajućem obimu. Prema propisima, ta prava prestaju ako u toku korišćenja prestanu da postoje uslovi za njihovo sticanje i ostvarivanje.

Pravo na penziju, bilo da se radi o starosnoj, invalidskoj ili porodičnoj penziji, najznačajnije je pravo iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja. Penzija predstavlja osnov egzistencije i najčešće je jedini izvor sredstava za život starijoj populaciji stanovništva.

Poseban autonomni koncept imovine izgrađen u jurisprudenciji Suda ne ograničava se samo na pravo svojine na fizičkim dobrima, nego podrazumeva i niz drugih prava i interesa koji se mogu novčano izraziti, odnosno koji čine imovinu. U okviru tog autonomnog koncepta našla su se i stečena prava nekog lica koja se odnose na prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja.

Prema mišljenju Suda iznetom u predmetu *Stec i drugi protiv Velike Britanije*⁶⁴⁵ ako nacionalno zakonodavstvo predviđa pravo na određeno socijalno davanje zasnovano na sistemu plaćanja doprinosa u fondove socijalnog osiguranja, onda se takvo pravo koje proizilazi iz plaćanja doprinosa može smatrati imovinskim pravom. i može se zaštititi u okviru člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju. U predmetu *Gaygusuz protiv Austrije*⁶⁴⁶ Sud je, uz konstataciju da pravo na određenu naknadu socijalnog osiguranja ima novčanu prirodu, izneo stav da za primenu člana 1. Protokola 1. nije neophodna veza između prava i obaveze plaćanja poreza i doprinosa.

U predmetu *Hadžić protiv Hrvatske*,⁶⁴⁷ Sud je izrekao da iako pravo na penziju kao takvo nije garantovano Konvencijom plaćanje doprinosa u fond socijalnog osiguranja može stvoriti imovinsko pravo zaštićeno članom 1. Protokola 1. Ali ovaj član ne podrazumeva da je na osnovu plaćanja doprinosa automatski priznato pravo na penziju, niti to plaćanje doprinosa automatski stvara obavezu državi da to pravo prizna. Priznavanje prava na neko davanje, odnosno priznavanje prava na penziju po osnovu uplate doprinosa, pretpostavlja ispunjenje uslova koje propisuje domaće zakonodavstvo.

U svojoj praksi Sud je više puta naglasio da treba imati u vidu da se prava proistekla iz plaćanja doprinosa u fond socijalnog osiguranja, posebno pravo na penziju, mogu tražiti na osnovu člana 1. Protokola 1, ali se ova odredba ne može tumačiti kao da daje penziju, ili drugo davanje koje proizilazi iz plaćanja doprinosa, u konkretnom iznosu.⁶⁴⁸

Raspad bivše SFRJ, oružani sukobi na pojedinim područjima bivše države, prekid platnog prometa između bivših republika SFRJ, zakonodavstvo novouspostavljenih država, itd. prouzrokovali su probleme i u ovoj oblasti radi kojih je bilo otežano ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, dokazivanje staža osiguranja navršenog za vreme postojanja SFRJ, pribavljanje dokumenata koji su izgubljeni ili uništeni tokom oružanih sukoba. Problemi nastali povodom isplate penzija pogađali su mnoge korisnike prava na penziju, a zbog nemogućnosti da reše situaciju, veliki broj njih se obratio Sudu pokušavajući da zaštite svoja

⁶⁴⁵ *Stec and Others v. The United Kingdom*, predtavke br. 65731/01 i 65900/01, odluka o dopuštenosti od 6. jula 2005. godine, paragraf 54.

⁶⁴⁶ *Gaygusuz v. Austria*, predstavka br. 17371/90, presuda od 16. septembra 1996. godine, paragraf 41.

⁶⁴⁷ *Hadžić protiv Hrvatske*, predstavka br. 48788/99, odluka o dopuštenosti od 13. septembra 2001. godine.

⁶⁴⁸ *Müller v. Austria*, predstavka br.5849/72, odluka o dopuštenosti od 16. decembra 1974. godine; *T. v. Sweden*, predstvaka br. 1067/83, odluka o dopuštenosti od 4. marta 1985. godine; *Domalewski v. Poland*, predstavka br. 34610/97, odluka o dopuštenosti od 15. juna 1999. godine.

prava. Vremenom situacija u ovoj oblasti je poboljšana, a tome je doprineo Sporazum o pitanjima sukcesije, a naročito sporazumi o socijalnom osiguranju zaključeni između svih novih država nastalih na teritoriji bivše SFRJ.⁶⁴⁹

Pregled referentnih slučajeva iz sudske prakse⁶⁵⁰

Predmet **Janković protiv Hrvatske**⁶⁵¹ formiran je na osnovu predstavke koju je podneo Božidar Janković, rođen 1934. godine, sa prebivalištem u Puli. On se žalio da mu je hrvatska država smanjila iznos vojne penzije i da je time došlo do povrede člana 1. Protokola 1., kao i člana 14. Konvencije. Podnosilac predstavke je bio aktivno vojno lice na službi u JNA, a pravo na vojnu penziju je ostvario 1987. godine.

Sistem penzijskog i invalidskog osiguranja vojnih osiguranika u SFRJ bio je uređen na saveznom nivou Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika.⁶⁵² Odredbom člana 4. ovoga Zakona predviđeno je da se penzijsko i invalidsko osiguranje vojnih osiguranika obezbeđuje po načelima uzajamnosti i solidarnosti osiguranika u Zajednici socijalnog osiguranja vojnih osiguranika čije je sedište u Beogradu. U članu 11. istoga Zakona određeno je da se sredstva za penzijsko i invalidsko osiguranje obezbeđuju doprinosima za penzijsko i invalidsko osiguranje, zatim iz budžeta federacije za obaveze koje nastaju ostvarivanjem prava na penziju vojnih osiguranika i iz drugih prihoda, a od sredstava obezbeđenih na ovaj način obrazuje se Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Zajednice socijalnog osiguranja vojnih osiguranika. Ovaj

⁶⁴⁹ Srbija je zaključila sporazume o socijalnom osiguranju sa svim državama nastalim na teritoriji bivše SFRJ. Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije o socijalnom osiguranju stupio je snagu 1. aprila 2002. godine, Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. maja 2003. godine, Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Bosne i Hercegovine o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. januara 2004. godine, Sporazum između Republike Srbije i Republike Crne Gore o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. januara 2008. godine i Sporazum između Republike Srbije i Republike Slovenije o socijalnom osiguranju stupio je na snagu 1. novembra 2010. godine. Podaci objavljeni na internet adresi: [www.mfa.gov.rs/sr/index.php/.../socijalni-sporazumi?...](http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/.../socijalni-sporazumi?)

⁶⁵⁰ Opisi svih slučajeva dati su na osnovu odluka i presuda koje su objavljene u okviru zvanične internet prezentacije sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (HUDOC) ili u okviru internet prezentacije nacionalnih sudova, odnosno zastupnika država pred Evropskim sudom za ljudska prava.

⁶⁵¹ *Janković protiv Hrvatske*, predstavka br. 43440/98, odluka o dopuštenosti od 12. oktobra 2000. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

⁶⁵² "Službeni list SFRJ" br. 67/72.

Fond je isplaćivao penzije korisnicima vojnih penzija na celoj teritoriji SFRJ, bez obzira gde su živeli dok su bili na službi u JNA ili gde su živeli nakon ostvarivanja prava na penziju.

Nakon proglašenja samostalnosti i istupanja iz SFRJ, Hrvatska je prekinula sve veze sa saveznim organima SFRJ. Korisnicima vojnih penzija koji su živeli u Hrvatskoj isplata penzija je obustavljena u decembru 1991. godine.

Hrvatska je po proglašenju nezavisnosti donela nekoliko propisa kojima je uredila isplatu penzija pripadnicima bivše JNA.⁶⁵³ Uslovi za isplatu vojne penzije bili su da korisnik ima prebivalište na teritoriji Hrvatske, da je tom korisniku Zajednica socijalnog osiguranja vojnih osiguranika obustavila isplatu penzije i da se protiv tog korisnika ne vodi krivični postupak zbog određenih krivičnih dela protiv države Hrvatske. Hrvatska je preuzela isplatu tih penzija u visini od 63,22% od iznosa penzije koju su korisnici imali u decembru 1991. godine, kad je prekinuta isplata iz saveznog budžeta SFRJ.

Podnosiocu predstavke je u decembru 1992. godine utvrđena visina penzije u iznosu od 63,22% od iznosa koji je primio u decembru 1991. godine. On se žalio na tu odluku, ali bez uspeha. Po odbijanju žalbe pokrenuo je upravni spor pred Upravnim sudom, ali je njegova tužba odbijena. U novembru 1993. godine podneo je ustavnu tužbu, koju je Ustavni sud odbio u martu 1999. godine.

U predstavi podnetoj Sudu gospodin Janković je izneo pritužbu da su zbog smanjenja penzije povređena njegova imovnska prava garantovana članom 1. Protokola 1. i da je diskriminisan u smislu člana 14. Konvencije.

Vlada Hrvatske je u svom izlaganju pred Sudom tvrdila da su korisnici vojnih penzija u bivšoj SFRJ bili u povlašćenom položaju u odnosu na ostale korisnike penzija, jer su njihove penzije bile znatno više, pri čemu su, pred sami raspad države, u decembru 1991. godine još povećane za 40%. U istom periodu, u decembru 1991. godine u Hrvatskoj je najviša penzija određena po opštim propisima i isplaćena iz Republičkog fonda mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika

---

⁶⁵³ Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika, "Narodne novine" br. 53/91, 73/91, 18/92, 71/92; Uredba o ostvarivanju prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja osoba kojima je prestalo svojstvo aktivne vojne osobe u bivšoj JNA do 31. prosinca 1991. godine, "Narodne novine" br. 46/92, 71/92; Zakon o ostvarivanju prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja pripadnika bivše JNA, "Narodne novine" br. 96/93.

Hrvatske iznosila 63,22% od najviše vojne penzije. Iz tog razloga je odlučeno da taj procenat 63,22% bude osnov za određivanje visine penzija svim korisnicima vojnih penzija. I pored toga što su im penzije umanjene, Vlada je navela da su vojni penzioneri i dalje imali određene povlastice, pa je njihova prosečna penzija i dalje bila veća od penzije osatlih kategorija penzionera.

Podnosilac predstavke je tvrdio da je smanjenje penzija pripadnicima bivše JNA preduzeto sa namerom da se diskriminiše upravo ova kategorija korisnika penzija.

U vezi sa ovim navodima o diskriminaciji Sud je napomenuo da član 14. Konvencije ne postoji nezavisno, već dopunjuje druge članove Konvencije i deluje samo u odnosu na prava i slobode zaštićene tim članovima Konvencije. U ovom predmetu primena tog člana je povezana sa gubitkom finansijskih prinadležnosti pripadnika bivše JNA, a kako su to novčana prava, Sud je bio mišljenja da treba ispitati navodnu povredu člana 1. Protokola 1. zajedno sa članom 14. Konvencije.

Sud je podsetio da se prema članu 1. Protokola 1. može tražiti ostvarivanje određenih prava po osnovu uplate doprinosa u sistem penzijskog i invalidskog osiguranja, na primer pravo na penziju. Međutim, treba imati u vidu da ovaj član ne garantuje pravo na penziju u određenom iznosu.

U pogledu diskriminacije u smislu člana 14. Konvencije, Sud tumači da ona postoji ako prema određenom licu postoji različito postupanje koje nema objektivno i razumno opravdanje, odnosno ako takvo različito postupanje ne teži legitimnom cilju i ne postoji srazmeran odnos između upotrebljenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti.

U predmetnom slučaju činjenica je da je podnosiocu predstavke smanjena penzija, ali ona nije niža nego kod drugih kategorija korisnika penzija u Hrvatskoj. Podnosilac predstavke, odnosno korisnici vojnih penzija samo su izgubili neke povlastice koje im je dodelila bivša država. Dok je postojala SFRJ svi doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje vojnih lica uplaćivani su u Fond Zajednice socijalnog osiguranja vojnih osiguranika u Beogradu, ali pošto nije sačinjen sporazum o sukcesiji države, to ni Fond nije podeljen među državama naslednicama SFRJ. Hrvatska je preuzela isplatu tih vojnih penzija i uskladila ih je sa penzijama drugih kategorija korisnika

penzija. Smanjenje penzija pripadnicima bivše JNA, po mišljenju Suda, predstavlja način integriranja ovih vojnih penzija u opšti sistem penzijskog i invalidskog osiguranja Hrvatske. Države imaju široku slobodu procene u uređivanju svoje socijalne politike, pa u tom kontekstu treba posmatrati smanjenje penzija i ukidanje povlastica pripadnicima bivše JNA, kao i određivanje visokih penzija i dodeljivanje povlastica pripadnicima svoje nove hrvatske vojske.

Podnosilac predstavke je izgubio nekoliko procenata penzije, tj. povlastice dobijene u bivšoj državi, ali nije izgubio pravo na penziju. Naprotiv, zadržao je sva prava koja mu pripadaju u skladu sa opštim uslovima predviđenim u sistemu penzijskog i invalidskog osiguranja. To znači da je samo smanjen iznos penzije, a njegova novčana prava proistekla iz uplate doprinosa nisu smanjena, nego su ostala ista. S obzirom da podnosiocu predstavke nije uskraćena mogućnost da ostvaruje svoja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, niti je narušena suština njegovih penzijskih prava, Sud je zaključio da nije došlo povrede člana 1. Protokola 1. Sud je, takođe, zaključio da oduzimanje dela penzije u ovom slučaju ne predstavlja diskriminaciju u smislu člana 14. Konvencije.

U nastavku je razmotrena pritužba podnosioca predstavke da je postupak po njegovoj tužbi Ustavnom sudu Hrvatske predugo trajao i da je zbog toga prekršen član 6. stav 1. Konvencije. Sud je našao da Ustavni sud nije prekoračio razumnu dužinu trajanja postupka, te da nije došlo do povrede člana 6. stav 1.

Uzimajući u obzir sve okolnosti predmeta i zaključke do kojih je došao tokom postupka, Sud je odlučio da predstavku proglaši nedopuštenom.

Sud je razmatrao još niz predstavki koje su podnete iz istog razloga, npr. **Lazarević protiv Hrvatske**,⁶⁵⁴ **Rajković protiv Hrvatske**,⁶⁵⁵ **Ševo protiv Hrvatske**⁶⁵⁶; dr. i sve su proglašene nedopuštenim.

---

⁶⁵⁴ *Lazarević protiv Hrvatske*, predstavka br. 50115/99, odluka o dopuštenosti od 7. decembra 2000. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

⁶⁵⁵ *Rajković protiv Hrvatske*, predstavka br. 50943/99, odluka o dopuštenosti od 3. maja 2001. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

⁶⁵⁶ *Ševo protiv Hrvatske*, predstavka br. 53921/00, odluka o dopuštenosti od 14. juna 2001. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

U predmetu **Damjanac protiv Hrvatske**⁶⁵⁷ podnosilac predstavke Borisav Damjanac, rođen 1926. godine, isto tako je bio pripadnik bivše JNA i uživatelj vojne penzije, ali razlog njegovog obraćanja Sudu nije bio smanjenje penzije. On je podneo predstavku Sudu zbog obustavljanja isplate njegove penzije nakon što se preselio u Srbiju u trajanju od trinaest meseci. U predstavi je istakao povredu člana 1. Protokola 1. i člana 14. Konvencije.

Gospodin Damjanac je bio aktivno vojno lice na službi u JNA, a pravo na penziju ostvario je 1979. godine. U to vreme prebivalište mu je bilo u Hrvatskoj i do raspada SFRJ uredno je tekla isplata njegove vojne penzije. Po osamostaljivanju Hrvatske njemu je priznato pravo na vojnu penziju shodno novom hrvatskom zakonodavstvu iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, a u decembru 1992. godine utvrđena mu je visina penzije u skladu s Uredbom o ostvarivanju prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja osoba kojima je prestalo svojstvo aktivne vojne osobe u bivšoj JNA do 31. prosinca 1991. godine.⁶⁵⁸ U oktobru 1998. godine podnosilac predstavke je otišao na duže vreme u Srbiju, a penziju je nastavio da prima u Hrvatskoj preko punomoćnika. Nakon stupanja na snagu Sporazuma o socijalnom osiguranju između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske⁶⁵⁹ 1. maja 2003. godine, podnosilac predstavke je u junu 2003. godine obavestio Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Područnu službu u Dubrovniku da je njegovo prebivalište u Beogradu i zatražio je da mu se penzija isplaćuje u Beogradu. Krajem septembra 2003. godine Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje je obustavio isplatu penzije. Podnosilac predstavke se žalio na tu odluku, a kako mu je žalba odbijena podneo je tužbu Upravnom sudu. U međuvremenu, početkom oktobra 2004. godine vratio se na raniju adresu i obavestio Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje Područnu službu Dubrovnik da je mu je prebivalište ponovo u Dubrovniku. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje ustanovio je da su opet ispunjeni uslovi i uspostavio je isplatu penzije od novembra 2004. godine.

Postupak koji je podnosilac predstavke vodio pred Upravnim sudom je okončan u martu 2007. godine odbijanjem njegove tužbe kao neosnovane. On je nakon toga podneo ustavnu tužbu Ustavnom sudu Hrvatske, tvrdeći da mu je neosnovano uskraćena isplata penzije trinaest meseci i da promena prebivališta nije smela da proizvede ugrožavanje njegovih imovinskih prava. Pored

---

⁶⁵⁷ *Damjanac protiv Hrvatske*, predstavka br. 52943/10, presuda od 24. oktobra 2013. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

⁶⁵⁸ "Narodne novine" br. 46/92, 71/92."

⁶⁵⁹ "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori" br. 1/01.

toga, on je naglasio da je to dovelo do nejednakosti pred zakonom. U maju 2010. godine Ustavni sud je proglasio tužbu nedopuštenom zbog očigledne neosnovanosti.

U februaru 2012. godine podnosilac predstavke je obavestio Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje Područnu službu Dubrovnik da je njegovo prebivalište opet u Beogradu i zatražio da mu se isplata penzije vrši na adresu u Beogradu. Počev od marta 2012. godine njemu se penzija isplaćuje u Beogradu.

U predstavci podnetoj Sudu gospodin Damjanac je naveo da je odluka hrvatskih organa da mu obustave isplatu penzije trinaest meseci zbog preseljenja u Srbiju proizvoljna i diskriminatorska. Istakao je da je usled toga došlo do povrede člana 1. Protokola 1. i u vezi s tim člana 14. Konvencije.

Hrvatska Vlada je tokom razmatranja dopuštenosti predstavke pred Sudom iznela više prigovora u nastojanju da navede Sud da istu proglasi nedopuštenom. Vlada je prvo iznela tvrdnju da predstavka nije kompatibilna *ratione materiae* jer podnosilac predstavke u periodu kad mu je obustavljena isplata penzije nije imao imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Treba napraviti razliku između prava na penziju i prava na isplatu penzije, navela je Vlada, pri čemu je podnosilac predstavke imao samo pravo na isplatu penzije. To pravo je postojalo do momenta dok su su bili ispunjeni predviđeni uslovi, a isplata penzije u inostranstvo se nije mogla vršiti jer nije postojao međunarodni ugovor sa Srbijom na osnovu koga bi to bilo moguće sprovesti.

Povodom ovoga prigovora Vlade, Sud je primetio da pitanje postojanja imovine u ovom slučaju treba razmotriti u prilikom raspravljanja osnovanosti predstavke.

Nadalje, Vlade je prigovorila da je predstavka nedopuštena *ratione personae*. S obzirom da se podnosilac predstavke preselio u Srbiju, on više nije imao teritorijalnu povezanost sa Hrvatskom i došao je pod nadležnost Srbije.

Sud je ovaj prigovar odbio jer je smatrao da je prema nacionalnom pravu i međunarodnom ugovoru postojala obaveza hrvatskih vlasti da podnosicu predstavke isplaćuju penziju u Srbiji.

Naredni prigovor hrvatske Vlade odnosio se na neiscrpljivanje domaćih pravnih sredstava i poštovanje roka od šest meseci. Prema mišljenju Vlade konačna odluka domaćih sudova je bila

odluka Upravnog suda iz marta 2007. godine, a predstavka Sudu je podneta u avgustu 2010. godine, pa je očigledno da podnosilac predstavke nije poštovao pravilo o šest meseci. Vlada smatra da je šestomesečni rok trebalo računati od dana kada mu je nastavljena isplata penzije u januaru 2005. godine. Što se tiče postupka pred Ustavnim sudom, Vlada je navela da se podnosilac predstavke u svojoj ustavnoj tužbi nije žalio na povredu prava iz Konvencije, već je samo tražio nastavak isplate njegove penzije. On nikada nije istakao da su povređena njegova imovinska prava i da je zbog toga diskriminisan, niti se u tom smislu pozvao na odgovarajuće domaće propise. Dakle, on nije iscrpeo dostupna i delotvorna domaća pravna sredstva i nije poštovao načelo supsidijarnosti.

Sud je primetio da rok od šest meseci teče od datuma pravosnažne odluke donete u postupku ispljivanja domaćih pravnih sredstava, znači kad je slučaj konačno rešen na domaćem nivou. Takođe, podsetio je da je u svojoj ranijoj praksi u odnosu na Hrvatsku već izneo stav da se, radi poštovanja načela supsidijarnosti, od podnosioca predstavki traži da se pre obraćanja Sudu, obrate Ustavnom sudu Hrvatske i na taj način pruže priliku da se situacija popravi i otklone povrede prava. Po oceni Suda, u ovom predmetu konačna odluka je ona koju je doneo Ustavni sud u martu 2010. godine. Zaključujući da podnosilac predstavke nije prekoračio rok od šest meseci u kojem je morao podneti predstavku, Sud je odbio i ovaj prigovor Vlade.

Pored navedenog, Vlada je prigovorila da je podnosilac predstavke zloupotrebio pravo na predstavku jer nije obavestio Sud da mu se od marta 2012. godine penzija isplaćuje u Srbiji. Sud je napomenuo da se pritužbe podnosioca predstavke odnose na neisplaćivanje penzije u periodu od oktobra 2003. godine do novembra 2004. godine, a u vezi s tim periodom ne postoje neki novi događaji koji bi sprečili Sud da tačno utvrdi činjenično stanje i na osnovu toga donese presudu. Činjenicu da mu se penzija od marta 2012. godine isplaćuje u Srbiji podnosilac predstavke niti je pokušavao prikriti, niti je povodom toga davao netačne informacije, a sam taj događaj nije od presudne važnosti u ovom predmetu. Pošto je odbio i ovaj prigovor Vlade, Sud je predstavku proglasio dopuštenom i u nastavku postupka ispitao je osnovanost predstavke.

Podnosilac predstavke je u svom podnesku izneo da je njemu, kao vojnom penzioneru bivše SFRJ, u Hrvatskoj priznato pravo na isplatu penzije u decembru 1992. godine, jer je ispunjavao sve uslove predviđene tadašnjim hrvatskim zakonodavstvom. Donošenjem Zakona o mirovinskom

osiguranju 1998. godine,⁶⁶⁰ vojne penzije pripadnika bivše JNA uključene su opšti sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Hrvatskoj i time su vojni penzioneri kojima je to pravo priznato u bivšoj SFRJ, dobili isti status koji imaju i svi ostali korisnici penzija u Hrvatskoj. Nakon stupanja na snagu Sporazuma o socijalnom osiguranju između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske 1. maja 2003. godine, stvorena je mogućnost da se penzije iz Hrvatske isplaćuju u Srbiji i obrnuto, stoga, po njegovom mišljenju, nije trebalo biti smetnji da mu se penzija isplaćuje u Srbiji, gde je tada imao prebivalište. Njegova penzija je bila uključena u opšti sistem penzijskog osiguranja u Hrvatskoj, pa su hrvatski organi postupili proizvoljno i bez pravnog osnova kad su mu obustavili isplatu penzije zato što je imao prebivalište u Srbiji u periodu od 1. oktobra 2003. do 1. novembra 2004. godine.

Odgovorna država je navela da su podnosiocu predstavke pravo na penziju priznali organi bivše SFRJ, a Hrvatska je samo priznala tu činjenicu i nastavila isplatu penzije. Prema relevantnim nacionalnim propisima podnosilac predstavke je mogao primati penziju tako dugo dok je živeo u Hrvatskoj ili u nekoj od država u kojoj je bilo moguće primati uplate iz Hrvatske. S obzirom da se on preselio u Srbiju, s kojom Hrvatska nije imala zaključen ugovor o isplati vojnih penzija u inostranstvu, on je sam sebe doveo u situaciju u kojoj više nije ispunjavao uslove za primanje penzije. Prema tome, on nije imao imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. Pogrešno je protumačio domaće pravo, pa je sam odgovoran za prestanak isplate. Očekivanje da će mu penzija biti isplaćivana u Srbiji predstavlja samo puku nadu koja nema uporište u domaćem pravu. Čak, ako bi Sud našao da on ima imovinu u smislu člana 1. Protokola 1. zadiranje države u njegovu imovinu bilo bi zakonito, imalo bi legitiman cilj i bilo bi srazmerno. Zakonitost se ogleda u tome što je država u pogledu isplate penzije postupila u skladu sa važećim zakonodavstvom. Isplata penzije prema inostranstvu bila je moguća samo na osnovu međunarodnog ugovora, a to su legitimni uslovi domaćeg prava u okviru slobode procene koju uživa država. Sa Srbijom nije postojao međunarodni ugovor o isplati vojnih penzija u inostranstvo, a kako Srbija nije isplaćivala vojne penzije korisnicima koji su živeli u Hrvatskoj, to nije bilo razloga da Hrvatska vrši isplatu vojnih penzija korisnicima koji žive u Srbiji. Pošto je podnosilac penzije imao dvojno državljanstvo mogao je tražiti isplatu od srpskih organa. Prema Ugovoru o pitanjima sukcesije

---

⁶⁶⁰ "Narodne novine" br. 102/98.

SFRJ, koji je kasnije stupio na snagu, on je i trebao primati penziju od Srbije u vreme kad je tamo imao prebivalište, a ne od Hrvatske.

Vlada je, dalje, naglasila da država ima slobodu da proceni šta je javni interes, a ograničavanje uslova za isplatu vojnih penzija pripadnicima bivše JNA bilo je preduzeto u javnom interesu. Hrvatska je u tom periodu trpela posledice oružanih sukoba, a ipak su isplaćivane penzije tog kategoriji korisnika, iako oni nikada nisu uplaćivali doprinose u Hrvatskoj. Osim toga, podnosilac predstavke nije pretrpeo prekomeran teret, jer nije morao tražiti da mu se isplata penzije vrši u Srbiji, mogao je nastaviti da prima penziju i dalje preko punomoćnika u Hrvatskoj. Zatim, on nikada nije izgubio pravo na penziju, a isplata iste je nastavljena čim se vratio u Hrvatsku.

Sud je, kao i više puta u svojoj praksi, ponovio da član 1. Protokola 1. ne garantuje pravo na sticanje imovine. Ali ako država ima propise koji predviđaju pravo na isplatu neke socijalne naknade ili penzije, bez obzira da li je uslovljeno prethodnom uplatom doprinosa ili nije, onda se mora smatrati da takvi propisi stvaraju imovinski interes u smislu člana 1. Protokola 1. onim licima koja ispunjavaju predviđene uslove. Ukoliko dođe do toga da se iznos te naknade ukine ili smanji, to može predstavljati zadiranje u imovinska prava. Ali, ukoliko određeno lice ne ispunjava propisane uslove ili ih prestane ispunjavati, onda se na radi o zadiranju u imovinska prava prema članu 1. Protokola 1.

Po shvatanju Suda, podnosilac je ispunio sve uslove predviđene hrvatskim propisima koji su regulisali pravo na isplatu penzije pripadnicima bivše JNA i njemu je od novembra 1992. tekla isplata penzije. Reformom sistema penzijskog i invalidskog osiguranja u Hrvatskoj, ukinut je Zakon o ostvarivanju prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja pripadnika bivše JNA, iz 1993. godine,⁶⁶¹ a donet je Zakon o mirovinskom osiguranju⁶⁶² koji je u potpunosti uključio vojne penzije pripadnika bivše JNA u opšti sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Hrvatskoj. To je značilo da više nije postojalo odvojeno zakonodavstvo koje uređuje vojne penzije pripadnika bivše JNA. Zakonom je predviđeno da se u državnom budžetu imaju obezbediti sredstva za isplatu penzija pripadnicima bivše JNA. Narednim izmenama i dopunama Zakona o

---

⁶⁶¹ "Narodne novine" br. 96/93.

⁶⁶² "Narodne novine" br. 102/98.

mirovinskom osiguranju nikada nisu propisani bilo kakvi posebni uslovi u vezi sa isplatom penzija pripadnicim bivše JNA.

Sud je, zatim, ukazao da je odnos između Hrvatske i Srbije u oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja regulisan Sporazumom o socijalnom osiguranju između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske koji je stupio na snagu 1. maja 2003. godine. Tim Sporazumom je, između ostalog, definisano da penzije prema pravnim propisima jedne države ne mogu biti stavljene u mirovanje ili na drugi način biti izložene negativnim uticajima zbog mesta prebivališta korisnika. Podnosilac predstavke je nakon stupanja na snagu ovoga Sporazuma promenio prebivalište i zatražio da mu se penzija isplaćuje u Srbiji. Hrvatski organi su mu obustavili isplatu uz obrazloženje da Sporazumom između država nisu obuhvaćene vojne penzije pripadnika bivše JNA i da u vezi sa tim penzijama ne postoji ugovor o uzajamnosti sa Srbijom.

Sud je naveo da su vojne penzije pripadnika bivše JNA uključene u opšti sistem penzijskog i invalidskog osiguranja na osnovu Zakona o mirovinskom osiguranju iz 1998. godine. Tim Zakonom su ukinute ranije odredbe koje su isplatu vojnih penzija ovih lica uslovljavale prebivalištem u Hrvatskoj. Taj uslov više nije bio od značaja, pogotovo za one korisnike penzija koji su se preselili u Srbiju, nakon stupanja na snagu Sporazuma o socijalnom osiguranju. Sporazum nije isključio svoju primenu na vojne penzije pripadnika bivše JNA, koje su priznate i uključene u opšti sistem penzijskog i invalidskog osiguranja obe države. Sud je, stoga, primetio da se podnosilac predstavke s pravom pouzdao u taj Sporazum koji je propisivao da se isplata penzije treba nastaviti nezavisno od prebivališta. Stoga je mišljenje Suda da obustava isplate penzije zbog preseljenja u Srbiju, predstavlja zadiranje u imovinske interese podnosioca predstavke i povredu načela zakonitosti od strane nadležnih hrvatskih organa.

Stupanjem na snagu Aneksa E Sporazuma o pitanjima sukcesije, 2. juna 2004. godine, pitanje isplate penzija licima sa dvojnim državljanstvom (srpsko i hrvatsko), čije su penzije isplaćivane iz saveznog budžeta SFRJ, kao što je i podnosilac predstavke, rešeno je tako da obavezu isplate penzije u tim slučajevima ima država u kojoj lice ima prebivalište. U situaciji podnosioca predstavke, to znači da je Hrvatska bila u obavezi da mu vrši isplatu penzije u Srbiji do 2. juna 2004. godine, a od toga datuma tu obavezu više nije imala Hrvatska nego Srbija.

U svetlu tih činjenica Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1. zbog obustavljanja isplate penzije podnosiocu predstavke u periodu od 1. oktobra 2003. do 2. juna 2004. godine.

Povodom pritužbe podnosioca predstavke da je isplata njegove penzije prestala zbog preseljenja u Srbiju i da je usled nejednakosti u postupanju hrvatskih organa uz član 1. Protokola 1. povređen i član 14. Konvencije, Sud je primetio da ni hrvatski propisi, ni odluke hrvatskih organa ni na koji način nisu upućivali na etničko poreklo podnosioca predstavke kod obustavljanja isplate penzije. Osim toga, Sud je zaključio da je nejednakost u postupanju u dovoljnoj meri cenjena prilikom utvrđivanja povrede člana 1. Protokola 1., tako da nema razloga da posebno ispituje opet iste činjenice prema članu 14. Konvencije.

S obzirom na to da podnosilac nije podneo zahtev za naknadu štete zbog utvrđene povrede člana 1. Protokola 1. onda kad ga je Sud pozvao da to učini, to je Sud u presudi naveo da nema potrebe da mu se dosudi pravična naknada.

Problemi vezani za isplatu penzija nisu pogađali samo korisnike vojnih penzija. Tokom oružanih sukoba na teritoriji Hrvatske devedestih godina XX veka, hrvatskim korisnicima penzija koji su ostali da žive u Republici Srpskoj Krajini⁶⁶³ (tzv. okupirana područja Hrvatske) ili su izbegli iz Hrvatske u Saveznu Republiku Jugoslaviju, Republički fond mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske (kasnije je postao: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje) obustavio je isplatu penzija. Obustava isplate penzija trajala je nekoliko godina. Nemogućnost rešavanja pitanja isplate dospelih, a neisplaćenih penzija pred hrvatskim organima, navela je jedan broj oštećenih korisnika penzija da se obrate Sudu.

Predmet **Čekić i ostali protiv Hrvatske**⁶⁶⁴ formiran je na osnovu pet predstavki koje su podneli Ljuba Čekić, rođena 1935. godine, Kata Nenadić, rođena 1942. godine, Ljubica Micin, rođena

---

⁶⁶³ Republika Srpska Krajina (RSK) postojala je u periodu 1991. – 1995. godine i obuhvatala je Severnu Dalmaciju, Liku, Kordun, Baniju Istočnu Slavoniju, Baranju i Zapadni Srem. To su bili delovi Hrvatske u kojima je živelo pretežno srpsko stanovništvo. U okviru RSK bila su sledeća naselja: Beli Manastir, Benkovac, Biskupija, Boričevac, Borovo Selo, Cetinograd, Dvor na Uni, Donji Lapac, Drmiš, Ervenik, Erdut, Glina, Gračac, Vrginmost, Hrvatska Dubica, Kostajnica, Jagodnjak, Jasenovac, Lovinac, Kistanje, Knin, Korenica, Krnjak, Majur, Markušica, Maslenica, Negoslavci, Nunić, Obrovac, Okučani, Petrinja, Plitvice, Rakovica, Saborsko, Slunj, Sveti Rok, Šodolovci, Strmica, Topusko, Trpinja, Udbina, Vojnić, Vrhovine, Vrljika, Vukovar. Dostupno na internet adresi: <https://sr.wikipedia.org/>

⁶⁶⁴ *Čekić i ostali protiv Hrvatske*, predstavka br. 15085/02, odluka o dopuštenosti od 9. oktobra 2003. godine. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

1924. godine, Miljka Kovačević, rođena 1948. godine i Janko Španović, rođen 1928. godine. Oni su se žalili da su bili lišeni svojih penzija samo zato što su u određenom periodu živeli u Republici Srpskoj Krajini (u daljem tekstu: RSK) tj. na tzv. okupiranim područjima Hrvatske, a zatim u Srbiji i istakli su povredu člana 1. Protokola 1., zajedno sa članom 14. Takođe, istakli su povredu člana 6. stav 1. Konvencije navodeći da su povodom njihovih zahteva za isplatu penzija hrvatski sudovi vodili nepoštene i nerazumno duge postupke, zatim povredu člana 13. jer nisu imali pravo da ulože reviziju Vrhovnom sudu o pravnim pitanjima, zatim povredu člana 2. Protokola 4. jer je obustava penzija bila posledica toga što su ostali da žive na tzv. okupiranim područjima, kao i povredu člana 3. Protokola 4. pošto su prognani iz Hrvatske, a nakon toga su bili sprečeni da se vrate u dužem vremenskom periodu.

Svi podnosioci predstavki su tokom oružanih sukoba živeli na području RSK, a početkom avgusta 1995. godine, zbog hrvatske vojne akcije "Oluja," bili su prisiljeni da napuste svoja prebivališta i otišli su u Srbiju.

Republički fond mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske je obustavio isplatu penzija na području RSK tokom leta 1991. godine, u zavisnosti od toga kada su koja mesta ulazila pod kontrolu snaga RSK.

Suprug prve podnositeljke predstavke, gospođe Čekić, je primao penziju do avgusta 1991. godine, a otada je isplata prestala. On je preminuo 1996. godine, a njegova supruga se 1997. godine vratila iz Srbije u Hrvatsku. Pravo na porodičnu penziju joj je priznato od jula 1998. godine. Pošto je Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje odbio zahtev za isplatu penzija njenog supruga koje mu nisu bile isplaćene od avgusta 1991. godine do januara 1996. godine, ona je podnela tužbu Općinskom sudu u Sisku. Ovaj sud je odbio tužbu uz obrazloženje da je ona sa suprugom živela na tzv. okupiranom području Hrvatske i da je njen suprug primao penziju od vlasti RSK. S obzirom da je Zakonom o mirovinskom i invalidskom osiguranju,⁶⁶⁵ odnosno Zakonom o mirovinskom osiguranju⁶⁶⁶ predviđeno da osiguranik koji stekne pravo na dve ili više penzija može koristiti samo jednu, to znači da ne može za isti period imati isplatu penzije od vlasti RSK i isplatu od Republičkog fonda mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika

⁶⁶⁵ "Narodne novine" br. 26/83, 5/86, 42/87, 34/89, 57/89, 40/90, 9/91, 26/93, 44/94, 56/96.

⁶⁶⁶ "Narodne novine" br.102/98

Hrvatske. Gospođa Čekić je uložila žalbu protiv prvostepene presude, ali je Županijski sud u Sisku potvrdio ovu presudu.

Podnositeljka predstavke, gospođa Nenadić, je bila korisnik porodične penzije koju je primala do avgusta 1991. godine, a tada je isplata obustavljena. Ona se iz Srbije vratila u Hrvatsku 1997. godine, a isplata penzije je ponovo uspostavljena od 1. maja 1997. godine. Njen zahtev za isplatu dospelih, a neisplaćenih penzija za period od avgusta 1991. do 1. maja 1997. godine odbijen je iz razloga što je i ona primala penziju od vlasti RSK, pa, prema tome, nije imala pravo da za isti periodu prima penziju i od hrvatskih vlasti. Ona je pokrenula sudski postupak radi naplate spornih penzija, ali, kao i u slučaju gospođe Čekić, ni ona nije imala uspeha.

Trećoj podnositeljki predstavke, gospođi Micin, isplata porodične penzije je prestala u junu 1991. godine. Po povratku iz Srbije u Hrvatsku 1997. godine, njoj je ponovo uspostavljena isplata penzije, i to od 1. maja 1997. godine. I ona je pokrenula sudski postupak radi isplate dospelih, a neisplaćenih penzija za period od juna 1991. do 1. maja 1997. godine. Općinski sud u Sisku je odbio zahtev zbog zastarelosti. Naime, prema hrvatskim propisima iz penzijskog i invalidskog osiguranja, može se tražiti isplata penzija unazad samo za poslednjih dvanaest meseci, a kako je njoj isplata uspostavljena od 1. maja 1997. godine, to je ona pre pokretanja postupka pred sudom već primala penziju dvanaest meseci. Drugostepeni sud je potvrdio ovu presudu.

Podnositeljki predstavke, gospođi Kovačević, isplata porodične penzije je obustavljena u junu 1991. godine. Ona je tada otišla iz Hrvatske i boravila je u Bosni i Hercegovini do juna 1992. godine. Ponovo se vratila 1992. godine, ali je početkom avgusta 1995. godine, kao i svi ostali podnosioci predstavki, zbog hrvatske akcije "Oluja" morala je napustiti Hrvatsku i otići u Srbiju. U Hrvatsku se vratila u junu 1998. godine, a isplata penzije joj je uspostavljena od jula 1998. godine. Zbog odbijanja zahteva da joj se isplate dospele, a neisplaćene penzije od jula 1991. do jula 1998. godine, ona je pokrenula postupak pred Općinskim sudom u Sisku. Tužba je odbijena zbog zastarelosti, sa istim obrazloženjem kao i u predmetu gospođe Micin. U postupku pred Županijskim sudom, takođe, nije imala uspeha.

Peti podnosilac predstavke, gospodin Španović, primao je penziju do jula 1991. godine, kad je isplata obustavljena. Po povratku iz Srbije, ponovo mu je započela isplata penzije od 1. jula 1997. godine. Njegov zahtev Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje da mu isplati penzije za

period od 1991. do početka jula 1997. godine odbijen je uz obrazloženje da je primao penziju od vlasti RSK. Ni on nije imao uspeha u postupcima pred prvostepenim i drugostepenim sudom.

Krajem decembra 2000. godine, svi podnosioci predstavki zajedno su podneli ustavnu tužbu Ustavnom sudu Hrvatske u kojoj su naveli da im je zbog prestanka isplate penzija i odbijanja Hrvatskog zavodu za mirovinsko osiguranje da im isplati dospele, a neisplaćene penzije, bilo povređeno pravo na mirno uživanje imovine, zatim da im je povređeno pravo na jednakost pred sudovima, između ostalog, i zbog toga što sudovi nisu prihvatili da pribave podatke o tačnom iznosu neisplaćenih penzija, kao i da su niži sudovi pogrešno primenili propise o zastarevanju.

Ustavni sud je odbio tužbu, navodeći, uz ostalo, da su podnosioci predstavki u periodu za koji traže isplatu penzija od hrvatskih organa, primali penziju od tzv. "parafonda," čiji akti su priznati na osnovu Zakona o konvalidaciji.⁶⁶⁷ Pošto su oni već primali penziju, onda nisu imali pravo da zahtevaju da im se za isti period ponovo isplati penzija po drugom osnovu.

U postupku pred Sudom, podnosioci predstavki su istakli da su odluke domaćih sudova kojima su odbijeni njihovi zahtevi za isplatu dospelih, a neisplaćenih penzija povredile njihova imovinska prava zaštićena članom 1. Protokola 1. Te odluke predstavljaju diskriminaciju prema njima u smislu člana 14. Konvencije, a donete su zato jer su oni živeli na tzv. okupiranim područjima, tj. u RSK.

Sud je konstatovao da je podnosiocima predstavki pravo na penziju priznato pre raspada SFRJ, a nakon raspada te države, Hrvatska je nastavila sa isplatom penzija sve do određenog trenutka kad je isplata obustavljena zbog raznih okolnosti. Prekid isplate njihovih penzija trajao je od šest do sedam godina.

Što se tiče podnosilaca predstavki gospođe Čekić, gospođe Nenadić i gospodina Španovića, oni su za vreme prekida isplate penzije od strane hrvatskih vlasti, primali penziju od vlasti RSK, na čijem su području živeli. Njihove zahteve za isplatu penzija koje im nisu isplatili hrvatski organi, domaći sudovi su odbili na osnovu Zakona o mirovinskom osiguranju kojim je propisano da

---

⁶⁶⁷ "Narodne novine" br. 104/97. Članom 1. Zakona o konvalidaciji predviđeno je da se svi pojedinačni akti i odluke donete od strane raznih tela ili pravnih lica koje imaju javna ovlašćenja, donete u sudskim i upravnim predmetima na područjima Republike Hrvatske koja su bila pod zaštitom ili upravom Ujedinjenih nacija, konvaliduju ovim Zakonom.

jedno lice ima pravo da prima samo jednu penziju. Po mišljenju Suda, domaći sudovi su doneli odluke u skladu sa zahtevom poštenog suđenja i bez proizvoljnosti. Odluke su utemeljene na odgovarajućim domaćim propisima.

Sud je napomenuo da se prava koja proizlaze iz plaćanja doprinosa u sistem socijalnog osiguranja, posebno pravo na penziju, mogu tražiti na osnovu člana 1. Protokola 1., ali ta odredba se ne može tumačiti tako kao da daje pravo nekom licu na penziju u konkretnom iznosu. Podnosioci predstavki nisu bili lišeni svojih penzija, jer su i za vreme oružanih sukoba primali penzije od RSK, a visina tih penzija nije od značaja. Po povratku u Hrvatsku njima je ponovo uspostavljena isplata penzija iz Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. U svetlu ovih činjenica Sud je zaključio da nije bilo zadiranja u imovinska prava ovih podnosilaca predstavki i da nije došlo do povrede člana 1. Protokola 1.

U vezi sa navodnom povredom člana 14. Sud je podsetio da je neko postupanje diskriminatorско ako nema nikavo objektivno i razumno opravdanje, odnosno, ne teži legitimnom cilju ili ako nije postignut srazmeran odnos između upotrebljenih sredstava i cilja koji se nastojao postići. Države uživaju široko polje slobode da procene do koje mere je opravdano različito postupanje u, inače, sličnim situacijama. Budući da su podnosioci zahteva bili u drugačijem položaju u odnosu na hrvatske korisnike penzija koji nisu živeli u RSK i nisu primali penzije od vlasti RSK, Sud smatra da razlika između ove dve grupe korisnika penzija nije izvor diskriminacije, jer postoji objektivno i razumno opravdanje za prekid isplate penzija onim korisnicima koji su penziju primali po nekom drugom osnovu. Prema tumačenju Suda, razlika u postupanju prema ovim grupama korisnika, ne dovodi do diskriminacije u smislu člana 14. Konvencije.

Povodom predstavki gospođe Micin i gospođe Kovačević, Sud je primetio da su njihovi zahtevi pred domaćim sudovima odbijeni zbog zastarelosti, jer nisu bili blagovremeno podneti, te su tako sudovi bili sprečeni da ispituju meritum njihovih predmeta. One nisu poštovalе pravila postupanja kojima se uređuje domaći postupak i zato je Sud odlučio da odbije njihove predstave kao nedopuštene zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava.

Sud je našao da su neosnovani i ostali prigovori na koje su ukazali podnosioci predstavki, odnosno utvrdio je da nisu prekršeni član 6. stav 1. i član 13. Konvencije, kao ni član 2. i član 3. Protokola 4. uz Konvenciju, pa je jednoglasno doneo odluku da je predstavka nedopuštena.

Sud se prilikom razmatranja okolnosti i utvrđivanja činjenica u ovom predmetu u potpunosti oslonio na argumente koje je iznela odgovorna država. Nije razmatrana situacija u kojoj su, zaista, bili korisnici penzija koji su živeli na području RSK, niti pitanja da li su mogli birati isplatioca penzije u uslovima ratnih dejstava, koliki je bio iznos “penzije“ koju su oni primali od organa RSK,⁶⁶⁸ da li su ta sredstva bila dovoljna za podmirivanje osnovnih životnih potreba, pod kojim okolnostima su otišli iz Hrvatske i da li su i kad mogli opet da se vrate u Hrvatsku. Nije razmatrano da li su, usled mere hrvatske države kojom je odbijena isplata njihovih zakonito stečenih penzija, podnosioci predstavki podneli podnošljiv teret. Odluka koja je doneta u ovom postupku imala je dejstvo i prema svim drugim hrvatskim korisnicima penzija koji su za vreme oružanih sukoba izbegli ili su prognani iz Hrvatske, ili su živeli na području RSK i koji su pogođeni odbijanjem Hrvatske da im isplati dospele, a neisplaćene penzije.

Prekid isplate penzija, odnosno neisplaćivanje penzija u određenom periodu razmatarno je i u predmetu **Grudić protiv Srbije**.⁶⁶⁹

Bračni par Ljutvije Grudić, rođena 1952. godine i Mahmut Grudić, rođen 1948. godine, živeli su na području Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, a 2005. godine su prijavili prebivalište u Novom Pazaru. U predstavci podnetoj Sudu tvrdili su da im Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Srbije (u daljem tekstu: RF PIO) nije isplatio invalidske penzije više od deset godina i da su diskriminisani zbog svoje pripadnosti nacionalnoj manjini. Kako u predstavci nisu ukazali koje pravo im je navodno povređeno, Sud je smatrao da predstavku treba razmatrati prema članu 1 Protokola 1. i članu 14. Konvencije.

Podnosioci predstavke su ostvarili pravo na invalidsku penziju u filijali RF PIO na području AP Kosovo i Metohija, s tim da je gospođa Grudić to pravo ostvarila 1995. godine, a gospodin Grudić 1999. godine. Prestanak isplate penzije gospođi Grudić je usledio u junu 1999. godine, a njenom suprugu u januaru 2000. godine. Oni su u maju 2003. godine zatražili nastavak isplate njihovih penzija. RF PIO je podnosiocima predstavke doneo rešenja o obustavi isplate penzija, i

⁶⁶⁸ Prema izjavama korisnika penzija koji su živeli sa području RSK, oni su primali neki vid socijalne pomoći u vrednosti od pet do deset nemačkih maraka. Za taj iznos koji su dobivali mogli su kupiti kilogram šećera i 100 grama kafe. Ta socijalna pomoć, svakako, nije bila penzija, jer oni nisu od organa RSK dobili bilo kakvo rešenje o pravu na penziju, niti o isplati penzije. Penziju, kako navode, nisu ni mogli tražiti od RSK jer su u hrvatski penzijski fond ulagali sredstva 40 godina. Navedeno prema članku “Hrvatska priznaje mirovinski parafond Krajine“, objavljenom u časopisu *Srpski tjednik “Novosti“* od 31.03.2012. godine. Dostupno na portalu časopisa: www.portalnovosti.com/

⁶⁶⁹ *Grudić protiv Srbije*, predstavka br. 31925/08, presuda od 17. aprila 2012. godine. Izvor: www.zastupnik.gov.rs/

to gospodinu Grudiću u maju 2004. godine, a gospođi Grudić u martu 2005. godine, sa obrazloženjem da je AP Kosovo i Metohija pod međunarodnom upravom usled čega se penzije više ne mogu isplaćivati.

U julu 2006. godine Okružni sud u Novom Pazaru je poništio rešenja RF PIO o obustavi isplate penzija, iz razloga što nije dato zadovoljavajuće objašnjenje zašto isplata penzija treba da bude obustavljena. Povodom ovih presuda Okružnog suda RF PIO je podneo dva zasebna zahteva za vanredno preispitivanje presude. U zahtevu koji se odnosio na slučaj gospodina Grudića, RF PIO je istakao da država Srbija nije u mogućnosti da naplati doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje na području Kosova i Metohije od 1999. godine, otkad je uspostavljena međunarodna uprava na toj teritoriji, te, stoga, korisnici koji su na toj teritoriji ostvarili pravo na penziju, više ne mogu da je primaju. RF PIO je u prilog ovom stavu naveo mišljenje Ministarstva za socijalna pitanja iz marta 2003. godine,⁶⁷⁰ koje je za Fond obavezujuće.

Vrhovni sud Srbije je odbacio oba zahteva za vanredno preispitivanje presude.

U aprilu 2008. godine RF PIO je doneo dva posebna rešenja na temelju kojih je postupak, pokrenut po zahtevima podnosilaca predstavke za nastavak isplate penzija, obustavljen do vremena kada taj problem bude rešen između organa Srbije i međunarodne uprave na Kosovu i Metohiji.

U postupku pred Sudom, prilikom rasprave o dopuštenosti predstavke, Vlada Srbije je iznela prigovor neiscrpljenosti domaćih pravnih sredstava. Prema tvrdnjama Vlade, podnosioci predstavke nisu uložili žalbu na rešenje RF PIO iz aprila 2008. godine, niti su naknadno tražili ponavljanje postupka shodno članu 104. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju,⁶⁷¹ koji predviđa da se upravni postupak može ponovo pokrenuti na zahtev osiguranika ako se sazna za nove relevantne činjenice ili dokaze, ili ako u prvobinom postupku te činjenice ili dokazi nisu izneti. Što se tiče upravnog spora, Vlada je napomenula da je sudovima teško da presuđuju o osnovanosti pritužbi na penzije, kao što je pritužba podnosilaca predstavke, jer je dokumentacija sa Kosova i Metohije velikim delom uništena, ne postoji saradnja između nadležnih organa u Srbiji i na Kosovu i Metohiji, a učestale su i zloupotrebe prava na penziju. Stoga su sudovi u

---

⁶⁷⁰ Mišljenje Ministarstva za socijalna pitanja, broj 181-01-126/2003 od 7. marta 2003. godine

⁶⁷¹ "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 34/03, 64/04, 84/04, 85/05, 101/05, 5/09, 107/09, 30/10, 101/10.

većini slučajeva odbili da ponište sporne odluke RF PIO i na taj način su potvrdili obrazloženje koje sadržano u Mišljenju Ministarstva za socijalna pitanja od 7. marta 2003. godine, odnosno u Mišljenju Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike od 18. juna 2004. godine.⁶⁷²

Podnosioci predstavki su tvrdili da su iscrpeli delotvorna domaća pravna sredstva, jer su podneli žalbu na rešenje RF PIO iz aprila 2008. godine. Po njihovom mišljenju predlog za ponavljanje upravnog postupka ili tužba u upravnom sporu bila bi nedelotvorna pravna sredstva.

U pogledu iscrpljenja domaćih pravnih sredstava Sud je podsetio da pravilo iscrpljenja domaćih pravnih sredstava nije bezuslovno, niti se može primenjivati automatski. Uvek treba uzeti u obzir i posebne okolnosti svakog pojedinačnog slučaja, pri čemu se moraju imati u vidu, osim formalnih pravnih sredstava dotičnog pravnog sistema, opšti kontekst i lične prilike podnosilaca predstavki. U predmetnom slučaju, Sud je zapazio da je RF PIO nedvomislno izneo stav da treba obustaviti isplatu penzije svim korisnicima koji su u istoj situaciji kao što je situacija podnosilaca predstavke. Taj stav je zasnovan na Mišljenju Ministarstva za socijalnu politiku od 7. marta 2003. godine, koje je kasnije potvrđeno Mišljenjem Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, od 18. juna 2004. godine. U ovim dokumentima navedeno je, između ostalog, da se penzijski sistem u Srbiji zasniva na konceptu "tekućeg finansiranja," a to znači da u situaciji kad od 1999. godine nije moguće srpskim organima da naplate doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje na području Kosova i Metohije, to i korisnici sa tog područja ne mogu dalje primati penzije od RF PIO. Zato je mišljenje Suda da nikakvo pravno sredstvo u okviru nadležnosti RF PIO, npr. žalba ili predlog za ponavljanje postupka, kao ni drugo pravno sredstvo upućeno državnim organima, ne može se smatrati delotvornim u okolnostima ovoga slučaja. Ako se ima u vidu još i konstatacija Vlade da je sudovima u Srbiji teško da odlučuju o osnovanosti ovakvih zahteva, kao što je zahtev podnosilaca predstavke i da su, uglavnom, potvrđivali rešenja RF PIO, u takvim specifičnim okolnostima od podnosilaca predstavke se nije moglo očekivati da iskoriste još neko pravno sredstvo.

Sud je na osnovu ovih zapažanja zaključio da prigovor Vlade o neiscrpljenosti domaćih pravnih sredstava treba odbaciti. S obzirom da Sud nije našao razloge da predstavku proglasi nedopuštenom, u nastavku postupka je razmatrana osnovanost predstavke.

---

⁶⁷² Mišljenje Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, broj 182-02-20/2004-07 od 18. juna 2004. godine.

Podnosioci predstavke su ostali kod svojih pritužbi i naveli da je RFPIO rešenjem iz aprila 2008. godine ignorisao odluku Okružnog suda u Novom Pazaru iz 2006. godine. Njihova prava na penziju su stečena prava i ne mogu se opozvati ili obustaviti osim u slučajevima predviđenim Zakonom penzijskom i invalidskom osiguranju.⁶⁷³ Po mišljenju podnosioca predstavke sukob na Kosovu i Metohiji za to nije bitan, jer, kako oni tvrde, mnogi korisnici penzije na području Kosova i Metohije su nastavili da primaju penzije. To su najvećim delom Srbi, mada ima i Bošnjaka. Oni su naveli da nisu tražili penzije od institucija na Kosovu i Metohiji. S obzirom da nisu imali nikakva primanja, po preseljenju u Novi Pazar 2005. godine obratili su se lokalnom Centra za socijalni rad. Iz Centra su obavešteni da nemaju pravo na socijalnu pomoć budući su oboje korisnici invalidske penzije. Sporna obustava njihovih penzija trajala je duže od deset godina.

Vlada Srbije je navela da se od 1992. godine u Srbiji primenjuje novi sistem penzijskog i invalidskog osiguranja. Već od početka primene novog sistema pojavili su se problemi u finansiranju, što je često dovodilo do kašnjenja isplate penzija. Razlozi tome su bili politička i ekonomska kriza, oružani sukobi na teritoriji bivše SFRJ, sankcije koje je prema Srbiji uvela međunarodna zajednica, slabost srpske privrede usled čega je bio smanjen broj zaposlenih, a samim tim bila je smanjena uplata doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Zbog intervencije NATO pakta u Srbiji 1999. godine, kad su bombardovana mnoga područja Srbije i Kosova i Metohije, uništen je veći deo dokumentacije, odnosno penzijskih predmeta u filijalama RF PIO NA Kosovu i Metohiji. Dokumentacija koja nije uništena, nestala je i više nije bila dostupna RF PIO. Kad je 1999. godine, po prestanku bombardovanja od strane NATO snaga, na Kosovu i Metohiji uvedena međunarodna uprava, penzijski sistem Srbije je prestao da funkcioniše na toj teritoriji. Postojeći penzijski sistem u Srbiji temelji se na načelu međugeneracijske solidarnosti i tekućeg finansiranja, što znači da se sredstva za isplatu penzija obezbeđuju iz tekućih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Na Kosovu i Metohiji je od

---

⁶⁷³ Odredbom člana 110. stav 1. Zakona utvrđeno je da prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja prestaju kada, u toku njihovog korišćenja, prestanu da postoje uslovi za sticanje i ostvarivanje tih prava. U stavu 2. istog člana Zakona propisano je da prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja prestaju i kad korisnik ostvari pravo kod organizacija za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje u nekoj drugoj državi formiranoj na području bivše SFRJ, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno. Takvom korisniku penzije ponovo se utvrđuje pravo na penziju, pri čemu se ne uzima u obzir penzijski staž na osnovu koga je organizacija za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje druge države nastale na području bivše SFRJ utvrdila pravo na penziju.

2001. godine uspostavljen poseban penzijski sistem, na osnovu Uredbe 2001/35 o penzijama na Kosovu i Uredbe 2005/20 kojom je menjana Uredba 2001/35, a koje je donela Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu.⁶⁷⁴ Između ostalog, ovim aktima je predviđeno da sva lica sa prebivalištem na tom području, starosti od 65 godina i više, imaju pravo na tzv. osnovnu penziju. Vlada je iznela podatke dobijene od kosovskih organa da od novembra 2008. godine 137.792 lica primaju penzije na taj način.

Vlada je napomenula da između između dva penzijska sistema ne postoji koordinacija, a kako su lica zaposlena na Kosovu i Metohiji prestala da plaćaju doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje RF PIO Srbije, to srpski organi nisu imali drugog izbora nego da obustave isplate penzija u toj pokrajini. To nije učinjeno da bi se bilo ko diskriminisao, jer država Srbija nikad nije usvojila nijedan propis sa ciljem diskriminacije neke etničke grupe. Uostalom, postoje dokazi da se mnogim korisnicima penzije sa tog područja, koji nisu srpskog porekla, redovno isplaćuju penzije.

Vlada je, nadalje, istakla da je RF PIO nastavio isplatu penzija interno raseljenim licima sa Kosova i Metohije, kao i onima koji su ostali da žive to području, ali gde filijale RF PIO i dalje funkcionišu i gde nema mogućnosti zloupotrebe, jer se identitet, statusa i prebivalište korisnika penzije mogu proveriti. Isplata penzije se nije mogla nastaviti onim korisnicima čije je prebivalište sporno i koja nisu registrovana kod RF PIO pre uspostavljanja paralelnog kosovskog penzijskog sistema, jer bi bilo neprihvatljivo da neki korisnici primaju dve penzije po istom osnovu.

S obzirom na to da su podnosioci predavki ostali da žive na Kosovu i Metohiji i posle bombardovanja, nije jasno gde su tačno živeli, jer su tek 2005. prijavili prebivalište u Novom Pazaru. Prema saznanjima Vlade, oni su i na adresi u Novom Pazaru tek povremeno živeli, a za vreme odsustvovanja ovlastili su treće lice da prima njihovu poštu. Vlada je naglasila da ima veliku sumnju da oni primaju penziju od nadležnih međunarodnih ustanova na Kosovu i Metohiji. Tome u prilog ide i činjenica da su podnosioci predavke tražili nastavak isplate 2003.

---

⁶⁷⁴ U junu 2008. godine Skupština Kosova je usvojila Zakon o izmenama i dopunama Uredbi UNMIK-a 2001/35 i 2005/20 o penzijskom fondu Kosova, "Službeni list Republike Kosovo" br. 32/08, kojim potvrđuje penzijski sistem ustrojen navedenim Uredbama, ali prenosi nadležnosti sa Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu na kosovske organe.

godine, dakle četiri godine posle obustave. Osim toga, tvrde da su živeli u severnom delu Kosovske Mitrovice, a tamo postoji i nesmetano funkcionise filijala RF PIO. Vlada je, takođe, dodala da je bilo ozbiljnih pokušaja zloupotrebe povodom dostavljanja lažnih informacija o prebivalištu, naročito onih koji su lažno prijavljivali prebivalište u Novom Pazaru. Bilo je mnogo lica koja su prvo prijavila prebivalište u Novom Pazaru, a zatim su se vratili na Kosovo i Metohiju, gde zaista i žive, a neko drugo lice su ovlastili da prima za njih poštu u Novom Pazaru.

Po mišljenju Vlade, pitanje koje je istaknuto u ovom predmetu predstavlja političko pitanje koje se mora rešiti političkim pregovorima, jer ga Srbija ne može rešiti jednostrano. Pogotovo, ako se uzme u obzir da bi potencijalni dug Srbije u situacijama kao što je situacija podnosilaca predstavke bio toliko veliki da bi podrio finansijsku stabilnost države. Procenjeno je da bi iznos duga po ovom osnovu bio nešto manje od 10% ukupnih deviznih rezervi Srbije.

Sud je svoje izlaganje započeo konstatacijom da kada u državi postoji zakonodavstvo koje predviđa isplatu prava kao što je pravo na penziju, nezavisno od toga da li je isplata uslovljena prethodnom uplatom doprinosa, onda takvo zakonodavstvo stvara imovinski interes koji spada u okvir člana 1. Protokola 1. Prema tome, smanjenje ili obustava penzije može predstavljati zadiranje u mirno uživanje imovine. To zadiranje se može opravdati ako je bilo zakonito i ako je težilo legitimnom cilju u javnom interesu. Što se tiče zakonitosti, zahtev je da postoje dostupni i dovoljno precizni domaći zakoni. U vezi sa javnim interesom, tu Sud daje prednost nacionalnim organima i daje im široko polje za procenu javnog interesa i mera koje će preduzeti. Kad je u pitanju donošenje zakona u oblasti penzija i socijalnog staranja to podrazumeva razmatranje mnogih ekonomskih i socijalnih pitanja. Tu države uživaju širok prostor za procenu, koji u cilju ekonomske dobrobiti i socijalne pravde može voditi određenom prilagođavanju ili čak i smanjenju iznosa penzija korisnicima. Ako su potrebne takve mere, one se moraju sprovesti na način koji nije diskriminatorski i u skladu sa zahtevom proporcionalnosti. Procenu države o javnom interesu i merama koje sprovodi treba poštovati osim u slučaju kad je ta procena očigledno bez opravdanog osnova.

U vezi sa zahtevom proporcionalnosti Sud je napomenuo da svako zadiranje u mirno uživanje imovine mora biti proporcionalno cilju kojem si se nastoji ostvariti. To znači da mora postojati pravična ravnoteža između zahteva zaštite opšteg interesa i zahteva zaštite osnovnih prava

pojedince. Ravnoteža se ne može uspostaviti ako neko lice mora podneti pojedinačan i preteran teret. Ako se utvrdi da određeno zadiranje države u imovinska prava nije bilo proizvoljno i da je zakonito, tek onda se može ispitivati da li je postignuta i pravična ravnoteža.

U slučaju podnosioca predstavke, kako smatra Sud, jasno je da je došlo do zadiranja države u mirno uživanje njihove imovine. U pogledu zakonitosti, Sud je zapazio da član 110. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju definiše da penzijska i invalidska prava prestaju samo ako pojedinac prestane da ispunjava zakonom propisane uslove, a taj osnov nije primenjiv na podnosioca predstavke. Ovaj član Zakona ne reguliše moguće neodređeno obustavljanje penzija, a ponovni obračun penzija koji je naveden u odredbi, takođe, se ne može primeniti na ovaj slučaj. Prestanak isplate penzije podnosiocima predstavki je sproveden na osnovu već spomenutih mišljenja Ministarstva za socijalna pitanja i Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, koja nikad nisu objavljena u “Službenom glasniku Republike Srbije.” U njima je rečeno da se penzijski sistem u Srbiji zasniva na konceptu tekućeg finansiranja, a pošto organi Srbije nisu u mogućnosti da izvrše naplatu doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na Kosovu i Metohiji, to korisnici penzija na toj teritoriji ne mogu očekivati da će nadalje primati penzije od RF PIO.

Sud je naglasio da je odlukama Ustavnog suda Srbije iz 2006. i 2009. godine⁶⁷⁵ utvrđeno je da navedena mišljenja ministarstava ne predstavljaju zakone. Pozvao se, takođe, i na pravno shvatanje Vrhovnog suda Srbije od 15. novembra 2005. godine⁶⁷⁶ u kojem je navedeno da se pravo na penziju može jedino ograničiti na osnovu člana 110. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju. U tom pravnom shvatanju u pogledu člana 169. istog Zakona⁶⁷⁷ Vrhovni sud je izneo stav da priznata penzijska prava ne mogu zavisiti od toga da li se tekući doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje mogu ili ne mogu naplatiti na određenoj teritoriji.

---

⁶⁷⁵ Stav Ustavnog suda je da mišljenja i uputstva državnih ministarstava ne predstavljaju propis ili opšti akt i samo su namenjena olakšanju njihove primene. O tome govore odluke IU-293/2004 od 29. juna 2006. godine i IU-275/2009 od 19. novembra 2009. godine.

⁶⁷⁶ “Pravno shvatanje Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije, sa obrazloženjem, utvrđeno na sednici od 15. novembra 2005. godine,” *Bilten sudske prakse*, broj 3/05.

⁶⁷⁷ Članom 169. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju predviđeno je da se imovina RF PIO sastoji od doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, sopstvene imovine, izdvojenih sredstava u državnom budžetu, subvencija i donacija, povraćaja od raznih ulaganja i određenog dela sredsava dobijenih privatizacijom državnog i društvenog kapitala.

Pošto je utvrdio činjenice, Sud je našao da zadiranje države u imovinu podnosioca predstavke nije bilo u skladu sa relevantnim domaćim zakonom. S obzirom da preduzete mere države nisu bile zakonite i da osnovni uslov nije ispunjen, Sud je zaključio da nije neophodno da se utvrđuje da li je postignuta pravična ravnoteža između zahteva opšteg interesa zajednice i zahteva zaštite osnovnih prava pojedinca. U ovakvoj situaciji nije od značaja težina finansijskih posledica po državu.

Sud je, zatim, konstatovao da nema dokaza da podnosioci predstavki primaju tzv. kosovske penzije. Oni nemaju još uvek 65 godina života, pa samim tim nisu podobni da podnesu zahtev za tu penziju. Sud je zaključio da nisu bitni argumenti koje je iznela Vlada u vezi sa prebivalištem podnosioca predstavki i u vezi sa nepostojanjem valjane dokumentacije, jer njima penzija nije obustavljena po tom osnovu. Uostalom, od podnosioca predstavki se ne može očekivati da sve vreme budu prisutni na prijavljenoj adresi, naročito ako postoji potreba za lečenjem.

Nakon razmatranja celokupne situacije Sud je ocenio da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1.

U nastavku postupka Sud je razmatrao navodnu povredu člana 14. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola 1 i utvrdio da ne postoji dokaz na temelju koga bi se moglo zaključiti da su podnosioci predstavki diskriminirani po osnovu etničke pripadnosti, tako da se pritužbe podnosioca predstavke u ovom delu moraju odbaciti kao neosnovane.

Imajući u vidu veliki broj potencijalnih podnosioca predstavki, Sud je odlučio da u ovom slučaju primeni član 46. Konvencije koji obavezuje odgovornu državu, da uz nadzor Komiteta ministara, odredi pojedinačne mere koje će usvojiti u svom pravnom poretku da bi se otklanile povrede koje je Sud utvrdio i, koliko je moguće, nadoknadile posledice tih povreda.. U tom smislu on je obavezao državu Srbiju da, osim isplate dosuđenih iznosa podnosiocima predstavki, mora preduzeti sve odgovarajuće mere da se usvoje i sprovedu relevantni zakoni kako bi se obezbedila isplata penzija i zaostalih dugova. S tim u vezi, Sud je naveo da su neophodni i određeni razumni i brzi administrativni postupci verifikacije.

Srbija je postupila kako je naloženo i u potpunosti je izvršila presudu Suda.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ljudska prava proističu iz samog postojanja ljudskih bića. Stiču se rođenjem, neotuđiva su, neprenosiva su i predstavljaju univerzalnu kategoriju, jer su ista za sve ljude i pripadaju svakom pojedincu bez obzira na pol, uzrast, boju kože, naciju, religiju, ili druge karakteristike. Iako postoje od kad postoje ljudi, institucija ljudskih prava kakvu poznajemo danas, pogotovo zaštita tih prava, nije postojala kroz najveći deo istorije čovečanstva. Od pojave prvih promišljanja o čoveku i njegovoj prirodi koje bismo danas mogli prepoznati kao začetke ideje o ljudskim pravima do punog uvažavanja i zaštite ljudskih prava prošlo je mnogo vekova. Početne korake u dugoj istoriji stvaranja i afirmacije fenomena ljudskih prava nalazimo, pre svega, u filozofskim raspravama i delima velikih mislilaca. Neki pravni akti, kao što je Magna carta libertatum iz 1215. godine, čije je donošenje iznuđeno u borbi za ograničenje apsolutne moći vladara ili za uspostavljanje pravila vladanja, iako nisu doneti sa namerom da potvrde i priznaju urođena i neotuđiva prava svakog ljudskog bića, pominju se i kao dokumenti o ljudskim pravima jer sadrže pojedine odredbe koje govore o slobodama i jednakosti ljudi.

Tek krajem XVIII veka, sa Američkom i Francuskom revolucijom počinje stvarna prekretnica u razvoju ideje ljudskih prava. Deklaracije proklamovane tokom ovih revolucija predstavljaju značajna istorijska dostignuća u pogledu priznanja i zaštite ljudskih prava. Otada ljudska prava dobijaju novi smisao, počinju da se unose u najviše pravne akte država i postaju deo ustavne materije.

Ideja ljudskih prava punu afirmaciju i uvažavanje stiče nakon Drugog svetskog rata, usvajanjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima od strane Ujedinjenih nacija 1948. godine. To je akt izuzetnog civilizacijskog značaja, kojim se uspostavlja svetski režim ljudskih prava i utvrđuju principi i standardi koji važe za celo čovečanstvo. Univerzalna Deklaracija je bila osnov za nastanak mnogih univerzalnih i regionalnih dokumenata koji su dalje razvili i unapredili zaštitu ljudskih prava. U tom smislu, na univerzalnopolnom planu Organizacija Ujedinjenih nacija nastojala je stvoriti mehanizam koji će pravno obavezivati države, čime bi se otklonio nedostatak Univerzalne deklaracije, budući da ona nije stvarala pravnu obavezu državama članicama UN. Donošenjem dva međunarodna ugovora 1966. godine, Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima uz koji

su usvojena i dva fakultativna protokola: Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima čiji je cilj ukidanje smrtne kazne (1989) dopunjene su odredbe Univerzalne deklaracije i proširene liste ljudskih prava u odnosu na Deklaraciju. Međunarodni paktovi, zajedno sa Univerzalnom deklaracijom, postali su opšti, svetski kodeks ljudskih prava, koji ima obavezujući karakter za države ugovornice.

Instrumenti zaštite ljudskih prava nastajali su i u regionalnim okvirima. Najznačajniji regionalni akt o ljudskim pravima u svakom pogledu je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) sa dopunskim Protokolima, nastala u okviru Saveta Evrope 1950. godine, koja zajedno sa Evropskim sudom za ljudska prava predstavlja najrazvijeniji mehanizam za zaštitu ljudskih prava, ne samo na evropskom kontinentu, nego i na globalnom nivou. Države potpisnice Konvencije obavezne su da svakom ko je pod njihovom jurisdikcijom garantuju prava i slobode utvrđene Konvencijom i Protokolima uz Konvenciju.

Iako je Konvencijom i Protokolima uz Konvenciju, upotpunjen katalog ljudskih prava i sloboda Konvencija je najviše doprinela razvoju i zaštiti ljudskih prava uspostavljanjem Evropskog suda za ljudska prava.

*

Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) je međunarodni sudski organ ustanovljen 1959. godine, sa sedištem u Strazburu, gde se nalazi i sedište Saveta Evrope. Sud je nezavisno sudsko telo osnovano radi zaštite ljudskih prava garantovanih Konvencijom i Protokolima uz Konvenciju i njegova osnovna uloga sastoji se u tome da utvrdi da li postoji povreda garantovanog prava od strane država potpisnica, kao i da osigura poštovanje obaveza koje su države preuzele potpisivanjem Konvencije i Protokola uz Konvenciju.

Sud ne ispituje samoinicijativno povrede ljudskih prava u nekoj državi potpisnici Konvencije. Da bi se pokrenuo mehanizam nadzora potrebno ja da aktivno legitimisana lica koja tvrde da su žrtve kršenja prava ustanovljenih Konvencijom ili države podnesu predstavku Sudu. U postupku pred Sudom primenjuju se određeni principi koji predstavljaju značajne instrumente u tumačenju odredbi Konvencije. S obzirom na to da je Konvencija međunarodni ugovor za nju važe pravila

međunarodnog prava za tumačenje ugovora. Pored toga, Sud se drži principa da je Konvencija “živi instrument” koji se mora tumačiti u svetlu sadašnjih uslova. Ovakav evolutivni pristup tumačenju Konvencije pokazuje da Sud uzima u obzir stvarnost i okolnosti trenutka i na taj način izražava stav da standardi koje uspostavlja Konvencija nisu statični već predstavljaju odraz društvenih promena.

Prilikom odlučivanja u pojedinačnim predmetima Sud uvek razmatra svoje ranije presude i primenjuje svoje sopstvene presedane, jer je takvo postupanje u interesu jednakosti i pravne sigurnosti. Postupajući slično anglosaksonskim sudovima koji se u svojoj praksi drže doktrine o obaveznoj snazi, odnosno obaveznoj primeni precedenta, Sud je tumačeći Konvenciju stvorio evropsko pravo ljudskih prava, koje je u suštini precedentno pravo.

Aktivan pristup Suda pitanju tumačenja odredbi Konvencije, ogleda se, između ostalog, i kroz tzv. autonomne koncepte. To je posebna kategorija pojmova koji su nastali u jurisprudenciji Suda. Postupajući u mnogobrojnim slučajevima, Sud je našao da su odredbe Konvencije apstraktne i nedovoljne i da je za rešavanje pojedinačnih slučajeva neophodan poseban način tumačenja određenih termina. Vodeći se principom da je Konvencija “živi instrument koji se mora tumačiti u svetlu postojećih prilika” Sud je iskoristio svoje diskreciono pravo i pojedinim pojmovima je dao je drugačije značenje od onog koje ti pojmovi uobičajeno imaju u pravnim sistemima država potpisnica Konvencije. Takvim načinom tumačenja Konvencije, odnosno kreiranjem autonomnih koncepata Sud je u velikoj meri proširio obim prava koja se mogu zaštititi i pokazao spremnost da odgovori i na buduće izazove u oblasti zaštite ljudskih prava.

Svoj specifičan pristup tumačenju pojedinih odredbi Konvencije Sud je pokazao i kad je u pitanju zaštita prava na mirno uživanje imovine koje je uređeno odredbom člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju. Sud je u svom tumačenju stvorio autonomni koncept imovine, nezavisan od formulacija koje su zastupljene u nacionalnim pravima. Pojam imovine izgrađen u jurisprudenciji Suda tumači se dosta široko i ne ograničava se samo na posedovanje pokretnih i nepokretnih dobara, već ima značenje prema kome i mnoga druga prava i interesi mogu činiti imovinu. U praksi Suda pojam imovine obuhvata sva ona prava ili ekonomske interese koji imaju imovinsku vrednost.

Pojam imovine u smislu člana 1. Protokola 1. uključuje samo imovinu koja postoji, koja se može zahtevati, tj. nad kojom se može uspostaviti potraživanje, a ne uključuje pravo na sticanje imovine. Osim toga, Sud je zauzeo stav da u određenim okolnostima “legitimno očekivanje” nekog lica da će steći određeno imovinsko pravo, isto tako, predstavlja imovinu u smislu člana 1. Protokola 1.

Prema tumačenju Suda član 1. Protokola 1. sadrži tri jasno naznačena pravila. Prvo pravilo, koje je opšte prirode, izražava princip mirnog uživanja imovine i sadržano je u prvoj rečenici prvog stava člana 1. Protokola 1. Drugo pravilo se odnosi na oduzimanje imovine i postavlja određene uslove za to, a sadržano je u drugoj rečenici prvog stava člana 1. Protokola 1. Na osnovu trećeg pravila, koje je sadržano u drugom stavu ovoga člana, državama se priznaje da imaju pravo da kontrolišu korišćenje imovine u skladu sa opštim interesom sprovođenjem zakona koje one smatraju neophodnim za ovu svrhu.

Prilikom razmatranja da li je došlo do kršenja prava iz člana 1. Protokola 1. Sud prvo raspravlja pitanje da li postoji imovinsko pravo u smislu ove odredbe. Zatim utvrđuje da li je bilo zadiranja države u to imovinsko pravo i koje od tri pravila se može primeniti u konkretnom slučaju. Pored toga, Sud ispituje da li je to zadiranje u pravo zakonito, da li se njime ostvaruje legitiman cilj u javnom interesu, da li je proporcionalno, odnosno da li se time postiže pravična ravnoteža ili balans između opštih interesa datog društva i interesa pojedinca.

*

Principe tumačenja Konvencije koje je izgradio u svojoj praksi i utvrđene standarde zaštite prava garantovanih Konvencijom Sud je primenio i u postupcima pokrenutim protiv novih država nastalih na području bivše SFRJ u vezi sa zaštitom prava na mirno uživanje imovine.

Izražena ekonomska kriza, slabosti političkog režima, rastuća netrpeljivost među republikama, najčešće na nacionalnoj osnovi, obeležili su kraj osamdeseth godina XX veka u SFRJ. Definitivni slom komunizma i talas tranzicije u evropskim zemljama koje su pripadale tzv. istočnom bloku odrazili su se i na prilike na jugoslovenskom području, tako da je delovanjem što spoljnih, što unutrašnjih činilaca došlo do rasturanja SFRJ.

Na raspad države, zatim, su se nadovezali oružani sukobi u nekim bivšim republikama koji su prouzrokovali tragične posledice po veliki deo stanovništva bivše SFRJ. Osim ljudskih žrtava, beleže se masovna razaranja stambenih, privrednih i verskih objekata, veliki broj izbeglih i prognanih lica, etničko čišćenje određenih područja. Učinak rata su brojni zločini, nasilje, izbacivanje iz kuća i stanova, oduzimanje imovine, otpuštanje s posla zbog nepodobne nacionalne pripadnosti, nemogućnost ostvarivanja mnogih prava, razni oblici diskriminacije i poniženja, bujanje svih vrsta kriminala, masovna kršenja ljudskih prava.

Nove države koje su nastale na području bivše SFRJ, po sticanju samostalnosti postale su članice Saveta Evrope i sve su ratifikovale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i Protokole uz nju, Time je građanima tih država postala dostupna međunarodna sudska zaštita pred Sudom u slučaju kada su prekršena njihova ljudska prava garantovana Konvencijom, a raspoloživa pravna sredstva u domaćem pravu, iako su upotrebljena, nisu obezbedila odgovarajući stepen zaštite.

Građani, manje-više svih novih država, bili su pritisnuti brojnim problemima koji su nastali ili za vreme trajanja zajedničke države ili su ih doneli oružani sukobi, tranzicione promene, loša ekonomska situacija u novim državama i sl. Nerešavanje problema u nacionalnim okvirima i neodgovarajuća zaštita prava pred domaćim organima, dovodilo je do ugrožavanja ljudskih prava u tolikoj meri, da se obraćanje Sudu mnogim građanima novonastalih država ukazalo kao jedina mogućnost pravilnog i pravednog rešenja njihovih problema.

*

U ovom radu analizirana je praksa Suda u predmetima u kojima su odgovorne države bile bivše republike SFRJ, a povodom kršenja prava na mirno uživanje imovine predviđenog članom 1. Protokola 1. uz Konvenciju i to u periodu od vremena kad su te države ratifikovale Konvenciju do kraja 2015. godine.

Otkada su stekli mogućnost da se obrate Sudu, građani sa područja bivše SFRJ podneli su Sudu ogroman broj predstavki, što je u jednom trenutku pretilo da parališe rad Suda. Od toga broja jedan deo predstavki se ne odnose na materiju koja je predmet Konvencije, tj. nije iz oblasti zaštite ljudskih prava, što je bio rezultat neinformisanosti građana i nedovoljnog poznavanja

mehanizma zaštite prava koji je predviđenom Konvencijom i pravilima postupka pred Sudom. Zbog nespojivosti sa Konvencijom takve predstavke su odbačene kao neprihvatljive.

Pregledom podataka koji se odnose na predstavke koje su podneli građani bivših republika SFRJ primetno je da su se građani najviše žalili na povrede člana 6. Konvencije, a zatim na povrede člana 1. Protokola 1. uz Konvenciju. Povrede navedenih prava su, inače, najčešće zabeležene povrede koje Sud utvrđuje u svojoj praksi.⁶⁷⁸ Bez sumnje, imovinska prava su od vitalnog značaja za život čoveka jer putem njih čovek postiže ekonomsku sigurnost, slobodu i kvalitetniji život.

Dok je još uvek postojala SFRJ počeo je proces napuštanja koncepta društvene svojine i svojinska transformacija, okončan je sistem stanarskog prava i započeo otkup društvenih stanova, nestajao je samoupravni socijalizam. Uporedo sa tim krupnim promenama potrošen je znatan deo devizne štednje stanovništva, propadale su banke i društvena preduzeća, a počinjala su sa radom prva privatna preduzeća. Uz tranzicione promene raspala se SFRJ, a na njenoj teritoriji počeo je građanski rat sa izuzetno teškim posledicama po veliki deo stanovnika nekadašnje zajedničke države. Mnogi građani su pretrpeli višestruka kršenja ljudskih prava i razumljivo je da su rešenje za svoje probleme pokušali potražiti pred Sudom.

U predmetima zaštite prava na mirno uživanje imovine Sud je u posmatranom periodu doneo 112 presuda u postupcima u kojima su odgovorne države bile bivše republike SFRJ. Od tog broja 51 presuda se odnosi na Srbiju, 27 presuda se odnosi na Bosnu i Hercegovinu, 21 presuda se odnosi na Hrvatsku, 7 presuda se odnosi na Makedoniju, 4 presude se odnose na Crnu Goru i 2 presude na Sloveniju.

Navedeni broj donetih presuda ne govori dovoljno o stvarnom broju predstavki koje su podneli građani pokušavajući da dođu do rešenja svog problema, jer je od čitavog mnoštva predstavki koje su građani podneli zbog ugrožavanja njihovih imovinskih prava najveći broj, nakon razmatranja, proglašen nedopuštenim i odbačen.

---

⁶⁷⁸ Prema podacima kojima raspolaže Sud, uzimajući u obzir sve presude koje je doneo od njegovog osnivanja, 55% povreda koje je utvrdio odnose se na član 6. ili na član 1. Protokola 1. Navedeno prema: Council of Europe, *The ECHR in 50 questions*, Strasbourg, februar 2014. godine.

Analizirajući sve presude Suda, donete u postupcima u kojima su odgovorne države bile države nastale na prostoru bivše SFRJ, kao i veliki broj odluka kojima su predstavke proglašene nedopuštenim, može se zaključiti koji su razlozi naveli građane da se obrate Sudu, odnosno u kojem pogledu su bila narušena njihova imovinska prava. Građane su najviše pogađali problemi u vezi sa "starom deviznom štednjom," sa oduzimanjem stanarskih prava i kuća, sa neizvršavanjem sudskih presuda, pogotovo donetim u radnopravnim sporovima ili u postupcima povodom naplate ratne štete, ili sa neisplaćivanjem penzija.

Sudeći prema broju predstavki podnetih Sudu građani su se najčešće obraćali Sudu zbog nemogućnosti da dođu do svoje "stare devizne štednje." Najveći broj predstavki koje se odnose na "staru deviznu štednju" podneli su građani Bosne i Hercegovine, ali ovaj problem je bio prisutan u svim državama. Sud je temeljno analizirao prilike u SFRJ pre raspada, razloge koji su doveli do nelikvidnosti banaka, kao i situaciju sa deviznom štednjom građana u celoj bivšoj državi. Upotrebom standardnih pravila ispitivao je zakonitost postupanja tuženih država, legitimnost cilja u opštem interesu, srazmernost upotrebljenih sredstava i sl. Sud se tokom postupaka upoznao sa situacijom u odgovornim državama koje su doživele temeljne pomene u svojim sistemima zbog prelaza iz totalitarnog režima u demokratsku vladavinu i u kojima su nastupile reforme državne, političke, pravne i ekonomske structure. Uz sve to je raspad nekadašnje zajedničke države praćen razornim ratom neizbežno nametnuo donošenje većeg broja zakona, koji su po građane bili nepovoljni. Sud je više puta u presudama napomenuo da razume ekonomsku situaciju svih odgovornih država i da je upoznat sa činjenicom da "stara devizna štednja," nasleđena od bivše SFRJ predstavlja značajan teret za sve države naslednice.

Sud je predstavke povodom "stare devizne štednje" razmatrao u svetlu trećeg pravila sadržanog u članu 1. Protokola 1. na osnovu kojeg se državama priznaje pravo da donošenjem odgovarajućih propisa i preduzimanjem određenih mera mogu vršiti kontrolu korišćenja imovine. U zavisnosti od okolnosti svakog slučaja i utvrđenih činjenica odbacivao je predstavke kao nedopuštene ili je oglašavao tužene države odgovornim za kršenje člana 1. Protokola 1.

Zbog nemogućnosti da procesuiraju sve podnete predstavke, ali i sa namerom da predupredi podnošenje nekoliko hiljada novih predstavki koje su bile pripremljene, Sud je utvrdio kršenje prava iz člana 1. Protokola 1., te je presuđujući protiv odgovornih država, u dva predmeta

primenio član 46. Konvencije. Presuda u kojoj se Sud poziva na član 46. Konvencije ima karakteristike pilot-presude i sprovodi se pod nadzorom Komiteta ministara Saveta Evrope. Iako države moraju izvršiti sve presude koje Sud donese protiv njih, jer se neizvršenje može negativno odraziti na državu, pilot-presude imaju teže posledice i zahtevaju od države, osim plaćanja dosuđenih iznosa, preduzimanje niza drugih mera i sistemskih intervencija kako bi prestalo dalje kršenje ljudskih prava i kako bi se za ubuduće obezbedili uslovi za nesmetano ostvarivanje prava radi kojih je predstavka podneta Sudu. Cilj pilot-presude je, između ostalog, kako smatra Sud da podstakne odgovornu državu da reši veliki broj pojedinačnih slučajeva koji su nastali iz istog sistemskog problema na domaćem nivou i tako primeni načelo supsidijarnosti na kojem počiva mehanizam Konvencije.

Ovakve presude su donete u predmetima *Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, u kojoj je Bosna i Hercegovina proglašena odgovornom zbog povrede člana 1. Protokola 1. i *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine., Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, u kojoj su od svih tih država samo Slovenija i Srbija proglašene odgovornim zbog povrede istog člana. Način odlučivanja u navedenom predmetu i proglašenje samo Slovenije i Srbije odgovornim za kršenje tog prava izazvao je nedoumice, kako kod nekoliko članova sudskog Veća, tako i u javnosti država koje su proglašene odgovornim, jer su činjenice upućivale da bi odgovornosti moglo biti i na strani drugih.

U predmetu *Suljagić* Sud je našao da je zakonodavstvo Bosne i Hercegovine usklađeno sa članom 1. Protokola 1. ali da se zakoni ne sprovode na zadovoljavajući način. Načelo vladavine prava na kojem je zasnovana Konvencija, uz načelo zakonitosti na kojem počiva član 1. Protokola 1., podrazumevaju da država poštuje i sprovodi zakone koje je donela. Kako se domaći zakoni u vezi sa “starom deviznom štednjom“ ne sprovode kako je predviđeno i postoje velika kašnjenja u isplati “stare devizne štednje“ to je Sud utvrdio da je time došlo do povrede člana 1. Protokola 1. i opredelio se da, zbog sistemskog propusta u ovom slučaju donese pilot-presudu koja će obezbediti pravilno sprovođenje donetih zakona i urednu isplatu “stare devizne štednje.“

U predmetu *Ališić i dr.* gde su tužene sve države nastale na teritoriji bivše SFRJ osim Crne Gore, Sud je, isto tako, doneo pilot-presudu, a za povredu člana 1. Protokola 1. oglasio je odgovornim samo Srbiju i Sloveniju. Ovaj slučaj Sud je u prvostepenom postupku razmatrao, kao i u ostalim

sličnim predmetima, u svetlu trećeg pravila sadržanog u članu 1. Protokola 1., jer je imao stav da se mera zamrzavanja “stare devizne štednje“ koju su preduzele sve bivše republike SFRJ može smatrati merom kontrole korišćenja imovine. U postupku po žalbi imao je drugačiji pristup, te je, iznoseći mišljenje da se povreda prava na imovinu u ovom slučaju ne može precizno klasifikovati, predstavku razmotrao prema opštem načelu sadržanom u prvom pravilu člana 1. Protokola 1.

Sud je konstatovao da je za “staru deviznu štednju“ garantovala država SFRJ, ali da garancije nikad nisu aktivirane i da, shodno tome, odgovornost za štednju podnosilaca predstavke nikad nije prešla sa banaka u kojima je deponovana na SFRJ. Sporne banke u ovom predmetu imale su sedišta u Sloveniji, odnosno u Srbiji, ali podnosioci predstavki su imali “staru deviznu štednju“ na računima otvorenim u njihovim filijalama u Bosni i Hercegovini. U opsežnom razmatranju koje je sproveo, Sud, između ostalog, nije uvažio mišljenje Srbije i Slovenije da pitanje “stare devizne štednje“ u ovom slučaju spada u pitanja sukcesije SFRJ i da ga treba rešavati u skladu sa načelom međunarodnog prava o sukcesiji država – načelom teritorijalnosti, što znači da bi trebalo razmotriti i odgovornost Bosne i Hercegovine, pogotovo ako se imaju u vidu koristi koje je imala Bosna i Hercegovina i njena preduzeća od poslovanja ovih banaka na njenoj teritoriji.

Sud je zaključio da Slovenija i Srbija nisu uspostavile pravičnu ravnotežu između opšteg interesa društva i prava na imovinu podnosilaca predstavke, kojima je zbog toga nametnut preteran i nesrazmeran teret i utvrdio je da su ove države odgovorne zbog kršenja člana 1. Protokola 1.

Presuda u ovom predmetu nije jednoglasno doneta i izvala je nedoumice u pogledu kriterijuma kojima se Sud rukovodio prilikom odlučivanja, kako kod nekih članova sudskog Veća, tako i kod odgovornih država. Iznenadjenje je izazvala i nedoslednost Suda vlastitoj praksi, odnosno stavovima koje je izeo u nekim ranijim predmetima u vezi sa “starom deviznom štednjom,“ kao npr. u predmetu *Kovačić protiv Slovenije* gde je Sud zauzeo stav da je pitanje isplate “stare devizne štednje“ pitanje sukcesije i da se treba rešavati u skladu sa međunarodnim pravom o sukcesiji država, koje podrazumeva primenu načela teritorijalnosti kod podele odgovornosti za dugove prethodne države.

Osim zbog “stare devizne štednje“ građani su se u velikom broju obraćali Sudu zbog oduzimanja stanarskih prava na stanovima u društvenoj svojini, kuća i stanova u privatnoj svojini građana,

kao i druge imovine. Ovi problemi su posebno pogađali građane sa teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovne, te su i predstavke povodom ove problematike u najvećem broju usmerene protiv tih država. Oružani sukobi na područjima ovih bivših republika SFRJ primorali su stotine hiljada ljudi da napuste svoje stambene prostore u kojima su živeli, što je dovelo do izbegličke krize ogromnih razmera. Građani su pod pritiskom situacije i zbog straha za život sami odlazili iz svojih stanova i kuća, dok su u nekim slučajevima bili silom iseljeni ili isterani iz svojih domova, ostavljajući svu imovinu koju su posedovali. Posebno je teška situacija bila sa građanima srpske nacionalnosti koji su morali da napuste svoju imovinu u Hrvatskoj, a po prestanku oružanih sukoba bili su onemogućeni da se vrate u svoje stanove, kuće i poslovne objekte.

Napori Ujedinjenih nacija koje su usvojile Principe o stambenom zbrinjavanju i vraćanju imovine raseljenim i izbeglim licima, poznate kao "Pinjeirovi principi," deklaracija Regionalne ministarske konferencije o rešavanju izbegličko-raseljениčких pitanja, tzv. Sarajevska deklaracija, zatim potpisivanje Sporazuma o pitanjima sukcesije, posebno Aneksa G kojim je uređena oblast priznavanja, zaštite i pristupa privatnoj imovini i stečenim pravima građana ili pravnih lica bivše SFRJ, nisu doneli bitno poboljšanje u pogledu omogućavanja povratka u Hrvatsku građana srpske nacionalnosti i povraćaja oduzetih stanarskih prava na stanovima u društvenoj svojini, odnosno vojnih stanova dodeljenih od strane od nekadašnje JNA i ostale imovine.

U postupcima pred domaćim organima, izbegli i prognani građani nisu mogli dobiti adekvatnu zaštitu. Problem vraćanja imovine, a pogotovo stanarskih prava, dodatno je usložen zbog neujednačenog pristupa i stvaranja dvojnih standarda za ista pitanja u državama koje su pozvane da rešavaju ove probleme. Zbog takvog postupanja domaćih organa oštećeni građani su pokušali svoja prava da ostvare obraćanjem Sudu.

Kad su u pitanju predstavke podnete protiv Hrvatske zbog oduzimanja stanarskih prava, bilo da su u pitanju civilni stanovi u društvenoj svojini, bilo vojni stanovi dodeljeni od strane od nekadašnje JNA, postupci vođeni pred Sudom i odluke koje je Sud doneo nisu bili u skladu sa očekivanjima hiljada građana. Oni su se nadali da će Sud uočiti višestruka kršenja prava od strane hrvatske države i da će svojim presudama uticati na hrvatske organe da promene sporne propise i zaustave diskriminatorско postupanje, kako bi im bilo omogućeno da se vrate u njihove stanove, a zatim da ih otkupe pod istim uslovima kao i ostali građani Hrvatske. Brojne predstavke podnete

Sudu u kojima je zbog oduzimanja stanarskog prava, između ostalog, istaknuta povreda prava iz člana 1. Protokola 1. Sud je proglasio nedopuštenim zbog vremenske nenadležnosti, tj. nekompatibilnosti *ratione temporis*, jer se oduzimanje stanarskog prava desilo pre 5. novembra 1997. godine kad je Konvencija stupila na snagu u Hrvatskoj. Oduzimanje stanarskog prava Sud je tretirao kao trenutni čin, tako da je i povreda imovinskog prava, prema shvatanju Suda, imala trenutno dejstvo i nije bila trajnog karaktera, odnosno dejstva povrede prava se nisu produžila na vreme posle ratifikacije Konvencije u Hrvatskoj, pa se građani koji su ostali bez svojih stanarskih prava ne mogu smatrati žrtvama kršenja prava od strane hrvatskih organa u vreme kad su dospeli pod nadležnost Konvencije. Sud je proglašavao predstavke nedopuštenim i zbog nekompatibilnosti *ratione materiae*, kao u predmetu *Gaćeša protiv Hrvatske*, jer stanarsko pravo, u određenim okolnostima, više nije predstavljalo imovinu u smislu člana 1. Protokola 1.

U vezi sa pokušajem povraćaja stanarskog prava najviše odjeka u javnosti je imao slučaj *Blečić protiv Hrvatske*. U prvostepenom postupku Sud je zaključio da je oduzimanje stanarskog prava podnositeljki predstavke opravdano jer je preduzeto u skladu sa zakonom, pri čemu se tim postupkom težilo legitimnom cilju državne socijalne politike. Po mišljenju Suda, u ovom predmetu je postignuta pravična ravnoteža između zaštite opštih interesa zajednice i zaštite pojedinačnih interesa, a mešanje države u imovinska prava podnositeljke predstavke ostalo je u okviru dozvoljenih granica slobodne procene, pa nije bilo razloga da se utvrdi odgovornost države za povredu člana 1. Protokola 1.

Veliko veće Suda je imalo drugačiji pristup, pa je odlučilo da raspravlja pitanja koja su do tada bila nesporna. Naime, u prvostepenom postupku Sud je izričito utvrdio da je predstavka dopuštena što se tiče vremenske nadležnosti - *ratione tempores*, jer je Konvencija u Hrvatskoj stupila na snagu 5. novembra 1997. godine, a konačnu odluku na domaćem planu doneo je Ustavni sud Hrvatske 8. novembra 1999. godine i tom odlukom je potvrdio da je presuda Vrhovnog suda Hrvatske od 15. februara 1996. godine pravilna i da njom nisu povređena ustavna prava podnositeljke predstavke. Iz ove konstatacije Suda proizilazi da je u ovom postupku presuda koja ima snagu *res judicata* ona koju je doneo Ustavni sud 1999. godine, a ne presuda Vrhovnog suda iz 1996. godine i da je u vreme donošenja *res judicata*, koja je relevantna za uspostavljanje nadležnosti Suda, Konvencija bila na snazi u Hrvatskoj.

Veliko veće Suda je, uz konstataciju da je odlučujuća činjenica koja čini kršenje prava u ovom predmetu, odnosno *res judicata*, presuda Vrhovnog suda iz februara 1996. godine, a ne odluka Ustavnog suda iz novembra 1999. godine, odlučilo da je predstavka nedopuštena *ratione temporis*.

Pojedini članovi Velikog veća nisu bili saglasni sa ovom odlukom, što su izrazili u izdvojenim mišljenjima. Način odlučivanja koji je primenjen u ovom predmetu i tokom provostepenog postupka i tokom postupka pred Velikim većem Suda otvorio je i neka pitanja.

Prvostepena odluka Suda inicira pitanje - da li je donošenje zakona na osnovu kojih se oduzima imovina jedne grupacije građana koji su nacionalno nepodobni, da bi se ta imovina dala drugoj grupaciji građana koji su nacionalno podobni, zaista opravdano u demokratskom društvu i da li legitimni cilj socijalne politike u jednoj državi Saveta Evrope na kraju dvadesetog veka, koji u osnovi predstavlja etničko čišćenje, zaista, treba odobriti komentarom da je sve ono što je radila hrvatska država opravdano, jer je ostalo u granicama dozvoljene slobodne procene koju uživaju države?

Odluka Velikog veća Suda, pored ostalog, odstupa od načela pravne sigurnosti i stvara nedoumicu u pogledu budućeg postupanja Suda, jer je ostalo upitno koja je odluka domaćih organa *res judicata*, tj. šta se smatra konačnom, merodavnom odlukom domaćih organa, od čijeg donošenja teče šestomesečni rok u okviru kojeg se može podneti predstavka Sudu. Do tada je to bila odluka najviše sudske instance u odgovornoj državi, dakle odluka Ustavnog suda. Sud se u svojoj praksi više puta izjašnjavao o pravilu iscrpljivanja unutrašnjih pravnih sredstava i šestomesečnom roku, naglašavajući, pri tom, značaj obraćanja ustavnim sudovima država. U tom pogledu možemo se podsetiti stava koji je Sud izneo u presudi *Damjanac protiv Hrvatske*, paragraf 70.⁶⁷⁹: “U pravilu, šestomesečni rok teče od datuma pravomoćne odluke donesene u postupku iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava. Članak 35. stavak 1. ne može se tumačiti na način koji bi zahtijevao da podnositelj obavijesti Sud o svom prigovoru prije nego što je njegov položaj u vezi s tim pitanjem konačno riješen na domaćoj razini. Sud je u tom pogledu već presudio da se od podnositelja u načelu zahtijeva da, u cilju zadovoljenja načela supsidijarnosti,

---

⁶⁷⁹ Citirano prema tekstu presude objavljenom na hrvatskom jeziku. Izvor: <https://uredzastupnika.gov.hr/>

prije podnošenja prigovora protiv Hrvatske Sudu, pruže priliku Ustavnom sudu Republike Hrvatske da popravi situaciju u kojoj se nalaze.“

Ne može se sa sigurnošću tvrditi koji su razlozi naveli Sud da odstupi od svoje utvrđene prakse i da donese ovakvu odluku, ali je lako moguće da je ishod tog postupka uticao na mnoge potencijalne podnosiocce predstavki, koji su imali isti problem, da odustanu od obraćanja Sudu.

U predmetima povodom oduzimanja stanarskog prava u kojima je tužena država bila Bosna i Hercegovina, u kojoj su, inače, svi nosioci stanarskog prava u Bosni i Hercegovini, po pravilu, imali pravo povraćaja svojih predratnih stanova, kao i pravo njihovog otkupa po povoljnim uslovima, Sud je razmatrajući osnovanost predstavki našao da oduzimanje stanarskog prava podnosiocima predstavki, usled čega su oni izgubili mogućnost da se vrate u svoje predratne stanove, predstavlja lišenje imovine u smislu drugog pravila člana 1. Protokola 1. U zavisnosti od okolnosti slučaja, Sud je u više slučajeva utvrdio povredu člana 1. Protokola 1., a u predmetu *Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, paragraf 103., Sud je izneo shvatanje da su mere koje je sprovodila država, iako su izgledale neutralno, imale takvo dejstvo da su se ljudi tretirali različito na osnovu svog etničkog porekla. Sud je naveo, takođe, da je u sličnim situacijama presudio, da nijedna razlika u tretmanu koja je zasnovana isključivo ili u odlučujućoj meri na nečijem etničkom poreklu ne može biti objektivno opravdana u savremenom demokratskom društvu.

S obzirom na iznete navode Suda, začuđuje činjenica da u predmetima u kojima je Hrvatska bila odgovorna država, iako su se podnosioci predstavki često žalili na diskriminaciju i isticali povredu člana 14. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola 1. Sud u hrvatskom zakonodavstvu, kao ni u postupanju hrvatskih organa nije zapazio čak ni nagoveštaje diskriminacije, a nepobitna činjenica je da je cela jedna kategorija stanovništva izgubila bitna imovinska prava u Hrvatskoj, samo zbog svoje etničke pripadnosti.

Treća velika grupa predstavki, računajući prema brojnosti, odnosi se na neizvršavanje pravosnažnih domaćih sudskih presuda i drugih odluka državnih organa. Najveći broj ovih predstavki je podneto protiv Srbije, mada je problem neizvršenja domaćih presuda prisutan i u drugim država nastalim od bivših republika SFRJ.

Talas tranzicije je zahvatio SFRJ krajem osamdesetih godina XX veka, a promene koje podrazumeva tranzicija intenzivirane su nakon raspada SFRJ i prestanka oružanih sukoba. Nepovoljnu ekonomsku situacija u manje-više svim bivšim republikama SFRJ, još je više produbio ubrzani proces privatizacije društvenih preduzeća. Zabeleženo je mnogo neuspelih privatizacija, ali situacija nije bila bolja ni sa preduzećima koja u tom periodu nisu pristupila svojinskoj transformaciji. Mnoga preduzeća su propadala, radnici su masovno ostajali bez zaposlenja ili su bili primorani da odlaze na prinudne odmore. Zbog nedostatka sredstava za najosnovnije troškove, poslodavci radnicima nisu isplaćivali ni minimalne zarade, kao ni druga primanja na koja su imali pravo po zakonu, niti su im plaćali doprinose za obavezno socijalno osiguranje. Zbog neisplaćenih plata, doprinosa i sl. radnici su često pokretali sudske postupke protiv poslodavaca. Bez obzira na to što su domaći sudovi donosili presude u korist radnika, nedostajao je mehanizam koji bi primorao poslodavce da te presude izvrše. Poslodavci o kojima je reč najčešće su bila društvena preduzeća u restrukturiranju, odnosno društvena preduzeća u kojima je započet ili završen stečajni postupak. Kako bi postigli izvršenje presuda donetih u njihovu korist, radnici su podneli predstavke Sudu.

Više puta u svojoj u praksi Sud je isticao da se izvršenje presude koju je doneo sud mora smatrati delom samoga suđenja. Kašnjenje u izvršenju presude može se opravdati u nekim posebnim okolnostima, ali time se ne sme ugroziti suština prava zaštićenog Konvencijom. Bez obzira na to da li dužnik dolazi iz privatnog ili društvenog sektora, država mora preduzeti sve mere i obezbediti delotvorno učešće celog svog aparata kako bi se pravosnažna sudska presuda ili odluka nekog državnog organa izvršila. Isto tako, Sud je naglasio da je država direktno odgovorna za dugovanja preduzeća kojima upravlja, odnosno za dugove društvenih preduzeća, tako da država ne može navoditi kao izgovor za neizvršenje presuda ni nedostatak sopstvenih sredstava, ni nedostatak sredstava kod dužnika. Stoga je u ovim predmetima Sud utvrdio da neizvršenje pravosnažne sudske presude ili druge odluke državnog organa predstavlja povredu člana 1. Protokola 1.

Pošto je pred Sudom bilo više hiljada predavki podnetih protiv Srbije iz istog razloga, Sud je konstatovao da se radi o tzv. repetitivnim slučajevima i da Srbija mora preduzeti ogovarajuće mere u domaćem pravnom sistemu kako više ne bi dolazilo do ove vrste povrede prava.

Kad su u pitanju dugovi društvenih preduzeća, odnosno neizvršavanje sudskih presuda donetih protiv preduzeća koja nisu izmirila dugove prema zaposlenima, prateći sudsku praksu Ustavnog suda Srbije, Sud je ponovo cenio delotvornost ustavne žalbe u pravnom sistemu Srbije. Na osnovu postupanja Ustavnog suda, konstatovao je da je u postupcima povodom neizvršenja sudskih presuda donetih protiv društvenih preduzeća u stečaju ili onih koja su prestala da postoje, Ustavni sud Srbije dosuđivao naknadu materijalne i nematerijalne štete i nalagao državi da iz sopstvenih sredstava isplati iznose dosuđene neizvršenim presudama, što je u skladu sa praksom Suda. U tim slučajevima, kako smatra Sud, ustavna žalba se može smatrati delotvornim pravnim sredstvom.

Međutim, u postupcima povodom neizvršenja sudskih presuda donetih protiv društvenih preduzeća u postupku restrukturiranja, Ustavni sud je, utvrđujući povredu ustavnih prava, dosuđivao samo naknadu nematerijalne štete i nije bio spreman da naloži državi da iz svojih sredstava isplati iznose navedene u neizvršenim presudama. Takvo postupanje nije u skladu sa praksom Suda i ustavna žalba se, prema navodima Suda, ne može smatrati delotvornim pravnim sredstvom u pravnom sistemu Srbije kad je u pitanju neizvršenje presuda donetih protiv društvenih preduzeća u postupku restrukturiranja.

Zbog neizvršavanja pravosnažnih domaćih presuda Sudu je podnet veliki broj predstavki i protiv Bosne i Hercegovine. Pritužbe podnosilaca predstavki, dobrim delom se odnose na Republiku Srpsku koja nije izvršila presude donete u korist većeg broja lica kojima su dosuđeni određeni iznosi po osnovu utvrđene materijalne i nematerijalne ratne štete nastale u periodu ratnih dejstava od 1992. godine do 1996. godine.

S obzirom na to da je Sud kroz svoju praksu na jasan način izneo stav u pogledu neizvršavanja pravosnažnih presuda domaćih sudova i drugih odluka državnih organa, može se zaključiti da je neophodno da države ulože napore i svoje postupanje usklade sa stavovima Suda.

Nemogućnost ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, naročito kad je pitanju isplata penzija, pokazalo se kao problem zbog kojeg su, takođe, podnete brojne predstavke Sudu. I u ovoj oblasti problemi su nastali zbog raspada SFRJ i oružanih sukoba na pojedinim područjima bivše države. Veliki broj korisnika penzija, pogotovo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, morao je napustiti svoje prebivalište, a zbog prekida platnog prometa između

novostvorenih država, prekinuta je i isplata penzija u dužem vremenskom periodu. Nove države su donele nove propise kojima su na različite načine uredile oblast penzijskog i invalidskog osiguranja. Nekim korisnicima penzija koji su svoje pravo ostvarili za vreme postojanja SFRJ u novim državama je smanjena visina penzije, a nekima koji su izbegli ili su prognani iz mesta gde su živeli, isplata je u određenom periodu obustavljena. To je samo deo problema kojima su građani bili izloženi kad je u pitanju penzijsko i invalidsko osiguranje. Situacija je donekle poboljšana posle potpisivanja sporazuma o socijalnom osiguranju koje su nove države međusobno potpisale, međutim, pojedini problemi su ostali nerešeni.

Povodom problema sa isplatom penzija najviše predstavki je podneto protiv Hrvatske, a zatim protiv Bosne i Hercegovine.

Korisnicima penzija koji su živeli na prostoru Republike Srpske Krajine (RSK) Hrvatska je obustavila isplatu penzija tokom 1991. godine. Situacija je pogoršana kad je zbog hrvatske vojne akcije "Oluja" početkom avgusta 1995. godine srpsko stanovništvo iz tog dela Hrvatske moralo napustiti svoja prebivališta. Kad je stvorena mogućnost da se opet vrata u Hrvatsku, odnosno da ostvare komunikaciju sa hrvatskim organima, korisnici penzija su tražili ponovno uspostavljanje isplate svojih penzija, kao i isplatu dospelih, a neisplaćenih penzija koje im Hrvatska nije isplaćivala u periodu od šest - sedam godina. Isplata penzija je ponovo uspostavljena od datuma podnetih zahteva, ali su odbijeni njihovi zahtevi da im se isplate sve dospele, a neisplaćene penzije od trenutka kad je prestala isplata, pa do ponovnog nastavljanja isplate. Obrazloženje hrvatskih organa je bilo da je do prekida isplate došlo jer su korisnici penzija sa područja RSK primali penzije od organa RSK, a relevantnim propisima iz penzijskog i invalidskog osiguranja određeno je da jedno lice ima pravo da prima samo jednu penziju.

Sud se prilikom razmatranja okolnosti i utvrđivanja činjenica u ovim predmetima u potpunosti oslonio na argumente koje je iznela hrvatska država i zaključio da su neosnovani prigovori podnosioca predstavki da je došlo do povrede člana 1. Protokola 1. Sud se nije upuštao u stvarne razloge prekida isplate penzija, niti je obratio pažnju na činjenicu da su korisnici penzija, kojima je Hrvatska oduzela zakonito stečene penzije za period od šest-sedam ili više godina, bili srpske nacionalnosti. Nije razmatrana situacija u kojoj su, zaista, bili korisnici penzija koji su živeli na području RSK, niti koliki je bio iznos "penzije" koju su oni primali od organa RSK, kao ni

činjenica da oni nikad od organa RSK nisu dobili bilo kakva rešenja o ostvarivanju prava na penziju ili o isplati penzija. Takođe, Sud nije obratio pažnju ni na to da su penzije jedini izvor prihoda najvećem broju korisnika, niti je cenio težinu tereta koji su podneli ovi korisnici, budući da zbog neisplaćivanja penzija nisu imali sredstava za život.

Desetinama hiljada korisnika penzija koji su za vreme oružanih sukoba izbegli ili su prognani iz Hrvatske, ili su živeli na području RSK, Hrvatska je zbog njihove etničke pripadnosti uskratila legalno zarađene penzije za duži vremenski period, a nakon odluke Suda da su predstavke podnete ovim povodom nedopuštene, jasno je da bi pokušaji ostvarivanja prava u nekom novom postupku, ili pred domaćim organima, ili pred Sudom, bili beskorisni, tako da oni više nisu imali načina da ishoduju od Hrvatske da im vrati njihov novac.

Značajan broj predstavki protiv Hrvatske Sudu su podneli penzionisani pripadnici JNA kojima je po proglašenju samostalnosti Hrvatska smanjila penzije u određenom procentu i ukinula neke povlastice koje su uživali za vreme postojanja bivše SFRJ. Sud je, pozivajući se na pravilo prema kojem države imaju široku slobodu procene u uređivanju svoje socijalne politike, zauzeo stanovište da u tom kontekstu treba posmatrati smanjenje penzija i ukidanje povlastica pripadnicima bivše JNA i naglasio da je preduzimanje ovakve mere, u suštini, predstavljalo način na koji je Hrvatska integrisala vojne penzije pripadnika JNA u opšti sistem penzijskog i invalidskog osiguranja Hrvatske. Podnosioci predstvaki nisu izgubili pravo na penziju, nego samo nekoliko procenata penzije i povlastice dobijene u bivšoj državi. Imajući u vidu da primenom relevantnih hrvatskih propisa i postupanjem nadležnih organa nije narušena suština penzijskih prava podnosilaca predstavki, Sud je zaključio da, zbog smanjenja penzija ovoj kategoriji korisnika, nije došlo do povrede člana 1. Protokola 1.

Zbog prekida isplate penzija pred Sudom se vodio postupak i protiv Srbije. Prestanak isplate penzije podnosiocima predstavki, koji su živeli na teritoriji AP Kosovo i Metohija usledio je nakon uspostavljanja međunarodne uprave na teritoriji te Pokrajine.

Penzijski sistem u Srbiji utemeljen je na principu međugeneracijske solidarnosti i tekućeg finansiranja, a kako država Srbija nije u mogućnosti da naplati doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje na području AP Kosovo i Metohija od 1999. godine, otkad je uspostavljena međunarodna uprava na toj teritoriji, to korisnici koji su na toj teritoriji ostvarili pravo na penziju,

više ne mogu da je primaju. Problemi sa isplatom penzija ovim korisnicima usloženjen je i zbog činjenice da je dokumentacija iz ove Pokrajine velikim delom uništena, a ona koja nije uništena nestala je i više nije dostupna nadležnim organima Srbije. Osim toga, ne postoji saradnja između nadležnih organa u Srbiji i u AP Kosovo i Metohija, a zabeleženi su i učestali pokušaji zloupotrebe prava na penziju prikazivanjem lažne dokumenatacije.

Takođe, isplata penzije se nije mogla nastaviti onim korisnicima čije je prebivalište sporno i koja nisu registrovana kod RF PIO pre uspostavljanja paralelnog kosovskog penzijskog sistema, koji je uspostavila Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu, jer bi bilo neprihvatljivo da neki korisnici primaju dve penzije po istom osnovu.

Napred navedeni razlozi sadržani su u mišljenjima Ministarstva za socijalna pitanja i Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, a na osnovu tih mišljenja RF PIO je sproveo obustavu isplate penzije podnosiocima predstavki.

Obrazloženje koje je iznela srpska strana Sud nije prihvatio kao opravdano. Naglasio je da mišljenja naznačenih ministarstava na osnovu kojih je prestala isplata penzija podnosiocima predstavki ne predstavljaju zakone, iz čega proizilazi da zadiranje države u imovinu podnosilaca predstavke nije bilo zakonito, te je utvrdio da je u ovom slučaju došlo do povrede čana 1. Protokola 1.

Primenjući član 46. Konvencije u ovom slučaju, Sud je presudom obavezao Srbiju da, osim isplate dosuđenih iznosa podnosiocima predstavki, preduzme adekvatne mere, a ako je potrebno, i da usvoji odgovarajuće zakone kako bi se obezbedila isplata penzija korisnicima iz AP Kosovo i Metohija i rešio problem zaostalih dugova.

*

Na osnovu sprovedenog istraživanja možemo zaključiti da na teritoriji bivše SFRJ, u novostvorenim državama, postoji visok stepen ugrožavanja prava na mirno uživanje imovine, garantovanog članom 1. Protokola 1. uz Konvenciju. Takvo stanje u najvećoj meri je prouzrokovano raspadom SFRJ i stvaranjem novih država na njenoj teritoriji, zatim oružanim sukobima na prostoru bivše federalne države, čije razorne posledice po stanovništvo, te celokupnu privrednu i komunalnu infrastrukturu nisu u potpunosti otklonjene ni do danas, a među

uzrocima značajnu ulogu ima i proces tranzicije koja je u bivšoj SFRJ, a naročito u novim državama nametnula transformaciju svojinskog režima i drugačije formiranje ekonomskih i političkih odnosa.

Nove države nastale na prostoru ranije SFRJ, u uslovima osiromašene privrede i pada standarda stanovništva, nastojeći da opstanu i učvrste sopstvene temelje, tokom proteklog perioda nisu pružile dovoljnu i efikasnu zaštitu imovinskih prava građana. Pored toga, u nekim državama poput Hrvatske, a delom i u Bosni i Hercegovini, građani su imali probleme zbog svoje etničke pripadnosti. To se naročito odnosi na građane srpske nacionalnosti u Hrvatskoj, prema kojima su učinjene višestruke povrede ljudskih prava. Zbog nesankcionisanja takvog postupanja hrvatske države, neka imovinska prava srpski građani u Hrvatskoj su nepovratno izgubili.

Postupanje Suda doprinelo je boljoj zaštiti prava na mirno uživanje imovine na teritoriji bivše SFRJ, međutim, valja primetiti da je u nekim situacijama Sud propustio da analizira i oceni mere koje su preduzimale pojedine države, a čiji je rezultat bio trajno i neopravdano oduzimanje imovinskih prava nekim kategorijama građana. Takav odgovor Suda odvratio je mnoge građane da potraže zaštitu pred Sudom, a, takođe, stvorio je sumnje u pravično odlučivanje Suda.

Konvencija i Sud su, nesporno, najpotpuniji i najefikasniji mehanizmi zaštite ljudskih prava u državama u okviru Saveta Evrope, ali potrebno je naglasiti, kao što je Sud mnogo puta dosad u svojoj praksi naglasio, da je uloga Suda u zaštiti ljudskih prava supsidijarna. Primarna uloga u zaštiti ljudskih prava pripada državama.

Države nastale na prostoru bivše SFRJ moraju u daleko većoj meri, nego što su to pokazale u periodu od ratifikovanja Konvencije do kraja 2015. godine, uvažavati Konvenciju i raditi na promociji i zaštiti ljudskih prava.

7. LITERATURA

Monografije, udžbenici

- G. Alfredson et al., *The Universal Declaration of Human Rights*, Scandinavian University Press, Oslo 1999
- Ph. Alston, M. Robinson, *Human Rights and Development*, Oxford University Press, Oxford 2005
- Ph. Alston, R. Goodman, *International Human Rights – The Successor to International Human Rights in Context: Law, Politics and Morals*, Oxford University Press, Oxford 2012
- S. Avramov, M. Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Savremena administracija, Beograd 2003
- B. Bakotić, *Pojedinac pred Europskim sudom za ljudska prava*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1999
- J. Bakšić-Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo 2002
- T. R. G. van Banning, *The Human Right to Property*, Intersentia, Antwerpen-Groningen-Oxford 2001
- U. Baxi, *Inhuman Wrongs and Human Rights: Unconventional essays*, Har-Anand Publications, Delhi 1994
- W. Benedek, (ur.), *Human Rights in Bosnia and Hercegovina, Theory and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 1999
- R. Blackburn and Polakiewicz J., *Fundamental Rights in Europe, The European Convention on Human Rights and its Member States 1950-2000*, Oxford University press, Oxford 2001
- R. Bubalo, (ur.), *Bela Knjiga o statusnim i imovinskim pitanjima građana nastalim kao rezultat dezintegracije Jugoslavije u zemljama potpisnima Dejtonskog sporazuma, s*

preporukama za njihovo rešavanje, Novi Sad 2012

- R. Bubalo, Lj. Mikić, *Analiza pristupa stambenom zbrinjavanju izbjeglih i raseljenih bivših nositelja stanarskog prava u Republici Hrvatskoj u 2007.*, Beograd 2008
- M. Buzadžić, *Secesija bivših jugoslovenskih republika u svetlosti odluka Ustavnog suda Jugoslavije* (Zbirka dokumenata s uvodnom raspravom), Beograd 1994
- Th. Buergenthal, *Međunarodna ljudska prava u sažetom obliku*, Beograd, 1997
- I. Cameron, *An Introduction to the European Convention on Human Rights*, Uppsala 2002
- S. Carić, *Pravo na suđenje u razumnom roku*, Službeni glasnik, Beograd 2008
- M. Carss-Frisk, *Pravo na imovinu, Vodič za primenu člana 1 Protokola 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Beograd 2004
- A. R. Çoban, *Protection of Property within the European Convention on Human Rights*, Aldershot, 2004
- Council of Europe, *The ECHR in 50 questions*, Strasbourg 2014
- M. Delmas-Marty, *The European Convention for the Protection of Human Rights, International Protection Versus, National Restrictions*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1992
- P. van Dijk, G.J.H. van. Hoof u saradnji sa A.W.Heringa, J.G.C. Schokkenbroek, B.P. Vermeulen, M.L.W.M.Viering, L.F.Zwaak, *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Sarajevo 2001
- P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, Antwerpen-Oxford 2006
- D. Dimitrijević, *Međunarodno pravo sukcesije država, Sukcesija državne imovine s posebnim osvrtom na sukcesiju SFR Jugoslavije*, Beograd 2007
- V. Dimitrijević, D. Popović, T. Papić, V. Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beograd 2007
- V. Dimitrijević, M. Paunović, *Prava i slobode - međunarodni i jugoslovenski standardi*, Beograd 1995
- V. Dimitrijević, M. Paunović, u saradnji sa V. Đerićem, *Ljudska prava*, Beograd, 1997

- V. Dimitrijević, O. Račić, V. Đerić, T. Papić, V. Petrović, S. Obradović, *Osnovi Međunarodnog javnog prava*, Beograd 2007
- V. Dimitrijević, V. Đerić (ur.) *Zbirka odluka o ljudskim pravima I*, Beograd 1997
- J. Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell University Press, New York 2003
- G. Dutertre, *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Beograd 2006
- A. Farnsworth, *Uvod u pravni sistem Sjedinjenih Američkih Država*, Beograd 1973
- J.- M. Favre, *Osnovi Evropske unije i komunitarnog prava*, Beograd 2004
- C. Friedrich, *Konstitucionalna demokratija*, Podgorica 2005
- S. Gajin, *Ljudska prava, Pravno-sistemska okvir*, Beograd, 2011
- A. Gams u saradnji sa M. Petrovićem, *Osnovi stvarnog prava*, Beograd, 1980
- A. Gams, *O svojini*, Beograd, 1982
- A. Gams, *Svojina*, Beograd 1991
- N. Gavella, T. Josipović, I. Gliha, V. Belaj, Z. Stipković, *Stvarno pravo*, Zagreb 1998
- D. Gomien, *Kratki vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Strasbourg, 2005
- S. Greer, *The European Convention on Human Rights*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006
- A. Gorkič, *Prikaz stambenog zakonodavstva u Republici Hrvatskoj i posledice njegove primene na položaj prognanika i izbeglica*, Zagreb 2006
- A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *Pravo na imovinu prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, Vodič za primenu Evropske konvencije o ljudskim pravima i njenih protokola*, Strasbourg, 2007
- D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, London, 1995
- D. Hiber, *Svojina u tranziciji, Reprivatizacija i povratak načelu nepovredivosti prava svojine*, Beograd 1998
- G.W.F. Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, Sarajevo 1989

- Th. Hobbes, *Levijatan ili Materija, oblik i vlast države crkvene i građanske*, Beograd 2011
- *Introduction to the European Convention on Human Rights – The Rights Guaranteed and the Protection Mechanism*, Council of Europe Publications, Human Rights Files, no.1, 2005
- A. Ivić, I. Maksimović, M. Orlić, V. Rajović, *Društvena svojina i samoupravljanje I i II*, Beograd 1989
- F. Jacobs, R. White & C. Ovey, *The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford – New York 2010
- A. Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima*, Beograd, 2006
- M. W. Janis, R. S. Kay, A. W. Bradley, *European Human Rights Law: Text And Materials 3e*, Oxford University Press, Oxford 2008
- R. Jelić, *Pojam i struktura osnovnog oblika svojine u našem pravu*, Beograd 1992
- V. Joksimović (ur.), *Evropski sud za ljudska prava, Odabrane presude I*, Beograd 2005
- V. Joksimović (ur.), *Evropski sud za ljudska prava, Odabrane presude II*, Beograd 2006
- V. Joksimović (ur.), *Evropski sud za ljudska prava, Odabrane presude III*, Beograd 2008
- V. Joksimović (ur.), *Evropski sud za ljudska prava, Odabrane presude IV*, Beograd 2009
- P. Klarić, M. Vedriš, *Građansko pravo*, Zagreb 2009
- V. Knežević-Predić, *Ogled o međunarodnom humanitarnom pravu: izvori, domen primene, subjekti*, Beograd, 2007
- R. Kovačević-Kuštrimović, *Imovina u građanskom pravu i sistemu društvene svojine*, Niš 1986
- R. Kovačević-Kuštrimović, M. Lazić, *Uvod u građansko pravo*, Niš 2008
- R. Kovačević-Kuštrimović, M. Lazić, *Stvarno pravo*, Niš 2009
- M. Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd 2011
- E. Lambert-Abdelgawad, *The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights*, Council of Europe Publications, Human Rights Files, no. 19, 2002
- Ph. Leach, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beograd 2007

- R. Lukić, B. Košutić, *Uvod u pravo*, Beograd, 2009
- J. Locke, “*Two Treatises of Civil Government*“(1690), na: www.lonang.com/exlibris/locke/
- R. Macdonald St-J. et al., *The European Sistem for Protection of Human Rights*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht-Boston-London 1993
- B. Magaš, *The Destruction of Yugoslavia*, Verso Press, London-New York 1993
- K. Marx, *Beda filozofije*, Beograd 1949
- M. Matulović, *Ljudska prava*, Zbornik tekstova iz suvremenih teorija ljudskih prava, Rijeka 1992
- M. Matulović, *Ljudska prava, Uvod u teoriju ljudskih prava*, Zagreb, 1996
- B. Milosavljević, D.Popović, *Ustavno pravo*, Beograd 2009
- L.von Mises, *Od plana do haosa*, Novi Sad 1999
- N. Mole, C. Harby, *Pravo na pravično suđenje, Vodič za primenu člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Priručnik o ljudskim pravima br.6, Beograd 2007
- J. Morison, K.Mc Evoy, G.Anthony (eds.) Judges, *Transition and Human Rights*, Oxford 2007
- J. Mourgeon, *Ljudska prava*, Beograd, 1996
- A. Mowbray, *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2007
- D. Mrđenović, (priređivač), *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011
- K.Obradović, M.Paunović (ur.), *Pravo ljudskih prava - nove teme*, Beograd 1996
- T. Papić, (ur.) *Zbirka odluka o ljudskim pravima II*, Odluke Evropskog suda za ljudska prava, Beograd 2002
- M. Paunović, S.Carić, *Evropski sud za ljudska prava, Osnovna načela i tok postupka*, Beograd 2006
- M. Paunović, S.Carić, *Evropski sud za ljudska prava, Nadležnost i postupak*, Beograd 2007
- M. Paunović, *Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava*, Beograd 1993
- M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, *Osnovi međunarodnih ljudskih prava*, Beograd 2007

- V. Petrović, *Međunarodni postupci za zaštitu ljudskih prava*, Beograd 2001
- V. Petrović-Škero, priređivač, *Praksa Evropskog suda za ljudska prava i primena evropskih standarda u upravnom pravu Srbije*, Beograd 2007
- D. Popov, *Građansko pravo - Opšti deo*, Beograd 2001
- D. Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd 2008
- D. Popovic, *Protecting property in European Human Rights Law*, Utrecht 2009
- D. Popović, *Uvod u uporedno pravo*, Beograd 2008
- D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd 2012
- *Poslovnik o radu Evropskog suda za ljudska prava, Rules of Court –European Court of Human Rights*, na: www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf
- B. Poznić, V. Rakić-Vodinelić, *Građansko procesno pravo*, Beograd 1999
- *Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti*, Council of Europe 2009
- *Pravni leksikon*, Beograd 1970
- *Preparatory Work on Article 1 of the First Protocol to the European Convention on Human Rights*, Strasbourg 1976, na: www.echr.coe.int/Documents/Library_TravPrep_Table_ENG.pdf
- P. J. Proudhon, *Što je vlasništvo?*, Zagreb 1982
- Z. Radivojević (ur.), *Evropski sistem zaštite ljudskih prava-iskustva i novi izazovi*, Zbornik radova Niš 2005
- R. Radonjić, *Tranzicije*, Podgorica 1998
- V. Rakić-Vodinelić, G. Svilanović, G. Knežević, V. Vodinelić, D. Hiber, S. Panov, Z. Balinovac, B. Šunderić, *Prestanak SFRJ i pravne posledice*, Beograd 1995
- K. Reid, *Evropska konvencija o ljudskim pravima, Vodič za praktičare*, knjige 1 i 2, Beograd 2007
- J.-F. Renucci, *Introduction to the European Convention on Human Rights, The rights guaranteed and the protection mechanism*, Council of Europe, Strasbourg, 2005
- S. Rodin, T. Čapeta, I. Goldner Lang, *Izbor presuda Evropskog suda*, Zagreb, 2009

- J-J. Rousseau, *Društveni ugovor*, Beograd 1993
- Ć. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo 2003
- C. B. Schutte, *The European Fundamental Rights of Property*, Kluwer, Amsterdam 2004
- L. Sermet, *The European Convention on Human Rights and Property Rights*, Council of Europe, Strasbourg 1998
- D. Shelton, *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford 2006
- O. Stanković, M. Orlić, *Stvarno pravo*, Beograd 1999
- O. Stanković, V. Vodinelić, *Uvod u građansko pravo*, Beograd, 1996
- O. Stanojević, *Rimsko pravo*, Beograd 2010.
- H. Steiner, Ph. Alston, *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*, Oxford University Press, Oxford 2000
- D. Stojanović, *Pozitivno-pravna ograničenja privatne svojine*, Beograd 1963
- D. Stojanovic, *Osnovna prava čoveka, Ljudska prava i slobode u ustavima evropskih država*, Niš, 1989
- D. Stojanović, *Stvarno pravo*, Kragujevac 1998
- D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd 1998
- S. Šarkić, D. Popović, *Veliki pravni sistemi i kodifikacije*, Beograd 2005
- Ž. Špirić, G. Knežević, V. Jović, G. Opačić, *Tortura u ratu, posledice i rehabilitacija: Jugoslovensko iskustvo*, Beograd 2004
- Ch. Tomuschat, *Ljudska prava između idealizma i realizma*, Beograd 2006
- M. Tratnik, V. Rijavec, T. Keresteš, R. Vrenčur, *Stvarnopravna zavarovanja*, Maribor 2001
- M. Vedriš, P. Klarić, *Građansko pravo, Opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo*, Zagreb, 1998
- V. Vodinelić, *Građansko pravo, Uvodne teme*, Beograd 1991
- V. Vodinelić, *Takozvana zloupotreba prava*, Beograd 1997
- D. Vranjanac, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd 2002
- N. Vučinić, *Međunarodnopravni status i zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda*, Podgorica, 1994

- N. Vučinić, *Osnovi ljudskih prava i sloboda*, Podgorica 2001
- J. H. H. Weiler, *Ustav Evrope*, Beograd 2002
- L. Wildhaber, *The European Court of Human Rights*, Kehl-Strasbourg-Arlington 2006
- M. Žuvela, *Vlasničkopravni odnosi*, Zagreb 1996

Članci

- S. Avramović, “Starogrčka baština“ u: D.Mrdenović, (priređivač), *Temelji moderne demokratije*, Beograd 2011, str. 17-30
- R. Banović, “Nastanak problema zatečene devizne štednje i moguća rešenja tog problema“ *“Finansijaka tržišta, finansijke institucije i reformski procesi“* Zbornik radova, *Ekonomski anali*, Beograd 2001, god.45., tematski broj, juli 2001. g., str. 224-231
- D. Barać, “Razgrađivanje supstance ekonomije - zašto smo tu gde smo“ *Nova srpska politička misao, časopis za političku teoriju i društvena istraživanja*, od 1.septembra 2012. g., Beograd 2012, na: www.nspm.rs/
- S. Barać, “Svojinski odnosi i privatizacija u agraru - osnovna strateška opredeljenja u razvoju agrara Srbije i SR Jugoslavije“ *Ekonomika*, Beograd 1998, vol.44, br.4-6., str. 138-145
- W. Benedek, “Za kulturu ljudskih prava na Balkanu“ u: *Kultura ljudskih prava*, Beograd, 2002, str. 14-16
- N. Bodiřoga-Vukobrat, “Zaštita prava vlasništva u evropskom pravu“, *Zbornik Pravnog Fakulteta u Rijeci*, Rijeka, 2002, vol.23, br.1., str. 201-215
- P. Boeles and F.Schild, “Case Reports of the European Court of Human Rights“ *European Journal of Migration and Law*, Leiden 2002, vol 4., no.4. str. 499-510
- V. Bordaš Bernadet, “Zaštita imovine kao ljudsko pravo“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Novi Sad 2003, vol.37, br.1-2., str. 165-176
- S. Carić, “Izvršavanje presuda Evropskog suda za ljudska prava i nadzor nad

- Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda“ *Pravni život*, Beograd 2008, vol.55, br.5-6., str. 63-70
- M. Cranston, “Are There Any Human Rights?“, *Daedalus*, Journal of the American Academy of Arts & Sciences, Cambridge 1983., Vol.112., No.4., str.1-17
  - M. Cranston: “Human Rights, Real and Supposed“ u: Raphael, D.D., ed., *Political Theory and the Rights of Man*, Bloomington 1967, Indiana University Press, str. 43-53
  - V. Crnić-Grotić, “Sukcesija država s obzirom na ugovore u slučaju raspada federacije“ *Zakonitost*, Zagreb 1992, br.6-7., str. 855-870
  - V. Crnić-Grotić, “Zaštita prava vlasništva u međunarodnom pravu“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, Rijeka 2001, vol.22, br. 1., str. 361-376
  - Đ.V.Degan, “Sukcesija država u pogledu nepokretne i pokretne imovine“ *Zakonitost*, Zagreb 1992, br. 6-7., str. 903-918
  - A. Galič, “Novo uređenje pravnih lekova zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku u Republici Sloveniji“ *Pravni život*, Beograd 2006, vol.55, br.12., str.85-96
  - V. Goati, “Političke elite, građanski rat i raspad SFRJ“ Knjiga u novinama *Republika*, godina VIII, br. 147, 1.-15. septembar 1996, Beograd 1996
  - S. Đajić, “Dejstvo odluka Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava u nacionalnim pravnim sistemima“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad, 2003, vol.37, br.1-2., str. 217-235
  - Lj. Đorđević, “Uticaj presuda Evropskog suda za ljudska prava na praksu Ustavnog suda Srbije“ *Pravni život*, Beograd, 2008, vol.57, br.14., str.31-45
  - M. Franić, “Stambeni odnosi u svetlu reintegracije hrvatskog pravnog poretka u kontinentalnoeuropski pravni krug“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split 2009, god. 46, no. 4., str. 813-828
  - S. Gajin, “Član 1.Protokola uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima - standardi zaštite imovinskih interesa“ u: V.Vodinić, S. Gajin, M. Živković, I. Spasić, J. Pak, V. Živković, “*Promene stvarnog prava u Srbiji*” Beograd, 2005, str. 35-47

- A. Gams, "Slojevitost svojine" *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd, God. 82., Knj.52., br. 1/3 (1996), str. 117-131
- Z. Golubović, "Nekoliko teza o teorijskim pretpostavkama za slom Jugoslavije" prilog za naučni skup "Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije" *Filozofija i društvo*, VI/1994, Beograd 1994, str. 29-46
- I. Goranić, "Okončanje postupka unutar domaćega pravnog sustava kao uvjet dopuštenosti tužbe Europskoj komisiji i Europskom sudu za ljudska prava" *Vladavina prava: časopis za pravnu teoriju i praksu*, Zagreb 1998, br.1., str. 39-59
- J. Hasanbegović, "Ostvarivanje i zaštita ljudskih prava u Srbiji - normativni okvir i pravna stvarnost" *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split 2005, vol.42, br.1-2., str. 55-65
- D. Hiber, "Privatizacija: Moć države i uloga prava" *Sociologija*, Vol. XXXV, N°1, Beograd 1993, str. 39-52
- D. Hiber, "Pravo na mirno uživanje imovine, oblici njegovog ugrožavanja i mogućnosti ponovnog uspostavljanja u jugoslovenskom pravu" u: *Pravo ljudskih prava*, Beograd 1996, str. 203-227
- D. Hiber, "Privatizacija i denacionalizacija u Republici Srbiji" u: *Ustavna i pravna pitanja jugoslovenske države, Rasprave u radnoj grupi Beogradskog centra za ljudska prava*, Beograd 1999, str. 163-175
- "Hrvatska priznaje mirovinski parafond Krajine" u časopisu *Srpski tjednik "Novosti"* od 31.03.2012. godine, na: www.portalnovosti.com/
- V. Kazazić, "Ostvarivanje i zaštita ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kroz praksu prava Ombudsmena i doma za ljudska prava" *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 2005, vol.42, br.1-2., str. 43-53
- R. Kovačević-Kuštrimović, "Definicija prava svojine" *Pravni život*, Beograd, 1986, vol.34,(knj.357), br.10., str. 983-993
- R. Kovačević-Kuštrimović: "Klasičan pojam prava svojine u predratnoj pravnoj teoriji" *Naučno nasleđe Pravnog fakulteta u Beogradu od 1841. do 1941.*, Beograd 1994, str.

177-191

- R. Kovačević-Kuštrimović, M. Lazić, “Zaštita imovine prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“ *Pravni život*, Beograd 2005, God. 54. Knj. 494., broj 10., str. 413-446
- M. Kreća, “Osnovna pitanja sukcesije u jugoslovenskom slučaju“ u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije, Problemi sukcesije i kontinuiteta*, Beograd 1994, str. 31-44
- M. Kreća, “O datumu sukcesije, Par kritičkih napomena o Mišljenju N°11. Badenterove Arbitražne komisije“ u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije, Problemi sukcesije i kontinuiteta*, Beograd 1994, str. 71-80
- U. Kriebaum, Ch. Schreuer, “The Concept of Property in Human Rights Law and International Investment Law” u: S.Breitenmoser et al., *Human Rights, Democracy and the Rule of Law: Liber Amicorum Luzius Wildhaber*, Zürich 2007, str. 743-762
- G. Letsas, “The Truth in Autonomous Concepts: How to Interpret the ECHR“ *European Journal of International Law*, Firenze, 2004, vol. 15 , no.2., str. 279-305
- M. Longar, “Neizvrševanje odlučitev sodišča (stare devizne vloge)“ *Pravna praksa*, Ljubljana 2006, br. 46, str. 24
- L. Lukina-Karajković, “ Prikaz odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu protiv Republike Hrvatske“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 2002, 3-4., str. 651-663
- Lj. Madžar, “Ekonomski aspekti raspada Jugoslavije“ prilog za naučni skup “*Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije*“ *Filozofija i društvo*, VI/1994, Beograd 1994, str. 211-228
- D. Maričić, “Aktivna legitimacija za podnošenje zahtjeva Evropskom sudu za ljudska prava“ *Hrvatska pravna revija*, Zagreb 2001, br.8., str.117-120
- J. Metelko, “Važnost pravičnosti u sukcesiji država u pogledu državne nepokretne i pokretne imovine u posebnim slučajevima raspada i odcjepljenja“ *Zakonitost*, Zagreb 1992, br. 6-7., str. 918-952
- Th. Meyer, “Svojina kao ljudsko pravo“ *Pravni život*, Beograd 2005, vol.54, br.10, str.

367-392

- Th. Meyer, "Strukturne razlike između anglosaksonskog i evropskog kontinentalnog prava vlasništva" *Pravni život*, Beograd 2006, br.10, knjiga 502, str. 491-504
- A. Mossoff, "What Is Property? Putting the Pieces Back Together" *Arizona Law Review*, Vol. 45, Issue 2, Tucson 2003, str. 371-443
- G. L. Neuman, "Human Rights and Constitutional Rights: Harmony and dissonance" *Stanford Law Review*, Stanford 2003, vol.55, br.5.str.1863-1900
- P. Nikolić, "Deklaracija o pravima čoveka i građanina od 1789.godine kao akt civilizacije" *Anali Pravnog fakulteta*, Beograd 1989, br. 6/1989, str. 684-690
- K. Obradović, "Oružani sukobi na tlu bivše SFRJ" u: *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Beograd 1996, str. 48-88
- Z. Obrenović, "Raspad Jugoslavije i politička nespremnost srpske elite na izazove raspada" "Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije" *Filozofija i društvo*, VI/1994, Beograd 1994, str. 385-405
- A. Orakhelashvili, "Restrictive Interpretation of Human Rights Treaties in the Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights" *European Journal of International Law*, Firenze 2003, vol.14, br.3., str. 529-568
- M. Pajvančić, "Ustavni okviri u kojima su zajamčene slobode i prava čoveka i građanina" *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 1991, vol.77, br. 2-3., str. 221-230
- M. Paunović, "Pravo na imovinu" u: R.Petković, (ur.) *Ljudska prava, Pet decenija od usvajanja Opšte deklaracije o pravima čoveka*, zbornik, Beograd 1998, str. 111-121
- D. Popov, "Pojam prava svojine" *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad 2006, str.129-144
- D. Popović, "Pilot-presude Evropskog suda za ljudska prava" *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, Beograd 2009, br.1/2009, str. 220-237
- D. Popović, "Autonomni koncepti evropskog prava ljudskih prava" *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd 2009, godina LVII, br. 4/2009, str. 121.-137
- O. Popović, "Deklaracija prava čoveka i građanina", u: D.Mrđenović, (priređivač), *Temelji*

moderne demokratije, Beograd 2011, str. 317-328

- V. Popović, B. Topić, “Mogućnost ostvarivanja zaštite ljudskih prava pred Evropskim sudom za ljudska u Strazburu“ *Pravni život*, Beograd 2008, vol.57, br.3-4., str. 25-40
- P.Radošević, “Pravna priroda posjeda“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 2009, vol.59, br.2-3., str. 343-369
- B. Radović, “Jugoslovenski ratovi 1991-1999 i neke od njihovih društvenih posledica“ u: Ž.Špirić, G.Knežević, V.Jović, G. Opačić, *Tortura u ratu, posledice i rehabilitacija: Jugoslovensko iskustvo*, Beograd, 2004. str.25-68
- V. Rakić-Vodinelić, “Prava treće generacije“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb br. 5-6/1989, str. 789- 813
- V. Rakić-Vodinelić “Sudska zaštita prava čoveka – uporednopravni pregled i stanje u SRJ“ *Zbornik Prava i slobode, Međunarodni i jugoslovenski standardi*, Beograd 1995, str.113-143
- V.Rakić-Vodinelić, “Predviđanja međunarodnih i unutrašnjih pravnih zahvata SR Jugoslavije i Republike Hrvatske, od značaja za imovinska prava njihovih građana” *Arhiv za pravne i društvene nauke*, god. 82., br.1-3/1996, Beograd 1996, str. 557-572
- C. Ribičič, “Položaj i uloga Ustavnog suda u primjeni Evropske konvencije o ljudskim Pravima - iskustva Slovenije“ u: *Položaj i uloga Ustavnog suda u primjeni Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Zbornik radova, Podgorica 2007, str. 78-88
- B. Sajovic, “O razvojni problematiki institucij stvarnoga prava“ *Pravnik*, Ljubljana 1992, br.11-12., str. 465-470
- B. Sajovic, “Transformiranje lastninskih odnosov in lastninjenje“ *Pravnik*, Ljubljana 1992, br.1-2., str.9-33
- D. Stanimirović, ”Novi pogled na Hamurabijev zakonik“ (I deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LIX, br. 1/2011, Beograd 2011, str. 133-159
- D. Stanimirović, ”Novi pogled na Hamurabijev zakonik“ (II deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LIX, br. 2/2011, Beograd 2011, str. 91-121
- O. Stanojević, “Rimsko i anglosaksonsko shvatanje svojine“ *Anali Pravnog fakulteta*

u *Beogradu*, Beograd 1972, br. 5-6, str. 843-857

- V. Stanovčić, “Vlast i svojina (“Vlastništvo”)“ Teze o ulozi i značaju preobražaja svojine, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 1996, God. 82., Knj.52., br. 1/3 (1996), str. 605-617
- V. Stanovčić, “Od “Velike povelje sloboda“ do “Atlantske povelje“ u: D. Mrđenović, (priređivač), *Temelji moderne demokratije*, Beograd 2011, str. 31-88
- D. Stojanović, “Pravo na svojinu kao univerzalno zajemčeno pravo“ *Pravni život*, Beograd 1995, God. 44., Knj. 419., br. 10., str. 25-47
- I. Šijaković, “Uzroci kršenja ljudskih prava u zemljama tranzicije“ *Međunarodni problemi*, Beograd, 2002, vol.54, br.4, str.456-466
- B. Šoškić, “Rešavanje stare devizne štednje“ u: “*Finansijaka tržišta, finansijke institucije i reformski procesi*“ Zbornik radova, *Ekonomski anali*, Beograd 2001, god. 45., tematski broj, juli 2001, str. 221-224
- S. Zagrajski, “Zaštita prava vlasništva u postupcima izvlaštenja pred Europskim sudom za ljudska prava“ *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 2008, vol. 45, br.3. str.505-523
- N. Vajić, “Europski sud za ljudska prava“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 1999, sv.49, br.3-4., str.487-524
- N. Vajić, “Duljina sudskog postupka u Hrvatskoj i praksa Europskog suda za ljudska prava“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb 2001, sv.51, br. 5., str. 981-990
- N. Vajić, “Djelovanje Europskog suda za ljudska prava s osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske“ *Godišnjak Tribine Pravnog fakulteta u Zagrebu i Kluba pravnika grada Zagreba*, Zagreb 2002, sv.1.
- K. Vasak, “A 30-Year Struggle: the Sustained Efforts to Give Force of Law to the Universal Declaration of Human Rights“ *UNESCO Courier*, Paris, november,1977, str. 29-32
- M.Vasiljević, “Neki pravni aspekti svojinske transformacije preduzeća putem konverzije potraživanja u akcije“ *Ekonomika preduzeća*, Beograd 2000, vol.48, iss. 5-6, str.181-188
- V.Vodinelić “Pravo svojine na nepokretnostima i sukcesija država” u V.Rakić-Vodinelić

- et.al. *Prestanak SFRJ i pravne posledice*, Beograd 1995, str. 81-116
- V.Vodinelić, “Pravo na ljudsko dostojanstvo“ Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, suplement broju 5-6, Zagreb 1989, str.713-744
  - V.Vodinelić, “Osnovno o nacrtu stvarnopravnog zakonika Srbije 2006“ *Ka novom stvarnom pravu Srbije*, Beograd 2007, str.13-16
  - B. Vukas, “Prijedlozi i nacrti konfederalizacije Jugoslavije 1990./91. - Posljednji pokušaji “spašavanja“ zajedničke države“ *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, v.27, br.2., Rijeka 2006, str. 761-803
  - S. Whittaker, “Precedent u engleskom pravu: Pogled sa tvrđave” *Evropski pravnik/European Lawyer Journal*, Novi Sad 2007, br. 3/2007, 49-87
  - M. Zec, O. Radonjić, “Ekonomski model socijalističke Jugoslavije: Saga o autodestrukciji“ *Sociologija*, Vol. LIV, N°4, Beograd 2012, str. 695-720
  - B. Zupančić, “Kako misliti o Evropi – pismo iz Strasburga” 1999, objavljeno na: www.bostjanmzupancic.com

Izveštaji

- European Court of Human Rights - *Annual Reports*, na: www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=echrpublications
- Izveštaji Specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava, Elizabet Ren, *Stanje ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije*, Beograd 1996 i 1997
- OSCE Misija u Republici Hrvatskoj, *Osnovno izvješće od 18. marta 2006. godine*, na: www.osce.org/hr/zagreb/18633?download=true

Rezolucije, Strategije, Programi

- Resolution 1410, The Parliamentary Assembly of Council of Europe, Repayment of the deposits of foreign exchange made in the offices of the Ljubljanska banka not on the territory of Slovenia 1977.-1991., adopted on 23. November 2004., Doc. 10135, na: assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17283&lang...
- UN, Resolution 1120 (1997) Adopted by the Security Council at its 3800th meeting, on 14. July 1997, na: www.un.org/en/sc/documents/
- UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Resolution 2004/2 on Housing and Property Restitution, 9. August 2004, E/CN.4/Sub.2/RES/2004/2, na: www.refworld.org/docid/41640a614.html
- UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Final report of the Special Rapporteur Paulo Sérgio Pinheiro, Principles on housing and property restitution for refugees and displaced persons, 28. June 2005., E/CN.4/Sub2/2005/17, na: www.unhcr.org/50f94d849.pdf
- Resolution 1708 (2010) The Parliamentary Assembly of Council of Europe Solving property issues of refugees and internally displaced persons, adopted by the Assembly on 28 January 2010, na: assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?...en
- Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2011. do 2014. godine, "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 17/11
- Program povratka i zbrinjavanja prognanika, izbeglica i raseljenih osoba, "Narodne novine" br. 92/98

Istorijski dokumenti

- Hamurabijev zakonik (oko 1754.g.pr.n.e.) u: D. Stanimirović, "Novi pogled na Hamurabijev zakonik" (I deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LIX, br.

- 1/2011, Beograd, 2011., str. 133-159, i D. Stanimirović, "Novi pogled na Hamurabijev zakonik" (II deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LIX, br. 2/2011, Beograd, 2011, str. 91.-21
- Velika povelja sloboda, Magna carta libertatum (1215) u: D. Mrđenović, (priređivač) *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011, str. 91-118
  - Dušanov zakonik (1349) na: www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/.../Dusanov_zakonik.pdf
  - Habeas corpus Act (1679) u: D. Mrđenović, (priređivač) *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011, str. 131-146
  - Povelja o pravima, Bill of Rights (1689) u: D. Mrđenović, (priređivač) *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011, str. 157-171
  - Deklaracija o nezavisnosti, The Declaration of Independence (1776) u: D. Mrđenović, (priređivač) *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011, str. 181-190
  - Deklaracija o pravima čoveka i građanina, Declaration des Droits de l' Homme et du Citoyen (1789) u D. Mrđenović, (priređivač) *Temelji moderne demokratije*, Beograd, 2011, str. 311-316
  - Code Civil (1804) na: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/
  - Austrijski građanski zakonik (1811) na: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/
  - Srpski građanski zakonik (1844) na: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/
  - Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru (1888) na: www.pravokutnik.net/a/imovinski.pdf.
  - Nemački građanski zakonik (1896) na: www.cogbyte.de > ... > Pravo > Pravni sustav > BGB
  - Švajcarski građanski zakonik (1907) na: alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/
  - Vajmarski ustav (1919) na: www.zum.de/psm/weimar/weimar
  - Vidovdanski ustav (1921) na: www.arhivyu.gov.rs/

Međunarodni instrumenti

- Povelja Ujedinjenih nacija, “*Međunarodni ugovori FNRJ*“ br. 5/45
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, The Universal Declaration of Human rights, na: www.un.org/en/documents/udhr/
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda “*Službeni list Srbije i Gore - Međunarodni ugovori*“ br. 9/03
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima “*Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 7/71
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/71
- Fakultativni protokol uz Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori*” br. 4/01
- Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim pravima koji ima za cilj ukidanje smrtne kazne, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori*” br. 4/01
- Bečka konvencija o ugovornom pravu, “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*“ br. 30/72
- Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, 1949. “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*“ br. 16/78
- Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru, 1949. “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*“ br. 16/78
- Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima, Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata, 1949. “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*“ br. 16/78
- Dopunski Protokol uz Ženevske Konvencije o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), (1949.) “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*“ br. 16/78
- Dopunski Protokol uz Ženevske Konvencije o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) , (1949.) “*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*,“ br. 16/78;
- Američka konvencija o ljudskim pravima, *American Convention on Human Rights “Pact of San Jose“*, Costa Rica, 1969, na:

http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm

- Afrička povelja o pravima čoveka i naroda, *African Charter on Human and Peoples' Rights*, 1981, na: www.dadalos.org/bih/menschenrechte/...mr2/.../dokument_7.htm
- Dodatni protokol uz Američku konvenciju o ljudskim pravima u oblasti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights* “Protocol of San Salvador“ 1988, na: <https://www.oas.org/.../1988%20Additional%20Protocol%20to%...>
- Arapska povelja o ljudskim pravima, *Arab Charter on Human Rights*, 1994, hrlibrary.umn.edu/instree/arabhrcharter.html
- Grand Bay Deklaracija i Plan akcije, *Grand Bay (Mauritius) Declaration and Plan of Action*, 1999, na: www.achpr.org/instruments/grandbay/
- Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2007, na: eur-lex.europa.eu > ... > EU law and publications > EUR-Lex

Pravni izvori

- Ustav FNRJ iz 1946. godine. “*Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*“ br. 10/46
- Ustav SFRJ iz 1963. godine, “*Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*“ br.14/63
- Ustav SFRJ, “*Službeni list SFRJ*“ br. 9/74
- Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, “*Službeni list Srbije i Crne Gore*” br. 1/03
- Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, “*Službeni list Srbije i Crne Gore*“ br. 6/03
- Sporazum o socijalnom osiguranju između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori*“ br. 1/01
- Zakon o potvrđivanju Sporazuma o pitanjima sukcesije, “*Službeni list Savezne Republike*

Jugoslavije-Međunarodni ugovori” br. 6/02

- Dejtonski sporazum (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini) *“Službeni list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori,”* br. 12/02
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidnju smrtne kazne u svim okolnostima, *“Službeni list SCG- Međunarodni ugovori”* br. 9/03
- Zakon o ratifikaciji Protokola br. 14 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kojim se menja kontrolni sistem Konvencije, *“Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”* br. 5/05, 7/05
- Zakon o potvrđivanju revidirane Evropske socijalne povelje, *“Službeni glasnik Republike Srbije - Međunarodni ugovori”* br. 42/09
- Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, *“Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije“* br. 40/45
- Zakon o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine i o sekvestraciji nad imovinom odsutnih lica, *“Službeni list Demokratke Federativne Jugoslavije“* br. 63/46
- Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, *“Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije“* br. 64/45 i *“Sluzbeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije,”* br. 24/46, ..., 10/65
- Zakon o zaštiti opštenarodne imovine i imovine pod upravom države, *“Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije“* br. 86/46
- Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća, *“Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije,”* br. 98/46, 35/48
- Osnovni zakon o eksproprijaciji, *“Sluzbeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije,”* br. 28/47

- Zakon o otkupu privatnih apoteka, “*Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*,” br. 50/49
- Osnovni zakon o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva,, “*Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* ” br. 43/50
- Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, “*Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*“ br. 52/58
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika., “*Službeni list SFRJ*“ br. 67/72
- Zakon o deviznom poslovanju i međunarodnim kreditnim odnosima, “*Službeni list SFRJ*” br. 15/77, 61/82, 77/82, 43/83, 70/83, 71/84
- Zakona o obligacionim odnosima, “*Službeni list SFRJ*” br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, “*Službeni list SRJ*” br. 31/93 i “*Službeni list SCG*” br. 1/03 - Ustavna povelja
- Zakon o deviznom poslovanju, “*Službeni list SFRJ*“ br. 66/85, 13/86, 71/86, 2/87, 3/88, 59/88, 85/89, 27/90, 82/90, 22/91, 96/91
- Zakon o preduzećima, “*Službeni list SFRJ*” br. 77/88
- Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama “*Službeni list SFRJ*“ br. 10/89, 40/89, 87/89, 18/90, 72/90, 79/90
- Zakon o prometu i raspolaganju društvenim kapitalom, “*Službeni list SFRJ*” br. 84/89, 46/90
- Zakon o sanaciji, stečaju i likvidaciji banaka i drugih finansijskih organizacija, “*Službeni list SFRJ*” br. 84/89, 63/90
- Zakon o stambenom obezbeđivanju u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, “*Službeni list SFRJ*“ br. 84/90
- Zakon o deviznom poslovanju, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 12/95, 29/97, 44/99, 74/99, 73/00
- Zakona o opštem upravnom postupku, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*,” br. 55/96, 33/97, 31/01.
- Zakon o izmirenju obaveza po osnovu devizne štednje građana, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 59/98, 44/99, 53/01
- Zakon o izvršnom postupku, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 28/00, 73/00. 71/01

- Zakon o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po osnovu devizne štednje građana, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 36/02
- Zakon o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 36/02
- Zakon o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po ugovorima o deviznim depozitima građana oročenim kod Dafiment banke AD, Beograd, u likvidaciji i po deviznim sredstvima građana položenim kod Banke privatne privrede Crne Gore AD, Podgorica, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 36/02
- Odluka o prelazu u državnu svojinu neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih lica i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile, “*Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije*“ br. 2/45
- Odluka o načinu izvršavanja obaveza Federacije po osnovu jemstva za devize na deviznim računima i deviznim štednim ulozima građana, građanskih pravnih lica i stranih fizičkih lica, “*Službeni list SFRJ*” br. 27/90
- Odluka o načinu na koji ovlašćene banke izvršavaju naloge za plaćanje domaćih fizičkih lica devizama sa njihovih deviznih računa i deviznih štednih uloga, “*Službeni list SFRJ*” br. 28/91, 34/91, 64/91, 9/92
- Odluka o načinu vođenja deviznog računa i deviznog štednog uloga domaćeg i stranog fizičkog lica, “*Službeni list SFRJ*” br. 6/91, 30/91, 36/91, 25/92
- Pravilnik o rešavanju stambenih potreba korisnika vojnih penzija, “*Službeni vojni list*,” br. 31/94, 19/95, 26/96, 1/97, 45/08
- Pravilnik o načinu i kriterijumima za davanje stanova u zakup i dodeljivanje stambenih zajmova za rešavanje stambenih pitanja zaposlenih u Vojski Jugoslavije, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*,” br. 45/95, 28/96, 56/96,, 58/96, 42/97, 60/00
- Pravilnik o davanju službenih stanova u zakup zaposlenima u Ministarstvu odbrane i Vojski Srbije i Crne Gore, “*Vojni glasnik*“ br. 31/04
- Pravilnik o načinu i kriterijumima za rešavanje stambenih pitanja zaposlenih u Saveznom ministarstvu za odbranu i Vojski Jugoslavije, “*Službeni list Savezne Republike Jugoslavije*“ br. 30/94, 39/94, 6/96

*

- Zakon o primjeni pravnih propisa SFRJ (Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni) “*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 2/92
- Zakon o preuzimanju sredstava bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, “*Službeni list Bosne i Hercegovine*“ br. 6/92, 13/94, 50/95, 2/96
- Zakon o napuštenim stanovima, “*Službeni list Bosne i Hercegovine*“ br. 6/92, 8/92, 16/92, 13/94, 36/94, 9/95, 33/95
- Zakon o pretvorbi društvene svojine, “*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 33/94
- Zakon o izmirenju obaveza po osnovu stare devizne štednje, “*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 28/06, 76/06, 72/07
- Uredba o privremenoj zabrani prometa nepokretnosti i statusnih promjena privrednih subjekata iz drugih republika na teritoriji Socijalističke Republike BiH “*Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*” br. 33/91
- Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni, “*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 2/92
- Uredba o privremenoj zabrani prodaje stanova u društvenoj svojini, “*Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 4/92.
- Odluka o uslovima i načinu isplate dinara po osnovu definitivne prodaje devizne štednje domaćih fizičkih lica i korišćenja deviza sa deviznih računa i deviznih štednih uloga domaćih fizičkih lica za potrebe liječenja i plaćanja školarine u inostranstvu, “*Službeni glasnik Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 4/93
- Zakon o prenosu sredstava društvene u državnu svojinu, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 4/93, 29/94, 31/94, 9/95, 19/95, 8/96, 20/98
- Zakon o korišćenju napuštene imovine, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 3/96, 8/96, 21/96
- Zakon o deviznom poslovanju, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 15/96, 10/97
- Zakon o početnom bilansu u postupku privatizacije državnog kapitala u bankama, “*Službeni*

glasnik Republike Srpske“ br. 24/98, 70/01

- Zakon o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima, “*Službeni glasnik Republike Srpske*” br. 24/98, 62/02, 38/03, 65/03
- Zakon o odlaganju od izvršenja sudskih odluka na teret sredstava budžeta Republike Srpske po osnovu isplate naknade materijalne i nematerijalne štete nastale usljed ratnih dejstava i po osnovu isplate “stare devizne štednje“ “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 25/02, 51/03
- Zakon o privremenom odlaganju od izvršenja potraživanja iz budžeta Republike Srpske, “*Službeni glasnik Republike Srpske*” br. 110/03, 63/04
- Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjeg duga Republike Srpske, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 63/04, 47/06, 68/07, 17/08, 64/08, 34/09, 7/10
- Zakon o ostvarivanju prava na naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale u periodu ratnih dejstava od 20. maja 1992. do 19. juna 1996. godine, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 103/05, 1/09, 49/09
- Zakon o stvarnim pravima, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 124/08
- Odluka o uslovima i načinu davanja kratkoročnih kredita bankama na osnovu definitivne prodaje deponovane devizne štednje građana i efektivno prodatih deviza od strane građana, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br. 10/93, 2/94
- Odluka o obustavljanju isplate stare devizne štednje, “*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br.10/96
- Zakon o utvrđivanju i realizaciji potraživanja građana u postupku privatizacije, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 27/97, 8/99, 45/00, 32/01, 27/02, 57/03, 44/04, 79/07
- Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/01, 15/02, 54/04, 36/06, 45/07, 51/07, 72/08, 23/09, 5/10, 16/11
- Zakon o privatizaciji preduzeća, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 27/97, 8/99, 32/00, 45/00, 54/00, 61/01, 28/04, 44/04, 42/06, 4/09
- Zakon o vlasničko pravnim odnosima, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br.6/98
- Zakon o stambenim odnosima “*Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*“ br. 14/84, 12/86, 36/89 i “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 11/98,

38/98, 12/99 i 19/99

- Zakon o napuštenim stanovima, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99, 43/99, 31/01, 56/01, 15/02, 24/03, 29/03, 81/09
- Zakon o utvrđivanju i načinu izmirenja unutrašnjih obaveza Federacije Bosne i Hercegovine, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 66/04, 49/05, 35/06, 31/08, 32/09, 65/09
- Zakon o stvarnim pravima, “*Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*“ br. 66/13
- Akt o osnivanju Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u Herceg-Bosni, hrvatskoj upravnoj jedinici u Bosni i Hercegovini “*Narodni list Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*“ br. 1/92, str. 5.-7
- Uredba o korišćenju napuštenih stanova “*Narodni list Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*“ br. 13/93

*

- Ustav Republike Crne Gore, “*Službeni list Republike Crne Gore*“ br.1/07
- Zakon o svojinskoj i upravljačkoj transformaciji Crne Gore “*Službeni list Republike Crne Gore*“ br. 2/92, 27/94,
- Zakon o privatizaciji privrede, “*Službeni list Republike Crne Gore*“ br. 23/96, 6/99, 59/00, 42/04
- Zakon o pravednoj restituciji, “*Službeni list Republike Crne Gore*“ br. 34/02
- Zakon o isplati devizne štednje građana položene kod ovlašćenih banaka sa sjedištem van Crne Gore, “*Službeni list Republike Crne Gore*“ br. 81/06, 20/09
- Zakon o svojinsko pravnim odnosima, “*Službeni list Crne Gore*“ br. 19/09

*

- Ustav Republike Hrvatske, ”*Narodne novine*“ br. 56/90, 135/97, 8/98-pročišćeni tekst, 113/00, 124/00-pročišćeni tekst, 28/01, 41/01-pročišćeni tekst, 55/01-ispravak, 76/10, 85/10-pročišćeni tekst
- Ustavni zakon za provedbu Ustava Republike Hrvatske, “*Narodne novine*” br. 121/10

- Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 31/91
- Ustavna odluka o proglašenju suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 31/91
- Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i protokola br. 1,4,6,7 i 11 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, “*Narodne novine – Međunarodni ugovori*“ br. 18/97
- Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju, “*Narodne novine*” br. 26/83, 5/86, 42/87, 34/89, 57/89, 40/90, 9/91, 26/93, 44/94, 56/96
- Zakon o stambenim odnosima Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 51/85, 42/86, 22/92, 70/93
- Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća “*Narodne novine*“ br. 19/91
- Zakon o parničnom postupku, “*Narodne novine*“ br.53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14
- Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, “*Narodne novine*” br. 27/91
- Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika, “*Narodne novine*“ br. 53/91, 73/91, 18/92, 71/92
- Zakon o privremenom korištenju stanova, “*Narodne novine*“ br. 66/91, 76/93
- Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, “*Narodne novine*“ br. 43/92, 69/92, 25/93, 26/93, 48/93, 2/94, 44/94, 47/94, 58/95, 103/95, 11/96, 76/96, 111/96
- Zakon o ostvarivanju prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja pripadnika bivše JNA, “*Narodne novine*“ br. 96/93
- Zakon o pretvaranju deviznih depozita građana u javni dug Republike Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 106/93
- Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, “*Narodne novine*“ br. 2/94, 52/94, 36/95
- Zakon o izvlaštenju, “*Narodne novine*“ br. 9/94, 35/94, 112/00, 114/01, 79/06
- Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, “*Narodne novine*“ br. 73/95, 71/96
- Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoritoriju, “*Narodne novine*” br. 73/95
- Zakon o područjima posebne državne skrbi, “*Narodne novine*“ br. 44/96, 57/96, 124/97,

73/00, 87/00, 69/01, 94/01, 88/02, 26/03,42/05

- Zakon o najmu stanova, “*Narodne novine*“ br. 91/96
- Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, “*Narodne novine*“ br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12
- Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine, “*Narodne novine*” br. 92/96
- Zakon o konvalidaciji, “*Narodne novine*“ br. 104/97
- Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, “*Narodne novine*“ br. 101/98
- Zakon o mirovinskom osiguranju, “*Narodne novine*“ br. 102/98
- Zakon o obveznim odnosima, “*Narodne novine*“ br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15
- Uredba o zabrani raspolaganja nekretninama na teritoriju Republike Hrvatske “*Narodne novine*” br. 36/91
- Uredba o zabrani raspolaganja osnovnim sredstvima, pokretnom imovinom i pravima određenih poduzeća i drugih pravnih osoba na teritoriju Republike Hrvatske “*Narodne novine*” br. 39/91, 44/91
- Uredba o preuzimanju sredstava JNA i SSNO na teritoriju Republike Hrvatske u vlasništvo Republike Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 52/91
- Uredba o preuzimanju sredstava bivše SFRJ u vlasništvo Republike Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 68/91
- Uredba o pretvaranju deviznih depozita građana kod banaka u javni dug Republike Hrvatske, “*Narodne novine*“ br. 71/91.
- Uredba o preuzimanju u posjed i korištenje odmarališta, hotela i drugih hotelsko-turističkih objekata i pokretnina koje se u njima nalaze, na kojima pravo raspolaganja, odnosno vlasništvo imaju ili ih drže u posjedu poduzeća i druge pravne i fizičke osobe koje imaju sjedište izvan teritorija Republike Hrvatske “*Narodne novine*” br. 43/91
- Uredba o ostvarivanju prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja osoba kojima je prestalo svojstvo aktivne vojne osobe u bivšoj JNA do 31. prosinca 1991. godine, “*Narodne novine*“ br. 46/92, 71/92
- Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, “*Narodne novine*” br. 63/95

- Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, koju je donela Vlada Republike Hrvatske 30. septembra 1993. godine. “*Narodne novine – Međunarodni ugovori*“ br. 12/93.
- Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Slovenije o uređenju imovinskopravnih odnosa, “*Narodne novine*“ br. 15/99

*

- Ustav na Republika Makedonija, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 52/91
- Ustaven zakon za sproveduvanje na Ustavot na Republika Makedonija, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 52/91
- Zakon o denacionalizaciji, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 20/98.
- Zakon za transformacija na pretprijatijata so opštествен kapital (Zakon o transformaciji preduzeća sa društvenim kapitalom) “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 38/93
- Zakon za prezemanje na deponiranite devizni vlogovi na građanite od strana na Republika Makedonija (Zakon o preuzimanju deviznih depozita građana od strane republike Makedonije) “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 26/92
- Zakon za garancija na Republika Makedonija za deponiranite devizni vlogovi na građanite i za obezbeduvanje na sredstva i način za isplata na deponiranite devizni vlogovi na građanite vo 1993 i 1994., (Zakon o garancijama Republike Makedonije za devizne depozite građana i obezbeđivanju sredstava isplate deviznih depozita građana u 1993 i 1994) “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 31/93, 70/94, 65/95, 71/96
- Zakon za načinot i postapkata na isplatuvanje na deponiranite devizni vlogovi na građanite po koi garant e Republika Makedonija (Zakon o načinu i postupku isplate deviznih depozita građana koje garantuje Republika Makedonija) “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 32/00, 108/00, 4/02, 42/03
- Zakon za sopstvenost i drugi stvarni prava, “*Služben vesnik na Republika Makedonija*“ br. 18/01
- Uredba za privremena zabrana zabrana za raspolaganje na nedvižen imot, podvižni predmeti i prava na teritorijata na Republika Makedonija (Uredba o privremenoj zabrani raspolaganja nekretninama, pokretnim stvarima i pravima na teritoriji Republike Makedonije) “*Služben vesnik na Republika Makedonija*”-poseben služben vesnik, br. 5/91

*

- Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, “*Uradni list Republike Slovenije*” br. 1/91-I
- Ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, “*Uradni list Republike Slovenije*” br. 1/91-I
- Ustavni zakon o dopolnitvah Ustavnega zakona za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 45/94
- Stanovanjski zakon (Zakon o privatizaciji stambenih jedinica) “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 18/91
- Zakon o denacionalizaciji “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 27/91
- Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij (Zakon o vlasničkoj transformaciji preduzeća) “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 55/92
- Zakon o poravnavanju obveznosti iz neplačenih deviznih vlog, (Zakon o izmirenju obaveza koje proističu iz neisplačenih deviznih depozita) “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 7/93
- Zakon o dopolnitvah zakona o Skladu Republike Slovenije za sukcesijo, (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Fondu Republike Slovenije za sukcesiju) “*Uradni list Republike Slovenije,*” br. 45/94
- Stvarnopravni zakonik, “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 87/02
- Zakon o načinu izvršitve sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi številka 60642/08 (ZNISESČP) (Zakon o načinu izvršenja presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu broj 60642/08) “*Uradni list Republike Slovenije*“ br. 48/15
- Uredba o preoblikovanju poslovnih enot ter o načinu in pogojih preoblikovanja (Uredba o transformaciji poslovnih jedinica i o načinu i uslovima transformacije) “*Uradni list Republike Slovenije*” br.1/93

*

- Ustav Republike Srbije, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 1/90
- Ustav Republike Srbije, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 98/06

- Krivični zakon Republike Srbije, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90, 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 11/02, 80/02, 39/03, 67/03
- Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa, “*Službeni list SFRJ*” br. 6/80, 36/90; “*Službeni list SRJ*” br. 29/96 i “*Službeni glasnik Republike Srbije*” br. 115/05 –dr. zakon
- Zakon o stambenim odnosima SR Srbije, “*Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije*“ br. 12/90, 47/90, 55/90 i “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 3/90, 7/90.
- Zakon o uslovima i postupku pretvaranja društvene svojine u druge oblike svojine “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 48/91
- Zakon o stanovanju Republike Srbije, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97, 46/98, 26/01, 101/05, 99/11
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 34/03, 64/04, 84/04, 85/05, 101/05, 5/09, 107/09, 30/10, 101/10
- Zakon o stečajnom postupku, “*Službeni glasnik Republike Srbije*,” br. 84/04, 85/05
- Zakon o parničnom postupku, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ 125/04, 111/09, 72/11, 49/13- odluka US, 74/13-odluka US, 55/14
- Zakon o izvršnom postupku, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ 125/04
- Krivični zakonik, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 85/05, 88/05, 107/05
- Zakon o uplati doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje za pojedine kategorije osiguranika – zaposlenih, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 85/05
- Zakon o Ustavnom sudu, “*Službeni glasnik Republike Srbije*” br. 109/07, 99/11, 18/13 – odluka US, 103/15, 40/15 - dr. zakon
- Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju, “*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 72/11.
- Uredba o privremenoj zabrani raspolaganja određenim nepokretnostima, pokretnim stvarima i pravima “*Službeni glasnik Republike Srbije*” br. 49/91, 50/91 55/91, 29/92, 46/92, 50/95
- Zakon o izmenama i dopunama Uredbi UNMIK-a 2001/35 i 2005/20 o penzijskom fondu Kosova, “*Službeni list Republike Kosovo*“ br. 32/08

Odluke sudova, Mišljenja, Pravna shvatanja

- Odluka Ustavnog suda Hrvatske br. U-III-3136/2003 od 25. januara 2006. godine, “*Narodne novine*“ br. 20/06
- Odluka Ustavnog suda Srbije IU-293/2004 od 29. juna 2006. godine
- Odluka Ustavnog suda Srbije IU-275/2009 od 19. novembra 2009. godine
- Odluka Ustavnog suda Srbije UŽ 122/09, od 21. januara 2010. godine
- Odluka Ustavnog suda Srbije UŽ 1416/08, od 3. juna 2010. godine.
- Odluka u predmetu *Vojnović protiv Hrvatske*, UN Doc CCPR/C/95/D/1510/2006. *Report of Human Rights Committee Volume II*, United Nations, New York, 2009., str. 320-330
- Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, br. Rev-625/84 od 13. juna 1984. godine. Izvor: *IUS-INFO Pravni portal*, “Napuštanje stana kao zapreka za utvrđivanje statusa zaštićenog najmoprimca,“ objavljeno 2. novembra 2010. godine, www.iusinfo.hr>Dnevni IUS-INFO
- Mišljenje Ministarstva za socijalna pitanja Republike Srbije, broj 181-01-126/2003 od 7. marta 2003. godine
- Mišljenje Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije, broj 182-02-20/2004-07 od 18. juna 2004. godine
- Pravno shvatanje Građanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije, sa obrazloženjem, utvrđeno na sednici od 15. novembra 2005. godine, *Bilten sudske prakse*, broj 3/05

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava

1. Predmeti u kojima su odgovorne države bile bivše republike SFRJ

- *Adamović protiv Srbije*, predstavka br. 41703/06, presuda od 2. oktobra 2012. g.
- *Aleksić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 38233/05, odluka od 3. februara 2015. g.
- *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 60642/08, presude od 6. novembra 2012. g. i 16. jula 2014. g.

- *Anđelić i drugi protiv Srbije*, predstavka br. 57611/10 i 166 drugih predstavki, presuda od 28. maja 2013. g.
- *Blečić protiv Hrvatske*, predstavka br. 59532/00, presude od 29. jula 2004. g. i 8. marta 2006. g.
- *Čekić i ostali protiv Hrvatske*, predstavka br. 15085/02, odluka o dopuštenosti od 9. oktobra 2003. g.
- *Čolić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstavke br. 1218/07, 1240/07, 1242/07, 1335/07, 1368/07, 1369/07, 3424/07, 3428/07, 3430/07, 3935/07, 3940/07, 7194/07, 7204/07, 7206/07 i 7211/07, presuda od 10. novembra 2009. g.
- *Damjanac protiv Hrvatske*, predstavka br. 52943/10, presuda od 24. oktobra 2013. g.
- *Džidrovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 46447/99, presuda od 24. februara 2005. g.
- *Đokić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 6518/04, presuda od 27. maja 2010. g.
- *Preduzeće EVT protiv Srbije*, predstavka br. 3102/05, presuda od 21. juna 2007. g.
- *Gaćeša protiv Hrvatske*, predstavka br. 43389/02, konačna odluka o dopuštenosti od 1. aprila 2008. g.
- *Grudić protiv Srbije*, predstavka br. 31925/08, presuda od 17. aprila 2012. g.
- *Ilić protiv Srbije*, predstavka br. 30132/04, presuda od 9. oktobra 2007. g.
- *Ilić protiv Srbije*, predstavka broj 21811/09, odluka od 14. septembra 2010. g.
- *Janković protiv Hrvatske*, predstavka br. 43440/98, odluka o dopuštenosti od 12. oktobra 2000. g.
- *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka 41183/02, presuda od 31. oktobra 2006. g.
- *Kačapor i drugi protiv Srbije*, predstavke br. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06, 3046/06, presuda od 15. januara 2008. g.
- *Kecman protiv Srbije*, predstavka br. 10968/04, odluka od 5. februara 2013. g.
- *Kovačić i drugi protiv Slovenije*, predstavke br. 44574/98, 45133/98 i 48316/99, presude od 6. novembra 2006. g. i 3. oktobra 2008. g., odluka o dopuštenosti od 1. aprila 2004. g.
- *Kunić protiv Hrvatske*, predstavka br. 22344/02, presuda od 11. januara 2007. g.
- *Lazarević protiv Hrvatske*, predstavka br. 50115/99, odluka o dopuštenosti od 7. decembra 2000. g.
- *Mago i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstavke br. 12959/05, 19724/05, 47860/06, 8367/08, 9872/09 i 11706/09, presuda od 3. maja 2012. g.

- *Marinković protiv Srbije*, predstavka br. 5353/11, presuda od 22. oktobra 2013. g.
- *Matijašević protiv Srbije*, predstavka br. 23037/04, presuda od 19. septembra 2006. g.
- *Milunović i Čekrić protiv Srbije*, predstavke br. 3716/09 i 38051/09, odluka o dopuštenosti od 17. maja 2011. g.
- *Molnar Gabor protiv Srbije*, predstavka br. 22762/05, presuda od 8. decembra 2009. g.
- *Nikač protiv Srbije*, predstavka br. 17224/03, odluka od 17. maja 2011. g.
- *Radanović protiv Hrvatske*, predstavka br. 9056/02, presuda od 21. decembra 2006. g.
- *Rajković protiv Hrvatske*, predstavka br.50943/99, odluka o dopuštenosti od 3. maja 2001. g.
- *Ribić protiv Srbije*, predstavka br. 16735/02, odluka od 14. decembra 2010. g.
- *Runić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, predstavke br. 28735/06, 44534/06, 48133/06, 1474/07, 48205/07, 48206/07, 48211/07, 48234/07, 48251/07, 55672/07, 4244/08, 4581/08, 9954/08, 14270/08, 14283/08, 17165/08, 17727/08, 20841/08, 30890/08, 34354/08, 34361/08, 37854/08, 39190/08, 39197/08, 39207/08, 47248/10, 47314/10, presuda od 15. novembra 2011. g.
- *Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka br. 27912/02, presuda od 3. novembra 2009. g., konačna odluka o prihvatljivosti od 20. juna 2006.g.
- *Ševo protiv Hrvatske*, predstavka br. 53921/00, odluka o dopuštenosti od 14. juna 2001. g.
- *Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 53320/99, odluka od 7. marta 2002. g.
- *Trifunović protiv Hrvatske*, predstavka br. 34162/06, odluka o dopuštenosti od 6. novembra 2008. g.
- *V.A.M. protiv Srbije*, predstavka br. 39177/05, presuda od 13. marta 2007. g.
- *Veselinski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 45658/99, presuda od 24. februara 2005. g.
- *Vinčić i drugi protiv Srbije*, predstavke br. 44698/06..., presuda od 1. decembra 2009. g.
- *Vojnović protiv Hrvatske*, predstavka br. 4819/10, odluka o dopuštenosti 26. juna 2012. g.
- *Vučak protiv Hrvatske*, predstavka br. 889/06, presuda od 23. oktobra 2008. g.

*

2. Predmeti u kojima su odgovorne države bile druge članice Saveta Evrope

- *AGOSI v. The United Kingdom*, predstavka br. 9118/80, presuda od 24. oktobra 1986. g.
- *Air Canada v. The United Kingdom*, predstavka br. 18465//91, presuda od 5. maja 1995. g.
- *Akdivar and Others v. Turkey*, predstavka br. 21893/93, presuda od 16. septembra 1996. g.
- *Artico v. Italy*, predstavka br. 6694/74, presuda od 13. maja 1980. g.
- *Bagheri and Maliki v. Netherlands*, predstavka br. 30164/06, odluka Suda od 15. maja 2007. g.
- *Banković i drugi protiv Belgije i 16 drugih država*, predstavka br. 52207/99, odluka od 1. januara 2002. g.
- *Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, predstavka br. 31524/96, presuda od 30. maja, 2000. g.
- *Bramelid and Malström v. Sweden*, predstavke br. 8588/79 i 8589/79, odluka od 12. oktobra 1982. g.
- *Broniowski v. Poland*, predstavka br. 31443/96, presuda od 22. juna 2004. g.
- *Burdov v. Russia*, predstavka br. 59498/00, presuda od 7. maja 2002. g.
- *Chassagnou and Others v. France*, predstavka br. 28443/95 et al., presuda od 29. aprila 1999. g.
- *Cossey v. The United Kingdom*, predstavka br. 10843/84, presuda od 27. septembra 1990. g.
- *Domalewski v. Poland*, predstavka br. 34610/97, odluka o dopuštenosti od 15. juna 1999. g.
- *Drozd and Janousek v. France and Spain*, predstavka br. 12747/87, presuda od 26. juna 1992. g.
- *Durini v. Italy*, predstavka br. 19217/91, odluka od 12. januara 1994. g.
- *Fredin v. Sweden*, predstavka br. 12033/86, presuda od 18. februara 1991. g.
- *Gasus Dossier und Fördertechnik GmbH v. Netherlands*, predstavka br. 15375/89, presuda od 23. februara 1995. g.
- *Gaygusuz v. Austria*, predstavka br. 17371/90, presuda od 16. septembra 1996. g.
- *Grice v. The United Kingdom*, predstavka br. 22564/93, odluka od 14. aprila 1994. g.
- *Hadžić protiv Hrvatske*, predstavka br. 48788/99, odluka o dopuštenosti od 13. septembra 2001. g.

- *Handyside v. The United Kingdom*, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976.g.,
- *Heinz v. Contracting States also Parties to the European Patent Convention*, predstavka br. 21090/92, odluka od 10. januara 1994.g.
- *Hentrich v. France*, predstavka br. 13616/88, presuda od 22. septembra 1994. g
- *Hornsby v. Greece*, predsavka br. 18357/91, presuda od 19. marta 1997. g.
- *Iatridis v. Greece*, predstavka br. 31107/96, presuda od 25. marta 1999.g.
- *Inze v. Austria*, predstavka br. 8695/79, presuda od 28. oktobra. 1987.g.
- *Jacobsson v. Sweden*, predstavka br. 10842/84, presuda od 25. oktobra 1989. g.
- *Jahn and Others v. Germany*, predstavke br. 46720/99, 72203/01, 72552/01, presuda od 30. juna 2005. g.
- *James and Others v. The United Kingdom*, predstavka br. 8793/79, presuda od 21. februara 1986. g.
- *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, predstavka br. 60669/00, presuda od 12. oktobra 2004. g.
- *Kopecky v. Slovakia*, predstavka br. 44912/98, presuda od 28. septembra 2004.g.,
- *Lithgow and Others v. The United Kingdom*, predstavke br. 9405/81 i dr., presuda od 8. jula 1986. g.
- *Loizidou v. Turkey*, predstavka br.15318/89, presuda od 23. marta 1995.g.
- *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, predstavke br. 46827/99 i 46951/99, presuda od 4. februara 2005.g.
- *Marckx v. Belgium*, predstavka br. 6833/74, presuda od 13.juna 1979. g.
- *Mellacher and Others v. Austria*, predstavke br. 10522/83, 11011/84, 11070/84, presuda od 19. decembra 1989. g.
- *Monnat v. Switzerland*, predstavka br. 73604/01, presuda od 21. septembra 2006.g.
- *Municipal Section of Antilly v. France*, predstavka br. 16318/07, odluka od 23. novembra 1999.g.
- *Müller v. Austria*, predstavka br. 5849/72, odluka od 16. decembra 1974. g.
- *Oleksy v. Poland*, predstavka br. 1379/06, odluka od 16. juna 2009.g.
- *Papamichalopoulos and Others v. Greece*, predstavka br. 14556/89, presuda od 24. juna, 1993. g.
- *Perez Lizaso v. Finland*, predstavka br. 35661/11, odluka od 4. februara 2014.g
- *Pine Valley Developments Ltd. and Others v. Ireland*, predstavka br. 12742/87, presuda od

29. novembra 1991. g.

- *Poiss v. Austria*, predstavka br. 9816/82, presuda od 23. aprila 1987. g.
- *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, predstavka br. 17849/91, presuda od 20. novembra 1991. g.
- *Raimondo v. Italy*, predstavka br. 12954/87, presuda od 22. februara 1994. g.
- *S. v. The United Kingdom*, predstavka br. 11716/85, odluka od 14. maja 1986. g.
- *Selmouni v. France*, predstavka br. 25803/94, presuda od 28. jula 1999. g.
- *Smith Kline and French Laboratories Ltd v. Netherlands*, predstavka br. 12633/87, odluka od 4. oktobra 1990. g.
- *Soering v. The United Kingdom*, predstavka br. 14038/88, presuda od 7. jula 1989. g.
- *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, predstavka br. 48553/89, presuda od 25. jula 2002. g.
- *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, predstavke br. 7151/75, 7152/75, presuda od 23. septembra 1982. g.,
- *Stec and Others v. The United Kingdom*, predstavke br. 65731/01 i 65900/01, odluka o dopuštenosti od 6. jula 2005. g.
- *Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations*, predstavka br. 45267/06, odluka od 11. decembra 2008. g.
- *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, predstavka br. 13427/87, presuda od 9. decembra 1994. g.
- *Stretch v. The United Kingdom*, predstavka br. 44277/98, presuda od 24. juna 2003. g.
- *Šilih protiv Slovenije*, predstavka br. 71463/01, presuda od 9. aprila 2009. g.
- *T. v. Sweden*, predstavka br. 1067/83, odluka o dopuštenosti od 4. marta 1985. g.
- *Teteriny v. Russia*, predstavka br. 11931/03, presuda od 30. juna 2005. g.
- *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, predstavka br. 10873/84, presuda od 7. jula 1989. g.
- *Tyrer v. The United Kingdom*, predstavka br. 5856/72, presuda od 25. aprila 1972. g.
- *Van Marle and Others v. Netherlands*, predstavke br. 8685/79 et al., presuda od 26. juna 1986. g.
- *Van der Musselle v. Belgium*, predstavka br. 8919/80, presuda od 23. 11. 1983. g.
- *Varbanov v. Bulgaria*, predstavka br. 31365/96, presuda od 5. oktobra 2000. g.
- *Vasilescu v. Romania*, predstavka br. 27035/95, presuda od 22. maja 1998. g.
- *Vendittelli v. Italy*, predstavka br. 14804/89, presuda od 18. jula 1994. g.

• *Zwierzynski v. Poland*, predstavka br. 24049/96, presuda od 19. juna, 2001. g.

Internet adrese

[www.achil.org/res/Arab Charter on Human Rights 2004.pdf](http://www.achil.org/res/Arab_Charter_on_Human_Rights_2004.pdf)

www.achpr.org/instruments/grandbay/

alanwatson.org/sr/istorijski-dokumenti/

www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.htm

www.arhivyu.gov.rs/

assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-

assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?...en

assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17283&lang...

www.bostjanmzupancic.com

www.conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm

www.coe.int/

www.coe.org.rs.def

www.dadalos.org/kr/.../grundkurs.../dokument_7.htm

www.dadalos.org/bih/menschenrechte/...mr2/.../dokument_7.htm

www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf

www.echr.coe.int/Documents/Library_TravPrep_Table_ENG.pdf

[www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts.](http://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts)

www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=echrpublications

english.ncu.edu.tw/stewart/.../What%20is%20Enlightenment.p..

www.eur-lex.europa.eu › ... › [EUR-Lex Home](#)

[eur-lex.europa.eu](http://www.eur-lex.europa.eu) › ... › EU law and publications › [EUR-Lex](#)

www.harmonius.org/

hrlibrary.umn.edu/instree/arabhrcharter.html

hudoc.echr.coe.int/

hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?....

www.iusinfo.hr>Dnevni IUS-INFO

www.justice.gouv.fr/.../les-figures-du-droit-portalis-et-...

www.krajinaforce.com/forum/index.php?/...oluja...

[www.lonang.com/exlibris/locke/.](http://www.lonang.com/exlibris/locke/)

[www.mfa.gov.rs/sr/index.php/.../socijalni -sporazumi?...](http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/.../socijalni-sporazumi?...)

www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/

www.nspm.rs/

www.oas.org/dil/treaties_subject.htm

[http://www.oas.org/dil/treaties_B-32 American Convention on Human Rights.htm](http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm)

<https://www.oas.org/.../1988%20Additional%20Protocol%20to%...>

www.osce.org/hr/zagreb/18633?download=true

www.portalnovosti.com/

[www.pravokutnik.net/a/imovinski.pdf.](http://www.pravokutnik.net/a/imovinski.pdf)

projuris.org/denacionalizacija.htm

www.refworld.org/docid/41640a614.html

<https://sr.wikipedia.org/>

https://sh.wikipedia.org/.../Ratovi_u_bivšoj_Jugoslaviji

www.unhcr.org/50f94d849.pdf

www.un.org/en/documents/udhr/

www.un.org/en/sc/documents/

<https://uredzastupnika.gov.hr/>

www.zastupnik.gov.rs/

www.zastupnik.mpravde.gov.rs/.../Practical_Guide_on..

www.zum.de/psm/weimar/weimar

